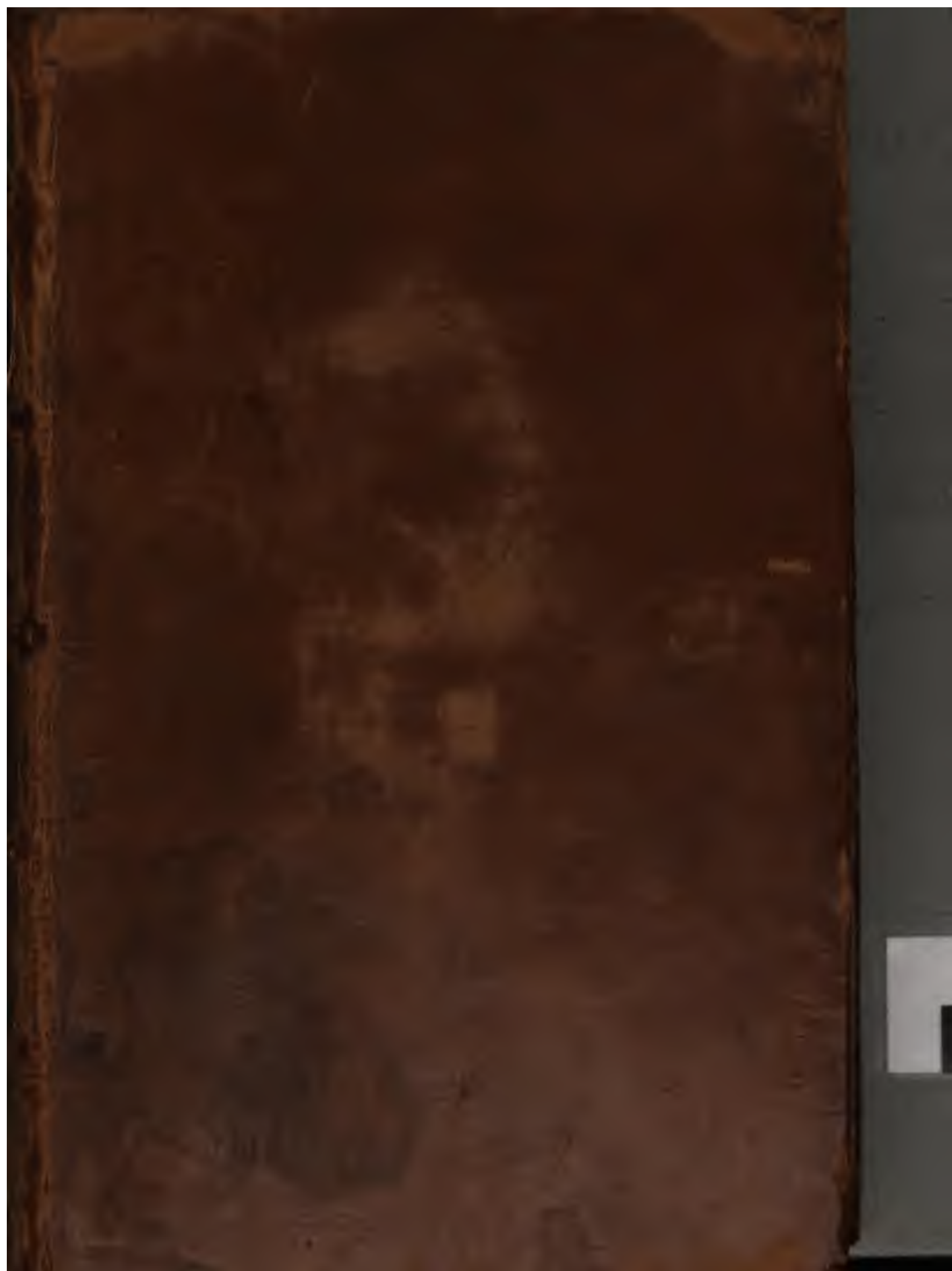

Ex Libris

AUR. THEOD.
MACROBII OPER
Cum Notis
Cum Privilegio
LUGD. BATAV. Ex Officina CORNELII DRIEHUYSEN et ARNOLDI DOUDE
1670

JOHN S. Lawrence Estate
Gt
4-8-1926

AUR. THEODOSII MACROBII

V Cl. & inluſtris

Commentarius in Somnium Scipionis lib. II.

Saturnalia lib. VII.

De differentiis & ſocietatibus Græci Latinique verbi Libellus.

Cum integris & ex chirographo auctis JOH. ISACII PONTANI, JOH. MEURSII, JACOBI GRONOVII *Notis.*

Reverendissimo & Celsissimo Principi

AC DOMINO

D. FERDINANDO,

Dei gratia Episcopo Paderbornensi, Coadjutori Monasteriensi, S. Romani Imperii Principi, Comiti Pyrmontano, Libero Baroni de Furstenberg,

Domino suo Clementissimo.

REges Persarum, Reverendissime ac Celsissime Princeps, aquam è profluente pomumve hortense callosa manu oblatum læti & propitii exceperunt. Nihilo forsan istis pretiosius hoc, quod Reverendissimæ Celsitudini Tuæ humillima cum observantia submitto. Instrumentum tamen eruditionis, liber, est, & quidem è felici proventu veterum: quales Rev. Celsitudo Tua contemnere haudquaquam consuevit. Neque auctoris modo doctrina censendus, sed etiam eorum, quorum ille potissimum sa-

entiam eruit & revelat, duorum maxi
iorum ævi omnis ingeniorum, Cygn
ındini, & Arpinatis,

Qui tibi, Roma, caput, cum loquereris, erat.

quorum uterque hac ętate, quoties dextr
& sceptrum & sceptro sanctius amplius
que, pedũ gestare solita, calamum sumps
sti, neminem te sibi agnoscit similioren
adeo amborum, quod vix ipsis concessun
facultatem æquasti. Magna est, fateor, te
meritas mea, sed intra tuam, opinor, cle
mentiam. Et quis non sumeret animos
auderetque aliquid tantæ majestatis vo
ad laborem capessendum & literas per
quendas exemplo propinquo monitus
instigatus? quod mihi contigisse, qu
vixero, meminero. Parum quidem
renti: sed cum quidquid unquam ma
rum Principum existimationem a
omne fulgeat excellenter in virtu
tuis, hoc quoque Augusti Cæsaris
plum seculo debebas. Hunc enim r
rant mire gavisum, si qui etiam è

plebe filios filiasve ipsi regiones Italiæ revisenti approbarent, & gratia præmiisque prosecutum. Nam quod etiam dedisti *domina consurgere mensa*,

Qua celebrem mea vota lyra? quas solvere grates
Sufficiam?

Quod possum, Reverendissimam Celsitudinem Tuam ad hæc gravissimorum & doctissimorum hominum Saturnalia invito. Nec me deterret, quod haud dubie jam sæpius cum iisdem synthesinatus vixisti. sunt enim paullo nunc apparatiora, & quamvis non essent, non tamen, ut crambe recocta, ori sapido fastidium facerent. Deum immortalem supplex veneror, ut Rev. C. T. Nestoreos annos cum pace & affluentia largiatur. Lugduni a. d. VI. Idus Maias A. C. cIɔ Iɔ c LXX.

Reverendissimæ Celsitudinis Tuæ
Cliens & famulus devotissimus
JACOBUS GRONOVIUS.

JACOBUS GRONOVIUS

LECTORI.

S. P. D.

I hoc, quidquid est à me observatorum in Macrobianam Somnii commentationem, erumpere privatos parietes libenter vides, Paulus Iunius nuper scholæ Lugdunensis Rector νομιμώτατος, nunc cœlestis pacis consors, habet, quod imputet tibi, Benevole Lector. Post delegatam Patri meo ordinationem publicorum librorum (anni jam sunt quatuor) dum curiosius, quicquid membranarum aut chartarum veterum illic pestem & libitinam vitavit, recenseo ac purgo, duorum hujus commentarii MS^torum^ situ & squalore horrentium, satis tamen antiquam manum ostendentium, conferendi cupido animum incessebat; & prout quæque varietas se mihi probarat, annotabam. Hæc cum ille (erat enim assidua nobis & suavissima jam à convictu & condiscipulatu consuetudo) forte conspexisset, vix considerato, essetne aliquid publico dignum, non desiit obtundere amicus affectu nimius, ut ad editionem, quæ comparabatur, velut ex symbolo conferrem. Nec negare ei poteram, cui pene omnia jura in me ipse concesseram. Sed & dum Somnium præla properan

ido

idem me Saturnalibus applicuit, in quæ nonnihil ex chartacco ejusdem Bibliothecæ MS. margini alleveram. Iam procedebant omnia ex voto: jam committebatur operis liber secundus; cum rem omnem perturbavit & vel retroegit βελτίστα μακάρων Ὑγιεία à ferali præcedentis anni morbo mihi quoque adempta. O infelicitatem & miseriam ejus diei, quæ me post patrem jam totum in imagine mortis, ita ut ne Iunio quidem, tantopere meo, tantopere in domus nostræ salute anxio, valere dicerem, festinare ad mutandum aerem & fomenta alibi quærenda compulit! O acerbam calamitatem & amarum nuncium, quum infirmitas (à qua eum curatissima vitæ disciplina redimere videbatur) mei Iunii, & duodecimo deinceps die decretoria hora mittebatur febricitanti & mihi, & post ejectam hanc tabificam κατάστασιν sociatos cum eo, ut ante, annos & studiorum impetus exoptanti? Nunc quod solum possum, sola recordationis pietate dulcissimam animam prosequar, nullâ memoriâ ejus (ut Pacuvii verbo utar) concordiam dejugaturâ. Sed hæc nimia; quãvis pro titulo, quem judico pensandum cum amore viventis & novissima ejus in me voluntate, perpauca. Narro autem ista tibi, Lector benevole, ut animum advortas ad subita & condicta fercula te vocari. Neque enim ambigendum, quin si assidue ac diutius inhærere licuisset, idque corpusculo bene composito, accessione non parvâ locupletior & pleniore apparatu Macrobius proditurus fuerit. Atque utinam aliquis ad ea, quæ mihi latuerunt, vestiganda, tantundem laboris afferre non dedignaretur! Ita

certe fore augurarer, ut Macrobius vere nomine suo frueretur. Nos quidem auctorem hunc, qui gratulandum nobis habemus, quod bonorum scriptorum laverna audiat, nec post hanc curam omnino è manibus deponemus, quantum per aliam occupationem fas erit; tantum, ut hæc minuta & juvenilia possint placere, opto. Sic & destinatum tetigisse & fortuito eventui ea me commisisse non putabo. Vale & vive, ac, si commodum est, hæc suo loco repone.

PAg. 37. *Media autem conversio mensis per lunam*] Augenda hæc ex MS. Oxoniensi Bodlejano: *media autem conversio, id est, mensis per lunam.* Vides eum plane sic loqui de maxima conversione tribus ante versibus. Deinde idem liber: *tertia sicca, quia plus est ab ortu remota.* Quod indubitanter accipio. Nam profecto rationem dat variationis, non hariolatur; & ita de prima hebdomade loquitur.

Pag. 44. *Unde igitur ista discernimus*] Immo *decernimus*, ut habetur Oxonii; id est, dijudicamus. Illud est separamus, cui locus hic non est.

Pag. 53. *Oblivionis fluvium aliud non esse*] Oxoniensis: *Oblivionis fluvium Leteum nihil aliud esse.*

Pag. 56. *Inter & Siculas, &c.*] Oxonii legitur; *cumque ille & Siculas & tyrannicas opes præsentis mortis periculo despiceret, talis, &c.*

Pag. 73. *Rursus anima partem quam intuetur, induitur*] Oxonii *mentem*, quod omnibus interdictis defendendum puto. Animæ pars, quæ mentem proxima est, mentis consors fit: quæ vero à mente remotior, & rebus corporeis propinquior est, licet ipsa anima sit incorporea, tamen corporea participat. Hæc sententia Macrobii, quæ per τὸ *partem* non parum obscurior videtur fieri.

Pag. 78. *Beatorum cætu refertum*] Absit ut damnem verba bene de hominum genere pronuntiantia. Oxoniensis tamen *reservatum.*

Pag. 81. *Duo qui ad numerum prædictum supersunt, meridianus & horizon*] Lege rursus ex Oxoniensi; *supersunt, id est, meridianus & horizon.*

Pag. 102. *Quo umbram terræ diximus pervenire*] Pulcherrime & convenientissime Oxoniensis: *pertinere.*

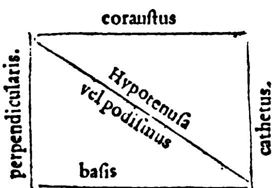
Pag. 103. *Nota impressione*] Legendum *notæ*, ut præter omnes MSS. docet excerptum geometriæ hic annexum.

Pag. 138. *Gemino auræ suæ rigore blandiri*] Quis tandem ille geminus rigor? necessario corrige cum Oxoniensi *genuino.* Dicit enim Macrobius Septentrionem apud nos frigidiorem esse, utpote cis torridam positos una cum illo: apud istos, qui ab altera torridæ parte habitant, calidiorem, quippe ad quos non pervenit, nisi transgressus torridam, cujus ardore calefit. Austrum vero apud ipsos frigidiorem, quippe ubi ejus aura nativa est, non adulterata & calefacta per zonam torridam, qualis demum ad nos pervenit.

Pag. 152. *Ut contentus potius conscientiæ præmio gloriam non requirat*] Profecto Macrobius hoc loco οἶνον πίνει ἐξ ἀνθοσμίαν: nam futilissimi fartoris est hæc periodus, quam universam audacter

dacter deleo. In principio statim sequentis capitis eandem sententiam paribus vocibus leges, ubi locum suum tutatur. Debeo autem hujus rei indicium libro Oxoniensi, ubi nihil eorum erat.

Pag. 139. In notis columnn. 1. ℣s. 3. Pro illis *Fortasse hac voce*, &c. rescribe: Hanc vocem Macrobii ævo usurpatam & ab auctore nunc adhibitam probat mihi Geometria Anonymi, scripta vetere manu, in membranâ, quam possidet pater meus. Hæc sunt verba: *Lineæ vero rectæ, quibus trigoni vel tetragoni & aliæ quædam planæ figuræ determinantur, his ferme vocabulis designantur. Linea quæ in ima parte figuræ directim & non oblique jacet*, BASIS *nomen accipit eo, quod super ipsam figura fundata est. Quæ vero in summâ quasi in culmine figuræ similiter directim ducetur*, (supra scriptum *ducitur*) CORAUSTUS *appellatur. At quæ jusum a summo directim more perpendiculi pendens, ubi basi coraustove conjungitur, rectum angulum efficit*, CATHETI *sive* PERPENDICULARIS *vocabulum suscipit. Illa autem, quæ obliqua jusum sive susum deducta hebetis vel acuti anguli effectrix videtur* HYPOTENUSA, *id est, obliqua, sive* PODISMUS *nominatur.* In margine addita erat hæc figura.

Sic ille in Geometriæ parte quam Theoricam inscribit. Idem auctor & hic & in Practica Geometriæ, quam definit esse, quæ quibusdam instrumentis agitur, & ex aliis alia proportionaliter conjiciendo dijudicat, sæpius & Boethii & Augustini mentionem facit, & quia etiam hujus, cui cum maxime attendimus, Macrobii non semel, non me teneo, quin aliquid præterea ex eo excerpam & hac occasione evulgem, præcipue quia tractat materiam eandem quæ est Macrobii lib. 1. cap. xx, quod & legisse eum res ac verba demonstrant; tum quia Macrobii rara est apud vulgatos auctores memoria. Incipit ergo: *Deinceps ad cosmimetriam persequendam accingamur. Mensura mundi à centro medio inchoans in diametris & circumferentiis cœlestis sphæra, & sub istorum circulorum omnium proportione excrescente discurrit, & in his omnibus, quæ ad hæc probata ¹ consecuntur, speculationem exercet certos limites principii & finis omnibus aßignans. & intervallorum spatia cunctorum in certa proportione & quantitate constituens. Cujus speculationem nos à centro medio inchoantes ad reliquum ordinem progrediamur. Terra igitur in hoc mundi sensilis globo medio ² constituta loco vicem puncti obtinet, qui in circumferentia circuli æquali undique ³ distantia ambitu centrum vocatur. Hæc igitur licet ad aliam incomprehensibilem sphæræ cœlestis, quæ omnia suo ambitu includit, immensitatem comparata quodammodo secundum naturam puncti indivisibilis videatur; in se tamen cōsiderata nostris angustiis inæstimabilem magnitudinem præfert. Ab hac igitur totius hujus investigationis excursus exordium sumet. Et primum ambitus terræ totius quantus sit, explicandum videtur, & quemadmodum humanus sensus ad hunc comprehendendum accesserit, revolvendum. Terræ igitur ambitus à veteribus, in occulta naturæ dispositione perquirenda studiosis, ducenta quinquaginta duo millia stadia continere probatus est. Stadium autem octava pars est milliaris, habens passus* CXXV. *Ducenta igitur & quinquaginta duo millia stadia faciunt milliaria* XXX. *& unum millia & quingenta. Quæ si per trecentos sexaginta gradus dividantur, eveniunt unicuique Stadia septingenta, hoc est, octoginta septem milliaria & semis unum. i. dimidium. Hujus investigationis primus auctor Eratosthenes*

¹ Forte *consecuntur*. ² Ms. *constituta*. ³ Ms. *distantiæ*

certe fore augurarer, vt Macrobius vere nomine suo frueretur. Nos quidem auctorem hunc, qui gratulandum nobis habemus, quod bonorum scriptorum laverna audiat, nec post hanc curam omnino è manibus deponemus, quantum per aliam occupationem fas erit; tantum, ut hæc minuta & juvenilia possint placere, opto. Sic & destinatum tetigisse & fortuito eventui ea me commisisse non putabo. Vale & vive, ac, si commodum est, hæc suo loco repone.

PAg. 37. *Media autem conversio mensis per lunam*] Augenda hæc ex MS. Oxoniensi Bodlejano: *media autem conversio, id est, mensis per lunam*. Vides eum plane sic loqui de maxima conversione tribus ante versibus. Deinde idem liber: *tertia sicca, quia plus est ab ortu remota*. Quod indubitanter accipio. Nam profecto rationem dat variationis, non hariolatur; & ita de prima hebdomade loquitur.

Pag. 44. *Vnde igitur ista discernimus*] Immo *decernimus*, ut habetur Oxonii; id est, dijudicamus. Illud est separamus, cui locus hic non est.

Pag. 53. *Oblivionis fluvium aliud non esse*] Oxoniensis: *Oblivionis fluvium Leteum nihil aliud esse*.

Pag. 56. *Inter & Siculas, &c.*] Oxonii legitur; *cumque ille & Siculas & tyrannicas opes præsentis mortis periculo despiceret, talis*, &c.

Pag. 73. *Rursus anima partem quam statuetur, induitur*] Oxonii *mentem*, quod omnibus interdictis defendendum puto. Animæ pars, quæ mentem proxima est, mentis consors fit: quæ vero à mente remotior, & rebus corporeis propinquior est, licet ipsa anima sit incorporea, tamen corporea participat. Hæc sententia Macrobii, quæ per τὸ *partem* non parum obscurior videtur fieri.

Pag. 78. *Beatorum catu refertum*] Absit ut damnem verba bene de hominum genere pronuntiantia. Oxoniensis tamen *reservatum*.

Pag. 81. *Duo qui ad numerum prædictum supersunt, meridianus & horizon*] Lege rursus ex Oxoniensi; *supersunt, id est, meridianus & horizon*.

Pag. 102. *Quo umbram terræ diximus pervenire*] Pulcherrime & convenientissime Oxoniensis: *pertinere*.

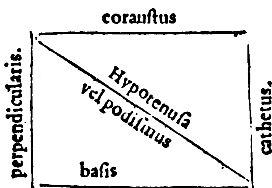
Pag. 103. *Nota impressione*] Legendum *notæ*, ut præter omnes MSS. docet excerptum geometriæ hic annexum.

Pag. 138. *Gemino auræ suæ rigore blandiri*] Quis tandem ille geminus rigor? necessario corrige cum Oxoniensi *genuino*. Dicit enim Macrobius Septentrionem apud nos frigidiorem esse, utpote cis torridam positos una cum illo: apud istos, qui ab altera torridæ parte habitant, calidiorem, quippe ad quos non pervenit, nisi transgressus torridam, cujus ardore calefit. Austrum vero apud ipsos frigidiorem, quippe ubi ejus aura nativa est, non adulterata & calefacta per zonam torridam, qualis demum ad nos pervenit.

Pag. 152. *Vt contentus potius conscientiæ præmio gloriam non requirat*] Profecto Macrobius hoc loco οἶνον πίνει ἐκ ἀνθοσμίαν: nam futilissimi fartoris est hæc periodus, quam universam audacte

dicker deleo. In principio statim sequentis capitis eandem sententiam paribus vocibus leges, ubi locum suum tutatur. Debeo autem hujus rei indicium libro Oxoniensi, ubi nihil eorum erat.

Pag. 139. In notis columnn. 1. ỳ. 3. Pro illis *Fortasse hac voce*, &c. rescribe: Hanc vocem Macrobii ævo usurpatam & ab auctore nunc adhibitam probat mihi Geometria Anonymi, scripta vetere manu, in membranâ, quam possidet pater meus. Hæc sunt verba: *Linea vero recta, quibus trigoni vel tetragoni & alia quædam plana figura determinantur, his ferme vocabulis designantur. Linea qua in ima parte figura directim & non oblique jacet,* BASIS *nomen accipit eo, quod super ipsam figura fundata est. Quæ vero in summâ quasi in culmine figura similiter directim ducetur*, (supra scriptum *ducitur*) CORAUSTUS *appellatur. At quæ jusum a summo directim more perpendiculi pendens, ubi basi corausto conjungitur, rectum angulum efficit,* CATHETI *sive* PERPENDICULARIS *vocabulum suscipit. Illa autem, qua obliqua jusum sive susum deducta habetis vel acuti anguli effectrix videtur* HYPOTENUSA, *id est, obliqua, sive* PODISMUS *nominatur.* In margine addita erat hæc figura.

Sic ille in Geometriæ parte quam Theoricam inscribit. Idem auctor & hic & in Practica Geometriæ, quam definit esse, quæ quibusdam instrumentis agitur, & ex aliis alia proportionaliter conjiciendo dijudicat, sæpius & Boethii & Augustini mentionem facit, & quia etiam hujus, cui cum maxime attendimus, Macrobii non semel, non me teneo, quin aliquid præterea ex eo excerpam & hac occasione evulgem, præcipue quia tractat materiam eandem quæ est Macrobii lib. 1. cap. xx, quod & legisse eum res ac verba demonstrant, tum quia Macrobii rara est apud vulgatos auctores memoria. Incipit ergo: *Deinceps ad cosmimetriam prosequendam accingamur. Mensura mundi à centro medio inchoans in diametris & circumferentiis cœlestis sphæra, & sub istorum circulorum omnium proportione excrescente discurrit, & in his omnibus, quæ ad hæc probata* 1 *consecuntur, speculationem exercet certos limites principii & finis omnibus assignans. & intervallorum spatia cunctorum in certa proportione & quantitate constituens. Cujus speculationem nos à centro medio inchoantes ad reliquum ordinem progrediamur. Terra igitur in hoc mundi sensilis globo medio* 2 *constituta loco vicem puncti obtinet, qui in circumferentia circuli aquali undique* 3 *distantia ambitu centrum vocatur. Hæc igitur licet ad aliam incomprehensibilem sphæra cœlestis, quæ omnia suo ambitu includit, immensitatem comparata quodammodo secundum naturam puncti indivisibilis videatur; in se tamen cōsiderata nostris angustiis inæstimabilem magnitudinem præfert. Ab hac igitur totius hujus investigationis excursus exordium sumet. Et primum ambitus terra totius quantus sit, explicandum videtur, & quemadmodum humanus sensus ad hunc comprehendendum accesserit, revolvendum. Terra igitur ambitus à veteribus, in occulta natura dispositione perquirenda studiosis, ducenta quinquaginta duo millia stadia continere probatus est. Stadium autem octava pars est milliaris, habens passus* CXXV. *Ducenta igitur & quinquaginta duo millia stadia faciunt milliaria* XXX. *& unum millia & quingenta. Quasi per trecentos sexaginta gradus dividantur, eveniunt unicuique Stadia septingenta, hoc est, octoginta septem milliaria & semis unum. i. dimidium. Hujus investigationis primus auctor Eratosthenes*

1 Forte *consectantur.* 2 Ms. *constitute.* 3 Ms. *distantia.*

tosthenes fertur: qui in hac disciplina spectabilis & sagacissimus eorum, quæ latent, scrutator exstitit. Hic itaque cum terræ ambitum æstimare disponeret, tali arte viam sibi fecisse dicitur; & hoc argumento satis mirabili ingenio 4 excogitato usus memoratur. Nam à mensoribus regis Ptolemæi adjutus, qui totam Ægyptum tenebat, à Syene usque ad Meroen horoscopicis vasis cum æquali gnomonum dimensione dispositis, & per singula vasa singulos gnomonicæ supputationis doctissimos ordinans, una die omnes umbram meridianam observare præcepit. quæ per singulos gnomones computata, comperit, quod ultra septingenta stadia ad unius longitudinis gnomonem umbra non respondit. Post hæc altiori ingenio veritatem hujus rei persequens, subsellata noctis tempore sumpto astrolapsu qui secundum ambitum firmamenti in CCCLX 5 gradus per circuitum dividitur, & per utrumque mediclinii foramen polo inspecto gradum, in quo mediclinium stetit diligenti adnotatione signavit. Et profectus inde recta linea à meridie contra septentrionem rursus sub sequenti nocte polum per utrumque foramen mediclinii contemplatus, & tertia similiter, tandem uno gradu mediclinium ad superiora promotum invenit. Tunc distante ratione hujus itineris spatium diligenter emensus invenit DCC stadia, sive milliaria octoginta septem & semis unum, hoc est, dimidium. Post hæc datis unicuique de trecentis sexaginta totius circuli gradibus totidem, inventus est totius terræ ambitus ducenta quinquaginta duo Stadia sive XXXI & quingenta milliaria continere. Atque ita probabili ratione conclusit, quod partes sive gradus CCCLX, quibus omnis Zodiaci circuli tractus ac cœlestis sphæræ circuitus dividitur, ad terras usque proveniunt, & pars quæ incomperta & inæstimabilis mensuræ in terra sub certa mensura cadat. Terræ ambitu comperto quantitatem diametri inquiramus. Omne diametrum triplicatum & addita septima parte circulum facit. Igitur de omni circulo ablata vicesima secunda parte & ejus quod remanet, sumpta tertia quantitas diametri est. Sic ergo de ducentis quinquaginta duobus millibus stadiis vicesima secunda auferatur quæ constat in XI CCCCLIIII semis vicesima secunda unius, remanent CCXL. D. XLV. & decem $\frac{e}{XX}$ II. Cujus summæ pars tertia sumpta facit diametrum terræ in octoginta milibus stadiis CLXXXI & semis unius stadii & VII $\frac{e}{XX}$ II unius stadii: quamvis Macrobius idem diametrum LXXX stadia vel non multo amplius habere dicat. Nunc jam consequenter pandendum est, qualiter ad altitudinem solis comprehendendam prisca sagacitas pervenerit. Sole medio die desuper constituto & sua lucis radios in omnem partem spargentis trianguli forma pari proportione circumquaque exsurgit, uno in medio omnium triangulorum ad quamcunque partem sumantur catheto, qui est altitudo solis. hypotenusa vero ex omni parte sunt radii obliquo ductu à sole in terram porrecti & unam aliquam partem deorsum in superficie terræ inter se & cathetum pro basi apprehendentes. Quodcunque ergo corpus pro catheto erectum sub radio solis in compositam partem umbra projicit, triangulum format in eadem proportione manens cum sit Orthogonium, sub eadem hypotenusa constitutum. Qualis ergo proportio inter umbram deorsum jacentem & corpus illud, quodcunque erectum, à quo umbra formatur, fuerit, talis proculdubio inter spatium illud, quod à fine umbra ulteriori retrorsum usque ad sub solem jure basis protensum est, & ipsam altitudinem solis proportio erit. Hac consideratione altitudo solis primum comperta ab Ægyptiis creditur, quod & æqualitate regionis & vicinia solis adjuti mensuram interjacentis spatii facile comprehendere potuerunt. Inventa est igitur altitudo solis super terram stadi quater mille millia octingenta & XX m lia. quod est quadragies octies cent millia & viginti millia. Si ergo ab a ra quoque parte usque ad solis circul par mensura tendatur, dupla quant

4 Ms. excogitat. 5 Ms. gradibus.

exsurgit nonagies septies centena millia & quadraginta millia. Quibus si diametros terræ media conjungatur quæ est octoginta millia stadia CLXXX I. 5. & VII

e e
xx II erit integra solaris circuli diametros à circumferentia in circumferentiam [6] per medium centrum stadia nonagies septies centena milia & XX millia CLXXXI

e e
5 & VII xx II. Quæ si secundum rationem circuli triplicationi suæ septimam adjecerit, faciet trigies mille millia & quinquies CXLIX & CXLII & dextantem & septimam unius 3. Et hæc est perfecta quantitas circuli solaris. Hanc vero computationem quam ob causam Macrobius ita negligenter præterierit ignoro. [7] Sive quia apud philosophos diametrum centri quasi punctum indivisibile ad mensuram computatum non est. Ergo ut breviter in unum dicta colligamus, diametrus terræ continet stadia octoginta millia & CLXXXI. 5. & VII XXII unius. Ambitus terræ continet stadia ducenta quinquaginta duo millia. Altitudo solis quadragies octies centena millia & XX millia. Diametrus circuli solaris continet stadia nonagies septies centena millia & XX millia & CLXXXI & 5. & VII vicesimas secundas unius. Circulus solaris continet stadia trigesies mille millia & quinquies C millia XLVIV. & C.XLII & 555 & septimã unius 3. Sed antequam ad reliqua, quæ sequuntur, progrediamur, adhuc de altitudine solis, qualiter ab his etiã, qui remoti sunt in qualibet terræ regione comprehendi possit, manifestandum est. Ad quos duos modos propono. unum secundũ umbram gnomonis, aliũ secundum mediclinium & radium solis. Secundum gnomonem sic. Erigatur orthogonaliter gnomo cujuslibet quantitatis ad radium solis in media die. Deinde umbra quam gnomo projicit diligenter cum ipso comparetur. & eadem proportio inter altitudinem solis & spatium quod interjacet esse pronuntietur. Et quia illius spatii quantitas propter sui immensitatem actu vestigari non potest, arte retrorsum est metiendum. Quapropter mensor ad secundam stationem retrorsum pergat, & iterum supradicto gnomone erecto umbram ad comparationem adducat, iterumque eandem inter altitudinem solis & spatium quod interjectum est comparationem esse pronuntiat, quæ fuerit inter gnomonem & umbram ejus comparatio inventa; & videat quantum basis secunda primam basin superet, quia hoc est spatium quod est inter primam & secundam stationem. Quo diligenter emenso per ejus quantitatem cætera omnia facile patescunt. Hæc breviter transcurrimus, propterea quod omnia ex supradictis certissime constent. Est autem alius modus longe isto facilior, nec tantum laborem expetens, in quo id magis mireris, quod tam difficilis tamque sublimis res sine grandi [8] argutione & sine laboriosa scrutatione manifesta fiat. Ambitus firmamenti totius, qui in trecentos sexaginta gradus divisus est, terræ ambitum ita medio libratum loco complectitur, ut à singulis suæ divisionis interstitiis rectis lineis deorsum deductis in totidem partes ipsum ambitum terreni globi distinguere videatur. Quo fit, ut illæ cœlestis partes globi, licet incomprehensibilis sint magnitudinis, his tamen, quæ in ambitu terræ sub certa tenentur mensura, partibus æqua circuitionis parilitate respondeant. Si ergo à quibuslibet duobus gradibus ex CCCLX firmamenti gradibus lineæ rectæ usque ad terram deducantur, quot gradus desuper ex gradibus firmamenti inter se continent deorsum, totidem ex minoribus gradibus terreni ambitus complectentur. & quam proportionem earum intervallum desuper ad totum firmamenti ambitum habuerit, eandem procul dubio distantia ipsarum deorsum ad totum terræ circulum continebit. Sole igitur in linea meridiana desuper constituto sublevato astrolapsu contra ejus radium mediclinium disponamus. cumque eum normaliter per utraque mediclinii foramina in directum transire viderimus, reducto statim instrumento, quot gradus inter mediclinium & lineam meridianum desuper

nusine-

6 Ms. per medium. per medium centrum. 7 Sic Ms. Forte Nec.
8 Ms. argutione. & suprascriptum subtilitate.

ostentum. Si ergo volueris scire quotam partem unius infra diem transeat, divide totum spatium diei in ostenta rerum in CCCCLX *ostenta, quibus deinde adde trientem horæ, id est,* XX *ostenta cum uno supra memorato ostento, & excrescet summa in ostenta* ꝉ CCCCLXI. *Quia ergo sol in tanto spatio unum gradum percurrit; sic etiam in singulis partibus hujus spatii, id est, ostentis peragit ipsius gradus singulas millesimas quadringentesimas primas partes. Infra spatium ergo unius diei percurrit sol* MCCCCLXI *partes unius gradus.* XXII *vero partem & unam, quam supersunt de toto gradus travolat sol infra trientem unius horæ & ostentum. Itaque finita die restat soli ad currendum de uno gradu sextula, id est, septuagesima secunda pars ipsius gradus & bisse & semuncia unius millesima quadringentesima sexagesima prima partis unius gradus. In tanto igitur, id est, in sextula unius gradus & in bisse & in semuncia supra determinatæ partis gradus firmamenti gradum diei superat. Cum ergo sol peragat unum gradum firmamenti in uno die excepto triente unius horæ & ostento constat, quia* CCCLX *gradus firmamenti percurrit infra* CCCLX *dies excepto totiens triente unius horæ & ostento, unde colliguntur* V *dies &* VI *horæ. Redit ergo sol, de puncto ad punctum per* CCCLXV *dies & insuper* VI *horas, de quibus in quarto anno bis sextus oritur.*

Lib. 1. Sat. cap. 18. Ὁ Κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ Καβαῖος, ὁ μάντις] Meursius reponit ὁ καὶ βάκχος, ὁ μάντις. Silent alii. Nos ultimum tanquam nimis commune, mutabamus in Μάσταυρος. Sic enim Liberum apud Caras vocatum testis est Stephanus. Μάσταυρα πόλις Λυδίας. καὶ ἡ Μᾶ παρὰ τῆς Ἥρας ἐρωτηθεῖσα, τίνος εἴη τὸ βρέφος; Ἄρεος ἔφη. καὶ παρὰ Καρσὶν ὁ Διόνυσος Μάσταυρος ἔνθεν ἐκλήθη. Sed omnino sic totus locus scribendus est: ὁ Κυλλεὺς Ἀπόλλων, ὁ Ἠρικαπαῖος, ὁ Μῆτις. Vel sola Procli verba persuadebunt: Μῆτις γὰρ αὐτὸς καὶ οὗτός ἐστιν, ὥς φησι, καὶ Μῆτις πρῶτος γενέτωρ καὶ Ἔρως πολυτερπής, αὐτός τε ὁ Διόνυσος καὶ Φάνης καὶ Ἠρικαπαῖος συνεχῶς ὀνομάζεται. Quæ cum aliis huc facientibus vide sis apud Leopardum XII Emendation. 22.

Lib. 2. Sat. cap. 13. *Manum tamen & ad alterius unionis aurem similiter admovit*] Quis non conspirantes in hæc verba editiones omnes insulsas vocet, & transponat mecum? *ad alterius auris unionem.* Sicut paullo ante, *illuc unionem demptum ex aure altera festinabunda demisit.*

DE

DE MACROBIO

Ejusque Scriptis
TESTIMONIA,
Et alia quædam.
LIBRI PRIMI SATURNAL.
CAP. I.

NIsi sicubi nos sub alio ortos cælo Latinæ linguæ vena non adjuvat. Et statim: *Petitum impetratumque volumus, æqui bonique consulant, si in nostro sermone nativa Romani oris elegantia desideretur.*

COMMENTARIO
In Somnium Scipionis.

LIB. I. CAP. I.

Inter Platonis & Ciceronis libros quos de repub. utrumque constituisse constat, Eustathi fili, vitæ mihi pariter dulcedo & gloria, &c.

Lib. I. Cap. 2. Saturnal.

Servius inter Grammaticos Doctorem recens professus, juxta doctrinam mirabilis & amabilis verecundiæ.

Lib. 6. Cap. 6.

Sed nunc dicat volo Servius quæ in Virgilio notaverit, &c. Quotidie enim Romanæ indoli enarrando eundem vatem, necesse est habeat hujus annotationis scientiam promptiorem.

Lib. 6. Cap. 7.

Exoratus sit à nobis (Servius) doctissimus doctor. ibidem: *doctorum maximus.*

Lib. Saturnal. 5. Cap. 1.

Quatuor sunt genera dicendi ; copiosum, in quo Cicero dominatur : breve, in quo Salustius regnat : siccum, quod Frontoni adscribitur : pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur.

Lib. 1. Saturnal. Cap. 6.

In locum Postumiani abnuentis Eusebium Graiâ & doctrinâ & facundiâ clarum rhetorem subrogavi.

Ibidem Cap. 5.

Eustathius tantus in omni philosophiæ genere, ut solus nobis praesentet ingenia trium philosophorum, de quibus nostra antiq... Et ibidem statim : *Omnia inter Græcos ge... tas gloriata est.* ... *interpre... dicendi solus implet : inter nos tamen ita sui locuples interpre... ut nescias quâ lingua facilius vel ornatius expleat operam dic...*

Lib. 1. Saturnal. Cap. 6.

Flavianus & Eustathius, par insigne amicitiæ.

Lib. 7. Saturnal. Cap. 4.

Cum ergo videas, mi Aviene (instituenda est enim adol... tua, quæ ita docilis est ut discenda præcipiat) cum videas, anceps esse omne scommatum genus : suadeo in conviviis, lætitiæ insidiatur ira, ab ejusmodi dictis facessas.

Lib. 6. Saturnal. Cap. 7.

Quin age, inquit Prætextatus, Eustathi, verecund... probi adolescentis juva.

Occurrunt præterea passim Vettius Prætexta... consulei... lus, Dysarius. De quibus auctor ipse consul... fertim lib. 7. cap. 4. introducitur loquens Dy... artis petitissimus. De Vettio Prætextato, ... Avienoque & aliis vide in Notis ad lib. 1. S... Notarum inscriptiones aliquot luculentas.

De Opere vero hoc suo & modo scribendi insignis est ipsius Macrobii locus p. 188, quem subjeci.

Tale hoc præsens opus volo. multa in illo artes, multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in unum conspirata. Et paulo ante: *Nec mihi vitio vertas, si res, quas ex lectione variâ mutuabor, ipsis sæpe verbis, quibus ab ipsis auctoribus enarratæ sunt, explicabo, &c.* Quæ ad evitandam calumniam (quam tamen effugere haud potuit) ab eo dicta esse satis apparet. Sed de hoc alias & alibi, si volet Deus, otio meliori.

Imp. Honorius & Theosius
AA. Florentio P. V.

Qui sacri cubiculi nostri fuere præpositi, vel nunc esse ceperunt, vel quos postea sors ad ascendendi hujus gradum fastigii devocarit, ea dignitate fungantur qua sunt præditi, qui eminentissimam prætorianam & urbanam meruerint præfecturam, aut certe militarem magisteriam potestatem; ita ut sit inter eos post depositas administrationes nulla discretio, sive nostræ serenitatis adoraturi admittuntur imperium, sive pro suo arbitrio solemnes festivitates & cœtus, vel salutationes, vel qualibet alia officia frequentent, ut in sedibus & consessu is eis ordo servetur, quem ordo provectionis ostenderit, sub habitu ipsis videlicet consueto: cum manifeste decretum sit eum esse, qui præcesserit, potiorem; vel illum subsequi quem recentius probaverit examen. Sed ut nos ad hanc promulgationem, Macrobii viris illustris *merita provocarint, ita observationem quoque legis ab ejus volumus sumere provectionis auspicium.* Cetera, & locum unde hæc sumpta, vide initio Notarum lib. 1. ad Saturnalia cap. 1.

Gesneri Bibliotheca.

Vertit in Græcum sermonem Aurelii Macrobii in Somnium Scipionis Commentarios Maximus Planudes.

Et in præfatione Thesauri sui omnium vocum
Gulielmus Morelius.

Quod Somnium Scipionis Græce translatum, perperam Gazæ

tribuatur, *veteres codices manuscripti testantur* : *in qui[...] modo id Somnium*, *verum et in tota Macrobii ejus somnii expli catio Græca continetur*, *Maximoque Planudi adscribitur*. Huju opusculi Ms. uti accepi à clarissimo Jos. Scaligero, fuit ali quando penes juris consultissimum I. Cujacium. Morelium quoque habuisse liquet ex plurimorum Planudis locorum laudationibus in eodem, quod dixi, vocum Dictionario.

Isidori Glossæ.

Vascillum, *parvum vas*. *Macrobius* : Solvens radiis aqu subjectâ vascillo. *Sed monente Scriverio locus hic Glossograpl corruptus est*, *legendumque non* Macrobius, *sed* Marbotus *si* Marbodus *aut* Marbodæus *denique*, *qui de Gemmis scrips carmine*. *Auctor sane non contemnendus* ; *à Jano Cornario*, *cele berrimi nominis medico*, *supposititio scriptori de Herbis additus* Macri *titulum præferens*. *Quamquam is censeat esse* incer auctoris, *notetque exemplaria quædam habere* Merboldi Epi copi. *Sed sub* Merbodei Galli *nomine publicavit Pictorius qu dam & Scholiis illustravit*. *Legitur autem locus*, *quem desigr auctor Glossarum cap*. XXVIII. *de Heliotropia*. Ex re nom habens (*inquit*) est Heliotropia gemma,

> Quod solis radiis in aquæ subjecta vasillo
> Sanguineum reddat mutato lumine solem.

Quomodo igitur corrigendus sit Isidorus vel quisquis alius, *v*

Laurentius Valla lib. 1. Eleg. cap. 13.

Curiosissimus in loquendo & reconditissima scientia M BIUS.

M. TULLII CICERONIS

SOMNIUM SCIPIONIS.

SCIPIO LOQUITUR.

CUm in Africam, M. Manilio consuli ad quartam legionem tribunus (ut scitis) militum; nihil mihi potius fuit, quam ut Masinissam convenirem, regem familiæ nostræ justis de causis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex collacrimavit, aliquantoque post suspexit in cœlum: & GRATES, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque reliqui cœlites, quod ante quam ex hac vita migro; conspicio in meo regno, & his tectis P. Cornelium Scipionem, cujus ego *nomine ipso recreor*: ita numquam ex animo meo descendit illius optimi, atque invictissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno: ille me de nostra rep. percontatus est. multisque verbis ultro, citroque habitis, ille nobis consumtus est dies. post autem regio apparatu accepti, sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur, omniaque ejus non facta solum, sed *etiam dicta meminisset*. deinde, ut cubitum discessimus, me & de via, & qui ad multam noctem vigilassem, *arctior*, quam solebat, *somnus complexus est*. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti: fit enim fere, UT COGITATIONES, sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale,

quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sæpissime vigilans solebat cogitare, & loqui) Africanus se ostendit illa forma, quæ mihi ex imagine ejus, quam ex ipso, erat notior. quem ut agnovi, equidem cohorrui. sed ille, Ades, inquit, animo, & omitte timorem, Scipio, & quæ dicam, trade memoriæ. Videsne illam urbem, quæ parêre populo R. coacta per me, renovat pristina bella, nec potest quiescere? (ostendebat autem Karthaginem de excelso, & pleno stellarum, illustri, & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis pæne miles? hanc hoc biennio consul evertes, eritque cognomen id tibi *per te partum* quod habes adhuc à nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris, censorque fueris, & obieris legatus Ægyptum, Syriam, Asiam, Græciam, deligêre iterum cos. absens, bellumque maximum conficies, Numantiam exscindes. Sed cum eris curru Capitolium invectus, offendes *remp. perturbatam consiliis nepotis mei*. Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriæ, lumen animi, ingenii, consiliique tui. Sed ejus temporis ancipitem video quasi fatorum viam. nam cum ætas tua septenos octies solis anfractus, reditusque converterit, duoque numeri, quorum uterque plenus, alter altera causa, habetur, circuitu naturali summam fatalem confecerint: in te unum, atque in tuum nomen, se tota convertit civitas: te senatus omnes boni, te socii, te Latini intuebunt

cris UNUS, IN QUO NITATUR CIVITATIS SALUS, ac ne multa, dictator rempubl. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hîc cum exclamasset Lælius, ingemuissentque ceteri vehementius: leniter arridens Scipio, Quæso, inquit, ne me è somno excitetis, & pax sit rebus: audite cetera. Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandum rempub. sic habeto. OMNIBUS, qui patriam conservarint, adjuverint, auxerint, certum esse in cœlo ac definitum locum, ubi beati ævo sempiterno fruantur. nihil est enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia, cœtusque hominum, jure sociati, quæ *civitates* appellantur: *harum rectores, & conservatores hinc profecti, huc revertuntur*. Hîc ego, etsi eram perterritus, non tam metu mortis, quam insidiarum à meis, quæsivi tamen, viveretne ipse & Paulus pater, & alii, quos nos *exstinctos* arbitraremur. Immo vero, inquit. II VIVUNT, qui ex corporum vinculis, tamquam è carcere, evolaverunt: vestra vero, quæ dicitur vita, MORS est. quin tu aspicias ad te venientem Paullum patrem. Quem ut vidi, equidem vim lacrimarum profudi: Ille autem me complexus, atque osculans flere prohibebat. Atque ego ut primum, fletu represso, loqui posse cœpi, Quæso, inquam, pater sanctissime, atque optime, quoniam hæc est vita, (ut Africanum audio dicere) quid moror in terris, quin huc ad vos venire propero? Non est ita,

tosthenes fertur: qui in hac disciplina spectabilis & sagacissimus eorum, quæ latent, scrutator exstitit. Hic itaque cum terræ ambitum æstimare disponeret, tali arte viam sibi fecisse dicitur; & hoc argumento satis mirabili ingenio [4] excogitato usus memoratur. Nam à mensoribus regis Ptolomæi adjutus, qui totam Ægyptum tenebat, à Syene usque ad Meroen horoscopicis vasis cum æquali gnomonum dimensione dispositis, & per singula vasa singulos gnomonicæ supputationis doctissimos ordinans, una die omnes umbram meridianam observare præcepit. quæ per singulos gnomones computata, comperit, quod ultra septingenta stadia ad unius longitudinis gnomonem umbra non respondit. Post hæc altiori ingenio veritatem hujus rei persequens, substellatæ noctis tempore sumpto astrolapsu qui secundum ambitum firmamenti in CCCLX [5] gradus per circuitum dividitur, & per utrumque mediclinii foramen polo inspecto gradum, in quo mediclinium stetit diligenti adnotatione signavit. Et profectus inde recta linea à meridie contra septentrionem rursus sub sequenti nocte polum per utrumque foramen mediclinii contemplatus, & tertia similiter, tandem uno gradu mediclinium ad superiora promotum invenit. Tunc diligente ratione hujus itineris spatium diligenter emensus invenit DCC stadia, sive milliaria octoginta septem & semis unum, hoc est, dimidium. Post hæc datis unicuique de trecentis sexaginta totius circuli gradibus totidem, inventus est totius terræ ambitus ducenta quinquaginta duo Stadia sive XXXI & quingenta milliaria continere. Atque ita probabili ratione conclusit, quod partes sive gradus CCCLX, quibus omnis Zodiaci circuli tractus ac cœlestis sphæræ circuitus dividitur, ad terras usque proveniunt, & pars quæ incompertæ & inæstimabilis mensuræ in terra sub certa mensura cadat. Terræ ambitu comperto quantitatem diametri inquiramus. Omne diametrum triplicatum & addita septima parte circulum facit. Igitur de omni circulo ablata vicesima secunda parte & ejus quod remanet, sumpta tertia quantitas diametri est. Sic ergo de ducentis quinquaginta duobus millibus stadiis vicesima secunda auferatur quæ constat in XI CCCCLIIII semis vicesima secunda unius, remanent CCXL. D. XLV. & decem $\overset{e}{\text{XX}}$ $\overset{e}{\text{II}}$. Cujus summæ pars tertia sumpta facit diametrum terræ in octoginta milibus stadiis CLXXXI & semis unius stadii & VII $\overset{e}{\text{XI}}$
$\overset{e}{\text{II}}$ unius stadii: quamvis Macrobius idei
diametrum LXXX stadia vel non mult
amplius habere dicat. Nunc jam cons
quenter pandendum est, qualiter ad al
tudinem solis comprehendendam pri
sagacitas pervenerit. Sole medio dic
super constituto & sua lucis radios
omnem partem spargenti trianguli fo
pari proportione circumquaque exsu
uno in medio omnium triangulorui
quamcunque partem sumantur cat
qui est altitudo solis. hypotenusa vi
omni parte sunt radii obliquo ductu
in terram porrecti & unam aliquai
tem deorsum in superficie terræ inte
cathetum pro basi apprehendentes.
cunque ergo corpus pro catheto e
sub radio solis in compositam part
bra projicit, triangulum format i
proportione manens cum sit Orth
sub eadem hypotenusa constitutū.
ergo proportio inter umbram deo
centem & corpus illud, quodcu
ctum, à quo umbra formatur, fi
proculdubio inter spatium illud
ne umbra ulteriori retrorsum
sub solem jure basis protensur
ipsam altitudinem solis pro
Hac consideratione altitudo s
comperta ab Ægyptiis crediti
æqualitate regionis & vicin
ti mensuram interjacentis
comprehendere potuerunt.
igitur altitudo solis super
quater mille millia octinge
lia. quod est quadragies
millia & viginti millia.
ra quoque parte usque ad
par mensura tendatur, c

4 Ms. excogitat. 5 Ms. gradibus.

exsurgit nonagies septies centena millia & quadraginta millia. Quibus si diametros terræ media conjungatur quæ est octoginta millia stadia CLXXXI. 5. & VII $\overset{e}{\overline{xx}}\,\overset{e}{II}$ erit integra solaris circuli diametros à circumferentia in circumferentiam [6] per medium centrum stadia nonagies septies centena milia & XX millia CLXXXI 5 & VII $\overset{e}{\overline{xx}}\,\overset{e}{II}$. Quæ si secundum rationem circuli triplicationi suæ septimam adjecerit, faciet trigies mille millia & quinquies CXLIX & CXLII & dextantem & septimam unius 3. Et hæc est perfecta quantitas circuli solaris. Hanc vero computationem quam ob causam Macrobius ita negligenter præterierit ignoro. [7] Sive quia apud philosophos diametrum centri quasi punctum indivisibile ad mensuram computatum non est. Ergo ut breviter in unum dicta colligamus, diametrus terræ continet stadia octoginta millia & CLXXXI. 5. & VII XXII unius. Ambitus terræ continet stadia ducenta quinquaginta duo millia. Altitudo solis quadragies octies centena millia & XX millia. Diametrus circuli solaris continet stadia nonagies septies centena millia & XX millia & CLXXXI & 5. & VII vicesimas secundas unius. Circulus solaris continet stadia trigesies mille millia & quinquies C millia XLVI. & C.XLII & 555 & septimã unius 3. Sed antequam ad reliqua, quæ sequuntur, progrediamur, adhuc de altitudine solis, qualiter ab his etiã, qui remoti sunt in qualibet terræ regione comprehendi possit, manifestandum est. Ad quos duos modos propono. unum secundũ umbram gnomonis, aliũ secundum mediclinium & radium solis. Secundum gnomonem sic. Erigatur orthogonaliter gnomo cujuslibet quantitatis ad radium solis in media die. Deinde umbra quam gnomo projicit diligenter cum ipso comparetur. & eadem proportio inter altitudinem solis & spatium quod interjacet esse pronuntietur. Et quia illius spatii quantitas propter sui immensitatem actu vestigari non potest, arte retrorsum est metiendum. Quapropter mensor ad secundam stationem retrorsum pergat, & iterum supradicto gnomone erecto umbram ad comparationem adducat, iterumque eandem inter altitudinem solis & spatium quod interjectum est comparationem esse pronuntiat, quæ fuerit inter gnomonem & umbram ejus comparatio inventa; & videat quantum basis secunda primam basin superet, quia hoc est spatium quod est inter primam & secundam stationem. Quo diligenter emenso per ejus quantitatem cætera omnia facile patescunt. Hæc breviter transcurrimus, propterea quod omnia ex supradictis certissime constent. Est autem alius modus longe isto facilior, nec tantum laborem expetens, in quo id magis mireris, quod tam difficilis tamque sublimis res sine grandi [8] argutione & sine laboriosa scrutatione manifesta fiat. Ambitus firmamenti totius, qui in trecentos sexaginta gradus divisus est, terræ ambitum ita medio libratum loco complectitur, ut à singulis suæ divisionis interstitiis rectis lineis deorsum deductis in totidem partes ipsum ambitum terrenũ globi distinguere videatur. Quo fit, ut illæ cœlestis partes globi, licet incomprehensibilis sint magnitudinis, his tamen, quæ in ambitu terræ sub certa tenentur mensura, partibus æqua circuitionis parilitate respondeant. Si ergo à quibuslibet duobus gradibus ex CCCLX firmamenti gradibus linea recta usque ad terram deducantur, quot gradus desuper ex gradibus firmamenti inter se continent deorsum, totidem ex minoribus gradibus terreni ambitus complectentur. & quam proportionem earum intervallum desuper ad totum firmamenti ambitum habuerit, eandem procul dubio distantia ipsarum deorsum ad totum terræ circulum continebit. Sole igitur in linea meridiana desuper constituto sublevato astrolapsio contra ejus radium mediclinium disponamus. cumque eum normaliter per utraque mediclinii foramina in directum transire viderimus, reducto statim instrumento, quot gradus inter mediclinium & lineam meridianum desuper

instru-

6 Ms. per medium. per medium centrum. 7 Sic Ms. Forto Nis.
8 Ms. argutione. & suprascriptum subtilitate.

inumerentur, perquiramus. Quibus inventis totidem inter solem & verticem nostrum de CCCLX totius firmamenti gradibus nullatenus dubitemus, ac per hoc deorsum quoque inter nos & eum locum, qui recta linea desuper solem [9] suspicit totidem de CCCLX gradibus, [10] quos ambitus terræ continet, verissime affirmamus. Cumque trecentesimæ sexagesimæ partis terreni ambitus mensura nota sit, numero graduum invento consequenter omnium similis mensura nota erit. Si autem basis mensura & catheti proportio nota fuerit, & mensura catheti secundum supradictam regulam nota erit. Et de altitudine quidem solis hæc ad præsens dicta sint. Nunc de perquirenda magnitudine solaris globi & diametro ejus subsequens sermo exordium sumit. Die æquinoctiali ante solis ortum cosmimetra vas horoscopicum cum certis horarum interstitiis signatum gnomone adhibito ita disposuit, ut primum emergentis solis radium stilus excipiens umbram in oppositũ super primam lineam primæ horæ limitem signantem dirigeret; locusque ipse, qui primum umbræ venientis adtactum excepit, nota impressione signatus est, observatusque diligenter est procursus umbræ, donec solis orbis totus ab orizonte ita integer emersisset, ut adhuc ima summitas orizonti videretur insidere & locus, quem tunc umbra de stilo cadens occupavit, notatus, habitaque [11] dimensione inter primam & secundam umbræ notam quæ integrum solis orbem, hoc est, diametrum, nata de duabus ejus summitatibus metiebantur, inventa est pars nona ejus spatii, quod inter primum & secundum limitem primæ horæ continebatur. Unde certum est, quod unam æquinoctialem horam integram faciat solaris orbis novies repetitus accessus. Et quia totum cœlestis ambitus hemisphærium duodecim integris horis æquinoctialibus involvitur, tota autem sphæra XXIIII horis circumagitatur, XXIIII vero novem unicuiq; datis ducenti sedecim complentur, solis diametros sui circuli [12] ducentesima sextadeci-

ma pars necessaria conse-
probatum est. Et si cui hæ
vacillare videatur propter
quod in ulteriora sine cessa
diens ampliori, quam quantita
ter & in ortu suo, mora men
lisse credatur, potest per astrola
rei certissimum capere expe
emergente solis sphæra & insic
orizontis margini, si ipsum m
ad ejus summitatem levaverit,
qui subterius supra m. diclinim
ad totum quadrantem compar
quoque inter diametrum solis
quadrantem esse dixerit pr
Diametro solaris globi invento
culi quantitas orbis ejus faci
tur, si secundum supradictam r
plicationi diametri septima pa
tur. Diametros autem solis q
ma ratione solaris circuli circ
ducentesima sextadecima pars
terræ diametros multum excea
tur. Licet tamen ad duplaren
nem nullatenus exsurgat. X. (
millibus stadiis & eo amplius
tinet ejus duplo. Quamvis
duplam asserat habere propo
aliam, temperamento quiden
usus in isto tam audaci in
quam prius in terræ diametr
hendo fuit, forsitan tædio [14] lec
cens in multiplicandis numer
mate. Nunc superest, ut per dia
& per diametron circuli solaris
ræ æstimemus ex diametro ejus
ergo summam in medium &
quid ratione dictante ex his c
Diametros solaris circuli, sicu
ctum est, continet stadia nona
centena milia & XX milia t
gintatria & [15] trientem unius
tros solis continet stadia C q
unum millia ducenta triginta
drantem & semunciam unius
tesimam sextam decimam pa
integri & unius semunciæ &
ma partis semunciæ unius stad

9 Ms. suscipit. sed illud suprascriptum. 10 Ms. Qui ambitus terra contine
11 Sic Ms. ac si vellet dimensio est. Scribendum dimensione. Ad verbum hæc delump
bii lib. 2. cap. 20. 12 Ms. ducentesimo. 13 Sic Ms. 14 Proculdubio lectorum. 15 Ms

Integer diametros solis. Diametros terræ continet stadia octoginta millia trecenta tria & trientem unius. Si duo catheti ad eandem basin erigantur, alter in capite duplus & alter in medio subduplus eandem ypotenusam contigit eidem basi concurrentem. Quod si fuerint impares à duplo catheti, alia [16] *atque alia ypotenusa concurrit ad eandem basin à principio medio. Et minoris catheti ypotenusa à medio vel secundo catheto & deinceps subterius tendet majoris desuper. Exemplum utriusque subter formavimus sic. Sint duo catheti duplus & subduplus ad eandem basin à principio & medio taliter. Sint item duo catheti ad eandem basin à principe medio impares à duplo, hoc est, non dupli, primo primus major duplo hoc modo. deinde primus major duplo & sit figura talis.*

Eodē pertinēt, Macrobiiq; mentionē habent, quæ ex Ms. Anglicano incerti auctoris excerpsimus: *Quāvis Ambrosii Theodosii auctoritate universi orbis ambitus notabilis habeatur, tamen quia ab illo auctoritatis ratio quasi prætermissa est, volentibus scire proponatur. Quia enim à modernis impossibile judicatur, id à veteribus sapientia duce facillimum affirmatur; & quod corporis sensibus indagari non posse videtur, id rationis acumine luce clarius indagatum habetur. Sumpto horoscopo sub stellata noctis claritudine, inspectoque polo cum utroque mediclinii foramine notataque graduum, in quibus stetit mediclinium, multitudine, profectus est cosmimetra per directam lineam contra Septentrionem à meridie, tamdiu, donec in alterius noctis claritudine viso ut prius polo cum utroque mediclinii foramine stetit ipsum mediclinum altius gradus unius numerositate. Posthac ratione dictante mensus est hoc itineris spatium, & notata hujus quantitate* DCC *stadia sive* LXXXVII *semis* (5) *milliaria affirmant. Deinde datis unicuique* CCCLX *astrolapsus graduum tot stadiis sive miliariis inventus est ambitus terreni orbis. Nam multiplicato per alios gradus unius spatio quantum ex hac provenitur multiplicatione, tantum contineri probatur in totius mundi circuitione. Eratosthenes philosophus geometricaque sagacissimus totius orbis terræ circuitum per imitationem gnomonis umbrarum in terra secundum partes zodiaci ingeniose deprehensum* CCLII *stadia, id est,* XXXI D *miliaria continere diffinit, unicuique* CCCLX *partium in zodiaco* DCC *stadia, id est,* LXXXVII *miliaria & semissim deputans. Ex his juxta regulam circuli & diametri crassitudinem seu diametri crassitudinem seu diametrum terra sic comprehendere poteris. Aufer* XXII *de circuitu terræ, id est, de* CCLII *stadiis, tollo* XI CCCCLIIII *& semissem & vicesimam secundam partem unius stadii & remanent* CC *cum semisse &* XXI *partibus stadii unius. horū tertia pars, id est,* LXXX CLXXXI *semis &* VII *vicesimæ secundæ unius stadii terreni orbis diametrum seu spissitudinem juxta prædictam terræ circuitionem dubietate postposita continebit. Quod liquido satis caute supputanti patet. Quamvis Macrobius super somnium Scipionis idem diametrum* LXXX *stadiorum tantum vel non multo plus dicat habere. Ambitus terreni orbis* CCLII *stadiorum sive* XXXI D *miliaria Eratosthene philosopho probatur auctore, cujus vicesimam secundam partem in* X D *stadia sive in* CCCXII *semis millia sol una transcendit vel transcurrit hora. Hora autem partem quintamdecimam, hoc est, unius ex* CCCLX *gradibus ascensu vel descensu solem* DCC *stadia sive* LXXXVI *semis miliaria transcurrere, prædicti terra ambitus per* CCCLX *clarebit divisione. Diametrum autem terræ juxta circuli geometricalem, regulā in* LXXX CLXXXI *semis stadiis seu in* X XXII *miliariis cum* XI *sextis decimis unius miliarii colligi probatur. quamvis Macrobius idem diametrum* LXXX *stadiis vel non multo plus esse fateatur. Sol unumquodque signum peragit* XXX *diebus &* X *horis & dimidia. tricesimam autem partem unius signi, id est, gradum transcurrit per diem. Inter revolutionem firmamenti de puncto ad punctum, quod sunt* XXIIII *horæ & tertia pars unius horæ &*

osten-

16 Ms. adjung

men, vel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit, vel illum Gangem transnatare? quis in reliquis Orientis, aut abeuntis solis ultimis aut aquilonis, austrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis, cernis profecto, quantis IN ANGUSTIIS VESTRA GLORIA se dilatari velit. Ipsi autem, qui de vobis loquuntur, *quam diu loquentur*? Quin etiam, si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuscujusque nostrûm à patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluviones, exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo *æternam*, sed ne *diuturnam* quidem gloriã assequi possumus. QUID AUTEM INTEREST, ab iis, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cum ab iis nullus fuerit, qui ante nati sint? qui nec pauciores, & certe meliores fuerunt viri: cum præsertim apud eos ipsos, à quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit: homines enim populariter *annum* tantummodo solis, id est, unius astri reditu metiuntur: cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius anni descriptionem longis intervallis retulerint, tum ille vere *vertens annus* appellari potest: in quo vix dicere audeo, quam multa sæcula hominum teneantur. namque ut olim deficere sol hominibus, exstinguique visus est, cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetravit: ita quandoque eadem parte sol, eodemque tempore iterum

DE MACROBIO

Ejusque Scriptis TESTIMONIA,

Et alia quædam.

LIBRI PRIMI SATURNAL.

Cap. I.

Nisi sicubi nos sub alio ortos cœlo Latinæ linguæ vena non adjuvat. Et statim: *Petitum impetratumque volumus, æqui boniqque consulant, si in nostro sermone nativa Romani oris elegantia desideretur.*

COMMENTARIO

In Somnium Scipionis.

Lib. I. Cap. I.

Inter Platonis & Ciceronis libros quos de repub. utrumque constituisse constat, Eustathi fili, vitæ mihi pariter dulcedo & gloria, &c.

Lib. I. Cap. 2. Saturnal.

Servius inter Grammaticos Doctorem recens professus, juxta doctrinam mirabilis & amabilis verecundiæ.

Lib. 6. Cap. 6.

Sed nunc dicat volo Servius quæ in Virgilio notaverit, &c. Quotidie enim Romanæ indoli enarrando eundem vatem, necesse est habeat hujus annotationis scientiam promptiorem.

Lib. 6. Cap. 7.

Exoratus sit à nobis (Servius) doctissimus doctor. ibidem: *doctorum maximus.*

** Lib.

movet id corpus, cui præpositus est, quam hunc mundum ille princeps Deus: & ut mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus æternus; sic fragile corpus *animus sempiternus* movet. Nam *quod semper movetur, æternum est*: quod autem motum affert alicui, quodque agitatur aliunde; quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. solum igitur, quod sese movet, quia nunquam deseritur à se; nunquam ne moveri quidem desinit: quin etiam ceteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium est movendi. principio autem nulla est origo. nam *e principio oriuntur omnia*: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest: nec enim esset principium, quod gigneretur aliunde: quod si nunquam oritur, ne occidit quidem umquam. nam principium exstinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se movetur: id autem nec nasci potest, nec mori: vel *concidat omne cælum*, omnisque natura consistat necesse est, nec vim ullam nanciscatur, quæ à primo impulsu moveatur. Cum pateat igitur æternum id esse, quod à se ipso moveatur, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo: quod autem animal est, id motu cietur interiore, & suo. nam hæc est natura propria animæ, atque vis. Quæ si est una ex omnibus, quæ sese moveat: neque nata certe, & æter-

na

De Opere vero hoc suo & modo scribendi insignis est ipsius Macrobii locus p. 188, quem subjeci.

Tale hoc præsens opus volo: multæ in illo artes, multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in unum conspirata. Et paulo ante: *Nec mihi vitio vertas, si res, quas ex lectione variâ mutuabor, ipsis sæpe verbis, quibus ab ipsis auctoribus enarratæ sunt, explicabo, &c.* Quæ ad evitandam calumniam (quam tamen effugere haud potuit) ab eo dicta esse satis apparet. Sed de hoc alias & alibi, si volet Deus, otio meliori.

Imp. Honorius & Theosius
AA. Florentio P. V.

Qui sacri cubiculi nostri fuere præpositi, vel nunc esse ceperunt, vel quos postea sors ad ascendendi hujus gradum fastigii devocarit, ea dignitate fungantur qua sunt præditi, qui eminentissimam prætorianam & urbanam meruerint præfecturam, aut certe militarem magisteriam potestatem; ita ut sit inter eos post depositas administrationes nulla discretio, sive nostræ serenitatis adoraturi admittuntur imperium, sive pro suo arbitrio solemnes festivitates & cætus, vel salutationes, vel qualibet alia officia frequentent, ut in sedibus & consessu is eis ordo servetur, quem ordo provectionis ostenderit, sub habitu ipsis videlicet consueto: cum manifeste decretum sit eum esse, qui præcesserit, potiorem; vel illum subsequi quem recentius probaverit examen. Sed ut nos ad hanc promulgationem, Macrobii viris illustris *merita provocarunt, ita observationem quoque legis ab ejus volumus sumere provectionis auspicium.* Cetera, & locum unde hæc sumpta, vide initio Notarum lib. 1. ad Saturnalia cap. 1.

Gesneri Bibliotheca.

Vertit in Græcum sermonem Aurelii Macrobii in Somnium Scipionis Commentarios Maximus Planudes.

Et in præfatione Thesauri sui omnium vocum
Gulielmus Morelius.

Quod Somnium Scipionis Græce translatum, perperam Gazæ

 tribuatur,

SUMMA PRIVILEGII

D.D. Ordd. Hollandiæ West-Frisiæque.

Autum est auctoritate Potentissim. D.D. Ordd. Hollandiæ West-Frisiæque ne quis Aur. Theod. Macrobii Opera cum Notis Pontani, Meursi, I. Gronovii, &c. per annos quindecim, quacunque forma imprimat; vel de alibi impressis in Hollandiam & West-Frisiam inferat atque divendat; citra consensum Cornelii Driehuysen, & Arnoldi Doude, *Bibliopolar. Leydens. sub omnium Librorum & alia insuper Pecuniæ mulcta, ut latius in ipso Diplomate patet*, Dato Hagæ-Comitis 25 April 1670.

Ut JOHAN DE WIT.

Ad Mand. D. D. Ordd.

SIMON VAN BEAUMONT.

AUR.

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & illustris COMMENTARIUS EX CICERONE *In Somnium Scipionis.*

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

Quæ differentia & quæ similitudo sit inter Platonis ac Ciceronis de republica libros; curque aut ille indicium Eris, aut hic somnium Scipionis operi suo adsciverit.

INter Platonis & Ciceronis libros, quos de r. p. utrumque constituisse constat, Eustathi fili, vitæ mihi pariter dulcedo & gloria, hoc interesse prima fronte perspeximus, quod ille rempubl. ordinavit, hic retulit; alter qualis esse deberet, alter qualis esset à majoribus instituta, disseruit. in hoc tamen vel maxime operis similitudinem servavit imitatio, quod, cum Plato in

A*Vrelii Macrobii*] Plura hujus libri in Somnium Scipionis habentur apud plures Mss. exemplaria. Præter cæteros usus est membranis aliquot selectis Franciscus Modius. Quarum tamen lectiones præcipuas repræsentavit editio nostra prior: Et nunc quoque isti adjecimus, quæ supererant, præter perpaucas hisce Notis inspersas, utpote dubias, & tales fere, de quibus suum cuique judicium erit. Contulisse etiam se Mss. duo tria Vir Cl. Casp. Barthius in Adversariis suis l. 37. cap. 17. & lib. 39. 12. commemorat; quorum unius hic erat titulus: *Macrobii Theodosii, viri consularis & illustris, Commentariorum tertiæ diei Saturnaliorum Liber primus incipit:* quasi Saturnaliorum pars II. Libri duo in Somnium fuerint. De quibus ipsum Barthium differentem vide locis jam dictis. Alterius codicis ab eodem inspecti hæc verba primâ fronte reperiebantur: *Macrobii Ambrosii Orinocensis in Somnium Scipionis Commentarium incipit:* Quarum tertia voce aut patriam aut potius Onirocriticam respicere exscriptorem idem Barthius existimat. Tertio exemplari inscriptio seu titulus talis erat: *Macrobii Ambrosii Theodosii, viri clari & illustris, ex Cicerone in Somnium Scipionis incipiunt.* Pont. Scholiastes quoque unius nostrorum codd. testatur triplex auctori nomen fuisse: *Macrobius Ambrosius Ornicensis.* Id monstrum quid sibi velit, aut quomodo procurandū sit, non liquet. Post explicationem priorum duum nominum idem Scholiastes reddit *Onocrisius*, quod antea ediderat *Ornicsis.* Sic enim pergit: *Onocrisius dictus est q. somniorum judex: ideo quia ostendit & dijudicat, quæ somnia sint vera, & quæ aliquid designent, & quæ non.* Quasi è scholio Cl. Barthii conjecturam natam suspicere. Si nihil aliud latet, frustra laboramus: neq; felicius hoc Macrobio, quam Coci Martiali, Plauto *Asinii* vocabula attributa. De patria non deest, quod conji-

in voluminis conclusione 2 à quodam vitæ reddito, quam reliquisse videbatur, indicari faciat qui sit 3 exutarum corporibus status animarum, adjecta quadam sphærarum vel siderum non ociosa descriptione, rerum facies non dissimilia significans à Tulliano Scipione per quietem sibi ingesta narratur. Sed quod vel illi commento tali, vel huic tali somnio in his potissimum libris opus fuerit, in quibus de rerum publ. statu loquebatur, quoque attinuerit inter gubernandarum urbium constituta, circulos, orbes globosque describere, de stellarum modo, de cœli conversione tractare, quæsitu dignum & mihi visum est, & aliis fortasse videatur: ne viros sapientia pæcellentes nihilq; in investigatione veri nisi divinum sentire solitos, aliquid castigato operi adjecisse superfluũ suspicemur. de hoc ergo prius pauca dicenda sunt, ut liquido mens operis, de quo loquimur, innotescat. Rerum omnium Plato & actuum naturam penitus inspiciens advertit in omni sermone suo de reipublicæ institutione proposito infundendum animis justitiæ amorem; sine qua non solum respublica, sed nec exiguus hominum cœtus, nec domus quidem parva constabit. ad 4 hunc porro justitiæ affectum pectoribus inoculandum nihil æque patrocinaturum vidit, quam si fructus ejus non videretur cum vita hominis termi-

conjiciam; deest, cui fidam. Cæterum duo tantum libros Mss. Barthius habuit. Sed quemprimum hic vides referri titulum, erat præfixus Saturnalibus, secundus commentario ad Somnium, uterque ejusdem voluminis. Vidi Barthii verba. *Gronovius.*

2. *A quodam vitæ reddito*] Ms à *quodam Eri vita reddito*. Est hic *Er Platonicus*: quem eodem hoc capite *Platonicum Erem* vocat. Et ibidem statim: *qui sit exutarum corporibus status animarum*; idem Ms. *à corporibus*. Pont.

A quodam vita reddito] Noster item antiquissimus nomen proprium inserit, *à quodam Er*: unde non *Eri* faciendum, quod amplecti videtur Isacius, (*Erum* vocari video, sed sine auctore, ab aliis) sed *Ere*, ut c. 2. *Cum de Platonico Ere jactantur*. Neque hoc nomen à priscis librariis recte additum dicimus, sed ab ipso auctore. Tum etiam superius in quatuor scriptis inveni *uterque constituit*, quod non video, cur vulgato sit posthabendum. *Gronov.*

3. *Exutarum corporibus.*] Non addo cum Barthio & Isacio, particulam *a*, etsi mihi quoque in uno inventam. Arnobius lib. 2. *In pecudes atque alias belluas ire animas improborum, postquam sunt corporibus humanis exutæ*. Gronov.

4. *Hunc porro justitiæ, &c.*] Minus accurate in aliis libris, *inculcandum*. *Inoculare*, ἐνοφθαλμίζειν, est metaphora, ut admonet Camerarius, ab insitionibus

nari. hunc vero superstitem durare post hominem
poterat ostendi, nisi prius de animæ immortalitate con-
? fide autem facta perpetuitatis animarum consequens
nimadvertit, ut certa illis loca nexu corporis absolutis,
ontemplatu probi improbive meriti deputata sint. Sic
cedone, inexpugnabilium luce rationum anima in ve-
lignitatem propriæ immortalitatis asserta, sequitur di-
io locorum, quæ hanc vitam relinquentibus ea lege
itur 6 quam sibi quisque vivendo sanxerit. Sic in Gor-
post peractam pro justitia disputationem, de habitu post
is animarum morali gravitate Socraticæ dulcedinis am-
mur. Idem igitur observanter secutus est in illis præ-
voluminibus, 7 quibus statum reipublicæ formandum
epit. nam postquam principatum justitiæ dedit, do-
ue animam post animal non perire: per illam demum
am (sic enim quidam vocant) quo anima post corpus
it 8 & unde ad corpus veniat, in fine operis asseruit, ut
iæ vel cultæ præmium vel spretæ pœnam, animis quippe
mmortalibus subiturisque judicium, servari doceret.
c ordinem Tullius non minore judicio reservans quam
nio repertus est. postquam in omni reipublicæ ocio ac
otio palmam justitiæ disputando dedit: sacras immor-
m animarum sedes & cœlestium arcana regionum in
consummati operis fastigio locavit; indicans quo his
perve-

ıcta. Sive etiam allusum, quod
ısone existimes; ad dictum Poëtæ
Athenæum veteris, qui justitiæ
χρύσεον ὄμμα. *Pont.*

Qui poterat ostendi] Addit optimus
it & membranæ Barthianæ. *Gron.*

Quam sibi quisque vivendo sanxerit]
sanxit, sed in duobus melioribus
pinor *sanxerunt*. Ut lib. I. Saturn.
cedentes domum quisque suam re-
sunt. Justinus lib. V. cap. 7. *Sibi*
se ante oculos famem, obsidionem pro-
tes. Corn. Nepos Themist. 4. *Plu-*
ortarentur, ut domos suas quisque
discederent. Ubi pronomen perperam in
nonnullis editis omittitur. Familiaris-
simum poëtis. *Gronov.*

7. *Quibus statum reipubl. formandum*
præcepit] Non MSS. modo omnes, sed
& primitus editi *recepit*. Quod omnino
auctoris est. Hujus libri cap. 8. *Ut postea*
locum omnem, quem hic tractandum rece-
pimus, revolvamus. Ita legendum suo
loco dicemus. II, 4. *Illa sunt persequen-*
da, quibus verba, quæ explananda recepe-
ris, possint liquere. Et cap. 5. eod. *Quæ*
hoc loco explananda recepimus. Gronov.

8. *Et unde*] Iidem rursus *vel unde*. Gr.

 9. Ea

perveniendum vel potius revertendum ſit, qui rempublicam cum prudentia, juſtitia, fortitudine ac moderatione tractaverunt. Sed ille Platonicus ſecretorum relator 9 Er quidam nomine fuit, natione Pamphylus, miles officio. qui, cum vulneribus in prælio acceptis vitam effudiſſe viſus, duodecimo die demum inter ceteros una peremptos ultimo eſſet honorandus igne, ſubito ſeu recepta anima ſeu retenta quicquid emenſis inter utramque vitam diebus egerat videratve, tamquam publicum profeſſus indicium, humano generi enuntiavit. Hanc fabulam Cicero licet ab indoctis quaſi ipſe veri conſcius doleat irriſam, exemplum tamen ſtolidæ reprehenſionis vitans excitari narraturū quam reviviſcere maluit.

9. *Er quidam nomine*] Verba Platonis ſunt libro ultimo de republ. Ἀλλ' οὐ μέντοι σοι, ἦν δ' ἐγώ, Ἀλκίνου γε ἀπόλογον ἐρῶ, ἀλλ' ἀλκίμου μὲν ἀνδρὸς, Ἠρὸς τοῦ Ἀρμενίου, τὸ γένος Παμφύλου, ὅς ποτε ἐν πολέμῳ τελευτήσας, ἀναιρεθέντων δεκαταίων τῶν νεκρῶν ἤδη διεφθαρμένων, ὑγιὴς μὲν ἀνῃρέθη, κομισθεὶς δ' οἴκαδε, μέλλων θάπτεσθαι, δωδεκαταῖος ἐπὶ τῇ πυρᾷ κείμενος ἀνεβίω. Sed ſi Plutarcho fides, vitium in his verbis latet: is enim non Armenium ipſum fuiſſe, ut volunt interpretes Platonis, ſed Harmonii filium ſcribit, & certa ratione Platonem ei hunc patrem attribuiſſe. Verba ejus ſunt libro IX Sympoſ. problemate 7. Ἐνταῦθα δὲ τὸν αὐτάγγελον τῶν ἐν ᾅδου, Πάμφυλον γένος, Ἁρμονίου πατρὸς, Ἠρα (ſic lege cum quibuſdam MSS.) δὲ αὐτὸν ὀνομάζειν, αἰνιττόμενον, ὅτι γίνονται μὲν αἱ ψυχαὶ καθ' ἁρμονίαν, καὶ συναρμόττονται τοῖς σώμασιν. ἀπαλλαγεῖσαι δὲ συμφέρονται πανταχόθεν εἰς τὸν ἀέρα. Eſt autem Er nomen Aſiaticum, ut didiſcimus ex ſacris libris. *Gronov.*

CAP. II.

Quid reſpondendum Coloti Epicureo putanti philoſopho non eſſe utendum fabulis; quaſque fabulas philoſophia recipiat, & quando his philoſophi ſoleant uti.

AC, prius quam ſomnii verba conſulamus, enodandum nobis eſt, à quo genere hominum Tullius memoret vel irriſam Platonis fabulam, vel ne ſibi idem eveniat non vereri. nec enim his verbis vult imperitum vulgus intelligi, ſed genus hominum veri ignarum ſub peritiæ oſtentatio-

ſophum

ne: quippe quos & legiſſe talia, & ad reprehendendum animatos conſtaret. Dicemus igitur & quos in tantum philoſophum referat quandam cenſuræ exercuiſſe levitatem, quisve eorum etiam ſcriptam reliquerit accuſationem; & poſtremo quid pro ea duntaxat parte, quæ huic operi neceſſaria eſt, reſponderi conveniat objectis. quibus, quod factu facile eſt, enervatis, jam quicquid [1] vel contra Platonis vel contra Ciceronis opinionem etiam in Scipionis ſomnium ſeu jaculatus eſt unquam morſus livoris, ſeu forte jaculabitur, diſſolutum erit. Epicureorum tota factio, [2] æquo ſemper errore à vero devia, & illa exiſtimans ridenda quæ neſciat, ſacrum volumen & auguſtiſſima irriſit naturæ ſeria. Colotes vero inter Epicuri auditores [3] famoſior & loquacitate notabilior, etiam in librum retulit quæ de hoc amarius reprehendit. ſed cetera, quæ injuria notavit, ſiquidem ad ſomnium de quo hic procedit ſermo non attinent, hoc loco nobis omittenda ſunt. illam calumniam perſequemur, quæ, niſi ſupplodatur, manebit Ciceroni cum Platone communis. ait à philoſopho fabulam non oportuiſſe confingi: quoniam nullum figmenti genus veri profeſſoribus conveniret. Cur enim, inquit, ſi rerum cœleſtium notionem, ſi habitum nos animarum docere voluiſti, non ſimplici & abſoluta hoc inſinuatione curatum eſt, ſed quæſita perſona caſuſque excogitata novitas [4] & compoſita advocati ſcena figmenti ipſam quæ-

VEl contra Platonis] Senſus auctoris eſt, ſe reſponſurum objectis in ea parte, qua negabatur fabulas acturo de cœleſtibus operi immiſcendas à Platone fuiſſe: cujus ubi vanitatem clare oſtendiſſet, jam pariter nullius fore momenti ea, quæ contra Ciceronem vel excogitata ſunt, vel forte etiamnum excogitabuntur. Qui ſenſus ſatis dilucidus & manifeſtus. Ac propterea τὰ *vel contra Platonis* auctoritate ſcriptorum & vetuſte cuſorum non retinenda judico. *Gronov.*

2. *Æquo errore devia*] Ita loquitur Euangelus de Virgilio III. Sat. 2. *Ne non ubiq; in libando pari errore ſit devius.* Id.

3. *Famoſior & loquacitate notabilior*] Τὰ *famoſior* & iidem à poſterioribus editoribus eſſe inculcata produnt, quippe nuſquam reperias. Sed & pro *reprehendit*, quo verbo in antecedentibus utitur, omnes conſtanter *cavillatus eſt*, & hoc modo non ſemel ſibi adverſantes Macrobius perſtringit. II. 16. *In his etiam vir tantus & alias ultra cæteros ſerius, ſimilis cavillanti eſt.* Gronov.

4. *Et compoſita advocati ſcena figmenti*] Quid eſt *advocati*? Utrum longe arceſſiti

[5] quærendi veri januam mendacio polluerunt? Hæc quoniam, cum de Platonico Ere jactantur, etiam quietem Africani nostri somniantis incusant (utraque enim sub apposito argumento electa persona est, quæ accommoda enuntiandis haberetur) resistamus urgenti; & frustra arguens refellatur: ut una calumnia dissoluta utriusque factum incolumem, ut fas est, retineat dignitatem. Nec omnibus fabulis philosophia repugnat, nec omnibus acquiescit. &, ut facile secerni possit, quæ ex his ab se abdicet ac velut profana [6] ab ipso vestibulo sacræ disputationis excludat, quæve etiam sæpe ac libenter admittat, divisionum gradibus explicandum est. Fabulæ, quarum nomen indicat falsi professionem, aut tantum conciliandæ auribus voluptatis aut adhortationis quoque in bonam frugem gratia repertæ sunt, auditum mulcent; velut comœdiæ, quales Menander ejusve imitatores agendas dederunt: vel argumenta fictis casibus amatorum referta; [7] quibus vel multum se Arbiter exercuit, vel Apuleium nonnunquam lusisse miramur. Hoc totum fabularum genus, quod solas aurium delicias profitetur, [8] è sacrario suo in nutricum cunas sapientiæ tractatus eliminat. Ex his autem, quæ ad quamdam virtutis speciem intellectum legentis hortantur, fit

cessiti? an potius scribendum: *& compositi advocata scena figmenti.* Sic *advocata* esset adhibita, ut *quæsita* & *excogitata.* Ut cap. 20. hoc lib. *Et uterque lunaris defectus argumentum pro se advocat.* Sat. VII. 14. *Et illam* rationem *advocata memoria recognoscit.* Et cap. ult. *Remediis, quæ contra perniciem putredinis advocantur. Compositum figmentum*, ut *compositam fallaciam* Plautus, *compositam fabulam* Livius & Justinus, *componere mimum* Petronius dixere. *Gronov.*

5. *Quærendi veri januam*] Eodem modo *januam narrandi* dixit v. sat. 2. *Id.*

6. *Ab ipso vestibulo sacræ disputationis*] Ita *vestibulum quæstionis* cap. 21. *Nec longum est invenire rationem, quæ in ipso vestibulo excubat quæstionis.* A' vri ꝧ *quæve etiam* MSS. *quæ vero etiam*, quod non sperno. Sed & videtur scribendum: *quas ex his ab se abdicet, ac velut profanas:* tum *quas vero*, nempe fabulas. *Gron.*

7. *Quibus vel multum se Arbiter exercuit*] Ita Camerarii & alia illa vetustior editio. Tamen quod suggerit Stephanus. *Quibus vel multum esse Arbitrum*, si ex libris est; non displicebit quod aliis jam diu observatum, *In quibus vel multum*, *&c.* Pont.

8. *E sacrario suo in nutricum cunas sapientiæ, &c.*] Servat ad oram, liber Lugdunensis, *directo.* Quæ fortassis suggestio non temeraria; & velificaretur modo MS. aura, credam fuisse: *Sapientia directo eliminat.* Videndus de voce ea Festus & Plautus. *Pontan.*

sit secunda discretio. in quibusdam enim & argumentum ex ficto locatur & per mendacia ipse relationis ordo contexitur: ut sunt illæ 9 Æsopi fabulæ elegantia fictionis illustres. at in aliis argumentum quidem fundatur veri soliditate: sed hæc ipsa veritas per quædam composita & ficta profertur. & hoc jam vocatur fabulosa narratio non fabula: ut sunt cerimoniarum sacra; ut Hesiodi & Orphei, quę de deorũ progenie actuve narrantur; ut mystica Pythagoreorum sensa referuntur. Ex hac ergo secunda divisione, quam diximus, à philosophiæ libris prior species, quæ concepta de falso per falsum narratur, aliena est. Sequens in aliam rursum discretionem scissa dividitur. nam, cum veritas argumento subest, solaque fit narratio fabulosa; non unus reperitur modus per figmentum vera referendi. aut enim contextio narrationis per turpia & indigna numinibus ac monstro similia componitur: ut di adulteri, Saturnus pudenda Cœli patris abscindens, & ipse rursus à filio regno potito in vincula conjectus; quod genus totum philosophi nescire maluerunt: aut sacrarum rerum notio
10 sub pio figmentorum velamine honestis & tecta rebus & vestita nominibus enuntiatur. & hoc est solum figmenti genus, quod cautio de divinis rebus philosophantis admittit. Cum igitur nullam disputationi pariat injuriam vel Er index, vel somnians Africanus, sed rerum sacrarum enuntiatio integra sui dignitate his sit tecta nominibus, accusator tandem edoctus à fabulis fabulosa secernere conquiescat. Sciendum est tamen non in omnem disputationem philosophos
11 admittere fabulosa; sed his uti solent, cum vel de anima,

vel

9. *Æsopi fabulæ*] Editiones Ascensiana & Camerariana *Æsopia*. quod valde probem, si quæ habuerint membranæ. Sic Phædrus libros suos *Æsopiarum fabularum* inscribit. Sic Theo Sophista Αἰσωπείους λόγους, Aphthonius Αἰσώπειον μῦθον. Gronov.

10. *Sub pio figmentorum velamine*] Hæc vera & vetusta lectio. Miror, quare secutus Stephanum Isaacius maluerit secundam vocem loco huic commodissimam inducere. Postea nisi legas, *quod cautio de divinis rebus philosophantis admittit*, ne sensum quidem perfectum esse puto: illi tamen boni viri expulerunt invito auctore vocem *philosophantis*. Gronov.

11. *Admittere fabulosa*] Hic auctius

olim

vel de aëreis ætheriisve poteſtatibus, vel de ceteris dis loquuntur. Ceterum cum ad ſummum & principem omnium deum, 12 qui apud Græcos τ' ἀγαθὸν, qui πρῶτον αἴτιον nuncupatur, tractatus ſe audet attollere; vel ad mentem, quem Græci νοῦν appellant, originales rerum ſpecies, quæ ἰδέαι dictæ ſunt, continentem, ex ſummo natam & profectam deo. 13 cum de his, inquam, loquuntur, ſummo Deo ac mente, nihil fabuloſum penitus attingunt. ſed 14 ſi quid de his aſſignare conantur, quæ non ſermonem tantummodo ſed cogitationem quoque humanam ſuperant, ad ſimilitudines & exempla confugiunt. Sic Plato cum de τ' ἀγαθῷ loqui eſſet ani-

olim vulgo legebatur: *fabuloſa vel licita*. Delevit Modius duo poſteriora verba, & eum ſecuti editores. Noſtri ſcripti ea retinent, & leviter corrigenda cenſeo, *admittere fabuloſa vel ficta*; ut paulo ante *per quædam compoſita & ficta*. Gronov.

12. *Qui apud Græcos τ' ἀγαθὸν*] Unde probabitur ſummum Deum vocari Græcis τ' ἀγαθὸν? MSS. vitium indicant; quorũ in altero expreſſum quidem eſt Tayaθon ſed ſupra ſcriptum: i. *ſummum*. in altero τεγαθον, ſupra vero *Tugaton* i. *ſummus*. Quod ſequitur, in priori eſt, *qui* προτοπανίων, & ſupra *protopanton* i. *omnipotens*: in altero, *qui* πανίων, & in verſuum intervallo, *protopanton* i. *primus princeps omnium*. Videtur Macrobius ſcripſiſſe: *qui apud Græcos* θ' ὕπατον, *qui* πρῶτον πάντων *nuncupatur*. Nam & quod inferius: *Plato cum de τ' ἀγαθῷ loqui eſſet animatus*: pro eo quem poſteriorem dixi, *de* τωγαθων, & rurſus ſupra, *tugato*; prior *de tagatho*, cum explicatione: i. *omnium rerum principio*. Legas tamen apud Platonem, quod propugnat vulgatam. *Idem*:

13. *Cum de his, inquam, loquuntur ſummo Deo ac mente*] Hanc lectionem qui ab auctore eſſe negant, ſed à neſcio quo ad commentarios hos commentante, ut eam ſuſpicionem nobis approbarent, non hic ſiſtere debuerunt, ſed per ſingulas paginas ire, & quæ paſſim explanandi cauſa Macrobius adjicit, recidere. Ita intellexiſſent, ſævire id eſſe, non opiferum venire. Nam ſic ſequenti capite pronunciatis quinque ſomniorum diverſitatibus, quorum ultima duo ἐνύπνιον & φάντασμα poſuerat, addit: *Ultima ex his duo, cum videntur, cura interpretationis indigna ſunt, quia nihil divinationis apportant: ἐνύπνιον dico & φάντασμα*. Rurſus capite ſexto agens de numero diſpari ſeptem & pari octo, ait: *Unde intelligi datur, hos duos numeros, octo dico & ſeptem, &c.* cum tamen nullorum præterea meminiſſet. Sed faſtidium parerem, ſi plura adderem, quæ exploratum mihi faciunt γνησιώτατα eſſe. Et libri quatuor omnes confirmant. *Gronov*.

14. *Si quid de his aſſignare*] Conjeceram *ſignare*, quo utitur pro ſignificare, aperire, cap. 5. *Ipſius ſomnii, de quo loquimur, mentem propoſitumque ſignavimus*. & paſſim. Sed compoſitum ferri poteſt, quo etiam utitur. cap. 6. *Ternarius aſſignat animam tribus ſuis partibus abſolutam*. cap. 10. *Omnia in nobiſmet ipſis & in ipſis humanis corporibus aſſignare conati ſunt*. cap. 18. *Hac autem etiam quinque ſtellarum receſſum aſſignare ſufficient*. Gronov.

15. Et

animatus, dicere quid ſit non auſus eſt, hoc ſolum de eo ſciens, quod ſciri quale ſit ab homine non poſſet: ſolum vero [15] ei ſimillimum de viſibilibus ſolem repperit; & per ejus ſimilitudinem [16] viam ſermoni ſuo attollens ſe ad non comprehendenda patefecit. ideo & nullum ejus ſimulachrum, quod cum dis aliis conſtitueretur, finxit antiquitas: quia ſummus deus nataque ex eo mens ſicut ultra animam, ita ſupra naturam ſunt: quo nihil fas eſt de fabulis pervenire. De dis autem, ut dixi, ceteris, & de anima non fruſtra ſe, nec, ut oblectent, ad fabuloſa convertunt: ſed quia ſciunt inimicam eſſe naturæ apertam nudamque expoſitionem ſui: quæ ſicut vulgaribus hominum ſenſibus intellectum ſui vario rerum tegmine operimentoque ſubtraxit: ita à prudentibus arcana ſua voluit per fabuloſa tractari. ſic ipſa myſteria figurarum cuniculis operiuntur; ne vel hæc adeptis nuda rerum talium ſe natura præbeat: ſed ſummatibus tantum viris ſapientia interprete veri arcani conſciis, contenti ſint reliqui ad venerationem figuris defendentibus à vilitate ſecretum. Numenio denique inter philoſophos occultorum curioſiori offenſam numinum, quod Eleuſinia ſacra interpretando vulgaverit, ſomnia prodiderunt, viſas [17] ſibi ipſas Eleuſinias deas habitu

tu

15. *Ei ſimillimum de viſibilibus ſolem repperit*] Nec vane apud Plutarchum Zoroaſtres *Lucem* appellavit. Et ipſe inter homines homo olim Deus, quid niſi ſe *Lucem* eſſe profeſſus eſt? Unde nec alienum fortaſſis vulgatum illud Pythagoræ; *De Deo non eſſe ſine lumine loquendum.* Nam ut ait Romanus Philoſophus, *furioſa res eſt in tenebris impetus*. Pontan.

16. *Viam ſermoni ſuo attollens ſe*] Magis me paſcit ſcriptura antiqua *attollendi ſe*. Neque enim Platonem ſe attollere ait, ſed ſermonem; quæ perpetua Aurelii ratio eſt. Paullo ante eſt: *Cum ad ſummum tractatus ſe audet attollere*. Gronov.

17. *Viſas ſibi ipſas Eleuſinias D. ludere proſtantes*] Tanquam non ſatis nefas foret & impium eas ſtare ante fornicem, etiam laſcivum luſum affingit. Sed correctorum manum vel ſola orationis σύνταξις tibi probabit; & MSS. omnes cum primis editionibus exhibent: *viſo ſibi* &c. *videre proſtantes*. hoc eſt, quum ſibi viſus eſt videre. Et propria hæc illarum imaginum oratio eſt, unde & *nocturnus viſus*. Noſter cap. ſeq. *Omnium, quæ videre ſibi dormientes videntur*. Et: *amicum peregre commorantem, quem non cogitabat, viſus eſt ſibi reverſum videre*. Cap. 5. *Partem cœli in qua ſibi Scipio per quietem hæc vel vidiſſe viſus eſt vel audiſſe quæ retulit*. Ovid. VII. Met. 650. *Qualeſque in imagine ſomni Viſus eram vidiſſe viros*. Gronov.

18. *Par-*

tu meretricio ante apertum lupanar ludere prostantes; admirantique & causas non convenientis numinibus turpitudinis consulenti respondisse iratas, ab ipso se adyto pudicitiæ suæ vi abstractas & passim adeuntibus prostitutas. Adeo semper ita se & sciri & coli numina maluerunt, qualiter in vulgus antiquitas fabulata est; quæ & imagines & simulacra formarum talium prorsus alienis, & ætates tam incrementi quam diminutionis ignaris, & amictus ornatusq; varios corpus non habentibus assignavit. secundum hæc Pythagoras ipse atque Empedocles, 18 Parmenides quoque & Heraclitus de diis fabulati sunt: nec secus Timæus; qui progenies eorum, sicuti traditum fuerat, exsecutus est.

18. *Parmenides quoque & Heraclitus de Diis fabulati sunt*] Barthii membranæ: *Parmenides quoque & Heraclitus defabulati sunt*. Et statim: *nec secus Timæus; qui progenies Deorum, sicuti traditum fuerat, exsecutus est.* Vulgo & perperam ibi, *eorum*, pro *Deorum*. Pontanus.

CAP. III.

Quinque esse genera somniandi; atque somnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri.

His prælibatis, antequam ipsa somnii verba tractemus, prius quot somniandi modos 1 observatio deprehenderit, cum licentiam figurarum quæ passim quiescentibus ingeruntur sub definitionem ac regulam vetustas mitteret, edisseramus: ut cui eorum generi somnium, de quo agimus, applicandum sit innotescat. Omnium, quæ videre sibi dormientes videntur, quinque sunt principales & diversitates & nomina: aut enim est ὄνειρος secundum Græcos, quod Latini *somnium* vocant; aut est ὅραμα, quod *visio* recte appellatur, aut est χρηματισμὸς, quod 2 oraculum nuncupatur,

Observatio deprehenderit] Scribe membranis auctoribus: *Observatio veterum deprehenderit, cum licentias figurarum q. p. q. ing. sub def. ac regulam mitteret.* GRONOV.

2. *Oraculum nuncupatur*] Oraculum somnium intellexit antiquitas, quod in fanis sive templis singulari cura captabant. Cic. I. de Divinatione: *Qui præerant Lacedæmoniis Ephori non contenti vigi-*

tur, aut est ἐνύπνιον, quod insomnium dicitur; aut est φάντασμα, quod Cicero, quotiens opus hoc nomine fuit, visum vocavit. Ultima ex his duo, cum videntur, cura interpretationis indigna sunt, quia nihil divinationis apportant: ἐνύπνιον dico & φάντασμα. est enim ἐνύπνιον quotiens cura oppressi animi corporisve sive fortunæ, qualis vigilantem fatigaverat, 3 talem se ingerit dormienti. 4 animi; si amator deliciis suis aut fruentem se videat aut carentem: si metuens quis imminentem sibi 5 vel insidiis vel potestate personam, aut incurrisse hanc ex imagine cogitationū suarum, aut effugisse videatur. 6 corporis; si temeto ingurgitatus aut distentus

vigilantibus curis, in Pasiphaës fano, (quod est in agro propter urbem) somniandi causa incubabant, quia vera quietis oracula ducebant. Apuleii simile somnium in templo Isidis, exstat Milesii sermonis undecimo. Suetonii quoque locus Vespasiano cap.7. notabilis. *E plebe*, inquit, *quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, sedentem pro tribunali Vespasianum pariter adeunt, orantes opem Valetudinis demonstratam à Serapide per quietem.* Certam eam fuisse demonstrationem addit idem Suetonius: *Cum vix fides esset rem ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet,* (Vespasianus) *Extremo hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit; nec eventus defuit.* Pontan.

3. *Talem se ingerit dormienti. animi; ut si amator, &c.*] Sequitur Barthius ductum sui codicis, legitque *dormientis animo.* Mihi, quod editur, prævalet. *Pont.*

4. *Animi; si amator delitiis suis*] Ἐνύπνιον par descripsit eleganter Petronius: ubi & id ab oraculo sive χρηματισμῷ discriminat:

Somnia quæ mentes ludunt, volitantibus umbris,
Non delubra Deum, nec ab æthere numina mittunt,
Sed sibi quisque facit. Nam quum prostrata sopore
Urget membra quies, & mens sine pondere ludit;
Quicquid luce fuit, tenebris agit, oppida bello
Qui quatit, & flammis miserandas sævit in urbes:
Tela videt, versasque acies, & funera regum,
Atque exundantes perfuso sanguine campos, &c. *Pontan.*

5. *Vel insidiis vel potestate*] Mavult idem Barthius *vel insidiis prove potestate* cum in membranis sit *pro potestate.* Pont.

6. *Corporis; si temeto ingurgitatus*] Apuleius lib. 1. *Ne merito, inquam, medici fidi cibo & crapula distentos sæva & gravia somniare autumant. Mihi denique, quod poculis vesperi minus temperavi, nox acerba diras, & truces imagines obtulit.* Plutarchus quoque Symposiacῶn lib. 8. quæstione decima, *cibos*, ait, *certos esse qui difficiles somnos faciant & animam perturbent; testatumque id fieri fabarum exemplo & polypodis capite, quibus abstinere jubentur qui divinare per somnum cuperent.* Hinc Cicero (quod à re alienum non erit addidisse) censuit Pythagoreis interdictum, ne faba vescerentur, quod is cibus tranquillitatem mentis quærentibus constaret esse contrarius. *Sed Aristoxenus musicus*, (uti annotat studiose Noctium Scriptor) *vir literarum vete-*

tus cibo, vel ex abundantia præfocari se existimet, vel 7 gravantibus exonerari: aut contra, si esuriens cibum aut potum sitiens desiderare, quærere, vel etiam invenisse videatur. fortunæ; cum se quis æstimat vel potentia, vel magistratu aut augeri pro desiderio, aut exui pro timore. Hæc & his similia, quoniam ex habitu mentis quietem sicut prævenerant, ita & turbaverant dormientis, 8 una cum somno avolant & pariter evanescunt. hinc & insomnio nomen est, non quia per somnium videtur (hoc enim est huic generi commune cum ceteris) sed quia in ipso somnio tantummodo esse creditur, dum videtur; post somnium nullam sui utilitatem vel significationem relinquit. Falsa esse insomnia nec Maro tacuit,

Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes,

cœlum hic vivorum regionem vocans: quia sicut di nobis, ita nos defunctis superi habemur. Amorem quoque describens,

veterum diligentissimus, Aristotelis auditor, in libro quem de Pythagora reliquit, nullo sæpius legumento Pythagoram dicit usum quam fabis: quoniam is cibus & subduceret sensim alvum & levigaret. Verba ipsa Aristoxeni adscripsit, quem dixi, Auctor, & obiter de κυάμῳ non esitato causam erroris adnectit ex male intellecto Empedoclis versu. Locus est lib. 4. c. 11. Et Clemens Alexandrinus 3 Strom. ait prohibitam à Pythagoricis fabam quia sterilitatem mulieribus inducit & viris. Theophrastus quoque de causis Plantarum refert, fabarum semina sata prope radices arborum ipsas arbores steriles efficere. Et denique Plutarchus: *Fabis abstine*, id est, *reipublica administrationem vita. Nam olim Magistratus per suffragia fabis lata creabantur.* Porro in Apuleii, quæ posui, verbis, *medici fidi*, non fidam satis scripturam animadverterunt viri eruditi. Censuit Cl. Lipsius rescribendum, *medicifici*, vel *medicifices* pro ipsis *medicis*, quique artem eam faciant, ut *significes* & talia. Alii *medici viri* urgent. Ego hic nihil definiam: videndum tamen moneo, ne Ausoniana voce fuerit; *medicini cibo & crapula distentos sæva & gravia somniare autumant.* Nam ita pro *medicis* dixisse alicubi Burdigalensem illum in Epistolis observavi. Hoc, inquam, videndum; quamvis ipse, ut rem dicam, malim: *Medici filii.* Macrob. lib. 1. cap. 17. *Eadem opinio sospitalis & Medici Dei in nostris quoque sacris fovetur. namque virgines Vestales ita indigetant:* APOLLO. MEDICE. APOLLO. PÆAN. Pont.

7. *Gravantibus exonerari*] In Ms. Barthius innuit esse *gravantia*; quod eo modo accipiendum sit, quemadmodum *abundantia*, quod uno versu præcedit. *Id.*

8. *Una cum somno advolant & pariter evanescunt*] Probat magis Modius, quod in membranis suis reperiri ait: *avolant & pariter evanescunt*. Pontan. Verissime Modius, & nunc ita edimus *Gronov.*

9. *Cujus*

bens, [9] cujus curam ſequuntur inſomnia, ait;

- - Hærent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.

& poſt hæc.

Anna ſoror quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?

Φάντασμα vero, hoc eſt viſum, cum inter vigiliam & adultam quietem [10] in quadam, ut ajunt, prima ſomni nebula adhuc ſe vigilare æſtimans, qui dormire vix cœpit, aſpicere videtur irruentes in ſe, vel paſſim vagantes formas, à natura ſeu magnitudine ſeu ſpecie diſcrepantes, variasque tempeſtates rerum vel lætas vel turbulentas. [11] In hoc genere eſt ἐφιάλτης; quem publica perſuaſio quieſcentes opinatur invadere & pondere ſuo preſſos ac ſentientes gravare. His duobus modis ad nullam noſcendi futuri opem receptis, tribus ceteris in ingenium divinationis inſtruimur. Et eſt oraculum quidem, cum in ſomnis parens vel alia ſancta gravisque perſona, ſeu ſacerdos, vel etiam deus, [12] aperte eventurum quid, aut non eventurum, faciendum vitandumve denunciat. Viſio eſt autem, cum id quis videt, quod eodem modo

9. *Cujus curam ſequuntur*] In omnibus antiquis offendo *ſemper ſequuntur*, etſi eam particulam expellat Modius. *Gron.*

10. *In quadam (ut ajunt) prima ſomni nebula, &c.*] Non abſimilem dixit ſomnum ſuum Seneca ad Lucilium Epiſtol. 83.

Conſuetudinem meam noſti, breviſſimo ſomno utor & quaſi interjungo; ſatis mihi eſt vigilare deſiiſſe.

Sed clarior res erit, ſi cum ſcriptis pleriſque reformes: *& quaſi intervigilo*, id enim eſt, quod explicat ipſe, & quaſi dicat., ſufficit mihi nec indormiſſe omnino, nec plane vigilaſſe. Senſit hoc liquido Seneca, illud ſcripſit; ſed ita ut vocem *intervigilo* interpretemur non veluti verbum, verum ut *ſomni* adjectionem. *Somno* itaque *breviſſimo & quaſi intervigilo* erit levi & veluti inſomni. Tale de canum natura expreſſit poëta vetus; *Hæc leviſomna canum fido cum murmure corda.* Dictio denique, quam eruimus, poſſit aliquid, qua flexione, adferre dubitationis, ſed non debet. Plautus, *Tuam fidem Venus noctivigila.* Et Apuleius lib. 9. Met. *Lucubrabant pervigilam farinam.* Amo autem virum doctum qui licet mentem hanc Philoſophi non tetigerit, maluit tamen de ſcriptura ſatagere quam temere rejicere. *Pontan.*

11. *In hoc genere eſt ἐφιάλτης*] Maro in Culice:

Devictum mæſtus procul aſpiciens Ephialten. Pont.

12. *Aperte eventurũ quid, aut non eventurum*] Utrobique membranæ quas inſpexit Barthius, *venturum*. & ſtatim *nunciat*, non *denunciat*. Pont.

modo quo apparuerat eveniet. amicum peregre commorantem, quem non cogitabat, visus sibi est reversum videre, 13 & procedenti obvius, quem viderat, 14 venit in amplexus. depositum in quiete suscipit; 15 & matutinus ei precator occurrit mandans pecuniæ tutelam, 16 & fidæ custodiæ celanda committens. 17 Somnium proprie vocatur, quod tegit figuris & velat ambagibus non nisi interpretatione intelligendam significationem rei quæ demonstratur, quod quale sit, à nobis non exponendum est, cum hoc unusquisque, ex usu quid sit, agnoscat. 18 Hujus quinque sunt species, aut enim pro-

13. *Et procedenti obvius*] An non? *procedens obvio, quem viderat, venit in amplexus.* Egressus ædibus in publicum, cum obvium haberet, quem secundum quietem viderat. *Gronov.*

14. *Venit in amplexus, depositum*] Perperam interpungit hæc postrema editio, quasi omnia essent unum ὅραμα, cum duo sint ὁραμάτων exempla, alterum amico occurrentis reverso; alterum depositos excipientis nummos; quarum rerum uterque somnurnam imaginem acceperat. Sed & membranæ *suscepit*, recte: nam quia evenisse narrat, quod significatum erat, hoc præterito melius pronunciatur. Ut ante: *Visus est sibi reversum videre*, non *videt*: jam enim gesta res fuerat. Dein membrana: *mandans pecuniam tutelæ, & fidæ celandam custodiæ committens*. Gronov.

15. *Et matutinus ei precator occurrit*] Locus est Senecæ Philosophi c. 16. lib. 6. de Beneficiis:

> *Itaque medico qui nihil amplius quam manum tangit, & me inter eos, quos perambulat, ponit, sine ullo affectu facienda vitandave præcipiens, nihil amplius debeo, quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam imperatorem.*

Qui quam miserum in modum hujus, superiorisque ætatis doctissimos exercuerit, abunde sciet quisquis consuluerit Alciat. l. 7. c. 13. parerg. Duarenum lib. 1. cap. 54. Disput. Anniversf. Connanum, Hotomannum, Pincianum: &, omnes ne enumerem, unus Gruterus ad Senecam esto instar omnium. Eo autem sententiæ fere singulorum redeunt ut ægrotos imperantes sive imperatores antiquitus censeant appellatos: Quod quam absonum hoc certe Senecæ loco sit, uberius aliquando, si volentibus Musis erit, demonstrabimus; nunc sufficiat monuisse omnino Macrobiana illa voce faciendum: *quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam precatorem.* Vitii causa fuit quod finalis litera in voce *tanquam*, geminaverit in sequenti. Deinde *amicum* & *precatorem* quam eleganter comparaverit Philosophus, quis nisi cui animus pro sale sit, non videat? *Pont.* De hoc loco Senecæ vide, si lubet, Salmasium ad Spartiani Hadrianum, qui primus verum ejus sensum vidit, pag. 7. & 8. quem sequitur Ludovicus Savotus de nummis lib. III. cap. 12. *Gronov.*

16. *Et fidæ custodiæ celanda committens*] Libri nonnulli *celandam*, ut ad *pecuniam* sive *tutelam referatur*, quod præcedit. *Pontan.*

17. *Somnium proprie vocatur, quod tegit figuris*] Idque ὄνειρος est. Artemidorus signanter: *Siquidem* ὄνειρος *Græcis ab* ὂν *id est verum, &* εἴρειν *quod est loquor construitur.* Pontan.

18. *Hujus quinque sunt species*] Sumptum

proprium, aut alienum, aut commune, aut publicum, aut generale est. Proprium est; cum se quis facientem patientemve aliquid somniat: alienum; cum alium: commune; cum se una cum alio. Publicum est; cum civitati forove vel theatro seu quibuslibet publicis mœnibus actibusve triste vel lætum quid existimat accidisse. generale est, cum circa solis orbem lunaremve globum, [19] seu alia sidera vel cœlum omnesve terras aliquid somniat innovatum. Hoc ergo, quod Scipio vidisse se retulit, [20] & illa quæ sola probabilia sunt genera principalitatis amplectitur, & omnes ipsius somnii species attingit. est enim oraculum; quia Paulus & Africanus [21] uterque parens, sancti gravesque ambo, nec alieni sacerdotio, quid illi eventurum esset denuntiaverunt. est visioque quia loca ipsa, in quibus post corpus vel qualis futurus esset, aspexit. est somnium; quia rerum, quæ illi narratæ sunt altitudo tecta profunditate prudentiæ non potest nobis nisi scientia interpretationis aperiri. [22] Ad ipsius quoque somnii species

ptum ab eodem, quem dixi, Artemidoro. Qui & aptissime adnectit ejusmodi tunc somnia dici proprie ἀλληγορικὸς ὀνείρους. Vide cap. I. lib. I. Doctos itaque viros qui hanc sugillant Macrobii partitionem, sugillare prius oportuit in hac palæstra principis Artemidori. *Pont.*

19. *Seu alia sidera vel cœlum omnesque terras aliquid sentiat innovatum*] Ita accipio istud Astrampsychi in Onirocritico, πολὸν βλέπειν θέοντα, μυστικὸν τόδε. Nam quod alias legitur, πῶλον, quomodo novum aut notabile? Hippocrates quoque aspexit in rebus ægri, Libro de Insomniis: Γῆ κινουμένη θεωμένη, ἢ οἰκίη, ὑγιαίνοντι μὲν ἀνδρὶ, ἀσθενείην σημαίνει· νοσέοντι δὲ, ὑγείην & μετακίνησιν τοῦ ὑπάρχοντος: *Terra aut domus moveri visa, sano quidem viro debilitatem significat; ægrotanti vero sanitatem, & ex præsenti statu transmotionem.* Pontan.

20. *Et illa quæ sola probabilia*] MSS. *& tria illa q. s. p.* Qua non video probabiliorem esse vulgatam scripturam. *Gronov.*

21. *Vterque parens sancti gravesque ambo*] Hæc pristina & certa Aurelii lectio, quæ nescio quem verborum concentum auribus ultima voce conciliat, & ex poëticis videtur hausisse. Ovid. I. Met. 325. *Innocuos ambo, cultores numinis ambo.* Virgilius IV. Georg. 341. *Oceanitides ambæ, Ambæ auro, pictis incinctæ vestibus ambæ.* Statius VI. Theb. *Ambo pii, carique ambo.* Itaque nil mutem apud eundem Ovid. VIII. Met. 372.

At gemini, nondum cælestia sidera, fratres,
Ambo conspicui, nive candidioribus ambo
Vectabantur equis.

Tum etiam MSS. *alieni à sacerdotio*, ut perpetuo auctor. *Gronov.*

22. *Ad ipsius quoque somnii species omnes refertur*] Legunt membranæ Modianæ: *Ad ipsum quoque somnii species omnes referuntur.* Et statim, pro, *ad superet*

ſpecies omnes refertur. eſt proprium; quia ad ſupera ipſe perductus eſt, & de ſe futura cognovit. eſt alienum; quod, quem ſtatum aliorum animæ ſortitæ ſint, deprehendit. eſt commune; quod eadem loca tam ſibi quam cæteris ejuſdem meriti didicit præparari. eſt publicum; quod victoriam patriæ & Karthaginis interitum & Capitolinum triumphum ac ſolicitudinem futuræ ſeditionis agnovit. eſt generale; quod cœlum cœlique circulos converſionisque concentum vivo adhuc homini nova & incognita, ſtellarum etiam ac luminum motus, terræque omnis ſitum, ſuſpiciendo vel deſpiciendo concepit. Nec dici poteſt non aptum fuiſſe Scipionis perſonæ ſomnium, quod & generale eſſet & publicum: quia necdum illi contigiſſet ampliſſimus magiſtratus; imo cum adhuc, ut ipſe dicit, pæne miles haberetur. ajunt enim non habenda pro veris de ſtatu civitatis ſomnia, niſi quæ rector ejus magiſtratusve vidiſſet, aut quæ de plebe non unus ſed multi ſimilia ſomniaſſent, ideo apud Homerum, cum in concilio Græcorum Agamemnon ſomnium, quod de inſtruendo prælio viderat, publicaret, Neſtor, qui non minus ipſe prudentia quam omnis juventa viribus juvit exercitum, concilians fidem relatis, 23 De ſtatu, inquit, publico credendum regio

pera ipſe, membranæ Barthii *ad ſuperna per ſe ipſe*. Pont. Sane & noſter optimus *referuntur*, ſed non etiam *ad ipſum*. An concinnior longe ſit ea ſcripta lectio, quam adeo laudat Modius, auctor indicabit ipſe, cujus verba ſunt cap. 4. *Tractatis generibus ac modis, ad quos Scipionis ſomnium refertur*. Et cap. 5. *Ipſasque diſtinximus ſpecies ſomniorum, ad quas Africani ſomnium conſtaret referri*. In ſequentibus optimus noſter, perinde ut Barthianus *ad ſuperna per ſe ipſe*. Gronovius.

23. *De ſtatu*, inquit, *publico credendum regio ſomnio*] Neſtoris verba ſunt Iliad. B.

Ὦ φίλοι, Ἀργείων ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες,
Εἰ μέν τις τὸν ὄνειρον Ἀχαιῶν ἄλλος ἔνισπε,
Ψεῦδός κεν φαῖμεν, καὶ νοσφιζοίμεθα μᾶλλον.
Νῦν δ' ἴδεν ὃς μέγ' ἄριστος Ἀχαιῶν εὔχεται εἶναι.

Nos ita obiter reddebamus:

O chari, Argivumque duces late imperantes,
Si quis ab hoc alius Danaum ſua ſomnia narret,
Vana ajam & veris confutabo argumentis,
Nunc vidit, populo qui præſidet, ille Agamemnon.

Ubi ὄνειρον ἔνισπε formulariter intel-lexi

regio ſomnio: quod ſi alter vidiſſet, repudiaremus ut futile. Sed non ab re erat, ut Scipio, etſi necdum adeptus tunc fuerat conſulatum, nec erat rector exercitus, Karthaginis ſomniaret interitum, cujus erat auctor futurus; audiretq; victoriam beneficio ſuo publicam; videret etiam ſecreta naturæ vir nō minus philoſophia quam virtute præcellens. His aſſertis, quia ſuperius falſitatis inſomniorum Vergilium teſtem citantes, ejus verſus fecimus mentionem eruti de geminarum ſomnii deſcriptione portarum. Si quis forte quærere velit cur porta ex ebore falſis, & è cornu veris ſit deputata; inſtruetur auctore Porphyrio, qui in commentariis ſuis hæc in eundem locum dicit ab Homero ſub eadem diviſione deſcriptum: Latet, inquit, omne verum. hoc tamen anima, cum ab officiis corporis ſomno ejus paululum libera eſt, interdum aſpicit; nonnunquam tendit aciem, nec tamen pervenit: &, cum aſpicit, tamen non libero & directo lumine videt, ſed interjecto velamine, quod nexus naturæ caligantis obducit. Et hoc in natura eſſe idem Vergilius aſſerit dicens:

Adſpice; namque omnem quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam.

Hoc velamen cum in quiete ad verum uſque aciem animæ introſpicientis admittit de cornu creditur, cujus iſta natura eſt, ut tenuatum viſui pervium ſit: cum autem à vero hebetat ac repellit obtutum, ebur putatur: 24 cujus corpus ita

lexi quomodo Amphitruone Plautus, *Recte dicit, ut connivet; ſomnium narrat tibi.* Et Martialis: *Semper mane mihi de me mera ſomnia narras.* Pontan.

24. *Natura denſatum eſt*] Codex Barthi, *natura denſetum eſt*, [ut & editio Pariſienſis, anni 1585.] Gloſſa ejuſdem codicis marginalis: *Inter denſetum & denſatum eſt differentia. Eſt enim denſetum, quod in ſua naturâ habet ſpiſſitudinem; denſatum vero quod ab alio agente.* Pontan.

Cujus corpus ita natura denſatum] *Denſetum* nos quoque in optimæ fidei membranis offendimus: ſed in alteris vulgatum, quod miror: etenim hæ quoque eandem, quæ ex Barthianis annotatur, explicationem in margine habebant. Sed ea nebulæ cyatho digna non eſt. Macrobii ſcimus eſſe *denſetū*. Ut c. 22. *Quod de omni ſilveſtri tumultu vaſtum, impenetrabile, denſetum, ex defæcatis reſedit elementis.* VII. Sat. 7. *Leve autem eſt mulierum corpus, quaſi naturali frigore denſetum,*

ita natura densatum est, ut ad quamvis extremitatem tenuitatis erasum, nullo visu ad ulteriora tendente penetretur.

setum.cap.9. *Ossa nimiâ siccitate ita densetа sunt, ut penetrabilia non sint.* Ibidem Cap. 12. *Nix ergo, quæ nihil aliud est, quam aqua in aëre denseta, tenuitatem sui cum denseretur amisit.* Ut recte Muretus. Cap.ult. lib.I.ad Somnium. *Nam si aër terreni frigoris exhalatione densetus in nubem cogitur.* Ita quippe MSS. non *densatus*, ut editur. Prisciani verba sunt lib. 8. *Sunt alia quamvis eandem significationem servent, diversa tamen sunt conjugationis in usu, ut denso densas, & denseo denses.* Ubi exempla habes ex Virgilio. Stabiliendus obiter locus hujus libri cap.15. *Diodorus ignem esse densata concretaque naturæ.* Sic vulgo legitur, & adsentitur unus à manu prima nam postea e superimpositum est. Antiquior diserte *densetæ*, sed chartaceus tantum *densæ*, quod in hac diversitate ab auctoris manu esse credo. Conjungit eadem hujus libri c.19. *Quia illa luna aëris & aquæ, quæ per se concreta & densa sunt, fœx habetur.* II.4. aëris concentum tractans, de spiritu inquit: *Ut circa terram, quæ ultima sphærarum est, tam concretus tam densus habeatur, ut causa sit terræ in una sede semper hærendi.* Itaque tuto postremum elegi. *Gronov.*

CAP. IV.

Propositum seu scopus hujus somnii quis sit.

TRactatis generibus & modis, ad quos somnium Scipionis refertur, nunc ipsam ejusdem somnii mentem, 1 ipsumque propositum, quem Græci σκοπὸν vocant, antequam verba inspiciantur, tentemus aperire; & eo pertinere propositum præsentis operis asseramus, sicut jam 2 in principio hujus sermonis adstruximus, ut animas bene de republica meritorum post corpora cœlo reddi, & illic frui beatitatis perpetuitate nos doceat. Nam Scipionem ipsum hæc occasio ad narrandum somnium provocavit, quod longo tempore se testatus est silentio condidisse. cum enim Lælius quereretur nullas

IPsumque propositum] Abest hoc totum à codice Barthi. *Pont.* Sed est in iis, quos vidimus & manere debet: nam seq.cap. *Super his omnibus ipsius somnii, de quo loquimur, mentem propositumque signavimus.* Gron.

2. *In principio hujus sermonis*] Quamvis hoc quidem nō mendose, haud cunctanter tamen arripimus, quod qui ætate cæteros præstat, MS. exhibet, *in primo*, VII. Sat. 5. *In primo speciosis magis quam veris exemplis pæne nos Disarii nostri cœpit ingenium.* Et præfatione eorundem de Albino: *In ejus historiæ primo scriptum est*; quod Polybius dixerat, ἱστορίαν, ἐν ἧ ἀρχὴ τῶν προοιμίου, &c. Gellius vero, *in ejus historiæ principio.* V. Sat. [illegible] *Homerus in primo cum vellet iniquum Græcis*

las Nasicæ statuas in publico, 3 in interfecti tyranni re-
nerationem, locatas; respondit Scipio post alia in hæc
ba: *Sed quamquam sapientibus conscientia ipsa factorum egre-
um amplißimum virtutis est præmium: tamen illa divina vir-*
4 *non statuas plumbo inhærentes, nec triumphos arescentibus
reis, sed stabiliora quædam & viridiora præmiorum genera de-
rat. Quæ tamen ista sunt, inquit Lælius? Tum Scipio, Patimi-
ne, inquit, quoniam tertium diem jam feriati sumus.* & cete-
quibus ad narrationem somnii venit, docens illa esse sta-
ora & viridiora præmiorum genera, quæ ipse vidisset in
lo bonis rerump. servata rectoribus: sicut his verbis ejus
enditur: *Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rempu-
am; sic habeto. Omnibus qui patriam conservarint, adjuverint,
erint,* 5 *certum esse in cœlo & definitum locum, ubi beati ævo
piterno fruantur.* & paulo post, hunc certum locum, qui
sit

tis *Apollinem facere.* Sic contra *in ul-*
III. Sat. 4. *Id potissimum ab eo pro-
m, quod ex sua consuetudine in ultimo
t. In novissimo.* IV. Sat. 2. *Post hæc
vissimo, quod irati libenter faciunt,
dicit.* Tale etiam est I. Saturn, 5.
rimo lucis in cœnæ tempus. l. v. §. I.
In litem jur. *Sed judex potest præfi-
certam summam, usque ad quam ju-
: licuit enim & à primo nec deferre.*
le quæ pater notavit ad Liv. x, 14.
ov.

. *In interfecti tyranni remuneratio-*
] Nec codicum scriptorum ita quis-
n, nec ulla veterum editionum, quæ
erunt *in interfecti tyranni remunera-*
. Longe dulcius. Florus III, 20.
rtacus *de milite desertor, inde latro,
de in honore virium gladiator.* II, 2. *In
à belli Saguntus deleta est.* Ita enim
ar. codex, non *in causam*, quod ma-
s commentator amplectitur. Trebel-
Pollio de Postumio juniore: *In honore
Augustus.* Minutius Felix: *inepta sola-
l poëtis in dulcedine carminis lusa.* Pro
Justinus dixit *in fabula dulcedinem,*
Arnobius *ad voluptatem.* Solinus c. 2.
Heretum à Græcis in honore Heræ. c. 44.
*In cujus memoria usque adhuc solemni
cursitatione lacum populus circuit.* Ita u-
trobique MSS. Scholiastes Arati: *Canem
Procridi in munere datam.* Melior tamen
membrana omisso τῷ *in* ostendit Ma-
crobium hoc loco usum epexegesi *sta-
tuas remunerationem*, quo vix me teneo,
quin declinem. *Gronov.*

4. *Non statuas plumbo inhærentes, nec
triumphos arescentibus laureis*] Hinc ad-
umbrata Tiberii Cæsaris verba apud
Tacitum Annal. 4. *Satis superque me-
moriæ meæ tribuent (posteri) ut majoribus
meis dignum, rerum vestrarum providum,
constantem in periculis, offensionum pro
utilitate publica non pavidum, credant.
Hæc mihi in animis vestris templa, hæ
pulcherrimæ effigies & mansuræ. Nam quæ
saxo struuntur, si judicium posterorum in
odium vertit, pro sepulchris spernuntur.* Pont.

5. *Certum esse & definitum locum*] Et
hic & cap. 8, ubi ea repetit, & in ipso
somnii contextu abest à melioribus li-
bris copula. *Gronov.*

sit designans, ait: *Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego qui te genui, justitiam cole & pietatem: quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est. ea vita via est in cœlum, & in hunc cœtum eorum qui jam vixere & corpore laxati illum incolunt locum, quem vides*, [6] significans galaxian. Sciendum est enim quod locus, in quo sibi esse videtur Scipio per quietem, lacteus circulus est, qui galaxias vocatur; siquidem his verbis in principio utitur: *Ostendebat autem Karthaginem de excelso & pleno stellarum illustri & claro quodam loco.* & paulo post apertius dicit: *Erat autem is splendidissimo candore inter flammas circulus elucens, quem vos, ut à Graiis accepistis, orbem lacteum nuncupatis; ex quo omnia mihi contemplanti præclara & mirabilia videbantur.* & de hoc quidem galaxia, cum de circulis loquemur, plenius disseremus.

6. *Significans galaxian*] Hæc quoque quasi Scipionis continua verba essent, eadem literarum forma scribi curabant Stephanus & eum plerumq; fideliter secutus Isacius. Sed & Scholiastæ MSStorum marginibus adscribunt *verba Macrobii*, & præterea in ipsa somnii narratione nec in MSS. nec in editis repe-riuntur, neque somniantis decori serviunt. *Idem.*

CAP. V.

Quamquam omnes numeri modo quodam pleni sint; tamen septenarium & octonarium peculiariter plenos dici; quamque ob causam octonarius plenus vocetur.

SEd jam quoniam inter libros, quos de republica Cicero quosque prius Plato scripserat, quæ differentia quæ similitudo habeatur, expressimus, & cur operi suo [1] vel Plato Eris indicium vel Cicero somnium Scipionis adsciverit, quidve sit ab Epicureis objectum Platoni, vel quemadmodum debilis calumnia refellatur, & quibus tractatibus philosophi admisceant, vel à quibus penitus excludant fabulosa, retulimus; adjecimusque post hæc necessario genera omnium imaginum

VEl *Plato Èris indicium*] MS. optimus *redivivi Eris.* nec sustineo repellere: vitæ redditum supra dixit. *Gronov.*

2. Et

ginum, quæ falſo quæque vero videntur in ſomnis, ipſaſque diſtinximus ſpecies ſomniorum, ad quas Africani ſomnium conſtaret referri;[2] & cur Scipioni convenerit talia ſomniare; & de geminis ſomnii portis, quæ fuerit à veteribus expreſſa ſententia; ſuper his omnibus, ipſius ſomnii, de quo loquimur, mentem propoſitumque ſignavimus; & partem cœli evidenter expreſſimus, in qua ſibi Scipio per quietem hæc vel vidiſſe viſus eſt vel audiſſe quæ retulit: nunc jam diſcutienda nobis ſunt ipſius ſomnii verba, non omnia, ſed ut quæque videbuntur digna quæſitu. ac prima nobis tractanda ſe ingerit pars illa de numeris, in qua ſic ait: ***Nam cum ætas tua ſeptenos octies ſolis amfractus reditusſque converterit, duoque hi numeri, quorum uterque plenus alter altera de cauſa habetur, circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint: in te unum atque in tuum nomen ſe tota convertet civitas. te ſenatus, te omnes boni, te ſocii, te Latini intuebuntur: tu eris unus in quo nitatur civitatis ſalus; ac, ne multa, dictator remp. conſtituas oportet ſi impias propinquorum manus effugeris.*** Plenitudinem hic non fruſtra numeris aſſignat. plenitudo enim proprie niſi divinis rebus ſupernisque non convenit: neque enim corpus proprie plenum dixeris, quod cum ſui ſit impatiens effluendo, alieni eſt appetens hauriendo. quæ ſi metallicis corporibus non uſu veniunt, non tamen plena illa ſed vaſta dicenda ſunt. Hæc eſt igitur communis numerorum omnium plenitudo; quod cogitationi à nobis ad ſuperos meanti occurrit prima perfectio incorporalitatis in numeris. inter ipſos tamen proprie pleni vocantur ſecundum hos modos, qui præſenti tractatui neceſſarii ſunt, qui aut vim obtinent vinculorum, aut corpora

2. *Et cur Scipioni convenerit*] Ferri hoc facile poteſt, ſed tamen adhibendi libri manu exarati, in quibus dilucide *& ſi Scipioni* ut ad marginem Camerarius. Quod quin ſit auctoris, non dubito. *Si* pro an. Hoc libro cap. 11. *Ergo velim dicas, inquit, ſi & pater Paulus tecum & alii ſuperſint*. Cap. 16. *De luna ſi vere luce lucet aliena, ſequentia docebunt*. Cap. 17. *Quod cum dicit, admonet, ut quæratur, ſi verſatur cœlum, & ſi illi ſeptem & verſantur & contrario motu moventur*. Gronov.

ra rursus efficiuntur, aut corpus efficiunt, sed corpus, quod intelligendo non sentiendo, concipias. Totum hoc, [3] ut obscuritatis deprecetur offensa, paulo altius repetita rerum luce, pandendum est. Omnia corpora superficie finiuntur, & in ipsam eorum pars ultima terminatur. hi autem termini, cum sint semper circa corpora quorum termini sunt, incorporei tamen intelliguntur. nam quousque corpus esse dicetur, necdum terminus intelligitur: cogitatio, quæ conceperit terminum, corpus relinquit. ergo primus à corporibus ad incorporea transitus ostendit corporum terminos. & [4] hæc est prima incorporea natura post corporea, sed non pure nec ad integrum carens corpore: nam licet extra corpus natura ejus sit; tamen non nisi circa corpus apparet. cum totum denique corpus nominas; etiam superficies hoc vocabulo continetur: de corporibus eam [5] tametsi non res sed intellectus sequestrat. Hæc superficies sicut est corporum terminus, ita lineis terminatur, [6] quas suo nomine grammas Græcia nominavit.

3. *Vt obscuritatis deprecetur offensa*] Libri *offensam*: unde in Beroaldina distinguitur, nescio quo sensu *deprecetur: offensam paulo*. Ascensius edidit, *ut obscur. depulsetur offensa*, & hoc placuit Camerario, Sed quod diximus esse in scriptis, ocius admittendum censemus: est enim *deprecari* positum pro evitare, ut II. 15. *Ergo nec principium motus ad deprecandam alterius moventis necessitatem stare dicetur*. Gronov.

4. *Hæc est prima incorporea natura post corporea*] Ita & Camerarius. Præfero tamen quod in vetustis est, *post corpora*. Infra, *primam post corpora diximus incorpoream naturam*. Pont. Ab Isacio stant etiam omnes scripti, *Gronov*.

5. *Tametsi non res, sed intellectus sequestrat*] Chartaceus liber: *tamen intellectus*, quæ non paulo exquisitior apodosis. Ulpianus l. III. §. I. D. de receptis. *Tametsi neminem prætor cogat arbitrium recipere, attamen, ubi semel quis in se receperit arbitrium, ad curam suam hanc rem putavit pertinere*. Neratius l. XLIV. D. de usufructu. *Tametsi meliorem, excolendo ædificium, domini causam facturus esset, non tamen id jure suo facere potest*. Noster I. Saturn. 3. *Quidnam id sit, tametsi adhuc nescio, dubitare tamen non debeo esse scitu optimum*. Quamvis duo membranacei *tamenetsi non res*, deleta in uno vocula *sed*. Unde suspicio suboriri posset veram scripturam esse, *tamenetsi non res, tamen intellectus*. Nam in hoc quoque valde luserunt. Cicero IV. fam. 15. *Sed tamenetsi antea scripsi, quæ existimavi scribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi*. Adde locum Cæsaris, & reliqua collecta à Mureto XI. Var. 17. Julium Scaligerum, cum in his verbis Cardani, *Quædam tamenetsi sicca, molliunt tamen*, Grammaticorum ferulæ subjiceret adversativam conjunctionem repetitam, Exercit. 104, 3, alias res egisse aliquando ex patre audiebam. *Gron.*

6. *Quas suo nomine grammas, &c.*] Glossæ, *Lista* γραμμή. Nisi *Linea* ibi potius

vit. [7] punctis lineæ finiuntur. Et hæc sunt corpora quæ mathematica vocantur; de quibus sollerti industria geometricæ disputatur. Ergo hæc superficies, cum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro forma subjecti corporis accipit numerum linearum. nam seu trium ut trigonum, seu quatuor ut quadratum, seu plurium sit angulorum; totidem lineis sese ad extrema tangentibus [8] planicies includitur. Hoc loco ammonendi sumus, quod omne corpus longitudinis, latitudinis & altitudinis dimensionibus constat. Ex his tribus in lineæ ductu una dimensio est. longitudo est enim sine latitudine. planicies vero, quam Græci ἐπιφάνειαν vocant, longo latoque distenditur, alto caret. & hæc planicies quantis lineis contineatur expressimus. soliditas autem corporum constat, cum his duabus additur altitudo. fit enim tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod στερεὸν vocant: qualis est tessera, [9] quæ cubus vocatur: si vero non unius partis sed totius velis corporis superficiem cogitare, quod proponamus esse quadratum (ut de uno, quod exemplo sufficiet, disputemus) jam non quatuor sed octo anguli colliguntur. quod animadvertis, si super unum quadratum, quale prius diximus, alterum tale altius impositum mente conspicias, ut altitudo, quæ illi plano deerat, adjiciatur; fiatque tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod stereon vocant ad imitationem tesseræ, quæ cubus vocatur Ex his apparet octonarium numerum solidum corpus & esse & haberi. siquidem unum apud geometras puncti locum obtinet. duo, lineæ ductum faciunt, quæ duobus punctis, ut supra diximus, coërcetur. quatuor

potius quam *Lista* legendum. *Pont.*

7. *Punctis lineæ finiuntur*] Suspicor ob præcedentis verbi postremas literas excidisse binarium numerum II. nam hac eadem pagina inquit; *duo, lineæ ductum faciunt, quæ duobus punctis, ut supra diximus, coërcetur.* alludens ad hunc locum: ut sit scribendum *duobus punctis, &c. Gronov.*

8. *Planities includitur*] Interponunt vett. scripti *ejus*, idque adponendum. *Id.*

9. *Quæ cubus vocatur*] MSS. *cubos*. Ita etiam paulo post & II, 2. ubi sunt eadem, optima membrana græcissat. Sed & præterea in scriptis videas prius στερεὸν Latinis formari figuris, posterius

quatuor vero puncta adversum se in duobus ordinibus bina per ordinem posita exprimunt quadri speciem à singulis punctis in adversum punctum ejecta linea. Hæc quatuor, ut diximus, duplicata & octo facta duo quadra similia describunt: quæ sibi superposita [10] additaque altitudine formam cubi, quod est solidum corpus, efficiunt. Ex his apparet antiquiorem esse numerum superficie & lineis, ex quibus illam constare memoravimus, formisque omnibus. à lineis enim ascenditur ad numerum tamquam ad priorem, ut intelligatur ex diversis numeris linearum quę formæ geometricæ describantur. [11] Ipsam superficiem cũ lineis suis, primam post corpora diximus incorpoream esse naturam, nec tamen sequestrandam, propter perpetuam cum corporibus societatem. ergo quod ab hac sursum recedit, jam pure incorporeum est. numeros autem hac superiores præcedens sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporalitatis in numeris; & hæc est, ut diximus, numerorum omnium plenitudo. seorsum autem illa, ut supra admonuimus, plenitudo est eorum, qui aut corpus efficiant, aut efficiantur, aut vim obtineant vinculorum; licet alias quoque causas quibus pleni numeri efficiantur esse [12] non ambigam. Qualiter autem octonarius numerus solidum corpus efficiat antelatis probatum est. Ergo singulariter quoque plenus jure dicetur propter corporeæ soliditatis effectum. Sed & ad ipsam cœli harmoniam, id est, concinentiam, hunc numerum magis aptum esse non dubium est; cum sphæræ ipsæ octo sint, quæ moventur: de quibus secuturus sermo procedet. Omnes quoque partes, de quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum compage plenitudo nascatur; est enim aut de his quæ neque generan-

tur

Græcis: contrariũ adsciscũt editores. *Id.*

10. *Additaque altitudine*] Deleo copulam auctore optima membrana. *Gron.*

11. *Ipsam superficiem*] MSS. *ipsam vero superf.* Idem.

12. *Non ambigam*] Imo *ambigamus* lege cum antiquis, quamvis singularem teneant omnes editiones: ita *diximus, admonuimus*. Defectus idem in lib. 2. cap. 12. *Ut breviter à principio omnem operis continentiam revolvam*, cum libri vett. omnes *revolvamus*. Gronov.

13. *Pars*

tur neque generant; de monade & septem: quæ qualia sint, suo loco plenius explicabitur. Aut de duplicato eo, qui & generatur & generat, id est, quatuor: nam hic numerus quatuor & nascitur de duobus, & octo generat. Aut componitur de tribus & quinque; quorum alter primus omnium numerorum impar apparuit. Quinarii autem potentiam sequens tractatus attinget. Pythagorici vero hunc numerum justitiam vocaverunt: quia primus omnium ita solvitur in numeros pariter pares, hoc est, in bis quaterna, ut nihilominus in numeros æque pariter pares divisio quoq; ipsa solvatur, id est, in bis bina. Eadem quoque qualitate contexitur; id est, bis bina bis. Cum ergo & contextio ipsius, [13] pari æqualitate procedat, & resolutio æqualiter redeat usque ad monadem, quæ divisionem arithmetica ratione non recipit; merito propter æqualem divisionem justitiæ nomen accepit: & quia ex supradictis omnibus apparet quanta & partium suarum & seorsum sua plenitudine nitatur, jure plenus vocatur.

13. *Pari æqualitate procedat*] Libb. *æquabilitate*, & postea *æquabiliter*. Cap. 22. *Cœlum ab omni parte æquabiliter distat*. Sic *æquabiliter locari* alio loco. Et Lactantii verba sunt v, 14. *Æquitatem dico, non utique bene judicandi, sed se cum cæteris coæquandi, quam Cicero æquabilitatem vocat*. GRONOV.

CAP. VI.

Multas esse causas cur septenarius plenus vocetur.

SUperest ut septenarium quoque numerum plenum jure vocitandum ratio in medio constituta persuadeat. Ac primum hoc transire sine admiratione non possumus; quod duo numeri, qui in se multiplicati vitale spatium viri fortis includerent, ex pari & impari constiterunt Hoc enim vere perfectum est, quod ex horum numerorum permixtione generatur. nã [1] impar numerus mas & par femina vocatur. item arithme-

1. *Impar numerus mas & par fœmina*] II, 2. *Ut, quia impar numerus mas habetur, & par fœmina, ex pari & impari, id est, ex mari & fœmina nasceretur*. Gron.

 2. *Natu-*

arithmetici imparem patris & parem matris appellatione venerantur. Hinc & Timæus Platonis fabricatorem mundanæ animæ deum partes ejus ex pari & impari, id est, duplari & triplari numero, intertexuisse memoravit; ita ut à duplari usque ad octo, à triplari usque ad viginti septem, staret alternatio mutuandi. Hi enim primi cubi utrimque nascuntur, siquidem à paribus bis bini, qui sunt quatuor, superficiem faciunt: bis bina bis, quæ sunt octo, corpus solidum fingunt. A dispari vero ter terna, quæ sunt novem, superficiem reddunt; & ter terna ter, id est, ter novena, quæ sunt viginti septem, primũ æque cubum alterius partis efficiunt. Unde intelligi datur hos duos numeros, octo dico & septem, qui ad multiplicationem annorum perfecti in republica viri convenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi animam judicatos: quia nihil post auctorem potest esse perfectius. Hoc quoque notandum est, quod superius asserentes communem numerorum omnium dignitatem, antiquiores eos superficie & lineis ejus omnibusque corporibus ostendimus: præcedens autem tractatus invenit numeros & ante animam mundi fuisse, quibus illam contextam augustissima Timæi ratio 2 naturæ ipsius conscia & testis expressit. Hinc est quod pronunciare non dubitavere sapientes animam esse numerum se moventem. Nunc videamus cur septenarius numerus suo seorsum merito plenus habeatur. Cujus 4 ut expressius pleni-

2. *Naturæ ipsius conscia & testis*] Copulam ὀβελίζω suffragantibus libris scriptis & præcedentibus Stephanum editis: sunt enim priores voces velut ad majorem fidem conciliandam testi adjecta commendatio, sæpe usitata Macrobio. Cap. 16. *Hoc est, quod poëta naturæ ipsius conscius dixit.* 1. Sat. 12. *Homerus naturæ conscius.* Et cap. 14. *Ægyptios solos naturæ conscios.* Gronov.

3. *Non dubitavere sapientes*] Xenocraten innuit, de quo vide Cap. 14. hujus libri. Favonius Eulogius. *Estque numerus, ut Xenocrates censuit, animus ac Deus.* Gronov.

4. *Ut expressius plenitudo noscatur*] In optimis membranis prima secundæ vocis syllaba erat erasa: aliæ juxta vulgatos constanter *pressius*, quod Macrobii putamus esse adversis licet postremis editoribus. Hoc lib. cap. 8. *Ab omni hujus mundi aspergine presse pureque detersi.* Et, *Illa autem definitione quid pressius potest esse, quid cautius de nomine civitatum.* Cap. 14. *Invenietur pressius intuenti.* Cap. 18. *Apud pressius intuentes* ista

plenitudo noſcatur, primum merita partium de quibus conſtat, tum demum quid ipſe poſſit, inveſtigemus. Conſtat ſeptenarius numerus vel ex uno & ſex, vel ex duobus & quinque, vel ex tribus & quatuor. Singularum compagum membra tractemus; ex quibus fatebimur nullum alium numerum 5 tam varia eſſe majeſtate ſecundum. Ex uno & ſex compago prima componitur. Unum autem, quod μονὰς, id eſt, unitas dicitur, & mas idem & femina eſt; par idem atque impar; ipſe non numerus, ſed fons & origo numerorum. Hæc monas initium finiſque omnium, neque ipſa principii aut finis ſciens, ad ſummum refertur deum, ejuſque intellectum à ſequentium numero rerum & poteſtatum ſequeſtrat: nec in inferiore poſt deum gradu eam fruſtra deſideraveris. Hæc illa eſt mens ex ſummo enata deo, quæ vices temporum neſciens, in uno ſemper quod adeſt conſiſtit ævo; cumque, utpote una, non ſit ipſa numerabilis, innumeras tamen generum ſpecies & de ſe creat & intra ſe continet. Inde quoque aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperies ad animam poſſe referri. Anima enim aliena à ſilveſtris contagione materiæ tantum ſe auctori ſuo ac ſibi debens, ſimplicem ſortita naturam, cum ſe animandæ immenſitati univerſitatis infundat, nullum init tamen cũ ſua unitate divortium. Vides ut hæc monas orta à prima rerum cauſa uſq; ad animam ubiq; integra & ſemper individua continuationem poteſtatis obtineat. Hæc de monade caſtigatius quam ſe copia ſuggerebat. Nec te remordeat, quod, cum omni numero præeſſe videatur, in conjunctione præcipue ſeptenarii prædicetur. nulli enim aptius jungitur monas incorrupta, quam virgini. Huic autem numero, id eſt ſeptenario,

ita verum eſſe conſtabit. II, 3. *Et ut ipſam eſſe, quæ conſit ex omnibus, preſſius indicaret.* VII. Sat. ult. *Sed illud preſſius intuendum eſt.* Gronov.

5. *Tam varia eſſe majeſtate ſecundum*] Repone *fecundum*, & ſic libri. Infra: *Eſt ergo natura fecundus hic numerus.* nam & hæc vetuſta ſcriptura ibi, omiſſo τῷ *ita.* Similia ſunt II, 5. *Verborum parcus, rerum fecundus ſermo.* &, *Enata de Platonicorum ſenſuum fecunditate.* Gronov.

6 *Miner-*

nario, adeo opinio virginitatis inolevit, ut Pallas quoque vocitetur. nam virgo creditur, quia nullum ex se parit numerum duplicatus, qui intra denarium coartetur, quem primum limitem constat esse numerorum. Pallas ideo, quia ex solius monadis fetu, & multiplicatione processit, sicut [6] Minerva sola ex uno parente nata perhibetur. Senarius vero, qui cum uno conjunctus septenarium facit, variæ ac multiplicis religionis & potentiæ est. primum [7] quod solus ex omnibus numeris, qui infra decem sunt, de suis partibus constat. habet enim medietatem & tertiam partem, & sextam partem: & est medietas tria; tertia pars duo, sexta pars unum: quæ omnia simul sex faciunt. Habet & alia suæ venerationis indicia, sed, ne longior faciat sermo fastidium, unum ex omnibus ejus officium persequemur. quod ideo prætulimus, quia hoc commemorato, non senarii tantum, sed & septenarii pariter dignitas adstruetur. Humano partui frequentiorem usum novem mensium, certo numerorum modulamine natura constituit: sed ratio sub adsciti senarii numeri multiplicatione procedens etiam septem menses compulit usurpari. quam breviter absoluteque dicemus duos esse primos omnium numerorum cubos, id est, à pari octo, ab impari viginti septem: & esse imparem marem, parem feminam superius expressimus. horum uterque si per senarium numerum multiplicetur, efficiunt dierum numerum, qui septem mensibus explicantur. coëant enim numeri mas ille qui memoratur & femina, octo scilicet & viginti septem; pariunt ex se quinque & triginta. hæc sexies multiplicata creant decem & ducentos: qui numerus dierum mensem septimum clau-

6. *Minerva sola ex uno par.*] A Fr. Modio primum ex MSS. prodiit hæc lectio: nec est, cur in dubium revocetur. Tantum nota Macrobio non convenire cum aliis, quibus præter Minervam, eodem pacto Vulcanus, etiam Mars dicuntur Junoni duo nomina debere. *Gronov.*

7. *Quod solus ex omnibus numeris, qui infra, &c.*] Modius *solus* extrudit: item *intra* legit, pro *infra*. Pont. Et hoc verum est: nam paulo ante etiam, *qui intra denarium coarctetur*. Præterea est id in MSS. omnibus. Cæterum τὸ *solus* cave moveas. *Gronov.*

claudit. Ita eſt ergo natura ſecundus hic numerus, ut primam humani partus perfectionem quaſi arbiter quidam maturitatis abſolvat. Diſcretio vero futuri partus; ſicut Hippocrates refert, ſic in utero dinoſcitur. aut enim ſeptuageſimo aut nonageſimo die conceptus movetur. dies ergo motus, quicunque fuerit de duobus, ter multiplicatus, aut ſeptimum aut nonum explicat menſem. Hæc de prima ſeptenarii copulatione libata ſint. Secunda de duobus & quinque eſt. ex his dyas, quia poſt monadem prima eſt, primus eſt numerus. hæc ab illa omnipotentia ſolitaria in corporis intelligibilis lineam prima defluxit. ideo & ad vagas ſtellarum & luminum ſphæras refertur; quia hæ quoque ab illa, quæ ἀπλανὴς dicitur, in numerum ſciſſæ & in varii motus contrarietatem retortæ ſunt. hic ergo numerus cum quinario aptiſſime jungitur, dum hic ad errantes, ut diximus, ad cœli Zonas ille referatur: ſed ille ratione ſciſſionis; hic numero. 8 Illa vero quinario numero proprietas excepta potentiæ ultra ceteras eminentis evenit, quod ſolus omnia quæque ſunt, quæque videntur eſſe, complexus eſt. eſſe autem dicimus intelligibilia, videri eſſe corporalia omnia, ſeu divinum corpus habeant ſeu caducum. Hic ergo numerus ſimul omnia & ſupera & ſubjecta deſignat. aut enim deus ſummus eſt, aut mens ex eo nata in qua ſpecies rerum continentur, aut mundi anima quæ animarum omnium fons eſt, aut cœleſtia ſunt uſque ad nos, aut terrena natura eſt: & ſic quinarius rerum omnium numerus impletur. De ſecunda ſeptenarii numeri con-

8. *Illa vero quinario numero, &c.*] Quinarii ſeu imparis numeri magna ratio & reverentia fuit apud Veteres. Notum verbum Græcum; ἢ πέντε πῖν', ἢ τρεῖς πῖν', ἢ μὴ τέτταρα. Qui locus in Plauti Sticho eſt, & male interpretes, quot vidi, ad vini temperationem referunt. Liquet ex præmiſſis.

Quot cyathos hos bibimus? ST. tot quot digiti ſunt in manu.

De cyathorum itaque numero capiendus. Plinius hanc ad rem proprie: *Numerum quoque quaternarium prodidit Demetrius condito volumine; & quare quaterni cyathi ſextariive non eſſent bibendi.* Exſtat lib. 28. cap. 6. & mirum quomodo Plautinos id enarratores fugerit, cum & Eraſmo jam olim annotatum in Chiliadibus. *Pont.*

9. Aëri

conjunctione dicta hæc pro affectatæ brevitatis necessitate sufficiant. Tertia est de tribus & quatuor. quæ quantum valeat revolvamus. Geometrici corporis ab impari prima planicies in tribus lineis constat. his enim trigonalis forma concluditur. à pari vero prima in quatuor invenitur. Item scimus secundum Platonem, id est, secundum ipsius veritatis arcanum, illa forti inter se vinculo colligari, quibus interjecta medietas præstat vinculi firmitatem. cum vero medietas ipsa geminatur, ea quæ extima sunt non tenaciter tantum, sed etiam insolubiliter vinciuntur. Primo ergo ternario contigit numero ut inter duo summa medium, quo vinciretur, acciperet. quaternarius vero duas medietates primus omnium nactus est, quas ab hoc numero deus mundanæ molis artifex conditorque mutuatus, insolubili inter se vinculo elementa devinxit: sicut in Timæo Platonis assertum est, non aliter tam controversa sibi ac repugnantia & naturæ communionem abnuentia permisceri, terram dico & ignem, potuisse & per tam jugabilem competentiam fœderari, nisi duobus mediis aëris & aquæ nexibus vincirentur. ita enim elementa inter se diversissima opifex tamen deus ordinis oportunitate connexuit, ut facile jungerentur. nam, cum binæ essent in singulis qualitates, talem unicuique de duobus alteram dedit, ut in eo, cui adhæreret, cognatam sibi & similem reperiret. Terra est sicca & frigida: aqua vero frigida & humecta est. hæc duo elementa, licet sibi per siccum humectumque contraria sint, per frigidum tamen commune junguntur. Aër humectus & calidus est: &, cum aquæ frigidæ contrarius sit calore, conciliatione tamen socii copulatur humoris. super hunc ignis cum sit calidus & siccus, humorem quidem aëris respuit siccitate, sed connectitur per societatem caloris. & ita fit ut singula quæque elementorum duo sibi hinc inde vicina singulis qualitatibus velut quibusdam amplectantur ulnis. aqua terram frigore, aërem sibi nectit humore. aër aquæ humecto simili & igni calore sociatur.

tur. ignis [9] aëri miscetur ut calido; terræ jungitur siccitate. terra ignem sicco patitur; aquam frigore non respuit. Hæc tamen varietas vinculorum, si elementa duo forent, nihil inter ipsa firmitatis habuisset; si tria, minus quidem valido, aliquo tamen nexu vincienda nodaret. inter quatuor vero insolubilis colligatio est; cum duæ summitates duabus interjectionibus vinciuntur. quod erit manifestius, si in medio posuerimus ipsam continentiam sensus [10] de Timæo Platonis exceptam. Divini decoris, inquit, ratio postulabat talem fieri mundum, qui & visum pateretur, & tactum. constabat autem neque videri aliquid posse sine ignis beneficio, neque tangi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. unde mundi omne corpus de igni & terra instituere fabricator incipiens vidit duo convenire sine medio colligante non posse, & hoc esse optimum vinculum, quod & se pariter & à se liganda devinciat: unam vero interjectionem tunc solum posse sufficere, cum superficies sine altitudine vincienda est: at, ubi artanda vinculis est alta dimensio, nodum nisi gemina interjectione non connecti. inde aërem & aquam inter ignem terramque contexuit: & ita per omnia una & sibi conveniens jugabilis competentia occurrit elementorum diversitatem ipsa differentiarum æqualitate consocians. nam quantum

9. *Aëri miscetur ut calido*] MSS. multo melius *in calido*. Gronov.

10. *De Timæo Platonis*] Ubi hæc Philosophi verba. Σωματοειδὲς δὴ καὶ ὁρατὸν ἁπτόν τε δεῖ τὸ γενόμενον εἶναι. Χωρισθὲν δέ τι πυρὸς οὐδὲν ἄν ποτε ὁρατὸν γένοιτο. οὐδὲ ἁπτὸν ἄνευ τινὸς στερεοῦ. στερεὸν δὲ οὐκ ἄνευ γῆς. ὅθεν ἐκ πυρὸς καὶ γῆς τὸ τοῦ παντὸς ἀρχόμενος συνιστάναι σῶμα ὁ θεὸς ἐποίει. δύο δὲ μόνω ξυνίστασθαι τρίτου χωρὶς οὐ δυνατόν. δεσμὸν γὰρ ἐν μέσῳ δεῖ τινα ἀμφοῖν ξυναγωγὸν γίνεσθαι. δεσμῶν δὲ ὁ κάλλιστος, ὃς ἂν αὐτὸν καὶ τὰ ξυνδούμενα, ὅτι μάλιστα ἓν ποιῇ. Εἰ μὲν ἐπίπεδον μὲν, βάθος δὲ μηδὲν ἔχον ἔδει γίνεσθαι τὸ τοῦ παντὸς σῶμα, μία μεσότης ἂν ἐξήρκει τούτη μεθ' αὐτῆς ξυνδεῖν καὶ ἑαυτήν. νῦν δὲ (στερεὸν γὰρ αὐτὸ προσῆκεν εἶναι, τὰ δὲ στερεὰ μία μὲν οὐδέποτε, δύο δὲ ἀεὶ μεσότητες συναρμόττουσι) οὕτω δὴ πυρός τε καὶ γῆς, ὕδωρ ἀέρα τε ὁ θεὸς ἐν μέσῳ θεὶς, καὶ πρὸς ἄλληλα, καθ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἀνὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀπεργασάμενος, ὅ, τι πῦρ πρὸς ἀέρα, τοῦτο ἀέρα πρὸς ὕδωρ· καὶ ὅ, τι ἀὴρ πρὸς ὕδωρ, τοῦτο δὲ ὕδωρ πρὸς γῆν. Gron.

11. Linea

quantum intereſt inter aquam & aërem cauſa denſitatis & ponderis, tantundem inter aërem & ignem eſt. & rurſus quod intereſt inter aërem & aquam cauſa levitatis & raritatis, hoc intereſt inter aquam & terram. item quod intereſt inter terram & aquam cauſa denſitatis & ponderis, hoc intereſt inter aquam & aërem: & quod inter aquam & aërem, hoc inter aërem & ignem. & contra quod intereſt inter ignem & aërem tenuitatis levitatiſque cauſa, hoc inter aërem & aquam eſt: & quod eſt inter aërem & aquam; hoc inter aquam intelligitur & terram. Nec ſolum ſibi vicina & cohærentia comparantur: ſed eadem alternis ſaltibus cuſtoditur æqualitas. nam quod eſt terra ad aërem, hoc eſt aqua ad ignem; &, quotiens verteris, eandem reperies jugabilem competentiam. ita ex ipſo quo inter ſe ſunt æqualiter diverſa ſociantur. Hæc eo dicta ſint ut aperta ratione conſtaret neque planiciem ſine tribus, neque ſoliditatem ſine quatuor poſſe vinciri. ergo ſeptenarius numerus geminam vim obtinet vinciendi: quia ambæ partes ejus vincula prima ſortitæ ſunt; ternarius cum una medietate, quaternarius cum duabus. hinc in alio loco ejuſdem ſomnii Cicero de ſeptenario dicit: *Qui numerus rerum omnium fere nodus eſt.* Item omnia corpora aut mathematica ſunt alumna geometriæ, aut talia quæ viſum tactumve patiantur. horum priora tribus incrementorum gradibus conſtant. aut enim [11] linea ejicitur ex puncto, aut ex linea ſuperficies, aut ex planicie ſoliditas. Altera vero corpora quatuor [12] elementorum collato tenore, in robur

11. *Linea ejicitur ex puncto*] Sic jam ſuperius locutus eſt cap. 5. *A ſingulis punctis in adverſum punctum ejecta linea.* MSS. tamen hoc loco *creſcit*. Et ſatis hoc elegans videtur: nam & *creſcere* dicitur, quicquid movetur in altum, de quo pater in Obſervationum libro III. cap. I. & naſci lineam dicit cap. 12. *Sicut à puncto naſcitur linea & in longum ex individuo procedit.* Gronov.

12. *Elementorum collato tenore*] Admodum variant ſcripti codd. & multi *fœnore*. Sed admodum me afficit chartæ ſcriptura *fœdere*, quæ vox optime huc quadrat, & notat vinculum, continentiam. Sic inferius. *Hi duo numeri, tam multiplici inter ſe cognationis neceſſitate ſociati, efficiendis utriſque corporibus conſenſu miniſtri fœderis obſequuntur.* Et antea dixit terram & ignem *per jugabilem* compe-

robur substantiæ corpulentæ concordi concretione coalescunt. Nec non omnium corporum tres sunt dimensiones, longitudo, latitudo, profunditas: termini adnumerato effectu ultimo quatuor; punctum, linea, superficies, & ipsa soliditas item, cum quatuor sint elementa ex quibus constant corpora, terra, aqua, aër, & ignis, tribus sine dubio interstitiis separantur. quorum unum est à terra usque ad aquam, ab aqua usque ad aërem sequens, tertium ab aëre usque ad ignem. & à terra quidem usque ad aquam spatium, necessitas à physicis dicitur; quia vincire & solidare creditur, quod est in corporibus lutulentum: [13] unde Homericus censor cum Græcis imprecaretur, Vos omnes, inquit, in terram & aquam resolvamini, in id dicens, quod est in natura humana turbidum, quo facta est homini prima concretio. illud vero quod est inter aquam & aërem, ἁρμονία dicitur; id est apta & consonans convenientia: quia hoc spatium est quod superioribus inferiora conciliat, & facit dissona convenire. inter aërem vero & ignem obedientia dicitur: quia, sicut lutulenta & gravia superioribus necessitate junguntur, ita superiora lutulentis obedientia copulantur, harmonia media [14] conjunctionem utrisque præstante. Ex quatuor igitur elementis & tribus eorum interstitiis absolutionem corporum constare manifestum est. ergo hi duo numeri, tria dico & quatuor, tam multiplici inter se cognationis necessitate sociati, efficiendis utrisque corporibus consensu ministri fœderis obsequuntur. Nec solum explicandis corporibus hi duo numeri collativum præstant favorem: sed quaternarium quidem Pythagorei [15] quem τετρακτὺν vocant,

competentiam fœderari. Licet etiam sequatur: *explicandis corporibus hi duo numeri collativum præstant favorem*. Gron.

13. *Vnde Homericus censor cum Græcis imprecaretur, &c.*] Menelaum intelligit Iliad. η dicentem: ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε. Pont.

14. *Conjunctionem utrisque præstante*] Modii membranæ *utriusque*. Idem.

15. *Quem τετρακτὺν vocant*] Pronomen à membranarum altera abest. Puto fuisse: *Quaternarium quidem Pythago-*

cant, adeo quasi ad perfectionem animæ pertinentem inter arcana venerantur, ut ex eo & jurisjurandi religionem sibi fecerint.

Οὐ μὰ τὸν ἁμετέρα ψυχᾶ παραδόντα τετρακτύν.

16 *Juro tibi per eum, qui dat animæ nostræ quaternarium numerum.*

Ternarius vero assignat animam tribus suis partibus absolutam. quarum prima est ratio, quam λογιστικὸν appellant. secunda animositas, quam θυμικὸν vocant. tertia cupiditas, quæ ἐπιθυμητικὸν nuncupatur. item 17 nullus sapientum animam ex symphoniis quoque musicis constitisse dubitavit. inter has non parvæ potentiæ est quæ dicitur διὰ πασῶν. hæc constat ex duabus, id est, διὰ τεσσάρων, & διὰ πέντε: fit autem diapente ex hemiolio & fit diatessaron ex epitrito. & est primus hemiolius tria, & primus epitritus quatuor. quod quale sit, suo loco 18 planius exsequemur. Ergo ex his duobus numeris constat diatessaron & diapente, ex quibus diapason symphonia generatur, unde Virgilius nullius disciplinæ expers, plene & per omnia beatos exprimere volens, ait:

O terque quaterque beati.

Hæc de partibus septenarii numeri sectantes compendia diximus. de ipso quoque pauca dicemus. Hic numerus

ἑπτὰς

thagorei (τετρακτὺν vocant) adeo quasi, &c. Gronov.

16. *Iuro tibi per eum*] Hæc Latina jurisjurandi formula, nescio cujus nugatoris est. Scriptorum alius: *pers qui nostræ animæ numerum dedit ipse quaternarium.* Alter: *Perque nostræ animæ numerum dedit esse quaternum:* quem sequitur Beroaldina editio. Sed quid hæc aliud volunt, quam ut cum Camerario (qui tamen paulum discrepat) Modio & membrana una & ipso, certe scio, Macrobio rescribamus,

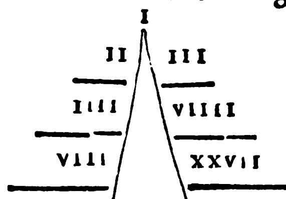
Per, qui nostræ animæ numerum dedit esse quaternum. Gronov.

17. *Nullus sapientium animam ex symphoniis*] Præcipue tamen hoc affirmaverunt Pythagoras & Philolaus, de quibus infra. *Gronov.*

18. *Planius exsequemur*] Libri omnes *plenius*. Cap. 4. *De hoc quidem galaxia plenius differemus*, quæ eadem c. 14. cap. 5. *Suo loco plenius explicabitur.* Sic alibi, *plene & docte ostendere*, *plene exprimere*, *plene insinuare.* Infra pro *vocitabatur* MSS. *nuncupabatur*. Gronov.

19. *Dein-*

ἑπτὰς nunc vocatur antiquato usu primæ literæ. apud veteres enim septas vocitabatur, quod Græco nomine testabatur venerationem debitam numero. nam primo omnium hoc numero anima mundana generata est, sicut Timæus Platonis edocuit. monade enim in vertice locata, terni numeri ab eadem ex utraque parte fluxerunt; ab hac pares, ab illa impares: id est, post monadem à parte altera duo, inde quatuor, deinde octo: ab altera vero parte tria, 19 deinde novem, & inde viginti septem. & ex his numeris facta contextio generationem animæ imperio creatoris effecit. Non parva ergo hinc potentia numeri hujus ostenditur, quia mundanæ animæ origo septem finibus continetur. septem quoque vagantium sphærarum ordinem illi stelliferæ & omnes continenti subjecit artifex fabricatoris providentia; quæ & superioris rapidis motibus obviarent, & inferiora omnia gubernarent. Lunam quoque quasi ex illis septimam numerus septenarius movet, cursumque ejus ipse dispensat. quod cum multis modis probetur, ab hoc incipiat ostendi. Luna octo & viginti prope diebus totius zodiaci ambitum conficit. nam etsi per triginta dies ad solem, à quo profecta est, remeat; solos tamen fere viginti octo in tota zodiaci circuitione consumit: reliquis solem, qui de loco in quo eum reliquit abscesserat, comprehendit. Sol enim unum de duodecim signis integro mense metitur. ponamus ergo sole in prima parte arietis constituto ab ipsius, ut ita dicam, orbe emersisse lunam, quod eam nasci vocamus. hæc post viginti octo dies & horas feré septem ad primam partem arietis redit; sed illic non invenit solem. interea enim & ipse progressionis suæ lege ulterius abscessit,

19. *Deinde novem*] Numerorum itaque digramma refingendum. Loco VIII. ponendum IX. *Pontan.*

sit, & ideo ipsa necdum putatur eò unde profecta fuerat revertisse: quia oculi nostri tunc non à prima parte arietis, sed à sole eam senserant processisse. hunc ergo diebus reliquis, id est, duobus, plus minusve consequitur; & tunc orbi ejus denuo succedens ac denuo inde procedens rursus dicitur nasci. inde ferè numquam in eodem signo bis continuo nascitur nisi in geminis, ubi hoc nonnumquam evenit; quia dies in eo sol duos supra triginta altitudine signi morante consumit. rarissimo in aliis, si circa primam signi partem à sole procedat. hujus ergo viginti octo dierum numeri septenarius origo est. nam si ab uno usque ad septem, quantum singuli numeri exprimunt, tantum antecedentibus addendo procedas; invenies viginti octo nata de septem. Hunc etiam numerum, qui in quater septenos æqua sorte digeritur, ad totam zodiaci latitudinem emetiendam remetiendamque consumit. nam septem diebus ab extremitate septemtrionalis oræ oblique per latum meando ad medietatem latitudinis pervenit; qui locus appellatur eclipticus: septem sequentibus à medio ad imum australe delabitur; septem aliis rursus ad medium obliquata conscendit: ultimis septem septemtrionali redditur summitati. ita iisdem quater septenis diebus omnem zodiaci & longitudinem & latitudinem circum perque discurrit. Similibus quoque dispensationibus hebdomadum luminis sui vices sempiterna lege variando disponit. primis enim septem usque ad medietatem velut divisi orbis excrescit, & διχότομος tunc vocatur: secundis orbem totum renascentes ignes colligendo jam complet, & plena tunc dicitur: tertiis διχότομος rursus efficitur, cum ad medietatem decrescendo contrahitur: quartis ultima luminis sui diminutione tenuatur. Septem quoque permutationibus, quas phasis vocant Græci, toto mense distinguitur; cum nascitur, cum fit dichotomos, & cum fit ἀμφίκυρτος, cum plena, & rursus amphicyrtos,
ac

ac denuo dichotomos, & cum ad nos luminis universitate privatur. amphicyrtos est autem, cum supra diametrum dichotomi est antequam orbis conclusione cingatur, vel de orbe jam minuens inter medietatem ac plenitudinem insuper mediam luminis curvat eminentiam. Sol quoque ipse, de quo vitam omnia mutuantur, septimo signo vices suas variat. nam [20] à solstitio hiemali ad æstivum septimo pervenit signo; & à tropico verno usque ad autumnale tropicum septimi signi peragratione producitur. Tres quoque conversiones lucis æthereæ per hunc numerum constant. est autem prima maxima, secunda media, minima est tertia. & maxima est anni secundum solem, media mensis secundum lunam, minima diei secundum ortum & occasum. Est vero unaquæque conversio quadripartita: & ita constat septenarius numerus, id est, [21] ex tribus conversionum, & ex quatuor modis, quibus unaquæque convertitur: hi sunt autem quatuor modi. fit enim prima humida, deinde calida, inde sicca, & ad ultimum frigida. & maxima conversio, id est, anni, humida est verno tempore, calida æstivo, sicca autumno, frigida per hiemem. media autem conversio mensis per lunam ita fit, ut prima sit hebdomas humida (quia nascens luna humorem assolet concitare) secunda calida adolescente in ea jam luce de solis adspectu: tertia sicca quasi plus ab ortu remota; quarta frigida, deficiente jam lumine. Tertia vero conversio, quæ est diei secundum ortum & occasum, ita disponitur; quod humida sit usque ad primam de quatuor partibus partem diei, calida usque ad secundam, sicca usque ad tertiam, quarta jam frigida. [22] Oceanus quoque in

20. *A solstitio hiemali ad æstivum*] Addunt libri antt. *solstitium*. Cur id ab editoribus neglectum, ipsi viderint: certe eadem repetitione dicit sequentia *à tropico verno usque ad autumnale tropicum*. Gronov.

21. *Ex tribus conversionum & ex quatuor modis*] Scripti: *ex tribus generibus conversionum & ex quatuor modis*. Et omnino sic scribi debet. *Gronov.*

22. *Oceanus quoque in incremento suo*] MSS. *in cremento*. Ut & infra hôc capite: *nihil de se amplius incrementis virium sperent*. Quin sequior ætas ita locuta

cuta

in incremento ſuo hunc numerum tenet. nam primo naſcentis lunæ die fit copioſior ſolito; minuitur paulisper ſecundo; minoremque videt eum tertius quam ſecundus: & ita decreſcendo ad diem ſeptimum pervenit. rurſus octavus dies manet ſeptimo par; & nonus fit ſimilis ſexto; decimus quinto; & undecimus fit quarto par; tertio quoque duodecimus; & tertius decimus fit ſimilis ſecundo; quartus decimus primo. tertia vero hebdomas eadem facit quæ prima, quarta eadem quæ ſecunda. Hic denique numerus eſt qui hominem concipi, formari, edi, vivere, ali, ac per omnes ætatum gradus tradi ſenectæ atque omnino conſtare facit. nam ut illud taceamus, quod uterum nulla vi ſeminis occupatum hoc dierum numero natura conſtituit velut decreto exonerandæ mulieris vectigali, menſe redeunte purgari: hoc tamen prætereundum non eſt, quia ſemen, quod poſt jactum ſui intra horas ſeptem non fuerit in effuſionem relapſum, hæſiſſe in vitam pronuntiatur. verum ſemine ſemel intra formandi hominis monetam locato, hoc primum artifex natura molitur, [23] ut die ſeptimo folliculum genuinum

cuta ſit, dubium non eſt. Favonius Eulogius: *Adde quod octavus hic numerus dierum noctiumque crementa convertit.* Scholiaſtes Germanici: *Denique crementis lunæ abſciſſa ligna furfuraceis terenearum terebramentis fiſtulaſcunt.* Quæ totidem literis legas apud Fulgentium lib. 2. fab. ult. ubi hanc vocem bis offendes. Idem de contin. Virgil. *ad desideratam olim pervenitur Auſoniam:* i, *ad boni crementa.* Sic cunabula dixerunt, & incunabula: & Arnobius *adſcribere fortunio.* Quid quod & apud Plinium XI Nat. Hiſt. 37. illis in verbis: *Veterina tantum quædam ad incrementa lunæ morbos ſentiunt*: celebris ille Chifletianus *ad crementa* prodit, & idem mihi occurrit in bibliothecæ publicæ exemplari. Addas licet, quæ notavit Jac. Bongarſius ad Juſtini lib. XXII. cap. 2. in variis lectionibus, cui adjicere poſſum, ſic & in ejuſdem bibliothecæ membrana ſcriptum reperiri. Vix tamen crediderim vel Plinium vel Curtium vel Juſtinum *crementa* dixiſſe; ſed id propagatum cenſeo ex facto ea ætate exemplari, qua *crementa* quam *incrementa* dicere malebant. Cui licet Macrobius ſit propinquior, meliores tamen eum ſecutum malim, & librarios alterum IN feciſſe lucri. *Gronov.*

23. *Ut die ſeptimo folliculum genuinum circumdet humori ex membrana*] Ita ad oram Camerarius; quod ſequutus Stephanus. In textu tamen & vetuſtioribus quoque libris *genetivum* remanere. Cato de Liberis educandis, *Nutrix hæc omnia faciat in verbenis ac tubis ſine hoſtia, ut Deli ad Apollinis Genitivi aram.* Porro de *folliculo* Arnobius: *Nihil enim* eſt

num circumdet humori ex membrana tam tenui, qualis in ovo ab exteriore testa clauditur, & intra se claudit liquorem. Hoc cum à physicis deprehensum sit; Hippocrates quoque ipse, qui tam fallere quam falli nescit, experimenti certus asseruit, referens in libro, qui de natura pueri inscribitur, tale seminis receptaculum de utero ejus ejectum, quam septimo post conceptum die gravidam intellexerat. Mulierem enim semine non effuso, ne gravida maneret orantem, imperaverat saltibus concitari; aitque [24] septimo die saltum septimum eiiciendo cum tali folliculo, qualem supra retulimus suffecisse conceptui. hæc Hippocrates. Straton vero Peripateticus, & Diocles Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac observatione dispensant, ut hebdomade secunda credant guttas sanguinis in superficie folliculi, de quo diximus, apparere, tertia demergi eas introrsum ad ipsum conceptionis humorem; quarta humorem ipsum coagulari, ut quiddam velut inter carnem & sanguinem liquida adhuc soliditate conveniat; quinta vero interdum fingi in ipsa substantia humoris humanam figuram magnitudine quidem apis, sed ut in illa brevitate membra omnia & designata totius corporis lineamenta consistant. Ideo autem adjecimus, interdum; quia constat, quotiens quinta hebdomade fingitur designatio ista membrorum, mense septimo maturari partum: cum autem nono mense absolutio futura est, siquidem femina fabricatur, sexta hebdomade [25] membra dividi; si masculus, septima. Post partum vero utrum victurum sit quod effusum est, an in utero

sit

est nobis promissum ad hanc vitam, nec in carunculæ hujus folliculo constitutis, opis aliquid sponsum est. Modii MS. *folliculo gennino circumdetur ex membranâ.* Pont.

24. *Septimo die saltum septimum ejiciendo cum tali folliculo*] Hæc antiqua & scripta lectio. Alias diserte legitur, *septimo die saltu ejectum cum.* Illud cogitandum si fuerit: *septimo die conceptum ejiciendo.* Vide Hippocratem libro περὶ φύσεως παιδίου Pontan.

25. *Membra dividi*] Interponunt libri vett. *jam*, & recte: nam id majorem temporis festinationem notat: ut cap. 13. hoc libro: *Hoc primum probare voluit, nihil se magis desiderare, quam ut cum eo jam moraretur.* Sicuti quidem ibi quoq; MSS. omnes, male omittentibus

ſit præmortuum, ut tantummodo ſpirans naſcatur, ſeptima hora diſcernit. ultra hunc enim horarum numerum, quæ præmortua naſcuntur, aëris halitum ferre non poſſunt: quem quiſquis ultra ſeptem horas ſuſtinuerit, intelligitur ad vitam creatus, niſi alter forte, qualis perfectum poteſt, caſus eripiat. item poſt dies ſeptem jactat reliquias umbilici; & poſt bis ſeptem incipit ad lumen viſus ejus moveri, & poſt ſepties ſeptem libere jam & pupulas & totā faciem vertit ad motus ſingulos videndorum. Poſt ſeptem vero menſes dentes incipiunt mandibulis emergere, & poſt bis ſeptem ſedet ſine caſus timore. Poſt ter ſeptem ſonus ejus in verba prorumpit; & poſt quater ſeptem non ſolum ſtat firmiter, ſed & incedit. Poſt quinquies ſeptem incipit lac nutricis horreſcere, niſi fortè ad patientiam longioris uſus continuata conſuetudine protrahatur. Poſt annos ſeptem dentes, qui primi emerſerant, aliis aptioribus ad cibum ſolidum naſcentibus cedunt; eodemque anno, id eſt ſeptimo, plene abſolvitur integritas loquendi. unde & ſeptem vocales litteræ à natura dicuntur inventæ; licet Latinitas eaſdem modo longas modo breves pronunciando, quinque pro ſeptem tenere maluerit. Apud quos tamen, ſi ſonos vocalium, non apices numeraveris, ſimiliter ſeptem ſunt. Poſt annos autem bis ſeptem [26] ipſa ætatis neceſſitate pubeſcit. tunc enim moveri incipit vis generationis in maſculis, & purgatio feminarum. ideo & tutela puerili quaſi virile jam robur abſolvitur, de qua tamen feminæ, propter votorum feſtinationem, maturius biennio legibus liberantur. Poſt ter ſeptenos annos flore genas veſtit juventa: idemque annus finem in longum creſcendi facit. & quarta annorum hebdomas impleta in latum quoque creſcere ultra jam prohibet. quinta omnes

virium

poſtremis editionibus omnes, quaſi prævenire & occupare definitum tempus cuperet. *Gronov.*

26. *Ipſa ætatis neceſſitate pubeſcit*] Legendum hic cenſuit Joseph. Scaliger: *ipſa ætatis neceſſitas pubeſcit*. [illegible] *tis neceſſitas*, ipſum ſignum pubertatis fit, ut pluribus explicuit illuſtris ille heros in Elencho Orationis chronologicæ pag. 69. *Pont.*

27. *Ans*

virium, quantæ inesse unicuique possunt, complet augmentum: nulloque modo jam potest quisquam se fortior fieri. inter pugiles denique hæc consuetudo servatur, ut, quos jam coronavere victoriæ, nihil de se amplius in incrementis virium sperent: qui vero expertes hujus gloriæ usque illo manserunt, à professione discedant. Sexies vero septem anni servant vires ante collectas, nec diminutionem nisi ex accidenti evenire patiuntur. Sed à sexta usque ad septimam septimanam fit quidem diminutio, sed occulta, & quæ detrimentum suum aperta defectione non prodat. ideo nonnullarum rerumpublicarum hic mos est, ut post sextam ad militiam nemo cogatur. in pluribus datur remissio justa post septimam. Notandum vero quod, cum numerus septem se multiplicat, facit ætatem quæ proprie perfecta & habetur & dicitur: adeo ut illius ætatis homo (ut pote qui perfectionem & attigerit jam, & necdum prætererit) & consilio aptus sit, nec ab exercitio virium alienus habeatur. Cum vero decas, qui & ipse perfectissimus numerus est, perfecto numero, id est, ἑπτάδι, jungitur, ut [27] aut decies septem, aut septies deni computentur anni: hæc à physicis creditur meta vivendi, & hoc vitæ humanæ perfectum spatium terminatur. quod si quis excesserit; ab omni officio vacuus soli exercitio sapientiæ vacat, & omnem usum sui in suadendo habet, aliorum munerum vacatione reverendus. à septima enim usque ad decimam septimanam pro captu virium, quæ adhuc singulis perseverant, variantur officia. idem numerus totius corporis membra disponit. septem enim sunt intra hominem, quæ à Græcis nigra membra vocitantur; lingua, cor, pulmo, jecur, lien, renes duo. & septem alia cum venis & meatibus, quæ adjacent singulis, ad cibum & spiritum accipiendum reddendumque sunt deputata, guttur, stomachus, alvus, vesica, & intestina principalia tria: [28] quorum unum dissi-

27. *Aut decies septem*] Liber optimus *septeni*. Sane etiam sequitur, *aut septies deni*, eodem modo. *Gronov.*

28. *Quorum unum dissiptum vocatur*]

dissiptum vocatur; quod ventrem & cetera intestina secernit. alterum medium; quod Græci μεσέντερον dicunt. tertium; quod veteres hiram vocarunt. [29] habeturque præcipuum intestinorum omnium, & cibi retrimenta deducit. De spiritu autem & cibo quibus accipiendis (ut relatum est) atque reddendis membra, quæ diximus, cum meatibus sibi adiacentibus obsequuntur, hoc observatum est, quod sine haustu spiritus ultra horas septem, sine cibi, ultra totidem dies vita non durat. Septem sunt quoque gradus in corpore, qui dimensionem altitudinis ab imo in superficiem complent; medulla, os, nervus, vena, arteria, caro, cutis. hæc de interioribus. In aperto quoque septem sunt corporis partes; caput, pectus, manus, pedesque & pudendum. Item, quæ dividuntur, non nisi septem compagibus juncta sunt; ut in manibus est humerus, brachium, cubitus, vola & digitorum terni nodi: in pedibus vero femur, genu, tibia, pes ipse, sub quo vola est, & digitorum similiter nodi terni. Et, quia sensus eorumque ministeria natura [30] in capite, velut in arce, constituit; septem foraminibus sensuum celebrantur officia: id est, oris, ac deinde oculorum, narium & aurium binis.

tur] Faciendum cum Fruterio, *imum dissiptum. Dissiptum, dissептum* est, ut *consiptum* Festo. Celso, *septum* memini dictum. Græcis, διάφραγμα est. *Pontan.*

29. *Habeturque præcipuum intestin.*] Præcipuum intelligi potest vel usu vel dignitate: quod enim hic tacet, indicat lib. VII. Sat. cap. 9. Spinalis medulla *adeo usu vel dignitate præcipua est, ut longum cerebrum à medicis sit vocata.* Itaque nihil nunc sollicitandum pronunciarem, nisi in duobus libris obveniret *principium*, unde fortassis: *habetque principium.* Principium est primus locus & eminentior, principatus. Sulpicius Severus in historia sacra: *Dictumque responso domini est, duos in his populos prænunciari, & majorem minoris subdendum esse principio*, notante Barthio. Adde Lipsium ad primum Taciti Annalem. *Gronov.*

30. *In capite velut in arce*] Minutius Felix: *Oculi in summo velut in specula constituti, & omnes cæteri sensus velut in arce compositi.* Solinus in præfat. *Sicut ergo ii, qui corporum formas æmulantur, postpositis quæ reliqua sunt, ante omnia effigiant modum capitis, nec in alia membra prius lineas destinant, quam ab ipsa, ut ita dixerim, figurarum arce auspicium faciant inchoandi.* Lactantius de Opificio Dei cap. 8. *Ejus* (hominis) *prope divina mens in summo capite collocata, tanquam in arce sublimis speculatur omnia & contuetur.* Gronov.

Locum

nis. unde non immerito hic numerus, totius fabricæ dispensator & dominus, ægris quoque corporibus periculum sanitatemve denuntiat. imo ideo & septem motibus omne corpus agitatur. aut enim accessio est, aut recessio, aut in lævam dextramve deflexio, aut sursum quis seu deorsum movetur, aut in orbem rotatur. Tot virtutibus insignitus septenarius, quas vel de partibus suis mutuatur vel totus exercet, jure plenus & habetur & dicitur. Et absoluta, ut arbitror, ratione jam constitit cur diversis ex causis octo & septem pleni vocentur. Sensus autem hic est. Cum ætas tua quinquagesimum & sextum annum compleverit, quæ summa tibi fatalis erit: spes quidem salutis publicæ te videbit, & pro remediis communis bonorum omnium status virtutibus tuis dictatura debebitur; sed si evaseris insidias propinquorum. nam per septenos octies solis amfractus reditusque, quinquaginta & sex significat annos, amfractum solis & reditum annum vocans: amfractum; propter zodiaci ambitum: reditum; quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur.

CAP. VII.

Obscura involutaque semper esse somnia ac signa de adversis; & tamen semper subesse aliquid, quo possit quoquomodo deprehendi veritas, modo diligens assit scrutator.

HIc quidam mirantur quid sibi velit ista dubitatio, *si effugeris*, quasi potuerit divina anima & olim cœlo reddita, atque hic maxime scientiam futuri professa, nescire, possit ne nepos suus an non possit evadere. sed nō advertunt hanc habere legē omnia vel signa vel somnia, ut de adversis oblique aut denuntient, aut minentur, aut moneant. & ideo quædam cavendo transimus; alia exorando & litando vitantur. alia sunt ineluctabilia, quæ nulla arte, nullo avertuntur ingenio. nam, ubi admonitio est, vigilantia cautionis evaditur: quod apportant minæ, litatio propitiationis avertit:

tit: nunquam denuntiata vanescunt. Hic subjicies: Unde igitur ista discernimus, ut possit cavendumne an exorandum an vero patiendum sit deprehendi? Sed præsentis operis fuerit insinuari, qualis soleat in divinationibus esse affectata confusio; ut desinas de inserta velut dubitatione mirari. ceterum in suo quoque opere artificis erit signa quærere, quibus ista discernat, si hoc vis divina non impedit. nam illud,

Prohibent nam cetera Parcæ
Scire,

Maronis est ex intima disciplinæ profunditate sententia. Divulgatis etiam docemur exemplis quam pæne semper cum prædicuntur futura, ita dubiis obserantur, ut tamen diligens scrutator nisi divinitus, ut diximus, impeditur, subesse reperiat apprehendendæ vestigia veritatis: ut ecce Homericum somnium à Jove, ut dicitur, missum ad conferendam futuro die cum hostibus manum sub aperta promissione victoriæ, spem regis animavit. ille velut divinum secutus oraculum, commisso prœlio, amissis suorum plurimis, vix ægreque in castra remeavit. num dicendum est deum mandasse mendacium? non ita est, sed, quia illum casum Græcis fata decreverant, latuit in verbis somnii quod animadversum vel ad vere vincendum vel ad cavendum saltem potuisset instruere. habuit enim præceptio, ut universus produceretur exercitus. at ille sola pugnandi hortatione contentus non vidit, quid de producenda universitate præceptum sit: prætermissoque Achille, qui tunc recenti lacessitus injuria ab armis cum suo milite feriabatur, rex progressus in prœlium & casum qui debebatur excepit, & absolvit somnium invidia mentiendi, non omnia de imperatis sequendo. Parem observantiæ diligentiam Homericæ per omnia perfectionis imitator Maro in talibus quoque rebus obtinuit. nam apud illum Æneas ad regionem instruendo regno fataliter eligendam, satis abundeque Delio instructus

oracu-

oraculo, in errorem tamen unius verbi negligentia relapsus est. non quidem locorum fuerat, quæ petere deberet, nomen insertum: sed, cum origo vetus parentũ sequenda diceretur, fuit in verbis, quod inter Cretam & Italiam, quæ ipsius gentis auctores utraque produxerant, magis ostenderet; &, quod ajunt, digito demonstraret Italiam. nam quum fuissent inde Teucer, hinc Dardanus; vox sacra sic alloquendo: *Dardanidæ duri*: aperte consulentibus Italiam, de qua Dardanus profectus esset, objecit appellando eos parentis illius nomine, cujus erat origo rectius eligenda. Et hic certæ quidem denunciationis est, quod de Scipionis fine prædicitur: sed gratia conciliandæ obscuritatis inserta dubitatio dicto tamen, quod initio somnii continetur, absolvitur. nam cum dicitur; *circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint*: vitari hunc finem non posse pronuntiat. Quod autem Scipioni reliquos vitæ actus sine offensa dubitandi per ordinem retulit, & de sola morte similis est visus ambigenti, hæc ratio est, quod sive dum humano vel mœrori parcitur vel timori, seu quia utile est hoc maxime latere, pronius cetera oraculis quam vitæ finis exprimitur, aut cum dicitur non sine aliqua obscuritate profertur.

CAP. VIII.

Quatuor esse virtutum genera, politicas, purgatorias, animi purgati, & exemplares: & cum virtus beatos efficiat, sitque primum illud virtutum genus in rerumpublicarum gubernatoribus, ideo hos utique fore fœlices.

HIs aliqua ex parte tractatis, progrediamur ad reliqua. *Sed, quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rempublicam, sic habeto: Omnibus qui patriam conservarint, adjuverint, auxerint, certum esse in cœlo definitum locum, ubi beati ævo sempiterno fruantur. nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia cœtusque homi-*

hominum jure sociati, quæ civitates appellantur: earum rectores & servatores hinc profecti huc revertuntur. Bene & opportune, postquam de morte prædixit, mox præmia bonis post obitum speranda subjecit: quibus adeo à metu prædicti interitus cogitatio viventis erecta est, ut ad moriendi desiderium ultro animaretur majestate promissæ beatitudinis & cœlestis habitaculi. Sed de beatitate quæ debetur conservatoribus patriæ pauca dicenda sunt, ut postea [1] locum omnem, quem hic tractandum recepimus, resolvamus. Solæ faciunt virtutes beatum: nullaque alia quisquam via hoc nomen adipiscitur. unde, qui existimant nullis nisi philosophantibus inesse virtutes, nullos præter philosophos beatos esse pronuntiant. agnitionem enim rerum divinarum sapientiam proprie vocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes, qui superna acie mentis requirunt, & quærendi sagaci diligentia comprehendunt, &, quantum vivendi perspicuitas præstat, imitantur. & in hoc solo esse ajunt exercitia virtutum: quarum officia sic dispensant. Prudentiæ esse, mundum istum & omnia quæ in mundo insunt, divinorum contemplatione despicere, omnemque animæ cogitationem in sola divina dirigere. temperantiæ; omnia relinquere, in quantum natura patitur, quæ corporis usus requirit. fortitudinis; non terreri animam à corpore quodammodo ductu philosophiæ recedentem, nec altitudinem perfectæ ad superna ascensionis horrere. justitiæ; ad unam sibi hujus propositi consentire viam uniuscujusque virtutis obsequium. atque ita fit, ut secundum hoc [2] tam rigidæ definitionis abruptum, rerumpublicarum rectores beati esse non possint.

Sed

L*ocum omnem resolvamus*] Libri *revolvamus*, & sic auctor scripsit. Supra cap 6. de septenarii divisionibus. *Tertia est de tribus & quatuor, quæ, quantum valeat, revolvamus.* ll. 4. *Ut de gravitate & acumine sonorum diversitates, quas asserit, revolvamus.* Gronov.

2. *Tam rigidæ definitionis abruptum*] Quintilianus decl. 4. *Testor, in novissimo fati stamus abrupto.* Declam. 5. *Exspectatis, judices, ut in tristissimæ necessitatis positus abrupto, ad agrum contionem properaverim.* Idem.

3. *Huma-*

Sed Plotinus inter philoſophiæ profeſſores cum Platone princeps, libro de virtutibus, gradus earum vera & naturali diviſionis ratione compoſitos per ordinem digerit. Quatuor ſunt, inquit, quaternarum genera virtutum. ex his primæ politicæ vocantur, ſecundæ purgatoriæ, tertiæ animi jam purgati, quartæ exemplares. Et ſunt politicæ hominis, qua ſociale animal eſt. his boni viri reipublicæ conſulunt, urbes tuentur; his parentes venerantur, liberos amant, proximos diligunt; his civium ſalutem gubernant; his ſocios circumſpecta providentia protegunt, juſta liberalitate devinciunt:

Hiſque ſui memores alios fecere merendo.

Et eſt politici prudentia, ad rationis normam quæ cogitat, quæque agit univerſa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere,[3] humaniſque actibus tanquam divinis arbitris, providere. prudentiæ inſunt ratio, intellectus, circumſpectio, providentia, docilitas, cautio. Fortitudinis eſt, animum ſupra periculi metum agere, nihilque niſi turpia timere; tolerare fortiter vel adverſa vel proſpera. fortitudo præſtat magnanimitatem, fiduciam, ſecuritatem, magnificentiam, conſtantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ; nihil appetere pænitendum, in nullo legem moderationis excedere, ſub jugum rationis cupiditatem domare. temperantiam ſequuntur modeſtia, verecundia, abſtinentia,[4] caſtitas, moderatio, parcitas, ſobrietas, pudicitia. Iuſtitiæ; ſervare unicuique quod ſuum eſt. de juſtitia veniunt innocentia,

3. *Humaniſque actibus, tanquam divinis arbitris providere*] Editiones pleræque, *divis arbitris*. Quod placet, & malim porro, *præſidere*. Arnobius lib. 3. *Niſi forte hoc dicitis Deos artifices non eſſe, ſed eos his artibus præſidere.* & iterum, *Cornificius halas e convincitur, qui novitati præſidentibus divis alienæ potentiæ vim donat*. Pontan. Sexcenta talia proferri poſſunt: non tamen ideo & malim Macrobio impingere. Utitur enim hic τῷ *providere*, ut lib. I. Saturn. cap. 16. *Nundinæ ſunt paganorum itemque ruſticorum, quibus conveniunt negotiis propriis vel mercibus proviſuri*. Gronov.

4. *Caſtitas, moderatio*] MSS. cum nonnullis editt. auctiores una temperantiæ propagine, *caſtitas, honeſtas, moderatio*. Gronov.

tia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His virtutibus vir bonus primum sui, atque inde reipublicæ rector efficitur, juste ac provide gubernans humana, divina non deserens. Secundæ, 5 quas purgatorias vocant, hominis sunt, qui divini capax est; solumque animum ejus expediunt, qui decrevit se à corporis contagione purgare, 6 & quadam humanorum fuga solis se inserere divinis. hæ sunt otiosorum, qui à rerumpublicarum actibus se sequestrant. Harum quid singulæ velint superius expressimus, cum de virtutibus philosophantium diceremus; quas solas quidam existimaverunt esse virtutes. Tertiæ sunt purgati jam defæcatique animi & ab omni mundi hujus aspergine presse pureque detersi. illic prudentiæ est divina non quasi in electione præferre, sed sola nosse, & hæc, tanquam nihil sit aliud, intueri. temperantiæ; terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus oblivisci. fortitudinis; passiones ignorare non vincere, ut 7 *nesciat irasci, cupiat nihil.* justitiæ; ita cum supera & divina mente sociari, ut servet perpetuum cum ea fœdus imitando. Quartæ exemplares sunt, quæ in ipsa divina mente consistunt, quam diximus νοῦν vocari: à quarum exemplo reliquæ omnes per ordinem defluunt. Nam si rerum aliarum, multo magis virtutum ideas esse in mente credendum est. Illic prudentia est mens ipsa divina. temperantia; quod in se perpetua intentione conversa est. forti-

5. *Quas purgatorias vocant*] Præclare & apposite Pythagoræ interpres Hierocles, Φιλοσοφία ἐστὶ ζωῆς ἀνθρωπίνης κάθαρσις, καὶ τελειότης. κάθαρσις μὲν ἀπὸ τῆς ὑλικῆς ἀλογίας καὶ τοῦ θνητοειδοῦς σώματος. τελειότης δὲ, τῆς οἰκείας εὐζωίας ἀνάληψις, πρὸς τὴν θείαν ὁμοίωσιν ἐπανάγουσα. *Philosophia est vitæ humanæ purgatio & perfectio. Purgatio quidem cum fæce rationi contraria mortalique corpore liberat. Perfectio, cum vitæ suæ præstantia ad divinam similitudinem deducit.* Pont.

6. *Et quadam humanorum fuga solis se inserere divinis*] Platonis hæc omnia Pythagoræque moneta percussa. Arnobius, *Quid Plato vester in Theateto, nonne animo fugere suadet è terris, & circa illum semper (quantum fieri potest) cogitatione ac mente versari?* Idem.

7. *Nesciat irasci, cupiat nihil*] Alio charactere expressimus, quippe quod sit hemistichion Juvenalis è Satira decima. *Gronov.*

8. *Cu-*

fortitudo; quod semper idem est, nec aliquando mutatur. justitia; quod perenni lege à sempiterna operis sui continuatione non flectitur. Hæc sunt quaternarum quatuor genera virtutum; quæ, præter cetera, maximam in passionibus habent differentiam sui. passiones autem, ut scimus, vocantur, quod homines

Metuunt, 8 *cupiunt, gaudentque, dolentque.*

has primæ molliunt, secundæ auferunt, tertiæ obliviscuntur: in quartis nefas est nominari. Si ergo hoc est officium & effectus virtutum, beare; constat autem & politicas esse virtutes: igitur ex politicis efficiuntur beati. jure ergo Tullius de rerumpublicarum rectoribus dixit; *ubi beati ævo sempiterno fruantur.* qui, ut ostenderet alios otiosis, alios negotiosis virtutibus fieri beatos, non dixit absolute nihil esse illi principi deo acceptius quam civitates; sed adjecit, *quod quidem in terris fiat*, ut eos, qui ab ipsis cœlestibus incipiunt, discerneret à rectoribus civitatum, quibus per terrenos actus iter paratur ad cœlum. Illa autem definitione quid pressius potest esse, quid cautius de nomine civitatum? *quam concilia*, inquit, *cœtusque hominum jure sociati, quæ civitates appellantur?* nam & servilis quondam & gladiatoria manus concilia hominum & cœtus fuerunt, sed non jure sociati. illa autem sola justa est multitudo, cujus universitas in legum consentit obsequium.

8. *Cupiunt gaudentque dolentque*] Hoc editorum metrum est. Liber antiquissimus: *cupiuntque dolent gaudentque*. Et sic Virgilius in VI. Æneide. *Gronov.*

CAP. IX.

Quo sensu rerumpublicarum rectores cœlo descendisse, eoque reverti dicantur.

QUod vero ait: *Harum rectores & servatores, hinc profecti, huc revertuntur*; hoc modo accipiendum est. Animarum originem manare de cœlo inter recte philosophantes

indubitatæ constat esse sententiæ. & animæ, dum corpore utitur, hæc est perfecta sapientia, ut, unde orta sit, de quo fonte venerit, recognoscat. hinc illud à quodam inter alia seu festiva seu mordacia serio tamen usurpatum est:

De cœlo descendit γνῶθι σεαυτόν.

nam & Delphici vox hæc fertur oraculi [1] consulenti ad beatitatem quo itinere perveniret: Si te, inquit, agnoveris. sed & ipsius fronti templi hæc inscripta sententia est. Homini autem, ut diximus, una est agnitio sui, [2] si originis natalisque principia atque exordia prima respexerit, nec *se quæsiverit extra.* sic enim anima virtutes ipsas conscientia nobilitatis induitur, quibus post corpus evecta, eo unde descenderat, reportatur: quia nec corporea sordescit nec oneratur eluvie, quæ puro ac levi fonte virtutum rigatur; nec deseruisse unquam cœlum videtur, quod respectu & cogitationibus possidebat. hinc anima, quam in se pronam corporis usus effecit, atque in pecudem quodammodo reformavit ex homine, & absolutionem corporis perhorrescit, &, cum necesse est;

Non nisi cum gemitu fugit indignata sub umbras.

sed nec post mortem facile corpus relinquit (quia *non funditus omnes Corporeæ excedunt pestes*) sed aut suum oberrat cadaver, aut novi corporis ambit habitaculum, non humani tantummodo, sed ferini quoque, electo genere moribus congruo quos in homine libenter exercuit; mavultque omnia perpeti ut cœlum, quod vel ignorando, vel dissimulando, vel potius prodendo deseruit, evadat. civitatum vero rectores ceterique sapientes cœlum respectu vel cum adhuc corpore

Consulenti] Oraculum Crœso datum: Σαυτὸν γινώσκων εὐδαίμων Κροῖσε περάσεις. Camerarius.

2. *Si originis natalisque principia atque exordia*] Alteram copulativam particulam ignorant tam chartaceus quam binæ membranæ, sed hoc amplius hæ *principii*. Legendum, *si originis natalisque principii exordia prima respexerit.* Solent enim hi scriptores, immo & meliores, sic πλεονάζειν. Sic superius bis dixit *cærimoniarum sacra.* Sed & *quæsiverit* duo habent: quo numero magis apparet commodatum esse. *Gron.*

3. *Ver-*

pore tenentur habitantes, facile post corpus cœlestem, quam penè non reliquerant, sedem reposcunt. nec enim de nihilo aut de vana adulatione veniebat, quod quosdam urbium conditores aut claros in republica viros in numerum deorum consecrarit antiquitas. sed Hesiodus quoque divinæ subolis assertor priscos reges cum diis aliis enumerat; hisque exemplo veteris potestatis etiam in cœlo regendi res humanas assignat officium. &, ne cui fastidiosum sit, si versus ipsos ut poëta Græcus protulit inseramus, referemus eos ut ex 3 verbis suis in Latina verba conversi sunt.

Indigetes divi fato summi Jovis hi sunt:
Quondam homines, modo cum superis humana tuentes,
Largi ac munifici, jus regum nunc quoque nacti.

Hoc & Vergilius non ignorat; qui, licet argumento suo serviens, heroas in inferos relegaverit, non tamen eos abducit à cœlo: sed æthera his deputat largiorem, & nosse eos solem suum ac sua sidera profitetur; ut geminæ doctrinæ observationes præstiterit, & poëticæ figmentum & philosophiæ veritatem: &, si secundum illum res quoque leviores quas vivi exercuerant, etiam post corpus exercent;

Quæ gratia curruum
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

multo magis rectores quondam urbium recepti in cælum curam regendorum hominum non relinquunt. Hæ autem animæ in ultimam sphæram recipi creduntur, quæ aplanes vocatur. nec frustra hoc usurpatum est; siquidem inde profectæ sunt. animis enim necdum desiderio corporis irretitis siderea pars mundi præstat habitaculum, & inde labuntur in corpo-

3. *Verbis suis*] Quæ hæc sunt:
Τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι Διὸς μεγάλου
διὰ βουλὰς,
Ἐσθλοὶ, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν
ἀνθρώπων,
Οἵ ῥα φυλάσσουσίν τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα.
Πλουτοδόται, καὶ τοῦτο γέρας βασιλήϊον
ἔσχον. Camerarius.

corpora. ideo his illo est reditio, qui merentur. rectissime ergo dictum est cum in galaxia, quem aplanes continet, sermo iste procedat; *hinc profecti huc revertuntur.* Ad sequentia transeamus.

CAP. X.

Quid secundum priscos illos theologos inferi; & quando ex eorum sententia, anima aut vivere aut mori dicatur.

HIc ego, *etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum à meis, quæsivi tamen, viveretne ipse; & Paulus pater, & alii, quos nos exstinctos esse arbitraremur.* Vel fortuitis & inter fabulas elucent semina infixa virtutum, quæ nunc videas licet ut è pectore Scipionis vel somniantis emineant. in re enim una politicarum virtutum omnium pariter exercet officium. Quod non labitur animo prædicta morte perterritus, fortitudo est. quod suorum terretur insidiis; magisque alienum facinus quam suum horrescit exitium; de pietate & nimio in suos amore procedit. hæc autem diximus ad justitiam referri, quæ servat unicuique quod suum est. quod ea quæ arbitratur non pro compertis habet, sed spreta opinione, quæ minus cautis animis pro vero inolescit, quærit discere certiora; indubitata prudentia est, quod cum perfecta beatitas, & cœlestis habitatio humanæ naturæ, in qua se noverat esse, promittitur, audiendi tamen alia desiderium frenat, temperat, & sequestrat, ut de vita avi & patris interroget; quid nisi temperantia est? ut jam tum liqueret Africanum per quietem ad ea loca, quæ sibi deberentur abductum. In hac autem interrogatione de animæ immortalitate tractatur. ipsius enim consultationis hic sensus est: Nos, inquit, arbitramur animam cum fine morientis exstingui, nec ulterius esse post hominem. ait enim: *quos exstinctos esse arbitraremur.* quod autem exstinguitur esse jam desinit. 1 Ergo

ERgo *velim jam dicas*] Delent τὸ *jam* libri omnes. Iidem habent *pr de cæteris*, nec puto commode præpositionem illam omitti. *Gronov.*

2. *Val-*

go velim jam, dicas, inquit, si & pater Paulus tecum & alii supersunt. Ad hanc interrogationem, quæ & de parentibus ut à pio filio, & ceteris ut à sapiente ac naturam ipsam discutiente processit, quid ille respondit? *Imo vero*, inquit, *hi vivunt, qui e corporum vinculis tamquam è carcere evolaverunt. vestra vero quæ dicitur esse vita, mors est.* Si ad inferos meare mors est, & vita est esse cum superis: facile discernis quæ mors animæ, quæ vita credenda sit, si constiterit qui locus habendus sit inferorum, ut anima dum ad hunc truditur mori, cum ab hoc procul est vita frui & vere superesse credatur. Et quia totum tractatum, quem veterum sapientia de investigatione hujus quæstionis agitavit, in hac latentem verborum paucitate reperies; ex omnibus aliqua, quibus nos de rei quam quærimus absolutione sufficiet admoneri, amore brevitatis excerpsimus. Antequam studium philosophiæ circa naturæ inquisitionem ad tantum vigoris adolesceret, qui per diversas gentes auctores constituendis sacris ceremoniarum fuerunt, aliud esse inferos negaverunt quam ipsa corpora, quibus inclusæ animæ carcerem fœdum tenebris, horridum sordibus & cruore patiuntur. hoc animæ sepulchrum, hoc Ditis concava, hoc inferos vocaverunt: & omnia, quæ illic esse credidit fabulosa persuasio, in nobismetipsis, & in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt: oblivionis fluvium aliud non esse asserentes quam errorem animæ obliviscentis majestatem vitæ prioris, qua, antequam in corpus truderetur, potita est, solamque esse in corpore vitam putantis. Pari interpretatione Phlegetontem ardores irarum & cupiditatum putarunt; Acherontem, quicquid fecisse dixisseve usque ad tristitiam humanæ varietatis more nos pænitet; Cocytum, quicquid homines in luctum lachrymasque compellit; Stygem, quicquid inter se humanos animos in gurgitem mergit odiorum. ipsam quoque pœnarum descriptionem de ipso usu conversationis humanæ sumptam crediderunt: [1] vulturem jecur immortale tundentem, nihil

aliud intelligi volentes, quam tormenta malæ conſcientiæ obnoxia flagitio viſcera interiora rimantis, & ipſa vitalia indefeſſa; admiſſi ſceleris admonitione laniantis. ſemperque curas, ſi requieſcere forte tentaverint excitantis, tanquam fibris renaſcentibus inhærendo, nec ulla ſibi miſeratione parcentis, lege hac, qua *ſe judice nemo nocens abſolvitur*, nec de ſe ſuã poteſt vitare ſententiam. illos ajunt epulis ante ora poſitis excruciari fame, & inedia tabeſcere; quos magis magiſque acquirendi deſiderium cogit præſentem copiam non videre; qui in affluentia inopes, egeſtatis mala in ubertate patiuntur, neſcientes parta reſpicere, dum egent habendis. illos radiis rotarum pendere diſtrictos; qui nihil conſilio prævidentes, nihil ratione moderantes, nihil virtutibus explicantes, ſeque & actus omnes ſuos fortunæ permittentes, caſibus & fortuitis ſemper rotantur: ſaxum ingens volvere, inefficacibus laborioſiſque conatibus vitam terentes: atram ſilicem lapſuram ſemper & cadenti ſimilem illorum capitibus imminere, qui arduas poteſtates &
4 infauſtam ambiunt tyrannidem, nunquam ſine timore victuri

2. *Vulturem jecur immortale tundentem*] Plane ejuſdem notæ Petronii Epigrammatium:

Qui vultur jecur ultimum pererrat,
Et pectus trahit intimaſque fibras,
Non eſt quem timidi vocant poëtæ,
Sed cordis mala livor atque luxus.

Ubi non diſplicet filii Douzæ divinatio, *Tityi vocant poëtæ*, licet vulgatum ſua quoque ratione probum. At ultimo verſu, quod nondum, quod ſciam, adverſum, & tamen rei quodammodo cardo eſt, admoneo ego ſcriboque, *livor atque luctus*. Eodem hoc capite Macrobius; *Cocytum quicquid homines in luctum lachrimaſque compellit*. Sed hoc quoque poſtmodum ex Euſtathio aſſertum comperi in nuperis ad Arbitrum Spicilegiis filio eidem Douzæ. Quod rei & fidei meæ cauſa dictum volui; & illud inſuper Epitaphium breve melos additum, judicii & amoris erga eum noſtri ſi non æternum certe pium monumen.

JANI DOUSÆ FILII EPITAPHIUM.

Hanc quiſquis teris orbitam, viator,
Noli nobile præterire marmor,
Phœbi delicium, Minervæ amores,
Phœbi lux Latio, Minerva Athenis,
Ars & gratia, Cœlitumque norma,
Patris gloria, floſculuſque vatum,
Plautini decus & dolor choragI,
Atque illæ Veneres Triumviro um,
Hoc, quo Douza jacet, manent ſepulchro.

3. *Admiſſi ſceleris admonitione laniantis*] Efficacius foret, *lancinantis*.

4. *Infauſtam ambiunt tyrannidem nunquam ſine timore victuri*] Talem inquietudinem expreſſit in Caligula Suetonius, cap. 50. *Magna parte noctis vigiliæ, cubandique tædio, nunc toro reſidens*

victuri; & cogentes ſubjectum vulgus odiſſe, dum metuat, ſemper 5 ſibi videntur exitium, quod merentur, excipere. Nec fruſtra hoc theologi ſuſpicati ſunt. nam & 6 Dionyſius aulę Siculæ inclementiſſimus incubator, 7 familiari quondam ſuo

dens, nunc per longiſsimas porticus vagus, invocare identidem atque exſpectare lucem conſueverat. Cui plane par Taciti ſuper Nerone locus; obſcuriuſculus tamen & non omnibus fors intellectus. Ego adſcribam ut illuſtrem & alium ejus occaſione emaculem. Lib. 14. Annal.

Reliquo noctis modo per ſilentium defixus, ſæpius pavore exſurgens, & mentis inops lucem operiebatur, tanquam exitium allaturam.

Vulgariter enim ſi penultimam vocem interpretemur, ſimilius fortaſſe vero ſit, *ablaturam*. Præter laudatum jam Tranquilli ſuffragium, ipſe Tacitus ea mente lib. 3. Hiſtoriarum de Vitellio: *Quæ*, inquit, *natura pavoris eſt, cum omnia intuenti, præſentia maxime diſplicerent, in palatium regreditur.* Pariter hic Nero, quaſi metum omnem & diſcrimen dies eximeret, luce noctem mutare deſiderat. Hæc ſententia videtur eſſe Taciti, quam tamen ſervata ſcriptura veteri, rite elicio; modo *exitium* cum Feſto & ἀρχαϊκῶς capiatur pro fine & exitu cujuſque rei. Apuleius, *Lanceam venatoriam, qua parte minatur exitium, in ima viſcera condidiſſe. Initium* deinde ſimiliter uſitatum idem Feſtus & Veteres annotarunt. Ego Tacito, ut dixi, redonandum cenſeo, ubi editur lib. Hiſtoriarum 3.

Iam reſerata militia, impulſas Vitellii res audietis; iuvabit ſequi & veſtigiis vincentis inſiſtere.

Putavit autem æternus ille Cornelii cenſor reſcribendum: *reſerata Italia.* At, *reſerata initia* elementa literarum & mentem auctoris propius erit. Et ea emendatio ut mihi videtur certa, ita de priori dubito, & locum, ut vulgo acceptus eſt, accipi poſſe puto, ex illo Senecæ Epiſtol. 122. *Gravis malæ conſcientiæ lux eſt.*

5. *Sibi videntur exitium quod merentur excipere*] Aſpexit indubie Petronii verba; *Dii deæque quam male eſt extra legem viventibus! quicquid meruerunt ſemper exſpectant.*

6. *Dionyſius aulæ Siculæ inclementiſſimus incubator*] Servius in tertium Æneidos: *Apud nos incubator imperii tyrannus dicitur.* Et idem ad illud Æneid. 1. *Nox incubat. incubare proprie dicitur, per vim rem alienam velle retinere.* Martialis alluſit,

Largiris nihil, incubaſque gazæ
Vt magnus Draco.

Videndus uberius Turnebus Adverſ. primo.

7. *Familiari quondam ſuo ſolam beatam exiſtimanti vitam tyranni*] Quod de Saturnino Vopiſcus ſcripſit, plane geminum eſt: *Et cum eum animarent vel ad vitam vel ad imperium, qui induerant purpuram, in hæc verba diſſeruit; Neſcitis amici quid mali ſit imperare. Gladii & tela noſtris cervicibus impendent, imminent haſtæ undique, undique ſpicula, ipſi cuſtodes timentur, ipſi comites formidantur. Non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate, non bella pro judicio, non arma pro ſtudio. Adde quod omnis ætas in imperio reprehenditur.* Pontan.

Familiari quondam ſuo] Sed & tum quoque, ut patet ex Ciceronis V Tuſc. quæſt. 22. cum vitæ meticuloſæ fidem faceret; quamvis ad tempus narrantis Macrobii referri poſſit. Sed ex Mſſ. ſcribendum *cuidam*, ut perpetuo aſſolet. *Gronov.*

suo solam beatam existimanti vitam tyranni, volens quam perpetuo metu misera, quamque impendentium semper periculorum plena esset ostendere, gladium vagina raptum & à capulo de filo tenui pendentem, mucrone demisso, jussit familiaris illius capiti inter epulas imminere: cumque ille 8 inter & Siculas & tyrannicas copias præsentis mortis periculo gravaretur, Talis est, inquit Dionysius, vita quam beatam putabas: sic nobis 9 semper mortem imminentem videmus. æstima quando esse felix poterit, qui timere non desinit. Secundum hæc igitur, quæ a theologis asseruntur, si vere *quisque suos patimur manes*, & inferos in his corporibus esse credimus; quid aliud intelligendum est quam mori animam, cum ad corporis inferna demergitur; vivere autem, cum ad supera post corpus evadit?

8. *Inter Siculas & tyr. cop. p. m. periculo gravaretur*] Verba librariorum simul & editorum hæsitationibus sanequam incerta & varia. Membrana antiquior legit: *Cumque ille & inter epulas* (suprascripto *siculas*) *& tyrann. cop. p. m. p. gravaretur.* Altera: *cumque ille & siculas* (spatio inter *&* *siculas* suprapositum *inter*, tũ supra τὸ *siculas & est dapes*) *& tyrannicas præsentis* &c. absq; *copias*. Chartaceus autem: *Cumque ille & siculas & tyrannicas copias p. m. p. aspernaretur.* Quam lectionem secutæ sunt editiones usque ad Stephanum, ut suspicamur. Nos hinc veram Macrobii manum reviviscere facimus, quæ fuit: *Cumque ille & Siculas dapes & tyrannicas copias inter præsentis mortis pericula gravaretur.* Non potuerunt barones illi concoquere τὸ *gravari* ἐνεργητικῶς usurpari & apponi ei casum quartum, qui tralaticius & velut concessus error fuit hactenus. Vide à patre meo annotata ad Senecæ Thyesten vs. 105. *Siculæ dapes* famosæ, unde VII Sat. mensam Siculam & Asianam componit. *Gron.*

9. *Semper mortem imminentem videmus*] Æliani observatio legitur lib. ejus ποικ. ἱστορ. x cap. 5. Φρύγιος οὗτος λόγος, τὴν ὗν ἐάν τις ἅψηται αὐτῆς, βοᾶν, καὶ μάλα γε εἰκότως. οὔτε γὰρ ἔρια ἔχει, οὔτε ἄλλό τι. καὶ ὀνειροπολεῖ εὐθὺς τὸν θάνατον, εἰδυῖα εἰς ὅ,τι τοῖς χρησομένοις λυσιτελεῖ. Ἐοίκασι δὲ ὑῒ τῷ Αἰσώπου οἱ τύραννοι, ὑποπτεύοντες καὶ δεδιότες πάντα. ἴσασι γὰρ ὅτι, ὥσπερ οὖν οἱ ὗς, ὀφείλουσι καὶ ἐκεῖνοι τὴν ψυχὴν πᾶσι. Gronov.

CAP. XI.

Quid & ubi inferi secundum Platonicos; quando horum sententia aut vivere anima aut mori dicatur.

DIcendum est, quid his postea veri solicitior inquisitor philosophiæ cultus adjecerit. nam & qui primum Pytha-

thagoram & qui poſtea Platonem ſecuti ſunt, duas eſſe mortes, unam animæ, animalis alteram prodiderunt: mori animal cum anima diſcedit è corpore, ipſam vero animam mori aſſerentes cum à ſimplici & individuo fonte naturæ in membra corporea diſſipatur. Et quia una ex his manifeſta & omnibus nota eſt; altera non niſi à ſapientibus deprehenſa ceteris eam vitam eſſe credentibus: ideo hoc ignoratur à plurimis cur eundem mortis deum,[1] modo ditem, modo immitem vocemus: cum per alteram, id eſt, animalis mortem abſolvi animam & ad veras naturæ divitias, atque ad propriam libertatem remitti, fauſtum nomen indicio ſit; per alteram vero, quæ vulgo vita exiſtimatur, animam de immortalitatis ſuæ luce ad quaſdam tenebras mortis impelli, vocabuli teſtemur horrore. nam, ut conſtet animal, neceſſe eſt ut in corpore anima vinciatur. ideo corpus δέμας, hoc eſt vinculum, nuncupatur, & σῶμα, quaſi quoddam σῆμα, id eſt, animæ ſepulchrum. unde Cicero, pariter utrumque ſignificans corpus eſſe vinculum, corpus eſſe ſepulchrum, quod carcer eſt ſepultorum, ait: *Qui è corporum vinculis tanquam è carcere evolaverunt.* Inferos autem Platonici non in corporibus eſſe, item non à corporibus incipere, dixerunt; ſed certam mundi ipſius partem Ditis ſedem, id eſt, inferos vocaverunt. de loci vero ipſius finibus inter ſe diſſona publicarunt. & in tres ſectas diviſa ſententia eſt. alii enim mundum in duo diviſerunt; quorum alterum facit, alterum patitur. & illud facere dixerunt, quod, cum ſit immutabile, alteri cauſas & neceſſitatem permutationis imponit: hoc pati; quod per mutationes variatur. & immutabilem quidem mundi partem à ſphæra, quæ aplanes dicitur, uſque ad globi lunaris exordium, mutabilem vero à luna ad terras uſque dixerunt: & vivere animas dum in immutabili parte conſiſtunt;

MOdo ditem modo immitem] Vetuſtæ etiam ſic editiones. Stephanina *modo item* vitio typorum. Videtur mihi neceſſario legendum: *modo mitem modo immitem*, ut eſt in membranis. *Gronov.*

ſtunt; mori autem, cum ad partem ceciderint permutationis capacem; atque ideo inter lunam terraſque locum mortis & inferorum vocari, [2] ipſamque lunam vitæ eſſe mortiſque confinium, & animas inde in terram fluentes mori, inde ad ſupera meantes in vitam reverti, non immerito exiſtimatum eſt. à luna enim deorſum natura incipit caducorum: ab hac animæ ſub numerum dierum cadere & ſub tempus incipiunt [3] denique illam ætheream terram phyſici vocaverunt. & [4] habitatores ejus lunares populos noncuparunt. quod ita eſſe plurimis argumentis, quæ nunc longum eſt enumerare, docuerunt. nec dubium eſt, quin ipſa ſit mortalium corporum & auctor & conditrix; adeo ut nunnulla corpora ſub luminis ejus acceſſu patiantur augmenta, & hac decreſcente minuantur. Sed ne de re manifeſta faſtidium prolixa aſſertione generetur; ad ea quæ de inferorum loco alii definiunt, tranſeamus. maluerunt enim mundum alii in elementa ter quaterna dividere; ut in primo numerentur ordine, terra, aqua, aër, ignis, quæ eſt pars liquidior aëris vicina lunæ: ſupra hæc rurſum totidem numero ſed naturæ purioris elementa; ut ſit luna pro terra quam ætheream terram à phyſicis diximus nominatam. aqua ſit ſphæra Mercurii, aër Veneris, ignis in Sole: Tertius vero elementorum ordo ita ad nos converſus habeatur; ut terram ultimam faciat,

2. *Ipſamque Lunam vitæ eſſe mortiſque confinium*] Vel hinc lucem aliquam accipient verba Apulei; quæ, ut ipſe aſſerit, non poſſunt ſine piaculo ad prophanorum enunciari intelligentias. Extant libro undecimo: *Acceſſi confinium mortis, & calcato Proſerpinæ limine per omnia vectus elementa remeavi. Nocte media vidi Solem candido coruſcantem lumine Deos inferos & Deos ſuperos; acceſſi corã & adoravi de proximo.* Pont.

3. *Denique illam æthereum terram phyſici vocaverunt*] Idem infra, *Lunam quoque terram ſed ætheream vocaverunt.* Statii interpres vetus & doctus Lutatius hinc emaculandus eſt. Ait ad iſtud Thebaid. I. *Mediaque ſilentia Lunæ: Philoſophi lunam eſſe in terra dicunt, quæ circa noſtrum hoc ſolum circulo altiore ſuſpenſa.* Certiſſima emendatio: *Lunam æthereum terram dicunt.* Pont.

4. *Habitatores ejus lunares populos nuncuparunt*] Recepta opinio, Lunam non minus ac terram habitari ac coli. Arati interpres: εἶναι δὲ ἐπ' αὐτῆς οἴκησιν ἄλλων πολεμούς τε καὶ ὅσα ἐπὶ γῆς. Videndus Politianus ad illud Tragici,

Sublimis alias Luna concipiat feras. Id.

5. In

ciat, & cæteris in medium redactis, in terram desinat tam ima quam summa postremitas: igitur sphæra Martia ignis habeatur, aër Jovis, Saturni aqua, terra vero aplanes, 5 in qua Elysios campos esse puris animis deputatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit. de his campis anima, cum in corpus emittitur, per tres elementorum ordines, trina morte, ad corpus usque descendit. hæc est inter Platonicos de morte animæ cum in corpus truditur, secunda sententia. Alii vero (nam tres esse inter eos sententiarum diversitates ante signavimus) in duas quidem & ipsi partes, sicut primi faciunt, sed non isdem terminis dividunt mundum. hi enim cœlum quod aplanes sphæra vocitatur, partem unam, septem vero sphæras quæ vagæ vocantur, & quod inter illas ac terram est, terramque ipsam, alteram partem esse voluerunt. Secundum hos ergo, quorum sectæ amicior est ratio, animæ beatæ ab omni cujuscunque contagione corporis liberæ cœlum possident. quæ vero appetentiam corporis & hujus quam in terris vitam vocamus ab illa specula altissima & perpetua luce despiciens desiderio latenti cogitaverit, 6 pondere ipso terrenæ cogitationis paulatim in inferiora dela-

5. *In qua Elysios campos esse*] Maro de Elysio magnifice lib. 5. *Sed amœna piorum Concilia Elysiumque colo.* Aliter in Sexto Martialis: *(undas,*

O quam pæne tibi Stygias ego raptus ad
Elysiæ vidi nubila fusca plagæ!

Quo tamen loco tenent me illa verba, *nubila fusca*. Nonne enim utraque vox ejusdem notæ? An augere loci tenebras voluit geminatis copulatisque epithetis? Mihi vix probabile, & credam magis nō sincera ea verba, Imo ineptum par. Emaculem componamque: *Elysiæ vidi nubila flustra plagæ.* Fefellerat fortassis librarios prisca dictio. Tertull. *Mare de flustris temperatum & extemplo de decumanis inquietat.* Festus: *Flustra dicuntur, cum in mari fluctus non moventur, quam Græci μαλακίαν vocant.* Quo quid aptius liventi huic silentique paludi? At, *nubila fusca* cum sit Mss. omnium lectio, erit *fusca* velati epithetum vocis *nubila*. Idem.

6. *Pondere ipso terrenæ cogitationis paulatim in inferiora delabitur*] Sensit idem sublimis ille inter Christianos Philosophus, inter Philosophos Christianus Origenes: Notavit ad Pammachium D. Hieronymus. *Dicit Origenes,* inquit, *cunctas rationabiles creaturas incorporales & invisibiles, si negligentiores fuerint paulatim ad inferiora labi, & juxta qualitates locorum ad quæ defluunt assumere sibi corpora. Verbi gratia, primum æthereа, deinde aërea. Cumque ad vicina terræ pervenerint crassioribus corporibus circumdari, novissime humanis carnibus alligari.* Idem.

7. Nec

delabitur. 7 nec subito hac perfecta incorporalitate luteum corpus induitur; sed sensim per tacita detrimenta, & longiorem simplicis & absolutissimæ puritatis recessum in quædam siderei corporis incrementa turgescit: in singulis enim sphæris, quæ cœlo subjectæ sunt, ætherea obvolutione vestitur; ut per eas gradatim societati hujus indumenti testei concilietur. & ideo totidem mortibus, quot sphæras transit, ad hanc pervenit quæ in terris vita vocitatur.

7. *Nec subito hac perfecta*] Fateor me non intelligere hunc locum, nisi cum Vett. Edd. & scriptis *nec subito à perfecta* rescribatur. *Gronov.*

CAP. XII.

Quomodo anima ex superiore mundi parte ad inferna hæc delabatur.

DEscensus vero ipsius, quo anima de cœlo in hujus vitæ inferna delabitur, sic ordo digeritur: Zodiacum ita lacteus circulus obliquæ circumflexionis occursu ambiendo complectitur, ut eum, quà duo tropica signa Capricornus & Cancer feruntur, intersecet. 1 Has Solis portas physici vocaverunt; quia in utraque obviante solstitio ulterius solis inhibetur accessio, & fit ei regressus ad zonæ viam cujus terminos nunquam relinquit. per has portas animæ de cœlo in terras meare & de terris in cœlum remeare creduntur. ideo hominum una, altera deorum vocatur. hominum Cancer, quià per hunc in inferiora descensus est. Capricornus deorum; quia per illum animæ in propriæ immortalitatis sedem & in deorum numerum revertuntur. Et hoc est quod Homeri divina providentia in antri Ithacesii descriptione significat. hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo deorsum incipere Ditis imperium, quia animæ inde lapsæ

2 viden-

HAs solis portas] 1 Sat. 17. *His duobus signis, quæ portæ solis vocantur, cancro & capricorno hæc omnia contigerunt.* GRONOV.

2. *Viden-*

2 videntur jam à superis recessisse. 3 ideo primam nascentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus à lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Unde & Scipioni de animis beatorum ostenso lacteo dictum est: *Hinc profecti huc revertuntur.* Ergo descensuræ cum adhuc in cancro sunt, quoniam illic positæ necdum lacteum reliquerunt, adhuc in numero sunt deorum. cum vero ad leonem labendo pervenerint; illic conditionis futuræ auspicantur exordium. & quia in leone sunt rudimenta nascendi, & quædam humanæ naturæ tyrocinia; aquarius autem adversus leoni est, & illo oriente mox occidit: ideo, cum sol aquarium tenet, manibus parentatur; utpote in signo quod humanæ vitæ contrarium vel adversum feratur. illinc ergo, id est, à confinio quo se Zodiacus lacteusque contingunt, anima descendens à tereti, quæ sola forma divina est, in conum defluendo producitur: sicut à puncto nascitur linea & in longum ex individuo procedit, ibique à puncto suo, quod est monas, venit in dyadem, quæ est prima protractio. Et hæc est essentia, quam individuam eandemque dividuam Plato in Timæo, cum de mundanæ animæ fabrica loqueretur, expressit. animæ enim sicut mundi, ita & hominis unius modo divisionis reperientur ignaræ, si divinæ naturæ simplicitas cogitetur; modo capaces; cum illa per mundi, hæc per hominis

2. *Videntur jam à superis recessisse*] Hæc quidem omnia ad intellectum prona. Vide tamen an non scripserit; *videntur jam superis decessisse.* Ditis imperium sunt inferi & mors; animabus autem mortem evenire, cum ad corpora labantur, supra Macrobius ostendit. Itaque cum ultra lacteum circulum descendendo animæ pervenerint, superi, id est, qui supra lacteum agunt, putant eas jam in ditis imperium, hoc est, corpus quod mori vocant, devenisse. Hic sensus auctoris. Certe præpositionem membranarum altera ignorat. *Gronov.*

3. *Ideo primam nascentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus à lacteo incipit*] Hinc & Circulo huic nomen natum innuit libro de Nympharum antro Porphyrius: Δῆμος δὲ, inquit, ὀνείρων κατὰ πυθαγόραν αἱ ψυχαὶ, ἃς συνάγεσθαί φασιν εἰς τὸν γαλαξίαν τὸν οὕτω προσαγορευόμενον ἀπὸ τῶν γάλακτι τρεφομένων, ὅταν εἰς γένεσιν πέσωσιν. Vide Spicilegium Meursii ad illud Theocriti, καὶ ἐμπλήσαντε γάλακτος, Idyll. 25. *Pont.*

4. *Volunt*

delabitur. 7 nec ſubito hac perfecta incorporalitate luteum corpus induitur; ſed ſenſim per tacita detrimenta, & longiorem ſimplicis & abſolutiſſimæ puritatis receſſum in quædam ſiderei corporis incrementa turgeſcit: in ſingulis enim ſphæris, quæ cœlo ſubjectæ ſunt, ætherea obvolutione veſtitur; ut per eas gradatim ſocietati hujus indumenti teſtei concilietur. & ideo totidem mortibus, quot ſphæras tranſit, ad hanc pervenit quæ in terris vita vocitatur.

7. *Nec ſubito hac perfecta*] Fateor me non intelligere hunc locum, niſi cum Vett. Edd. & ſcriptis *nec ſubito d' perfecta* reſcribatur. *Gronov.*

CAP. XII.

Quomodo anima ex ſuperiore mundi parte ad inferna hæc delabatur.

DEſcenſus vero ipſius, quo anima de cœlo in hujus vitæ inferna delabitur, ſic ordo digeritur: Zodiacum ita lacteus circulus obliquæ circumflexionis occurſu ambiendo complectitur, ut eum, qua duo tropica ſigna Capricornus & Cancer feruntur, interſecet. 1 Has Solis portas phyſici vocaverunt; quia in utraque obviante ſolſtitio ulterius ſolis inhibetur acceſſio, & fit ei regreſſus ad zonæ viam cujus terminos nunquam relinquit. per has portas animæ de cœlo in terras meare & de terris in cœlum remeare creduntur. ideo hominum una, altera deorum vocatur. hominum Cancer, quia per hunc in inferiora deſcenſus eſt. Capricornus deorum; quia per illum animæ in propriæ immortalitatis ſedem & in deorum numerum revertuntur. Et hoc eſt quod Homeri divina providentia in antri Ithaceſii deſcriptione ſignificat. hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo deorſum incipere Ditis imperium, quia animæ inde lapſæ

2 viden-

HAs *ſolis portas*] 1 Sat. 17. *His duobus ſignis, quæ portæ ſolis vocantur, cancro & capricorno hæc omnia contigerunt.* Gronov.

2. *Viden-*

2 videntur jam à ſuperis receſſiſſe. 3 ideo primam naſcentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus à lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Unde & Scipioni de animis beatorum oſtenſo lacteo dictum eſt: *Hinc profecti huc revertuntur.* Ergo deſcenſuræ cum adhuc in cancro ſunt, quoniam illic poſitæ necdum lacteum reliquerunt, adhuc in numero ſunt deorum. cum vero ad leonem labendo pervenerint; illic conditionis futuræ auſpicantur exordium. & quia in leone ſunt rudimenta naſcendi, & quædam humanæ naturæ tyrocinia; aquarius autem adverſus leoni eſt, & illo oriente mox occidit: ideo, cum ſol aquarium tenet, manibus parentatur; utpote in ſigno quod humanæ vitæ contrarium vel adverſum feratur. illinc ergo, id eſt, à confinio quo ſe Zodiacus lacteuſque contingunt, anima deſcendens à tereti, quæ ſola forma divina eſt, in conum defluendo producitur: ſicut à puncto naſcitur linea & in longum ex individuo procedit, ibique à puncto ſuo, quod eſt monas, venit in dyadem, quæ eſt prima protractio. Et hæc eſt eſſentia, quam individuam eandemque dividuam Plato in Timæo, cum de mundanæ animæ fabrica loqueretur, expreſſit. animæ enim ſicut mundi, ita & hominis unius modo diviſionis reperientur ignaræ, ſi divinæ naturæ ſimplicitas cogitetur; modo capaces; cum illa per mundi, hæc per hominis

2. *Videntur jam à ſuperis receſsiſſe*] Hæc quidem omnia ad intellectum prona. Vide tamen an non ſcripſerit; *videntur jam ſuperis deceſsiſſe.* Ditis imperium ſunt inferi & mors; animabus autem mortem evenire, cum ad corpora labantur, ſupra Macrobius oſtendit. Itaque cum ultra lacteum circulum deſcendendo animæ pervenerint, ſuperi, id eſt, qui ſupra lacteum agunt, putant eas jam in ditis imperium, hoc eſt, corpus quod mori vocant, deveniſſe. Hic ſenſus auctoris. Certe præpoſitionem membranarum altera ignorat. *Gronov.*

3. *Ideo primam naſcentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus à lacteo incipit*] Hinc & Circulo huic nomen natum innuit libro de Nympharum antro Porphyrius: Δῆμον δὲ inquit, ὀνείρων κατὰ πυθαγόραν αἱ ψυχαὶ, ἃς συνάγεσθαί φασιν εἰς τὸν γαλαξίαν τὸν οὕτω προσαγορευόμενον ἀπὸ τῶν γάλακτι τρεφομένων, ὅταν εἰς γένεσιν πέσωσιν. Vide Spicilegium Meurſii ad illud Theocriti, καὶ ἐμπλήοντο γάλακτος, Idyll. 25. *Pont.*

4. *Videntur*

hæc eſt differentia inter terrena corpora & ſupera, cæli dico & ſiderum aliorumque elementorum; quod illa quidem ſurſum arceſſita ſunt ad animæ ſedem, & immortalitatem ex ipſa natura regionis & ſublimitatis imitatione meruerunt: ad hæc vero terrena corpora anima ipſa deducitur, & ideo mori creditur cum in caducam regionem & in ſedem mortalitatis includitur. 7 Nec moveat quod de anima, quam eſſe immortalem dicimus, 8 mortem totiens nominamus.

etenim

7. *Nec moveat quod de anima, quam eſſe immortalem dicimus, mortem totiens nominamus*] Tangit Platonem Arnobius: quod *cum animas dicat immortales, perpetuas & corporali ſoliditate privatas, puniri eas dicat tamen & doloribus affici ſenſuum. Quis autem,* ſubdit, *hominum non videt, quod ſit immortale quod ſimplex, nullum poſſe dolorem admittere? quod autem ſentiat dolorem, immortalitatem habere non poſſe?* Hinc itaque συλλογίζ gentium ille antagoniſta, mediæ eſſe qualitatis animas. *Sunt enim,* inquit, *mediæ qualitatis (ſicut Chriſto auctore compertum eſt) & interire quæ poſſunt, Deum ſi ignoraverint, vitæ & exitio liberari, ſi ad ejus ſe minas atque indulgentias applicarint.* Pontanus.

Nec moveat] Interjiciendum *te* auctoritate librorum vett. nam alloquitur filium. Sic cap. 6. *Nec te remordeat* &c. cap. 15. *Nec te moveat, quod ſæpe in longiſſimo poſitum montem videmus.* II. 15. *Nec te confundat, quod moveri paſſivum verbum eſt.* Gronov.

8. *Mortem totiens nominamus*] Neſcio an refingi debeat, *ominamus*. Pomponius, *ita tibi bene ſit, qui recte ominas.* Sed in pejorem partem, Plautus: *Ob iſtud omen ominator capies quod te condecet.* Et de *Ominibus* quia tam opportune ſe offert, adferam ea de re quæ ſub manu mihi, ut dicitur, nata. Sub manu, inquam, nata; nam ea potiſſimum promam quæ vel lucis hujuſmodi egere videbuntur vel medicinæ. Cætera autem, & quæ talia huic negotio aptanda ſcio, non otii hujus non loci ſunt.

Omen itaque Feſtus explicat quaſi *oremen*, quod ore fiat augurium. Id accidebat vel Deorum vel hominum nutu. Hominum proprie appellat *omina* Cicero de Divinat. *Neque ſolum Deum,* inquit, *voces Pythagorei obſervabant; ſed etiam hominum, quæ omina vocabant.* Apuleius de Deo Socratis: *Ita eſt apud Platonem: ne quiſquam arbitretur omina eum vulgo loquentium captaſſe.* Et ſtatim: *Videmus plerisque uſu venire, qui nimia omnium ſuperſtitione non ſuopte corde ſed alterius verbo reguntur. Ominis* tamen finitionem ad voces ſeu effata non conſtringo, utpote quod late adeo pateat ac ipſa vita & vitæ actus. Quare cum Græcis σύμβολα interpreter, quæ indicia & notas credebant antiquitus ſecundorum ſeu adverſorum. Tale eſt (ut à Cæſare initium ſit) *quod Auguſtus lævum ſibi prodidit calceum præpoſtere indutum quo die ſeditione militari prope afflictus eſt.* Itidem Lampridius inter indicia imperaturi aliquando Alexandri recenſet, *Quod tabula Trajani Imp. quæ lecto geniali Patris imminebat, dum mater eum in Templo pareret, in lectum decidit.* Idque *caducum auſpicium* Feſto aliiſque auctoribus. Spartianus in Hadriano, *Natali ultimo cum Antoninum commendaret, prætexta ſponte delapſa caput ei operuit. Annulus in quo imago ejus ſculpta erat, ſponte de digito delapſus eſt.* Hinc cecinit Naſo:

Omina

etenim sua morte anima non exstinguitur, sed ad tempus obruitur. nec temporali demersione beneficium perpetuitatis eximitur: cum rursus è corpore, ubi meruerit contagione

Omina sunt aliquid: modo cum decedere vellet
Ad limen digitos restitit icta Nape.

Intellexit hujusmodi quoque obstacula sive remoras Plinius, & *offensiones pedum* dixit. Plautus *auspicia* sive *religionem* appellavit. Amphitruone: *An te Auspicium commoratum est?* Et alibi, *An religio tibi objecta?* Tale capio quod oblatum Othoni in Vitellium eunti. Tacitus, *Fuere qui proficiscenti Othoni moras religionemque non conditorum ancilium offerrent.* Vide & Suetonium in Nerone cap. 19. Porro offensiones pedum diserte quoque innuit Tibullus:

O quoties ingressus iter mihi tristia dixi
Offensum in porta signa dedisse pedem!

In accessu talia. Ex recessu etiam auspicia captabant: utpote si quis destinato quopiam proficiscens, subito vel infecto proposito reverteretur. In sacrificiis id potissimũ occupavit. Apollonius super Sacris Triviæ Deæ ita vertitur:

- - Sacrisque peractis
Rursus abire pyra moneo. convertere nullus
Te retro strepitusque pedum, fremitusque caninus
Cogat; nam sacri fiat labor irritus omnis.

Recte inquit irritum reddi Sacrum strepitu vel simili interpellatione. Valerium ita explico & ex veteri Scripto corrigo lib. 3. *Ne sacrificium Alexandri aut concusso thuribulo aut edito gemitu impediret.* Vulgo magistelli alicujus Glossema legitur: *gemitu regias aures aspergeret.* Sed uti hoc in Sacris præsertim, religiose servatum, ita Pythagoras perpetuo symbolo & passim præcautum voluit: βαδίζοντας, inquit, εἰς ἀποδημίας, μὴ μεταστρέφεσθαι. Causa addit & aperit, *Furiæ enim transeunt.* Nec absimile, sed majoris momenti, salutis humanæ datoris monitum, *Qui aratro manum applicuit ne respiciat.* Denique ut ista *religionem objectam* nominabant, sic contra ex Plauto iterum disco, cum omen in melius mitiusque interpretari amabant, dixisse, *Religionem à se rejicere.* Græci ἀποπομπὴν appellarunt. Quod ut exemplis plurimis depromi possit, ita illustrissimum in Julio reperio. Suetonius, *Cum Cæsar Africa oram appulisset, & in terram insiliturus corruisset, dixit ut infaustum ex casu omen averteret: Teneo te Africa.* At idem ille Cæsar adeo superstitionibus hisce majorem semper extulit animum, ut nulla unquam religione vel ab incepto absterritum vel retardatum legamus. Iterum Suetonius, *Licet immolanti aufugisset hostia, profectionem adversus Scipionem & Iubam non distulit.* Quo respexisse fortassis Senecam Consol. ad Marciam valde probabiliter credo, scripsisseque, *Tam cito dolorem vicit quam omnia solebat.* nam vulgo est *omnia.* His adnecto *manum, pedem* & similia corporis sinistra, ut infausti ominis passim habita; ab Apuleio in indicium felicius replicata. Ait de sinistra lib. 11. *Quartus æquitatis ostendebat indicium, deformatam manum sinistram porrecta palmula: quæ genuina pigritia, nulla calliditate, nulla solertia prædita, videbatur æquitati magis aptior quam dextra.* Macrobius Saturnal. 1. *Apollinis simulacra manu dextra Gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra, quod ad noxam sit pigrior, & salutem manus promptior largiatur.* Ista videndum an alluceant Catulli loco:

Hæc ut dixit, Amor sinistra amanti
Dextram sternuit approbationem.

Nam subdit, *Nunc ab auspicio bono profecti,*
Mutuis animis amant amantur.

gione vitiorum penitus climata purgari, ad perennis vitæ lucem restituta in integrum revertatur. Plene, ut arbitror, de

Sed hæc proprie humanæ vitæ ipsos actus respiciunt. Erant insuper veteribus *omina* quædam occultiora, quæ ex *Rebus*, ex *Diebus* etiam & *nominibus*, ex *locis* denique & *vestibus* deducebant. Ad *res* spectare videbantur omina infeliciter usurpata, utpote naufragia eorumque reliquiæ. Et præsertim natæ olim parœmiæ: *Aurum Tolosanum*, *equus Seianus*. Quæ singula uti notissima, sciens prætervolo. Noviter vero insignem his adopto Virgilii locum, quem poëta ille Auguralis Pythagoricæque doctrinæ peritissimus, occulte hac superstitione velavit. Ne enim infausta Didoni esse dona illa Æneæ palam assereret, tali ambitione verborum insinuavit:

Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre jubet, pallam signis auroque rigentem,
Ornatus Argivæ Helenæ: quos illa Mycenis
Pergama cum peteret, inconcessosque Hymenæos,
Extulerat, Ledæ matris mirabile donum.

Et paulo inferius,

Dona ferens Pelago & flammis restantia Trojæ.

Intellexit lib. I. Thebaid. Papinius, & imitatus est:

Nec mirum. Nam tu infaustos donante marito
Ornatus Argia geris; dirumque monile
Hermiones. Longa est series, sed nota malorum
Persequar, unde novis tam sæva potentia donis.

Baltheus deinde Pallantis huc quoque facit ex Æneidos 12. Donasset enim prostrato Turno vitam Æneas, nisi infaustum istud insigne, quod Pallante necato Turnus rapuerat, suavissimi amici memoriam doloremque revocasset. Verba parco subscribere, sicuti & Homeri; qui Achillem visis, quæ Patroclo Hector detraxerat, armis, ira atrociter exsurgentem describit. Tu videto. Sequitur de *diebus*. Ii cladibus vel alias ominis alicujus diritate insignes & impediti, *Religiosi*, *nefasti*, *atri* dicebantur. Super quis ordine visendus Agellius; & addendus illustris Taciti locus, lib. 2. Histor. *Funesti*, inquit, *ominis loco acceptum est quod maximum pontificatum adeptus Vitellius, de Cæremoniis* XV. *Kal. Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus. Nomina* deinde omina præferebant vel prosperitatis vel diuturnitatis, & contra. Bona erant *Crassus*, *Valerius*, *Macrobius*, *Lucius*, *Lucris* apud Plautum Persa 10. *Nomen atq; omen quantivis est precii. DO. Si te emam mihi quoq; Lucridem confido fore te.* Ubi tamen leve, me judice, mendum sit, quod ita emendem: *confido fore re.* Non nomine tantum, respondit Dordalus sed re quoque Lucridem mihi futuram spero. Omnino correctio talis necessaria, ut extollatur acumen loci alioqui jacentis. Mala deinde, *Furius*, *Hostilius*, *Macer*. Martialis,

Quintum pro Decimo; pro Crasso, Regule, Macrum,
Ante salutabat Rhetor Apollonius.

Ita enim recte leges pro quod vulgo *Marcum*; & addes ex Festo in *Lacu Lucrino*. Agellius quoque non omittendus lib. I. cap. 28. *Cavenda igitur non improprietas sola verbi, sed etiam pravitas ominis, si quis se nunc senior advocatus adolescenti superesse dicat.* Sed pertinaciter in libris omnibus hactenus legitur, *pravitas omnis*. Inepte. & vidit id solus, quod sciam, Aristæneti nuperus editor. Quisquis is est, agnosco lectissimum ingenium. Porro, *loca ominosa* censebant vel à nuncupatione vel à tractatione aliqua ferali. *Nuncupationem* respexit Plautus Menæchmis; *Ne mihi damnum in Epidamno duas.* Et Petronius, *Epidamni nomina quære.* Super

fere

de vita & morte animæ definitio liquet; quam de adytis philosophiæ doctrina & sapientia Ciceronis elicuit.

feralibus vero præter ab interpretibus cumulatim & passim dicta, Taciti insigne testimonium indictum reperio lib. Annal. I. ubi Germanicus campos seu loca lustrat in quis cum exercitu toto occubuerat Varus: *Quod Tiberio*, inquit, *haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti; sive exercitum imagine cæsorum insepultorumque, tardatum ad prælia, & formidolosiorem hostiumq; credebat. Neque imperatorem auguratu & vetustissimis ceremoniis præditum, attrectare feralia debuisse.* De *Vestibus* denique aliquid apponi possit non occupatum. Quod nempe Q. Curtius ominosum & imperii mutationem portendisse credidit, Alexandrum Persarum & exotico habitu delectatum delitiatumque. Quo, nisi fallor, respexit firmi & alti judicii doctor Tertullianus: *Video*, inquit, *quasdam & capillum croco vertere. Pudet eas etiam nationis suæ, quod non Germanæ aut Gallæ procreatæ sint. Ita Patriam capillo transferunt. Male ac pessime sibi auspicantur flammeo capite. Flammeo capite*, ignem illum innuit perpetem, ut alibi appellat, & jugem. D. Hieronymus similiter: *Ne caput gemmis oneres, nec capillum irrufes, & ei aliquid de Gehennæ ignibus auspiceris.* Extat epist. ad Lætam, & indubie à Tertulliano, ut alia illius multa, tractum. *Pont.*

CAP. XIII.

Hominem duplici ratione mori; primum si anima corpus relinquat; deinde si anima in corpore adhuc manens, corporeas illecebras contemnat, voluptatesque & affectiones omnes exuat: ex his mortibus posteriorem hanc omnibus appetendam; priorem arcessendam non esse, sed exspectandum donec deus ipse animam à corpore dissolvat.

SEd Scipio per quietem & cœlo, quod in præmium cedit beatis, & promissione immortalitatis animatus, tam gloriosam spem tamque inclutam magis magisque firmavit viso patre; de quo utrum viveret, cum adhuc videretur dubitare, quæsiverat. mortem igitur malle cœpit, ut viveret. nec flesse contentus viso parente, quem crediderat exstinctum, ubi loqui posse cœpit, hoc primum probare voluit nihil se magis desiderare, quam ut cum eo jam moraretur. ¹ nec tam apud se quæ desiderabat facienda constituit, quam ante

NEc tam apud se] Libri antiqui, *nec tamen*, quod verum est, syntaxi eadem qua Ovidius IV. Met. 317.

ante consuleret: quorum unum prudentiæ, alterum pietatis assertio est. Nunc ipsa vel consulentis vel præcipientis verba tractemus. *Quæso, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam hæc est vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit. nisi enim cum Deus hic, cujus hoc templum est omne quod conspicis, istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non potest. homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum quem in templo hoc medium vides, quæ terra dicitur: hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis; quæ globosæ & rotundæ divinis animatæ mentibus circos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi, Publi, & piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis: nec injussu ejus à quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est; ne munus assignatum à deo defugisse videamini.* Hæc secta & præceptio Platonis est, qui in Phædone definit [2] homini non esse sua sponte moriendum. sed in eodem tamen dialogo idem dicit mortem philosophantibus appetendam, [3] & ipsam philosophiam meditationem esse moriendi. hæc sibi ergo

Nec tamen ante adiit, etsi properabat adire,
Quam se composuit, quam circumspexit amictus.

Dein videtur legendum; *antequam consuleret*, cum una membrana. *Gronov.*

2. *Homini non esse sua sponte moriendum*] Cebes apud Philosophum quærit ex Socrate, qui dicat Μὴ θεμιτὸν εἶναι ἑαυτὸν βιάζεσθαι. Et inferius: Λύειν δέ γε αὐτὴν, ὥς φαμεν, προθυμοῦνται ἀεὶ μάλιστα οἱ φιλοσοφοῦντες ὀρθῶς, καὶ τὸ μελέτημα αὐτὸ τοῦτό ἐστι τῶν φιλοσόφων λύσις καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος. Gronov.

3. *Et ipsam philosophiam meditationem esse moriendi*] Hæc fere sententia corrumpendo fuit insigni apud Senecam loco. Ait de morbo suo, quod suspirium appellat Epist. 55.

Itaque medici hanc meditationem mortis vocant.

Et ambigit vir eximius nostraque tempestate medicinæ antiquæ princeps Hieron. Mercurialis Lib. 6. cap 16. Variarum lectionum quæ proprie hæc fuerit ægritudo. Ὀρθόπνοιαν vix dicendam censet, cum aiat Seneca intra horam desinere consuevisse, illa vero diutius protrahatur. Ipsam itaq; δύσπνοιαν vel cordis palpitationem statuendam non restat, cum in ea non modo gravissima anhelandi difficultas, quasique suspiratio, verum etiam præsentaneum suffocationis periculum sit. Nam inquit iterum Philosophus, *Quis enim diu exspirat?* Itaque ut ad rem; miratur hoc loco Mercurialis cur aiat Seneca medicos malum hoc *mortis* dixisse *meditationem*. Maluisset ille *exercitationem*, cum profiteatur ipse Seneca nihil aliud

ergo contraria videntur : ſed non ita eſt. nam Plato duas mortes hominis novit. nec hoc nunc repeto quod ſuperius dictum eſt duas eſſe mortes; unam animæ, animalis alteram: ſed ipſius quoque animalis, hoc eſt hominis, duas aſſerit mortes; quarum unam natura, virtutes alteram præſtant. homo enim moritur, cum anima corpus relinquit ſolutum lege naturæ : mori etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore conſtituta corporeas illecebras philoſophia docente contemnit, & cupiditatum dulces inſidias reliquaſque omnes exuitur paſſiones. & hoc eſt quod ſuperius ex ſecundo virtutum ordine, quæ ſolis philoſophantibus aptæ ſunt, evenire ſignavimus. Hanc ergo mortem dicit Plato ſapientibus appetendam : illam vero, quam omnibus natura conſtituit, cogi, vel inferri vel [4] accerſiri vetat, docens expectandam eſſe naturam ; & has cauſas hujus aperiens ſanctionis, quas ex uſu rerum, quæ in quotidiana converſatione ſunt, mutuatur. ait enim eos, qui poteſtatis imperio truduntur in carcerem, non oportere inde diffugere, priuſquam poteſtas ipſa quæ clauſit abire permiſerit ; non enim vitari pœnam furtiva diſceſſione, ſed creſcere. hoc quoque addit nos eſſe in dominio deorum, quorum tutela & providentia gubernamur.

aliud eſſe ejuſmodi ægritudinem, quam animam agere. Præclare hæc Mercurialis, niſi quod ego ipſum ἄσθμα fuiſſe cenſeam; nam, ut diſerte Celſus, ἄσθμα *eſt cum vehementior eſt ſpirandi difficultas, & ſpirare æger ſine ſono & anhelitu non poßit.* Et ſtatim, Ἄσθμα *&* ὀρθόπνοια *acuta eſſe conſueverũt;* ἡ δ' ἄπνοια *poteſt diutius trahi.* Præclare tamen Mercurialis; & eo duce pedum mihi viſa via eſt. Senecæ, inquam, ſuam vocem & mentẽ eruiſſe mihi videor tali emendatione: *Modulationem mortis vocant.* Corruptio, ut dixi, à ſuperiori illi non diſſimili gnoma dimanaverit, quæ ſacro illi gregi in animo & calamo crebrior, quam hæc venuſte à Philoſopho efformata dicendi figura. *Modulationem* enim *mortis* quam ſignate dixerit funeſtum illum reciprocumque ſpiritum vel illud κύκνειον ᾆσμα à Martiale celebratum comprobaverit: (*qua*

Dulcia defecta modulatur carmina lingua
Cantator cygnus funeris ipſe ſui. Pont.

4. *Accerſiri vetat*] Legitur hoc verbum etiam I Sat. 16. *Accerſita eſt ab Ægypto auctoritas.* II Sat. II. *Accerſebantur autem murenæ ab uſque freto Siculo.* Sed hæc ſcribentium errata eſſe mihi exploratum eſt: nam melius habes cap. præced. *Illa quidem ſurſum arceſſita ſunt.* Infra autem hoc cap. *Celerem finem ſpe futuræ beatitatis arceßit.* Et alibi quod fortiſſime me huc attra-

mur. nihil autem esse invito domino de his quæ possidet ex eo loco, in quo suum constituerat, auferendum: & sicut qui vitam mancipio extorquet alieno, crimine non carebit; ita eum qui finem sibi, domino necdum jubente, quæsiverit, non absolutionem consequi sed reatum. hæc Platonicæ sectæ semina altius Plotinus exsequitur. Oportet, inquit, animam post hominem liberam corporeis passionibus inveniri; quam qui de corpore violenter extrudit liberam esse non patitur. qui enim sibi sua sponte necem comparat, aut pertæsus necessitatis aut metu cujusquam ad hoc descendit aut odio; quæ omnia inter passiones habentur. ergo etsi ante fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen quo exit extorta sordescit. deinde mortem debere ait animæ à corpore solutionem esse, non vinculum: exitu autem coacto animam circa corpus magis magisque vinciri. & revera ideo sic extortæ animæ diu circa corpus ejusve sepulturam vel locum in quo injecta manus est pervagantur: cum contra illæ animæ, quæ se in hac vita à vinculis corporeis philosophiæ morte dissolvunt, adhuc exstante corpore cœlo & sideribus inserantur. & ideo illam solam de voluntariis mortibus significat esse laudabilem, quæ comparatur, ut diximus, philosophiæ ratione, non ferro; prudentia, non veneno. Addit etiam illam solam esse naturalem mortem, ubi corpus animam, non anima corpus relinquit. constat enim numerorum certam constitutamque rationem animas sociare corporibus. hi numeri dum supersunt, perseverat corpus animari; cum vero deficiunt, mox arcana illa vis solvitur, qua societas ipsa constabat. & hoc est quod fatum & fatalia vitæ tempora vocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atque perpetua est; sed impletis numeris corpus fatiscit: nec anima lassatur animando; sed officium suum

hit, est quod videam etiam Virgilio impingi id verbi, lib. IV. Sat. cap. 5. quasi scripsisset. *Si potuit manes accersere conjugis Orpheus*, cum ab omni memoria ibi lectum sit *arcessere* agnoscente etiam Servio. *Gronov.*

suum deserit corpus, cum jam non possit animari. hinc illud est doctissimi vatis:

Explebo numerum reddarque tenebris.

Hæc est igitur naturalis vere mors, cum finem corporis solus numerorum suorum defectus apportat; non cum extorquetur vita corpori adhuc idoneo ad continuationem ferendi. Nec levis est differentia vitam vel natura vel sponte solvendi. anima enim, cum à corpore deseritur, potest in se nihil retinere corporeum, si se purè cum in hac vita esset, instituit: cum verò ipsa de corpore violenter extruditur, quia exit rupto vinculo non soluto, fit ei ipsa necessitas occasio passionis; & malis, vinculum dum rumpit, inficitur. Hanc quoque superioribus adjicit rationem non sponte pereundi. Cum constet, inquit, remunerationem animis illic esse tribuendam pro modo perfectionis, ad quam in hac vita unaquæque pervenit: non est præcipitandus vitæ finis, cum adhuc proficiendi esse possit accessio. Nec frustra hoc dictum est; nam in arcanis de animæ reditu disputationibus, fertur in hac vita delinquentes similes esse super æquale solum cadentibus, quibus denuo sine difficultate præsto sit surgere: animas vero ex hac vita cum delictorum sordibus recedentes, æquandas his, qui in abruptum ex alto præcipitique delapsi sunt, unde facultas numquam sit resurgendi. ideo ergo concessis utendum vitæ spatiis, ut sit perfectæ purgationis major facultas. Ergo, inquies, qui jam perfecte purgatus est manum sibi debet inferre, cum non sit ei causa remanendi: quia profectum ulterius non requirit, qui ad supera pervenit. Sed hoc ipso, quo sibi celerem finem spe fruendæ beatitatis arcessit, irretitur laqueo passionis: quia spes, sicut timor, passio est. sed & cetera, quæ superior ratio disseruit, incurrit. Et hoc est quod Paulus filium spe vitæ verioris ad se venire properantem prohibet ac repellit: ne festinatum absolutionis ascensionisque desiderium magis cum hac ipsa passione vinciat ac retardet. nec dicit, quod nisi mors natu-

ralis advenerit emori non poteris, sed, huc venire non poteris. *nisi enim, cum deus*, inquit, *istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non potest* : quia scit jam receptus in cœlum nisi perfectæ puritati cœlestis habitaculi aditum non patere. pari autem constantia mors nec veniens per naturam timenda est, nec contra ordinem cogenda naturæ. Ex his quæ Platonem quæque Plotinum de voluntaria morte pronunciasse retulimus, nihil in verbis Ciceronis, quibus hanc prohibet, remanebit obscurum.

CAP. XIV.

Cur mundus hic universus, dei vocetur templum : quotuplici sensu accipiatur nomen animi : & quomodo mens homini cum sideribus communis esse dicatur : tum variæ de animi natura sententiæ : quid inter stellam & sidus intersit : quid sphæra, quid orbis, quid circus : stellæ errantes unde nomen acceperint.

SEd illa verba, quæ præter hoc sunt inserta, repetamus: *Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in templo hoc medium vides, quæ terra dicitur : hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis; quæ globosæ & rotundæ divinis animatæ mentibus, circos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili.* De terra, cur globus dicatur in medio mundo positus, plenius differemus cum de novem sphæris loquemur. Bene autem universus mundus dei templum vocatur; propter illos qui æstimant nihil esse aliud deum, nisi cœlum ipsum & cœlestia ista quæ cernimus. ideo ut summi omnipotentiã dei ostenderet [1] posse vix intelligi, numquam posse videri; quicquid humano subjicitur aspectui, templum ejus vocavit, qui sola mente concipitur; ut, qui hæc veneratur ut templa, cultum tamen maximum debeat conditori; sciatque quisquis in usum templi

POsse vix intelligi, numquam posse videri] Posterius posse, si non melius, at certe non pejus abest à libris veteris. *Gronov.*

1. Causa

pli hujus inducitur ritu sibi vivendum sacerdotis. unde & quasi quodam publico præconio tantam humano generi divinitatem inesse testatur, ut universos siderei animi cognatione nobilitet. Notandum est, quod hoc loco animum & ut proprie & ut abusive dicitur posuit. animus enim proprie mens est. quam diviniorem anima nemo dubitavit. sed nonnumquam sic & animam usurpantes vocamus. cum ergo dicit; *hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus*: mentem præstat intelligi, quæ nobis proprie cum cœlo sideribusque communis est. cum vero ait; *retinendus animus est in custodia corporis*: ipsam tunc animam nominat quæ vincitur custodia corporali, cui mens divina non subditur. Nunc qualiter nobis animus, id est mens, cum sideribus communis sit secundum theologos disseramus. Deus qui prima 2 causa est & vocatur, unus omnium 3 quæque sunt quæque videntur esse, princeps & origo est. hic superabundanti majestatis fecunditate de se mentem creavit. Hæc mens, quæ νȣ̃ς vocatur, qua patrem inspicit, plenam similitudinem servat auctoris: animam vero de se creat posteriora respiciens. Rursus anima partem quam intuetur induitur, ac paulatim regrediente respectu in fabricam corporum, in corporea ipsa degenerat. habet ergo & purissimam ex mente, de qua est nata, rationem, quod λογικὸν vocatur; & ex sua natura accipit præbendi sensus præbendique incrementi seminarium. quorum unum αἰσθητικὸν, alterum φυτικὸν nuncupatur. sed ex his primum, id est λογικὸν, quod innatum sibi ex mente sumpsit, sicut verè divinum est, ita solis divinis aptum. reliqua duo, αἰσθητικὸν & φυτικὸν, ut à divinis rece-

2. *Causa est, & vocatur*] Scripsit Macrobius *causa & est & voc.* Ita habent Mss. Ita locutus est supra, ita loquitur infra, *corpora quæ divina & sunt & videntur.* cap. 19. *Omnimodo medius & sit & habeatur.* Gronov.

3. *Quæque sunt, quæque videntur*] Ut cap. 6. *Quod solus omnia, quæque sunt, quæque videntur esse, complexus est.* Sed Ms. optimus utroque loco, *quæcunque* de quo ἐπέχω, præsertim cum & v Sat. cap. ult. *Grammaticorum omnium, quique sunt quique fuerunt, instructissimus.* Gronov.

recedunt; ita convenientia sunt caducis. Anima ergo [4] creans condensque corpora (nam ideo ab anima natura incipit, quam sapientes de deo & mente νοῦν nominant) ex illo mero ac purissimo fonte mentis, quem nascendo de originis suæ hauserat copia, corpora illa divina vel supera, cœli dico & siderum, quæ prima condebat, animavit: divinæque mentes omnibus corporibus, quæ in formam teretem, id est, in sphæræ modum, formabantur infusæ sunt. & hoc est quod cum de stellis loqueretur, ait; *quæ divinis animata mentibus.* in inferiora vero ac terrena degenerans fragilitatem corporum caducorum deprehendit meram divinitatem mentis sustinere non posse; imo partem ejus vix solis humanis corporibus convenire: quia & sola videntur erecta, tanquam ad supera ab imis recedant, & sola cœlum facile tamquam semper erecta suspiciunt; solisque inest vel in capite sphæræ similitudo, quam formam diximus, solam mentis capacem. soli ergo homini rationem, id est, vim mentis infudit, cui sedes in capite est. sed & geminam illam sentiendi crescendique naturam, quia caducum est corpus, inseruit. Et hinc est, quod homo & rationis compos est & sentit & crescit, solaque ratione meruit præstare cæteris animalibus: quæ quia semper prona sunt & ex ipsa quoque suspiciendi difficultate à superis recesserunt, nec ullam divinorum corporum similitudinem aliqua sui parte meruerunt, nihil ex mente sortita sunt; & ideo ratione caruerunt: duo quoque tantum adepta sunt, sentire vel crescere. Nam si quid in illis similitudinem rationis imitatur, non ratio sed memoria est; & memoria non illa ratione mixta, [5] sed quæ hebetudinem sensuum quinque comitatur. de qua plura nunc dicere, quoniam ad præsens opus non attinet, omittemus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus & herbis est, quæ carent

tam

4. *Creans condensque corpora*] Libri omnes *creans sibi cond.* Gronov.

5. *Sed quæ hebetudinem sensuum quinque comitatur*] Est qui malit *habitudinem*, pro *hebetudinem*. Pontan.

eam ratione quam ſenſu, & quia creſcendi tantummodo uſus in his viget, hac ſola vivere parte dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expreſſit, nam & mundo animam dedit, &, 6 ut puritati atteſtaretur, mentem vocavit. *Cœlum* enim, ait, *& terras, & maria & ſidera ſpiritus intus alit*, id eſt, anima, ſicut alibi pro ſpiramento animam dicit:

Quantum ignes animæque valent.

&, ut illius mundanæ animæ aſſereret dignitatem, mentem eſſe teſtatur:

Mens agitat molem.

nec non, ut oſtenderet ex ipſa anima conſtare & animari univerſa quæ vivunt, addidit:

Inde hominum pecudumque genus:

& cetera. utque aſſereret eundem ſemper in anima eſſe vigorem, ſed uſum ejus hebeſcere in animalibus corporis denſitate, adjecit: *Quantum non noxia corpora tardant*, & reliqua. Secundum hæc ergo cum ex ſummo deo mens, ex mente anima ſit; anima vero & condat, & vita compleat omnia quæ ſequuntur, cunctaque hic unus fulgor illuminet, & in univerſis appareat, ut in multis ſpeculis per ordinem poſitis vultus unus; cumque omnia continuis ſucceſſionibus ſe ſequantur, degenerantia per ordinem ad imum meandi: invenietur preſſius intuenti à ſummo deo uſque ad ultimam rerum fæcem una mutuis ſe vinculis religans & nuſquam interrupta connexio. & hæc eſt Homeri catena aurea, quam pendere de cœlo in terras deum juſſiſſe commemorat. His ergo dictis, ſolum hominem conſtat ex terrenis omnibus mentis, id eſt animi, ſocietatem cum cælo & ſideribus habere communem. & hoc eſt quod ait: *hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas vocatis.* nec tamen ex ipſis cœleſtibus & ſempiternis ignibus nos dicit animatos. ignis enim ille licet divinum, tamen corpus eſt. nec ex corpo-

6. *Vt puritati atteſtaretur*] Mss. *puritati ejus att.* Tum pro *teſtatur*, illi *teſtatus eſt*. GRONOV.

corpore quamvis divino possemus animari; sed unde ipsa illa corpora quæ divina & sunt & videntur animata sunt, id est, ex ea mundanæ animæ parte quam diximus de pura mente constare. & ideo postquam dixit: *hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis*: mox adjecit; *quæ divinis animata mentibus*; ut per sempiternos ignes, corpus stellarum; per divinas vero mentes, earum animas 7 manifesta discretione significet, & ex illis in nostras venire animas vim mentis ostendat. Non ab re est ut hæc de anima disputatio in fine sententias omnium, qui de anima videntur pronuntiasse, contineat. Plato dixit animam essentiam se moventem; Xenocrates numerum se moventem; Aristoteles ἐντελέχειαν; Pythagoras & Philolaus harmoniam; Possidonius ideam; Asclepiades quinque sensuum exercitium sibi consonum; Hippocrates spiritum tenuem per corpus omne dispersum; Heraclitus Ponticus lucem; Heraclitus physicus scintillam stellaris essentiæ; Zenon concretum corpori spiritum; Democritus spiritum insertum atomis, hac facilitate motus, ut corpus illi omne sit pervium; Critolaus peripateticus constare eam de quinta essentia; Hipparchus ignem; Anaximenes aëra; Empedocles & Critias sanguinem; Parmenides ex terra & igne; Xenophanes ex terra & aqua; Boëthos ex aëre & igne; Epicurus speciem ex igne, & aëre, & spiritu mixtam. Obtinuit tamen non minus de incorporalitate ejus quam de immortalitate sententia. Nunc videamus quæ sint hæc duo nomina quorum pariter meminit cum dicit: *quæ sidera & stellas vocatis*. 8 neque enim hic res una gemina appellatione monstratum,

7. *Manifestâ descriptione significet*] Præferam quod erat in membranis Modianis, *manifestâ discretione significet*. Innuit enim discretionem sive discrimen esse inter *sempiternos ignes*, & *divinas mentes*. Pontan. Nullum vidi codicem, in quo non sit *discretione*, quod omnino requiritur; & ideo contextum mutavi. *Gronov.*

8. *Neque enim hîc res una*] Reprehendere videtur Macrobium Laurentius Valla lib. 6. cap. 22. Eleg. quod existimarit ex sententia Ciceronis stellas esse singulares, ut sunt erraticæ; sidera

ut ensis & gladius: sed sunt stellæ quidem singulares, ut
ticæ quinque & ceteræ, quæ non admixtæ aliis solæ fe-
tur, sidera vero, quæ in aliquod signum stellarum plu-
a compositione formantur. ut aries, taurus, Andromeda,
seus, vel corona, & quæcunque variarum genera forma-
in coelum recepta creduntur. sic & apud Græcos aster
stron diversa significant. & aster stella una est; astro
una stellis coactum, quod nos sidus vocamus. Cum vero
as globosas & rotundas dicat, non singularium tantum
imit speciem, sed & earum quæ in signa formandæ con-
erant. omnes enim stellæ inter se, etsi in magnitudine
tam, nullam tamen habent in specie differentiam. Per
autem duo nomina, solida sphæra describitur, quæ nec
lobo, si rotunditas desit; nec ex rotunditate, si globus
t, efficitur; cum alterum à forma, alterum soliditate con-
s deseratur. Sphæras autem hic dicimus ipsarum stella-
corpora, quæ omnia hac specie formata sunt. dicuntur
terea sphæræ & aplanes illa quæ maxima est, & subje-
septem per quas duo lumina & quinque vagæ discur-
. circi vero & orbes duarum sunt rerum duo nomina. &
nominibus quidem alibi aliter est usus. nam & orbem
circulo posuit: ut *orbem lacteum*; & *orbem*, pro *sphæra*:
ovem tibi orbibus vel potius globis. sed & circi vocantur qui
eram maximam cingunt, ut eos 9 sequens tractatus inve-
; quorum unus est lacteus, de quo ait: *inter flammas cir-*
cus

o, quæ in aliquod signum, stella-
rum compositione formantur:
ies, Taurus. Additque Ciceronis
lia, ubi *sidus* & *sidera* etiam pla-
notant, ut de Universitate: *item*
stiant hos siderum errores. Est &
locus Macrobii in Saturnalibus,
eodem Valla notatur. Quam re-
pud eum vide lib. 1. cap. 13. Eleg.
...

9. *Sequens tractatus inveniet.*] Scripti
quidam vel *ostenderet*, vel *ostendit*, sed
auscultare vereor: nam tanquam ad hæc
verba respiciens dicit hoc libro cap. 21.
Quid inter eos dissensionem fecerit, quæ-
ve magis sit sequenda sententia, tractatus
invenit. Et id pro ostendere hoc modo
etiam cap. 6. legitur: *Præcedens autem*
tractatus invenit numeros & ante ani-
mam mundi fuisse. Gronov.

cus elucens. ſed hic horum nihil neque circi neque orbis nomine voluit intelligi. ſed eſt *orbis* in hoc loco ſtellæ una integra & peracta converſio, id eſt, ab eodem loco poſt emenſum ſphæræ, per quam movetur, ambitum in eundem locum regreſſus. Circus autem eſt hic linea ambiens ſphæram, ac veluti ſemitam faciens, per quam lumen utrinque diſcurrit, & inter quam vagantium ſtellarum error legitimus coërcetur. Quas ideo veteres errare dixerunt: quia & curſu ſuo feruntur, & contra ſphæræ maximæ, id eſt, ipſius cœli, impetum contrario motu ad orientem ab occidente volvuntur. & omnium quidem par celeritas, [10] motus ſimilis & idem eſt modus meandi, ſed non omnes eodem tempore circos ſuos orbesque conficiunt. & ideo eſt celeritas ipſa mirabilis. quia cum ſit eadem omnium, nec ulla ex illis aut concitatior eſſe poſſit aut ſegnior; non eodem tamen temporis ſpatio omnes ambitum ſuum peragunt. cauſam vero ſub eadem celeritate diſparis ſpatii aptius nos ſequentia docebunt.

10. *Motus ſimilis & idem eſt modus meandi*] Capite 21. *Cum ſit omnibus idem modus meandi, tantam eis diverſitatem temporis ſola ſpatiorum diverſitas facit.* Unde elucet modum meandi nihil eſſe aliud, quam ipſum motum & circuitus feſtinationem: ac proinde libens amplector, quod ſuggerit optimæ fidei membrana: *Motus ſimilis, id eſt, modus meandi.* Gronov.

CAP XV.

De undecim circulis cœlum ambientibus.

HIs de ſiderum natura & ſiderea hominum mente narratis, rurſus filium pater, ut in deos pius, ut in homines juſtus eſſet hortatus, præmium rurſus adjecit, oſtendens lacteum circulum virtutibus debitum & beatorum cœtu refertum. cujus meminit his verbis. *Erat autem is ſplendidiſſimo candore inter flammas circus elucens. quem vos, ut à Graiis accepiſtis, orbem lacteum nuncupatis. Orbis* hic idem quod *circus* in

in lactei appellatione significat. [1] est autem lacteus unus è circis, qui ambiunt cœlum: & sunt præter eum numero decem de quibus quæ dicenda sunt proferamus, cum de hoc competens sermo processerit. Solus ex omnibus hic subjectus est oculis; ceteris circulis magis cogitatione quam visu comprehendendis. de hoc lacteo multi inter se diversa senserunt: causasq; ejus alii fabulosas, naturales alii protulerunt. sed nos fabulosa reticentes, ea tantum, quæ ad naturam ejus visa sunt pertinere, dicemus. Theophrastus lacteum dixit esse compagem, qua de duobus hemisphæriis cœli sphæra solidata est; & ubi oræ utrinque convenerant notabilem claritatem videri: Diodorus ignem esse densatæ concretæque naturæ in unam curvi limitis semitam, discretione mundanæ fabricæ coacervante concretum; & ideo visum intuentis admittere, reliquo igne cælesti lucem suam nimia subtilitate diffusam non subiiciente conspectui: Democritus innumeras stellas brevesque omnes, quæ spisso tractu in unum coactæ spatiis, quæ angustissima interjacent, opertis vicinæ sibi undique & ideo passim diffusæ, lucis aspergine continuum juncti luminis corpus ostendunt. sed Possidonius, cujus definitioni plurium consensus accessit, ait lacteum caloris esse siderei infusionem; quam ideo adversa Zodiaco curvitas obliquavit, ut, quoniam sol numquam Zodiaci excedendo terminos expertem fervoris sui partem cœli reliquam deserebat, hic circus à via solis in obliquum recedens universitatem flexu calido temperaret. quibus autem partibus

E*st autem lacteus unus è circis qui ambiunt cœlum*] Imo non unus ille è cœli circulis, sed unicus quodammodo in cœlo circulus. Errantium enim reliquique circuli nec re nec specie tales, sed *eos*, ut caute scripsit Capella, *Circulos non ita dicimus, ut liquentis naturæ discrimina corpulenta fingamus, sed ut ascensus descensusque ad nos errantium demonstremus*. Et de ipso Lacteo paulo post: *Nam confinio septentrionis circuli natus in finitorem antarctica regionis acclinans, pæne totum videtur permeare cœlum, quem quidam mihi desipere videntur, qui circulum negaverunt.* Quæ verba in suspicionem me ducunt scriptum paulo ante eidem Capellæ: *Ego præcepta potius edisseram disciplinæ, ac undecim mundi circulos assevero*; pro quod editur *decem*. Pontan.

2. *Inst*

bus Zodiacum intersecet, superius jam relatum est, hæc de lacteo. Decem autem alii, ut diximus, circi sunt; quorum unus est ipse Zodiacus, qui ex his decem solus potuit latitudinem hoc modo, quem referemus, adipisci. Natura cælestium circulorum incorporalis est linea; quæ ita mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latum habere non possit. sed in Zodiaco latitudinem signorum capacitas exigebat. quantum igitur spatii lata dimensio porrectis sideribus occupabat, duabus lineis limitatum est: & tertia ducta per medium, ecliptica vocatur, quia cum cursum suum in eadem linea pariter sol & luna conficiunt, alterius eorum necesse est venire defectum: solis; si ei tunc luna succedat: lunæ; si tunc adversa sit Soli. ideo nec Sol umquam deficit, nisi, cum tricesimus lunæ dies est; & nisi quinto decimo cursus sui die nescit luna defectum. sic enim evenit ut aut lunæ contra solem positæ ad mutuandum ab eo solitum lumen, sub eadem inventus linea terræ conus obsistat; aut Soli ipsa succedens objectu suo ab humano aspectu lumen ejus repellat. In defectu ergo Sol ipse nil patitur, sed noster fraudatur adspectus. Luna vero circa proprium defectum laborat non accipiendo Solis lumen, cujus beneficio noctem colorat. quod sciens Vergilius disciplinarum omnium peritissimus, ait:

Defectus Solis varios, lunæque labores.

Quamvis igitur trium linearum ductus Zodiacum & claudat & dividat; unum tamen circum auctor vocabulorum dici voluit antiquitas. Quinque alii, circuli paralleli vocantur. horum medius & maximus est æquinoctialis. duo extremitatibus vicini atque ideo breves: quorum unus septemtrionalis dicitur, alter australis. inter hos & medium duo sunt tropici, majores ultimis, medio minores; & ipsi ex utraque parte zonæ ustæ terminum faciunt. Præter hos alii duo sunt coluri; quibus nomen dedit imperfecta cõversio. ambientes enim septemtrionalem verticem, atq; inde in diversa diffusi

& se

& se in summo intersecant, & quinque parallelos in quaternas partes æqualiter dividunt, zodiacum ita intersecantes, ut unus eorum per arietem & libram, alter per cancrum atque capricornum meando decurrat: sed ad australem verticem non pervenire creduntur. duo, qui ad numerum prædictum supersunt; meridianus & horizon, non scribuntur in sphæra; quia certum locum habere non possunt, sed pro diversitate circumspicientis habitantisve variantur. Meridianus est enim, quem sol cum super hominum verticem venerit ipsum diem medium efficiendo designat. &, quia globositas terræ habitationes omnium æquales sibi esse non patitur, non eadem pars cœli omnium verticem despicit. & ideo unus omnibus meridianus esse non poterit: sed singulis gentibus super verticem suum proprius meridianus efficitur. similiter sibi horizontem facit circumspectio singulorum. horizon est enim velut quodam circo designatus terminus cœli, quod super terram videtur. & quia ad ipsum verè finem non potest humana acies pervenire; quantum quisque oculos circumferendo conspexerit proprium sibi cœli quod super terram est, terminum facit. hinc horizon, quem sibi uniuscujusque circumscribit adspectus, ultra trecentos & sexaginta stadios longitudinem [2] in se continere non poterit. centum enim & octoginta stadios non excedit acies contra videntis. sed visus cum ad hoc spatium venerit accessu deficiens in rotunditatem recurrendo curvatur. atque ita fit ut hic numerus ex utraque parte geminatus trecentorum sexaginta stadiorum spatium, quod intra horizontem suum continetur efficiat; semperque quantum ex hujus spatii parte postera procedendo dimiseris, tantum tibi de anteriore sumetur: & ideo horizon semper quantacun-

2. *In se continere*] Membranarum altera *inter se*, sed optima cum chartaceo libro *intra se*, quod auctoris est. Habuimus supra: *Unitas innumeras species & de se creat & intra se continet.* Et sequitur: *quod intra horizontem suum continetur.* Gronov.

tacunque locorum transgressione mutatur. hunc autem, quem diximus, admittit adspectum, aut in terris æqua planities, aut pelagi tranquilla libertas, qua nullam oculis objicit offensam. Nec te moveat quod sæpe in longissimo positum montem videmus, aut quod ipsa cœli superna suspicimus. aliud est enim cum se oculis ingerit altitudo; aliud cum per planum se porrigit & extendit intuitus: in quo solo horizontis circus efficitur. Hæc de circis omnibus, quibus cœlum cingitur dicta sufficiant. tractatum ad sequentia transferamus.

CAP. XVI.

Qui fiat ut quædam stellæ numquam à nobis videantur, & quanta stellarum omnium magnitudo.

EX *quo mihi omnia contemplanti præclara cetera & mirabilia videbantur. Erant autem hæ stellæ quas numquam ex hoc loco vidimus, & eæ magnitudines omnium quas esse numquam suspicati sumus. ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cælo citima terris luce lucebat aliena. stellarum autem globi terræ magnitudinem facile vincebant.* Dicendo; *Ex quo mihi omnia contemplanti,* [1] id quod supra retulimus affirmat; in ipso lacteo Scipionis & parentum per somnium contigisse conventum. duo sunt autem præcipua, quæ in stellis se admiratum refert, aliquarum novitatem, & omnium magnitudinem. Ac prius de novitate, post de magnitudine disseremus. Plene & docte adjiciendo, *quas numquam ex hoc loco vidimus*, causam cur à nobis non videantur ostendit. locus enim nostræ habitationis ita positus est, ut quædam stellæ ex ipso numquam possint videri. quia ipsa pars cœli, in qua sunt, numquam potest hic habitantibus apparere. pars enim hæc terræ, quæ incolitur ab universis hominibus, qui nos invicem scire possumus,.

1 *Id est quod supra retulimus affirmat*] Lapsus ex Stephani, officina propagatus: nam verbum substantivum necessario eradendum, & sic Mss. *Gronov.*

2 *Lict-*

mus, ad ſeptemtrionalem verticem ſurgit: & ſphæralis convexitas auſtralem nobis verticem in ima demergit. cum ergo ſemper circa terram ab ortu in occaſum cœli ſphæra volvatur; vertex hic, qui ſeptemtriones habet, quoquo verſum mundana volubilitate vertatur, quoniam ſuper nos eſt, ſemper à nobis videtur ac ſemper oſtendit

Arctos Oceani metuentes æquore tingui.

Auſtralis contra, quaſi ſemel nobis pro habitationis noſtræ poſitione demerſus, nec ipſe nobis umquam videtur, nec ſidera ſua, quibus & ipſe ſine dubio inſignitur, oſtendit. & hoc eſt quod poëta naturæ ipſius conſcius dixit,

Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Maneſque profundi.

Sed cum hanc diverſitatem cæleſtibus partibus vel ſemper vel numquam apparendi terræ globoſitas habitantibus faciat: ab eo qui in cœlo eſt omne ſine dubio cœlum videtur non impediente aliqua parte terræ, quæ tota puncti locum pro cœli magnitudine vix obtinet. Cui ergo auſtralis verticis ſtellas numquam de terris videre contigerat, ubi circumſpectu libero ſine offenſa terreni obicis viſæ ſunt, jure quaſi novæ admirationem dederunt. & quia intellexit cauſam propter quam eas numquam ante vidiſſet, ait; *erant autem hæ ſtellæ quas numquam ex hoc loco vidimus.* hunc locum demonſtrative terram dicens, in qua erat dum iſta narraret. ſequitur illa diſcuſſio, quid ſit quod adjecit; *& hæ magnitudines omnium, quas eſſe numquam ſuſpicati ſumus.* cur autem magnitudines, quas vidit in ſtellis, nunquam homines ſuſpicati ſunt, ipſe patefecit addendo: *ſtellarum autem globi terræ magnitudinem facile vincebant.* nam quando homo, niſi quem doctrina philoſophiæ ſupra hominem, imo vere hominem, fecit, ſuſpicari poteſt ſtellam unam omni terra eſſe majorem, cum vulgo ſingulæ vix facis unius flammam æquare poſſe videantur? ergo tunc earum vere magnitudo aſſerta credetur, ſi majores ſingulas, quam eſt omnis terra, eſſe conſtite-

rit. quod hoc modo 2 licebit recognoscas. Punctum dixerunt esse geometræ quod ob incomprehensibilem brevitatem sui in partes dividi non possit; nec ipsum pars aliqua, sed tantummodo signum esse dicatur. physici, terram ad magnitudinem circi, per quem sol volvitur, puncti modum obtinere docuerunt. Sol autem quanto minor sit circo proprio deprehensum est. manifestissimis enim dimensionum rationibus constat, mensuram solis ducentesimam sextamdecimam partem habere magnitudinis circi, per quem sol ipse discurrit. cum ergo 3 sol ad circum pars certa sit; terra vero ad circum solis punctum sit, quod pars esse non possit: sine cunctatione judicii solem constat terra esse majorem, si major est pars eo, quod partis nomen nimia brevitate sui non capit. verum solis circo superiorum stellarum circos certum est esse majores, si eo quod continetur, id quod continet majus est; cum hic sit cælestium sphærarum ordo, ut à superiore unaquæque inferior ambiatur. unde & lunæ sphæram quasi à cœlo ultimam & vicinam terræ minimam dixit; cum terra ipsa 4 in punctum quasi vere jam postrema deficiat. si ergo stellarum superiorum circi, ut diximus, circo solis sunt grandiores; singulæ autem hujus sunt magnitudinis ut ad circum unaquæque suum modum partis obtineant: sine dubio singulæ terra sunt ampliores, quam ad solis circum qui superioribus minor est, punctum esse prædiximus. De luna, si vere luce lucet aliena, sequentia docebunt.

2. *Licebit recognoscas*] Ut 1 Sat. 7. *Unde quæ sciri fas est, Horus noster licebit mecum recognoscat.* Quare nec audiendi Mss. in quibus *licet*, ut ante Stephanum legebatur. *Gronov.*

3. *Sol ad circum pars certa sit*] Rectius leges ex Mss. *ad circum suum.* Deinde Membranæ: *quod partis nomen nimia brevitate non capit.* omisso *sui.* Gron.

4. *In punctum quasi vere jam postrema deficiat*] Servant ad oram libri loco *vere*, *sphæra*. Quasi terram non sphæram dignaretur dixisse, sed sphæricum quasi punctum. Quod non absonum adeo fuerit. Prius tamen quis sollicitet? *Pont.*

CAP.

CAP XVII.

Cœlum quamobrem ſemper & in orbem moveatur: quo ſenſu ſummus vocetur deus: & ecquid ſtellæ, quas fixas vocant, ſuo etiam proprioque motu agantur.

HÆc cum Scipionis obtutus non ſine admiratione percurrens ad terras uſque fluxiſſet, & illic familiarius hæſiſſet: rurſus avi monitu ad ſuperiora revocatus eſt, ipſum a cœli exordio ſphærarum ordinem in hæc verba monſtrantis: *Novem tibi orbibus vel potius globis connexa ſunt omnia; quorum unus eſt cœleſtis extimus, qui reliquos omnes complectitur, ſummus ipſe deus arcens & continens ceteros, in quo ſunt infixi illi qui volvuntur ſtellarum curſus ſempiterni: huic ſubjecti ſunt ſeptem, qui verſantur retro contrario motu atque cælum. e quibus unum globum poſſidet illa, quam in terris Saturniam nominant. deinde eſt hominum generi proſperus & ſalutaris ille fulgor qui dicitur Iovis; tum rutilus horribiliſque terris, quem Martium dicitis. deinde ſubter mediam fere regionem ſol obtinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio. tanta magnitudine ut cuncta ſua luce luſtret & compleat. hunc ut comites conſequuntur Veneris alter; alter Mercurii curſus: infimoque orbe luna radiis ſolis accenſa convertitur. infra autem eam nihil eſt niſi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos: ſupra lunam ſunt æterna omnia. nam ea, quæ eſt media & nona tellus, neque movetur & infima eſt, & in eam feruntur omnia nutu ſuo pondera.* Totius mundi à ſummo in imum diligens in hunc locum collecta deſcriptio eſt; & integrum quoddam univerſitatis corpus effingitur, quod quidam τὸ πᾶν, id eſt, omne, dixerunt. unde & hic dicit: *connexa ſunt omnia.* Vergilius vero magnum corpus vocavit:

Et magno ſe corpore miſcet.

Hoc autem loco Cicero rerum quærendarum jactis ſemini-

bus, multa nobis excolenda legavit. de septem subjectis globis ait; *qui versantur retro contrario motu atque cœlum.* quod cum dicit; admonet, ut quæramus, si versatur cœlum: & si illi septem & versantur & contrario motu moventur; aut si hunc esse sphærarum ordinem quem Cicero refert, Platonica consentit auctoritas: &, si vere subjectæ sint: quo pacto stellæ earum omnium zodiacum lustrare dicantur, cum zodiacus & unus & in summo cœlo sit: quæve ratio in uno Zodiaco aliarum cursus breviores aliarum faciat longiores. hæc enim omnia in exponendo earum ordine necesse est asserantur. & postremo, qua ratione in terram ferantur, sicut ait, *omnia nutu suo pondera.* Versari cœlum mundanæ animæ natura & vis & ratio docet. cujus æternitas in motu est; quia numquam motus relinquit, quod vita non deserit: nec ab eo vita discedit, in quo viget semper agitatus. igitur & cæleste corpus, quod mundi anima futurum sibi inmortalitatis particeps fabricata est, ne umquam vivendo deficiat, semper in motu est & stare nescit: quia nec ipsa stat anima qua impellitur. nam cum animæ, quæ incorporea est, essentia sit in motu; primum autem omnium cœli corpus anima fabricata sit: sine dubio in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura migravit. cujus vis integra & incorrupta non deserit, quod primum cæpit movere. ideo vero cæli motus necessario volubilis est; quia cum semper moveri necesse sit; ultra autem locus nullus sit quo se tendat accessio; continuatione perpetuæ in se reditionis agitatur. ergo in quo potest vel habet, currit, & accedere ejus revolvi est: quia sphæræ spatia & loca complectentis omnia unus est cursus, rotari. sed & sic animã sequi semper videtur, quæ in ipsa universitate discurrit. Dicemus ergo quod eam numquam reperiat, si semper hanc sequitur. imo semper eam reperit; quia ubiq; tota, ubique perfecta est. cur ergo si quam quærit reperit non quiescit? quia & illa requietis est inscia. staret enim si usquam stantem animam reperiret. cum vero illa, ad cujus appeten-

pĕtentiā trahitur, semper in universa se fundat; semper & corpus se in ipsam, & per ipsam retorquet. hæc de cælestis volubilitatis arcano pauca de multis Plotino auctore reperta sufficiant. Quod autem hunc istum extimum globum, qui ita volvitur, summū deum vocavit; non ita accipiendum est, ut ipse prima causa & deus ille omnipotentissimus existimetur: cum globus ipse, quod cœlū est, animæ sit fabrica; anima ex mente processerit; mens ex deo, qui vere summus est, procreata sit. sed summum quidem dixit ad ceterorū ordinem, qui subjecti sunt: unde mox subjecit; *arcens & continens ceteros.* deum vero quod non modo immortale animal ac divinum sit, plenum inclytæ ex illa purissima mente rationis; sed quod & virtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam summitatis sequuntur, aut ipse faciat aut ipse contineat, ipsum denique Iovem veteres vocaverunt, & apud theologos Iupiter est mundi anima. hinc illud est:

Ab Jove principium Musæ. Jovis omnia plena.

quod de Arato poëtæ alii mutuati sunt, qui de sideribus locuturus à cælo, in quo sunt sidera, exordium sumendum esse decernens, [1] ab Iove incipiendum esse memoravit. hinc Iuno & soror ejus & conjunx vocatur. est autem Juno aër: & dicitur soror; quia isdem seminibus, quibus cælum, etiam aër est procreatus: conjunx; quia aër subjectus est cælo. his illud adjiciendum est; quod præter duo lumina & stellas quinque, quæ appellantur vagæ, reliquas omnes alii infixas cælo nec nisi cum cælo moveri; alii, quorum assertio vero proprior est, has quoque dixerunt suo motu, præter quod cum cœli conversione feruntur, accedere: sed propter immensitatem extimi globi excedentia credibilem numerum secula in una eas cursus sui ambitione consumere; & ideo nullum earum motum ab homine sentiri: cum non sufficiat huma-

AB *Iove incipiendum*] Ex Διὸς ἀρχόμεσθα. Quo principio & in Ptolemæo Theocritus est usus. *Camerarius.*

humanæ vitæ ſpatium ad breve ſaltem punctum tam tardæ acceſſionis deprehendendum. hinc Tullius nullius ſectæ inſcius veteribus approbatæ ſimul attigit utramque ſententiam dicendo: *in quo ſunt infixi illi qui volvuntur ſtellarum curſus ſempiterni.* nam & infixos dixit, & curſus habere non tacuit.

CAP. XVIII.

Stellas errantes contrario quam cælum motu verſari.

NUnc utrum illi ſeptem globi, qui ſubjecti ſunt, contrario, ut ait, quam cælum vertitur, motu ferantur, argumentis ad verum ducentibus requiramus. Solem ac lunam & ſtellas quinque quibus ab errore nomen eſt, præter quod ſecum trahit ab ortu in occaſum cæli diurna converſio, ipſa ſuo motu in orientem ab occidente procedere non ſolum [1] litterarum profanis, ſed multis quoque doctrina initiatis, abhorrere à fide ac monſtro ſimile judicatum eſt: ſed apud preſſius intuentes ita verum eſſe conſtabit, ut non ſolum mente concipi, ſed oculis quoque ipſis poſſit probari. tamen ut nobis de hoc ſit cum pertinaciter negante tractatus, age, quisquis tibi hoc liquere diſſimulas, ſimul omnia quæ vel contentio ſibi fingit detractans fidem, vel quæ ipſa veritas ſuggerit in diviſionis membra mittamus. Has erraticas cum luminibus duobus aut infixas cælo, ut alia ſidera, nullumque ſui motum noſtris oculis indicare, ſed ferri mundanæ converſionis impetu, aut moveri ſua quoque acceſſione dicemus. rurſus, ſi moventur: aut cæli viam ſequuntur ab ortu in occaſum & communi & ſuo motu meantes; aut contrario receſſu in orientem ab occidentis parte verſantur. præter hæc, ut opinor, nihil poteſt vel eſſe vel fingi. nunc videamus

deamus

LIterarum profanis] Ita Minucius in Octavio ſuo: *Audere quoſdam & hos ſtudiorum rudes, literarum profanos, expertes artium niſi ſordidarum, certum aliquid de ſumma rerum & maieſtate decernere.* GRONOV.

2 Conſi-

deamus quid ex his poterit verum probari. Si infixæ essent: numquam ab eadem statione discederent; sed in isdem locis semper, ut aliæ, viderentur. ecce enim de infixis vergiliæ nec à sui umquam se copulatione dispergunt; nec hyadas, quæ vicinæ sunt, deserunt; aut Orionis proximam regionem relinquunt. septemtrionum quoque compago non solvitur. anguis qui inter eos labitur semel circumfusum non mutat amplexum. hæ vero modo in hac modo in illa cæli regione visuntur. & sæpe cum in unum locum duæ pluresve convenerint, & a loco tamen in quo simul visæ sunt & à se postea separantur. ex hoc eas non esse cælo infixas oculis quoque approbantibus constat. igitur moventur. nec negare hoc quisquam poterit, quod visus affirmat. quærendum est ergo utrum ab ortu in occasum an in contrarium motu proprio revolvantur. sed & hoc quærentibus nobis non solum manifestissima ratio sed visus quoque ipse monstrabit. 2 consideremus enim singulorum ordinem, quibus zodiacum divisum vel distinctum videmus, & ab uno signo quolibet ordinis ejus sumamus exordium. Cum aries exoritur, post ipsum taurus emergit: hunc gemini sequuntur, hos cancer, & per ordinem reliqua signa. si istæ ergo in occidentem ab oriente procederent: non ab ariete in taurum, qui retro locatus est; nec à tauro in geminos signum posterius volverentur: sed à geminis in taurum, & à tauro in arietem recta & mundanæ volubilitatis consona accessione prodirent. cum vero à primo in signum secundum, à secundo ad tertium, & inde ad reliqua, quæ posteriora sunt, revolvantur; signa autem infixa cælo ferantur: sine dubio constat, has stellas non cum cœlo sed contra cœlum moveri. hoc ut plene liqueat, adstruamus de lunæ cursu, qui & claritate sui & velocitate notabilior est. Luna, postquam à sole discedens

2. *Consideremus enim singulorum ordinem, quibus*] Nonne res ipsa scribi postulet? *signorum ordinem.* Nam & sequitur continuo, *& ab uno signo quolibet*, &c. *Pontan.*

dens novata eſt, ſecundo fere die circa occaſum videtur, & quaſi vicina ſoli quem nuper reliquit. poſtquam ille demerſus eſt; ipſa cœli marginem tenet antecedenti ſuperoccidens. tertio die tardius occidit quam ſecundo; & ita quotidie longius ab occaſu recedit, ut ſeptimo die circa ſolis occaſum in medio cœlo ipſa videatur: poſt alios veró ſeptem, cum ille mergit, hæc oritur: adeo media parte menſis dimidium cœlum, id eſt, unum hemiſphærium, ab occaſu in orientem recedendo metitur. rurſus poſt ſeptem alios circa ſolis occaſum latentis hemiſphærii verticem tenet. & hujus rei indicium eſt, quod medio noctis exoritur: poſtremo totidem diebus exemptis ſolem denuo comprehendit, & vicinus videtur ortus amborum, quamdiu ſoli ſuccedens rurſus novetur, & rurſus recedens paulatim ſemper in orientem regrediendo relinquat occaſum. Sol quoque ipſe non aliter quam ab occaſu in orientem movetur; &, licet tardius receſſum ſuum quam luna conficiat (quippe qui tanto tempore [3] ſignum unum emetiatur, quanto totum zodiacum luna diſcurrit) manifeſta tamen & ſubjecta oculis motus ſui præſtat indicia. hunc enim in ariete eſſe ponamus. quod, quia æquinoctiale ſignum eſt, pares horas ſomni & diei facit. in hoc ſigno cum occidit; libram, id eſt, ſcorpii chelas mox oriri videmus: & apparet taurus vicinus occaſui. nam & vergilias & hyadas partes tauri clariores non multo poſt ſole mergente videmus. ſequenti menſe ſol in ſignum poſterius, id eſt, in taurum recedit: & ita fit ut neque vergiliæ neque alia pars tauri illo menſe videatur. ſignum enim, quod cum ſole oritur & cum ſole occidit, ſemper occulitur. adeo ut & vicina aſtra ſolis propinquitate celentur. nam & canis tunc, quia vicinus tauro eſt, non videtur tectus lucis propinquitate. & hoc eſt quod Vergilius ait;

Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & adverſo cedens canis occidit aſtro.

non

3. *Signum unum emetiatur*] Libri vetuſti *unumquodque*. Gronov.

Ut ra-

non enim vult intelligi tauro oriente cum ſole, mox in occaſum ferri canem, qui proximus tauro eſt; ſed occidere eum dixit tauro geſtante ſolem: quia tunc incipit non videri ſole vicino. tunc tamen occidente ſole libra adeo ſuperior invenitur; ut totus ſcorpius ortus appareat: gemini vero vicini tunc videntur occaſui. rurſus, poſt tauri menſem gemini non videntur; quod in eos ſolem migraſſe ſignificat. poſt geminos recedit in cancrum: & tunc, cum occidit, mox libra in medio cælo videtur. adeo conſtat ſolem tribus ſignis peractis, id eſt, ariete & tauro & geminis, ad medietatem hemiſphærii receſſiſſe. denique, poſt tres menſes ſequentes, tribus ſignis quæ ſequuntur emenſis, cancrum dico, leonem & virginem, invenitur in libra, quæ rurſus æquat noctem diei, &, dum in ipſo ſigno occidit, mox oritur aries, in quo ſol ante ſex menſes occidere ſolebat. ideo autem occaſum magis ejus quam ortum eligimus proponendum; quia ſigna poſteriora poſt occaſum videntur, &, dum ad hæc quæ ſole mergente videri ſolent, ſolem redire monſtramus, ſine dubio eum contrario motu recedere, quam cœlum movetur, oſtendimus. Hæc autem, quæ de ſole & luna diximus, etiam quinque ſtellarum receſſum aſſignare ſufficient. pari enim ratione in poſteriora ſigna migrando ſemper mundanæ volubilitati contraria receſſione verſantur.

Cap. XIX.

Quem Cicero & quem Plato Soli inter errantes ſtellas aſſignaverint ordinem: cur luna lumen ſuum mutuetur à ſole, ſicque luceat ut tamen non calefaciat. dehinc cur ſol non abſolute ſed fere medius inter planetas eſſe dicatur. unde ſideribus nomina: & cur ſtellarum errantium aliæ adverſæ nobis ſint, aliæ proſperæ.

His aſſertis de ſphærarum ordine pauca dicenda ſunt. in quo diſſentire à Platone Cicero videri poteſt: cum hic ſolis

ſolis ſphæram quartam de ſeptem, id eſt, in medio, locatam dicat. Plato à luna ſurſum ſecundam, hoc eſt, inter ſeptem à ſummo locum ſextum tenere commemoret. Ciceroni Archimedes & Chaldæorum ratio conſentit. Plato Ægyptios omnium philoſophiæ diſciplinarum parentes ſecutus eſt; qui ita ſolem inter lunam & Mercurium locatum volunt, [1] ut ratione tamen deprehenderint & edixerint, cur à nonnullis ſol ſupra Mercurium ſupraque Venerem eſſe credatur. nam nec illi, qui ita æſtimant, à ſpecie veri procul aberrant. opinionem vero iſtius permutationis hujuſmodi ratio perſuaſit. A Saturni ſphæra, quæ eſt prima de ſeptem, uſque ad ſphæram Iovis à ſummo ſecundam, interjecti ſpatii tanta diſtantia eſt, ut zodiaci ambitum ſuperior triginta annis, duodecim vero annis ſubjecta conficiat. rurſus tantum à Iove ſphæra Martis recedit, ut eundem curſum biennio peragat. Venus autem tanto eſt regione Martis inferior, ut ei annus ſatis ſit [2] ad zodiacum peragrandum jam vero ita Veneri proxima eſt ſtella Mercurii, & Mercurio ſol propinquus; ut hi tres cælum ſuum pari temporis ſpatio, id eſt, anno, plus minuſve circumeant. igitur & Cicero hos duos curſus comites ſolis vocavit, quia in ſpatio pari longe à ſe numquam

VT *ratione tamen deprehenderint & edixerint*] Animo meo poſtrema hic vocula ſpuria ſit. Suggerit ad marginem Lugdunenſis: *elicuerint*. Fallor? aut ſcripſit Aurelius, *delicuerint*, quod nos *delicaverint* aut *declaraverint* dixiſſemus. Nonius: *Delica eſt aperi vel explana. Titinnius, Quid iſtuc eſt? aut quid iſtic ſibi vult ſermo, mater delica.* Pont. Non parva lectionis in Mss. eſt varietas: ſed antiquiſſimus: *ut rationem tamen & deprehenderint & edixerint*. Quod forte verum eſt: nam & lib. 2. cap. ult. *Poſtquam quanta & quam divina præmia virtutibus d. beantur, edixit.* Suſpicor tamen fuiſſe olim, *& ediderint*. Eſt enim interdum *edere* id ipſum, quod & *prodere* dicunt & divulgare. Cicero 3. de legibus: *apud eoſdem, qui magiſtratu abierint, edant & exponant, quid in magiſtratu geſſerint*. Gronov.

2. *Ad zodiacum peragrandum*] Conſueta Aſtrologis & Arateorum ſcholiaſtæ & infra noſtro quoque loquendi ratio. Sed non fuerat hoc loco expellenda vetus ſcriptura, quæ apparet in ſcriptis *ad Zodiacum peragendum* quæ melior eſt. Sic cap. præced. *Solem tribus ſignis peractis* &c. hoc eſt, emenſis. Quintilianus decl. 1 *Nec tota tibi penatium ſacra peragenda ſunt*. & Ovidius illic à patre meo adductus: *Cum ſol duodena peregit Signa*. Infra quoque non male ſcripti, *ideo & Cicero*. Item, *luna a. t. ab his deorſum receſſit*. Gronov.

3. Cir-

quam recedunt. luna autem tantum, ab his deorsum recedit, ut quod illi anno, viginti octo diebus ipsa conficiat, ideo neque de trium superiorum ordine, quem manifeste clareque distinguit immensa distantia, neque de lunæ regione, quæ ab omnibus multum recessit, inter veteres aliqua fuit dissensio. horum vero trium sibi proximorum Veneris, Mercurii & Solis ordinem vicinia confudit; sed apud alios. nam Ægyptiorum sollertiam ratio non fugit: quæ talis est. 3 Circulus, per quem sol discurrit, à Mercurii circulo ut inferior ambitur. illum quoque superior circulus Veneris includit: atque ita fit ut hæ duæ stellæ, cum per superiores circulorum suorum vertices currunt, intelligantur supra solem locatæ: cum vero per inferiora commeant circulorũ; sol eis superior æstimetur. Illis ergo qui sphæras earũ sub sole dixerunt, hoc visum est ex illo stellarum cursu qui nonnumquam, ut diximus, videtur inferior; qui & vere notabilior est, quia tunc liberius apparet. nam cum superiora tenent, magis radiis occuluntur. & ideo persuasio ista convaluit; & ab omnibus pæne hic ordo in usum receptus est: perspicacior tamen observatio meliorem ordinem deprehendit, quem præter indaginem visus hæc quoque ratio commendat; quod lunam, quæ luce propria caret & de sole mutuatur, necesse est fonti luminis sui esse subjectam. hæc enim ratio facit lunam non habe-

3. *Circulus per quem Sol discurrit, à Mercurii circulo*] Respexit ingeniosissimus seculi sui Nicolaus Copernicus: *Qua propter*, inquit, *minime contemnendum arbitror, quod M. Capella, qui Encyclopædian scripsit, & quidam alii Latinorum percalluerunt. Existimant enim, quod Venus & Mercurius circumerrant Solem in medio existentem, & eam ob causam ab illo non ulterius digredi putant, quam suorum convexitas orbium patiatur, quoniam terram non ambiunt ut cæteri, sed absidas conversas habent.* Quam deinde solertiam æmulus Clarissimus ille Danorum & ævi nostri Atlas, vir illustris Tycho Brahe, non Soli Cælove, ut Torinensis ille torpentem quietem, sed naturæ eorum, quæ ut anima nostra in motu semper, convenientissimum habitum tribuit, assimilem plane Ægyptiorum huic, uti noster sentit; ut Capella, Pythagoræ invento. Tychonianas vero hypotheses ipsas, cælesti ingenio & cura elaboratas (quod nos, dum in insula Ponti Danici Venusia jucundissime cum eo degimus penitius didicimus) agnoscet aliquando nec mirabitur satis nostra aut postera ætas. *Pontan.*

4. Lu-

habere lumen proprium, ceteras omnes ſtellas lucere ſuo; quod illæ ſupra ſolem locatæ in ipſo puriſſimo æthere ſunt, in quo omne, quicquid eſt, lux naturalis & ſua eſt: quæ tota cũ igne ſuo ita ſphęræ ſolis incumbit, ut cæli zonę, quæ procul à ſole ſũt, perpetuo frigore oppreſſę ſint, ſicut infra oſtendetur. luna vero, quia ſola ipſa ſub ſole eſt & caducorum jam regioni luce ſua carenti proxima, [4] lucem niſi de ſuperpoſito ſole, cui reſplendet, habere non potuit. [5] denique quia totius mundi ima pars terra eſt; ætheris autem ima pars luna eſt; lunam quoque terram ſed ętheream vocaverunt; immobilis tamen, ut terra, eſſe non potuit, quia in ſphæra, quæ volvitur, nihil manet immobile præter centrũ. mundanę autem ſphæræ terra centrum eſt; ideo ſola immobilis perſeverat. Rurſus terra accepto ſolis lumine clareſcit tantummodo, non relucet; luna ſpeculi inſtar, lumen quo illuſtratur emittit: quia illa aëris & aquæ, quę per ſe concreta & denſa ſunt, fæx habetur, & ideo extrema vaſtitate denſata eſt, nec ultra ſuperficiem quavis luce penetratur: hæc licet & ipſa finis eſt, ſed liquidiſſimæ lucis & ignis ætherei, ideo quamvis denſius corpus ſit quam cetera cæleſtia, ut multo tamen terreno purius, ſit acceptæ luci penetrabilis adeo, ut eam de ſe rurſus emittat, nullum tamen ad nos perferentem ſenſum caloris, quia lucis radius, cum ad nos de origine ſua, id eſt, de ſole pervenit, naturam ſecum ignis de quo naſcitur devehit: cum vero in lunæ corpus infunditur & inde reſplendet, ſolam refundit claritudinem nõ calorem. nam & ſpeculum, cũ ſplendorem de ſe vi oppoſiti eminus ignis emittit, ſolam ignis ſimilitudinem carentẽ ſenſu caloris oſtendit. Quem ſoli ordinem Plato dederit vel ejus auctores, quoſve Cicero ſecutus

quartum

4. *Lucem niſi de ſuperpoſito Sole, cui reſplendet*] Malim, *de ſuper oppoſito*. Dixit jam ante, *Sic enim evenit, ut aut Luna contra Solem poſita ad mutuandum ab eo ſolitum lumen*. Idem.

5. *Denique quia totius mundi una pars terra eſt; ætheris autem una pars luna eſt*] Legendum omnino cum Modio, *ima pars terra eſt*. item; *ima pars luna eſt*: utrobique inquam *ima* pro *una* reponendo. *Idem*.

6. *Ad*

quartum locū globo ejus assignaverit, vel quæ ratio persuasionem hujus diversitatis induxerit, & cur dixerit Tullius, *infimoque orbi luna radiis solis accensa convertitur*, satis dictum est. sed his hoc adjiciendum est, cur Cicero, cum quartum de septem solem velit, quartus autem inter septem non fere medius sed omnimodo medius & sit & habeatur, non abrupte medium solem sed fere medium dixerit his verbis: *deinde subter mediam fere regionem sol obtinet*. sed non vacat 6 adjectio, quam hæc pronunciatio temperat. nam sol quartum locum obtinens mediam regionem tenebit numero, spatio non tenebit. si inter ternos enim summos & imos locatur, sine dubio medius est numero: sed totius spatii, quod septem sphæræ occupant, dimensione perspecta, regio solis non invenitur in medio spatio locata; quia magis à summo ipse quam ab ipso recessit ima postremitas, quod sine ulla disceptationis ambage compendiosa probabit assertio. Saturni stella, quæ summa est, Zodiacum triginta annis peragrat; sol medius anno uno; luna ultima uno mense non integro. tantum ergo interest inter solem & Saturnum, quantum inter unum & triginta; tantum inter lunam solemque, quantum inter duodecim & unum. Ex his apparet totius à summo in imum spatii certam ex media parte divisionem solis regione non fieri. sed quia hic de numero loquebatur, in quo vere qui quartus, & medius est; ideo pronunciavit quidem medium, sed, propter latentem spatiorum divisionem, verbum quo hanc definitionem temperaret adjecit. Notandum, quod esse stellam Saturni & alteram Iovis,

6. *Adjectio, quam hæc pronuntiatio temperat*] Certe pronuntiatio hæc non temperat adjectionem, hoc est, particulam *fere*, sed ipsi particulæ inest vis pronuntiationem istam temperandi, ne præcise &, ut ait, auctor, abrupte medius Sol pronuncietur. Itaque relicto Stephano sequamur potius veteres editos & scriptos, in quibus est: *adjectio fere* (hoc ex Mss. addo, nam in editis omissum) *qua hæc pronuntiatio temperatur*. Et eodem modo postea reponendum, *sed propter spatiorum dimensionem; adjecit verbum fere, quo hanc definitionem temperat*. Hic namque ordo ab iisdem exhibetur, omisso τοῦ *latentem* & *dimensionem* non *divisionem*, tum adjecta particula. *Gronov.*

7. *Huma-*

Iovis, Martis aliam, non naturæ constitutio sed 7 humana persuasio est; quæ *stellis numeros & nomina fecit.* non enim ait illam, quæ Saturnia est, sed *quam in terris Saturniam nominant*;&c,*ille fulgor qui dicitur Jovis*,&c,*quem Martium dicitis.* adeo expressit in singulis nomina hæc 8 non esse inventa naturæ sed hominũ commenta significationi distinctionis accommoda. Quod vero fulgorem Iovis humano generi prosperum & salutarem, contra Martis rutilum & terribilem terris vocavit; alterum tractum est ex stellarum colore (nam fulget Iovis, rutilat Martis) alterum ex tractatu eorum, qui de his stellis ad hominum vitam manare volunt adversa vel prospera. nam plerumque de Martis stella terribilia, de Iovis salutaria evenire definiunt. causam si quis forte altius quærat, 9 unde divinis malivolentia, ut stella malefica esse dicatur (sicut de Martis & Saturni stellis existimatur) aut cur notabilior benignitas Iovis & Veneris inter genethliacos habeatur, cum sit divinorum una natura; in medium proferam rationem apud unum omnino, quod sciam, lectam. nam Ptolemæus in libris tribus, quos de harmonia composuit, patefecit causam quam breviter explicabo. 10 Certi sunt numeri, per quos inter omnia, quæ sibi conveniunt junguntur & aptantur, fit jugabilis competentia; nec quicquam potest alteri nisi per hos numeros convenire. 11 sunt autem

7. *Humana persuasio est; quæ stellis numeros & nomina fecit*] Plenus fere versiculus est, & Senecæ quoque annotatus lib. 7. Natural. Quæstionum cap. 25. *Nondum sunt*, inquit, *anni mille quingenti, ex quo Græcia*
- - *stellis numeros & nomina fecit.*
Estque Virgilii lib. 1. Georg. sub initium: *Navita dum stellis*, &c. *Pont.*

8. *Non esse inventa naturæ*] Totum locum ita referunt Mss. *Non esse inventa ex natura, sed hominum commento signif. dist. accommodata.* Gronov.

9. *Unde divinis malevolentia.*] Mss. addunt sine hæsitatione *adscribatur*, nec reprobandum puto Et iidem *genealogos* pro *genethliacos*. Gronov.

10. *Certi sunt numeri*] Ratio Macrobii poscit, ut scribamus cum Mss. *Certi sunt, inquit, numeri.* Et deinde *quæ sibi convenienter junguntur*, multo melius. *Gronov.*

11. *Sunt autem epitritus*] Rescribo cum antiquis. *Sunt autem hi; epitritus*, &c. Plane ut libro II. cap. I. *Numerorum pauci inventi sunt, qui sibi ad efficiendam musicam convenirent. Sunt autem hi sex omnes; epitritus, &c.* Gron.

Res

autem epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris, quadruplus. quæ hoc loco interim quasi nomina numerorum accipias volo. in sequentibus vero, dum de harmonia cœli loquemur, quid sint hi numeri, quidve possint oppertunius aperiemus. modo hoc nosse sufficiat, quia sine his numeris nulla colligatio, nulla potest esse concordia. vitam vero nostram præcipue sol & luna moderantur. nam cum sint caducorum corporum hæc duo propria, sentire vel crescere; αἰσθητικὸν, id est, sentiendi natura, de sole; φυτικὸν autem, id est, crescendi natura, de lunari ad nos globositate perveniunt. sic utriusque luminis beneficio hæc nobis constat vita, qua fruimur. Conversatio tamen nostra & proventus actuum tam ad ipsa duo lumina, quam ad quinque vagas stellas refertur. sed harum stellarum alias interventus numerorum, quorum supra fecimus mentionem, cum luminibus bene jungit ac sociat; alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. ergo Veneria & Iovialis stella per hos numeros lumini utrique sociantur: sed Iovialis soli per omnes, lunæ vero per plures, & Veneria lunæ per omnes, soli per plures numeros aggregatur. Hinc, licet utraque benefica credatur, Iovis tamen stella cum sole accommodatior est, & Veneria cum luna: atque ideo vitæ nostræ magis commodant, quasi luminibus vitæ nostræ auctoribus numerorum ratione concordes. Saturni autem Martisque stellæ ita non habent cum luminibus competentiam, ut tamen aliqua vel extrema numerorum linea Saturnus ad solem, Mars aspiciat ad lunam. ideo minus commodi vitæ humanæ existimantur, quasi cum vitæ auctoribus apta numerorum ratione non juncti. cur tamen & ipsi nonnumquam opes vel claritatem hominibus præstare credantur, ad alterum debet pertinere tractatum: quia hic sufficit aperuisse rationem, cur alia terribilis, alia salutaris existimetur. Et Plotinus quidem in libro qui inscribitur, *Si faciunt astra*, pronunciat nihil vi vel potestate eorum hominibus evenire; sed ea quæ decreti necessi-

tas in singulos sancit, ita per horum septem transitum statione recessuve monstrari, ut aves seu prætervolando seu stando futura pennis vel voce significant nescientes. sic quoque tamen jure vocabitur hic salutaris, ille terribilis; cum per hunc prospera, per illum significentur incommoda.

CAP XX.

De diversis nominibus Solis deque ejusdem magnitudine.

IN his autem tot nominibus, quæ de sole dicuntur, non frustra nec ad laudis pompam lascivit oratio: sed [1] res vere vocabulis exprimitur. *Dux & princeps*, ait, *& moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio.* Plato in Timæo, cum de octo sphæris loqueretur, sic ait: Ut autem per ipsos octo circuitus celeritatis & tarditatis certa mensura & fit & noscatur; deus in ambitu supra terram [2] secundum lumen accendit, quod nunc solem vocamus. Vides ut hæc definitio vult esse omnium sphærarum lumen in sole. sed Cicero sciens etiam ceteras stellas habere lumen suum, solamque lunam, ut sæpe jam diximus, [3] proprio carere; obscuritatem definitionis hujus liquidius absolvens & ostendens in sole maximum lumen esse, non solum ait, *dux & princeps & mode-*

RES vere vocabulis exprimitur] Vera scriptura est: *sed res veræ vocabulis exprimuntur*. Gronov.

2. *Secundum lumen accendit*] At vero si omnium sphærarum lumen esse in Sole dixit Plato, jam unum tantum lumen agnoscere videtur, ut secundum lumen esse non possit. Vitium scripturæ agnosco, & rescribo: *Deus in ambitu supra terram secundo lumen accendit.* Eo enim loco Plato solem collocabat, à luna sursum secundam dicens, ut inquit Macrobius cap. 19. Et de hac emendatione dubitare non potest, qui Platonem consuluerit, cujus verba, ut opinio mea clarescat, adscribam. Ινα δ' ἔιη μέτρον ἐναργές τι πρὸς ἄλληλα βραδύτητι καὶ τάχει, καὶ τὰ περὶ τὰς ὀκτὼ φορὰς πορεύοιτο, φῶς ὁ θεὸς ἀνῆψεν ἐν τῇ πρὸς γῆν δευτέρᾳ τῶν περιόδων, ὃ δὴ νῦν κεκλήκαμεν Ηλιον. Ecce verbotenus à Macrobio expressum Platonem. Video nunc jam aliis hanc lectionem observatam, & ab iis ac Camerario ad marginem appositam: eoque magis neglectam postea miror. *Gronov.*

3. *Proprio carere*] Vetusti additum habent *lumine*, quod non videtur ab Aurelii simplicitate alienum. Post paulo legas necesse est, *non solum ait*, *dux*, *sed* & princeps & moderator lum. reliquorum. *Adeo & cet stellas suis esse lumina, sed hunc*, &c. *Gronov.*

4. Ut

moderator luminum reliquorum (adeo & ceteras ſtellas ſcit eſſe lumina,) ſed hunc ducem & principem, quem Heraclitus fontem cœleſtis lucis appellat. dux ergo eſt, quia omnes luminis majeſtate præcedit. princeps; quia ita eminet, ut propterea quod talis ſolus appareat ſol vocetur; moderator reliquorum dicitur, quia ipſe curſus eorum recurſuſque certa definitione ſpatii moderatur. nam certa ſpatii definitio eſt, ad quam cum unaquæque erratica ſtella recedens à ſole pervenerit, tamquam ultra prohibeatur accedere, agi retro videtur, & rurſus cum certam partem recedendo contigerit, ad directi curſus conſueta revocatur. ita ſolis vis & poteſtas motus reliquorum luminum conſtituta dimenſione moderatur. mens mundi ita appellatur [4] ut phyſici eum cor cœli vocaverunt. inde nimirum; quod omnia, [5] quæ ſtatuta ratione per cœlum fieri videmus, diem noctemque & migrantes inter utrumque prolixitatis brevitatiſque vices & certis temporibus æquam utriuſque menſuram, dein veris clementem teporem, torridum cancri ac leonis æſtum, mollitiem autumnalis auræ, vim frigoris inter utramque temperiem, omnia hæc ſolis curſus & ratio diſpenſat. jure ergo cor cœli dicitur, per quem fiunt omnia quæ divina ratione fieri videmus. Eſt & hæc cauſa, propter quam jure cor cœli vocetur; quod natura ignis ſemper in motu perpetuoque agitatu eſt. Solem autem ignis ætherei fontem dictum eſſe retulimus. hoc eſt ergo ſol in æthere, quod in animali cor: cujus iſta natura eſt, ne unquam ceſſet à motu; aut brevis ejus quocumque caſu ab agitatione ceſſatio mox animal interimat. hæc de eo quod ſolem mundi mentem vocavit. Cur vero & temperatio mundi dictus ſit, ratio in aperto eſt. ita enim non ſolum terram ſed ipſum quoque [6] cœlum, quod vere

4. *Ut Phyſici eum cor cœli vocaverunt*] Membrana utraque *vocarent*. Igitur lege *vocarunt*. Gronov.

5. *Quæ ſtatuta ratione*] *Quæ ſtatâ ratione* erat in membranis. *Pontan.*

6. *Cœlum, quod vere mundus vocatur*] II. 1. *Ideo & annus mundanus dicitur, quia mundus proprie cœlum vocatur.* I. Sat. 9. *Alii* Ianum *mundum, id eſt, cœlum eſſe voluerunt.* Ibidem cap. 18.

vere mundus vocatur, temperari à sole certissimum est, ut extremitates ejus, quæ à via solis longissime recesserunt, omni careant beneficio caloris, & una frigoris perpetuitate torpescant. quod sequẽtibus apertius explicabitur. Restat ut & de magnitudine ejus quam verissima prædicatione, pauca & non prætereunda dicamus. Physici hoc maxime consequi in omni circa magnitudinem solis inquisitione voluerunt, quanto major esse possit quam terræ. & Eratosthenes in libris dimensionum sic ait: Mensura terræ septies & vicies multiplicata mensuram solis efficiet. [8] Possidonius dicit multo multoque sæpius multiplicatam solis spatium efficere: & uterque lunaris defectus argumentum pro se advocat. ita cum solem volunt terra majorem probare, testimonio lunæ deficientis utuntur: cum defectum lunæ conantur asserere; probationem de solis magnitudine mutuantur. & sic evenit ut, [9] dum utrumque de altero adstruitur, neutrum probabiliter adstruatur, semper in medio vicissim nutante mutuo testimonio. quid enim per rem adhuc probandam probetur? sed Ægyptii nihil ad conjecturam loquentes sequestrato ac libero argumento nec in patrocinium sibi lunæ defectum vocantes, quanta mensura sol terra major sit probare voluerunt, [10] ut tum demum per terræ magnitudinem ostenderent cur luna deficiat. hoc autem nequaquam dubitabatur non posse aliter deprehendi, nisi mensura & terræ

& so-

Quia solem mundi mentem esse dixerunt; mundus autem vocatur cælum. Gronov.

7. *Quam verissima prædicatione*] De se hæc verba auctorem protulisse nuperi contextus voluerunt: at veteres habent additum τὸ *extulit*, nempe Scipio somnians & per eum Cicero, dum eum tanta magnitudine esse ait, ut cuncta sua luce lustret & compleat. *Gronov.*

8. *Possidonius dicit multo multoque sæpius*] Cleomedes, Ποσειδώνιος ὑποθέμενος μυριοπλασίονα τὸν ἡλιακὸν κύκλον τοῦ τῆς γῆς κύκλου, ἀπὸ τούτου ὁρμώμενος, δείκνυσιν, ὅτι μυριάδων τριακοσίων εἶναι δεῖ τὴν τοῦ ἡλίου διάμετρον. Pont.

9. *Dum utrumque de altero adstruitur*] Omnino *dum alterum de altero*, ut est in Mss. *Gronov.*

10. *Ut tum demum per terræ magnitudinem*] Nil magis contra mentem auctoris, quem lunæ defectum non per terræ sed solis magnitudinem velle dicere Ægyptios probavisse res ipsa loquitur. Emendo ex Mss. omnibus *per magnitudinem ejus*. Gronov.

11. Qui

& solis inventa, ut fieret ex collatione discretio. & terrena quidem dimensio oculis rationem juvantibus de facili constabat. solis vero mensuram aliter nisi per mensuram cœli per quod discurrit, inveniri non posse viderunt. ergo primum metiendum sibi cœlum illud, id est, iter solis, constituerunt, ut per id possent modum solis agnoscere. Sed quæso, si quis umquam tam ociosus tamque ab omni erit serio feriatus, ut hæc quoque in manus sumat; ne talem veterum promissionem quasi insaniæ proximam aut horrescat aut rideat. etenim ad rem, quæ natura incomprehensibilis videbatur, viam sibi fecit ingenium: & per terram [11] qui cœli modus sit repererunt. ut autem liquere possit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt, ut sit rerum sequentium aditus instructior. In omni orbe vel sphæra medietas centrum vocatur: nihilque aliud est centrum, nisi punctum quo sphæræ aut orbis medium certissima observatione distinguitur. item ducta linea de quocunque loco circuli, qui designat ambitum, in quacumque ejusdem circuli summitate orbis partem aliquam dividat necesse est. sed non omni modo medietas est orbis quam separat ista divisio. illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium dividit, quæ à summo in summum ita ducitur, ut necesse sit eam transire per centrum. & hæc linea, quæ orbem sic æqualiter dividit, diametros nuncupatur. item omnis diametros cujuscumque orbis, triplicata cum adjectione septimæ partis suæ, mensuram facit circuli, quo orbis includitur: id est, si uncias septem teneat diametri longitudo, & velis ex ea nosse quot uncias orbis ipsius circulus teneat, triplicabis septem, & faciunt viginti unum. his adjicies septimam partem, hoc est, unum; & pronunciabis in viginti & duabus unciis hujus circuli esse mensuram, cujus diametros septem unciis extenditur.

11. *Qui cœli modus sit, repererunt*] Fatua scriptura: audacter reponerem *reperit*, nisi id audacter non fieri docerent Mss. *Gronov.*

ditur. Hæc omnia geometricis evidentissimisque rationibus probare possemus, nisi & neminem de ipsis dubitare arbitraremur, & caveremus justo prolixius voluinen extendere. Sciendum & hoc est, quod umbra terræ quam sol post occasum in inferiore hemisphærio currens sursum cogit emitti, ex qua super terram fit obscuritas quæ nox vocatur, sexagies in altum muliplicatur ab ea mensura, quam terræ diametros habet. & hac longitudine ad ipsum circulum, per quem sol currit, erecta, conclusione luminis tenebras in terrã refundit. Prodendum est igitur, quanta diametros terræ sit, ut constet quid possit sexagies multiplicata colligere. unde, his prælibatis, ad tractatum mensurarum quas promisit oratio revertatur. Evidentissimis & indubitabilibus dimensiobus constitit universæ terræ ambitum, quæ quibuscumque vel incolitur vel inhabitabilis jacet, habere stadiorum milia ducenta quinquaginta duo. cum ergo tantum ambitus teneat; sine dubio octoginta milia stadiorum vel non multo amplius diametros habet, secundum triplicationem cum septimæ partis adjectione, quam superius de diametro & circulo regulariter diximus. & quia ad efficiendam terrenæ umbræ longitudinem non ambitus terræ sed diametri mensura multiplicanda est (ipsa est enim quam sursum constat excrescere) sexagies multiplicanda tibi erunt octoginta milia quæ terræ diametros habet; quæ faciunt quadragies octies centena milia stadiorum esse à terra usque ad solis cursum, quo umbram terræ diximus pervenire. terra autem in medio cœlestis circuli, per quem sol currit, ut centrum locata est. Ergo mensura terrenæ umbrę medietatem diametri cœlestis efficiet; &, si ab altera quoque parte terræ [12] par usque ad dimidium circuli mensura tendatur, integra circuli, per quem sol currit, diametros invenitur. duplicatis igitur illis

12. *Par ad dimidium circuli mensura tendatur*] Libri omnes *ad eundem circulum*. Ut præcedente pagina: *& hac longitudine ad ipsum circulum, per quem Sol currit, erecta*. GRONOV.

illis quadragies octies centenis milibus, erit integra diametros cœlestis circuli nonagies sexies centenis milibus stadiorum: & inventa diametros facile mensuram nobis ipsius quoque ambitus prodit. hanc enim summam, quam diametros fecit, debes ter multiplicare, adjecta parte septima, ut sæpe jam dictum est: & ita invenies totius circuli, per quem sol currit, ambitum stadiorum habere trecenties centena milia, & insuper centum septuaginta milia. His dictis, quibus mensura quam terræ vel ambitus, vel diametros habet, sed & circuli modus per quem sol currit vel diametri ejus ostenditur: nunc quam solis esse mensuram vel quemadmodum illi prudentissimi deprehenderint indicemus. nam sicut ex terrena umbra potuit circuli per quem sol meat deprehendi magnitudo; ita per ipsum circulum mensura solis inventa est, in hunc modum procedente inquisitionis ingenio. Æquinoctiali die ante solis ortum æquabiliter locatum est saxeum vas in hemisphærii speciem cavata ambitione curvatum, infra per lineas designato duodecim diei horarum numero, quas styli prominentis umbra cum transitu solis prætereundo distinguit. hoc est autem, ut scimus, hujusmodi vasis officium, ut tanto tempore à priore ejus extremitate ad alteram usque styli umbra percurrat, quanto sol medietatem cæli ab ortu in occasum unius scilicet hemisphærii conversione metitur. nam totius cœli integra conversio diem noctemque concludit. & ideo constat, quantum sol in circulo suo meat, tantum in hoc vase umbram meare. huic igitur æquabiliter collocato circa tempus solis ortui propinquantis inhæsit diligens observantis obtutus: & cum ad primum solis radium, quem de se emisit prima summitas orbis, emergens umbra de styli decidens summitate primam curvi labri eminentiam contigit; locus ipse, qui umbræ primitias excepit; nota impressione signatus est; observatumque quamdiu super terram ita solis orbis integer appareret; ut ima ejus summitas adhuc horizonti videretur

insidere, & mox locus ad quem umbra tunc in vase migraverat, adnotatus est: habitaque dimensione inter ambas umbrarum notas, quæ integrum solis orbem, id est, diametrum, natæ de duabus ejus summitatibus metiuntur; pars nona reperta est ejus spatii, quod à summo vasis labro usque ad horæ primæ lineam continetur. & ex hoc constitit, quod in cursu solis unam temporis æquinoctialis horam faciat repetitus novies orbis ejus accessus. & quia conversio cælestis hemisphærii peractis horis duodecim 14 diem condidit, novies autem duodecim efficiunt centum octo; sine dubio solis diametros centesima & octava pars hemisphærii æquinoctialis est. ergo æquinoctialis totius circuli ducentesima sexta decima pars est. ipsum autem circulum habere stadiorum trecenties centena milia & insuper centum & septuaginta milia antelatis probatum est. Ergo si ejus summæ ducentesimam sextamdecimam 15 partem perfecte consideraveris; mensuram diametri solis invenies. est autem pars illa fere in centum quadraginta milibus. diametros igitur solis centum quadraginta milium fere stadiorum esse dicenda est: unde pæne duplex quam terræ diametros invenitur. constat autem geometricæ rationis examine, cum de duobus orbibus altera diametros duplo alteram vincit, illum orbem cujus diametros dupla est, orbe altero octies esse majorem. ergo ex his dicendum est solem octies terra esse majorem. Hæc de solis magnitudine breviter de multis excerpta libavimus.

CAPI

13. *Vt ima ejus summitas*] Vulgo editur, *una*, pro *ima*. sed & superius, ubi editum, *denique quia totius mundi una pars terra est*, legendum similiter ostendimus, *ima pars*; pro *una*: & statim, *ætheris autem ima pars*, non *una*. Pont.

14. *Diem condidit*] Quomodo Callimachus, ἥλιοι κατεδύσαμεν. Et Maro, *soles condere*. Nec aliter locus ille Senecæ scribendus in Epistolis: *Alexandrum ille Herculaneus & fatalis scyphus condidit*. nam *perdidit* glossematium est. Idem Consol. ad Martiam: *Atque ita lumen omne præcludi jussit & se in tenebris condidit*. Phædrus: *Si mulier vel filius condito patri*. Ubi Rittershusius: *condere, verbum mortuale*. Idem.

15. *Partem perfecte consideraveris*] Libri vett. solummodo *consideraveris partem*. Grohov.

Duobus

CAP. XXI.

Qua ratione inferiorum sphaerarum stella in zodiaci signis meare dicantur, cum in iis non sint: curque ex illis alia breviori alia longiori tempore zodiaci signa percurrant; & quomodo circulus zodiacus in duodecim partes divisus sit.

SEd quoniam septem sphæras cœlo diximus esse subjectas, exteriore quaque quas interius continet ambiente, longeque & à cœlo omnes & à se singulæ recesserunt: nunc quærendum est, cum zodiacus unus sit, & is constet cœlo sideribus infixis, quemadmodum inferiorum sphærarum stellæ in signis Zodiaci meare dicantur. nec longum est invenire rationem, quæ in ipso vestibulo excubat quæstionis. verum est enim neque solem lunamve, neque de vagis ullam ita in signis zodiaci ferri, ut eorum sideribus misceantur; sed in illo signo esse unaquæque perhibetur, quod habuerit supra verticem in ea, quæ illi signo subjecta est, circuli sui regione discurrens. quia singularum sphærarum circulos in duodecim partes æque ut zodiacum ratio divisit: &, quæ in eam partem circuli sui venerit, quæ sub parte zodiaci est arieti deputata, in ipsum arietem venisse conceditur: similisque observatio in singulas partes migrantibus stellis tenetur. Et quia facilior ad intellectum per oculos via est, id quod sermo descripsit, visus assignet. esto enim zodiacus circulus, cui adscriptum est A. intra hunc septem alii orbes locentur: & zodiacus ab A per ordinem affixis notis, quibus adscribentur litteræ sequentes, in partes duodecim dividatur: sitque spatium, quod inter A & B clauditur, arieti deputatum; quod intra B & C tauro; quod inter C & D geminis; cancro quod sequitur, & reliquis per ordinem cetera. his constitutis jam de singulis zodiaci notis & litteris singulæ deorsum lineæ per omnes circulos ad ultimum usque ducantur: proculdubio per orbes singulos duodecim partes dividet

 tran-

tranſitus linearum. in quocumque igitur circulo ſeu ſol in illo, ſeu luna, vel de vagis quæcumque diſcurrat, cum ad ſpatiũ venerit quod inter lineas clauditur ab A & B, notis & litteris defluentes, in ariete eſſe dicetur: quia illic conſtituta ſpatium arietis in zodiaco deſignatum ſuper verticem, ſicut deſcripſimus, habebit. ſimiliter in quamcumque migraverit partem, in ſigno ſub quo fuerit, eſſe dicetur.

Atque hæc ipſa deſcriptio eodem compendio nos docebit, cur eumdem Zodiacum eademque ſigna aliæ tempore longiore, aliæ breviore percurrant. Quotiens enim plures orbes intra ſe locantur, ſicut maximus eſt ille qui primus eſt & minimus qui locum ultimum tenet, ita de mediis, qui ſummo propior eſt, inferioribus major, qui vicinior eſt ultimo, brevior ſuperioribus habetur. & inter has igitur ſeptem

ſphæras

ſphæras gradũ celeritatis ſuę ſingulis ordo poſitionis adſcripſit. ideo ſtellæ, quæ per ſpacia grandiora diſcurrunt, ambitum ſuum tempore prolixiore conficiunt; quæ per anguſta, breviore. conſtat enim nullam inter eas celerius ceteris tardiusve procedere. ſed cum ſit omnibus idem modus meandi, tantam eis diverſitatem temporis ſola ſpaciorum diverſitas facit. nam, ut de mediis nunc prætermittamus, ne eadem ſæpe repetantur, quod eadem ſigna Saturnus annis triginta, luna diebus viginti octo ambit & permeat, ſola cauſa in quantitate eſt circulorum: quorum alter maximus alter minimus. ergo & ceterarum ſingulæ pro ſpacii ſui modo tempus meandi aut extendunt aut contrahunt. Hoc loco diligens rerum diſcuſſor inveniet quod requirat. inſpectis enim zodiaci notis, quas monſtrat in præſidium fidei advocata deſcriptio, Quis vero, inquiet, circi cæleſtis duodecim partes aut invenit aut fecit; maxime cum nulla oculis ſubjiciantur exordia ſingularum? Huic igitur tam neceſſariæ interrogationi hiſtoria ipſa reſpondeat factum referens, quo à veteribus & tentata eſt tam difficilis & effecta diviſio. Ægyptiorum enim retro majores, quos conſtat primos omnium cœlum ſcrutari & metiri auſos, poſtquam perpetuæ apud ſe ſerenitatis obſequio cœlum ſemper ſuſpectu libero intuentes deprehenderunt, univerſis vel ſtellis vel ſideribus infixis cœlo, cum ſole ſolas & luna quinque ſtellas vagari; nec has tamen per omnes cœli partes paſſim ac ſine certa erroris ſui lege diſcurrere; numquam deniq; ad ſeptemtrionalem verticem deviare; numquam ad auſtralis poli ima demergi; ſed intra vnius obliqui circi limitem omnes habere diſcurſus; nec omnes tamen ire pariter & redire; ſed alias aliis ad eundem locum pervenire temporibus: rurſus ex his alias accedere; retro agi alias, viderique ſtare nonnumquam. poſtquam, inquam, hæc inter eas agi viderunt: certas ſibi partes decreverunt in ipſo circo conſtituere & diviſionibus annotare; ut certa eſſent locorum nomina, in quibus eas mo-

rari,

rari, vel de quibus exiſſe, ad quæve rurſus eſſe venturas, & ſibi invicem annunciarent & ad poſteros noſcenda tranſmitterent. 1 Duobus igitur vaſis æneis præparatis, quorum alteri fundus erat in modum clepſydræ foratus; illud quod erat integrum vacuum ſubjecerunt pleno aquæ altero ſuperpoſito, ſed meatu ante munito & quamlibet de infixis unam clariſſimam ſtellam lucideque notabilem orientem obſervaverunt. quæ ubi primum cœpit emergere: mox munitione ſubducta permiſerunt ſubjecto vaſi aquam ſuperioris influere, fluxitque in noctis ipſius & ſequentis diei finem, atque in id noctis ſecundæ: quamdiu eadem ſtella ad ortum rurſus reverteret: quæ ubi apparere vix cæpit; mox aqua quæ influebat amota eſt. cum igitur obſervatæ ſtellæ itus ac reditus integram ſignificaret cœli converſionem: menſuram ſibi cœli in aquæ de illo fluxu ſuſceptæ quantitate poſuerunt. hac ergo in partes æquas duodecim ſub fida dimenſione diviſa alia duo hujus capacitatis procurata ſunt vaſa; ut ſingula tantum ſingulas de illis duodecim partibus ferrent: totaque rurſus aqua in vas ſuum priſtinum foramine prius clauſo refuſa eſt;& de duobus illis vaſis capacitatis minoris alterum ſubjecerunt pleno, alterum juxta expeditum paratumque poſuerunt. his præparatis; nocte alia in illa jam cœli parte, per quam ſolem lunamque & quinque vagas meare diuturna obſervatione didicerant, quamque poſtea zodia-

cum

D*Vobus igitur vaſis æneis præparatis*] Expreſſit hanc veterum aſtra ſpectantium inventionem non minus perſpicue Theo in Commentariis ad Ptolemæum lib. 5. ἰσαχρονικῆς μεγάλης. Quam qui volet ibidem recognoſcito. Ptolemæus vero ipſe rationem iſtam ut incertam præterit. Hipparchus in rectis aſcenſionibus locum aliquem dat, in obliquis non item. Verba ſunt Theonis: Ἵππαρχος δὲ ἐπὶ μὲν τῆς ὀρθῆς σφαίρας ἀληθὲς εἶναι τοῦτο φασὶν ὡς διαφοροῦντος ἐν τῇ ἰσημερίᾳ τοῦ χρόνου τοῦ τῆς κόσμου περιστροφῆς παρὰ τὸν χρόνον τῆς ὅλης ἡμέρας, ὅς ἐστιν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου μέχρι τῆς κατὰ τὴν ἑξῆς ἡμέραν πρώτης ἀνατολῆς. ἐπὶ δὲ τῆς ἐγκεκλιμένης ψεῦδος. Cauſam deinde adjiciens ait, διὰ τὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ τῶν βορειοτέρων κλιμάτων παρὰ τὴν τῶν ἰσημερινῶν ἔγκλισιν ἐν πλείοσι χρόνοις ἀναφέρεσθαι τοῦ ὁρίζοντος ἤπερ ἐπὶ τῶν νοτιωτέρων. Pont.

2. Pa-

eum vocaverunt, aſcenſurum obſervaverunt ſidus, cui poſtea nomen arietis indiderunt. hujus incipiente ortu ſtatim ſubjecto vaſi ſuperpoſitæ aquæ fluxum dederunt. quod ubi completum eſt; mox eo ſublato effuſoque alterum ſimile ſubjecerunt, certis ſignis obſervatis ac memoriter annotatis, item ejus loci ſtella quæ oriebatur cum primum vas eſſet impletum, intelligentes quod eo tempore, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cæli duodecima conſcendit. Ab illo ergo loco, quo oriri incipiente aqua in primum vas cœpit influere, uſque ad locum qui oriebatur cum idem primum vas impleretur, duodecimam partem cœli, id eſt, unum ſignum, eſſe dixerunt. item ſecundo vaſe impleto & mox retracto illo, ſimile quod olim effuſum paraverant, iterum ſubdiderunt, notato ſimiliter loco qui emergebat, cum ſecundum vas eſſet impletum: & à fine primi ſigni uſque ad locum, qui ad ſecundæ aquæ finem oriebatur, ſecundum ſignum notatum eſt. atque ita viciſſim vaſa mutando, & per ſingulas influentis aquæ partes ſingulos ſibi aſcendentium cœli partium limites annotando, ubi conſummata jam omni per duodecim partes aqua, ad primi ſigni exordia perventum eſt: ſine dubio jam diviſas certisque ſibi obſervationibus & indiciis annotatas duodecim cœli partes tantæ compotes machinationis habuerunt. quod non nocte una ſed duabus effectum eſt. quia omne cœlum una nocte non volvitur; ſed per diem vertitur pars ejus media & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cælum omne duarum ſibi proximarum noctium diviſit inſpectio: ſed diverſorum temporum nocturna dimenſio utrumque hemiſphærium [2] paribus aquæ vicibus annotavit. & has ipſas duodecim partes ſigna appellari maluerunt: certaque ſingulis vocabula gratia ſignifi-

2. *Paribus aquæ vicibus annotavit*] Omnino reducendum quod ad oram Camerarii edit. *paribus aquæ vicibus.* Elegans ea dictio & à militia ducta. Plautus, *vices memorat & cicatrices denudat*. Propertius lib. 3. *Remorumque pares ducite ſorte vices*. Idem.

3. Cir-

gnificationis adjecta ſunt: & , quia ſigna Græco nomine ζώδια nuncupantur,[3] circum ipſum zodiacum quaſi ſigniferum vocaverunt. Hanc autem rationem iidem illi cur arietem, cum in ſphæra nihil primum nihilque poſtremum ſit, primum tamen dici maluerint prodiderunt. ajunt incipiente die illo, qui primus omnium luxit, id eſt, quo in hunc fulgorem cœlum & elementa purgata ſunt, [4] qui ideo mundi natalis jure vocitatur, arietem in medio cœlo fuiſſe: &, quia medium cœlum quaſi mundi vertex eſt, arietem propterea primum inter omnes habitum, qui ut mundi caput in exordio lucis apparuit. ſubnectunt etiam cauſam, cur hæc ipſa duodecim ſigna aſſignata ſint diverſorum numinum poteſtati. ajunt enim in hac ipſa genitura mundi ariete, ut diximus, medium cœlum tenente, horam fuiſſe mundi naſcentis, cancro geſtante tunc lunam. poſt hunc ſol cum leone oriebatur, cum Mercurio virgo, libra cum Venere; Mars erat in ſcorpio; ſagittarium Iupiter obtinebat; in capricorno Saturnus meabat. ſic factum eſt ut ſinguli eorum ſignorum domini eſſe dicantur, in quibus cum mundus naſceretur, fuiſſe creduntur. ſed duobus quidem luminibus ſingula tantum ſigna, in quibus tunc fuerant, aſſignavit antiquitas, cancrum lunæ, ſoli leonem. quinque vero ſtellis præter illa ſigna, quibus tunc inhærebant, quinque reliqua ſic adjecit vetuſtas, ut in aſſignandis à fine prioris ordinis ordo ſecundus inciperet. ſuperius enim diximus in capricorno Saturnum poſt omnes fuiſſe. ergo ſecunda adjectio eum primum fecit, qui ultimus fuerat: ideo aquarius, qui capricornum ſequitur, Saturno datur; Iovi, qui ante Saturnum erat, piſces dicantur; aries Marti, qui præceſſerat Iovem, taurus Veneri quam

3. *Circum ipſum Zodiacum*] Membranæ, *circum ipſum ſignorum Zodiacum* Gronov.

4. *Qui ideo mundi natalis jure vocitatur*] De tota hac re videndus uberius Julius Firmicus cap. I. lib. 3. ubi mundani thematis auctores ponuntur Æſculapius, Anubis, & eos ſecuti Petoſyris & Necepſo. *Pont.*

ri quam Mars sequebatur, gemini Mercurio, post quem Venus fuerat, deputati sunt. Notandum hoc loco quod in genitura mundi vel ipsa rerum providentia 5 vel vetustatis ingenium hunc stellis ordinem dedit, quem Plato assignavit sphæris earum, ut esset luna prima, sol secundus, super hunc Mercurius, Venus quarta, hinc Mars, inde Iupiter, & Saturnus ultimus. sed sine hujus tamen rationis patrocinio abunde Platonicum ordinem prior ratio commendat. Ex his, quæ de verbis Ciceronis proximè prælatis quærenda proposuimus, qua licuit brevitate à summa sphęra, quæ aplanes dicitur, usque ad lunam, quæ ultima divinorum est, omnia jam, ut opinor, absolvimus. nam & cœlum volvi, & cur ita volvatur ostendimus; septemque sphæras contrario motu ferri ratio indubitata patefecit; & de ipso sphærarum ordine quid diversi senserint vel quid inter eos dissensionem fecerit, 6 quæve magis sequenda sit sententia, tractatus invenit. nec hoc tacitum est cur inter omnes stellas sola sine fratris radiis luna non luceat. sed & quę spaciorum ratio solē ab his quoque, qui eum inter septem quartum locarunt, non tamen abrupte medium sed fere medium dici coëgerit publicatum est. quid significent nomina, quibus ita vocatur ut laudari tantum putetur, innotuit. magnitudo quoque ejus, sed & cælestis per quem discurrit circuli, terræque pariter, quanta sit vel quemadmodum deprehensa monstratum est, subjectarum sphærarum stellæ quemadmodum zodiaco, qui supra omnes est ferri dicantur, vel quæ ratio diversarum faciat seu celerem seu tardum recursum; sed & ipse zodiacus in duodecim partes qua ratione divisus, curque aries primus habeatur, & quæ signa in quorum numinum ditione sint, absolutum est. Sed omnia hæc, quæ de summo ad lunam usque perve-

5. *Vel vetustatis ingenium*] Apuleius de Mundo: *Sola philosophia suum non despexit ingenium.* Glossarium, *ingenium*, εὐφυΐα, φύσις. Idem.

6. *Quæve magis sequenda sit sententia*] Liber optimæ notæ *quæve magis sequenda sint.* Gronov.

pervenniunt, sacra, incorrupta, divina sunt: quia in ipsis est æther semper idem nec unquam recipiens inæqualem varietatis æstum. infra lunam & aër & natura permutationis pariter incipiunt. & sicut ætheris & aëris, ita divinorum & caducorum luna confinium est. Quod autem ait: *nihil infra lunam* esse *divinum, præter animos munere deorum hominum generi datos*; non ita accipiendum est, animos hic esse ut hic nasci putentur: sed sicut solem in terris esse dicere solemus, cujus radius advenit & recedit; ita animorũ origo cœlestis est, sed lege temporalis hospitalitatis hic exsulat. hæc ergo regio divinum nihil habet ipsa, sed recipit; &, quia recipit, etiam remittit. proprium autem habere diceretur, si ei semper tenere licuisset. Sed quid mirum, si animus de hac regione non constat, cum nec corpori fabricando sola suffecerit? nam quia terra, aqua, & aër infra lunam sunt; ex his solis corpus fieri non potuit quod idoneum esset ad vitam: sed opus fuit præsidio ignis atherei, qui terrenis membris vitam & animam sustinendi commodaret vigorem, qui vitalem calorem & faceret & ferret. Hæc & de aëre dixisse nos satis sit. restat ut de terra, quæ sphærarum nona & mundi ultima est, dictu necessaria disseramus.

CAP XXII.

Terra qua de causa immobilis sit, & omnia in eam suo nutu ferantur pondera.

NAm ea quæ est media & nona tellus, inquit, *neque movetur & infima est, in eam feruntur omnia nutu suo pondera*. Illæ vero insolubiles causæ sunt quæ mutuis invicem nexibus vinciuntur, &, dum altera alteram facit, ac vicissim de se nascuntur, numquam à naturalis societatis amplexibus separantur. talia sunt vincula quibus terram natura constrinxit. nam ideo in eam feruntur omnia, quia ut media non movetur: ideo autem non movetur, quia infima est: nec poterat

rat infima non esse,in quam omnia feruntur. Horum singula quæ inseparabiliter involuta rerum in se necessitas vinxit tractatus expediat. ***Non movetur***, ait. est enim centron, in sphæra autem solum centron diximus non moveri;quia necesse est ut circa aliquid immobile sphæra moveatur. adjecit; ***infima est***. recte hoc quoque. nam quod centron est,medium est, in sphæra vero hoc solum constat esse imum,quod medium est, & si terra ima est, sequitur ut vere dictum sit in eam ferri omnia. semper enim natura pondera in imum deducit. nam & in ipso mundo , ut esset terra sic factum est. Quicquid ex omni materia, de qua facta sunt omnia, purissimum ac liquidissimum fuit , id tenuit summitatem ; & æther vocatus est. pars illa cui minor puritas & inerat aliquid levis ponderis, aër exstitit; & in secunda delapsus est: post hæc, quod adhuc quidem liquidum sed jam usque ad tactus offensam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatum est. jam vero, quod de omni silvestri tumultu vastum, impenetrabile, densetum ex defæcatis abrasum resedit elementis, hæsit in imo: quod demersum est stringente perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partem, longinquitas solis coacervavit. quod ergo ita concretum est terræ nomen accepit. hanc spissus aër & terreno frigori propior quam solis calori stupore spiraminis densioris undique versum fulcit & continet: nec in recessum aut accessum moveri eam patitur vel vis circumvallantis & ex omni parte vigore simili librantis auræ , vel ipsa sphæralis extremitas; quæ,si paululum à medio deviaverit, fit cuicumque vertici propior , & imum relinquit. quod ideo in solo medio est, quia ipsa sola pars à quovis sphæræ vertice pari spacio recedit. In hanc igitur,quæ & ima est & quasi media & non movetur, quia centron est, omnia pondera ferri necesse est: quia & ipsa in hunc locum quasi pondus relapsa est. [1] cujus

cum

CUjus cum alia innumera sunt argumenta] Mss. *Argumento sunt cum alia innumera*. Quod verius. Supra cap. 11. *Ad propriam libertatem remitti*

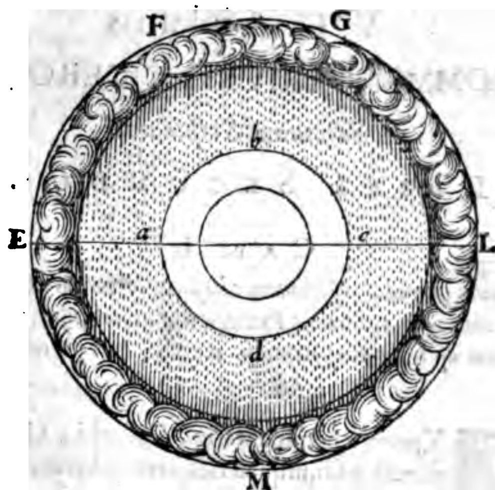
H *faustum*

cum alia innumera ſunt argumenta; tum præcipue imbres, qui in terram ex omni aeris parte labuntur. nec enim in hanc ſolam quam habitamus ſuperficiem decidunt: ſed & in latera, quibus in terra globoſitas ſphæralis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habetur inferior, idem imbrium caſus eſt. nam ſi aër terreni frigoris exhalatione denſatus in nubem cogitur, [2] & ita abrumpit imbres, aër autem univerſam terram circumfuſus ambit: proculdubio ex omni parte aëris, præter uſtam calore perpetuo, liquor pluvialis emanat, qui undique in terram, quæ unica eſt ſedes ponderum, defluit Quod qui reſpuit, ſupereſt ut æſtimet extra hanc unam ſuperficiem, quam incolimus, quicquid nivium imbriumve vel grandinum cadit, hoc totum in cælum de aëre defluere. cœlum enim ab omni parte terræ æquabiliter diſtat; & ut à noſtra habitatione, ita & à lateribus & à parte quæ ad nos habetur inferior pari altitudinis immenſitate ſuſpicitur. Niſi ergo omnia pondera ferrentur in terram; imbres qui extra latera terræ defluunt non in terram ſed in cœlum caderent. quod vilitatem joci ſcurrilis excedit. Eſto enim terræ ſphæra, cui adſcripta ſunt A, B, C, D. circa hanc ſit aëris orbis, cui adſcripta ſunt E, F, G, L, M. & utrumque orbem, id eſt, terræ & aeris, dividat linea ducta ab F, uſque ad L, erit ſuperior iſta quam poſſidemus, & illa ſub pedibus. Niſi ergo caderet omne pondus in terram; parvam nimis imbrium partem terra ſuſciperet ab A, uſque ad C. latera vero aëris, id eſt, ab F, uſque ad E, & a G, uſque ad L, humorem ſuum in aërem cælumque dejicerent: de inferiore autem cœli hemi-

fauſtum nomen indicio eſt. II. 4. *Si tardior leniorve ictus incidit, graviorem* ſonum præſtat. *Indicio eſt virga.* cap. 14. *Non eſſe omnia immobilia adſpectus ipſe indicio eſt.* I Sat. I. *Quod licito fieri Platonis dialogi teſtimonio ſunt.* & cap. 7. *Simulacrum ejus indicio eſt.* Et ſæpius. Gronov.

2. *Et ita abrumpit imbres*] Mss. omnes *abrumpit in imbres*, quorum ſcripturam meliorem judico. II. I. *Cogente natura, ut in ſonum erumpat duorum corporum violenta colliſio.* Hæc ibi membranarum lectio, non *deſinat.* I Sat. 8. *Quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ vinculis detinetur.* Sic *prorumpere in verba* ſupra cap. 6. *Poſt ter ſeptem ſonus ejus in verba prorumpit.* Gronov.

ſphærio pluvia in exteriora & ideo naturæ incognita deflueret, ſicut oſtendit ſubjecta deſcriptio. Sed hoc vel refelle-

re dedignatur ſermo ſobrius: quod ſic abſurdum eſt, ut ſine argumentorum patrocinio ſubruatur. reſtat ergo ut indubitabili ratione monſtratum ſit, in terram ferri omnia nutu ſuo pondera. Iſta autem, quæ de hoc dicta ſunt, opitulantur nobis & ad illius loci diſputationem quæ antipodas eſſe commemorat. Sed hic inhibita continuatione tractatus ad ſecundi commentarii volumen diſputationem ſequentium reſervemus.

Commentarii libri primi finis.

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inlustris COMMENTARIUS EX CICERONE

In Somnium Scipionis.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

Concentum quemdam effici motu cælestium corporum, & quomodo ratio ejus concentus à Pythagora sit deprehensus: tum qui numeri apti sint consonantibus musicis; quotque consonantiæ sint.

SVperiore commentario, Eustathi, [1] luce mihi dilectior fili, usque ad stelliferæ sphæræ cursum & subjectarum septem sermo processerat. nunc jam de musica earũ modulatione disputetur. *Quis hic, inquã, quis est, qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit, ille, qui intervallis disjunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis impulsu & motu ipsorũ orbium efficitur, & acuta cum gravibus temperans, varios æquabiliter concentus efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille cæli stellifer cursus, cujus conversio est concitatior, acute excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus. nam terra nona immobilis manens*

LVce mihi dilectior] Mss. diversitate sua me adducunt, ut censeam scriptum scribendumque esse *luce mihi charior dilectiorque*, quomodo disertim est in chartaceo & editionibus. Gronov.

2. In

nens ima sede semper hæret complexa mundi medium locum. illi autem octo cursus, [2] *in quibus eadem vis est modorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos: qui numerus rerum omnium fere nodus est, quod docti homines nervis imitati atque cantibus, aperuerunt sibi reditum in hunc locum.* Exposito sphærarum ordine motuque descripto quo septem subjectę in contrarium cælo feruntur; consequens est ut, qualem sonum tantarum molium impulsus efficiat, hic requiratur. ex ipso enim circumductu orbium sonum nasci necesse est: quia percussus aër ipso interventu ictus vim de se fragoris emittit, ipsa cogente natura ut in sonum desinat duorum corporum violenta collisio. Sed is sonus, qui ex qualicumque aëris ictu nascitur, aut dulce quiddam in aures & musicum defert, aut ineptum & asperum sonat. nam, si ictum observatio numerorum certa moderetur, [3] compositum sibique consentiens modulamen editur. at, cum increpat tumultuaria & nullis modis gubernata collisio, fragor turbidus & inconditus offendit

audi-

2. *In quibus eadem vis est modorum*] Olim legebatur hic, ut est in Mss. *in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt.* Supposuerunt hic *modorum*: at capite quarto, ubi eadem verba repetuntur, reliquerunt *duorum* magno vel inconstantiæ vel dissolutionis probro. Retinendum autem utrobique *duorum*, nisi Ciceronem quoque volunt sibimet ipsum responsare. Sensus est, quamvis sint octo cursus vel orbes, qui singuli edunt musicum sonum, non tamen octo diversos effici sonos, sed tantummodo septem, quia duorum, nempe Veneris & Mercurii, eadem vis, idem sonus. At ecce tibi apud Ciceronem uno ex codice reddiderunt *in quibus eadem vis est duorum Mercurii & Veneris.* At mihi exploratum est has tres voces esse ab interprete, ac per errorem librarii quocunque illo in codice addita: quum Cicero de industria caverit ne nominibus istis sphærarum frequentius uteretur, quo augustior esset obscuritas. Sed ajunt sine his locum fore obscurissimum omnibus, præterquam Astronomis. Certe omnibus, qui nihil legerunt. Nam qui Macrobio dederunt operam, sciunt hujus ipsius libri cap. 4. haberi: *Octo sunt igitur, quæ moventur: sed septem soni sunt, qui concinentiam de volubilitate conficiunt: propterea, quia Mercurialis & Venerius orbis pari ambitu comitati solem, viæ ejus tanquam satellites obsequuntur, & ideo a nonnullis astronomiæ studentibus eandem vim sortiri existimantur.* Eodē pertinet, quod c. 11. *Nam cursus quidem Veneris atque Mercurii pæne par soli est.* Nec diversa habes l. 1. c. 19. Et accepit à Platone, cujus est in libro de anima mundi. Δύο δ' ἰσόδρομοι ἀελίῳ ἐντὶ, Ερμᾶτε καὶ Ηρας, τὸν Αφροδίτας καὶ Φωσφόρον τοὶ πολλοὶ καλέοντι. Gro.

3. *Compositum, sibique consentiens modulamen editur*] Alias est *educitur.* Ego præeunte marginali lectione *efficitur*, refingam, *elicitur.* Pontan.

 4. *Igni-*

auditum. in cœlo autem constat nihil fortuitum, nihil tumultuarium provenire; sed universa illic divinis legibus & stata ratione procedere. Ex his inexpugnabili ratiocinatione collectum est, musicos sonos de sphærarum cælestium conversione procedere: quia & sonum ex motu fieri necesse est, & ratio, quæ divinis inest, fit sono causa modulaminis. Hoc Pythagoras primus omnium Graiæ gentis hominum mente concepit: & intellexit quidem compositum quiddam de sphæris sonare propter necessitatem rationis, quæ à cælestibus non recedit; sed quæ esset illa ratio, vel quibus observanda modis non facile deprehendebat: cumque eum frustrà tantæ tamque arcanæ rei diuturna inquisitio fatigaret, fors obtulit quod cogitatio alta non reperit. cum enim casu præteriret in publico fabros ignitum ferrum ictibus mollientes, in aures ejus malleorum soni certo sibi respondentes ordine repente ceciderunt: in quibus ita gravitati acumina consonabant, ut utrumque ad audientis sensum stata dimensione remearet; & ex variis impulsibus unum sibi consonans nasceretur. Hic, occasionem sibi oblatam ratus deprehendendi oculis & manibus, quod olim cogitatione quærebat, fabros adit, & imminens operi curiosius intuetur annotans sonos, qui de singulorum lacertis conficiebantur. quos cum ferientium viribus adscribendos putaret; jubet ut inter se malleolos mutent. quibus mutatis sonorum diversitas ab hominibus recedens malleolos sequebatur. tunc omnem curam ad pondera eorum examinanda vertit: cumque sibi diversitatem ponderis, quod habebatur in singulis, annotasset; aliis ponderibus in majus minusve excedentibus fieri malleos imperavit, quorum ictibus soni nequaquam prioribus similes nec ita sibi consonantes exaudiebantur:

tunc

4. *Ignitum &c. mollientes*] Modius ex Ms. *molientes*. Horat. tamen Sat. 4. l. 1. *Dum ferrum molliat ignis*. Attamen illa MSti. lectio haudquaquam insuper habenda, dixitque Ovidius II. de Arte. *Iam molire animum, qui duret, & adstrue formam. Solus ad extremos permanet ille rogos*. Sic & Maro, *moliri classem, moliri habenas*. Et Terent. *dum moliuntur, dum comuntur, annus est*. Pontan.

Cogitatio-

tunc animadvertit concordiam vocis lege ponderum provenire; collectisque omnibus numeris, quibus consentiens sibi diversitas ponderum continebatur, ex malleis ad fides vertit examen; & intestina ovium vel boum nervos tam variis ponderibus illigatis tetendit, qualia in malleis fuisse didicerat: talisque ex his concentus evenit, qualem prior observatio non frustra animadversa promiserat, adjecta dulcedine quam natura fidium sonora præstabat. Hic Pythagoras tanti secreti compos deprehendit numeros ex quibus soni sibi cõsoni nascerentur: adeo ut fidibus sub hac numerorum observatione compositis certæ certis, aliæque aliis convenientium sibi numerorum concordia tenderentur; ut una impulsa plectro, alia licet longe posita sed numeris conveniens simul sonaret. ex omni autem innumera varietate numerorum pauci & numerabiles inventi sunt, qui sibi ad efficiendum musicam convenirent. Sunt autem hi sex omnes; epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus & epogdous. Et est epitritus, cum de duobus numeris major habet totum minorem & insuper ejus tertiam partem; ut sunt quatuor ad tria. nam in quatuor sunt tria, & tertia pars trium, id est, unum. & is numerus est vocatus epitritus: deque eo nascitur symphonia quæ appellatur διὰ τεσσάρων. Hemiolius est, cum de duobus numeris major habet totum minorem, & insuper ejus medietatem; ut sunt tria ad duo. nam in tribus sunt duo & media pars eorum, id est, unum. & ex hoc numero; qui hemiolius dicitur, nascitur symphonia quæ appellatur διὰ πέντε. Duplaris numerus est, cum de duobus numeris minor bis in majore numeratur; ut sunt quatuor ad duo. & ex hoc duplari nascitur symphonia, cui nomen est διὰ πασῶν. Triplaris autem cum de duobus numeris minor ter in majore numeratur; ut sunt tria ad unum. & ex hoc numero symphonia procedit, quæ dicitur διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. Quadruplus est, cum de duobus numeris minor qua-

ter in majore numeratur; ut sunt quatuor ad unum; qui numerus facit symphoniã, quam dicunt δὶς διὰ πασῶν. Epogdous est numerus, qui intra se habet minorem & insuper ejus octavam partem; ut novem ad octo; quia in novem & octo sunt & insuper octava pars eorum, id est, unum. hic numerus sonum parit, quem tonon musici vocaverunt. sonum vero tono minorem veteres quidem semitonium vocitare voluerunt. sed non ita accipiendum est, ut dimidius tonus putetur; quia nec semivocalem in litteris pro medietate vocalis accipimus. deinde tonus per naturam sui in duo dividi sibi æqua non poterit. cum enim ex novenario numero constet, novem autem numquam æqualiter dividantur; tonus in duas dividi medietates recusat. sed semitonium vocaverunt sonum tono minorem: quem tam parvo distare à tono deprehensum est, quantum hi duo numeri inter se distant, id est, ducenta quadraginta tria & ducenta quinquaginta sex. Hoc semitonium Pythagorici quidem veteres diesin nominabant: sed sequens usus sonum semitonio minorem diesin constituit nominandum. Plato semitonium limma vocitavit. Sunt igitur symphoniæ quinque, id est, διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε. διὰ πασῶν, διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, καὶ δὶς διὰ πασῶν. sed hic numerus symphoniarum ad musicam pertinet, quam vel flatus humanus intendere vel capere potest humanus auditus. ultra autem se tendit harmoniæ cælestis accessio, id est, usque ad quater διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. nunc interim de his, quas nominavimus, disseramus. Symphonia diatessaron constat de duobus tonis & semitonio; ut minutias, quæ in additamento sunt, relinquamus ne difficultatem creemus: & fit ex epitrito. diapente constat ex tribus tonis & hemitonio; & fit de hemiolio. diapason constat de sex tonis; & fit de duplari. verum διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε constat ex novem tonis & hemitonio, & fit de triplari numero. dis autem diapason continet tonos duodecim, & fit ex quadruplo.

CAP.

CAP. II.

Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam esse docuerit; & quod hinc etiam probari possit concentum quemdam esse cælestium corporum.

HInc Plato postquam & Pythagoricæ successione doctrinæ, & ingenii proprii divina profunditate, cognovit nullam esse posse sine his numeris jugabilem competentiam: in Timæo suo mundi animam per istorum numerorum contextionem inffabili providentia dei fabricatoris instituit. cujus sensus, si huic operi fuerit appositus, plurimum nos, ad verborum Ciceronis, quæ circa disciplinam musicæ videntur obscura, intellectum juvabit. Sed ne quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur, ipsum per se difficile credatur; pauca nobis præmittenda sunt, quæ simul utriusque intelligentiam faciant lucidiorem. Omne solidum corpus trina dimensione distenditur. habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. nec potest inveniri in quolibet corpore quarta dimensio: sed his tribus omne corpus solidum continetur. Geometræ tamen alia sibi corpora proponunt, quæ appellant mathematica, [1] cogitationi tantum subjicienda, non sensui. Dicunt enim punctum corpus esse individuum, in quo neque longitudo neque latitudo neque altitudo deprehendatur: quippe quod in nullas partes dividi possit. hoc protractum efficit lineam, id est, corpus unius dimensionis. longum est enim sine lato, sine alto; & duobus punctis ex utraque parte solam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminaveris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimensionibus æstimatur longo latoque; sed alto caret. (& hoc est quod apud

COgitationi tantum subjicienda] Libb. vett. *subjacentia*, quamvis I. 18. dixerit, *reliquo igne cœlesti lucem suam nimia subtilitate diffusam non subjiciente conspectui.* Gronov.

apud illos superficies vocatur) punctis autem quatuor continetur, id est, per singulas lineas binis. si vero hæ duæ lineæ fuerint duplicatæ, ut subjectis duabus duæ superponantur, adjicietur profunditas; & hinc solidum corpus efficietur, quod sine dubio octo angulis continebitur: quod videmus in tessera, quæ Græco nomine cubus vocatur. His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. & μονὰς punctum putatur; quia sicut punctum corpus non est, sed ex se facit corpora; ita monas numerus esse non dicitur sed origo numerorum. Primus ergo numerus in duobus est; qui similis est lineæ de puncto sub gemina puncti terminatione productæ. hic numerus, *duo*, geminatus de se efficit quatuor, ad similitudinem mathematici corporis quod sub quatuor punctis longo latoque distenditur. quaternarius quoque ipse geminatus octo efficit; qui numerus solidum corpus imitatur: sicut duas lineas diximus duabus superpositas octo angulorum dimensione integram corporis soliditatem creare, & hoc est, quod apud geometras dicitur, bis bina bis corpus esse jam solidum. Ergo à pari numero accessio usque ad octo soliditas est corporis. ideo inter principia huic numero plenitudinem deputavit. Nunc oportet ex impari quoque numero quemadmodum idem efficiatur inspicere. & quia tam paris quam imparis numeri monas origo est; ternarius numerus prima linea esse credatur. hic triplicatus novenarium numerum facit: qui & ipse quasi de duabus lineis longum latumque corpus efficit; sicut quaternarius secundum de paribus efficit: item novenarius triplicatus tertiam dimensionem præstat: & ita à parte imparis numeri in viginti septem, quæ sunt ter terna ter, solidum corpus efficitur: sicut in numero pari bis bina bis, qui est octonarius, soliditatem creavit. Ergo ad efficiendum utrobique solidum corpus monas necessaria est, & sex alii numeri, id est, terni, à pari & impari. à pari quidem, duo, quatuor, octo. ab impari autem, tria, novem, viginti septem.

Timæus igitur Platonis in fabricanda mundi anima consilium divinitatis enuncians ait illam per hos numeros fuisse contextam, qui & à pari & ab inpari cubum, id est, perfectionem soliditatis efficiunt : non quia aliquid significaret illam habere corporeum ; sed ut possit universitatem animando penetrare, & mundi solidum corpus implere per numeros soliditatis effecta est. Nunc ad ipsa Platonis verba veniamus. nam cum de deo animam mundi fabricante loqueretur, ait : [2] Primam ex omni fermento partem tulit. hinc sumpsit duplam partem prioris ; tertiam vero secundæ hemioliam sed primæ triplam, & quartam duplam secundæ, quintam tertiæ triplam, sextam primæ octavam, & septimam vicies septies à prima multiplicatam. post hoc, spatia quæ inter duplos & triplos numeros hiabant, insertis partibus adimplebat ; ut binæ medietates singula spatia colligarent. ex quibus vinculis hemiolii & epitriti & epogdoi nascebantur. Hæc Platonis verba ita à nonnullis excepta sunt ; ut primam partem monada crederent, secundam, quam dixi duplam prioris, dualem numerum esse considerent ; tertiam, ternarium numerum, qui ad duo hemiolius est, ad unum triplus ; & quartam, quatuor, qui ad secundum, id est, ad duo duplus est ; quintam, novenarium, qui ad tertium, id est, ad tria triplus est ; sextam autem octonarium, qui primum

2. *Primam ex omni fermento*] Verba Platonis sunt : Μίαν ἀφεῖλε τὸ πρῶτον ἀπὸ παντὸς μοῖραν. μετὰ δὲ ταύτην ἀφῄρει διπλασίαν ταύτης. τὴν δ' αὖ τρίτην, ἡμιολίαν μὲν τῆς δευτέρας, τριπλασίαν δὲ τῆς πρώτης. τετάρτην δὲ τῆς δευτέρας διπλῆν. πέμπτην δὲ τριπλῆν τῆς τρίτης. τὴν δ' ἕκτην, τῆς πρώτης ὀκταπλασίαν. ἑβδόμην δὲ ἑπτακαιεικοσαπλασίαν τῆς πρώτης. μετὰ δὲ ταῦτα ξυνεπλήρωσε τά τε διπλάσια καὶ τριπλάσια διαστήματα, μοίρας ἔτι ἐκεῖθεν ἀποτέμνων, καὶ τιθεὶς εἰς τὸ μεταξὺ τούτων, ὥστε ἐν ἑκάστῳ διαστήματι δύο εἶναι μεσότητας. τὴν μὲν ταὐτῷ μέρει τῶν ἄκρων αὐτῶν ὑπερέχουσαν καὶ ὑπερεχομένην, τὴν δ' ἴσῳ μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑπερέχουσαν, ἴσῳ δ' ὑπερεχομένην, ἡμιολίων δὲ διαστάσεων καὶ ἐπιτρίτων καὶ ἐπογδόων γενομένων. Unde apparet novarum editionum mendum esse in τοῖς *sextam primæ octavam*, & mutandum in *octuplam*, ut est in vett. libb. omnibus. *Gronov.*

3. *Aliter*

mum octies continet. at vero pars ſeptima in viginti & ſeptem fuit; quæ faciunt, ut diximus, augmentum tertium imparis numeri. 3 Alternis ſaltibus enim, ut animadvertere facile eſt, proceſſit illa contextio: ut poſt monadem, quæ & par & impar eſt, primus par numerus poneretur, id eſt, duo; deinde ſequeretur primus impar, id eſt, tria; quarto loco ſecundus par; id eſt, quatuor; quinto loco ſecundus impar, id eſt, novem; ſexto loco tertius par, id eſt, octo; ſeptimo loco tertius impar, id eſt, viginti & ſeptem: ut, quia impar numerus mas habetur & par femina, ex pari & impari, id eſt, ex mari & femina naſceretur, quæ erat univerſa paritura, & ad utriuſque ſoliditatem uſque procederet quaſi ſolidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat componenda, qui ſoli continent jugabilem competentiam, quia omni mundo ipſa erat jugabilem præſtatura concordiam. nam duo ad unum dupla ſunt; de duplo autem diapaſon ſymphoniam naſci jam diximus. tria vero ad duo hemiolium numerum faciunt, hinc oritur diapente. quatuor ad tria epitritus numerus eſt. ex hoc componitur diateſſaron. item quatuor ad unum in quadrupli ratione cenſentur. ex quo ſymphonia diſdiapaſon naſcitur. Ergo mundi anima, quæ ad motum hoc quod videmus univerſitatis corpus impellit, contexta numeris muſicam de ſe creantibus concinentiam, neceſſe eſt ut ſonos muſicos de motu, quem proprio impulſu præſtat efficiat; quorum originem in fabrica ſuæ contextionis invenit. ait enim Plato, ut ſupra retulimus, auctorem animæ deum, poſt numerorum inter ſe imparium contextionem

3. *Alternis ſaltibus enim*] Vox *ſaltibus* Modio omiſſa. *Pontanus*. Τὸ *ſaltibus* in nullo exemplari invenio. Non tamen auſculto. I. 6. *Nec ſolum ſibi vicina & cohærentia comparantur: ſed eadem alternis ſaltibus cuſtoditur æqualitas*. Sed & neſcio unde chartaceus pro τοῖς *animadvertere facile eſt*, habet *anposſe eſt* cum quibuſdam editionibus, etſi membranæ vulgatum ſervent. Forte fuit: *anim. præſto eſt*, cujus explicatio primo ſuperſcripta, deinde gloſſæ locum invaſit. Supra I. 14. *Similes eſſe ſuper æquale ſolum cadentibus, quibus denuo ſine difficultate præſto ſit ſurgere*. Gronov.

Plato

tionem, hemioliis, epitritis, & epogdois, & limmate hiantia intervalla suppleſſe. ideò doctiſſime Tullius in verbis ſuis oſtendit Platonici dogmatis profunditatem. *Quis hic, inquam, quis eſt, qui complet aures meas tantus & tam dulcis ſonus? Hic eſt, inquit, ille qui intervallis disjunctus imparibus, ſed tamen pro rata parte ratione diſtinctis, impulſu & motu ipſorum orbium efficitur.* Vides ut intervalla commemorat, & hæc inter ſe imparia eſſe teſtatur; nec diffitetur rata ratione diſtincta; quia ſecundum Timæum Platonis imparium inter ſe intervalla numerorum, ratis ad ſe numeris, hemioliis ſcilicet, epitritis, & epogdois hemitoniiſque diſtincta ſunt; quibus omnis canora ratio continetur. Hinc enim animadvertitur, quia hæc verba Ciceronis numquam profecto ad intellectum paterent, niſi hemioliorum, epitritorum & epogdoorum ratione præmiſſa, quibus intervalla numerorum diſtincta ſunt, & niſi Platonicis numeris quibus mundi anima eſt contexta patefactis, & ratione præmiſſa cur ex numeris muſicam creantibus anima intexta ſit. hæc enim omnia & cauſam mundani motus oſtendunt, quem ſolus animæ præſtat impulſus, & neceſſitatem muſicæ concinentiæ, quam motui à ſe facto inſerit anima innatam ſibi ab origine.

CAP. III.

Aliis præterea indiciis ac rationibus concentum illum motuum cæleſtium poſſe oſtendi: quodque intervalla ea, quæ eſſe in anima ratione ſola intelliguntur, revera in ipſo mundi corpore deprehendantur.

HInc [1] Plato in republica ſua, cum de ſphærarum cæleſtium volubilitate tractaret, ſingulas ait Sirenas ſingulis

PLato in republica ſua] Libro decimo hæc leguntur: ἐπὶ δὲ τῶν κύκλων αὐτοῦ ἄνωθεν ἐφ' ἑκάστου βεβηκέναι Σειρῆνα συμπεριφερομένην, φωνὴν μίαν ἱεῖσαν ἀνάτονον. ἐκ πασῶν δὲ ὀκτὼ οὐσῶν μίαν ἁρμονίαν ξυμφωνεῖν. Gronov.

lis orbibus insidere, significans sphærarum motu cantum numinibus exhiberi. nam Siren dea canens Græco intellectu valet. theologi quoque novem musas, octo sphærarum musicos cantus & unam maximam concinentiam quæ consit ex omnibus esse voluere. Unde Hesiodus in theogonia sua octavam musam Vraniam vocat: quia post septem vagas, quæ subjectæ sunt, octava stellifera sphæra superposita proprio nomine cœlum vocatur: & , ut ostenderet nonam esse & maximam, quam conficit sonorum concors universitas, adjecit;

Καλλιόπη θ' ἣ δὴ προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασέων,

ex nomine ostendens ipsam vocis dulcedinem nonam Musam vocari (nam Καλλιόπη optimæ vocis Græca interpretatio est) &, ut ipsam esse quæ consit ex omnibus pressius indicaret, assignavit illi universitatis vocabulum; videlicet, ἣ δὴ προφερεστάτη ἁπασέων. nam & Apollinem ideo Μουσηγέτην vocant, quasi ducem & principem orbium ceterorum, ut ipse Cicero refert: *Dux & princeps & moderator luminum reliquorum; mens mundi & temperatio.* Musas esse mundi [2] cantum etiam sciunt, qui eas Camenas quasi canenas à canendo dixerunt. Ideo canere cœlum etiam theologi comprobantes sonos musicos sacrificiis adhibuerunt; qui apud alios lyra vel cithara, apud nonnullos tibiis aliisve musicis instrumentis fieri solebant. in ipsis quoque hymnis deorum per stropham & antistropham metra canoris versibus

2. *Cantum etiam sciunt, qui eas Camenas*] Quia, ut emendarent librariorum ineptias, editoribus nuperis obvium non fuit, recidendum, quod affectum erat, censuerunt. In editionibus enim ante Stephanum legas *etiam rustici sciunt*, ut & codex Leidensis in charta. At id ingenium agrestibus tribuisse Macrobium facile asperneris, & aliud ostendunt membranæ, quarum antiquior sic habet: *cantum eĩ ethrusci. Erant q̃ eas.* Sine τῷ *sciunt*: est autem suprapositum *vel rustici sciunt*. Secunda: *cantum etrusci sciunt, qui eas.* Non dubito, quin scripserit auctor: *Musas esse mundi cantum etiam Etrusci scierunt, qui eas.* Quod probare multis nihil attinet, cum Etruscæ circa ista sacra disciplinæ in veterum libris quam maxime sint περιβόητοι... Nisi forte malis: *Musas esse mundi cantum & prisci scierunt.* Gis

3. Mu-

bus adhibebantur; ut per ſtropham rectus orbis ſtelli feri motus, per antiſtropham diverſus vagarum regreſſus prædicaretur. ex quibus duobus motibus primus in natura hymnus dicandus deo ſumpſit exordium. 3 mortuos quoque ad ſepulturam proſequi oportere cum cantu plurimarum gentium vel regionum inſtituta ſanxerunt, perſuaſione hac; quia poſt corpus animæ ad originem dulcedinis muſicæ, id eſt, ad cœlum redire credantur. nam ideo in hac vita omnis anima muſicis ſonis capitur; ut non ſoli qui ſunt habitu cultiores, verum univerſæ quoque barbaræ nationes cantus, quibus vel ad ardorem virtutis animentur, vel ad mollitiem voluptatis reſolvantur, exerceant: quia anima in corpus defert memoriam muſicæ cujus in cœlo fuit conſcia; & ita delinimentis canticis occupatur, ut nullum ſit tam immite tam aſperum pectus quod non oblectamentorum talium teneatur affectu. hinc æſtimo & Orphei vel Amphionis fabulam, quorum alter animalia ratione carentia, alter ſaxa quoque [4] trahere cantibus referebantur, ſumpſiſſe principium: quia primi forte gentes vel ſine rationis cultu barbaras vel ſaxi inſtar nullo affectu mobiles ad ſenſum voluptatis canendo traxerunt. ita denique omnis habitus animæ cantibus gubernatur, ut & ad bellum progreſſui & item receptui canatur cantu & excitante & rurſus ſedante virtutem:

3. *Mortuos quoque ad ſepulturam proſequi oportere cum cantu*] Hinc apud Gloſſographum, *ὕμνοι ἐπὶ τῶν νεκρῶν*, *Neniæ*. Et apud Agellium, *Siticines dicti quod apud ſitos id eſt vita functos canebant*. Quales erant & *præficæ*, niſi quod lamentabilior harum fuerit clangor. Macrobius autem hoc loco quarundam gentium peculiare inſtitutum notat, quibus hilariores erant & gaudentes exequiæ. Et addit, *Hac perſuaſione id factum, quia poſt corpus animæ ad originem dulcedinis muſicæ, id eſt, ad cœlum redire credantur*. Fortaſſis itaque & Chriſtianorum eo ævo ritus hic aſpexerit Aurelius. D. Hieronymus in funere Fabiolæ: *Sonabant pſalmi & aurata templorum reboans in ſublime quatiebat aleluia*. Ubi adnotat eruditiſſimus Scholiaſtes, *canebatur aleluia quaſi gratulantium quod evolaſſet ad cœlum*. Hæc addenda iis, quæ annotata nuper de Funeribus Romanorum accuratiſſimo Kirchmanno lib. 2. cap. 6. ſub finem. *Pontan.*

4. *Trahere cantibus referebantur*] In omnibus antiq. habetur *ferebatur*. Deinde etiam *nullo affectu molles*, pro *mobiles*. Gronov.

tem: *dat somnos adimitque*; nec non curas & immittit & retrahit: iram suggerit, clementiam suadet, corporum quoque morbis medetur. nam hinc est, quod 5 ægris remedia præstantes præcinere dicuntur. 6 &, quid mirum si inter homines musicæ tanta dominatio est, cum aves quoque, ut lusciniæ, ut cygni aliæve id genus, cantum veluti quadam disciplina artis exerceant; nonnullæ vero vel aves vel terrenę seu aquatiles beluæ invitante cantu in retia sponte decurrant; & pastoralis fistula ad pastum progressis quietem imperet gregibus? nec mirum. inesse enim mundanæ animæ causas musicæ, quibus est intexta, prædiximus. ipsa autem mundi anima viventibus omnibus vitam ministrat,

Hinc hominum pecudumque genus vitaque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Iure igitur musica capitur omne quod vivit; quia cælestis anima, qua animatur universitas, originem sumpsit ex musica. Hæc dum ad sphæralem motum mundi corpus impellit sonum efficit, qui intervallis est disjunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, sicut à principio ipsa contexta est. sed hæc intervalla, quæ in anima quippe incorporea sola æstimantur ratione non sensu, quærendum est utrum & in ipso mundi corpore dimensio librata servaverit. & Archimedes quidem stadiorum numerum deprehendisse se credidit, quibus à terræ superficie luna distaret & a luna Mercurius, à Mercurio Venus, sol à Venere, Mars à sole, à Marte Jupiter, Saturnus à Jove. sed & à Saturni orbe usque

5. *Ægris remedia præstantes præcinere*] Illustrat & confirmat in his verbis Macrobium pater meus lib. II. observationum cap. I. *Gronov.*

6. *Et quid mirum si inter homines musicæ tanta dominatio*] Censorinus: *Hominum quoque mentes ipsæ, quamvis Epicuro reclamante, divina suam naturam per cantus agnoscunt. Denique, quo facilius sufferant laborem vel in navis metu à vectore symphonia adhibetur.* Quibus in verbis bis peccatum. Primum lego: *divinam suam naturam.* Et hoc erit quod dixit Macrobius, *Anima in corpus defert memoriam musicæ cujus in cælo fuit conscia.* Deinde, *navis meatu*, vel, quod potius puto, *metatu*, vel *motu*. *Metare* enim proprie de re prolixa & longa. Maro de Serpente: *Metabat sese circum loca*, &c. *Pontan.*

7. Ad

que 7 ad ipsum stelliferum cœlum omne spatium se ratione emensum putavit. quæ tamen Archimedis dimensio à Platonicis repudiata est quasi dupla & tripla intervalla non servans: & statuerunt hoc esse credendum ut, quantum est à terra usque ad lunam, duplum sit à terra usque ad solem, quantumque est à terra usque ad solem, triplum sit à terra usque ad Venerem; quantumque est à terra usque ad Venerem, quater tantum sit à terra usque ad Mercurii stellam; quantumque est ad Mercurium à terra, novies tantum sit à terra usque ad Martem; & quantum à terra usque ad Martem est, octies tantum sit à terra usque ad Jovem; quantumque est à terra usque ad Jovem, septies & vicies tantum sit à terra usque ad Saturni orbem. Hanc Platonicorum persuasionem Porphyrius libris suis inseruit, quibus Timæi obscuritatibus nonnihil lucis infudit; aitque eos credere ad imaginem contextionis animæ esse in corpore mundi intervalla, quæ epitritis, hemioliis & epogdois hemitoniisque complentur & limmate; & ita provenire concentum. cujus ratio in substantia animæ contexta mundano quoque corpori, quod ab anima movetur, inserta est unde ex omni parte docta & perfecta est Ciceronis assertio, qui intervallis imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, cœlestem sonum dicit esse disjunctum.

7 *Ad ipsum stelliferum cœlum*] Membranæ *cursum*, quam vocem à Macrobio retentam verosimillimum est. *Gronov.*

CAP. IV.

Qui fiat ut inter sonos cœlestis illius concentus alius acutior sit, alius gravior: quodnam ibi melodiæ sit genus; & cur sonus ille à nobis non audiatur.

NUnc locus admonet ut de gravitate & acumine sonorum diversitates quas asserit revolvamus *Et natura fert ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent;*

nent; quam ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cujus conversio est concitatior, acute excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus. Diximus numquam sonum fieri nisi aëre percusso. ut autem sonus ipse aut acutior aut gravior proferatur, ictus efficit: qui, dum ingens & celer incidit, acutum sonum præstat; [1] si tardior leniorve, graviorem. indicio est virga; quæ, dum auras percutit si impulsu cito feriat, sonum acuit; si lentior, gravius ferit auditum. in fidibus quoque idem videmus: quæ, si tractu artiore tenduntur, acute sonant; si laxiore gravius. [3] Ergo & superiores orbes, dum pro amplitudine sua impetu grandiore volvuntur, [4] dumque spiritu ut in origine sua fortiore tenduntur, propter ipsam, ut ait, concitatiorem conversionem acute excitato moventur sono; gravissimo autem hic lunaris atque infimus: quoniam spiritu ut in extremitate languescente jā volvitur, &, propter angustias quibus penultimus orbis artatur impetu leniore convertitur. Nec secus probamus in tibiis; de quarum foraminibus vicinis ori inflantis sonus acutus emittitur; de longinquis autem [5] & termino lon-

SI *tardior lentiorve*] Ad oram editionum veterum est, *leniorve*. Et firmat quod sequitur, *si leniore; ingravius ferit auditum*. Ubi tamen libri alii *lentiore*. Sed illud retinuerim. *Pont.*

2. *Si lentior, gravius ferit auditum*] Utrum industria an dissimulatione Pontani sic exhibuerint typographi, parum liquet: certe alio modo allegat in notis, quam habent editiones. Sed celare non possum lectionem optimæ membranæ: *in gravius flectit auditum.* Deinde *αὐτὸ τοῦτο si laxiore gravius*, Modius malit *gravius laxiore*, membranæ *gravius si laxiore*, quas probem potius. *Gronov.*

3. *Ergo & superiores orbes, dum pro amplitudine sua impetu grandiore volvuntur*] Capiet Macrobius de diurno cursu, qui indubie concitatissimus in supremis, si ambitionis videamus ad inferiores orbes disparitatem, & tamen progressionis æqualitatem. Alias autem, & aspectu annui motus, Saturni orbem tardissimum intelligi, pervulgatum est. *Pont.*

4. *Dumque spiritu ut in origine sua fortiore*] Malim, *sui*. Idem.

5. *Et termino longiore positis*] Explicanda hæc remittimus auctori suo; neque enim videmus, quí tolerari possint. Legimus interim cum primis exemplaribus, *de longinquis autem & termino proximis.* Deinde restitue, *quanto ab origine sua deorsum recedit, tanto, &c.* Quod non capientes nuper mutaverunt eodem ausu, quo etiam Ovidium, nunc tamen hac in parte suum opera & beneficio τῶν ἐν ποιητικοῖς ἐπιστημονεστάτων, VIII. Met. 749. *Nec non & cætera tanto Silva sub hac, silvâ quanto jacet herba sub omni.* Fortassis etiam hoc pacto corri-

longiore positis gravior : item acutior per patentiora foramina, gravior per angusta. & utriusque causæ ratio una est; quia spiritus ubi incipit fortior est, defectior ubi desinit : & quia majorem impetum per majus foramen impellit; contra autem in angustis contingit & eminus positis. Ergo orbis altissimus & ut in immensum patens & ut spiritu eo fortiore, quo origini suæ vicinior est, incitatus sonorum de se acumen emittit. Vox ultimi & pro spatii brevitate & pro longinquitate jam frangitur. Hinc quoque apertius approbatur spiritum, quantum ab origine sua deorsum recedit, tantum circa impulsum fieri leniorem; ut circa terram, quæ ultima sphærarum est, tam concretus tam densus habeatur, ut causa sit terræ in una sede semper hærendi; nec in quamlibet partem permittatur moveri obsessa undique circumfusi spiritus densitate. in sphæra autem ultimum locum esse qui medius est antecedentibus jam probatum est. Ergo universi mundani corporis sphæræ novem sunt. prima illa stellifera, quæ proprio nomine cœlum dicitur & aplanes apud Græcos vocatur, arcens & continens ceteras. hæc ab oriente semper volvitur in occasum. subjectæ septem, quas vagas dicimus, ab occidente in orientem feruntur. nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ moventur : sed septem soni sunt, qui concinentiam de volubilitate conficiunt ; propterea quia Mercurialis & Venerius orbis pari ambitu comitati solem viæ ejus tamquam satellites obsequuntur, & ideo à nonnullis astronomiæ studentibus eamdem vim sortiri existimantur. unde ait : *illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos ; qui numerus rerum omnium fere nodus est* : Septenarium autem numerum rerum omnium nodum esse plene cum de numeris superius loqueremur expressimus. ad illuminandum, ut æstimo, obscurita-

corrigendus Macrobius hoc lib. cap. 1. ubi vulgo : *quem tam parvo distare à toto deprehensum est, quantum hi duo numeri distant*. Fortassis inquam! ibi reponendum *quanto*. Gronov.

6. *A nonnullis Astronomiæ studentibus*]

ſcuritatem verborum Ciceronis de muſica tractatus ſuccinctus à nobis qua licuit brevitate ſufficiet. nam netas & hypatas aliarumque fidium vocabula percurrere, & tenorum vel limmatum minuta ſubtilia, & quid in ſonis pro littera, quid pro ſyllaba, quid pro integro nomine accipiatur aſſerere, oſtentantis eſt non docentis. nec enim, quia fecit in hoc loco Cicero muſicæ mentionem, occaſione hac eundum eſt per univerſos tractatus, qui poſſunt eſſe de muſica: quos, quantum mea fert opinio, terminum habere non æſtimo: ſed illa ſunt perſequenda, quibus verba, quæ explananda receperis, poſſint liquere: quia in re naturaliter obſcura qui in exponendo plura quam neceſſe eſt ſuperfundit, addit tenebras non adimit denſitatem. unde finem de hac tractatus parte faciemus, adjecto uno quod ſcitu dignum putamus: quia cum ſint melodiæ muſicæ tria genera, enarmonium, diatonum & chromaticum, primum quidem propter nimiam ſui difficultatem ab uſu receſſit; tertium vero eſt infame mollitie. unde medium, id eſt, diatonum, mundanæ muſicæ doctrina Platonis adſcribitur. Nec hoc inter prætereunda ponemus, quod muſicam perpetua cæli volubilitate naſcentem ideo claro non ſentimus auditu, quia major ſonus eſt quam ut humanarum [6] aurium percipiatur anguſtiis. nam, ſi Nili catadupa ab auribus incolarum amplitudinem fragoris excludunt, quid mirum ſi noſtrum ſonus excedit auditum quem mundanæ molis impulſus emittit? nec enim de nihilo eſt quod ait: *qui complet aures meas tantus & tam dulcis ſonus?* ſed voluit intelligi, quod ſi ejus, qui cæleſtibus meruit intereſſe ſecretis, completæ aures ſunt ſoni magnitudine; ſupereſt ut ceterorum hominum ſenſus mundanæ concinentiæ non capiat auditum. ſed jam tractatum ad ſequentia conferamus.

CAP.

bus] Lego apud Senecam, *ea philoſophiæ vis, ut non ſolum ſtudentes, ſed etiam converſantes juvet.* Et iterum, *Minore labore opus eſt ſtudentibus in diem.* Pontan.

7. *Aurium percipiatur anguſtiis*] *Recipiatur* membrana vetuſtior. Altera *aurium anguſtia recipiat.* Sed primam præpono. *Gronov.*

1. *Vides*

CAP. V.

Terræ medietatem eam, in qua nos sumus, quinque esse distinctam zonis: quodque ex iis duæ tantum sint habitabiles; quarum altera habitetur à nobis, alteram qui incolant homines ignoretur, tum vero & in reliqua terræ medietate zonas esse easdem; & inter illas duas quoque ab hominibus habitari.

1 *Vides habitari in terra raris & angustis locis* 2 *& in ipsis quasi maculis ubi habitatur vastas solitudines interjectas; eosque, qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse ut nihil inter*

Vides habitari in terra raris & angustis locis] Senecæ locum Natural. Quæstion. lib. I sub Prologi finem hac occasione correxerim. Vulgatur: *Quid tibi inquam ista proderint? Si nihil aliud, hoc certe, sciam omnia angusta esse.* Correxerim, inquam; *cætera sciam omnia angusta esse.* Facit pro hac mente sententia præmissa & illa paulo ante verba: *Nec potest ante contemnere porticus & lacunaria ebore fulgentia & pensiles silvas & derivata in domos flumina, quam totum circumeat mundum, & terrarum orbem superne despiciens, angustum & magna ex parte opertum mari, etiam ex parte qua extat late squalidum, & aut ustum aut rigentem, sibi ipse ait; Hoc est punctum quod inter tot gentes ferro & igni dividitur.* Et iterum Epistol. 120. *Maximum argumentum est animi ab altiori venientis fide, si hæc in quibus versatur humilia judicat & angusta.* Pont.

2. *Et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur*] Hac forma insulas *nævulos maris* elegantissime dixit in libello de Mundo Apuleius: *Minores*, inquit, *ut nævuli quidam per apertas ponti sunt sparsa regiones.* Quam lectionis venustatem debemus Cl. Vir. Vulcanii Manuscripto. Nam alias editur, *ut nebulæ quidem.* Et statim ejusdem Apuleiani libelli eodem capite locus, qui huc quoque faciat, in mendo etiamnum manet, & nescio an juvare potuerit idem ille codex, certe non juvit. Exstat pag. 64. *Multa alia urbes admodum sparsa hanc nostram insulam, id est, hunc terrarum orbem, ornamentis suis pingunt & continuatione, ut quibusdam sertis, coronant.* At obsecro quænam istæ urbes sive oppida sint, hunc terræ orbem tam decore cingenti? Ego interpretem nullum reperio nec puto reperiri. Quocirca ingenio duce, &, nisi valde fallar, certissima correctione expedio, *Multæque aliæ, tuberes admodum.* περὶ τῶν νήσων φράσεως καὶ θέσεως omnis hic sermo. Ideoque Apuleius Aristotelis mentem proprie & presse sublegens μεγίστας νήσους interpretatus est, *aggeres insularum.* Minusculas vero quas Philosophus μικρὰς appellavit καὶ τὰς ὀλίγας, ille metaphoræ suæ memor *tubere admodum sparsas* aptissime extulerat si per imperitos licuisset. Nos reducamus τῇ θέσει huic convenientissimam vocem. Petron. *lævior are, vel rotundo Horti tubere, quod creavit unda.* Et Martialis:

Læta suburbanis mittuntur apyrina ramis,
Et verna tuberes: quid tibi cum Libycis?

inter ipsos ab aliis ad alios manare poßit, sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos stare vobis: à quibus exspectare gloriam certe nullam poteris. cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam & circumdatam circulis. é quibus duos maxime inter se diversos & cæli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisse pruina vides, medium autem illum & maximum solis ardore torreri. duo sunt habitabiles; quorum australis ille, in quo qui insistunt adversa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus: hic autem alter subjectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat. omnis enim terra quæ colitur à vobis angusta verticibus, lateribus latior, parva quædam est insula circumfusa illo mari, quod Athlanticum, quod magnum, quem oceanum appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit parvus vides. Postquam cœlum quo omnia continentur & subjectarum spherarum ordinem motumque ac de motu sonum, cælestis musicæ modos & numeros explicantem, & aërem subditum lunæ Tullianus sermo per necessaria & præsenti operi apta ductus ad terram usque descripsit; ipsius jam terræ descriptionem verborum parcus rerum fecundus absolvit. etenim maculas habitationum, ac de ipsis habitatoribus alios interruptos adversosque obliquos etiam & transversos alios nominando 3 terrenæ sphæræ globositatem 4 sermone tantũ non coloribus pinxit. Illud quoque non sine perfectione doctrinæ est, quod cum aliis nos non patitur errare, qui terram semel cingi oceano crediderunt. nam, si dixisset; *omnis terra parva quædam est insula, circumfusa illo mari*; unum oceani ambitum dedisset intelligi. sed adjiciendo, *quæ colitur à vobis*, veram ejus divisionem,

3. *Terrenæ sphæræ globositatem sermone tantum non coloribus pinxit*] Modii membranæ paulo aliter, & auctiores. Habent enim: *terrenæ sphæræ globositatem tantum non coloribus pinxit, sed veritate rei vel certißimis spatiis designavit.* Pontan.

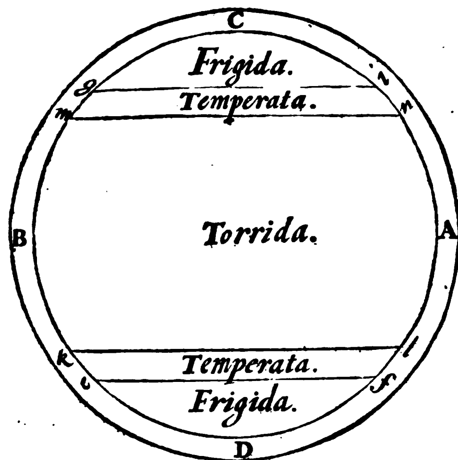
4. *Sermone tantum non coloribus, &c.*] Prima vox abest ab utraque membrana, & omnino turbat sententiam. In sequentibus miror variari: edidit enim Isaacius, *qui colitur à vobis*: In secunda membrana habetur *quod*, quasi de mari id diceret, cum necessario requiratur *quæ*, ut est in optimâ. *Gronov.*

5. *Hujus*

nem, de qua paulo post differemus, nosse cupientibus intelligendam reliquit. De quinque autem cingulis ne, quæso, æstimes duorum Romanæ facundiæ parentum Maronis & Tullii dissentire doctrinam ; cum hic ipsis cingulis terram redimitam dicat, ille isdem, quas Græco nomine zonas vocat, asserat cœlum teneri. utrumque enim incorruptam veramque nec alteri contrariam retulisse rationem procedente disputatione constabit. Sed ut omnia, quæ hoc loco explananda recepimus, liquere possint, habendus est primum sermo de cingulis : quia situ eorum ante oculos locato cetera erunt intellectui proniora. prius autem qualiter terram coronent, deinde quemadmodum cœlum teneant , explicandum est. Terra & nona & ultima sphæra est. hanc dividit horizon, id est, finalis circulus; de quo ante retulimus ergo medietas, cujus partem nos incolimus, sub eo cœlo est, quod fuerit super terram ; & reliqua medietas sub illo , quod dum volvitur ad ea loca quæ ad nos videntur inferiora descendit. in medio enim locata ex omni sui parte cœlum suspicit. 5 hujus igitur ad cœlum brevitas, cui punctum est , ad nos vero immensa globositas, distinguitur locis inter se vicissim pressis nimietate vel frigoris vel caloris geminam nacta inter diversa temperiem. nam & septemtrionalis & australis extremitas perpetua obriguerunt pruina. & hi velut duo sunt cinguli quibus terra redimitur, sed ambitu breves quasi extrema cingentes. horum uterque habitationis impatiens est ; quia torpor ille glacialis nec animali nec frugi vitam ministrat. illo enim aëre corpus alitur quo herba nutritur. medius cingulus & ideo maximus æterno afflatu continui caloris ustus spatium, quod & lato ambitu & prolixius occupavit, nimietate fervoris facit inhabitabile victuris. inter extremos vero & medium duo majores ultimis, medio minores

5. *Hujus igitur ad cœlum brevitas, cui punctum est*] Cœlo videlicet terra punctum est. Male alias, *qua punctum est.* Quod ad oram, *ceu punctum est* proxime verum est , non tamen verum . Liquet ex filo orationis. *Pont.*

nores ex utriusque vicinitatis intemperie temperantur: in hisque tantum vitales auras natura dedit incolis carpere. Et, quia animo facilius illabitur[6] concepta ratione quam sermone descriptio; esto orbis terræ cui adscripta sunt *a, b, c, d.* & circa, *a*, adscribantur *n* & *l*; circa *b* autem *m* & *k*; & circa *c g & i*, & circa *d, e* & *f*. & ducantur rectæ lineæ à signis ad signa, quæ dicimus, id est à *g*, in *i*; ab *m*, in *n*: à *k*, in *l*: ab *c*, in *f*. spatia igitur duo adversa sibi, id est, unum à, *c*, usque ad lineam quæ in, *i*, ducta est, alterum à, *d*, usque ad lineam quæ in, *f*, ducta est, intelligantur pruina obriguisse perpetua.

est enim superior septemtrionalis, inferior australis extremitas. medium vero ab, *n*, usque in, *l*, zona sit torrida, restat

ut

6. *Concepta ratione quam serm. des.*] Hæc Macrobii verbo incomprehensibilia sunt. Repone: *concepta ratio descriptione quam sermone.* Sic habent libri omnes, & est horum sensus idem illis in cap. XXI. lib. I. *Quia facilior ad intellectum per oculos via est.* Nam descriptio auctori huic est figura, γραφὴ; tabula Infra cap. 6. de hac ipsa: *redeundum tibi est ad orbis terræ descriptionem.* cap. 7. *Ut instruit visum antelata descriptio.* lib. I. cap. 21. *Zodiaci notis, quas monstrat in præsidium fidei advocata descriptio.* Et alibi. *Gronov.*

7. A

ut cingulus ab, *i*, usque ad *n*, subjecto calore & superiore frigore temperetur: rursus ut Zona quæ est inter, *l*, & *f*, accipiat de superjecto calore & subdito frigore temperiem. Nec excogitatas à nobis lineas, quas duximus, æstimetur. circi sunt enim de quibus supra retulimus, septētrionalis & australis & tropici duo. nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet adscribi. qui opportuniore loco rursus addetur. Licet igitur sint hæ duæ *mortalibus ægris Munere concessæ divum*, quas diximus temperatas, non tamen ambæ zonæ hominibus nostri generis indultæ sunt: sed sola superior quæ est ab, *i*, usque ad, *n*, incolitur ab omni, quale scire possumus, hominum genere, Romani Græcive sint vel barbari cujusque nationis. Illa vero ab, *l*, usque ad, *f*, sola ratione intelligitur, quod propter similem temperiem similiter incolatur, sed à quibus, neque licuit umquam nobis nec licebit cognoscere. interjecta enim torrida utrique hominum generi commercium ad se denegat commeandi. denique de quatuor habitationis nostræ cardinibus, oriens, occidens, & septemtrio suis vocabulis nuncupantur: quia ab ipsis exordiis suis sciuntur à nobis. nam, etsi septemtrionalis extremitas inhabitabilis est, non multo tamen est à nobis remota. quarto vero nostrę habitationis cardini causa hęc alterum nomen dedit, ut meridies non australis vocaretur; quia & ille est proprie australis, qui de altera extremitate procedens adversus septemtrionali est: & hunc meridiem jure vocitari facit locus, de quo incipit nobis. nam, quia sentiri incipit à medio terræ, in qua medii est usus diei, ideo tamquam quidam medidies, una mutata littera, meridies nuncupatus est. Sciendum est autem quod ventus qui per hunc

7. *A quibus, neque licuit unquam nobis nec licebit cognoscere*] Melior & verior ille apud Senecam Tragicum vates. In Medea:

- - Venient annis
Secula seris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Typhisque novos
Detegat orbes; nec sit terris
Vltima Thyle. Pont.

hunc ad nos cardinem pervenit, id eſt, auſter, ita in origine ſua gelidus eſt ut ad nos commẽdabilis eſt blando rigore ſeptemtrio: ſed, quia per flammam torridæ Zonæ ad nos commeat, admixtus igni caleſcit; &, qui incipit frigidus, calidus pervenit. neque enim vel ratio vel natura pateretur ut ex duobus æquo preſſis rigore cardinibus, diſſimili tactu flatus emitteretur. Nec dubium eſt noſtrum quoque ſeptemtrionem ad illos, qui auſtrali adjacent, propter eamdem rationem calidum pervenire; & auſtrum corporibus eorum gemino auræ ſuæ rigore blandiri Eadem ratio nos non permittit ambigere quin per illam quoque ſuperficiem terræ, quæ ad nos habetur inferior, integer Zonarum ambitus, quæ hic temperatæ ſunt, eodem ductu temperatus habeatur; atque ideo illic quoque eædem duæ Zonæ à ſe diſtantes ſimiliter incolantur. aut dicat, quiſquis huic fidei obviare mavult, quid ſit quod ab hac eum definitione deterreat. nam ſi nobis vivendi facultas eſt in hac terrarum parte quam colimus, quia calcantes humum cœlum ſuſpicimus ſuper verticem, quia ſol nobis & oritur & occidit, quia circumfuſo fruimur aëre cujus ſpiramus hauſtu: cur non & illic aliquos vivere credamus ubi eadem ſemper in promptu ſunt? nam, qui ibi dicuntur morari, eamdem credendi ſunt ſpirare auram: quia eadem eſt in ejuſdem Zonalis ambitus continuatione temperies. idem ſol illis & obire dicetur noſtro ortu & orietur cum nobis occidet: calcabunt æque ut nos humum; & ſupra verticem ſemper cœlum videbunt. nec metus erit ne de terra in cœlum decidant; cum nihil umquam poſſit ruere ſurſum. ſi enim nobis quod aſſerere genus joci eſt, [8] deorſum habetur ubi eſt terra, & ſurſum ubi eſt cœlum

8. *Deorſum habetur, ubi eſt terra*] Prima (quod ſciam) hoc recepit Aſcenſiana, quam imitati Stephanus cum ſequutis editoribus. Sed Beroaldina, *genus joci eſt viſum, habetur, ubi.* Quod ferri poſſe vix puto, etſi omnes hoc modo quos vidi, Mss. libri, ut tamen diſcernere vix poſſis, *viſum, niſum*, an *inſum* voluerint ſcribere. Videtur latere gloſſa. Poſterior ætas pro deorſum uſurpavit *juſum*, ut ex Martyrologiis jam notatum eſt, in quibus inter alia Speuſippus.

lum: illis quoque ſurſum erit quod de inferiore ſuſpicient, nec aliquando in ſuperna caſuri ſunt. Affirmaverim quoque & apud illos minus rerum peritos hæc æſtimare de nobis, nec credere poſſe nos in quo ſumus loco degere; ſed opinari ſi quis ſub pedibus eorum tentaret ſtare caſurum. numquam tamen apud nos quisquam timuit ne caderet in cœlum. ergo nec apud illos quiſquam in ſuperiora caſurus eſt: ſicut omnia nutu ſuo pondera in terram ferri ſuperius relata docuerunt. Poſtremo quis ambigat in 9 ſphæra terræ ea quæ inferiora dicuntur ſuperioribus ſuis eſſe contraria ut eſt oriens occidenti? nam in utraque parte par diametros habetur cum ergo & orientem & occidentem ſimiliter conſtet habitari; quid eſt quod fidem hujus quoque diverſæ ſibi habitationis excludat? Hæc omnia non ocioſus lector in tam paucis verbis Ciceronis inveniet. nam, cum dicit *terram cingulis ſuis redimitam atque circumdatam*, oſtendit per omne corpus terræ eamdem temperatorum cingulorum continuatam eſſe temperiem: &, cum ait *in terra maculas habitationum videri*, non eas dicit quæ in parte noſtræ habitationis nonnullis deſertis locis interpoſitis incoluntur. non enim adjiceret, *in ipſis maculis vaſtas ſolitudines interjectas*; ſi ipſas ſolitudines diceret, inter quas certæ partes macularum inſtar haberentur. ſed quia maculas dicit has quatuor, quas in duobus terræ hemiſphæriis binas eſſe ratio monſtravit, bene adjecit; *interjectas ſolitudines.* nam ſicut pars quæ habitatur à nobis multa ſolitudinum interjectione diſtinguitur: credendum eſt in illis quoque tribus aliis habitationibus ſimiles eſſe inter deſerta & culta diſtinctiones. Sed & quatuor habitationum incolas & relatione ſitus & ipſa quoque ſtandi qualitate depinxit. primum enim ait alios præter nos ita incolere

pus, Eleuſippus, & Meleuſippus narrantur *ligatis manibus ſuſum & pedibus juſum.* Fortaſſe hac voce nunc uſus fuit Macrobius, quamlibet ſuperſit dubitandi ratio. *Gronov.*

9. *In ſphæra terra ea qua inferiora*] Legendum vel cum membrana optima *terra ita, qua inf.* vel cum chartaceo, *terra ita ea, qua inf.* Gronov.

10. *Inter*

colere terram ut à se interrupti nullam meandi habeant ad se facultatem: & verba ipsa declarant non eum de uno hominum genere loqui in hac superficie à nobis solius torridæ interjectione divisa (sic enim magis diceret, *ita interruptos ut nihil ab illis ad vos manare possit*) sed dicendo, *ita interruptos ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit*, qualiter inter se illa hominum genera sint divisa significat. Quod autem vere ad nostram partem referretur adjecit dicendo de illis qui & à nobis & à se invicem divisi sunt; *partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos stare nobis.* interruptio ergo non unius generis à nobis sed omnium generum à se divisorum refertur; quæ ita distinguenda est Hi quos separat à nobis perusta, quos Græci ἀντοίκους vocant, similiter ab illis qui inferiorem zonæ suæ incolunt partem interjecta australi gelida separantur. rursus illos ab ἀντοίκοις suis, id est, per nostri cinguli inferiora viventibus interjectio ardentis sequestrat: & illi à nobis septētrionalis extremitatis rigore removentur. Et quia non est una omnium affinis continuatio; sed interjectæ sunt solitudines ex calore vel frigore mutuum negantibus commeatum: has terræ partes, quæ à quatuor hominum generibus incoluntur, maculas habitationum vocavit. Quemadmodum autem ceteri omnes vestigia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit: & australes quidem aperte pronunciavit adversos stare nobis, dicendo; *quorum australis ille, in quo qui insistunt, adversa nobis urgent vestigia.* & ideo adversi nobis sunt, quia in parte sphæræ quæ contra nos est morantur. Restat inquirere quos transversos & quos obliquos nobis stare memoraverit. sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin transversos stare nobis dixerit inferiorem zonæ nostræ partem tenentes, obliquos vero eos, qui australis cinguli devexa sortiti sunt.

10. *Interjectione divisa*] Magis placet cum Mss. & editis antiquis *diviso*. Gronov.

CAP.

CAP. VI.

Quanta terræ ſpatia habitationi ceſſerint, quanta inculta ſint.

SUpereſt ut de terræ ipſius ſpatiis, quanta habitationi ceſſerint, quanta ſint inculta, referamus; id eſt, quæ ſit ſingulorum dimenſio cingulorum. Quod ut facile dinoſcas, redeundum tibi eſt ad orbis terræ deſcriptionem, quam paulo ante ſubjecimus; ut per notas adſcriptarum litterarum ratio dimenſionum lucidius explicetur. Omnis terræ orbis, id eſt, circulus qui univerſum ambitum claudit, cui adſcripta ſunt *a, b, c, d*, ab his qui eum ratione dimenſi ſunt, in ſexaginta diviſus eſt partes. habet autem totus ipſe ambitus ſtadiorum ducenta quinquaginta duo milia. ergo ſingulæ ſexageſimæ extenduntur ſtadiis quaternis milibus ducenis. & ſine dubio medietas ejus, quæ eſt à *d*, per orientem, id eſt per *a*, uſque ad *c*, habet triginta ſexageſimas & ſtadiorum milia centum viginti ſex. quarta vero pars, quæ eſt ab *a*, uſque ad *c*, incipiens à medio peruſtæ, habet ſexageſimas quindecim & ſtadiorum milia ſexaginta & tria. hujus quartæ partis menſura relata conſtabit totius ambitus plena dimenſio. [1] Ab *a*, igitur uſque ad *p*, quod eſt medietas peruſtæ, habet ſexageſimas quatuor; quæ faciunt ſtadiorum milia ſexdecim, cum octingentorum adjectione. ergo omnis peruſta partium ſexageſimarum octo eſt, & tenet ſtadiorum milia trigin-

AB a *igitur uſque ad* p, *quod eſt*] Hoc modo editiones omnes, cum tamen certus reſideat error in litera *p* hoc loco & inferius, item in litera *o*, quarum neutra eſt in ſuperiore deſcriptione. Itaque Aſcenſius novum ſchema hic appinxit, in quo p literam poſuit loco [illegible] n & o loco [illegible] i, quem tamen nemo ſecutus, ut opinor, quia in ſcriptis non reperiebant: & ex ſuo ingenio eam commentum eſſe Aſcenſium colligo inde, quod Macrobius novam ſphæram hic non repoſuit, ſed ad proximam remiſit lectorem, dicens, ei redeundum eſſe ad orbis terræ deſcriptionem, quam paulo ante ſubjecerat. Sed etiam in nullo Ms. invenio uſquam literas p vel o. Quare hic reſcribe cum iis: *ab* a *igitur uſque ad* n, *quod eſt*. Deinde: *qui temperatus eſt ab* n *uſque ad* i. Item, *& ſpatium frigidæ ab* i *uſque ad* c. Gronov.

Cingu-

triginta tria & ſexcenta inſuper. latitudo autem cinguli noſtri qui temperatus eſt, id eſt, à *p*, uſque ad *o*, habet ſexageſimas quinque, quæ faciunt ſtadiorum milia viginti & unum. & ſpatium frigidæ ab *o*, uſque ad *c*, habet ſexageſimas ſex: quæ ſtadiorum tenent viginti quinque milia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarum, cujus menſuram evidenter expreſſimus, alterius quartæ partis magnitudinẽ, ab *a*, uſque ad *d*, pari dimenſionum diſtinctione cognoſces. cum ergo quantum teneat ſphæræ ſuperficies, quæ ad nos eſt, omni in ſua medietate cognoveris: de menſura quoque inferioris medietatis, id eſt, à *d*, per *b*, uſque ad *c*, ſimiliter inſtrueris. modo enim quia orbem terræ in plano pinximus (in plano autem medium exprimere non poſſumus ſphæralem tumorem) mutuati ſumus altitudinis intellectum à circulo; qui magis horizon quam meridianus videatur. Ceterum volo hoc mente percipias, ita nos hanc protuliſſe menſuram, tamquam à *d*, per *a*, uſque ad *c*, pars terræ ſuperior ſit, cujus partem nos incolimus; & à *d*, per *b*, uſque ad *c*, pars terræ habeatur inferior.

CAP. VII.

In cælo eaſdem ineſſe zonas quæ inſunt terræ; atque cauſam hujus diverſitatis eſſe Solem: qui ut acceſſu ſuo cauſa caloris eſt; ita receſſu frigus inducit.

HOc quoque tractatu proprium ſortito finem, nunc illud quod probandum promiſimus aſſeramus, id eſt, hos cingulos & Maronem bene cœlo, & bene terræ aſſignaſſe Ciceronem; & utrumque non diſcrepantia ſed conſona eademque dixiſſe. natura enim cæli hanc in diverſis terræ partibus temperiem nimietatemque diſtinxit: & qualitas vel frigoris vel caloris, quæ cuilibet ætheris parti ſemel inhæſit, eamdem inficit partem terræ, quam deſpicit ambiendo. Et quia has diverſitates, quæ certis finibus terminantur,

1 cingulos in cœlo vocarunt, necesse est totidem cingulos & hic intelligi: sicut in brevissimo speculo, cum facies monstratur ingens tenent in angusto membra vel lineamenta ordinem quem sua in vero digesserat amplitudo. Sed hic quoque asserendi quod dicitur minuemus laborem oculis subjiciendo picturam. Esto enim cæli sphæra *a, b, c, d.* & intra se claudat sphæram terræ, cui adscripta sunt *s, x, t, u.* & ducatur in cæli sphæra circulus septemtrionalis ab *i*, usque in *o.* tropicus æstivus à *g*, in *p.* & æquinoctialis à *b*, in *a.* & tropicus hiemalis ab *f*, in *q* & australis ab *e*, in *r.* sed & zodiacus ducatur ab *f*, in *p.* rursus in sphæra terræ ducantur iidem limites cingulorum, quos supra descripsimus in *n*, in *m*, in *l*, in *k.* His ita depictis sine difficultate constabit singulas terræ partes à singulis cæli partibus super verticem suum impositis qualitatẽ circa nimietatem vel temperiem mutuari. nam quod est sursum à *d*, usque ad *r*, hoc despicit terram ab *s*, usque ad *k.* & quod est in cœlo ab *r*, usque ad *q*, hoc inficit terram à *k.* usque ad *l.* & quod in cœlo est à *q*, usque in *p*, tale facit in terra ab *l* usque ad *m.* qualeque est desuper à *p*, usque ad *o:* tale in terra ab *m*, usque ad *n.* & quale illic ab *o*, usque ad *c*, tale hic est ab *n*, usque ad *t.* Sunt autem in æthere extremitates ambæ, id est, à *d*, usque ad *r*, & à *c*, usque ad *o*, æterno rigore densatæ ideo, in terra idem est ab *s*, usque ad *k*, & à *t*, usque ad *n.* rursus in cœlo, à *q*, usque ad *p*, nimio calore fervet. ideo in terra quoque, ab *l* usque ad *m*, idem fervor est item sunt in cælo temperies, ab *o*, usque ad *p*, & à *q*, in *r.* ideo sunt hic quoque temperatæ, ab *n*, in *m*, & ab *l*, in *k.* æquinoctialis enim circulus, qui ab *a*, usque ad *b*, ductus est, mediam secat perustam. Et ipsum autem scisse Ciceronem, quod terreni cinguli cælestibus inficiantur, ex verbis

C*Ingulos in cælo vocarunt*] Supra similiter *stadios* dixit, pag. 81. *Vltra trecentos & sexaginta stadios longitudinem in se continere non poterit. Centum enim & octoginta stadios*, &c. Glossarium: *Cingillum στρόφιον. ζώνιον.* Pontan.

ſtæ, quę temperatę vicina eſt, admittit habitantes illic, id eſt, trans tropicum; quæcunque habitantur ſpatia umbram mittunt in auſtrum eo tempore quo ſol cancrum tenet. Tunc enim eis fit ſol ſeptemtrionalis, cum tropicum tenet; quod ab illis ad ſeptemtrionem recedit. Civitas autem Syene, quæ provinciæ Thebaidos poſt ſuperiorum montium deſerta principium eſt, ſub ipſo æſtivo tropico conſtituta eſt: & eo die, quo ſol certam partem ingreditur cancri hora diei ſexta (quoniam ſol tunc ſuper ipſum invenitur verticem civitatis) nulla illic poteſt in terram de quolibet corpore umbra jactari, ſed nec ſtylus hemiſphærii monſtrantis horas, quem γνώμονα vocant, tunc de ſe poteſt umbram creare. & hoc eſt quod Lucanus dicere voluit, ncc tamen plene, ut habetur, abſolvit. dicendo enim,

[5] *Atque umbras numquam flectente Syene,*

rem quidem attigit, ſed turbavit verum. [6] non enim numquam flectit ſed uno tempore: quod cum ſua ratione retulimus. His relatis conſtat ſolem numquam egredi fines peruſtæ. quia de tropico in tropicum Zodiacus obliquatus eſt. manifeſta eſt igitur cauſa cur hæc zona flammis ſit ſemper obnoxia: quippe quam ſol totius ætheréæ flammæ & fons & adminiſtrator, numquam relinquat. Ergo ambæ partes ultimæ, id eſt, ſeptemtrionalis & auſtralis, ad quas nunquam [7] ſolis calor accedit; neceſſario perpetua premuntur pruina:

duas

5. *Atque umbras numquam flectente Syene*] Sugillat Macrobium Brodæus, quod verſu hoc Lucani perverſius legerit *nunquam*. Ipſe *nuſquam* reponit. At tu, utcunque legeris, habebit rationem Macrobiana nota. Verſus Poëtæ totus talis eſt:

- - *Calida medius mihi cognitus axis*
Ægypto, atque umbras nuſquam flectente Syene.

Si enim dicat cognitum ſibi etiam meridianum illius oppidi, quod umbras neſcit; ποιητικῶς dixerit nimis, nam umbras novit ſemper, præterquam exiſtente in tropico meridiano Cancri Sole. Si iccirco explicueris, quando umbras non flectit; mathematicum non poëtam intelliges. Et certe juvanda in pluribus potius vatum ſenſa, quam exigenda omnia ad rigidam normam. *Pont.*

6. *Non enim unquam flectit*] Membranæ auctiores *nunquam quidem flectit*. Gronov.

7. *Solis calor accedit*] Membrana optima *ſolis accedit ardor*. Altera *ſolis ardor accedit*. Certe utraque *ardor*, non *calor*. ut cap. 8. *Inacceſſum eſt propter nimium ſolis ardorem*. Gronov.

Ex

duas vero, ut diximus, temperat hinc atque illinc vicinia caloris & frigoris. denique in hac ipſa zona, quam incolimus, quæ tota dicitur temperata, partes tamen, quæ peruſto cingulo vicinæ ſunt, ceteris calidiores ſunt, ut eſt Æthiopia, Arabia, Ægyptus & Libya; in quibus calor ita circumfuſi aëris corpus extenuat; ut aut numquam aut raro cogatur in nubes; & ideo nullus pene apud illos uſus eſt imbrium. rurſus quæ uſque ad frigidæ fines preſſius accedunt; ut eſt palus Mæotis, ut regiones quas præterfluunt Tanais & Iſter, omniaque ſuper Scythiam loca, quorum incolas vetuſtas Hyperboreos vocavit, quaſi originem boreæ introrſum recedendo tranſiſſent, adeo æterna pene premuntur pruina, ut non facile explicetur quanta ſit illic frigidæ nimietatis injuria: loca vero quæ in medio temperatæ ſunt, quoniam ab utraque nimietate longe recedunt, veram tenent ſalutaremque temperiem.

CAP. VIII.

Obiter quomodo explicandus locus Virgilii primo Georgicôn de circulo zodiaco.

LOcus nos admonet ut (quoniam diximus, rem quæ à nullo poſſit refelli, utrumque tropicum circum Zodiaco terminos facere, nec umquam ſolem alterutrũ tropicũ excedere poſſe vel ſurſum vel deorſum meando; trans Zodiacum vero circum, id eſt, trans uſtam, quæ tropicis clauditur, 1 ex utraque parte 2 accipere temperatas) quæramus quid ſit quod ait Virgilius quem nullius umquã diſciplinæ error involvit;

- - - duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ divum: & via ſecta per ambas,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.

videtur enim dicere his verſibus Zodiacum per temperatas ductum

EX *utraque parte accipere temperatas*] Scripſerit Macrob. *accipere.* Conſidera, & probabis. *Pont.*

2. *Accipere temperatas*] Qua in parte, oro, hoc præſtat vulgato ante Stephanum *incipere*, quod ſervant omnes Mss. & tamen in Stephanino voluit alius vetuſtatis ingenium conſiderando legere *accipere*. Gronov.

ductum & ſolis curſum per ipſas ferri; quod nec opinari fas eſt: quia neutrum tropicum curſus ſolis excedit. num igitur illud attendit quod diximus & intra tropicum in ea peruſtæ parte, quæ vicina eſt temperatæ, habitatores eſſe? nam Syene ſub ipſo tropico eſt: Meroë autem tribus milibus octingentis ſtadiis in peruſtam à Syene introrſum recedit: & ab illa uſque ad terram cinnamomi feracem ſunt ſtadia octingenta. & per hæc omnia ſpatia peruſtæ licet rari tamen vita fruuntur habitantes. ultra vero jam inacceſſum eſt; propter nimium ſolis ardorem. cum ergo tantum ſpatii ex peruſta vitam miniſtret; & ſine dubio circa viciniam alterius temperatæ, id eſt, antæcorum, tantumdem ſpatii habere peruſtæ fines 3 & parem manſuetudinem non negetur (paria enim in utraque parte ſunt omnia) ideo credendum eſt per poëticam tubam, quæ omnia ſemper in majus extollit, dixiſſe viam ſolis ſectam per temperatas: quoniam ex utraque parte fines peruſtæ in eo ſunt ſimiles temperatis, quod ſe patiuntur habitari. an forte poëtica licentia particulam pro ſimili pæne particula poſuit; & pro, *ſub ambas*, dicere maluit, *per ambas*? nam revera ductus Zodiaci ſub ambas temperatas ultro citroque pervenit, non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipſum & in omnibus imitatorem hujus Maronem ſæpe tales mutaſſe particulas. an, quod mihi vero propius videtur, *per ambas*, pro, *inter ambas*, voluit intelligi? Zodiacus enim inter ambas temperatas volvitur, non per ambas. 4 familiariter autem, *per*, pro, *inter*

3. *Et parem manſuetudinem*] Modius legit *pari manſuetudine*, cui intercedunt omnes Leidenſes libri, & an ſit mutandum, cuivis videre præſto eſt. *Gronov.*

4. *Familiariter autem*, per, *pro*, inter, *ponere ſolet*] Nec aliter P. Arbiter illo verſu:

- - Nec, vaga paſſim, (*pas.*
Flumina per notas ibant morientia ri-

Per notas ripas, id eſt, *intra ripas*. Nec audio qui in nuperis & electiſſimis alias Notis *morientibus* hiſce *fluminibus* mederi conatur, quaſi ſcriptum fuiſſet Petronio:

- - Nec vaga paſſim
Flumina per notas ibant torrentia ripas.

Hoc ſenſu: *vaga flumina paſſim torrentia, tunc non ibant per notas ripas.* Sed veriſſimum eſt, quomodo poſui ego, & interpunxi. Non manebant, inquit, intra

inter, ponere solet; sicut alibi quoque,

Circum perque duas in morem fluminis arctos.

neque enim anguis sidereus arctos secat: sed, dum & amplectitur & intervenit, circum eas & inter eas volvitur, non per eas. Ergo potest constare nobis intellectus, si *per ambas*, pro, *inter ambas*, more ipsius poëtæ dictum existimemus. nobis aliud ad defensionem, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quoniam in medio posuimus quos fines numquam via solis excedat; manifestum est autem omnibus quid Maro dixerit, quem constat erroris ignarum: erit ingenii singulorum invenire quid possit amplius pro absolvenda hac quæstione confiteri.

tra ripas suas flumina, passim vaga. Et ne hæsitet quispiam porro, ponam Manilianos versus, lib. 4. Astronomicôn, quos hic adumbravit Petronius,

Donec in Ægyptum redeant curvata per undas
Littora, Niliacis iterum morientia ripis.

Quod autem ait Arbiter, *ibant morientia*, aspexit quodammodo Claudianus, *Nascentes ibant in secula libri.* Nec tempero mihi quin hac occasione insigni item loco subveniam, qui nondum discussus satis, in *Culice Maroniano*. Exstat à principio non longe:

Hac teneras fruticum sentes rimatur, at illa
Imminet irrigui præstanti marginis (unda.

Ubi ambigere video viros doctos num faciendum potius *propexanti marginis undæ*. At germanissimum hic esse *præstanti undæ*, observo luculenter ex Juvenali:

- - Quanto præstantius esset
Numen aquæ, viridi si margine clauderet undas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum.

Qui locus ex Satyra tertia est, & unicus explicandis istis Maronianis. *Pont.*

CAP IX.

Non uno sed gemino oceani ambitu terram omnem circumflui: & quomodo angusta verticibus, latior lateribus, sit habitabilis nostra: tum de exiguitate oceani, quem nos magnum vocamus.

HIs quoque, ut arbitror, non otiosa inspectione tractatis: nunc de oceano quod promisimus adstruamus non uno sed gemino ejus ambitu terræ corpus omne circumflui.
1 cujus primus meatus est, qui ab indocto hominum genere nesci-

CVjus primus meatus] Scripti libri *cujus verus & primus m.* Infra vides originalem & veriorem alveum vocari: ut de hac lectione nõ sit dubitandũ *Gr.*

nescitur. is enim, quem solum oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali refusis secundum ex necessitate ambitum fecit. ceterum prior ejus corona per zonam terræ calidam meat superiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. ab oriente vero duos sinus refundit; unum ad extremitatem septemtrionis, ad australis alterum: rursusque ab occidente duo pariter enascuntur sinus: qui usque ad ambas, quas supra diximus, extremitates refusi occurrunt ab oriente demissis; &, dum vi summa & impetu immaniore miscentur, invicemque se feriunt, ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa oceani accessio pariter & recessio. &, ubicumque in nostro mari contingit idem vel in angustis fretis, vel in planis forte litoribus, ex ipsis oceani finibus, quos oceanum nunc vocamus, eveniunt: quia nostrum mare ex illis influit. ceterum verior, ut ita dicam, ejus alveus tenet zonam perustam. & tam ipse qui æquinoctialem, quam sinus ex eo nati qui horizontem circulum ambitu suæ flexionis imitantur, omnem terram quadrifidam dividunt; & singulas, ut supra diximus, habitationes insulas faciunt. nam inter nos & australes homines means ille per calidam zonam, totamque cingens, & rursus 2 utriusque regionis extrema finibus suis ambiens, binas in superiore atque inferiore terræ superficie insulas facit. unde Tullius hoc volens intelligi non dixit; *omnis terra parva quadam est insula*; sed, *omnis terra quæ colitur à vobis parva quadam est insula*: quia & singulæ de quatuor habitationibus parvæ quædam efficiuntur insulæ, oceano bis eas, ut diximus, ambiente. Omnia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta: ex qua & nostri maris originem, quæ totius una est, & rubri atque Indici ortum videbis, Caspiumque mare unde oriatur invenies. licet non ignorem esse

2. *Utriusque regionis extrema finibus suis ambiens*] Membranæ Modianæ, *finibus suis*; quomodo paulo ante hac pag. *de finibus ab illo originali refusis.* Ubi vulgo etiam edunt *de finibus*, sed perperam, & contra membranas. *Pont.*

3. *In*

esse nonnullos qui ei de oceano ingressum negent. Nec dubium est in illam quoque australis generis temperatam mare de oceano similiter influere. sed describi hoc nostra attestatione non debuit, cujus situs nobis incognitus perseverat.

Quod autem dixit nostram habitabilem *angustam verticibus, lateribus latiorem*, 3 in eadem descriptione poterimus advertere. nam, quanto longior est tropicus circus septemtrionali circo, tanto zona verticibus quam lateribus angustior est: quia summitas ejus in artum extremi cinguli brevitate contrahitur. deductio autem laterum cum longitudine tropici ab utraque parte distenditur. denique veteres omnem habitabilem nostram extentæ chlamydi similem esse dixerunt. item quia omnis terra, in qua & oceanus est, ad quemvis cœlestem circulum quasi centron obtinet puncti locum, necessario de oceano adjecit, *Qui tamen tanto nomine quam sit parvus vides*. nam licet apud nos Athlanticum mare magnum

3. *In eadem descriptione poterimus advertere*] Nec absonum quod ad oram Lugdunensis, *Id eadem*. Idem.

vocetur: de cœlo tamen despicientibus non potest magnum videri, cum ad cœlum terra signum sit & punctum quod dividi non possit in partes. ideo autem terræ brevitas tam diligenter asseritur, ut parvi pendendum ambitum famæ vir fortis intelligat, quæ in tā parvo magna esse nō poterit, ut contentus potius conscientię præmio gloriā non requirat. quod doctrinæ propositum non minus in sequentibus apparebit.

CAP. X.

Mundum quidem esse æternum : ceterum inde non posse sperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud posteros ; quando mundo ipso manente ea quæ in ipso sunt vicissitudine quadam nunc occidant, nunc rursus oriantur.

QUinetiam si cupiet proles futurorum hominum deinceps laudes uniuscujusque nostrum acceptas à patribus posteris prodere : tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria : unde Scipio perfectionem cupiens infundere nepoti, auctor est ut contentus conscientiæ præmio, gloriam non requirat. in qua appetenda quoniam duo sunt maxime quæ præoptari possint ; ut & quam latissime vagetur & quam diutissime perseveret : postquam superius, de habitationis nostræ angustiis disserendo, totius terræ quæ ad cælum puncti locum obtinet [1] minimam quandam docuit à nostri generis hominibus particulam possideri; nullius vero gloriam vel in illam totam partem potuisse diffundi (siquidem Gangem transnare vel transcendere Caucasum Romani nominis fama non

M*Aximam quandam docuit nostri g. h. particulam*] Quare hanc nostrorum hominum magis maximam, quam tres alias? Pontanum lector, non Macrobium, his verbis manifeste corruptis inscribes, & corriges *minimam quandam docuit à nostri.* Sic enim est in vett. membranis & editionibus, Stephanina quoque, nisi quod præpositionem omisit; ac Andreæ Vesaliensis, ad cujus oram Pontanus primum notas suas conjecit, nunc ære mihi comparata. Per me ergo obtinebit antiquum, donec quid ille respexerit, instruar. *Gro.*

Ioνem

non valuit) ſpem, quam de propaganda late gloria ante oculos ponendo noſtri orbis anguſtias amputavit, vult etiam diuturnitatis auferre; ut plene animo nepotis comtemptum gloriæ compos diſſuaſor inſinuet. & ait, nec in hac ipſa parte, in quam ſapientis & fortis viri nomen ſerpere poteſt, æternitatem nominis poſſe durare; cũ modo exuſtione, modo eluvione terrarum diuturnitati rerum intercedat occaſus. quod quale ſit diſſeremus. in hac enim parte tractatus illa quæſtio latenter abſolvitur, quæ multorum cogitationes de ambigenda mundi æternitate ſolicitat. nam quis facile mundum ſemper fuiſſe conſentiat? cum & ipſa hiſtoriarum fides multarum rerum cultum emendationemque vel inventionem ipſam recentem eſſe fateatur: cumque rudes primum homines & incuria ſilveſtri non multum à ferarum aſperitate diſſimiles meminerit vel fabuletur antiquitas; tradatque nec hunc eis, quo nunc utimur, victum fuiſſe, ſed glande prius & baccis altos, ſero ſperaſſe de ſulcis alimoniam: cumque ita exordium rerum & ipſius humanæ nationis opinemur, ut aurea primum ſæcula fuiſſe credamus; & inde natura per metalla viliora degenerans ferro ſæcula poſtrema fœdaverit. ac, ne totum videamur de fabulis mutuari, quis non hinc æſtimet mundum quandoque cœpiſſe, nec longam retro ejus ætatem: cum ab hinc ultra duo retro annorum milia de excellenti rerum geſtarum memoria ne Græca quidem exſtet hiſtoria? nam ſupra Ninum, à quo Semiramis ſecundum quoſdam creditur procreata, nihil præclarum in libros relatum eſt. ſi enim ab initio imo ante initium fuit mundus, ut philoſophi volunt: cur per innumerabilium ſeriem ſæculorum non fuerat cultus quo nunc utimur inventus? non litterarum uſus quo ſolo memoriæ fulcitur æternitas? cur denique multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate pervenit? ut ecce: Galli vitem vel cultum oleæ Roma jam adoleſcente didicerunt. aliæ vero gentes adhuc multa neſciunt, quæ nobis inventa placuerunt.

Hæc omnia videntur æternitati rerum repugnare; dum opinari nos faciunt certo mundi principio paulatim singula quæque cœpisse. Sed mundum quidem fuisse; semper philosophia auctor est, conditore quidem deo, sed non ex tempore. siquidem tempus ante mundum esse non potuit: cum nihil aliud tempora nisi cursus solis efficiat. res vero humanæ ex parte maxima sæpe occidunt manente mundo, & rursus oriuntur vel eluvione vicissim vel exustione redeunte. cujus vicissitudinis causa vel necessitas talis est. Ignem ætherium physici tradiderunt humore nutriri, asserentes ideo sub Zona cæli perusta, quam via solis, id est, Zodiacus, occupavit, oceanum, sicut supra descripsimus, à natura locatum; ut omnis latitudo qua sol cum quinque vagis & luna ultro citroque discurrunt, habeat subjecti humoris alimoniam: & hoc esse volunt quod Homerus divinarum omnium inventionum fons & origo, sub poëtici nube figmenti verum sapientibus intelligi dedit, [1] Jovem cum dis ceteris, id est, cum stellis profectum in oceanum Æthiopibus eum ad epulas invitantibus. per quam imaginem fabulosam Homerum significasse volunt hauriri de humore nutrimenta sideribus: qui ob hoc Æthiopas reges epularum cœlestium dixit, quoniam circa oceani oram non nisi Æthiopes habitant, quos vicinia solis usq; ad speciem nigri coloris exurit. Cum ergo calor nutriatur humore: [2] hoc vicissitudinis contingit ut modo calor modo humor exuberet. evenit enim ut ignis usque ad maximum enutritus augmentum, haustum vincat humorem, & sic aëris mutata temperies licentiam præstet incendio, & terra penitus flagrantia immissi ignis uratur. sed mox, impetu caloris absumpto, paulatim vires revertuntur

humo-

1. *Jovem cum Dis cæteris profectum in Oceanum*] Arnobius libro VI. *Hoc est enim proprium Deorum ubique esse totos, non adesse, non abesse, non cœnatum ad Æthiopas pergere, & post dies bissenos privatum ad domicilium redire.* Versus autem Homericos & eandem pene enarrationem posuit auctor lib. 1. Saturn. cap. 23. discrepans ab Arnobio, quod δωδεκάτῃ non ἡμέρᾳ explicet, sed ὥρᾳ. Tu vide sis, & adjunge Lipsium in Physiologia Stoica. Gron.

2. *Hoc vicissitudinis contingit*] Hoc

quidem

humori, cum magna pars ignis incendiis erogata minus jam de renascente humore consumat. ac rursus longo temporum tractu ita crescens humor altius vincit, ut terris infundatur eluvio, rursus calor post hoc vires resumit. & ita fit ut manente mundo inter exsuperantis caloris humorisque vices, terrarum cultus cum hominum genere sæpe intercidat, & reducta temperie rursus novetur. numquam tamen seu eluvio, seu exustio, omnes terras, aut omne hominum genus vel omnino operit, vel penitus exurit. Ægypto certe, ut Plato in Timæo fatetur, [3] numquam nimietas humoris nocuit vel caloris. unde & infinita annorum milia in solis Ægyptiorum monumentis librisque releguntur. ceteræ igitur terrarum partes internecioni superstites seminarium instaurando generi humano fiunt: atque ita contingit ut non rudi mundo rudes homines & cultus inscii, cujus memoriam intercepit interitus, in terris oberrent, & asperitatem paulatim vagæ feritatis exuti conciliabula & cœtus [4] natura constituente patiantur: sitque primum inter eos mali nescia & adhuc astutiæ inexperta [5] simplicitas; quæ nomen rum

quidem non reprobandum: libri tamen veteres *hæc vicissitudo*. Gronov.

3. *Nunquam nimietas humoris*] Rem ipsam & causam simul aperit Soloni in his Platonis verbis *τῶν ἱερέων ὁ μάλα παλαιὸς. ὅταν διὰ μακρῶν χρόνων γίνεται τῶν ἐπὶ γῆς πυρὶ πολλῷ φθορὰ, τότε ὅσοι κατ' ὄρη καὶ ἐν ὑψηλοῖς τόποις καὶ ἐν ξηροῖς οἰκοῦσι, μᾶλλον διόλλυνται τῶν ποταμοῖς καὶ θαλάττῃ προσοικούντων. ἡμῖν δὲ ὁ Νεῖλος εἴς τε ἄλλα σωτὴρ καὶ τότε ἐκ ταύτης τῆς ἀπορίας σώζει λυόμενος. ὅταν δ' αὖ οἱ θεοὶ τὴν γῆν ὕδασι καθαίροντες κατακλύζωσιν οἱ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι διασώζονται βουκόλοι νομεῖς τε. οἱ δ' ἐν ταῖς παρ' ὑμῖν πόλεσιν εἰς τὴν θάλατταν ὑπὸ τῶν ποταμῶν φέρονται. κατὰ δὲ τὴν χώραν οὔτε τότε οὔτε ἄλλοτε ἄνωθεν ἐπὶ τὰς ἀρούρας ὕδωρ ἐπιῤῥεῖ. τὸ δὲ ἐναντίον κάτωθεν ἐπανιέναι πέφυκεν*. Gronov.

4. *Natura constituente*] Auctor scripsit *instruente*, quod est, docente & formante ut patiantur cætus & conciliabula. Id est in omnibus libris I, 4. *Si quis forte quærere velit*, &c. *instruetur auctore Porphyrio*. cap. 14. *de mensura quoque inferioris medietatis instrueris*. cap. 15. *Ut instruit visum ante lata descriptio*. II, 15. *Hoc quemadmodum accipiendum sit, instruemus*. Et multis ita locis. *Gronov*.

5. *Simplicitas; quæ nomen auri primis seculis præstat*] Claudianus:

- - Letatur Terra reverso
Numine, quod prisci post tempora perdidit auri. Pontan.

6. *Æmu-*

auri primis sæculis præstat. inde, quo magis ad cultum rerum atque artium usus promovet, tanto facilius in animos serpit [6] æmulatio. quæ primum bene incipiens in invidiam latenter evadit. & ex hac jam nascitur quicquid genus hominum post sequentibus sæculis experitur. Hæc est ergo quæ rebus humanis pereundi atque iterum revertendi incolumi mundo vicissitudo variatur.

6. *Æmulatio, quæ primum bene incipiens, in invidiam latenter evadit*] Velleius; *Alit æmulatio ingenia, & nunc invidia nunc admiratio incitationem accendit.* Pontan.

CAP. XI.

De diversitate annorum: quodque is qui vere annus vertens est ac mundanus, quindecim annorum nostrorum ambiat milia.

QUid autem interest ab his qui postea nascentur sermonem fore de te; cum ab his nullus fuerit, qui ante nati sunt, qui nec pauciores & certe meliores fuerunt viri? præsertim cum apud eos ipsos, à quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi poßit. homines enim populariter annum tantummodo solis, id est, unius astri reditu metiuntur. re ipsa autem cum ad idem unde semel profecta sunt cuncta astra redierint, eandemque totius cæli descriptionem longis intervallis retulerint: tum ille vere vertens annus appellari potest. in quo vix dicere audeo quam multa hominum sæcula teneantur. namque, ut olim deficere sol hominibus exstinguique visus est cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetravit; quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit; tum signis omnibus ad idem principium stellisque revocatis expletum annum habeto. cujus quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam. Idem agere perseverat instans dissuasioni gloriæ desiderandæ. quam cum locis artam, nec in ipsis angustiis æternam supra docuisset; nunc non solum perpetuitatis expertem sed nec ad unius anni integri metas posse propagari docet. cujus assertionis

quæ

quæ ſit ratio dicemus. Annus non is ſolus eſt quem nunc communis omnium uſus appellat: ſed ſingulorum ſeu luminum ſeu ſtellarum, emenſo omni cœli circuitu à certo loco in eumdem locum reditus annus ſuus eſt. ſic menſis lunæ annus eſt intra quem cœli ambitum luſtrat. nam & à luna menſis dicitur: quia Græco nomine luna mene vocatur. Vergilius denique ad diſcretionem lunaris anni, qui brevis eſt, annum qui circumcurſu ſolis efficitur ſignificare volens ait:

Interea magnum ſol circumvolvitur annum,

magnum vocans ſolis, comparatione lunaris. nam curſus quidem Veneris atque Mercurii pene par ſoli eſt. Martis vero annus fere biennium tenet. tanto enim tempore cœlum circumit. Iovis autem ſtella duodecim & Saturni triginta annos in eadem circuitione conſumit. Hæc de luminibus ac vagis, ut ſæpe relata, jam nota ſunt. Annus vero, qui mundanus vocatur, qui vere vertens eſt, qui converſione plenæ univerſitatis efficitur, largiſſimis ſæculis explicatur, cujus ratio eſt talis. Stellæ omnes & ſidera quæ infixa cœlo videntur, quorum proprium motum numquam viſus humanus ſentire vel deprehendere poteſt moventur tamen; & præter cæli volubilitatem, qua ſemper trahuntur, [1] ſuo quoque acceſſu tam ſero promoventur, ut nullius hominum vita tam longa ſit quæ obſervatione continua factam de loco permutationem in quo eas primum viderat, deprehendat. mundani ergo anni finis eſt; cum ſtellæ omnes omniaque ſidera quæ aplanes habet, à certo loco ad eumdem locum ita remeaverint, ut ne una quidem cœli ſtella in alio loco ſit, quam in quo fuit cum aliæ omnes ex eo loco motæ ſunt, ad quem reverſæ anno; ſuo; finem dederunt: ita ut lumina quoque cum erraticis quinque in iſdem locis & partibus ſint in quibus incipiente mundano anno

SUo quoque acceſſu tam ſero promoventur] Placet quod ad oram vetuſtæ editionis, *promovent*. Imo omnino reducendum. *Pont.*

2. Inter

anno fuerunt. hoc autem, ut physici volunt, post annorum quindecim milia peracta contingit. Ergo sicut annus lunæ mensis est, & annus solis duodecim menses, & aliarum stellarum hi sunt anni quos supra retulimus: ita mundanum annum quindecim milia annorũ, quales nunc computamus, efficiunt. Ille ergo vere annus vertens vocandus est, quem non solis, id est, unius astri, reditu metiuntur; sed quem stellarum omnium, in quocunque cælo sunt, ad eumdem locum reditus sub eadem cæli totius descriptione concludit. unde & mundanus dicitur: quia mundus proprie cœlum vocatur. Igitur ut annum solis non solum à Kalendis Januariis usque ad easdem vocamus; sed & à sequente post Kalendas die usque ad eumdem diem, & a quocunque cujuslibet mensis die usque in diem eumdem, reditus annus vocatur: ita hujus mundani anni initium sibi quisque facit quodcumque decreverit. ut, ecce, nunc Cicero à defectu solis, qui sub Romuli fine contigit, mundani anni principium sibi ipse constituit. & licet jam sæpissime postea defectus solis evenerit; non dicitur tamen mundanum annum repetita defectio solis implesse; sed tunc implebitur, cum sol deficiens in isdem locis & partibus & ipse erit, & omnes cœli stellas omniaque sidera rursus inveniet in quibus fuerant cum sub Romuli fine deficeret. Igitur à discessu Romuli post annorum quindecim milia, sicut asserunt physici, sol denuo ita deficiet, ut in eodem signo eademque parte sit ad idem principium, in quo sub Romulo fuerat stellis quoque omnibus signisque revocatis. peracti autem fuerant, cum Scipio in Africa militaret, à discessu Romuli anni quingenti septuaginta & tres. anno enim ab urbe condita sexcentesimo septimo hic Scipio deleta Karthagine triumphavit. ex quo numero annis remotis triginta duobus regni Romuli & duobus qui [2] inter somnium Scipionis & consummatum bellum fuerunt,

2. *Inter somnium Scipionis*] Vett. libb. ignorant nomen proprium, idque penitus non desideratur. *Gronov.*

3. *Quis-*

fuerunt, quingenti septuaginta tres à dicessu Romuli ad somnium usque remanebunt. ergo ratiocinabiliter vereque signavit necdũ mundani anni vicesimam partem esse conversam nã vicesimæ parti quot anni supersint à fine Romuli ad Africanã militiam Scipionis, quos diximus annos fuisse quingentos septuaginta tres, 3 quisquis in digitos mittit inveniet.

3. *Quisquis in digitos mittet*] Talis Veterum computus modus. Plautus, *Dextra digitus rationem computat, feriens femur dextrum*. Sed hæc talia aliis uberius enotata. Et exstat de eo singularis libellus Bedæ, quem in commentariis Hieronymianis exscripsit fere Erasmus. Tu videbis. *Pontan.* Lib. I. Sat. I. *Annos ergo coëuntium mitti in digitos, exemplo Platonis nobis suffragante non convenit.* Gronov.

Cap. XII.

Hominem non corpus esse sed mentem : & nunquid in hoc mundo vere intereat ac corrumpatur.

TV vero enitere & sic habeto; non esse te mortalem, sed corpus hoc. nec enim tu is es quem forma ista declarat : sed mens cujusque is est quisque, non ea figura quæ digito demonstrari potest. deum te igitur scito esse : siquidem est deus qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet , qui tam regit & moderatur & movet id corpus cui præpositus est, quam hunc mundum ille princeps deus, & ut ille mundum quadam parte mortalem ipse deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus movet. Bene & sapienter Tullianus hic Scipio circa institutionem nepotis ordinem recte docentis implevit. nam , ut breviter à principio omnem operis continentiam revolvam, 1 principio tempus ei mortis & imminentes propinquorum prædixit insidias; ut totum de hac vita sperare dedisceret, quam non diuturnam comperisset. dein , ne metu prædictæ mortis frangeretur, ostendit sapienti & bono civi in immortalitatem morte migrandum: cumque eum ultro spes ista traxisset ad moriendi desiderium; succedit Pauli patris opportuna dissuasio accensam

PRincipio tempus ei mortis] Non parum inamoena accidit tam propinqua primæ vocis repetitio, quod nusquam à Macrobio factum memini. Lego proinde cum Mss. *primum tempus ejus mortis*. Gronov.

censam filii festinationem ab appetitu spontaneæ mortis excludens. Plene igitur in animo somniantis utrimque plantata sperandi exspectandique temperie altius jam [2] circa divina erigendum nepotis animum Africanus ingreditur: nec prius eum terram patitur intueri, quam cœli ac siderum naturam, motum, ac modulamen agnoscat; & hæc omnia sciat præmio cessura virtutum. ac postquam mens firmata Scipionis alacritate tantæ promissionis erigitur: tum demum gloria, quæ apud indoctos magnum virtutis præmium creditur, contemni jubetur; dum ostenditur ex terrarum brevitate vel casibus, arta locis, angusta temporibus. Africanus igitur pæne exutus hominem & defæcata mente jam naturæ suæ capax hic apertius admonetur ut esse se deum noverit. Et hæc sit præsentis operis consummatio, ut animam non solum immortalem sed deum esse clarescat. Ille ergo jam post corpus qui fuerat in divinitatem receptus dicturus viro adhuc in vita posito, *deum te esse scito*, non prius tantam prærogativam committit homini, quam qui sit ipse discernat: ne æstimetur hoc quoque divinum dici, quod mortale in nobis & caducum est. &, quia Tullio mos est profundam rerum scientiam sub brevitate tegere verborum, nunc quoque miro compendio tantum concludit arcanum, quod Plotinus magis quam quisquam verborum parcus libro integro disseruit, cujus inscriptio est; *Quid animal, quid homo.* in hoc ergo libro Plotinus quærit cujus sint in nobis voluptates, mærores, metusque ac desideria & animositates vel dolores, postremo cogitationes & intellectus, utrum meræ animæ an vero animæ utentis corpore: & post multa, quæ sub copiosa rerum densitate disseruit, quæ nunc nobis ob hoc solum prætereunda sunt, ne usque ad fastidii necessitatem [3] volumen extendant, hoc postremo pronunciat;

2. *Circa divina erigendum nep. an.*] vocem *divina* indicio veterum librorum abundare pronuntio: quod si illis invitis eam retineas, inconcinne nimium apparebit subsequentis periodi ordo. *Gronov.*

3. *Volu-*

ciat; animal esse corpus animatum. sed nec hoc neglectum vel non quæsitum relinquit quo animæ beneficio quave via societatis animetur. has ergo omnes quas prædiximus passiones assignat animali: verum autem hominem ipsam animam esse testatur. Ergo qui videtur non ipse verus homo est, sed verus ille est à quo regitur quod videtur. sic, cum morte animalis discesserit animatio, cadit corpus regente viduatum. & hoc est quod videtur in homine mortale: anima autem, qui verus homo est, ab omni conditione mortalitatis aliena est adeo, ut ad imitationem dei mundum regentis regat & ipsa corpus dum à se animatur. ideo physici mundum magnum hominem, 4 & hominem brevem mundum esse dixerunt. per similitudines igitur ceterarum prærogativarum, quibus deum anima videtur imitari, animam deum & prisci philosophorum & Tullius dixit. Quod autem ait *mundum quadam parte mortalem*: ad communem opinionem respicit qua mori aliqua intra mundum videntur; ut animal exanimatum, vel ignis exstinctus, vel siccatus humor. hæc enim omnino interiisse creduntur. Sed constat secundum veræ rationis assertionem, quam & ipse non nescit, nec Vergilius ignorat dicendo;

Nec morti esse locum;

constat, inquam, 5 nihil intra vivum mundum perire; sed eorum quæ interire videntur solam mutari speciem: & illud in originem suam atque in ipsa elementa remeare, quod tale quale fuit esse desierit. Denique & Plotinus alio in loco cum

de

3. *Volumen extendant*] Nec male tamen membranæ *volumen se extendat.* I, 20. *Et caveremus justo prolixius volumen extendere.* Gronov.

4. *Et hominem brevem mundum esse dixerunt*] Nec absonum istud Carphilidis; τί ἄνθρωπος; ὀλιγοχρόνιον φάντασμα. *Quid homo? minimi temporis phantasia.* Pont. Arnob. lib. II. *Hic est ille pretiosus & rationibus homo augustissimis præditus, mundus minor qui dicitur, & totius in speciem similitudinis fabricatus atque formatus.* Gron.

5. *Nihil intra vivum mundum perire*] Seneca: *Non credis nihil in hoc mundo perire sed mutare regionem? Magni ista credidere viri.* Pont.

de corporum absumptione dissereret, [6] & hoc dissolvi posse pronuntiaret quicquid effluit: objecit sibi; Cur ergo elementa quorum fluxus in aperto est non similiter aliquando solvuntur? & [7] breviter tantæ objectioni validæque respondit, [8] ideo elementa licet fluant nunquam tamen solvi, quia non foras effluunt. à ceteris enim corporibus quod effluit recedit: elementorum fluxus numquam ab ipsis recedit elementis. ergo in hoc mundo pars nulla mortalis est secundum veræ rationis asserta. Sed quod ait, *eum quadam parte mortalem*: ad communem, ut diximus, opinionem paululum inclinare se voluit: in fine autem validissimum immortalitatis animæ argumentum ponit, quia ipsa corpori præstat agitatum. quod quale sit ex ipsis verbis Ciceronis quæ sequuntur invenies.

6. *Et hoc dissolvi posse pronunciaret quicquid effluit:*] Non habent Modii membranæ illud *hoc*. Et sane omitti sine incommodo potest. *Idem*. Leidenses à me adhibitæ nullæ Modio addicunt: & quia sensui parum officit, nondum adducor, ut in hanc voculam stylum vertam. *Gronov*.

7. *Breviter tantæ objectioni validæq;*] Nullam vim habet vox ultima. Lego, *valideque*, ut cap. 16. *Hæc & alia valide dicerentur*. Sic ibi libb. vett. non *valde*. Gronov.

8. *Ideo Elementa licet fluant*] Apposite ad Mallium Claudianus:

At quotiens elementa doces, semperque fluentis
Materiæ causas, quæ vis animaverit astra
Impleritque choros. Pont.

CAP. XIII.

De tribus ratiocinandi modis, quibus immortalitatem animæ asseruere Platonici.

NAM quod semper movetur, æternum est, quod autem motum affert alicui quodque ipsum agitatur aliunde; quando habet finem motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod se ipsum movet, quia numquam deseritur à se, numquam ne moveri quidem desinit. quin etiam ceteris quæ moventur hic fons hoc principium est movendi. principii autem nulla est origo. nam è principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest.

nec

nec enim esset principium quod gigneretur aliunde. quod si non oritur, nec occidit quidem umquam: nam principium exstinctum nec ipsum [1] *ab alia renascetur nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est à principio oriri omnia. ita fit ut motus principium ex eo sit quod ipsum à se movetur. id autem nec nasci potest nec mori: vel concidat omne cœlum omnisque natura & consistat necesse est, nec vim ullam nanciscatur quam à primo impulsa moveatur.* [2] *cum pateat igitur æternum id esse quod ipsum se moveat, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimum est enim omne quod pulsu agitatur externo. quod autem est anima, id motu cietur interiore & suo. nam hæc est propria natura animi atque vis. quæ si est una ex omnibus quæ seipsa moveat; neque nata certe est & æterna.* Omnis hic locus de Phœdro Platonis ad verbum à Cicerone translatus est; in quo validissimis argumentis animæ immortalitas asseritur. & hæc est argumentorum summa; esse animam mortis immunem, quoniam ex se movetur. Sciendum est autem quod duobus modis immortalitas intelligitur. aut enim ideo est immortale quid, quia per se non est capax mortis; aut quia procuratione alterius à morte defenditur. ex his prior modus ad animæ, secundus ad mundi immortalitatem refertur. illa enim suapte natura à conditione mortis aliena est: mundus vero animæ beneficio in hac vitæ perpetuitate retinetur. Rursus semper moveri dupliciter accipitur. hoc enim dicitur & de eo quod ex quo est semper movetur; & de eo, quod semper & est & movetur. & secundus modus est, quo animam dicimus semper moveri. His præmissis jam quibus syllogismis de immorta-

1. A*B alia renascetur*] Lib. 1. Tusc. Quæst. 23. legitur *ab alio renasc.* Hoc loco Mss. omnes *ab alio nascetur*, quod verisimilius suadent verba Platonis, οὔτ' αὐτὴ ποτε ἐκ τοῦ γίγνοιτο. Gronov.

2. *Cum pateat igitur æternum*] Quæ dehinc sequuntur, in Stephani & utraque Pontani editione alio superioribus charactere sunt expressa, quasi Macrobii exordiatur inde oratio. Quare non potest fieri, quin studiosus lector aut fallatur aut turbetur. Sunt autem & hæc Ciceronis usque ad illa: *quæ se ipsa moveat; neque nata certe est & æterna.* Hoc ergo vitium ut tolleretur, curavi. Verba Platonis cum Cicerone confert Ant. Muretus lib. VIII. Var. cap. 3. *Gronov.*

mortalitate animæ diversi sectatores Platonis ratiocinati sint oportet aperiri. sunt enim qui per gradus syllogismorum ad unum finem probationis evadant, certam sibi propositionem sequentis ex antecedentis conclusione facientes. apud quos hic prior est: Anima ex se movetur: quicquid autem ex se movetur, semper movetur. igitur anima semper movetur. secundus ita, qui nascitur ex prioris fine: Anima semper movetur. quod autem semper movetur, immortale est. igitur anima immortalis est. & ita in duobus syllogismis duæ res probantur, id est, & semper moveri animam, ut in priore; & esse immortalem, ut colligitur de secundo. Alii vero usque ad tertium gradum ita argumentando procedunt: Anima ex se movetur. quod autem ex se movetur, principium est motus. igitur anima principium motus est. rursus ex hac conclusione nascitur propositio: Anima principium motus est. quod autem principium motus est, natum non est. igitur anima nata non est. tertio loco: Anima nata non est. quod natum non est, immortale est. igitur anima immortalis est. Alii vero omnem ratiocinationem suam in unius syllogismi compendium redegerunt. Anima ex se movetur. quod ex se movetur, principium motus est. quod principium motus est, natum non est. quod natum non est, immortale est. igitur anima immortalis est.

CAP. XIV.

Quibus rationibus Aristoteles contra Platonem monstrare voluerit animam à seipsa moveri non posse.

SEd harum omnium ratiocinationum apud eum potest postrema conclusio de animæ immortalitate constare, qui primam propositionem, id est, ex se moveri animam, non refellit. hac enim in fide non recepta, debilia fiunt omnia quę sequuntur: sed huic Stoicorum quidem accedit as-

sensio

fensio.[1] Aristoteles vero adeo nõ acquiescit, ut animam non solũ ex se non moveri, sed ne moveri quidem penitus conetur asserere. ita enim callidis argumentationibus adstruit nihil ex se moveri, ut etiã si quid hoc facere concedat, animam tamen hoc nõ esse confirmet. Si enim anima, inquit, principium motus est: doceo non posse principium motus moveri. & ita divisionem suæ artis ingreditur; ut primũ doceat in rerũ natura esse aliquid immobile, deinde hoc esse animã tentet ostendere. Necesse est, inquit, aut omnia quę sunt immobilia esse, aut omnia moveri, aut aliqua ex his moveri, aliqua non moveri. item si damus, ait, & motũ & quietem: necesse est aut alia semper moveri & alia numquã moveri; aut omnia simul nunc quiescere nunc moveri. de his, inquit, quid magis verum sit requiramus. Non esse omnia immobilia adspectus ipse testimonio est; quia sunt quorũ motum videmus. rursus non moveri omnia visus docet, quo immota cognoscimus. sed nec omnia dicere possumus modo motũ pati, modo esse sine motu; quia sunt quorum perpetuum motum videmus; ut de cælestibus nulla dubitatio est. restat igitur, ait, ut, sicut aliqua semper moventur, ita sit aliquid semper immobile. ex his ut collectum sit esse aliquid immobile, nullus obviat vel refellit. nam & vera divisio est, & sectæ Platonicę non repugnat: neq; enim, si quid est immobile, sequitur ut hoc sit anima: nec, qui dicit animam ex se moveri, jam moveri universa confirmat; sed modum adstruit quo anima movetur: si quid vero est aliud immobile; nihil ad hoc quod de anima adstruitur pertinebit. Quod & ipse Aristoteles videns, postquam docuit aliquid esse immobile, hoc esse animam vult dicere: & incipit asserere nihil esse quod ex se moveri possit, sed omnia quę moventur ab alio moveri. quod si vere probaret;

nihil

Aristoteles vero adeo non acquiescit, ut animam non solum ex se non moveri] Sanior apud Glossographum Nicarius, τί ψυχή; τὸ κινούμενον. τί ἄψυχον; τὸ μὴ κινούμενον. *Quid anima? Quod movetur. Quid sine anima? Quod non movetur.* Pontan.

nihil ad patrocinium Platonicæ sectæ relinqueretur. quemadmodum enim credi posset ex se moveri animam, si constaret nihil esse quod ex se possit moveri? In hac autem Aristotelica argumentatione hujusmodi divisionis ordo contexitur. Ex omnibus quæ moventur, inquit, alia per se moventur, alia ex accidenti. & ex accidenti, inquit, moventur, quæ cum ipsa non moveantur, in eo tamen sunt quod movetur: ut in navi sarcina seu vector quiescens. aut etiam cum pars movetur quiescente integritate: ut si quis stans pedem manumve vel caput agitet. per se autem movetur, quod neque ex accidenti, neque ex parte, sed & totum simul movetur; ut cum ad superiora ignis adscendit. & de his quidem, quæ ex accidenti moventur, nulla dubitatio est quin ab alio moveantur. probabo autem, inquit, etiam ea quæ per se moventur ab alio moveri. Ex omnibus enim, ait, quæ per se moventur alia causam motus intra se possident: ut animalia, ut arbores; quæ sine dubio ab alio intelliguntur moveri, à causa scilicet quæ in ipsis latet. nam causam motus ab eo quod movetur ratio sequestrat. alia vero aperte ab alio moventur, id est, aut vi aut natura. & vi dicimus moveri omne jaculum, quod, cum de manu jaculantis recesserit, suo quidem motu ferri videtur; sed origo motus ad vim refertur. sic enim nonnumquam & terram sursum & ignem deorsum ferri videmus: quod alienus sine dubio cogit impulsus. natura vero moventur vel gravia cum per se deorsum, vel levia cum sursum feruntur. sed & hæc dicendum est ab alio moveri, licet, à quo, habeatur incertum. ratio enim, ait, deprehendit esse nescio quid quod hæc moveat. nam, si sponte moverentur, sponte etiam starent: sed nec unam viam semper agerent; imo per diversa moverentur, si spontaneo ferrentur agitatu. cum vero hoc facere non possint, sed levibus semper adscensus & descensus gravibus deputatus sit: apparet, eorum motum ad certam & constitutam naturæ necessitatem referri. Hæc sunt & his similia, quibus

quibus Ariſtoteles omne quod movetur ab alio moveri probaſſe ſe credidit. Sed Platonici, ut paulo poſt demonſtrabitur, argumenta hæc arguta magis quam vera eſſe docuerunt. Nunc ſequens ejuſdem jungenda diviſio eſt; qua non poſſe animam ex ſe moveri, etiamſi hoc alia res facere poſſet, laborat oſtendere: & hujus rei primam propoſitionem ab illis mutuatur, quæ ſibi æſtimat conſtitiſſe. ſic enim ait: Cum igitur omne, quod movetur, conſtet ab alio moveri: ſine dubio id quod primum movet, quia non ab alio movetur (neque enim haberetur jam primum ſi ab alio moveretur) neceſſe eſt, inquit, ut aut ſtare dicatur aut ſeipſum movere. nam ſi ab alio moveri dicatur: illud quoque, quod ipſum movet, dicetur ab alio moveri; & illud rurſus ab alio: & in infinitum inquiſitio iſta caſura eſt, numquam exordia prima reperiens ſi ſemper aliud ea, quæ putaveris prima, præcedit. reſtat igitur, inquit, ut, ſi quod primum movet non dicatur ſtare, ipſum ſe movere dicatur. & ſic erit in uno eodemque aliud quod movet, aliud quod movetur. ſiquidem in omni, ait, motu tria hæc ſint neceſſe eſt: id quod movet, & quo movet, & quod movetur. ex his, quod movetur, tantum movetur, non etiam movet: cum illud quo fit motus, & moveatur & moveat; illud vero, quod movet, non etiam moveatur: ut ex tribus ſit commune quod medium, duo vero ſibi contraria intelligantur. nam ſicut eſt quod movetur & non movet; ita eſt, inquit, quod movet & non movetur: propter quod diximus quia cum omne quod movetur ab alio moveatur, ſi hoc quod movet & jam ipſum movetur: quæremus ſemper motus hujus, nec umquam inveniemus exordium. deinde ſi quid ſe movere dicatur: neceſſe eſt, inquit, ut aut totum à toto, aut partem à parte, aut partem à toto, aut totum à parte exiſtimemus moveri: & tamen motus ille, ſeu à toto ſeu à parte procedat, alterum ſui poſtulabit auctorem. Ex omnibus his in unum Ariſtotelica ratiociniatio tota colligitur hoc modo. Omne quod movetur ab

alio movetur. quod igitur primum movet, aut ſtat, aut ab alio & ipſum movetur: ſed ſi ab alio, jam non poteſt hoc primum vocari; & ſemper quod primum moveat requiremus. reſtat ut ſtare dicatur. ſtat igitur quod primum movet. Contra Platonem ergo, qui dicit animam motus eſſe principium, in hunc modum opponitur ſyllogiſmus: Anima principium motus eſt. principium autem motus non movetur. igitur anima non movetur. & hoc eſt quod primo loco violenter objecit: nec eouſque perſuadere contentus animam non moveri: aliis quoque rationibus non minus violentis perurget. Nullum, inquit, initium idem poteſt eſſe ei cujus eſt initium. nam apud geometras principium lineæ punctum dicitur eſſe non linea: apud arithmeticos principium numeri non eſt numerus. item causa naſcendi ipſa non naſcitur. & ipſa ergo motus cauſa vel initium non movetur. ergo anima quæ initium motus eſt non movetur. additur hoc quoque. Numquam, inquit, fieri poteſt, ut circa unam eandemque rem uno eodemque tempore contrarietates ad unum idemque pertinentes eveniant. ſcimus autem quia movere facere eſt & moveri pati eſt. ei igitur, quod ſe movet, ſimul evenient duo ſibi contraria & facere & pati: quod impoſſibile eſt. anima igitur non poteſt ſe movere. item dicit: Si animæ eſſentia motus eſſet; numquam quieſceret à motu. nihil eſt enim quod recipiat eſſentiæ ſuæ contrarietatem. nam ignis numquam frigidus erit; nec nix umquam ſponte ſua caleſcet. anima autem nonnumquam à motu ceſſat (non enim ſemper corpus videmus agitari) non igitur animæ eſſentia motus eſt; cujus contrarietatem receptat. ait etiam; Anima, ſi aliis cauſa motus eſt, ſibi cauſa motus eſſe non poterit. nihil enim eſt, inquit, quod ejuſdem rei ſibi cauſa ſit cujus eſt alii: ut medicus, ut exercitor corporum, ſanitatem vel valentiam, quam ille ægris, hic luctatoribus præſtat, non utique ex hoc etiam ſibi præſtant. item dicit: Omnis motus ad exercitium ſui

instru-

instrumento eget, ut singularum artium usus docet. ergo videndum ne & animæ ad se movendum instrumento opus sit. quod si impossibile judicatur: & illud impossibile erit, ut anima ipsa se moveat. item dicit: Si movetur anima; sine dubio cum reliquis motibus & de loco & in locum movetur. quod si est: modo corpus ingreditur, modo rursus egreditur; & hoc frequenter exercet. sed hoc videmus fieri non posse. non igitur movetur. his quoque addit: Si anima se movet; necesse est ut aliquo motus genere se moveat. ergo aut in loco se movet, aut seipsam pariendo se movet aut seipsam consumendo, aut se augendo, aut se minuendo. hæc sunt enim, ait, motus genera. horum singula, inquit, quemadmodum possint fieri requiramus. Si in loco se movet: aut in rectam lineam se movet, aut sphærico motu in orbem rotatur. sed recta linea infinita nulla est. nam, quæcumq; in natura intelligatur linea, quocumque fine sine dubio terminatur. si ergo per lineam terminatam anima se movet; non semper movetur. nam, cum ad finem venitur & inde rursus in exordium reditur, necesse est interstitium motus fieri in ipsa permutatione redeundi. sed nec in orbem rotari potest: quia omnis sphæra circa aliquod immobile, quod centron vocamus, movetur. si ergo & anima sic movetur: aut intra se habet quod immobile est; & ita fit ut non tota moveatur: aut, si non intra se habet; sequitur aliud non minus absurdum, ut centron foris sit, quod esse non poterit. constat ergo ex his, ait, quod in loco se non moveat. sed si ipsa se parit; sequitur ut eamdem & esse & non esse dicamus. si vero se ipsa consumit; non erit immortalis. quod si se aut auget aut minuit; eadem simul & major se & minor reperietur. & ex his talem colligit syllogismum: Si anima se movet: aliquo motus genere se movet. nullum autem motus genus quo se moveat invenitur. non se igitur movet.

CAP. XV.

Quibus argumentis Platonici magistrum suum adversus Aristotelem tueantur, ostendentes utique esse aliquid quod à seipso moveatur; idque necessario esse animam: quibus probatis enervata est prima objectio Aristotelis.

COntra has tam subtiles & argutas & verisimiles argumentationes, accingendum est secundum sectatores Platonis, qui inceptum quo Aristoteles tam veram tamque validam definitionem magistri sauciare tentaverat subruerunt. neque vero tam immemor mei aut ita male animatus sum, ut ex ingenio meo vel Aristoteli resistam vel assim Platoni. sed ut quisque magnorum virorum, qui se Platonicos dici gloriabantur, aut singula aut bina defensa ad ostentationem suorum operum reliquerunt, collecta hæc in unum continuæ defensionis corpus coacervavi; adjecto si quid post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectum licebat. Et quia duo sunt quæ asserere conatus est: unum quod dicit nihil esse quod ex se moveatur; alterum, quo animam hoc esse non posse confirmat: utrique resistendum est; ut & constet posse aliquid ex se moveri, & animam hoc esse clarescat. In primis igitur illius divisionis oportet nos cavere præstigias; in qua enumerans aliqua quæ ex se moventur, & ostendens illa quoque ab alio moveri, id est, à causâ interius latente, videtur sibi probasse omnia quæ moventur, etiamsi ex se moveri dicantur, ab alio tamen moveri. hujus enim rei pars vera est: sed est falsa conclusio. nam esse aliqua quæ, cum ex se moveri videantur, ab alio tamen constet moveri nec nos diffitemur. non tamen omnia quæ ex se moventur hoc sustinent, ut ab alio ea moveri necesse sit. Plato enim cum dicit animam ex se moveri, id est, cum αὐτοκίνητον vocat, non vult eam inter illa numerari, quæ ex se quidem videntur moveri, sed à causa quæ intra se latet moven-

moventur; ut moventur animalia auctore quidem alio, sed occulto (nam ab anima moventur) aut ut moventur arbores (quarum etsi non videtur agitator, à natura tamen eas interius latente constat agitari) sed Plato ita dicit animam ex se moveri, ut non aliam causam vel extrinsecus accidentem, vel interius latentem hujus motus dicat auctorem. Hoc quemadmodum accipiendum sit instruemus. Ignem calidum vocamus, sed & ferrum calidum dicimus, & nivem frigidam & saxum frigidum nuncupamus: mel dulce sed & mulsum dulce vocitamus. horum tamen singula de [1] diversis diverse significant. aliter enim de igne aliter de ferro calidi nomen accipimus: quia ignis per se calet, non ab alio fit calidus; contra ferrum non nisi ex alio calescit. ut nix frigida, ut mel dulce sit, non aliunde contingit, sed per naturam: saxo tamen frigus vel mulso dulcedo à nive vel melle proueniunt. sic & stare & moveri tam de his dicitur quæ ab se vel stant vel moventur, quàm de illis quæ vel sistuntur vel agitantur ex alio. sed quibus moveri ab alio vel stare contingit; hæc & stare desistunt & moveri. quibus autem idem est & esse, & moveri; numquam à motu cessant: quia sine essentia sua esse non possunt. sicut ferrum amittit calorem; ignis vero calere non desinit. ab se ergo movetur anima, licet & animalia vel arbores per se videantur moveri. sed illis, quamvis interius latens, alia tamen [2] causa est, id est, anima vel natura, quæ motum ministrat: ideo & amittunt hoc quod aliunde sumpserunt. anima vero ita per se movetur ut ignis per se calet, nulla adventitia causa vel illum calefaciente vel hanc movente. nam, cum ignem calidum dicimus, non duo diversa concipimus, unum quod calefacit, alterum quod calefit; sed totum calidum secundum naturam suam

DIversis diverse significant] Mss. diversis diversa. Sequentia *sed per naturam*, nec necessaria sunt, nec ab ullo Ms. probantur. *Gronov.*

2. *Causa est, id est, &c.*] Brevius & non paulo concinnius Mss. *causa, id est, anima vel natura, motum ministrat.* Gronov.

ſuam vocamus. cum nivem frigidam cum mel dulce appellamus, non aliud quod hanc qualitatem præſtat, aliud cui præſtatur accipimus. ita & cum animam per ſe moveri dicimus, non gemina conſideratio ſequitur moventis & moti; ſed in ipſo motu eſſentiam ejus agnoſcimus. quia, quod eſt in igne nomen calidi, in nive vocabulum frigidi, appellatio dulcis in melle; hoc neceſſe eſt de anima; αὐτοκίνητον nomen intelligi: quod Latina converſio ſignificat per ſe moveri. Nec te confundat quod *moveri* paſſivum verbũ eſt: nec, ſicut *ſecari* cum dicitur duo pariter conſiderantur, quod ſecat & quod ſecatur; item cum *teneri* dicitur duo intelliguntur, quod tenet & quod tenetur: ita hic *moveri* duarum rerum ſignificationem putes, quæ movet & quæ movetur. nam *ſecari* quidem & *teneri* paſſio eſt; ideo conſiderationem & facientis & patientis amplectitur: *moveri* autem cum de his quidem dicitur quæ ab alio moventur utramque conſiderationem ſimiliter repræſentat; de eo autem quod ita per ſe movetur ut ſit αὐτοκίνητον cum *moveri* dicitur, quia ex ſe non ex alio movetur, nulla poteſt ſuſpicio paſſionis intelligi. nam & *ſtare* licet paſſivum verbum non eſſe videatur, cum de eo tamen dicitur quod ſtat alio ſiſtente; ut, *ſtant terris defixæ haſtæ*: ſignificat paſſionem. ſic & *moveri*, licet paſſivum ſonet; quando tamen nihil ineſt faciens, patiens ineſſe non poterit. &, ut abſolutius liqueat non verborum ſed rerum intellectu paſſionem ſignificari; ecce ignis cum fertur ad ſuperna nihil patitur; cum deorſum fertur ſine dubio patitur. quia hoc niſi alio impellente, non ſuſtinet: & cum unum idemque verbum proferatur; paſſionem tamen modo ineſſe modo abeſſe dicemus. ergo & *moveri* idem in ſignificatione eſt quod *calere*; & cum ferrum calere dicimus vel ſtylum moveri (quia utrique hoc aliunde provenit) paſſio-
nem

3. Αὐτοκίνητον] Lege αὐτοκινήτου, ut præcedit *nomen calidi, vocabulum frigidi*. Et Mss. quoque id exigunt. *Gronov.*

4. Gobi-

nem esse fatemur. cum vero aut ignis calere aut moveri anima dicetur (quia illius in calore & in motu hujus essentia est) nullus hic locus relinquitur passioni: sed ille sic calere sicut moveri ista dicetur. Hoc loco Aristoteles argutam de verbis calumniam sarciens, Platonem quoque ipsum duo, id est, quod movet & quod movetur, significasse contendit dicendo: Solum igitur quod seipsum movet, quia numquam deseritur à se, numquam ne moveri quidem desinit: & aperte illum duo expressisse proclamat his verbis; quod movet & movetur. sed videtur mihi vir tantus nihil ignorare potuisse; sed in exercitio argutiarum talium [4] cohibentem sibi operam sponte lusisse. Ceterum qui non advertat, cum quid dicitur seipsum movere, non duo intelligenda? sicut & cum dicitur ἑαυτὸν τιμωρούμενος, id est, se puniens; non alter qui punit alter est qui punitur; &, cum se perdere, se involvere, se liberare quis dicitur; non necesse est unum facientem alterum subesse patientem. sed hoc solum intellectu hujus elocutionis exprimitur, ut qui se punit aut qui se liberat, non ab alio hoc accepisse, sed ipse sibi aut intulisse aut præstitisse dicatur, sic & de αὐτοκινήτῳ, cum dicitur, *seipsum movet*; ad hoc dicitur ut æstimationem alterius moventis excludat: quam volens Plato de cogitatione legentis eximere, his quæ præmisit expressit. Nam quod semper, ait, movetur, æternum est: quod autem motum affert

4. *Cohibentem sibi*] Quia nondum concoquo, quæ de verbo isto à viris summis notantur, sequor membranarum scripturam, quæ dictat *conniventem*. Est quidem ibi *connivente sibi opera*, & potest utcunque defendi. Attamen vox *operam* verbo *lusisse* non videtur posse deberi. Plautus Casina: *Si nunc me suspendam, meam operam luserim.* Pseudolo: *In pertusum ingerimus dicta dolium, operam ludimus.* Sic ergo Macrobius: *in exercitio minutiarum talium conniventem sibi, operam sponte lusisse*. Hoc est indulgentem & ignoscentem sibimet ipsum. Ut faciunt maxima quæque ingenia. M. Seneca controv. 10. de Ovidio: *Verbis minime licenter usus est, nisi in carminibus, in quibus non ignoravit vitia sua, sed amavit*, &c. *Ex quo apparet summi ingenii viro judicium non defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum, sed animum. Ajebat interim decentiorem faciem esse in qua aliquis nævus esset.* Macrobius cap. sequenti: *quoniam spontanea conniventia concessimus.* Gron.

5. Nec-

fert alicui, quodque ipsum movetur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Quid his verbis invenietur expressius clarà significatione testantibus, non aliunde moveri quod seipsum movet, cum animam ob hoc dicat æternam quia seipsam movet & non movetur aliunde? ergo se movere hoc solum significat, non ab alio moveri. Nec putes quod idem moveat idemque moveatur; sed moveri sine alio movente se movere est. aperte ergo constitit quia non omne quod movetur ab alio movetur. ergo αὐτοκίνητον potest non ab alio moveri. sed nè à se quidem sic movetur, ut in ipso aliud sit quod movet, aliud quod movetur; 5 nec ex toto, nec pro parte, ut ille proponit: sed ob hoc solum seipsum movere dicitur, ne ab alio moveri æstimetur. Sed & illa de motibus Aristotelica divisio, quam supra retulimus, surripienti magis apta est quam probanti, in qua ait; sicut est quod movetur & non movet, ita est quod movet & non movetur. constat enim quod omne quicquid movetur movet alia: sicut dicitur aut gubernaculum navem, aut navis circumfusum sibi aërem vel undas movere. quid autem est quod non possit aliud dum ipsum movetur impellere? ergo, si verum non est ea quæ moventur alia non movere, non constat illud ut aliquid quod moveat nec tamen moveatur invenias. Illa igitur magis probanda est in decimo de legibus à Platone motuum prolata divisio: Omnis motus, inquit, aut se movet & alia, aut ab alio movetur & alia movet. & prior ad animam, ad omnia verò corpora secundus refertur. hi ergo duo motus & differentia separantur & societate junguntur: commune hoc habent, quod & prior & secundus movent alia: hoc autem differunt quod ille à se, hic ab alio movetur. Ex his omnibus, quæ eruta de Platonicorum sensuum fecunditate collegimus, constitit non esse verum, omnia quæ moventur ab alio moveri.

5. *Nec ex toto nec pro parte*] Libri omnes *ex parte*. Gronov.

veri. ergo nec principium motus ad deprecandam alterius moventis necessitatem stare dicetur: quia potest se ipse, ut diximus, movere alio non movente. enervatus est igitur syllogismus, quem præmissa varia & multiplici divisione collegerat. hoc est; Anima principium motus est. principium autem motus non movetur. igitur anima non movetur. Restat ut, quia constitit posse aliquid per se moveri alio non movente, animam hoc esse doceatur. quod facile docebitur, si de manifestis & indubitabilibus argumenta sumamus. Homini motum aut anima præstat aut corpus aut de utroque permixtio. & quia tria sunt, de quibus inquisitio ista procedit, cum neque à corpore neque à permixtione præstari hoc posse constiterit, restat ut ab anima moveri hominem nulla dubitatio sit. Nunc de singulis ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimum corpus suo motu moveri manifestius est quam ut asserendum sit. nihil est autem quod dum immobile sit aliud possit movere. igitur corpus hominem non movet. videndum ne forte animæ & corporis ipsa permixtio hunc sibi motum ministret. sed quia constat motum corpori non inesse, si nec animæ inest (ex duabus rebus motu carentibus nullus motus efficitur; sicut nec ex duabus dulcibus amaritudo, nec ex duabus amaris dulcedo proveniet, nec ex gemino frigore calor, aut frigus ex gemino calore nascetur. omnis enim geminata qualitas crescit: numquam ex duplicatis similibus contrarietas emergit) ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. hominem igitur permixtio non movebit. hinc inexpugnabilis syllogismus ex confessarum rerum indubitabili luce colligitur: Animal movetur. motum autem animali aut anima præstat aut corpus aut ex utroque permixtio. sed neque corpus neque permixtio motum præstat. igitur anima motum præstat. Ex his apparet animam initium motus esse. initium autem motus tractatus superior docuit per se moveri. animam ergo αὐτοκίνητον esse, id est, per se moveri nulla dubitatio est.

CAP.

CAP. XVI.

Quem in modum reliqua Aristotelis objectiones Platonicis refellantur.

HIc ille rursus obloquitur, & [1] alia de initiis disputatione confligit. eadem enim hic solvendo repetimus, quæ supra in ordinem objecta digessimus. Non possunt, inquit, eadem initiis suis esse, quæ inde nascuntur; & ideo animam, quæ initium motus est, non moveri. ne idem sit initium & quod de initio nascitur, id est, ne motus ex motu processisse videatur. Ad hæc facilis & absoluta responsio est. quia ut principia & hæc quæ de principiis prodeunt in aliquo nonnumquam inter se differre fateamur; numquam tamen ita possunt sibi esse contraria, ut adversa sibi sunt *stare* & *moveri*. nam si albi initium nigrum vocaretur, & siccum esset humoris exordium; bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. sed non ita est. quia usque ad contrarietatem initia & consequentia dissidere natura non patitur, invenitur tamen inter ipsa nonnumquam talis differentia, qualis inter se origini progressionique conveniat: ut est hic quoque inter motum quo movetur anima & quo movet cetera. non enim animam Plato simpliciter motum dixit, sed motum se moventem. inter motum ergo se moventem & motum quo movet cetera quid intersit in aperto est. siquidem ille sine auctore est, hic aliis motus auctor est. constat ergo neque adeo posse initia ac de initiis procreata differre, ut contraria sibi sint, nec tamen hic moderatam differentiam defuisse. non igitur stabit principiũ motus, [2] quod ille

1. *Alia de initiis disputatione*] Membrana media: *in aliam de initiis disputationem*. Sed optima: *in aliam de initiis disputationem*: Gronov.

2. *Quod ille artificii conclusione*] Lege cum Mss. *artifici*. I. 6. *Artifex fabricatoris providentia*. Ibid. *Hoc primum artifex natura molitur*. Ovidius 15. Met. *Artifices natura manus admovit*. Sic I Saturn. 24. *Quanta de Græcis tanquam aliud agens modo professa imitatione transtulerit*. Male illic quoque *artificii*. II Sat. 9. *artifex nodus*. Aliquid etiam notavit Salmasius ad Solinum. *Gronov*.

3. *Ignis*

ille artificii conclusione collegit. His tertia, ut meminimus, successit objectio; uni rei contraria simul accidere non posse, & quia contraria sibi sunt *movere* & *moveri*, non posse animam se movere ; ne eadem & moveatur & moveat. sed hoc superius asserta dissolvunt. siquidem constitit in animæ motu duo non intelligenda , quod moveat & quod moveatur. quia nihil aliud est ab se moveri, quam moveri alio non movente. nulla est ergo contrarietas, ubi quod fit, unum est: quia fit non ab alio circa alium; quippe cum ipse motus animæ sit essentia. Ex hoc ei, ut supra retulimus, nata est occasio quarti certaminis. Si animę essentia motus est, inquit; cur interdum quiescit, cum nulla alia res contrarietatem propriæ admittat essentiæ ? 3 ignis, cujus essentiæ calor inest, calere non desinit. & quia frigidū nivis in essentia ejus est, non nisi semper est frigida. & anima igitur eadem ratione numquam à motu cessare deberet. sed dicat velim, quando cessare animam suspicatur. Si movendo, inquit, se moveat & corpus: necesse est utique , quando non moveri corpus videamus, animam quoque intelligamus non moveri. Contra hoc in promptu est gemina defensio. primum quia non in hoc deprehenditur motus animæ, si corpus agitetur. nam & , cum nulla pars corporis moveri videtur in homine, tamen ipsa cogitatio, aut in quocumque animali auditus , visus , odoratus, & similia; sed & in quiete ipsa spirare, somniare, omnia hæc motus animæ sunt. deinde quis ipsum corpus dicat immobile etiam dum non videtur agitari ; cum incrementa membrorum, aut, 4 si jam crescendi ætas & tempus excessit,

3. *Ignis, cujus essentia calor inest*] Malim ego: *cujus essentia calor est*. quo modo diserte Lugdunensis editionis ora. Supra dixit: *Cum ipse motus, animæ sit essentia*. Pontan.

4. *Si jam crescendi ætas & tempus excessit*] Camerarii liber, *cessit*. Pont. Sicubi reperiretur in libris veteribus *concessit*, quod tamen mihi non contigit, sine ulla mora eliminato τῷ *excessit* reponendum censerem: quippe & melius conveniens & suavius. Ovidius VI. Met. 719. *Ergo ubi concessit tempus puerile juventæ*. Virgilius VIII. Æ. 40. *Tumor omnis & iræ Concessere Deum*. Gronov.

ſit, cũ ſaltus cordis ceſſationis impatiens, cum cibi ordinata digeries naturali diſpenſatione inter venas & viſcera ſuccum miniſtrans, cum ipſa collectio fluentorum perpetuum corporis teſtentur agitatum? & anima igitur æterno & ſuo motu, ſed & corpus quandiu ab initio & cauſa motus animatur ſemper movetur. Hinc eidem fomes quintæ ortus eſt quæſtionis. Si anima, inquit, aliis cauſa eſt motus; ipſa ſibi cauſa motus eſſe non poterit. quia nihil eſt quod ejuſdem rei & ſibi & aliis cauſa ſit. Ego vero, licet facile poſſim probare plurima eſſe quę ejuſdẽ rei & ſibi & aliis cauſa ſint, ne tamen ſtudio videar omnibus quæ aſſerit obviare, hoc verum eſſe concedam: quod & pro vero habitum ad aſſerendum motum animæ non nocebit. Etenim animam initium motus & cauſam vocamus. de cauſa poſt videbimus. interim conſtat omne initium ineſſe rei, cujus eſt initium: & ideo, quicquid in quamcumque rem ab initio ſuo proficiſcitur, hoc in ipſo initio reperitur. ſic initium caloris non poteſt non calere. ignem ipſum, de quo calor in alia tranſit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, non ſe ipſe calefacit: quia natura totus eſt calidus. Teneo quod volebam, nam nec anima ita ſe movet, ut ſit inter motum moventemque diſcretio; ſed ita tota ſuo motu movetur, ut nihil poſſis ſeparare quod moveat. Hæc de initio dicta ſufficient. De cauſa vero, quoniam ſpontanea conniventia conceſſimus ne quid ejuſdem rei & ſibi & aliis cauſa ſit, libenter acquieſcimus, ne anima, quæ aliis cauſa motus eſt, etiam ſibi cauſa motus eſſe videatur. his enim cauſa motus eſt quæ non moverentur, niſi ipſa præſtaret. illa vero, ut moveatur non ſibi ipſa largitur, ſed eſſentiæ ſuæ eſt quod movetur. ex hoc quæſtio 5 quæ ſequitur abſoluta eſt. Tunc enim forte concedam ut
ad

5. *Quæ ſequitur &c.*] Fr. Modius *jam ſoluta:* cui quia accedunt membranæ noſtræ, libenter aſſentire poſſum, quamvis vulgatum defendatur 1, 20. *Obſcuritatem diviſionis hujus liquidius abſolvens.* 11. 8. *Quid poßit amplius pro abſolvenda hac quæſtione conſiteri.* Et 1 Saturn. 6. *Qui ambiguitatem ſortis abſolverat.* Gronov.
6. *Fr*

ad motus exercitium instrumenta quærantur, quando aliud est quod movet, aliud quod movetur. in anima vero hoc nec scurrilis jocus sine damno verecundiæ audebit expetere, cujus motus est in essentia: cùm ignis, licet ex causa intra se latente moveatur, nullis tamen instrumentis ad superna conscendat. multoque minus hæc in anima quærenda sunt, cujus motus essentia sua est. in his etiam, quæ sequuntur, vir tantus & alias ultra ceteros serius, similis cavillanti est. Si movetur, inquit, anima, inter ceteros motus etiam de loco in locum movetur. ergo modo, ait, corpus egreditur, modo rursus ingreditur; & in hoc exercitio sæpe versatur; quod fieri non videmus. non igitur movetur. Contra hoc nullus est qui non sine hæsitatione respondeat, non omnia quæ moventur etiam de loco in locum moveri. aptius denique in eum similis interrogatio retorquenda est. Moveri arbores dicis; quod cum, ut opinor, annuerit; pari dicacitate ferietur. Si moventur arbores; sine dubio, ut tu dicere soles, inter alios motus etiam de loco in locum moventur. hoc autem videmus per se eas facere non posse. igitur arbores non moventur. Sed ut hunc syllogismum additamento serium facere possimus; postquam dixerimus, ergo arbores non moventur, adjiciemus; sed moventur arbores. non igitur omnia quæ moventur etiam de loco in locum moventur. & ita finis in exitum sanæ conclusionis evadit. Si ergo arbores fatebimur moveri quidem, sed apto sibi motu: cur hoc animæ negemus ut motu essentiæ suæ conveniente moveatur, hæc & alia valde dicerentur, etiamsi hoc motus genere moveri anima non posset. cum vero & corpus animet accessu, & à corpore certa constituti temporis lege discedat: quis eam neget etiam in locum, ut ita dicam, moveri? quod autem non sæpe sub uno tempore accessum variat & recessum; facit hoc dispositio arcana & consulta naturæ: quæ ad animalis vitam certis vinculis continendam, tantum animæ injecit corporis amorem, [6] ut amet ultro quo

vincta est; raroque contingat ne finita quoque lege temporis sui mærens & invita discedat. Hac quoque objectione, ut arbitror, dissoluta, ad eas interrogationes quibus nos videtur urgere veniamus. Si movet, inquit, se anima; aliquo motus genere se movet. dicendumne est igitur animam se in locum movere? ergo ille locus aut orbis aut linea est; an se pariendo seu consumendo movetur? Se ne auget aut minuit? aut proferatur, ait, in medium aliud motus genus, quo eam dicamus moveri. Sed omnis hæc interrogationum molesta congeries ex una eademque defluit male conceptæ definitionis astutia. nam quia semel sibi proposuit omne quod movetur ab alio moveri: omnia hæc motuum genera in anima quærit: in quibus aliud quod movet aliud est quod movetur, cum nihil horum in animam cadere possit, in qua nulla discretio est moventis & moti. Quis est igitur, dicet aliquis, aut unde intelligitur animæ motus, si horum nullus est? Sciet hoc quisquis nosse desiderat vel Platone dicente vel Tullio, quinetiam ceteris, quæ moventur, hic fons hoc principium est movendi. 7 Quanta sit autem vocabuli hujus expressio, quo anima fons motus vocatur, facile reperies, si rei invisibilis motum sine auctore atque ideo sine initio ac fine prodeuntem & cetera moventem mente concipias: cui nihil similius de visibilibus quam fons poterit reperiri; qui ita principium est aquæ, ut cum de se fluvios

6. *Ut amet ultro, quo juncta est*] Omnino legerim, *quo vincta est*. Amat, inquit, corpus anima; & eo licet carcere veluti quodam teneatur, arcano nihilominus Naturæ consulto, amat tamen. In Lugdunensi erat, *cui devincta est*. Quod suffragatur. Et ipse Macrob. lib. 1. cap. XI. *Nam ut constet animal, necesse est ut in corpore anima vinciatur*. Et nunc, quia ita quoque habent membranæ Modianæ, in textum recepimus. *Pontan.*

7. *Quanta sit autem vocabuli h. e.*] Sic legitur in omnibus, quas vidi, editionibus. At in membranis utrisque *jam* pro *autem*. Quod notandum, quia placuit ea vocula veteribus in connectendo. Justinus VI. 8. post multas Epaminondæ recensitas virtutes addit: *Jam literarum studium, jam philosophiæ doctrina tanta*. XLI, 5. *Jam fontium ac silvarum ea copia est, jam prominentium rerum altitudo*. V, 4. *Jam multis locis prœlia facit*. Ut ibi habetur in Mss. Bongarsianis & Lugdunensi. *Gronov.*

8. Illo-

fluvios & lacus procreet, à nullo nasci ipse dicatur. nam, si ab alio nasceretur, non esset ipse principium: & sicut fons non semper facile deprehenditur; ab ipso tamen qui funduntur aut Nilus est, aut Eridanus, aut Ister, aut Tanais;&, ut [8] illorum rapacitatem videndo admirans, & intra te tantarum aquarum originem requirens, cogitatione recurris ad fontem, & hunc omnem motum intelligis de primo scaturiginis manare principio: ita cum corporum motum, seu divina seu terrena sint, considerando quærere forte auctorem velis, mens tua ad animam quasi ad fontem recurrat, cujus motum etiam sine corporis ministerio testantur cogitationes, gaudia, spes, timores. nam motus ejus est boni malique discretio, virtutum amor, cupido vitiorum; ex quibus effluunt omnes inde nascentium rerum meatus. motus enim ejus est quicquid irascimur, & in fervorem mutuæ collisionis armamur: unde paulatim procedens rabies fluctuat præliorum. motus ejus est; quod in desideria rapimur, quod cupiditatibus alligamur. sed hi motus si ratione gubernentur proveniunt salutares: si destituantur; in præceps & rapiuntur & rapiunt. Didicisti motus animæ, quos modo sine ministerio corporis, modo per corpus exercet. si vero ipsius mundanæ animæ motus requires; cælestem volubilitatem & sphærarum subjacentium rapidos impetus intuere, ortum occasumve solis, cursus siderum vel recursus; quæ omnia anima movente proveniunt. immobilem vero eam dicere, quæ movet omnia, Aristoteli non convenit (qui quantus in aliis sit probatum est,) sed illi tantum, quem vis naturæ quem ratio manifesta non moveat.

8. *Illorum rapacitatem videndo*] Mss. *rapiditatem*; utrumque bonum, & quod innumeris apud Poëtas exemplis adstrui facile est. Sed ultimum, quia id agnoscunt libri antiqui, præferendum censeo. Quintilianus VI. Institut. 2. *Æstu fertur & velut rapido flumini obsequitur.* Gronov.

CAP. XVII.

Scipionem ab avo suo Africano tam ad ociosas quam ad negociosas virtutes incitatum fuisse: tum de tribus philosophiæ partibus, quarum nullam Cicero intactam præterierit.

EDocto igitur atque asserto animæ motu, Africanus qualiter exercitio ejus utendum sit in hæc verba mandat & præcipit. *Hanc tu exerce optimis in rebus. sunt autem optimæ curæ de salute patriæ: quibus agitatus & exercitatus animus, velocius in hanc sedem & domum suam pervolabit, idque ocius faciet, si jam tum cum erit inclusus in corpore eminebit foras, & ea quæ extra erunt contemplans, quam maxime se à corpore abstrahet. namque eorum animi, qui se voluptatibus corporis dediderunt, earumque se quasi ministros præbuerunt, impulsuque libidinum voluptatibus obedientium deorum & hominum jura violaverunt, corporibus elapsi, circum terram ipsam volutantur; nec hunc in locum nisi multis agitati seculis revertuntur.* In superiore hujus operis parte diximus alias otiosas, alias negotiosas esse virtutes; & illas philosophis, has rerumpublicarum rectoribus convenire; utrasque tamen exercentem facere beatum. hæ virtutes interdum dividuntur; nonnumquam vero miscentur, cum utrarumque capax & natura & institutione animus invenitur. nam si quis ab omni quidem doctrina habeatur alienus, in republica tamen & prudens & temperatus & fortis & justus sit; hic à feriatis remotus eminet tamen actualium vigore virtutum; quibus nihilominus cœlum cedit in præmium. si quis vero insita quiete naturæ non sit aptus ad agendum; sed solum optima conscientiæ dote [1] erectus ad supera doctrinæ supellectilem ad exercitium divinæ disputatonis expendat, sectator cælestium devius caducorum; is quoque ad cæli verticem otiosis virtutibus subve-

1. *Erectus ad supera*] *Ad superna* membranæ. *Pontan.*

2. *Multi-*

ſubvehitur. ſæpe tamen evenit ut idem pectus & agendi & diſputandi perfectione ſublime ſit; & cœlum utroque adipiſcatur exercitio virtutum. Romulus nobis in primo genere ponatur: cujus vita virtutes numquam deſeruit; ſemper exercuit. in ſecundo Pythagoras, qui agendi neſcius, fuit artifex diſſerendi; & ſolas doctrinæ & conſcientiæ virtutes ſecutus eſt. ſint in tertio ac mixto genere apud Græcos Lycurgus & Solon; inter Romanos Numa, Catones ambo, 2 multique alii qui & philoſophiam hauſerunt altius & firmamentum reipublicæ præſtiterunt. 3 ſoli enim ſapientiæ otio deditos ut abunde Græcia tulit, ita Roma non neſcivit. Quoniam igitur Africanus noſter quem modo avus præceptor inſtituit, ex illo genere eſt; quod & de doctrina vivendi regulam mutuatur & ſtatum publicum virtutibus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ præcepta mandantur: ſed ut in caſtris locato & ſudanti ſub armis, primum virtutes politicæ ſuggeruntur his verbis: 4 *Sunt autem optima curæ de ſalute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus, velocius in hanc ſedem & domum ſuam provolabit.* deinde quaſi non minus docto quam forti viro philoſophis apta ſubduntur, cum dicitur: *idque ocius faciet, ſi jam tunc cum erit incluſus in corpore eminebit foras, & ea quæ extra erunt contemplans quam maxime ſe à corpore abſtrahet.* Hæc enim illius ſunt præcepta doctrinæ, quæ illam dicit mortem philoſophantibus appetendam.

2. *Multique alii qui & philoſophiam hauſerunt altius, & firmamentum reipublicæ præſtiterunt*] Talis ille apud Tacitum Priſcus: *Helvidius Priſcus*, inquit, *ingenium illuſtre altioribus ſtudiis juvenis admodum dedit: non ut plerique, ut nomine magnifico ſegne otium velaret, ſed quo firmior adverſus fortuita Rempubl. capeſſeret. Doctores ſapientiæ ſecutus eſt qui ſola bona quæ honeſta, mala tantum quæ turpia; potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis neque malis annumerant.* Et Aurelii noſtri verba quo attentius noto; hunc ille virum, hæc verba reſpexerit. *Pontan.*

3. *Soli enim ſapientiæ otio deditos ut abunde Græcia tulit, ita Roma non neſcivit.*] Membranæ Modii: *ſapienti otio*; item, *Roma neſcivit*, omiſſâ voculâ *non*. Sed nos receptam lectionem non mutavimus: & placet ea ob præcedentia, ubi inter Romanos memorantur Numa, Catones ambo, multique alii qui & philoſophiam hauſerunt altius, & firmamentum reipublicæ præſtiterunt *Pontan.*

 4. *Ponam*

tendam. ex qua fit ut adhuc in corpore positi corpus ut alienam sarcinam, in quantum patitur natura, despiciant. & facile nunc atque opportune virtutes suadet; postquam quanta & quam divina præmia virtutibus debeantur edixit. Sed quia inter leges quoque illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna sancitur; ideo in conclusione operis [4] pœnam sancit extra hæc præcepta viventibus, quem locum Er ille Platonicus copiosius exsecutus est sæcula infinita dinumerans, quibus nocentum animæ in easdem pœnas sæpe revolutæ sero de tartaris emergere permittuntur, & ad naturæ suæ principia, quod est cælum, tandem impetrata purgatione remeare. necesse est enim omnem animam ad originis suæ sedem reverti. sed quæ corpus tamquam peregrinæ incolunt cito post corpus velut ad patriam revertuntur. quæ vero corporum illecebris ut suis sedibus inhærent; quanto ab illis violentius separantur, tanto ad supera serius revertuntur. Sed jam finem somnio cohibita disputatione faciamus, hoc adjecto quod conclusionem decebit. Quia cum sint totius philosophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis: & sit moralis quæ docet morum elimatam perfectionem; naturalis, quæ de divinis corporibus disputat; rationalis, cum de incorporalibus sermo est, quæ mens sola complectitur: nullam de tribus Tullius in hoc somnio prætermisit. nam illa ad virtutes amoremque patriæ & ad contemptum gloriæ adhortatio, quid aliud continet nisi ethicæ philosophiæ instituta moralia? cum vero vel de sphærarum modo, vel de novitate sive magnitudine siderum, deque principatu solis & circis cælestibus cingulisque terrestribus & oceani situ loquitur, & harmoniæ superum pandit arcanum: [5] physicæ decreta commemorat.

at

4. *Pœnam sancit extra hæc præcepta viventibus*] Petronius: *Dii deæque quam male est extra legem viventibus.* Idem.

5. *Physica decreta commemorat*] Lactantius V, 17. *Voluit ostendere latere in abdito veritatem, ut decretum disciplinæ suæ tueretur*, de Carneade. Arnobius lib. II. *Cunctis tamen argumenta non desunt.*

at cum de motu & immortalitate animæ disputat; cui nihil constat inesse corporeum, cujusque essentiam nullius sensus sed sola ratio deprehendit: illic [6] ad altitudinem philosophiæ adscendit. Vere igitur pronunciandum est nihil hoc opere perfectius, quo universa philosophiæ continetur integritas.

desunt, quibus & sua decreta confirment, & aliorum subvertant & labefaciant scita. Libri tamen omnes *secreta*. Gron.

6. *Ad altitudinem philosophiæ ascendit*] Imperfecta oratio: nam & ethica præcepta & physica decreta ipso Macrobio auctore philosophiæ partes sunt. Supple ex Mss. & antiquis edd. *philosophiæ rationalis asc.* Quem tertium philosophandi modum dixit, isque hic desideratur. *Gron.*

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII [1] V. C. & inluſtris CONVIVIORUM PRIMI DIEI SATURNALIORUM.

[2] LIBER PRIMUS.

MUltas variaſque res in hac vita nobis, Euſtathi fili, natura conciliavit: ſed nulla nos magis quam eorum qui è nobis eſſent procreati caritate devinxit: eamque noſtram in his educandis atque erudiendis curam eſſe voluit; ut parentes neque, ſi id quod cuperent ex ſententia cederet, tantum ulla alia ex re voluptatis, neque, ſi contra eveniret, tantum mæroris capere poſſint. hinc eſt quod mihi quoque inſtitutione tua nihil antiquius æſtimatur. ad cujus perfectionem compendia longis amfractibus anteponenda ducens, moræque omnis impatiens,

V. *C. & inluſtris*] Magnifica ſcriptoris hujus, & muneris quoque ejus mentio in codice Theodoſiano, lib. 6. Titulo 8. (de præpoſitis ſacri cubiculi. Verba ſunt; *Sed ut nos ad hanc promulgationem Macrobii viri inluſtris merita provocarunt, ita obſervationem quoque legis ab ejus volumus ſumere provectionis auſpicium, ut qui ante ipſum fuerunt ſub hac conditione, præſtituto honore lætentur, ut nec ſuæ promotionis tempora ad legis uſurpationem revolvant, nec præferri poſtulent iis qui prætorianam vel urbanam præfecturam vel militare magiſterium poſt eorum provectionem ſortiti ſunt, ſed perinde habeantur ac ſi nunc cœperint, & in eodem ordine permanentes, in quo nunc eos liberalitas noſtra conſtituit, provectionis viri inluſtris Macrobii tempora metiant, ut ex hujus adminiſtrationis exordio, prout quiſque provectus eſt vel fuerit provehendus, ſuæ locum vindicet dignitatis.* Quem locum indicio debeo atq; humanitati clariſſimi viri Joſ. Scaligeri; (cui & majora debebo. *Pont.* Neſcio an ejuſdem viri, idem certe nomen honoratum ſub Arcadio & Honorio monſtrare poſſumus ex Codicis Juſtinianei libro I. tit. 9. de paganis lege 3. quæ miſſa dicitur *Macrobio præfecto prætorio Hiſpaniarum.* Gronov.

2. *Liber primus*] Semel hoc dixero. Stephani textum, qui optimus viſus, expreſſimus, niſi ſi operarum alicubi aut alias error fuerit. Cæterum de Scripto quæ vel addita vel immutata ad autographum pariter edidimus. Et id & alia ſuis indicabimus locis. *Pont.*

3. *Apes*

tiens, non opperior ut per hæc ſola promoveas quibus ediſcendis naviter ipſe invigilas: ſed ago, ut ego quoque tibi legerim; & quicquid mihi vel te jam in lucem edito, vel antequam naſcereris, in diverſis ſeu Græcæ ſeu Romanæ linguæ voluminibus elaboratum eſt, id totum ſit tibi ſcientiæ ſupellex: & quaſi de quodam litterarum peno, ſi quando uſus venerit, aut hiſtoriæ quæ in librorum ſtrue latens clam vulgo eſt, aut dicti factive memorabilis reminiſcendi, facile id tibi inventu atque depromptu ſit. Nec indigeſte tamquam in acervum congeſſimus digna memoratu: ſed variarum rerum diſparilitas auctoribus diverſa, confuſa temporibus, ita in quoddam digeſta corpus eſt; ut, quæ indiſtincte atque promiſcue ad memoriæ ſubſidium annotaveramus, in ordinem inſtar membrorum cohærentia convenirent. Nec mihi vitio vertas, ſi res, quas ex lectione varia mutuabor, ipſis ſæpe verbis quibus ab ipſis auctoribus enarratæ ſũt explicabo. quia præſens opus non eloquentiæ oſtentationem, ſed noſcendorum congeriem pollicetur. & boni conſulas oportet, ſi notitiam vetuſtatis modo noſtris non obſcure, modo ipſis antiquorum fideliter verbis recognoſcas, prout quæque ſe vel enarranda vel transferenda ſuggeſſerint. 3 apes enim quodammodo debemus imitari, quæ vagantur & flores carpunt; deinde quicquid attulere diſponunt ac per favos dividunt; & ſuccum varium in unum ſaporem mixtura quadam & proprietate ſpiritus ſui mutant. Nos quoque, quicquid diverſa lectione quæſivimus, committemus ſtylo; ut in ordinem eodem digerente coaleſcant. nam & in animo melius diſtincta ſervantur; & ipſa diſtinctio non ſine quodam fermento, quo conditur univerſitas, in unius ſaporis uſum varia libamenta confundit: ut, etiamſi quid apparuerit unde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe quam unde ſumptum noſcetur appareat. quod in corpore noſtro videmus

3. *Apes enim*] Habet ex Seneca Epiſtola 84. ubi tamen *per favos digerunt*, non *dividunt*. Idem.

mus ſine ulla opera noſtra facere naturam. Alimenta quæ accipimus, quamdiu in ſua qualitate perſeverant, & ſolida innatant, male ſtomacho oneri ſunt. at cum ex eo, quod erant, mutata ſunt; tum demum in vires & ſanguinem tranſeunt. idem in his quibus aluntur ingenia præſtemus; ut quæcumque hauſimus, non patiamur integra eſſe ne aliena ſint; ſed in quandam digeriem concoquantur. alioquin in memoriam ire poſſunt, non in ingenium. Ex omnibus colligamus unde unum fiat ex omnibus, ſicut unus numerus fit ex ſingulis. hoc faciat noſter animus; omnia, quibus eſt adjutus, abſcondat; ipſum tamen oſtendat quod effecit: ut qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant ut nullius ſint odoris propria quæ condientur, 4 confuſura videlicet omnium ſuccos odoraminum in ſpiramentum unum. Vides quam multorum vocibus chorus conſtet. una tamen ex omnibus redditur. aliqua eſt illic acuta, aliqua gravis, aliqua media: accedunt viris feminæ: interponitur fiſtula. ita ſingulorum illic latent voces, omnium apparent, 5 & fit concentus ex diſſonis. tale hoc præſens opus volo. multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in unum conſpirata. in quibus ſi neque ea quæ jam tibi ſunt cognita aſperneris, nec quæ ignota ſunt vites: invenies plurima, quæ ſit aut voluptati legere, aut cultui legiſſe, aut uſui meminiſſe. nihil enim huic operi inſertum puto aut cognitu inutile aut difficile perceptu; ſed omnia quibus ſit ingenium tuum vegetius, memoria adminiculatior, 6 oratio ſollertior,

ſermo

4. *Confuſum videlicet omnium ſuccos*] Lego ex vet. cod. *confuſuri*. Meurſius.

5. *Et fit concentus ex diſſonis*] Apulei de Mundo locus geminus eſt. Eum, quia levi vitio hactenus nutat, apponam ut confirmetur: *At enim ut in choreis, cum dux carminis hymno præcinit, concinentium vulgus virorum & fœminarum mixtis gravibus & acutis clamoribus unam harmoniam reſonant: Sic divina mens mundanas varietates, ad inſtar unius concentionis, revelat.* Scripſerat Lucius, *evelat*. Feſtus *evelatum eventilatum, unde velabra quibus frumentum ventilatur*. Certe non potuit ſignantiori, quod voluit, dictione depromere. *Pont.*

6. *Oratio ſolertior, ſermo incorruptior*] Circumludit Agellii verba quæ lib. 20. capite poſtremo. Et ea ipſa quia ſimiliter ibi labe correctorum, etiam in ſcriptis, quos vidi, aſperſa, huc adducam,

ut

sermo incorruptior: nisi sicubi nos sub alio ortos cœlo Latinæ linguæ vena non adjuvet. Quod ab his, si tamen quibusdam forte nonnumquam tempus voluntasque erit ista cognoscere, petitum impetratumque volumus, ut æqui bonique consulant, si in nostro sermone nativa Romani oris elegantia desideretur. 7 Sed ne ego incautus sum, qui venustatem reprehensionis incurri à M. quondam Catone profectæ in A. Albinum, qui cum L. Lucullo consul fuit. is Albinus res Romanas oratione Græca scriptitavit. in ejus historiæ primo scriptum est ad hanc sententiam: Neminem succensere sibi convenire, si quid in illis libris parum composite aut minus eleganter scriptum foret. nam sum, inquit, homo Romanus natus in Latio; & eloquium Græcum à nobis alienissimum est. ideoque veniam gratiamque malæ existimationis, si quid esset erratum, postulavit. Ea cum legisset M. Cato: Ne tu, inquit, Aule nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari, quam culpa vacare. nam petere veniam solemus aut cum imprudentes erravimus, aut cum noxam imperio compellentis admisimus. te, inquit, oro, quis perpulit ut id committeres quod priusquam faceres peteres uti ignosceretur? Nunc argumentum, quod huic operi dedimus, velut sub quodam prologi habitu dicemus.

CAP.

ut emaculem: *Ex quo facile adolescent ingenia hominum vegetiora. aut memoria adminiculatior, aut oratio solertior, aut sermo incorruptior aut delectatior motio aut in ludis liberalior.* Quid enim hic, *delectatior motio*? Mea fide rescribe, *delectator in otio*. Hæc olim notata nobis. Nunc dum ista recognoscimus, deprehendi eandem Gellianam emendationem in mentem quoque fuisse atque expressam V. Cl. Jano Rutgersio Var. Lect. lib. 4. cap. XI. Qui & ibi videndus. Item Theodoro Canttero V. Cl. epistola ad P. Scriverium. *Pont.*

7. *Sed ne ego incautus sum*] Diversa est & melior prisca scriptura, *sed næ ego incautus sum, qui &c. incurram.* Sic etiam infra *næ tu, inquit, Aule.* Gron.

CAP. I.

Argumentum operis totius.

SAturnalibus apud Vettium Prætextatum Romanæ nobilitatis proceres doctique alii congregantur; & tempus sollemniter feriatum deputant colloquio liberali, convivia quoque sibi mutua comitate præbentes, nec discedentes à se nisi ad nocturnam quietem. nam per omne spatium feriarum meliorem diei partem seriis disputationibus occupantes, cœnæ tempore sermones conviviales agitant: ita ut nullum diei tempus docte aliquid vel lepide proferendi vacuum relinquatur. sed erit in mensa sermo jucundior; ut habeat voluptatis amplius, severitatis minus. nam cum apud alios quibus sunt descripta convivia, tum in illo Platonis symposio non austeriore aliqua de re convivarum sermo, sed Cupidinis varia & lepida descriptio est. in quo quidem Socrates non artioribus, ut assolet, nodis urget atque implicat adversarium;[1] sed eludendi magisque decertandi modo apprehensis dat elabendi prope atque effugiendi locum: oportet enim versari in convivio sermones ut castitate integros, ita appetibiles venustate. Matutina vero erit robustior disputatio; quæ viros & doctos & præclarissimos deceat. neque enim Cottæ, Lælii, Scipiones amplissimis de rebus quoad Romanæ litteræ erunt in veterum libris disputabunt: Prætextatos vero, Flavianos, Albinos, Symmachos, & Eusthathios, quorum splendor similis & non inferior virtus est, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit si uni aut alteri ex his, quos cœtus coëgit, matura ætas posterior sæculo Prætextati sit. quod licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt. quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut hujus pueritia vix illius apprehenderit senectutem:

1. *Sed eludendi magisque decertandi modo*] Melius v. c. *magis quam decertandi.* *Meurs.*

tem : & tamen inter illos de rebus arduis disputatur. inclutum dialogum Socrates habita cum Timæo disputatione consumit; quos constat eodem sæculo non fuisse. Paralus vero & Xanthippus, quibus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem disserunt secundo adventu Athenis morante; quos multo ante infamis illa pestilentia Atheniensis absumpserat. Annos ergo coëuntium mitti in digitos, exemplo Platonis nobis suffragante, non convenit. Quo autem facilius quæ ab omnibus dicta sunt apparere ac secerni possent; Decium de Postumiano quinam ille sermo aut inter quos fuisset sciscitantem fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, jam Decii & Postumiani sermo palam faciet, quæ hujus colloquii vel origo fuerit, vel ordo processerit.

CAP. II.

Quæ convivalis hujus sermonis origo & quis ordo fuerit.

DEcius. Tentanti mihi, Postumiane, aditus tuos [1] & mollissima consultandi tempora commodo assunt feriæ, quas indulget magna pars mensis Jano dicati. ceteris enim ferme diebus, qui perorandis causis opportuni sunt, hora omnino reperiri nulla potest; quin tuorum clientium negotia vel defendas in foro, vel domi discas. Nunc autem (scio te enim non ludo sed serio feriari) si est commodum respondere id quod rogatum venio : tibi ipsi, quantum arbitror, non injucundum, mihi vero gratissimum feceris. Requiro autem abs te id primum, interfuerisne convivio per complusculos dies continua comitate renovato, eique sermoni quem prædicare in primis, quemque apud omnes maximis ornare laudibus diceris : quem quidem ego ex patre

ET *mollissima consultandi tempora*] Adumbratum de Marone. Martialis quoque notavit:

Nosti tempora tu Jovis sereni,
Cum fulget placidus suoque vultu,
Quo nil supplicibus solet negare. Pont.

2. Ad

patre audissem; nisi post illa convivia Roma profectus Neapoli moraretur. aliis vero nuper interfui admirantibus memoriæ tuæ vires, universa quæ tunc dicta sunt per ordinem sæpe referentis. *Postumianus*: Hoc unum, Deci, nobis (ut & ipse, quantum tua sinit adolescentia, videre & ex patre Albino audire potuisti) in omni vitæ cursu optimum visum est, ut, quantum cessare à causarum defensione licuisset, tantum ad eruditorum hominum tuique similium ² congressum aliquem sermonem conferrem. neque enim recte institutus animus requiescere aut utilius aut honestius usquã potest, quam in aliqua opportunitate docte ac liberaliter colloquendi interrogandique & respondendi comitate. Sed quodnam istud convivium? an vero dubitandum non est quin id dicas quod doctissimis procerum ceterisque nuper apud Vettium Prætextatum fuit, & quod discurrens post inter reliquos grata vicissitudo variavit? *Decius*: De hoc ipso quæsitum venio; & explices velim quale illud convivium fuerit, à quo te afuisse propter singularem omnium in te amicitiam non opinor. *Postumianus*: Voluissem equidem, neque id illis, ut æstimo, ingratum fuisset. sed, cum essent amicorum complures mihi causæ illis diebus pernoscendæ, ad cœnam tum rogatus meditandi non edendi illud mihi tempus esse respondi; hortatusque sum ut alium potius nullo involutum negotio atque à cura liberum quærerent. itaque factum est. nam facundum & eruditum virum Eusebium rhetorem, inter Græcos præstantem omnibus idem nostra ætate professis, doctrinæ Latiaris haud inscium Prætextatus meum in locum invitari imperavit. *Decius*: Unde igitur illa tibi nota sunt, quæ tum jucunde & comiter ad instituendam vitam exemplis, ut audio, rerum copiosissi-

2. *Ad congressum aliquem sermonem conferrem*] Solius hoc Stephani est; quod tamen ne subsistere quidem posse puto. Sub τῷ *tantum* subintelligendum temporis, otii, cessationis. Revocandum igitur ex pristinis *sermonemque*. *Gronov*.

3. *Decli-*

piosissimis & variæ doctrinæ ubertate prulata digestaque sunt? *Postumianus*: Cum solstitiali die, qui Saturnaliorum festa quibus illa convivia celebrata sunt consecutus est, forensi cura vacuus lætiore animo essem domi; eo Eusebius cum paucis è sectatoribus suis venit: statimque vultu renidens; Permagna me, inquit, abs te Postumiane cum ex aliis tum hoc maxime grátia fateor obstrictum, quod à Prætextato veniam postulando, mihi in cœna vacuefecisti locum. itaque intelligo, non studium tantum tuum, sed ipsam quoque, ut aliquid abs te mihi fiat commodi, consentire atque adspirare fortunam. Vis ne, inquam, restituere id nobis quod debitum tam benigne ac tam libenter fateris; nostrumque hoc otium, quo perfrui raro admodum licet, eo ducere, ut his, quibus tunc tu interfueris, nunc nos interesse videamur? Faciam, inquit, ut vis. Narrabo autem tibi non cibum aut potum, tametsi ea quoque ubertim casteque affuerint; sed & quæ vel in conviviis vel maxime extra mensam ab isdem per tot dies dicta sunt, in quantum potero, animo repetam. quæ quidem ego cum audirem: ad eorum mihi vitam qui beati à sapientibus dicerentur accedere videbar. nam &, quæ pridie quam adessem inter eos dicta sunt, Avieno mihi insinuante comperta sunt; & omnia scripto mandavi, ne quid subtraheret oblivio. quæ si ex me audire gestis: cave æstimes diem unum referendis, quæ per tot dies sunt dicta, sufficere. *Decius*: Quemnam igitur & inter quos aut unde ortum sermonem Postumiane fuisse dicebat? ita præsto sum indefessus auditor. *Postumianus*: Tum ille, 3 Declinante, inquit, in vesperum die, quem Saturnale festum erat insecuturum, cum Vettius Prætextatus 4 domi conveni-

3. *Declinante in vesperum die*] Charta Academica *vesperam*; quod, licet editiones omnes in vulgatum consentiant, Macrobio asserunt vel illa capitis seq. *Deinde vespera, quod à Græcis tractum est, illi enim* ἑσπέραν *à stella Hespero dicunt*. Gronov.

4. *Domi convenire gestientibus*] Vet. cod. auctior voce, *convenire se g*. Meurs.

venire gestientibus copiam faceret: eo venerunt Aurelius Symmachus & Cæcina Albinus, cum ætate tum etiam moribus ac studiis inter se conjunctissimi. hos Servius inter Grammaticos doctorem recens professus, juxta doctrinam mirabilis & amabilis verecundiæ, terram intuens & velut latenti similis sequebatur. Quos cum prospexisset obviamque processisset, ac perblande salutavisset: conversus ad Furium Albinum, qui tum forte cum Avieno aderat, Visne, ait, mi Albine, cum his, quos advenisse peropportune vides, quosque jure civitatis nostræ lumina dixerimus, eam rem de qua inter nos nasci cœperat sermo communicemus? Quid ni maxime velim? Albinus inquit. nec enim ulla alia de re quam de doctis quæstionibus colloqui aut nobis aut his potest esse jucundius. cumque consedissent; tum Cæcina: Quidnam id sit, mi Prætextate, tametsi adhuc nescio; dubitare tamen non debeo esse scitu optimum, cum & vobis ad colloquendum caussam attulerit, & nos ejus esse expertes non sinatis. 5 Atqui scias, inquit, oportet eum inter nos sermonem fuisse, ut, quoniam dies crastinus festis Saturno dicatis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus, id est, quando crastinum diem initium sumere existimemus. & inter nos quidem parva quædam de hac disputatione libavimus. verum, quia te quicquid in libris latet investigare notius est, quam ut per verecundiam negare possis, pergas volo in medium proferre quicquid de hoc quod quærimus 6 edoctum tibi comprehensumque est.

CAP.

5. *Atque scias oportet*] Stephanus dedit *atqui*. Sed utrumque defectum, alterum & nugatorium est. Lege. *atqui scias, inquit, oportet.* Nam loquentis persona mutatur, & desinente Cæcinâ Prætextatus incipit. *Gronov.*

6. *Edoctum tibi comprehensumque est*] Erat in Anglicano recte, *eductum tibi*. P.

Qui

CAP. III.

De principio ac divisione civilis diei.

TUm Cæcina: Cum vobis, 1 qui me in hunc sermonem inducitis, nihil ex omnibus quæ veteribus elaborata sunt aut ignoratio neget, aut oblivio subtrahat: superfluum video inter scientes nota proferre. Sed ne quis me æstimet dignatione consultationis gravari, quicquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit, paucis revolvam. Post hæc, cum omnes paratos ad audiendum erectosque vidisset, ita exorsus est. M. Varro in libro rerum humanarũ, quem de diebus scripsit, *Homines,* inquit, *qui ex media nocte* 2 *ad proximam mediam noctem his horis viginti quatuor nati sunt, uno die nati dicuntur.* quibus verbis ita videtur dierum observationem divisisse, ut qui post solis occasum ante mediam noctem natus sit illo, quem nox secuta est; contra vero qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die videatur natus qui post eam noctem diluxerit. Athenienses autem aliter observare idem Varro in eodem libro scripsit; eosque à solis occasu ad solem iterum occidentem omne id medium tempus unum diem esse dicere. Babylonios porro aliter. à sole enim exorto ad exortum ejusdem incipientem id spatium unius diei nomine vocare. Umbros vero unum & eundem diem esse dicere à meridie ad insequentem meridiem. *Quod quidem*, inquit Varro, *nimis absurdum est. nam qui Kalendis hora sexta apud Umbros natus est, dies ejus natalis videri debebit & Kalendarum dimidiatus, &* 3 *qui post Kalendas erit usque ad horam ejusdem diei sextam.* Populum autem Romanum ita uti Varro dixit dies singulos annumerare

QVi me in hunc sermonem inducitis] Idem vetus, *adducitis*, quod fuerit, *abducitis*. Pont.

2. *Ad proximam mediam noctem his horis 24. nati sunt*] Apud Agell. lib. 3. cap. 2. verba hæc Varronis monosyllabo auctiora: *in his horis 24.* &c. Emendabis obiter Censorinum cap. 23. ubi male hodie *in his oris quatuor & viginti.* Scribo, *horis q. e. v.* Leviculũ est. M.

3. *Qui post Kalendas erit ante horam ejusdem diei sextam*] Agellius aliter citat hæc Varronis: *Et qui est post Kalendas dies ante horam e. d. s.* Idem.

re à media nocte ad mediam proximam multis argumentis ostenditur. 4 Sacra sunt enim Romana partim diurna, alia nocturna. & ea quæ diurna sunt 5 ab initio diei ad medium noctis protenduntur: ab hora sexta noctis sequentis nocturnis sacris tempus impenditur. ad hoc ritus quoque & mos auspicandi eamdem esse observationem docet. nam magistratus, quando uno die eis & auspicandum est & id agendum super quo processit auspicium, post mediam noctem auspicantur, & post exortum solem agunt; auspicatique & egisse eodem die dicuntur. praeterea tribuni plebis, quos nullum diem integrum abesse Roma licet, cum post mediam noctem proficiscuntur, & post primam facem ante mediam noctem sequentem revertuntur, non videntur afuisse diem: quoniam ante horam noctis sextam regressi partem aliquam illius in urbe consumunt. Quintum quoque Mucium jureconsultum 6 dicere solitum: lege non isse usurpatum mulierem, quæ, cum Kalendis Ianuariis apud virum matrimonii causa esse cœpisset, a. d. diem quartum Kalendas Januarias sequentes usurpatum isset. non enim posse impleri trinoctium, quo abesse à viro usurpandi causa ex duodecim tabulis deberet: quoniam tertiæ noctis posteriores sex horæ alterius anni essent, qui inciperet ex Kalendis. Vergilius quoque id ipsum ostendit, ut hominem decuit poëticas res agentem, recondita atque operta veteris ritus significatione:

Torquet, inquit, *medios nox humida cursus:*
Et me sævus equis oriens afflavit anhelis.

his enim verbis diem, quem Romani civilem appellaverunt

4. *Sacra sunt enim Romana. partim diurna, alia nocturna*] Lego ex v. c. & Agellio *partim nocturna*. Idem. Sane si Stephano sua mutatio aut Pontano constet, nobis non placebit βαλαινηφαγεῖν. Vide, si operæ est, observata patri lib. III. obs. cap. 2. *Gronov.*

5. *Ab initio diei ad medium noctis protendantur*] Hæc verba absunt à v. c. *Meurs.*

6. *Dicere solitum: lege non isse usurpatum mulierem*] Eadem & Anglicano scriptura fuit. Videatur tamen immissa voce legend. *solutum legi: lege.* Pont.

7. Ita

runt, à sexta noctis hora oriri admonet. idem poeta quando nox quoque incipiat expressit in sexto. cum enim dixisset:

Hac vice sermonum roseis aurora quadrigis
Jam medium æthereo cursu trajecerat axem.

mox suggessit vates:

Nox ruit Ænea. nos flendo ducimus horas.

[7] ita observantissimus civilium definitionum diei & noctis initia descripsit. qui dies ita dividitur. Primum tempus diei dicitur mediæ noctis inclinatio; deinde gallicinium, [8] inde conticinium, cum & galli conticescunt & homines etiam tum quiescunt; deinde diluculum, id est, cum incipit dies dignosci; inde mane, cum dies clarus est. [9] mane autem dictum aut quod [10] ab inferioribus, id est, à manibus exordium lucis emergat, aut, quod verius mihi videtur, ab omine boni nominis. nam & Lanuvii *mane* pro *bono* dicunt: sicut apud nos quoque contrarium est *immane*. ut, *immanis bellua*, vel, *immane facinus*, & hoc genus cetera, pro *non bono*. deinde à mane ad meridiem, hoc est, ad medium diei. inde jam supra vocatur tempus occiduum; & mox suprema tempestas, hoc est diei novissimum tempus. sicut expressum est in duodecim tabulis [11] SOLIS OCCASUS SUPREMA TEMPESTAS.

7. *Ita observantissimus civilium definitionum*] Vet. c. auctior: *Sed ita*. Lego, *Et ita*. Meurs.

8. *Inde conticinium*] Et veteres excusi & scriptus retinent, *conticinium*. Pont.

9. *Mane autem dictum, aut quod ab inferioribus id est à manibus*] Idem, *inferioribus locis*; sed male. Toto vero hoc loco Varronem sequitur, aut potius non sequitur. Non enim à *manibus* ille, sed *manando* dictionem istam deducit. Ait Varro: *Diei principium mane, quo tunc manat dies ab oriente. Nisi potius quod bonum antiqui dicebant manum, ad cujusmodi religionem Græci quoque cum lumen adfertur, solent dicere* φῶς ἀγαθόν. Sed ad posteriorem hanc sententiam Macrobius quoque post inclinat. *Idem*.

10. *Ab inferioribus, id est à manibus*] MS. Anglicanus habet, *ab inferioribus locis*. quæ lectio non, ut olim existimavimus, omnino rejicienda. Nam Plinius & Martialis, ut me postea commonuit amicus vetus, vir Cl. Petrus Scriverius, videntur asserere lectionem codicis membranacei. Quorum hic lib. 12. epigr 63.

Nec regale nimis fulmen, nec fulmine digna,
Scissa nec ad Manes, sed sita dives humus.

Plinius vero Historiæ Naturalis lib. 33. in Procœmio: *imus in viscera ejus, & in sede Manium opes quærimus*. Pontan.

11. *Solis occasus suprema tempestas*] Mirum similiter hanc formulam conci-

cipi

STAS. ESTO [12] deinde vespera; quod à Græcis tractatū est. illi enim ἑσπέραν à stella hespero dicunt: unde & Hesperia Italia, quod occasui subjecta sit, nominatur. ab hoc tempore prima fax dicitur; deinde concubia; & inde intempesta; quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis. hæc est diei civilis à Romanis observata divisio. ergo noctu futura, cum media esse cœperit, auspicium Saturnaliorum erit; quibus die crastini mos inchoandi est.

cipi etiam in editionibus priscis, cum manifestum sit & proculcatum jam in XII. Tabulis legi, SOL OCCASUS. Et fallor? an apud Valerium cap. 3. lib. 7. legendum hac itidem forma; *Vt equis insidentes, sole orto cursum in quendam locum dirigerent*; pro quod editur, *solis ortu*. Pontan.

12. *Deinde vespera; quod à Græcis tractatum est.*] Omnino verum, *tractum est*. Ita liber & Gryph. edit. & istud Typographi mendum putassem, nisi reperissem in pluribus editionibus. *Idem*.

CAP. IV.

Latine dici Saturnaliorum, noctu futura, *&* die crastini.

HIc, cum omnes quasi vetustatis promptuarium Albini memoriam laudavissent, Prætextatus Avienum videns Furio insusurrantem, Quidnam hoc est, mi Aviene, inquit, quod uni Albino indicatum clam ceteris esse velis? tum ille: Moveor quidem auctoritate Cæcinæ, nec ignoro errorem in tantam non cadere doctrinam: aures tamen meas ista verborum novitas perculit; cum, *noctu futura*, & *die crastini*, magis quam *nocte futura*, &, *die crastino*, dicere ut regulis placet maluit. nam, *noctu*, non appellatio sed adverbium est. porro, *futura*, quod nomen est, non potest cum adverbio convenire. nec dubium est hoc inter se esse *noctu* & *nocte*, quod *diu* & *die*. & rursus, *die* & *crastini*, non de eodem casu sunt; & nisi casus idem nomina in hujusmodi elocutione non jungit. *Saturnaliorum* deinde cur malimus quam *Saturnalium* dicere opto dinoscere. Ad hæc cum Cæcina renidens taceret; & Servius à Symmacho rogatus esset quidnam de his existimaret; Licet, inquit, in hoc non cœtu

minus

minus nobilitate quam doctrina reverendo, magis mihi discendum sit quam docendum: famulabor tamen arbitrio jubentis; & insinuabo primum de Saturnalibus, post de ceteris, unde sit sic eloquendi non novitas sed vetustas. Qui *Saturnalium* dicit, regula innititur. nomina enim quæ dativum pluralem in *bus*, mittunt, numquam genitivum ejusdem numeri syllaba crevisse patiuntur; sed aut totidem habet; ut, *monilibus monilium, sedilibus sedilium*; aut una syllaba minus est; ut, *carminibus carminum, luminibus luminum*. sic ergo *Saturnalibus* rectius *Saturnalium* quã *Saturnaliorum*. sed, qui *Saturnaliorum* dicunt, auctoritate magnorum muniuntur virorum. nam & Sallustius in tertia *Bacchanaliorum* ait; & Masurius Fastorum secundo *Vinaliorum dies*, inquit, *Jovi sacer est. non, ut quidam putant, Veneri.* 2 &, ut ipsos quoque Grammaticos in testimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello, qui Saturnus inscribitur. *Saturnaliorum*, inquit, *dies apud Græcos quoque festi habentur.* & in eodem libro *Dilucide me*, inquit, *de constitutione Saturnaliorum scripsisse arbitror.* item Julius Modestus de feriis *Saturnaliorum*, inquit, *feriæ.* & in eodem libro *Antias*, inquit, *Agonaliorum repertorem Numam Pompilium refert.* Hæc tamen, inquies, auctoritas quæro an possit aliqua ratione defendi. plané, quatenus alienum non est committi Grammaticum cum sua analogia, tentabo suspicionibus eruere quid sit quod eos à solita enunciatione detorserit, ut mallent *Saturnaliorum* quam *Saturnalium* dicere. Ac primum æstimo quod hæc nomina, quæ sunt festorum dierum neutralia carentque numero singulari, diversæ conditionis esse voluerunt ab his nominibus quæ

M*asurius Fastorum secundo*] Idem hic Masurius de quo Persius.

Cur mihi non liceat, jussit quodcunque voluntas,
Excepto si quid Masuri rubrica notavit?

Ad quod vetus Glossarius, *Masurius hic Sabinus, legis consultus fuit.* Pont.

2. *Et ut ipsos quoque Grammaticos in testimonium citem*] Petron. *Et ne poe as quidem ad testimonium citem.* Nec fugit ad Petronium filium Douzam. Douzam breves illos & longum deflebiles Reipublicæ literariæ amores. Addatur & Varro de Re Rust cap. 4 *Sed quid ego illum voco ad testimonium?* Idem.

 3. *Reli-*

quæ utroque numero figurantur. Compitalia enim, & Bacchanalia, & Agonalia, Vinaliaque, & reliqua his similia festorum dierum nomina sunt, nec singulariter nominantur; aut, si singulari numero dixeris, non idem significabis nisi adjeceris festum: ut, *Bacchanale festum*, *Agonale festum*, & reliqua: ut jam non positivum sit sed adjectivum, quod Græci ἐπίθετον vocant. animati sunt ergo ad faciendam discretionem in genitivo casu; ut ex hac declinatione exprimerent nomen sollemnis diei, scientes in nonnullis sæpe nominibus dativo in *bus* exeunte, nihilominus genitivum in *rum* finiri: ut, *domibus domorum*, *duobus duorum*, *ambobus amborum*. Ita &, *viridia*, cum αὐτὶ ἐπιθέτου accipiuntur, genitivum in *ium* faciunt; ut *viridia prata*, *viridium pratorum*. cum vero ipsam loci viriditatem significare volumus; *viridiorum* dicimus: ut cum dicitur; *formosa facies viridiorum*. tunc enim *viridia* quasi positivum ponitur non accidens. tanta enim apud veteres fuit licentia hujus genitivi; ut Asinius Pollio *vectigaliorum* frequenter usurpet: quod *vectigal* non minus dicatur quam *vectigalia*. sed & cum legamus; *lævaque ancile gerebat*: tamen & *anciliorum* relatum est. Videndum ergo ne magis varietas veteres delectaverit, quam ut ad amussim verum sit festorum dierum nomina sic vocata. ecce enim & præter sollemnium dierum vocabula, alia quoque sic declinata reperimus ut præcedens sermo patefecit; *viridiorum*, &, *vectigaliorum*, & *anciliorum*. sed & ipsa festorum nomina secundum regulam declinata apud veteres reperio: siquidem Varro *Ferialium diem* ait *à ferendis in sepulchra epulis* dici. non dixit *Feraliorum*, & alibi *Floralium* non *Floraliorum* ait, cum idem non ludos flora les illic sed ipsum festum Floralia significaret. Masurius etiam secundo Fastorum, *Liberalium dies*, inquit, *à pontificibus agonium Martiale appellatur*. & in eodem libro: *Eam noctem deincepsque insequentem diem qui est Lucarium*, non dixit, *Lucariorum*.

itemque, *Liberalium*, multi dixere, non *Liberaliorum*. undè pronunciandum est veteres indulsisse copiæ per varietatem: ut dicebant, *exanimos* & *exanimes*, *inermos* & *inermes*, tum *hilaros* atque *hilares*. & ideo certum est licito & *Saturnalium* & *Saturnaliorum* dici: cum alterum regula cum auctoritate, alterum etsi sola sed multorum defendat auctoritas. 3 reliqua autem verba, quæ Avieno nostro nova visa sunt, veterum nobis sunt testimoniis asserenda. Ennius enim, nisi cui videtur inter nostrę ætatis politiores munditias respuendus, *noctu concubia* dixit his versibus:

Qua Galli furtim noctu summa arcis adorti
Mœnia concubia, vigilesque repente cruentant.

quo in loco animadvertendum est non solum quod *noctu concubia*, sed quod etiam *qua noctu* dixerit. & hoc posuit in annalium septimo. 4 in quorum tertio clarius idem dixit:

Hac noctu filo pendebit Etruria tota.

Claudius quoque Quadrigarius annali tertio: *Senatus autem de noctu convenire, noctu multa domum dimitti.* Non esse ab re puto hoc in loco id quoque admonere. quod decemviri in duodecim tabulis inusitate *nox* pro *noctu* dixerunt. Verba hæc sunt. SEI. NOX. FURTUM. FACTUM. ESIT. SEI. IM. OCCISIT. IOURE. CAISUS. ESTO. in quibus verbis id etiam notandum est, quod ab eo quod est, *is*, non, *eum*, casu accusativo sed, *im*, dixerunt. Sed nec, *die crastini*, à doctissimo viro sine veterum auctoritate prolatū est: qubus mos erat modo

3. *Reliqua autem verba, quæ Avieno nostro nova visa sunt, veterum nobis.*] Probaturum se ait antiquitus solitum dici, *hac noctu* & *concubia noctu*. Item *diequarte, diecrastini*. Quæ autem, si verba ipsa spectemus, quomodò Avieno nova visa sint, mihi novum. Sed tollit hunc scrupulum liber, qui scribit; *Reliqua autem à verbi ore Avieno nostro nova visa, veterum*. Et hoc verissimum est, ab usu suo & efferendi forma noviora paruerunt. Non ceperunt hanc dictionem mustei homines, *à verbi ore*, ideoque pro libidine interpolarunt. at nos pro prisco & probo asseremus vel ipsius Macrobii monitu, qui alibi non dissimilius locutus, *Quæ*, inquit, *cum in ore priscæ auctoritatis crebro fuerint*. Porro de *Noctu futura* & alia quæ hoc capite disseruntur, ab Agellii librum octavum cap. 1. pertinere, vel index ibidem adhuc reliquus indicio sit. *Pont.*

4. *In quorum tertio clarius idem dixit.*] V. c. *clarius quidem idem dixit*. Meurs.

modo *diequinti* modo *diequinte* pro adverbio copulative dicere. cujus indicium est quod syllaba secunda corripitur quæ natura producitur cum solum dicitur *die*. Quod autem diximus extremam istius vocis syllabam tum per *e*, tum per *i*, scribi; consuetum id veteribus fuit ut his litteris plerumq; in fine indifferenter uterentur; sicut *præfiscine & præfiscini*, *proclive* & *proclivi* Venit ecce, illius versus Pomponiani in memoriam qui est ex Attellana, 5 quæ Mevia inscribitur:

6 *Dies hic sextus, cum nihil egi; die quarte moriar fame.*

Die pristine eodem modo dicebatur; quod significabat die pristino, id est priore: quod nunc pridie dicitur converso compositionis ordine, quasi *pristino die*. nec inficias eo lectum apud veteres, *die quarto*. sed invenitur de transacto non de futuro positum. nam Cn. Mattius homo impense doctus, in mimiambis pro eo dicit quod nudius quartus nos dicimus, in his versibus;

7 *Nuper die quarto ut recordor; & certe*
Aquarium urceum unicum domi fregit.

hoc igitur intererit ut, 8 *die quarto*, quidem de præterito dicamus, *die quarti* autem de futuro. Verum ne de *die crastini* nihil retulisse videamur: 9 suppetit Cælianum illud ex libro histo-

5. *Quæ Mevia inscribitur*] Scribe *Mævia*, & apud Agellium lib. 10. c. 24. *inscribitur*. Hodie ibi, *scribitur*. Meurs.

6. *Dies hic sextus, cum nihil egi; die quarte moriar fame*] Quomodo *die quarte*, quum jam *sextum diem* præteritum fateatur? An scribendum *die septime*, item *edi* pro *egi*? ut respexerit scilicet poëta illud Varronis: *Nec non id etiam est ad vim facultatesque ejus numeri* (septenarii) *augendas, quod quibus inediâ mori consilium est, septimo demum die mortem oppetunt*. Pontan.

Dies hic sextus &c.] Malit hic Scriverius noster *tertius* loco *sextus*. Sed vide in Notis nostris ad hunc ipsum locū. *P.*

7. *Nuper die quarto, ut recordor, & certe*] Adscriptum oræ codicis Scriveriani, *ut recordor, exertè*. Idem.

8. *Die quarto quidem de præterito*] Sic & *breve* est præteriti temporis, *brevi* futuri. Catullus: *Vos bonæ senibus viris cognitæ breve fæminæ*. Idem.

9. *Suppetit Cælianum illud ex libro Historiarum secundo*] In Codice vetere est, *Cæcilianum*. Sed bene ex Agellio reposuerunt viri docti, *Cælianum*. Fuit Cœlius Antipater historicus non ignobilis. Laudat eum Cic. lib. 1. de Oratore, & Val. Maximus lib. 1. cap. 7. his verbis: *Cœlius etiam certus Romanæ historiæ auctor sermonem de eâ re ad suas aures illo adhuc vivo pervenisse scribit*. Scripsit Annales, & Historias. Illos citat Nonius non semel: Has Festus in *Topper*. Agellius lib. 10. cap. 24. Macrobius

historiarum secundo: *Si vis mihi equitatum dare; & ipse cum cetero exercitu me sequi: die quinti Romæ in Capitolium curabo tibi cœnam coctam.* Hic Symmachus, Cælius tuus, inquit, & historiam & verbum ex Originibus M. Catonis accepit; apud quem ita scriptum est: *Igitur dictatorem Karthaginiensium magister equitum monuit, Mitte mecum Romam equitatum, diequinti in Capitolio cœna cocta erit.* Et Prætextatus: [10] Æstimo nonnihil ad demonstrandam consuetudinem veterum etiam prætoris verba conferre; quibus more majorum ferias concipere solet, quæ appellantur Compitalia. ea verba hæc sunt: DIE. NONI. POPULO. ROMANO. QVIRITIBVS. COMPITALIA. ERVNT. QVANDO. CONCEPTA. FVERINT. N.

crobius hoc loco. De ætate ejus; Gracchorum fratrum coætaneum fuisse colligo ex Valerii verbis citatis. *Meurs.*

10. *Æstimo nonnihil ad demonstrandam consuetudinem*] Occasione horum verborum, emendabo Agellium loco citato. Hodie male: *Is autem erit perpetua veterum consuetudinis gratiâ verba solemnia prætoris ponere,* &c. Lego, *Ius autem erit, &c.* Idem.

CAP. V.

De exauctoratis obsoletisque verbis: tum recte ac Latine dici, mille verborum est.

TUm Avienus adspiciens Servium, Curius, inquit, & Fabricius & Coruncanius antiquissimi viri, vel etiam his antiquiores Horatii illi trigemini plane ac dilucide cum suis fabulati sunt: neque Auruncorum aut Sicanorum aut Pelasgorum, qui primi coluisse in Italia dicuntur, sed ætatis suæ verbis utebantur. tu autem perinde quasi cum matre Evandri loquare, vis nobis verba multis jam sæculis oblitterata revocare: ad quorum congeriem præstantes quoque viros, quorum memoriam continuus legendi usus instruit, incitasti. sed antiquitatem vobis placere jactatis; quod honesta & sobria & modesta sit. vivamus ergo moribus præteritis, præsentibus verbis loquamur. ego enim id, quod à
1 C. Cæsare excellentis ingenii ac providentiæ viro in primo

1. C. *Cæsare, excellentis ingenii ac providentiæ viro*] Movente eodem amico nostro, in Gellio legitur *prudentia*, lib. I. cap. 10. *Pont.*

mo

2 Sic

mo Analogiæ libro scriptum est, habeo semper in memoria atque in pectore, ut tamquam scopulum [2] sic fugiam infrequens atq; insolens verbum: mille denique verborum talium est: quæ, cum in ore priscæ auctoritatis crebro fuerint, exauctorata tamen à sequenti ætate repudiataque sunt. horum copiam proferre nunc possem, ni tempus noctis jam propinquantis necessariæ discessionis nos admoneret. Bona verba, quæso, Prætextatus morali, ut assolet, gravitate subjecit: nec insolenter parentis artium antiquitatis reverentiam verberemus, cujus amorem tu quoque dum dissimulas magis prodis. cum enim dicis *mille verborum est*; quid aliud sermo tuus nisi ipsam redolet vetustatem; nam licet M. Cicero in oratione, quam pro Milone concepit, ita scriptum reliquerit: *Ante fundum Clodii, quo in fundo propter insanas illas substructiones facile mille hominum versabatur valentium.* non *versabantur*; quod in libris minus accurate scriptis reperiri solet. & in sexta in Antonium; *Qui umquam in illo Iano inventus est, qui L. Antonio mille nummum ferret expensum?* licet [3] Varro quoque ejusdem sæculi homo in septimodecimo Humanarum dixerit; *Plus mille & centum annorum est:* tamen fiduciam sic componendi non nisi ex antecedentium auctoritate sumpserunt. nam Quadrigarius in tertio annalium ita scripsit: *Ibi occiditur mille hominum.* & Lucilius in tertio Satyrarum:

Ad portam mille, à porta est sex inde Salernum.

alibi vero etiam declinationem hujus nominis exsecutus est. nam in libro quintodecimo ita dicit:

Hunc

2. *Sic fugiam infrequens atque insolens verbum*] Ad consuetudinem itaque vocamur, quam & ipse omnino probem, sed caute tamen & cum veteri magistro Fabio: *Consuetudo*, inquit, *si ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat; periculosissimum dabit præceptum, non orationi modo, sed (quod majus est) vitæ.* Et paulo post, *Ergo consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum, sicut vivendi, consensum bonorum.* Pont.

3. *Varro quoque ejusdem seculi homo in septimodecimo Humanarum*] Ita etiam vetus meus codex. Agellii tamen codices constanter XVIII. Lapsus proclivis, ubi tamen sit, judicare minime proclive. *Meurs.*

4. *Sexa-*

Hunc milli passum qui viceret atque duobus
Campanus sonipes; subcursor nullus sequetur
Majore spatio ac diversus videbitur ire.

idem in libro nono:

Tu milli nummûm potes uno quærere centum.

milli passum, dixit, pro, *mille paßibus*, &, *milli nummûm*, pro, *mille nummis*, aperteque ostendit, *mille*, & vocabulum esse, & singulari numero dici, & casum etiam capere ablativum, ejusque plurativum esse *milia*. *mille* enim non ex eo ponitur, quod Græce chilia dicuntur, sed quod chilias. & sicut una chilias & duæ chiliades, ita unum mille & duo milia veteres certa atque directa ratione dicebant. Et heus tu? hisne tam doctis viris, quorum M. Cicero & Varro imitatores se gloriantur, adimere vis in verborum comitiis jus suffragandi: & tamquam [4] sexagenarios majores de ponte dejicies? plura de hoc dissereremus, ni vos invitos ab invito discedere hora cogeret. Sed vultisne diem sequentem, quem plerique omnes abaco & latrunculis conterunt, nos istis sobriis fabulis à primo lucis in cœnæ tempus, ipsam quoque cœnam non obrutam poculis, non lascivientem ferculis, sed quæstionibus doctis pudicam & mutuis ex lecto relationibus exigamus? sic enim ferias præ omni negotio fetas commodi senserimus, non animum, ut dicitur, remittentes (nam remittere, inquit Musonius, animum quasi amittere est) sed demulcentes eum paulolum atque laxantes jucundis honestisque sermonum illectationibus? quod si ita decernitis: dis Penatibus meis huc conveniendo gratissimum feceritis. Tum Symmachus: Nullus, qui quidem se dignum hoc conventu meminerit, sodalitatem hanc vel ipsum conventus regem repudiabit. sed, ne quid ad perfectionem cœtus desideretur, invitandos ad eundem congressum convictumque censeo [5] Flavianum, [6] qui quantum sit,

4. *Sexagenarios majores*] *Sexagenario majores*. Pont.

5. *Qui quantum sit, mirandum, viro venusto*] Ita Stephanus. Cantabrigiensis

sit, mirandum, viro venusto patre præstantior non minus ornatu morum gravitateque vitæ quam copia profundæ eruditionis asseruit) simulque Postumianum qui forum defensionum dignatione nobilitat, & Eustathium; qui tantus in omni philosophiæ genere est, ut solus nobis repræsentet ingenia trium philosophorum, de quibus nostra antiquitas gloriata est. illos dico; quos Athenienses quondam ad senatum legaverunt impetratum uti multam remitteret, quam civitati eorum fecerat propter Oropi vastationem. ea multa fuerat talentum fere quingentum. erant isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus: quos ferunt seorsum quemque ostentandi gratia per celeberrima urbis loca magno conventu hominum dissertavisse. fuit, ut relatum est, facundia Carneades violenta & rapida, scita & tereti Critolaus, modesta Diogenes & sobria. sed in senatum introducti 7 interprete usi sunt Cœlio senatore. at hic noster cum sectas omnes assecutus, sed probabiliorem secutus sit; omniaque hæc inter Græcos genera dicendi solus impleat: inter nos tamen ita sui locuples interpres est, ut nescias qua lingua facilius vel ornatius expleat operam disserendi. Probavere omnes Q. Aurelii judicium quo edecumatos elegit sodales: atque his ita constitutis, primum à Prætextato, simul deinde à se discedentes domum quisque suam regressi sunt.

CAP.

sis scriptus, *qui quanto sit mirando viro, venusto patre*. Et similia vestigia in vulgatis auorum memoria. Tamen, si displicebit, conjecturis quid aliud eruatur. Ecce exemplum: *qui quanto sit, mirandum, vir venusto patre præstantior*. Po·

6. *Flavianum, qui quantum sit, mirandum, viro venusto patre præstantior.*] Coniicit hîc idem Scriverius noster rescribendum, *Qui quanto sit, mirando viro, Venusto patre præstantior*, vel etiam *Murrano Virio Venusto patre pr.* ut nomina hæc propria sint; cujus modi in Thesauro Inscriptionum Gruteniarum occurrunt. Vide Indicem ejusdem Thesauri capite de propriis nominibus. *Murranus* tamen in Indice suâ literâ non reperitur, sed alibi. *Pont.*

7. *Interprete usi sunt Cœlio senatore*]. Agellius lib. 7. cap. 14. *Cæcilio*. Omnino scribendum, *C. Aquilio*. Meurs.

Euse-

CAP. VI.

De origine ac usu prætextæ; *quomodo hæc in usum transierit nominis; inibique de aliorum quorundam nominum propriorum origine.*

POstero die ad ædes Vettii matutini omnes, inter quos pridie convenerat, affuerunt, quibus Prætextatus in bibliothecam receptis, in qua eos opperiebatur, Præclarum, inquit, diem mihi fore video, cum & vos adestis, & affuturos se illi, quos ad conventus nostri societatem rogari placuit, spoponderunt. soli Postumiano antiquior visa est instruendarum cura defensionum; in cujus abnuentis locum [1] Eusebium Graja & doctrina & facundia rhetorem subrogavi: insinuatumque omnibus ut ab exorto die se nobis indulgerent, quandoquidem nullis hodie officiis publicis occupari fas esset. togatus certe, vel trabeatus, paludatusque seu prætextatus hac die videtur nullus. tum Avienus (ut ei interpellandi mos erat.) Cum sacrum mihi, ait, ac Reipublicæ nomen, Prætextate, tuum inter vocabula diversi habitus refers: admoneor non ludicræ, ut æstimo, quæstionis. cum enim [2] vestitus togæ vel trabeæ seu paludamenti nullum de se proprii nominis usum fecerit; quæro abs te cur hoc de solo prætextæ habitu usurpaverit vetustas, aut huic nomini quæ origo contigerit? Inter hæc Avieni dicta Flavianus & Eustathius, par insigne amicitiæ, ac minimo post Eusebius ingressi alacriorem fecere cœtum; acceptaque ac reddita salutatione consederunt, percunctantes quidnam

EUsebium Graja & doctrina & facundia rhetorem] Plenior laus in Veteri, *clarum rhetorem*. Pont.

2. *Vestitus togæ, vel trabeæ, seu paludamenti nullum de se proprii nominis usum fecerit.*] Atqui observavit Scriverius noster in tabulâ marmoreâ effossâ Romæ anno 1592. URSUM TOGATUM, qui primus vitreâ pilâ cum suis lusoribus decenter lusisse eo in præstantissimo monumento laudatur. Et ut constet idem hoc nomen Macrobio vetustius esse, fatetur ibidem se victum à VERO tertium Consule. Vide pag. DCXXXVII. N. I. *Idem.*

3. *Movet*

nam offenderint ſermocinationis. Tum Vettius, Peropportune, inquit, affuiſtis mihi aſſertorem quærenti. 3 movet enim mihi Avienus noſtri nominis quæſtionem; & ita originem ejus flagitat, tamquam fides ab eo generis exigatur. nam, cum nullus ſit qui appelletur ſuo nomine vel togatus vel trabeatus vel paludatus, cur Prætextatus nomen habeatur poſtulat in medium proferri. ſed & cum poſti inſcriptum ſit Delphici templi, & unius è numero ſapientum eadem ſit iſta ſententia, γνῶθι σεαυτὸν; quid in me ſcire æſtimandus ſim ſi nomen ignoro, cujus mihi nunc & origo & cauſa dicenda eſt? Tullus Hoſtilius Hoſti filius rex Romanorum tertius, debellatis Etruſcis ſellam curulem lictoreſque & togam pictam atque prætextam, quæ inſignia magiſtratuum Etruſcorum erant, primus ut Romæ haberentur inſtituit. ſed prætextam illo ſæculo puerilis non uſurpabat ætas. erat enim, ut cetera quæ enumeravi, honoris habitus. ſed poſtea Tarquinius Demarati exſulis Corinthii filius Priſcus, quem quidam Lucumonem vocitatum ferunt, rex tertius ab Hoſtilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphum, quo bello filium ſuum annos quatuordecim natum, quod hoſtem manu percuſſerat, & pro concione laudavit, & bulla aurea prætextaque donavit, inſigniens puerum ultra annos fortem præmiis virilitatis & honoris. nam ſicut prætexta magiſtratuum; ita bulla geſtamen erat triumphantium, quam in triumpho præ ſe gerebant, incluſis intra eam remediis quæ crederent adverſus invidiam valentiſſima. hinc deductus mos ut prætexta & bulla in uſum puerorum nobilium uſurparentur; ad omen & vota conciliandæ virtutis ei ſimilis, cui primis in annis munera iſta ceſſerunt. alii putant eundem Priſcum, cum is

quoque

3. *Movet enim mihi Avienus noſtri nominis*] Vel nobis Avienus noſtri, vel mihi Avienus mei, fuerat dicendum, etſi neutrum à Macrobio. Editiones aliæ: *mihi Avienus noſter mei nominis*. Ms. *mihi Avienus noſter nominis*. Quod forte non alienandum. *Gron.*

4 *Vna*

statum civium sollertia providi principis ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter præcipua duxisse; instituisseq; ut patricii bulla aurea cum toga cui purpura prætexitur uterentur, duntaxat illi quorum patres curulem gesserant magistratum: ceteris autem ut prætexta tantum uterentur indultum; sed usque ad eos quorum parentes equo stipendia justa meruissent. Libertinis vero nullo jure uti prætextis licebat; ac multo minus peregrinis, quibus nulla esset cum Romanis necessitudo. sed postea libertinorum quoque filiis prætexta concessa est ex causa tali: quam M. Lælius augur refert, qui bello Punico secundo duumviros dicit ex senatusconsulto, propter multa prodigia, libros Sibyllinos adisse; & inspectis his nunciasse in Capitolio supplicandum, lectisterniumque ex collata stipe faciendum, ita ut libertinæ quoque quæ longa veste uterentur in eam rem pecuniam subministrarent. acta igitur obsecratio est pueris ingenuis, itemque libertinis, sed & virginibus patrimis matrimisque pronunciantibus carmen. ex quo concessum ut libertinorum quoque filii, qui ex justa duntaxat matrefamilias nati fuissent, togam prætextam & lorum in collo pro bullæ decore gestarent. Verrius Flaccus ait, cum populus Romanus pestilentia laboraret, essetque responsum id accidere quod dii despicerentur, anxiam urbem fuisse, quia non intelligeretur oraculum; evenisseque ut Circensium die puer de cœnaculo pompam superne despiceret, & patri referret quo ordine secreta sacrorum in arca pilenti composita vidisset: qui cum rem gestam senatui nuntiasset; placuisse velari loca ea qua pompa veheretur: atque ita peste sedata puerum, qui ambiguitatem sortis absolverat, togæ prætextæ usum munus impetravisse. Vetustatis peritissimi referunt in raptu Sabinarum unam mulierem nomine Hersiliam, dum adhæret filiæ, simul raptam: quam cum Romulus Hosto cuidam ex agro Latino, qui in asylum ejus confugerat, virtute conspicuo uxorem dedisset; natum ex ea puerum an-

tequam alia ulla Sabinarum partum ederet; eumque, quod primus esset in hostico procreatus Hostum Hostilium à matre vocitatum, & eundum à Romulo bulla aurea ac prætextæ insignibus honoratum. is enim cum raptas ad consolandum vocasset, spopondisse fertur se ejus infanti, quæ prima sibi civem Romanum esset enixa, illustre munus daturum. Nonnulli credunt ingenuis pueris attributum ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent; quam inspicientes ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent, togamque prætextam his additam; ut ex purpuræ rubore ingenuitatis pudore regerentur. Diximus unde prætexta. adjecimus & causas quibus æstimatur concessa pueritiæ. nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis paucis explicandum est. Mos antea senatoribus fuit in curiam cum prætextatis filiis introire. cum in senatu res major quæpiam consultabatur; eaque in posterum diem prolata esset: placuit ut hanc rem, super qua tractavissent, ne quis enuntiaret priusquam decreta esset. mater Papirii pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percunctatur filium, quidnam in senatu egissent patres. puer respondit tacendum esse, neque id dici licere. mulier fit audiendi cupidior. secretum rei & silentium pueri animum ejus ad inquirendum everberat. quærit igitur compressius violentiusque. tum puer urgente matre lepidi atque festivi mendacii consilium capit. actum in senatu dixit utrum videretur utilius magisque è republica esse, unusne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta esset. hoc illa ubi audivit, animo compavescit; domo trepidans egreditur; ad ceteras matronas affert: postridieque ad senatum copiosa matrumfamilias caterva confluunt: lacrimantes atque obsecrantes orant
4 una potius ut duobus nupta fieret, quam ut uni duæ. senatores

4. *Una potius ut duobus nupta foret, quam uni duæ*] Scivit apud Aristænetum Apollogenes Epistola XI. lib. 2. Ἀλλ᾽ εἴθε καθάπερ οἱ ἐρῶντες τῇ ἐμῇ συνωμιλοῦντες ἐνδιαιτῶν) ψυχῇ, οὕτω ζηλοτυπίας χωρὶς αἱ γυναῖκες συνῳ-

tores ingredientes curiam, quæ illæ mulierum intemperies, & quid sibi postulatio isthæc vellet mirabantur; & ut non parvæ rei prodigium illam verecundi sexus impudicam insaniam pavescebant. Puer Papirius publicum metum demit. nam in medium curiæ progressus quid ipsi mater audire institisset, quid matri ipse simulasset, sicut fuerat, enarrat. senatus fidem atq; ingenium pueri exosculatur; consultumque facit uti posthac pueri cum patribus in curiam non introëant præter illum unum Papirium: eique puero postea cognomentum honoris gratia decreto inditum, *Prætextatus*; ob tacendi loquendique in prætextæ ætate prudentiam. hoc cognomentum postea familiæ nostræ in nomen hæsit. non aliter dicti Scipiones: nisi quod Cornelius, qui cognominem patrem luminibus carentem pro baculo regebat, Scipio cognominatus, nomen ex cognomine posteris dedit. sic Messala tuus, Aviene, dictus à cognomento Valerii Maximi; qui postquam Messanam urbem Siciliæ nobilissimam cepit, Messala cognominatus est. Nec mirum si ex cognominibus nata sunt nomina: cum contra & cognomina ex propriis sint tracta nominibus; ut ab Æmilio, Æmilianus, 4 à Servio Servilianus. Hic subjecit Eusebius: Messala & Scipio, alter de pietate, de virtute alter, ut refers, cognomina reppererunt. sed Scropha & Asina, quæ viris non mediocribus cognomenta sunt, volo dicas unde contigerint; cum contumeliæ quam honori propriora videantur. Tum ille: Nec honor nec injuria sed casus fecit hæc nomina. nam Asinæ cognomentum Corneliis datum est, quoniam princeps Corneliæ gentis empto fundo, seu filia data marito

συνώκησι ἀλλήλαις. id est, *Sed utinam, sicut diversi in animo meo conversantur cupidines, ita & mulier utraque, sine æmulo livore possent convivere.* Pont.

4. *A Servio Servilianus*] Neque Servius proprium nomen familiæ fuit in republica, ut Æmilius; neque à Servio Servilianus. Nihil utroque falsius. Et tamen vulgatum occurrit in Ms. & Andreæ Vesaliensis, Camerarii, Stephani, utraque Pontani editionibus. In sola anni 1607, anonymo præside, invenio *à Servilio*, quod proculdubio verum. *Gronov.*

to, cum ſponſores ab eo ſollenniter poſcerentur; aſinam cum pecuniæ onere produxit in forum quaſi pro ſponſoribus præſens pignus. Tremellius vero Scropha cognominatus eſt eventu tali. is Tremellius cum familia atque liberis in villa erat: ſervi ejus, cum de vicino ſcropha erraret, ſurreptam conficiunt. vicinus advocatis cuſtodibus omnia circumvenit, ne qua efferri poſſit; iſque ad dominum appellat reſtitui ſibi pecudem. Tremellius, qui ex villico rem comperiſſet, ſcrophæ cadaver ſub centonibus collocat, ſuper quos uxor cubabat: quæſtionem vicino permittit. cum ventum eſt ad cubiculum: verba jurationis concipit nullam eſſe in villa ſua ſcropham, niſi iſtam, inquit, quæ in centonibus jacet; lectulum monſtrat. ea facetiſſima juratio Tremellio Scrophæ cognomentum dedit.

CAP. VII.

De Saturnaliorum origine ac vetuſtate; ubi & alia quædam obiter perſtringuntur.

DUm iſta narrantur: unus à famulitio, cui provincia erat admittere volentes dominum convenire, Euangelum adeſſe nuntiat cum Dyſario; qui tunc Romæ præſtare videbatur ceteris medendi artem profeſſis. corrugato indicavere vultu plerique de conſidentibus Euangeli interventum ocio ſuo inamœnum minuſque placido conventui congruentem. erat enim amarulenta dicacitate, 1 & linguæ proteruæ, mendacii procax, ac ſecurus offenſarum, quas ſine delectu cari vel non amici in ſe paſſim verbis odia ferentibus provocabat. Sed Prætextatus, ut erat in omnes æque placidus ac mitis, ut admitterentur miſſis obviis imperavit. quos Horus ingredientes commodum conſecutus comitabatur,

ET *linguæ proteruæ, mendacii procax ac ſecurus offenſarum*] Hæc iterum Cl. V. Stephani lectio, quam reliquimus. Germanior tamen, imo germana plane, quæ in ſcripto, & vetuſte quoque cuſis; *Et lingua proterve mordaci, procax & ſecurus offenſ.* Pont.

2. Non

batur, vir corpore atque animo juxta validus: qui post innumeras inter pugiles palmas ad philosophiæ studia migravit; sectamque Antisthenis & Cratetis atque ipsius Diogenis secutus, inter Cynicos non incelebris habebatur. Sed Euangelus, postquam tantum cœtum assurgentem sibi ingressus offendit, Casus ne, inquit, hos omnes ad te, Prætextate, contraxit? an altius quiddam cui remotis arbitris opus sit cogitaturi ex disposito convenistis? quod si ita est, ut æstimo; abibo potius quam me vestris miscebo secretis; à quibus me amovebit volūtas, licet fortuna fecisset irruere. Tum Vettius, quamvis ad omnem patientiam constanter animi tranquillitate firmus, 2 nonnihil tamen 3 consultatione tam proterva motus, Si aut me, inquit, Euangele, aut hæc innocentiæ lumina cogitasses: nullum inter nos tale secretum opinarere; quod non vel tibi vel etiam vulgo fieri dilucidum posset; quia neque ego sum immemor, nec horum quemquam inscium credo sancti illius præcepti philosophiæ; sic loquendum esse cum hominibus tamquam dii audiant, sic loquendum cum dis tamquam homines audiant. cujus secunda pars sancit, ne quid à dis petamus quod velle nos indecorum sit hominibus confiteri. nos vero, ut & honorem sacris feriis haberemus, & vitaremus tamen torporem feriandi, 4 atque otium in negotium verteremus, convenimus diem totum doctis fabulis velut ex symbola conferendis daturi. nam, si per sacra sollemnia *rivos deducere nulla Relligio prohibet*. si salubri fluvio mersare oves fas & jura permittunt: cur non religionis

2. *Nonnihil tamen consultatione tam protervâ motus*] Lego *insultatione t. p.* Meurs.

3. *Consultatione tam protervâ*] Id est, interrogatione tam proterva. Et ita eâ voce iterum usus est cap. 16. *De hoc quoque quod Hori nostri consultatio non tenet.* item cap. 17. *à consultatione oraculorum.* item cap. 2. lib. 7. Saturnal. *Qui vult amanus esse consultor.* id est, interrogator. Et ibid. cap. 4. *Ceteris ex fiio consultationis ejus interrogandi constitueretur exemplum.* Quod monitum volui, ne quis alios mutantes sequatur. *Pontan.*

4. *Atque otium in negotium verteremus*] Anglicanus, & item editio vetus: *in negotium utile.* Idem.

 5. *Qui-*

ligionis honor putetur dicare ſacris diebus ſacrum ſtudium litterarum? ſed, quia vos quoque deorum aliquis nobis additos voluit, facite, ſi volentibus vobis erit, diem communibus & fabulis & epulis exigamus: 5 quibus ut omnes hodie qui præſentes ſunt acquieſcant impetratum teneo. Tunc ille: Supervenire fabulis non evocatos haud equidem turpe exiſtimatur: verum ſponte irruere in convivium aliis præparatum, nec ab Homero ſine nota vel in fratre memoratum eſt. & vide ne nimium arroganter tres tibi velis Menelaos contigiſſe, cum illi tanto regi unus evenerit. Tum omnes Prætextatum juvantes orare blandeque ad commune invitare conſortium: Euangelum quidem ſæpius & maxime, ſed nonnunquam & cum eo pariter ingreſſos. Inter hæc Euangelus petitu omnium temperatus, M. Varronis, inquit, librum vobis arbitror non ignotum ex ſatyris Menippeis, qui inſcribitur: NESCIS. QVID. VESPER. VEHAT. in quo convivarum numerum hac lege definit, ut neque minor quam Gratiarum ſit, neque quam Muſarum numeroſior. hic video, excepto rege convivii, tot vos eſſe quot Muſæ ſunt. quid ergo perfecto numero quæritis adjiciendo? & Vettius, Hoc, inquit, nobis præſentia veſtra præſtabit, ut & Muſas impleamus & Gratias: quas ad feſtum deorum omnium principis æquum eſt convenire. Cum igitur conſediſſent: 6 Horus Avienum intuens, quem familiarius frequentare ſolitus erat, In hujus, inquit, Saturni cultu, quem deorum princi-

5. *Quibus ut omnes hodie, qui præſentes ſunt acquieſcant, impetratum teneo*] Apud Feſtum eſt, *Impetritum, impetratum*. Id porro in tranſcurſu dictum ſit, formularem videri fuiſſe loquutionem priſcis, *Si impetrari poſſit, non impetrari poteſt*, ab auſpiciis ductam, in quis *impetrire* ſive *impetrare* id erat, quod in Sacrificiis *litare*. Plautus, quod dico, Caſina extulit, *Nolo ames*. St. *Non poteſt impetrari*. & alibi ſæpius. Curculio hinc emaculanda videtur ſcenâ, *Date viam*; ubi editum:

Recte hic monſtrat, ſi imperare poßit.

& attentatum viris eruditis, *ſe imperare poſſe*, ſed ſequentia qui cogitat, minime id huc facere facile videat. Puto itaque, quod innui, verum eſſe, *ſi impetrare poſſit*. Nam & à vulgato, qua literis, vix abit; qua ſententia, poſcunt continua illa verba:

Nam ita nunc mos viget,
Ita nunc ſervitium eſt, profecto modus haberi non poteſt. Idem.

6. *Horum*

principem dicitis, ritus vester ab Ægyptiorum religiosissima gente dissentit. nam illi neque Saturnum nec ipsum Serapin receperant in arcana templorum, usque ad Alexandri Macedonis occasum. post quem tyrannide Ptolemæorum pressi, hos quoque deos in cultum recipere Alexandrinorum more, apud quos præcipue colebantur, coacti sunt. ita tamen imperio paruerunt; ut non omnino religionis suæ observata confunderent. nam quia numquam fas fuit Ægyptiis pecudibus aut sanguine, sed precibus & ture solo placare deos; his autem duobus advenis hostiæ erant ex more mactandæ: fana eorum extra pomœrium locaverunt; ut & illi sacrificii sollemnis sibi cruore colerentur, nec tamen urbana templa morte pecudum polluerentur. nullum itaque Ægypti oppidum intra muros suos aut Saturni aut Serapis fanum recepit. 6 horum alterum 7 vix ægreque à vobis admissum

6. *Horum alterum vix ægre admissum audio.*] Editiones tamen præter Stephani, omnes, & Ms. *vix ægreque.* Illud nihilominus, & magis si libri auctoritas juvet, omnino amplectendum. Apulejus sic extulisse videatur, *curiose sedulo*, lib. 1. *Et ego curiose sedulo arbitratus jugulum comitis.* Nec aliter fortasse Catullus:

Et hæc pessima se puella vidit
Iocose lepide vovere divis.

Nam in scripto fuit, *iocose lepide*; quod tamen tuetur eruditissimus castigator, quem videto. *Idem.*

Horum alterum vix ægreque à vobis admissum audio] *Vix ægre*, non ut est editum *vix ægreque*, rectior lectio sit. Suntque locutiones priscæ, *vix ægre*; *curiose sedulo*; *iocose lepide.* Quorum hoc postremum Catulli est. quamvis aliter explicare olim conatus est Scaliger, sed perperam. Nam referenda hæc ad parelca, seu ea quæ in oratione abundant, & elegantiæ tantum causâ, non vero necessario ponuntur; ut *etiam quoque*, apud Plautum; *quoque &*, apud Virgilium Æneidos 1; *Ergo propterea*, Terent. Hecyra; *Ergo igitur*, Apulejus; *Quamvis licet*, Cicero. Cujusmodi pluria attulit V. Cl. Ausonius Popma in eo libro, quem edidit De usu antiquæ locutionis. Quibus addi superiora ista aliaque possunt. *Scriverius.*

7. *Vix ægreque*] Notaverat Scriverius, & appositis aliorum verbis approbaverat copulam à Stephano omissam. Ecce Isacius, quo & sibi Hylas dictus esset, cum in reliquis omnibus Macrobium suum ad Stephanum velut amussim componeret, nunc editiones præter Stephani omnes & Ms causatur. Addit, si libri auctoritas juvet, omnino illud amplectendum. Forte tum non fastidiendum putarem. Sed cur ille tam imperiose? Quid in Macrobio valent exempla aliorum? ille autem nunc *breviter absoluteque*, *manifeste clareque*, *presse pureque*, *plane & docte*, nunc *ratiocinabiliter vereque*, *sæpe ac libenter*, *satis abundeque*, *benigne ac libenter*, *dilucide ac plane*, & infinita talia nusquam omissâ copulâ. Et tamen, his non considerans, Pontanus ait illud nihilominus amplectendum. Imo necessario mutandum

missum audio: Saturnum vero vel maximo inter ceteros honore celebratis. si ergo nihil est quod me hoc scire prohibeat volo in medium proferatur. Hic Avienus in Prætextatum exspectationem consulentis remittens, Licet omnes, ait, qui assunt pari doctrina polleant; sacrorum tamen Vettius unice conscius potest tibi & originem cultus qui huic deo penditur, & causam festi sollemnis aperire. Quod cum Prætextatus in alios refundere tentasset: omnes ab eo impetraverunt ut ipse dissereret. tunc ille silentio facto ita exorsus est. Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre fas est; non quæ ad arcanam divinitatis naturam refertur, sed quæ aut fabulosis admixta dissseritur, aut à physicis in vulgus aperitur. nam occultas 8 & manantes ex meri veri fonte rationes ne in ipsis quidem sacris enarrari permittitur. sed si quis illas assequitur; continere intra conscientiam tectas jubetur. Unde quæ sciri fas est Horus noster licebit mecum recognoscat. Regionem istam, quæ nunc vocatur Italia, regno Ianus obtinuit. qui ut Higinus Protarchum Trallianum secutus tradit, cum Camese æque indigena 9 terram hanc ita participata potentia possidebant; ut regio Camesene, oppidum Ianiculum vocitaretur. Post ad Ianum solum regnum redactum est; qui creditur geminam faciem prætulisse, ut quæ ante quæque post tergum essent intueretur. quod proculdubio ad prudentiam regis sollertiamqe referendum est, qui & præterita nosset & futura prospiceret, sicut 10 Antevorta

nos putamus, & judicem ei ferimus vel ipsum Macrobium, quem debuit diligentius adhibere. Is autem lib. I. Somnii cap. 7. *Ille velut divinum secutus oraculum commisso prælio, amissis suorum plurimis, vix ægreque in castra remeavit.* Gronov.

8. *Et manantes ex meri veri fonte rationes*] Deleverim τὸ *meri*, ut natum ex voce sequenti. *Meurs.*

9. *Terram hanc ita participatâ potentiâ possidebant*] Melius v. c. *possidebat.* Meursius. Σχεδιάζει Meursius, cum ex v. c. *possidebat* profert, melius opinatus. *Ianus cum Camese possidebant* ut *Remus cum fratre Quirino jura dabant.* Gronov.

10. *Antevorta & Postvorta divinitatis scilicet aptissimæ comites*] Videbatur referre Anglicanus ille vetus, *divitiarum scilicet.* Quod quæramus. In Fastis est:

Porri-

vorta & Postvorta divinitatis scil. aptissimæ comites apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus, cum Saturnum classe pervectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris ferum illum & rudem ante fruges cognitas victum in melius redegisset, regni eum societate muneravit. cum primus quoque æra signaret; servavit & in hoc Saturni reverentiam, ut, quoniam ille navi fuerat advectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera vero navis exprimeretur; [11] quo Saturni memoriam in posteros propagaret. ita fuisse signatum hodieque intelligitur in aleæ lusu: cum pueri denarios in sublime jactantes, [12] *capita aut navia*, lusu teste vetustatis exclamant. Hos una concordesque regnasse vicinaque oppida communi opera condidisse, præter Maronem qui refert,

Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen:

etiam illud in promptu est, quod posteri quoq; duos eis cōtinuos menses dicarunt, ut December sacrum Saturni, Januarius alterius vocabulum possideret. Cum inter hæc subito Saturnus non comparuisset: excogitavit Ianus honorum ejus augmenta. ac primum terram omnem ditioni suæ parentem Saturniam nominavit: aram deinde cum sacris tamquam deo condidit, quæ Saturnalia nominavit. tot sæculis Saturnalia præcedunt Romanæ urbis ætatem. observari igitur eum jussit majestate religionis quasi vitæ melioris auctorem. simulacrum ejus indicio est; cui falcem insigne messis adjecit. Huic deo insertiones surculorum pomorumque educationes & omnium cujuscemodi fertilium tribuunt disciplinas. Cyrenenses etiam, cum rem divinam ei faciunt, ficis

Porrima placatur, Postvortaque, sive sorores
Sive fugæ comites Manali Diva tuæ. P.

11. *Quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. ita fuisse signatum*] In eodem ulanius; *Æs ita fuisse signatum*. Hinc Naso:
At bona posteritas puppim signavit in (are,
Hospitis adventum testificata Dei. Id.

12. *Capita aut navia*] Affinis huic lusui ille Augusti, *par impar*, Græcis est ζυγὸν ἢ ἄζυγα. *Navia* autem μονόξυλα σκάφη *linter*. Vide & Festum, qui *lignum excavatum* interpretatur ut navis. *Idem*.

ficis recentibus coronantur, placentasque mutuo miſſitant, mellis & fructuum repertorem Saturnum æſtimantes.

13 Hunc Romani etiam Stercutum vocant; quod primus ſtercore fecunditatem agris comparaverit. Regni ejus tempora feliciſſima feruntur cum propter rerum copiam, tum etiam quod nondum quiſquam ſervitio vel libertate diſcriminabatur. quæ res intelligi poteſt, quod Saturnalibus tota ſervis licentia permittitur. Alia Saturnaliorum cauſa ſic traditur. Qui erant ab Hercule in Italia relicti, ut quidam ferunt, irato quod incuſtoditum fuiſſet armentum, ut nonnulli æſtimant, conſulto eos relinquente ut aram ſuam atque ædem ab incurſionibus tuerentur. hi ergo, cum à latronibus infeſtarentur, occupato edito colle Saturnios ſe nominaverunt, quo ante nomine etiam idem collis vocabatur. &, quia ſe hujus dei ſenſerunt nomine ac religione tutos; inſtituiſſe Saturnalia feruntur, ut agreſtes vicinorum animos ad majorem ſacri reverentiam ipſa indicti feſti obſervatio vocaret. Nec illam cauſam, quæ Saturnalibus aſſignatur, ignoro: quod

13. *Hunc Romani etiam Stercutum vocant*] Scriptus, *ſtergutius*, quod valet, *ſtercutius*. Solemnis enim veteribus commutatio fuit literarum G C. item C. Q. Notata hæc paſſim excellentiſſimis ingeniis, imo erratorum ab iiſdem talium acervi multoties eliminati latifundiis bonorum ſcriptorum. Et fallor? an nobis etiamnum unum alterum reliquum factum? Exſtat Catulliano Epithalamio Manlii & Juliæ:

Non tuus levis in mala
Deditus vir adultera,
Probra turpia perſequens
A tuis teneris volet
Secubare papillis.

Sed lectio ſcripta & vetus eſt, *Proca, turpia perſequens.* Unde indubie fecerim, *præ qua*, (*turpia perſequens*) ſcriptum enim fuerat, *proca*; quomodo *aca* pro *aqua*, item, *coad* pro *quoad*, & ſimilia, antiqua fere ſemper ſcriptio eſt. A mente vero iſta, non abit quod mox in Epigrammatibus: *Nec præ me velle tenere Iovem*: De lege vero pedia non eſt quod quis jam dubitet. nam aliquoties inſerit ſpondæum. ſtatim,

Luſiſti nucibus. lubet
Iam ſervire Thalaſſio.

Alterum deinde quod innuo legitur Elegia ad Manlium.

Nam mihi quam dederit duplex Amathuſia curam
Scitis, & in quo me torruerit genere.

Ubi, *in quo genere* Græcorum more poſitum, qui ἐν ποίᾳ ἰδέᾳ. Et valde blanditur. Suſpicabar nihilominus, *in quo me torruerit cenere*, pari cum Macrobiano hoc errore, G. pro C. quomodo etiam in Gloſſario, *gras* & *graſſum* pro *cras*, *craſſum*. Sed ut hoc ſuſpicari tamen obiter libeat, ita pri[illegible] præſtare non verear. *Idem*

14. Στιχ.

quod Pelasgi, sicut Varro memorat, cum sedibus suis pulsi diversas terras petissent, confluxerunt plerique Dodonam, & incerti quibus hærerent locis ejusmodi accepere responsum:

Στείχετε μαιόμενοι [14] *Σικελῶν Σατυρνίαν αἶαν*
Ἠδ' Ἀβοριγινέων Κοτύλην, οὗ νᾶσος ὀχεῖται,
[15] *Αἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε Φοίβῳ,*
Καὶ κεφαλὰς Ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

acceptaque sorte, cum Latium post errores plurimos appulissent, in lacu Cutyliensi enatam insulam deprehenderunt. amplissimus enim cespes sive ille continens limus seu paludis fuit, coacta compage, virgultis & arboribus in silvę licentiam comptus jactantibus [16] per amnem fluctibus vagabatur; ut fides ex hoc etiam Delo facta sit, quæ celsa montibus vasta campis tamen [17] per maria ambulabat. hoc igitur miraculo deprehenso has sibi sedes prædictas esse didicerunt: vastatisque Siciliensibus incolis occupavere regionem, decima prædæ secundum responsum Apollini consecrata, erectisque Diti sacello & Saturno ara: cujus festum Saturnalia nominarunt. cumque diu humanis capitibus Ditem & virorum victimis Saturnum placare se crederent propter oraculum in quo erat;

[18] *Καὶ κεφαλὰς Ἅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα:*

Hercu-

14. *Σικελῶν Σατυρνίαν*] In v. c. *Σατέρνιαν*. Meurs.

15. *Αἷς ἀναμιχθέντες*] Melius in v. c. *οἷς* Nam Aborigines intelligit. *Meursius.*

16. *Per amnem fluctibus vagabatur*] De Cutiliensi lacu loquitur, quem an amnem recte dixerimus, cogitemus. Calamo exaratus, *per omnem lacum.* Vetuste editus, *per omne mare.* Res tanti non est: monitum volui tamen. *Pon.*

17. *Per maria ambulabat*] Iterum iidem veteres: *migrabat.* Idem.

18. *Καὶ κεφαλὰς Ἅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα*] In Lactantio tamen est, *καὶ κεφαλὰς Κρονίδῃ.* At abnuit Macrobius, qui Ditem capitibus, Saturnum vero viris ait placatum. *Ἅδῃ* itaq; in Firmiano refingendum sit; & *τὸ πατρὶ* Saturnum denotaverit. *Id.* Quid audio? Macrobius quia Ditem capitibus, Saturnum viris ait placatum, abnuit Lactantii scripturam, quæ *Κρονίδῃ* habet pro *Ἅδῃ*? & propterea refingendū id in Firmiano? Ubi ergo primorum

Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiam revertentem, suasisse illorum posteris ut faustis sacrificiis infausta mutarent, inferentes Diti non hominum capita sed [19] oscilla ad humanam effigiem arte simulata; & aras Saturnias non mactando viros sed accensis luminibus [20] excolentes: quia non solum virum sed & lumina φῶτα significat. inde mos per Saturnalia missitandis cereis cœpit. alii cereos non ob aliud mitti putant, quam quod hoc principe ab incomi & tenebrosa vita quasi ad lucem & bonarum artium scientiam editi sumus. Illud quoque in litteris invenio; quod, cum multi occasione Saturnaliorum per avaritiam à clientibus ambitiose munera exigerent, idque onus tenuiores gravaret: [21] Publicius tribunus plebi tulit, non nisi ditioribus cerei missitarentur. Hic Albinus Cæcina subjecit: Qualem nunc permutationem sacrificii, Prætextate, memorasti, invenio postea Compitalibus celebratam; cum ludi per urbem in compitis agitabantur, restituti scilicet à Tarquinio Superbo Laribus ac Maniæ, ex responso Apollinis: quo præceptum

morum Deorum genealogiæ & nomina? Quasi Ἅδης non esset Κρονίδης. Omnino certam putamus Lactantii lectionem, & utroque Macrobii loco Ἅδης videtur fuisse explicatio glossæ Κρονίδης: nam ita, præterquam apud Lactantium, legitur & apud Dionysium Halicarnasseum, & Stephanum in Ἀβορίγινες, qui de Dionysii lectione dubitari non permittit. *Gronov.*

19. *Oscilla ad humanam effigiem arte simulata*] Libens rescribo, *similata*, id erit, ficta & formata. Sæpicule hæc vox in melioribus libris corrupta. Petronio redonanda videatur pag. 29. ubi vulgatur:

Mox ubi ridendas inclusit pagina partes,
Vera redit facies, dissimulata perit.

Nec effugit Nobiliss. viri Douzæ acumen. Vidit enim inverti dictione ista, *dissimulata*, versiculi totius mentem. Reposuit idcirco apposite, *assimilata*. Sed de germanitate vocis cum cogito, putem ex reliquiis scripturæ veteris, rescribendum uti innui *desimilata*, rara quidem, sed, ita Musis placeam, ut digna Petronio dictione. Quid ni enim ea, ut, *deformo*, *depingo*, *desiguro*, & talia? Horatius lib. Epist. 2. *Aut alius Lysippo duceret æra, Fortis Alexandri vultum simulantia.* vulgo est. *simulantia.* Po.

20. *Non mactando viros*] Sic, quas inspexi, editiones. Chartaceus tamen *viro.* Quod sane verba oraculi desiderant; & rejectum apparet ab illis, qui non adverterant singulis paginis à Cicerone & Livio ejusmodi ablativos libenter poni, ut *defendenda pace, dimittendis adversariis, &c.* Gronov.

21. *Publicius tribunus plebi tulit, non nisi ditioribus*] Lego ex conjecturâ, & v. c. *tribunus plebei tulit, ut non n. d.* Genitivus antiquus *plebei.* Meursi.

ceptum est ut pro capitibus, capitibus supplicaretur. idque aliquandiu observatum, ut pro familiarium sospitate [22] pueri mactarentur Maniæ deæ matri Larum. quod sacrificii genus Iunius Brutus consul Tarquinio pulso aliter constituit celebrandum. [23] nam capitibus allii & papaveris supplicari jussit, ut responso Apollinis satisfieret de nomine capitum; remoto scilicet scelere infaustæ sacrificationis: [24] factumque est ut effigies Maniæ suspensæ pro singulorum foribus periculum, si quod immineret familiis, expiarent: ludosque ipsos ex viis compitorum in quibus agitabantur Compitalia appellitaverunt. sed perge cetera. Tum Prætextatus: Bene & opportune similis emendatio sacrificiorum relata est. sed ex his caussis quæ de origine hujus festi relatæ sunt apparet Saturnalia vetustiora esse urbe Romana: adeo, ut ante Romam in Græcia hoc sollemne cœpisse L. Accius in annalibus suis referat his versibus:

Maxima pars Grajum Saturno & maxime Athenæ
Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis;
[25] *Eumque diem celebrant:* [26] *per agros urbesque fere omnes*

Exer-

22. *Pueri mactarentur Maniæ deæ*] Interpres vetus Persii: *Maniam dicit deformem & ignotum. eo quod Maniæ dicuntur indecori vultus personæ, quibus pueri terrentur. Pontan.*

23. *Nam capitibus allii & papaveris supplicari jussit*] Forte huc allusum Satyrico:

- - Si non
Prædictum ter mane caput gustaveris allî.

Et quod statim addit Macrobius, *Periculum si quod immineret familiis, expiarent*, non absimile videatur. quod iterum, quem dixi, Persii interpres ad illud; *ovoque pericula rupto*, ita enarrat: *Sacerdotes qui explorandis periculis sacra faciebant, observare solebant ovum igni impositum, utrum in capite an in lateribus desudaret. Si autem ruptum effluxerat, periculum ei portendebat pro quo factum fuerat, vel rei familiari ejus.* Pontan.

24. *Factumque est ut effigies Maniæ suspensæ*] Fuit cum de mendo hunc locum suspectum habui, nunc tamen mens mihi longe alia. De effigiebus Maniæ in compitis suspendi solitis quod ait, sciendum ex lanâ eas fuisse; & duplices quidem, has viriles, illas muliebres, quæ pro liberorum capitibus ponebantur, nam pro servorum pilæ. Precantes Maniam & Lares ut simulacris his & pilis contenti vivis parcerent. *Meurs.*

25. *Eumque diem celebrant, per agros urbesque fere omnes*] Accii versus est ex annalibus. Sed cur tam sollicite appictum, *fere omnes*? an historica fide, an qua alia re? Anglicanus diserte, *urbesque per omnes*. Deinde *imque*, pro *eumque* fecero, ut fiat illud Festi: *Nis antiqui dicebant pro nobis, sam pro suam, im* pro

Exercent epulis læti: famulosque procurant
Quisque suos: nostrique itidem. & mos traditus illinc
Iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.

pro eum. Gloss. *Im*, αὐτὸν, εἰς αὐτὸν. Pont.

Eumque diem celebrant] Lego: *Emque d. c.* Nam *em* pro *eum* veteres dicebant, sicut *emdem* pro *eundem*. Male apud Festum, *Emem, eundem*. Emenda, *emdem, e.* Ad Macrobium quod attinet, ingenue fateor, magis placere lectionem v. e. *Cumque diem c.* Meurs.

26. *Per agros urbesque per omnes*] Sic lego cum Pontano, & præterea: *famulosque procurant Quisque suos; nostrisque itidem est mos traditus illinc.* Gron.

CAP. VIII.

De templo Saturni, deque his quæ in hujus æde aut imagine visuntur, & quomodo intelligenda sint ea quæ de hoc deo fabulose dici consueverunt.

NUnc de ipso dei templo pauca referenda sunt. Tullum Hostilium, cum bis de Albanis, de Sabinis tertio triumphasset, inveni fanum Saturno ex voto consecravisse; & Saturnalia tunc primum Romæ instituta, quamvis Varro libro sexto, qui est de sacris ædibus, scribat ædem Saturni ad forum faciendam locasse L. Tarquinium regem; Titum vero Larcium dictatorem Saturnalibus eam dedicasse. Nec me fugit Gellium scribere [2] senatum decrevisse ut ædes Saturni fieret: eique rei L. Furium tribunum militum præfuisse. [3] Habet aram & ante senaculum. illic Græco ritu capite

NEc me fugit Gellium scribere] Ne quid erres lector, non est hic Aulus Gellius Noct. Attic. scriptor, cujus simia Macrobius: sed C. Gellius & Annalium, cujus meminit infra cap. 16. & lib. 3. c. 17. Restituendum hoc nomen Atticarum Noctium scriptori lib. 18. cap. 12. Vbi male. *Cn. Vellius in Annalibus*, &c. Lego, *Cn. Gellius*. Vide eundem A. Gellium lib. 8. cap. 13. lib. 13. c. 21. & Censorinum cap. 17. *Meurs.*

2. *Senatum decrevisse*] Quod maxime, utpote à prava manu, debuit Stephanus χιάζειν, id Macrobio obtrusit, & sequutus est Pontanus. Editi omnes ante eum & Ms. *decresse*. Sic supra dixit *flesse, supplesse, scisse, implesse, consuerunt*, & amœnus in his antiquorum lusus omnibus notus. *Gronov.*

3. *Habet aram & ante senatulum*] Onufrius in Urbe Roma, regione VIII. quæ *Forum Romanum* appellata: *Templum Saturni cum ara, ubi erat ærarium, ante quod erat aneum Silvani signum.* Hic Macrobii locus pluribus alias à Scriverio excutiendus. *Pont.* Alii excusi: *Et ante*

te aperto res divina fit: quia primo à Pelasgis, post ab Hercule ita eam à principio factitatam putant: [5] Ædem vero Saturni ærarium Romani esse voluerunt, quod tempore quo incoluit Italiam fertur nullum in ejus finibus furtum esse commissum: aut quia sub illo nihil erat cujusquam privatum;

Nec signare solum aut partiri limite campum
Fas erat in medium quærebant.

ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub quo fuissent cunctis universa communia. Illud non omiserim, Tritonas cum buccinis, fastigio Saturni ædis superpositos: quoniam ab ejus commemoratione ad nostram ætatem historia clara & quasi vocalis est; ante vero muta & obscura & incognita. quod testantur caudæ Tritonum humi mersæ & absconditæ. Cur autem Saturnus ipse in compedibus visatur, Verrius Flaccus causam se ignorare dicit. verum mihi Apollodori lectio sic suggerit: Saturnum Apollodorus alligari ait per annum laneo vinculo, & solvi ad diem sibi festum, id est, mense hoc decembri: atque inde proverbium ductum; deos laneos pedes habere. significari vero decimo mense semen in utero animatum in vitam grandescere: quod donec erumpat in lucem mollibus naturæ vinculis detinetur. est porro idem κρόνος καὶ χρόνος. Saturnum enim in quantum mythici fictionibus distrahunt, in tantum physici ad quandam verisimilitudinem revocant. hunc ajunt absci-

ante se cœnaculum. Illud ex scriptis est. Valerius quoque notavit lib. 2. cap. 2. Ubi ita constituenda ejus verba: *Antea Senatus stationem eo loci peragebat qui hodieque Senatulum appellatur.* Nec aliter Achilles Statius ad librum de illust. Grammaticis cap. 17. legend. censuit hunc Tranquilli locum; *Statuam habet Præneste, in inferiori fori parte, contra Senatulum.* In vet. impres. *hemicylium* est. Quid autem *Senatulum* ex Æl. Lampridii verbis liquet, qui in Heliogabalo inquit: *Fecit & in colle Quirinali Senatulum, id est, mulierum senatum, in quo ante fuerat conventus matronis, solemnibus tantum diebus,* &c. *Pontan.*

5. *Ædem vero Saturni ærarium esse voluerunt quod*] Aliam assignat causam in illud Persii *Saturniaque impulit æra* interpres vetus: *Æs*, inquit, *in æde Saturni condebatur, nondum argento auroque signato. Unde ærarium nomen accepit.* interpreti assentitur & Cyprianus de Idolorum Vanitate: *Hic literas imprimere,*

abſcidiſſe Cæli patris pudenda: quibus in mare dejectis Venerem procreatam, 5 quæ à ſpuma unde coaluit Ἀφροδίτη nomen accepit. ex quo intelligi volunt cum chaos eſſet tempora non fuiſſe. ſiquidem tempus eſt certa dimenſio quæ ex cæli converſione colligitur, tempus cœpit inde. ab ipſo natus putatur κρόνος, qui, ut diximus χρόνος eſt. cumque ſemina rerum omnium poſt cælum gignendarum de cælo fluerent & elementa univerſa quæ mundo plenitudinem facerent ex illis ſeminibus funderentur: ubi mundus omnibus ſuis partibus membriſque perfectus eſt; certo jam tempore finis factus eſt procedendi de cælo ſemina ad elementorum conceptionem, quippe quæ jam plena fuerant procreata. Ad 6 animalium vero æternam propagationem ad Venerem generandi facultas ex humore tranſlata eſt: ut per coïtum maris feminæque cuncta deinceps gignerentur. Propter abſciſionis pudendorum fabulam etiam noſtri eum 7 Saturnum vocitarunt, παρὰ τὴν σάθην, quæ membrum virile declarat, veluti Sathimum. 8 unde etiam Satyros veluti Sathimnos, quod ſint in libidinem proni, appellatos opinantur. falcem ei quidem putant attributam, quod tempus omnia metat, exſecet & incidat. hunc ajunt filios ſuos ſolitum devorare, eoſdemque rurſus evomere. per quod ſimiliter

mere, hic ſignare nummos in Italiâ primus inſtituit, unde ærarium Saturni vocitatur. Pontan.

5. *Quæ à ſpuma unde coaluit, ἀφροδίτη nomen accepit*] Arnobius non longe diſſimilibus verbis; *Nunquid à nobis dicitur ex pelagi ſpuma & ex cæli genitalibus amputatis, Cytherea Veneris concretum coaluiſſe candorem.* Eleganter. Sed & illud ſupra hanc ipſam deam decenti orationis velo in ejuſdem Pervigilio:

Tunc cruore de ſuperno, ac ſpumeo Ponti è globo,
Cæruleas inter catervas, inter & bipedes equos,
Fecit undantem Dionem de maritis imbribus. Pontan.

6. *Animalium vero æternam propagationem*] Orationis mens imo nec oratio ſtabit, niſi cum ſcripto ſcribas, *ad animalium.* Et ita, omiſſis aliorum ex conjecturâ divinationibus, reponi curavimus. *Idem.*

7. *Saturnum vocitârunt, παρὰ τὴν σάθην, quæ membrum virile declarat, veluti Sathimnum* V.c. *veluti Saturnum.* Facile veram lectionem reſtituo, *v. Sathurnum.* Meurſ.

8. *Vnde etiam Satyros veluti Sathimnos*] Vet. cod. *Sathumos.* Emendo, *Sathyros.* Idem.

Manu

ter significatur eum tempus esse; à quo vicibus cuncta gignantur absumanturque, & ex eo denuo renascantur. eundemque à filio pulsum quid aliud est, quam tempora senescentia ab his quæ post sunt nata depelli? Vinctum autem: quod certa lege naturæ connexa sint tempora; vel quod omnes fruges quibusdam vinculis nodisque alternentur. nam & falcem volunt fabulæ in Siciliam decidisse; quod sit terra ista vel maxime fertilis.

CAP. IX.

Qui deus Janus, deque variis ejus dei nominibus & potestate.

ET quia Janum cum Saturno regnasse memoravimus, de Saturno autem quid mythici quid physici æstiment jam relatum est: de Iano quoque; quid ab utrisque jactetur in medium proferemus. Mythici referunt regnante Iano omnium domos religione ac sanctitate fuisse munitas: idcircoque ei divinos honores esse decretos, & ob merita introitus & exitus ædium eidem consecratos. Xenon quoque primo Italicon tradit Janum in Italia primum dis templa fecisse, & ritus instituisse sacrorum; ideo eum in sacrificiis præfationem meruisse perpetuam. quidam ideo eum dici bifrontem putant; quod & præterita sciverit, & futura providerit. Sed physici eum magnis consecrant argumentis divinitatis. nam sunt qui Ianum eundem esse atque Apollinem & Dianam dicant, & in hoc uno utrumque exprimi numen affirment. Etenim, sicut Nigidius quoque refert, apud Græcos Apollo colitur qui Θυραῖος vocatur: ejusque aras ante fores suas celebrant, ipsum exitus & introitus demonstrantes potentem. idem Apollo apud illos & Αγυιεὺς nuncupatur; quasi viis præpositus urbanis. illi enim vias, quæ intra pomœria sunt, ἀγυιὰς appellant. Dianæ vero ut Triviæ viarum omnium iidem tribuunt potestatem. sed apud nos

Ianum omnibus præesse januis nomen ostendit, quod simile θυραίῳ. nam & cum clavi ac virga figuratur: quasi omnium & portarum custos & rector viarum. pronuntiavit Nigidius Apollinem Ianum esse, Dianamque Ianam; apposita, *d*, littera, quæ sæpe, *i*, litteræ causa decoris apponitur; ut, *reditur*, *redhibetur*, *redintegratur*. & similia. Ianum quidam solem demonstrari volunt; & ideo geminum, quasi utriusque januæ cælestis potentem; qui exoriens aperiat diem, occidens claudat: invocarique primum, cum alicui deo res divina celebratur; ut per eum pateat ad illum cui immolatur accessus. quasi preces supplicum per portas suas ad deos ipse transmittat. inde & simulacrum ejus plerunque fingitur [1] manu dextera trecentorum, & sinistra sexaginta & quinque numerum retinens; ad demonstrandam anni dimensionem, quæ præcipua est solis potestas. alii mundum, id est, cælum esse voluerunt; Ianumque ab eundo dictum, quod mundus semper eat dum in orbem volvitur, & ex se initium faciens in se refertur. unde & Cornificius Etymorum libro tertio, *Cicero*, inquit, *non Janum sed Eanum nominat ab eundo*. hinc & Phœnices in sacris imaginem ejus exprimentes draconem finxerunt in orbem redactum, caudamque suam devorantem; ut appareat mundum & ex seipso ali & in se revolvi. ideo & apud nos in quatuor partes spectat; [2] ut de-

mon-

MAnu dextera trecentorum & sinistra sexaginta & quinque numerum retinens] Est quidem hæc anni perfecta dimensio, qualis à Cæsare constituta. At cum Numa, qui simulachrum hoc dedicavit, CCCLV. solummodo sciverit, malim cum Plinio legere, qui diserte lib. 34. cap. 7. *Præterea*, inquit, *Ianus geminus à rege Numa dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquaginta quinque dierum nota, per significationem annui temporis, & ævi se Deum indicet*. Georgius tamen Codinus in Constantinopoli, περὶ ἀγάλματος Ιανουαρίου, cum Macrobio facit. *Pont.* Quid fiet igitur Macrobio cum tali lectione. Volumusne, ut dixerit annum ex potestate solis dimensum CCCLV. dies habere? Hoc nec sobrius sermo, nec, ut ipse Macrobius alibi, scurrilis jocus audeat. Proculdubiò quoties numerum dierum anni mutaverunt, etiam novos Janos erexerunt, digitorum positu pro ratione numerorum commutato: ut alium Janum respexerit Plinius, alium Macrobius & cum eo Codinus. *Gronov.*

2. *Vt*

monſtrat ſimulacrum ejus Faleris advectum. 3 Gavius Baſſus, in eo libro quem de dis compoſuit, Ianum bifrontem fingi ait, quaſi ſuperum atque inferum janitorem; eumdem quadriformem quaſi univerſa climata majeſtate complexum. Saliorum quoque antiquiſſimis carminibus deorum deus canitur. Marcus etiam Meſſala Cn. Domitii in conſulatu collega idemque per annos quinquaginta & quinque augur, de Iano ita incipit: *Qui cuncta fingit eademque regit, aquæ terræque vim ac naturam gravem atque pronam in profundum dilabentem, ignis atque animæ levem immenſum in ſublime fugientem copulavit circumdato cœlo: quæ vis cœli maxima 4 duas vis diſpares colligavit.* In ſacris quoque invocamus Ianum geminum, Ianum Patrem, Ianum Iunonium, Ianum Conſivium, Ianum Quirinum, Ianum Patulcium & Cluſivium. Cur geminum invocemus ſupra jam diximus. Patrem, quaſi deorum deum; Iunonium, quaſi non ſolum menſis Ianuarii ſed omnium menſium ingreſſus tenentem. in ditione autem Iunonis ſunt omnes kalendæ. unde & Varro libro quinto rerum divinarum ſcribit Iano duodecim aras pro totidem menſibus dedicatas. Conſivium, à conſerendo, id eſt, à propagine generis humani, quæ Iano auctore conſeritur; Quirinum, quaſi bellorum potentem, ab haſta quam Sabini curim

2. *Vt demonſtrat ſimulachrum ejus Phaleris advectum*] In Scripto erat, *adactum*. Quod alii cogitabunt. Camerarius *Valeriis* divinarat. Apud Stephanum de Urbibus eſt: φάλαρα, πόλις θετταλίας, πλησίον λαμίας. τὸ ἐθνικὸν φαλαρεὺς, ὡς μεγαρεὺς. Idem.

3. *Gavius Baſſus*] Eidem Scriverio non videtur cum viro clariſſimo reſcribendum *Gabius*, quod id nominis nuſpiam in veterum Inſcriptionum monumentis, at ſæpius imo ſæpiſſime *Gavius*. & *Gavia* occurrat. Quotum autoritate idem exiſtimat apud A. Gellium lib. 3. cap. 6. legendum non *Gabius*, ſed *Gavius*, quemadmodum integrum permanſit nomen idem lib. 11. cap. 17. Noctium Atticarum. *Pont.*

Gavius Baſſus in eo libro quem de diis compoſuit] V. c. *Cajus Baſſus*. Lego, *Gabius B.* ut & lib. 3. cap. 6. ex Agellio, ubi ſemper *Gabius* eſt, niſi lib. 11. c. 17. ubi male *Gavii*, ut hic. Apud Lactantium quoque lib. 1. cap. 22. eſt: *C. Baſſus*. Scribo, *G. Baſſus*. Meurſ.

4. *Duas vis diſpares colligavit*] Ἀρχαϊκῶς. Saluſtius III. Hiſt. *Aſſuetum ad omnes vis controverſiarum*. In Macrobio vulgo, *vires diſpares*. Pont.

rim vocant; Patulcium & Clusivium, quia bello caulæ ejus patent, pace clauduntur. hujus autem rei hæc causa narratur. Cum bello Sabino, quod virginum raptarum gratia commissum est, Romani portam quæ sub radicibus collis Viminalis erat, quæ postea ex eventu Ianualis vocata est, claudere festinarent, quia in ipsam hostes ruebant: postquam est clausa; mox sponte patefacta est: cumque iterum ac tertio idem contigisset; armati plurimi pro limine quia claudere nequibant custodes steterunt, cumque ex alia parte acerrimo prœlio certaretur: subito fama pertulit fusos à Tatio nostros. Quam ob causam Romani, qui aditum tuebantur, territi profugerunt. cumque Sabini per portam patentem irrupturi essent: fertur ex æde Iani per hanc portam magnam vim torrentium undis scatentibus erupisse; multasque perduellium catervas aut devoratas rapida voragine deperiisse. ea re placitum, ut belli tempore velut ad urbis auxilium profecto deo fores reserarentur. hæc de Iano.

CAP. X.

Quo die Saturnalia celebrari consueverint, & quod primo uno tantum, deinde pluribus diebus sunt celebrata.

SEd, ut ad Saturnalia revertamur, bellum Saturnalibus sumere nefas habitum. pœnas à nocente isdem diebus exigere piaculare est. Apud majores nostros Saturnalia die uno finiebantur; qui erat a. d. quartumdecimum Kalendas Ianuarias. sed postquam C. Cæsar huic mensi duos addidit dies, sextodecimo cœpta celebrari. ea re factum est ut, cum vulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnullique à C. Cæsare inserto die & alii vetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur. licet & apud veteres opinio fuerit septem diebus peragi Saturnalia; si opinio vocanda est quæ idoneis firmatur auctoribus. Novius enim probatissimus Atellanarum scriptor ait,

Olim

Olim exspectata veniunt septem Saturnalia.

1 Memmius quoque, qui post Novium & Pomponium diu jacentem artem Atellaniam suscitavit, *Nostri*, inquit, *majores velut bene multa instituere; hoc optime; A frigore fecere summo dies septem Saturnalia.* Sed Mallius ait eos qui se, ut supra diximus, Saturni nomine & religione defenderant, per triduum festos instituisse dies, & Saturnalia vocavisse. *unde & Augustus, hujus rei*, inquit, *opinionem secutus in legibus judiciariis triduo servari ferias jussit.* Masurius & alii uno die, id est, quartodecimo Kalendas Januarias fuisse Saturnalia crediderunt: quorum sententiam Fenestella confirmat, dicens Æmiliam virginem quintodecimo Kalendarum Januariarum esse damnatam. Quo die, si Saturnalia gererentur, nec causam omnino dixisset. deinde adjecit: *Sequebantur eum diem Saturnalia.* mox ait, *Postero autem die, qui fuit tertius decimus Kalendarum Ianuariarum, Liciniam virginem ut causam diceret jussam.* ex quo ostendit tertiodecimo Kalendarum profestum esse. duodecimo vero feriæ sunt divæ Angeroniæ, cui pontifices in sacello Volupiæ sacrum faciunt: quam Verrius Flaccus Angeroniam dici ait, quod angores ac animorum solicitudines propiciata depellat. Masurius adjicit simulacrum hujus deæ ore obligato atque signato in ara Volupiæ propterea collocatum; quod qui suos dolores anxietatesque dissimulant, perveniant patientiæ beneficio ad maximam voluptatem. Julius Modestus ideo sacrificari huic deæ dicit; quod populus Romanus morbo, qui angina dicitur, præmisso voto sit liberatus. Undecimo autem Kalendas feriæ sunt Laribus consecratæ; quibus ædem bello Antiochi Æmilius Regillus, prætor in campo Martio curandam vovit.

MEmmius] Gajus sive C. Memmius à Servio citatur De triumpho Luculli. Vide eum ex editione P. Danielis ad Maronem, Æneid. lib. 4. ad versum

- - *stellatus jaspide fulva*
Ensis erat. Pont.

Mummius quoque qui post Novium] Lego, *Memmius.* Ejus meminerunt Agellius lib. 19. cap. 9. & Nonius, *Clivus.* Meurs.

vovit. Decimo Kalendas feriæ sunt Iovis, quæ appellantur Larentinalia; de quibus, quia fabulari libet, hæ fere opiniones sunt. Ferunt enim regnante Anco, æditituum Herculis per ferias otiantem, deum tesseris provocasse, ipso utriusque manum tuente: adjecta conditione ut victus cœna scortoque multaretur. victore itaque Hercule illum Accam Larentiam per id tempus nobilissimum scortum intra ædem inclusisse cum cœna; eamque postero die distulisse rumorem quod post concubitum dei accepisset munus; [2] nec commodum primæ occasionis, cum se domum reciperet, offerendæ aspernaretur. evenisse itaque ut egressa templo mox à Carucio capto ejus pulchritudine compellaretur, cujus voluntatem secuta assumptaque nuptiis, post obitum viri omnium bonorum ejus facta compos, cum decederet populum Romanum nuncupavit heredem. & ideo ab Ancó in Velabro loco celeberrimo urbis sepulta est: ac sollemne sacrificium eidem constitutum, quo dìs manibus ejus per flaminem sacrificaretur, Iovique feriæ consecratæ, quia æstimaverunt antiqui animas à Iove dari, & rursus post mortem eidem reddi. Cato ait Larentiam meretricio quæstu locupletatam post excessum suum populo agros Turacem, Semurium, Lutirium & Solinium reliquisse; & ideo sepulchri magnificentia & annuæ parentationis honore dignatam. Macer historiarum libro primo Faustuli conjugem Accam Larentiam Romuli & Remi nutricem fuisse confirmat. Hanc regnante Romulo Carucio cuidam Tusco divitì denuptam, auctamque hereditate viri, quam post Romulo quem educasset reliquit: & ab eo parentalia diemque festum causa pietatis statutum. ex his ergo omnibus colligì potest & uno die Saturnalia fuisse, & non nisi quartodecimo Kalendarum Ianuariarum celebrata: quo solo die apud ædem Saturni [3] convivio dissoluto Saturnalia clamitabantur; qui dies

nunc

2. *Nec commodum primæ occasionis*] Melius, v. c. *ne commodum p. o.* Idem.

3. *Convivio dissoluto Saturnalia clamitabantur*] Camerarii & item editio prisca:

nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur, cum primum Saturno pariter & Opi fuerit adſcriptus. Hanc autem deam Opem Saturni conjugem crediderunt; & ideo hoc menſe Saturnalia itemque Opalia celebrari: quod Saturnus ejuſque uxor tam frugum quam fructuum repertores eſſe credantur. itaque omni jam fetu agrorum coacto ab hominibus hos deos coli quaſi vitæ cultioris auctores; quos etiam nonnullis cælum ac terram eſſe perſuaſum eſt; Saturnumque à ſatu dictum, cujus cauſa de cœlo eſt: & terram Opem, cujus ope humanæ vitæ alimenta quæruntur; vel ab opere, per quod fructus frugeſque naſcuntur. Huic deæ ſedentes vota concipiunt, terramque de induſtria tangunt; demonſtrantes & ipſam matrem eſſe terram mortalibus appetendam. Philochorus Saturno & Opi primum in Attica ſtatuiſſe aram Cecropem dicit, eoſque deos pro Iove terraque coluiſſe, inſtituiſſeque ut patres familiarum & frugibus & fructibus jam coactis paſſim cum ſervis veſcerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure toleraverant. delectari enim deum honore ſervorum contemplatu laboris. hinc eſt quod ex inſtituto peregrino huic deo ſacrum aperto capite facimus. abunde jam probaſſe nos æſtimo Saturnalia uno tantum die, id eſt quartodecimo Kalendarum ſolita celebrari: ſed poſt in triduum propagata primum ex adjectis à Cæſare huic menſi diebus; deinde 4 ex edicto Auguſti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit.

priſca: *convivio ſolito*. Forte, *ſoluto*. Nam, diſſolutus, ἄσωτος hic eſt. Deinde Anglicanus, non *clamitabantur*, ſed *comitabantur*. An *committebantur*, quomodo ludos committere? Aut remotior potius vox fuit, ſcriptumque, *commiſſabantur*, vel, ut in Orthographicis ſcribendum præcipit Velius Longus, *comiſſabantur*? Super tota voce ita Feſtus: *Comiſſatio*, inquit, *à vicis, quos Græci κώμας dicunt, appellatur. quibus in locis alii alios convictus cauſa invitabant.* Gloſſæ Latinæ, *comiſſatum*, ἐπὶ κῶμον. Græcæ, κῶμον, *comiſſatum*, *comiſſatio*. Ariſtophanes Pluto: ἔοικε δ' ἐπὶ κῶμον βαδίζειν quod ita vertunt, *videtur ad laſcivum convivium ire*. Pont.

4 *Ex edicto Auguſti, quo trium dierum*] Et Caligula poſt, ut notat Suetonius, unum quoque adjecit. cap. 17. *Et ut lætitiam publicam in perpetuum quoque augeret, adjecit diem Saturnalibus, appellavitque Iuvenalem*. Dio LX. Quintum Saturnalium hunc credidit. *Idem*.

dixit. à ſextodecimo igitur cœpta in quartumdecimum deſinunt; quo ſolo fieri ante conſueverant. ſed Sigillariorum adjecta celebritas, in ſeptem dies diſcurſum publicum & lætitiam religionis extendit.

CAP. XI.

Non eſſe contemnendam ſortem ſervorum, cum & dii horum curam gerant, & multos ex his fideles, providos, fortes, & philoſophos quoque fuiſſe conſtet: tum ſigillariorum origo quæ fuerit.

TUnc Euangelus, Hoc quidem, inquit, jam ferre non poſſum, quod Prætextatus noſter in ingenii ſui pompam & oſtentationem loquendi, vel paulo ante honori alicujus dei aſſignari voluit, quod ſervi cum dominis veſcerentur: quaſi vero curent divina de ſervis, aut ſapiens quiſquam domi ſuæ contumeliam tam fœdæ ſocietatis admittat; vel Sigillaria, quæ luſum reptanti adhuc infantiæ oſcillis fictilibus præbent, tentat officio religionis adſcribere, & quia princeps religioſorum putatur, nonnulla etiam ſuperſtitionis admiſcet, quaſi vero nobis fas non ſit Prætextato aliquando non credere. Hic cum omnes exhorruiſſent: Prætextatus renidens; Superſtitioſum me Euangele nec dignum cui credatur æſtimes volo, niſi utriuſque tibi rei fidem ratio aſſerta monſtraverit. &, ut primum de ſervis loquamur, joco ne an ſerio putas eſſe hominum genus quod di immortales nec cura ſua nec providentia dignentur? an forte ſervos in hominum numero eſſe non pateris? audi igitur quanta indignatio de ſervi ſupplicio cœlum penetraverit. 1 anno enim poſt Romam conditam quadringenteſimo quadrageſimo quarto, Autronius quidam Maximus ſervum ſuum verberatum patibuloque conſtrictum 2 ante ſpectaculi

ANno enim poſt Romam conditam CCCCXLIV] Alii CCCCLXXIV. Meliores, CCLXIV. Meurſ.

2. *Ante ſpectaculi commiſſionem per circum egit*] Recte dicit ante ſpectaculi commiſſionem. & conſonat id cum reli-

culi commissionem per circum egit. ob quam causam indignatus Jupiter, 3 Annio cuidam per quietem imperavit, ut senatui nuntiaret non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum. quo dissimulante; filium ipsius mors repentina consumpsit: ac, post secundam denunciationem, ob eandem negligentiam, ipse quoque in subitam corporis debilitatem solutus est. sic demum ex consilio amicorum lectica delatus senatui retulit: & vix consummato sermone sine mora recuperata bona valetudine curia pedibus egressus est. ex senatus itaque consulto & Mævia lege ad propitiandum Jovem 4 additus est illis Circensibus dies is, qui instauratitius dictus est non à patibulo, ut quidam putant Græco nomine ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, sed à redintegratione, ut Varroni placet; qui instaurare ait esse instar novare. vides quanta de servo ad deorum summum cura pervenerit. tibi autem unde 5 in servos tantum & tam immane fastidium? quasi non ex isdem

reliquorum, qui eandem historiam enarrant, relatione. Sed ego iis omissis, testem unicum vel emendationis vel in hoc Notarum mearum exordio ominis ergo Valerium producam. Ait is lib. I. cap. 7. *Cum plebeis ludis quidam pater familias per circum Flaminium priusquam pompa induceretur, servum suum verberibus multatum, sub furca ad supplicium egisset.* Ubi vox *pompa* ad rem Circensem idonea quidem; nec ea quæsitoribus molestiæ aut æstus quicquam attulisset, nisi codices casci ævi suggessissent ejus vicem, *croma*. Quod cum sistat & illiget etiam eruditissimos seculi nostri & in hoc scriptionis genere exercitatissimos homines, operæ pretium putavi de eodem per otium cogitasse. Et vide, velut insusurrante bono genio, hæc mihi correctio desubito enata, *priusquam acroama induceretur*. *Acroama* Græca quidem dictio, sed circo sæpicule & ludis etiam à Latinis aptata. Docet vel Cicer. pro Sextio: *Ille ipse ludens non solum spectator, sed actor & acroama.* Recte autem dixi in Macrobio expressum, *ante spectaculi commissionem*, quia in ipsis commissionibus hujusmodi acroamatia habebantur: Seneca Epistol. 85. *In commissionibus nostris plus cantorum est, quam olim in theatris spectatorum fuit.* Facit huc quoque Apuleius lib. 10. *Ac dum ludicris scenicorum choreis primitiæ spectaculi dedicantur.* Pont.

3. *Annio cuidam per quietem imperavit*] Super hominis hujus nomine inter Auctores dissensus est. Valerio, Livio, Plutarcho & Dionysio *T. Latinus* appellatur. Lactantius divinarum Institutionum 2. cap. 8. *T. Atinium* extulit, & amplectitur Pighius, qui antiquam & plebejam ait familiam Atiniam. Certe Macrobii scriptura parum ab hac Lactantii voce deviat; & corrupta potius censenda quam falsa. *Idem.*

4. *Additus est illis Circensibus dies is, qui instauratitius dictus est*] Vetus, *dies, isque instauratius*. Idem.

5. *In servos tantum & tam immane fasti-*

iſdem tibi & conſtent & alantur elementis, eundemque ſpiritum ab eodem principe carpant. vis tu cogitare eos quos jus tuum vocas, iſdem ſeminibus ortos eodem frui cœlo, æque vivere æque mori? ſervi ſunt, imo homines. ſervi ſunt, imo conſervi. ſi cogitaveris tantundem in utroſque licere fortunæ: tam tu illum videre liberum potes, quam ille te ſervum. neſcis qua ætate Hecuba ſervire cœpit, qua Crœſus, qua Darii mater, qua Diogenes, qua Platon ipſe? poſtremo quid ita nomen ſervitutis horremus? ſervus eſt quidem, ſed neceſſitate: [6] ſed fortaſſe libero animo ſervus eſt. hoc illi nocebit, ſi oſtenderis quis non ſit. alius libidini ſervit, alius avaritiæ, [7] alius ambitioni, omnes ſpei, omnes timori. & certe nulla ſervitus turpior quam voluntaria. at nos jugo à fortuna impoſito ſubjacentem tanquam miſerum vilemque calcamus: quod vero nos noſtris cervicibus inſerimus; non patimur reprehendi. invenies inter ſervos aliquem pecunia fortiorem. invenies dominum ſpe lucri oſcula alienorum ſervorum manibus infigentem. non ergo fortuna homines æſtimabo ſed moribus. [8] ſibi quiſque dat mores: conditionem caſus aſſignat. Quemadmodum ſtultus eſt qui empturus equum non ipſum inſpicit ſed ſtratum ejus ac frenos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex veſte aut ex conditione, quæ modo veſtis nobis circundata eſt, æſtimandum putat. Non eſt, mi Euangele, quod amicum tantum in foro & in curia quæras. ſi diligenter attenderis; inve-

faſtidium] Plautus Milite: *Ergo iſte me metus macerat, quod ille faſtidioſus eſt.* Anglicanus autem ſcriptus non. *immane* legebat, ſed, *inane.* quod palato quidem non hebeti movendæ ſit ſalivæ. Perſius, *O quantum eſt in rebus inane!* Et Maro: *inania murmura.* Pont.

6. *Sed fortaſſe libero animo ſervus eſt*] Interpungo, & emendo, *ſ. f. liber animo: ſervus eſt, hoc i. n.* &c. *Meurſ.*

7. *Alius ambitioni, omnes ſpei, omnes timori*] Seneca, ex quo hauſit, ſtrictius: *Alius ambitioni, omnes timori.* Alias Macrobianum iſtud non abſonum. Juvenal. *Quid enim ratione timemus aut cupimus?* Ubi ſpes & metus ſimiliter junguntur. *Pont.*

8. *Sibi quiſque dat mores, conditionem caſus aſſignat*] Imo juxta illud: SUI CUIQUE MORES FINGUNT FORTUNAM. Id Seneca eſt; *miniſteria caſus aſſignat.* Epiſtol. 47. *Idem.*

9. *Virga*

invenies & domi. tu modo vive cum ſervo clementer comiter quoque & in ſermonem illum, & nonnumquam in neceſſarium admitte conſilium. nam & majores noſtri omnem dominis invidiam, omnem ſervis contumeliam detrahentes, dominum patremfamilias, ſervos familiares appellaverunt. colant ergo te potius ſervi tui, mihi crede, quam timeant. Dicet aliquis nunc me dominos de faſtigio ſuo dejicere, & quodammodo ad pileum ſervos vocare; quos debere dixi magis colere quam timere. hoc qui ſenſerit, obliviſcetur id dominis parum non eſſe, quod dis ſatis eſt. deinde qui colitur etiam amatur: non poteſt amor cum timore miſceri. unde putas arrogantiſſimum illud manaſſe proverbium, quo jactatur totidem hoſtes nobis eſſe quot ſervos? Non habemus illos hoſtes, ſed facimus; cum in illos ſuperbiſſimi, contumelioſiſſimi, crudeliſſimi ſumus; & ad rabiem nos cogunt pervenire deliciæ, ut, quicquid non ex voluntate reſpondit, iram furoremque evocet. Domi enim nobis animos induimus tyrannorum; &, non quantum decet ſed quantum licet, exercere volumus in ſervos. nam, ut cetera crudelitatis genera præteream, ſunt qui, dum ſe menſæ copiis & aviditate diſtendunt, circumſtantibus ſeruis movere labra nec in hoc quidem ut loquantur licere permittunt. 9 virga murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt. tuſſis, ſternutamentum, ſingultus magno malo luitur. ſic fit ut iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. at illi, quibus non tantum præſentibus dominis, ſed cum ipſis erat ſermo quorum os non conſuebatur, parati erant cum domino porrigere cervicem, & periculum imminens in caput ſuum vertere. in cõviviis loquebantur; ſed in tormentis tacebant. Vis exercitas in ſervili pectore virtutes recenſeamus: pri-

9. *Virga murmur omne compeſcitur*] Juvenalis Sat. 14.
Hic lavet argentum, vaſa aſpera tergeat alter,
Vox domini fremit inſtantis, virgamque tenentis. Idem.

10. *Pri-*

10 primus tibi Urbinus occurrat: qui cum jussus occidi in Reatino lateret, latebris proditis, unus ex servis anulo ejus & veste insignitus in cubiculo, ad quod irruebant qui persequebantur, pro domino jacuit; militibusque ingredientibus cervicem præbuit, & ictum tamquam Urbinus excepit. Urbinus postea restitutus monumentum ei fecit, titulo scriptionis qui tantum meritum loqueretur adjecto. Æsopus libertus Demosthenis conscius adulterii, quod cum Iulia patronus admiserat, tortus diutissime perseveravit non prodere patronum; donec aliis coarguentibus consciis Demosthenes ipse fateretur. & ne æstimes ab uno facile celari posse secretum: Labienum ope libertorum latentem, ut indicarent liberti nullo tormentorum genere compulsi sunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidem beneficio potius libertatis acceptæ quam ingenio debuisse; accipe servi in dominum benignitatem cum ipse à domino puniretur. Antium enim Restionem proscriptum solumque nocte fugientem, diripientibus bona ejus aliis, servus compeditus inscripta fronte, cum post damnationem domini aliena esset misericordia solutus, fugientem persecutus est: hortatusque ne se timeret scientem contumeliam suam fortunæ imputandam esse non domino: abditumque ministerio suo aluit. cum deinde persequentes adesse sensisset; senem, quem casus obtulit, jugulavit, & in constructam pyram conjecit: qua accensa occurrit eis qui Restionem quærebant, dicens damnatum sibi pœnas luisse, multo acrius à se vexatum quam ipse vexaverat: & fide habita Restio liberatus est. Cæpionem quoque, qui in Augusti necem fuerat animatus, postquam detecto scelere damnatus est, servus ad Tiberim in cista detulit, pervectumque Hostiam inde in agrum Laurentem ad villam patris nocturno itinere perduxit. Cumis deinde navigationis naufragio una expulsum dominum Neapoli dissimulan-

mulan-

10. *Primus tibi Vrbinus occurrat*] Lego *Vrbinius* ex Valerio Maximo lib. 6. cap. 8. *Meurs.*

11. *Cum*

mulanter occuluit: exceptusque à centurione nec precio nec minis ut dominum proderet potuit adduci. Asinio etiam Pollione acerbe cogente Patavinos, ut pecuniam & arma conferrent, dominisque ob hoc latentibus, præmio servis cum libertate proposito qui dominos suos proderent; constat servorum nullum victum præmio dominum prodidisse. Audi in servis non fidem tantum sed & fecundum bonæ inventionis ingenium. 11 Cum premeret obsidio Grumentum: servi relicta domina ad hostes transfugerunt. capto deinde oppido impetum in domum habita conspiratione fecerunt, & extraxerunt dominam vultu pœnam minante, ac voce obviis asserente, quod tandem sibi data esset copia crudelem dominam puniendi: raptamque quasi ad supplicium obsequiis plenis pietate tutati sunt. Vide in hac fortuna etiam magnanimitatem exitum mortis ludibrio præferentem. C. Vettium Pelignum Italicensem comprehensum à cohortibus suis ut Pompejo traderetur servus ejus occidit; ac se, ne domino superstes fieret, interemit. C. Graccum ex Aventino fugientem Euporus servus, vel, ut quidam tradunt, Philocrates dum aliqua spes salutis erat indivulsus comes qua potuit ratione tutatus est: super occisum deinde animam scissis proprio vulnere visceribus effudit. Ipsum P. Scipionem Africani patrem, postquam cum Annibale conflixerat, saucium in equum servus imposuit; & ceteris deserentibus, solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis præstitisse viventibus. Quid? quod in his quoque exigendæ vindictæ reperitur animositas? nam Seleuci regis servus, cum serviret amico ejus à quo dominus fuerat interemptus, cœnantem in ultionem domini confodit. Quid? quod duas virtutes, quæ inter nobiles quoque unice claræ sunt,

11. *Cum premeret obsidio Grumentum*] *Drumentum*. Muretus ad lib. 3. Senecæ de Benef. legit *Adrumentum*, ut sit urbs Africæ. Sed renuit Gruterus, qui ex hoc Macrobii & omnibus Senecæ scriptis libris retinet *Grumentum*. Et sunt *Grumentini* in Italiâ populus Lucaniæ regionis. De quibus Plinius & alii. Male est in nonnullis editionibus. *Cluentum*. *Pont*.

12. *Sed*

ſunt, in uno video fuiſſe mancipio, imperium regendi peritiam & imperium contemnendi magnanimitatem? Anaxilaus enim Meſſenius, qui Meſſanam in Sicilia condidit, fuit Rheginorum tyrannus. is cum parvos relinqueret liberos, Micitho ſervo ſuo commendaſſe contentus eſt. is tutelam ſancte geſſit; imperiumque tam clementer obtinuit, ut Rhegini à ſervo regi non dedignarentur. perductis deinde in ætatem pueris & bona & imperium tradidit. ipſe parvo viatico ſumpto profectus eſt; & Olympiæ cum ſumma tranquillitate conſenuit. Quid etiam in commune ſervilis fortuna profuerit non paucis docetur. Bello Punico, cum deeſſent qui ſcriberentur, ſervi pro dominis pugnaturos ſe polliciti in civitatem recepti ſunt; & Volones, quia ſponte hoc voluerunt, appellati. ad Cannas quoque victis Romanis octo milia ſervorum empta militaverunt: cumque minoris captivi redimi poſſent: maluit ſe reſpublica ſervis in tanta tempeſtate committere. ſed & poſt calamitatem apud Thraſumenum notæ cladis acceptam libertini quoque in ſacramentum vocati ſunt. bello ſociali cohortium duodecim ex libertinis conſcriptarum opera memorabilis virtutis apparuit C. Cæſarem, cum milites in amiſſorum locum ſubſtitueret, ſervos quoque ab amicis accepiſſe, & eorum forti opera uſum eſſe comperimus. Cæſar Auguſtus in Germania & Illyrico cohortes libertinorum complures legit, quas voluntarias appellavit. ac ne putes hæc in noſtra tantum contigiſſe republica, Boryſthenitæ oppugnante Zopyrione ſervis liberatis dataque civitate peregrinis & factis tabulis novis hoſtem ſuſtinere potuerunt. Cleomenes Lacedæmonius, cum mille & quingenti ſoli Lacedæmonii qui arma ferre poſſent ſuperfuiſſent, ex ſervis manumiſſis bellatorum novem milia conſcripſit. Athenienſes quoque conſumptis publicis opibus ſervis libertatem dederunt. ac ne in ſolo virili ſexu æſtimes inter ſervos extitiſſe virtutes; accipe ancillarum factum non minus memorabile; nec quo

utilius Reipublicæ in ulla nobilitate reperias. Nonis Juliis diem festum esse ancillarum tam vulgo notum est, ut nec origo nec causa celebritatis ignota sit. Junoni enim Caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæque sacrificant sub arbore caprifico, in memoriam benignæ virtutis quæ in ancillarum animis pro conservatione publicæ dignitatis apparuit. nam post urbem captam cum sedatus esset Gallicus motus; respublica vero esset ad tenue deducta: finitimi opportunitatem invadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Postumium Livium Fidenatium dictatorem. qui mandatis ad senatum missis postulavit, ut si vellent reliquias suæ civitatis manere, matres familiæ sibi & virgines dederētur. cumq; patres essent in ancipiti deliberatione suspensi: ancilla nomine Tutela seu Philotis pollicita est se cum ceteris ancillis sub nomine dominarū ad hostes ituram: habituque matrum familias & virginum sumpto, hostibus cum prosequentium lacrimis ad fidem doloris ingestæ sunt. quæ cum à Livio in castris distributę fuissent; viros plurimo vino provocaverunt, diem festum apud se esse simulantes. quibus soporatis; ex arbore caprifico quę castris erat proxima signū Romanis dederunt. qui cum repentina incursione superassent: memor beneficii senatus omnes ancillas manu jussit emitti; dotemque iis ex publico fecit, & ornatum quo tunc erant usæ gestare concessit; diemque ipsum Nonas Caprotinas nuncupavit, ab illa caprifico ex qua signum victoriæ ceperunt: sacrificiumque statuit annua sollemnitate celebrandum, cui lac, quod ex caprifico manat, propter memoriā facti præcedentis adhibetur. Sed nec ad philosophandum ineptū vel impar servile ingeniū fuit. Phædon ex cohorte Socratica Socratiq; & Platoni perfamiliaris adeo, ut Plato ejus nomini librū illum divinū de immortalitate animæ dicaret, servus fuit forma atque ingenio liberali. hunc Cebes Socraticus hortante Socrate emisse dicitur, habuisseq; in philosophiæ disciplinis. atque is postea philosophus illustris emersit:

sit: sermonesq; ejus de Socrate admodum elegantes leguntur. alii quoque non pauci servi fuerunt;qui post philosophi clari exstiterunt. ex quibus ille Menippus fuit, cujus libros M. Varro in satyris æmulatus est; quas alii cynicas ipse appellat Menippeas. [12] sed & Philostrati Peripatetici servus Pompolus & Zenonis Stoici servus qui Perseus vocatus est,& Epicuri cui Mys nomen fuit, philosophi non incelebres illa ætate vixerunt: Diogenes etiam cynicus, licet ex libertate in servitutem venum ierat. quem cum emere vellet Xeniades Corinthius, & quid artificii novisset percuntatus esset; novi, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. [13] tunc Xeniades responsum ejus [14] demiratus emisit manu; filiosque suos ei tradens; Accipe, inquit, liberos meos quibus imperes. De Epicteto autem philosopho nobili, quod is quoque servus fuit, recentior est memoria quam ut possit inter oblitterata nesciri. cujus etiam de se scripti duo versus feruntur: ex quibus illud latenter intelligas,non omnimodo dis exosos esse,qui in hac vita cum ærumnarum varietate luctantur; sed esse arcanas causas, ad quas paucorum potuit pervenire curiositas.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
Καὶ πενίην Ἶρος καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Habes ut opinor, assertum non esse fastidio despiciendum servile nomen; cum & Iovem tetigerit cura de servo, & multos ex his fideles, providos, fortes, philosophos etiam exstitisse constiterit. Nunc de sigillaribus,ne ridenda me potius æstimes quam sancta dixisse, paucis recensendum est. [15] Epicadus refert Herculem occiso Geryone, cum victor per

12. *Sed & Philostrati Peripatetici servus Pompolus*] Emendo, *Theophrasti P. s. Pompylus.* Vide Gellium lib. 2. cap. 18. & Diogenem Laërtium lib. 5. in vitâ Theophrasti. *Meurs.*

13. *Tunc Xeniades responsum ejus demiratus emisit manu.*] Quomodo manu misit quem nondum emerat? Emendo *emit, & misit manu.* Idem.

14. *Demiratus emisit manu.*] Mallet Scriverius, *emit, & misit manu.* *Pont.*

15. *Epicadus refert Herculem occiso Geryone*] An eum ipse intelligat de illustribus Grammaticis Tranquillus? *Cornelius*

per Italiam armenta duxisset, [16] ponte qui nunc sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominum simulacra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amiserat, in fluvium demisisse: ut aqua secunda in mare devecta, pro corporibus defunctorum veluti patriis sedibus redderentur, & inde usum talia simulacra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi hujus rei illa origo verior æstimatur, quam paulo ante memini retulisse. Pelasgos, postquam felicior interpretatio capita non viventium sed fictilia, & φωτὸς æstimationem non solum hominem sed etiam lumen significare docuisset, cœpisse Saturno cereos potius accendere, & in sacellum Ditis aræ Saturni cohærens oscilla quædam pro suis capitibus ferre: ex illo traditũ ut cerei Saturnalibus missitarentur, & sigilla arte fictili fingerentur ac venalia pararentur; quæ homines pro se atque suis piaculum pro Dite Saturno facerent. ideo Saturnalibus talium commerciorum cœpta celebritas septem occupat dies; quos tamen feriatos facit esse non festos omnes. nam medio, id est, tertiodecimo Kalendas festum probavimus: & aliis hoc assertionibus ab his probatum est, qui rationem anni mensium dierumque & ordinationem à C. Cæsare digestam plenius retulerunt.

nelius Epicadus, inquit, *Lucii Corn. Sullæ Dictatoris libertus, calatorque Sacerdotio augurali.* Idem.

16. *Ponte qui nunc Sublicius dicitur*] Emendo Lactantium l. 1. cap. 21. ubi male, *Uti in Tyberim de ponte Milvio mitteretur.* Scribo, *de ponte Sublicio m.* Meurs.

CAP. XII.

Quomodo annum ordinaverit Romulus.

Cumque hic facere vellet finem loquendi, subjecit Aurelius Symmachus; Pergin, Prætextate, eloquio tam dulci de anno quoque edissertare antequam experiaris molestiam consulentis; si quis forte de præsentibus ignorat quo ordine vel apud priscos fuerit vel certioribus postea re-

gulis innovatus sit? ad quod discendum ipse mihi videris audientum animos incitasse de diebus mensi additis disserendo. tum ille 1 eodem ductu orandi reliqua contexit. Anni certus modus apud solos semper Ægyptios fuit. aliarum gentium dispari numero 2 pari errore nutabat. &, ut contentus sim referendo paucarum morem regionum, 3 Arcades annum suum tribus mensibus explicabant, Acarnanes sex; Græci reliqui trecentis quinquaginta quatuor diebus annum proprium computabant. Non igitur mirum in hac varietate Romanos quoque olim auctore Romulo annum suum decem habuisse mensibus ordinatum 4 qui annus incipiebat à Martio, & conficiebatur diebus trecentis quatuor: ut sex quidem menses, id est, Aprilis, Junius, Sextilis, September, November, December tricenum essent dierum; quatuor vero, Martius, Majus, Quintilis, October, tricenis & singulis expedirentur: qui hodieque septimanas habent Nonas, ceteri quintanas. Septimanas autem habentibus ab idibus revertebantur Kalendę a. d. diem septimumdecimum. verũ habentibus quintanas a. d. octavumdecimum remeabat initium Kalendarum. Hæc fuit Romuli ordinatio; qui primum anni mensem genitori suo Marti dicavit. quem mensem anni primum fuisse vel ex hoc maxime probatur, quod ab ipso Quintilis quintus est, & deinceps pro numero nominabantur. Hujus etiam prima die ignem novum Vestæ aris accendebant: ut incipiente anno cura denuo servandi novati ignis inciperet. eodem quoque ingrediente mense

tam

EOdem ductu orandi reliqua contexit] Vetus, *contexuit*. Glossarius, *contexit* συνυφαίνει. Pontan.

2. *Pari errore nutabat*] Pessime alii *mutabant*. Gronov.

3. *Arcades annum suum tribus mensibus explicabant*] Ex Hori ut putatur instituto. Censorinus, *Sunt qui tradant hunc annum trimenstrem Horon instituisse, eoque ver, æstatem, autumnum, hiemem, ὥρας & annum dici & Græcos annales Horos, eorumque scriptores Horographos.* Imo & Dani nostrates (quod per occasionem dictum sit) diserte hodieque *Oor* pro *anno* & vulgo frequentant. Idem.

4. *Qui annus incipiebat à Martio*] Vetus idem & editiones priscæ, *Quia annus*. Idem.

4. *Hoc*

tam in regia curiisque atque Flaminum domibus laureæ veteres novis laureis mutabantur. eodem quoque mense & publice & privatim ad Annam Perennam sacrificatum itur; ut annare perennareque commode liceat. 4 Hoc mense mercedes exsolvebant magistris, quas completus annus deberi fecit: comitia auspicabantur; vectigalia locabant: & servis cœnas apponebant matronæ, ut domini Saturnalibus. illæ, ut principio anni ad promptum obsequium honore servos invitarent; 5 hi, quia gratiam perfecti operis exsolverent. Secundum mensem nominavit Aprilem ut quidam putant cum adspiratione, quasi Aphrilem; à spuma quam Græci afron vocant, unde orta Venus creditur. & hanc Romuli fuisse asserunt rationem; ut primum quidem mensem à patre suo Marte, secundum ab Æneæ matre Venere nominaret: & hi potissimum anni principia servarent, à quibus esset Romani nominis origo; cum hodieque in sacris Martem patrem, Venerem genitricem vocemus. alii putant Romulum vel altiore prudentia, vel certi numinis providentia ita primos ordinasse menses, ut, cum præcedens Marti esset dicatus deo plerumque hominum necatori, ut Homerus naturæ conscius ait,

Ἄρες Ἄρες βροτολοιγὲ μαιφόνε, τειχεσιπλῆτα,

secundus Veneri dicaretur, quæ vim ejus quasi benefica leniret nam & in duodecim Zodiaci signis, quorum certa certorum numinum domicilia creduntur, cum primum signum aries Marti assignatus sit: sequens mox Venerem, id est, taurus accepit. & rursus è regione scorpius ita divisus est, ut deo esset utrique communis. nec æstimatur ratione cælesti ca-

4. *Hoc mense mercedes exsolvebant magistris, quas completus annus deberi fecit*] Juvenal.

Hæc, inquit, cures, & cum se verterit annus,
Accipe, victori populus quod postulat, aurum.

Mercedem autem hanc fuisse quinque aureos, annotat ibidem interpres vetus. *Idem.*

5. *Hi quia gratiam*] Cl. Salmasius legit: *hi quasi gratiam.* Vide Exercit. Plinianas pag. 18. ex verbis Solini, Id.

sti carere ipsa divisio. siquidem aculeo velut potentissimo telo pars armata posterior domicilium Martis est. priorem vero partem, cui ζυγὸς apud Græcos nomen est, nos libram vocamus, Venus accepit; quæ velut jugo concordi jungit matrimonia amicitiasque componit. Sed Cincius in eo libro, quem de Fastis reliquit, ait imperite quosdam opinari Aprilem mensem antiquos à Venere dixisse; cum nullus dies festus nullumque sacrificium insigne Veneri per hunc mensem à majoribus institutum sit: sed ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ulla, ut ceterorum cælestium, laus celebretur. Cincio etiam Varro consentit, affirmans nomen Veneris ne sub regibus quidem apud Romanos vel Latinum vel Græcum fuisse; & ideo non potuisse mensem à Venere nominari: sed, cum fere ante æquinoctium vernum triste sit cælum & nubibus obductum, sed & mare navigantibus clausum, terræ etiam ipsæ aut aqua aut pruina aut nivibus contegantur, eaque omnia verno, id est, hoc mense, aperiantur, arbores quoque nec minus cetera quæ continet terra aperire se in germen incipiant: ab his omnibus mensem Aprilem dici [6] merito credendum est quasi aperilem, sicut apud Athenienses ἀνθεστηριών idem mensis vocatur, ab eo quod hoc tempore cuncta florescant. Non tamen negat Verrius Flaccus hoc die postea constitutum, ut matronæ Veneri sacrum facerent: cujus rei causam, quia huic loco non convenit, prætereundum est. Majum Romulus tertium posuit, de cujus nomine inter auctores lata dissensio est. nam Fulvius Nobilior in Fastis, quos in æde Herculis Musarum posuit, Romulum dicit postquam populum in majores junioresque divisit, ut altera pars consilio, altera

6. *Merito credendum est*] Conjeceram *esse*, quia hæc quoque ut præcedentia dependent à superioribus, *Varro consentit affirmans*. Video nunc à Stephano appositum verbum *est*, tanquam Cincii ipsius aut Macrobii sit collectio. Potius tamen, licet ei addicat Ms. in charta, sequerer vett. editiones, quæ neutrum habent. *Gronov*.

7. *Huic*

altera armis rempublicam tueretur, in honorem utriusque partis hunc Majum, sequentem Iunium vocasse. sunt qui hunc mensem ad nostros fastos à Tusculanis transisse commemorent, apud quos nunc quoque vocatur deus Majus, qui est Iupiter, à magnitudine scilicet ac majestate dictus. Cincius mensem nominatum putat à Maja, quam Vulcani dicit uxorem; argumentoque utitur quod flamen Vulcanalis Kalendis Majis huic deæ rem divinam facit. sed Piso uxorem Vulcani Majestam non Majam dicit vocari. contendunt alii Majam Mercurii matrem mensi nomen dedisse; hinc maxime probantes, quod hoc mense mercatores omnes Majæ pariter Mercurioque sacrificant. Affirmant quidam, quibus Cornelius Labeo consentit, hanc Majam cui mense Majo res divina celebratur terram esse, hoc adeptam nomen à magnitudine; sicut & mater magna in sacris vocatur: assertionemque æstimationis suæ etiam hinc colligunt, quod sus prægnans ei mactatur, quæ hostia propria est terræ: & Mercurium ideo illi in sacris adjungi dicunt; quia vox nascenti homini terræ contactu datur. scimus autem Mercurium vocis & sermonis potentem. Auctor est Cornelius Labeo huic Majæ ædem Kalendis Majis dedicatam sub nomine Bonæ deæ: & eandem esse Bonam deam & terram ex ipso ritu occultiore sacrorum doceri posse confirmat: hanc eandem Bonam deam Faunamque & Opem & Fatuam pontificum libris indigitari. Bonam; quod omnium nobis ad victum bonorum causa est. Faunam; quod omni usui animantium favet. Opem; quod ipsius auxilio vita constet. Fatuam a fando; quod, ut supra diximus, infantes partu editi non prius vocem edunt, quam attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deam potentiam habere Iunonis, ideo-

7. *Huic Majæ ædem*] Haudquaquam fastidio, quod fecerunt nuperi, veterum exemplarium & ms. scripturam: *huic Majæ, id est, terræ ædem*. Ubique enim hic auctor ita se exponit. Et sic cap. 15. *Regina sacrorum, id est, regis uxor porcam*, &c. Invenies in prioribus Stephano: ille cum Pontano quatuor voces exegit. *Gronov.*

ideoque ſceptrum regale in ſiniſtra manu ei additum. eamdem alii Proſerpinam credunt, porcaque ei rem divinam fieri: quia ſegetem quam Ceres mortalibus tribuit porca depaſta eſt. alii χθονιαν ἑκατην: Bœoti Semelam credunt, nec non eandem Fauni filiam dicunt; obſtitiſſeque voluntati patris in amorem ſuum lapſi, ut & virga myrtea ab eo verberaretur, cum deſiderio patris nec vino ab eodem preſſa ceſſiſſet: transfiguraſſe ſe tamen in ſerpentem pater creditur, & coiſſe cum filia. horum omnium 8 hæc proferuntur indicia, 9 quod virgam myrteam in templo haberi nefas ſit, quod ſuper caput ejus extendatur vitis, qua maxime eam pater decipere tentavit, quod vinum in templum ejus non ſuo nomine ſoleat inferri, ſed 10 vas in quo vinum inditum eſt mellarium

8. *Hæc proferuntur indicia*] Olim fuit: *hoc proferunt indicii*: Et cur mutatum? *Gronov.*

9. *Quod virgam myrteam in templo haberi nefas ſit*] Scripſit antiquitus rituum talium rationes & cauſas Butas. Arnobius ſuper eadem hac re lib. 5. *Cum ei divinam rem mulieres faciunt, vini amphora conſtituitur obtecta, nec myrteas fas eſt inferre verbenas, ſicut ſuis ſcribit in cauſalibus Butas.* Porro in Macrobio quod ſequitur, *Vas, in quo vinum inditum eſt, mellarium nominetur*, indubie corrigendum legendumque, *miliarium*. Gloſſarii auctor, χαλκεῖον, *olla, æneũ, miliariũ*. Gloſſæ Lat. *miliariũ* Θερμηρορ corrupte. Faciendum fors, Θερμαντήριον. Seb ab aliis, Θερμιλρον laudatum invenio; quod præfero. *Pont.*

10. *Vas in quo vinum inditum, mellarium*] Conjectavimus *miliarium*, cauſa duplici. Primum *mellarium* non vas aut poculum ſit, quale intelligendum hic, ſed (ut Varro docet) μελιτεργεῖον eſt. Deinde Arnobius vas aliquod requiri, quod liquorem recipiat, pervicerit: qui diſerteq;, *amphoram* dixit *conſtitui obtectam.* Verba ſuperius poſuimus. Nec video quomodo receptæ lectioni patrocinetur quod de ſacerdotibus hujus Deæ, quaſi apes ex dictæ, adferri poſſit. Tamen videbimus. *Pont.*

Vas in quo vinum inditum eſt mellarium nominetur] Vir Clariſſimus Theod. Canterus retulit mihi malle ſe *miliarium*, quod & Pontano meo viſum, qui id ipſum tanquam oraculum aliquod mordicus retinet. Certe nolim: Sed expendamus. Miliarium in balneo locum habebat forinſecus inter ſoliorum ſpatia Palladius lib. I. cap. 40 *Miliarium vero plumbeum, cui ærea patina ſubeſt, inter ſoliorum ſpatia forinſecus ſtatuamus fornace ſubjecta, ad quod miliarium fiſtula frigidaria dirigatur, & ab hoc ad ſolium ſimilis magnitudinis fiſtula procedat, quæ tantum, &c.* Lib. 4 vero, cap. 8. *Vas aneum miliario ſimile, id eſt, altum & anguſtum, veſpere inter alvearia collocemus, & in fundo ejus ponamus lumen accenſum.* Legendum, *vas aneum mellario ſimile.* Erant autem *Mellaria* eadem quæ Alvearia. Varro de Re Ruſt. lib. 3. c. 16. Μελιττῶνας *ita facere oportet, quos alii μελιτεργεῖα appellant, eadem quidam mellaria.* Appellabatur vero vas illud vinarium Bonæ deæ ſacris inferri ſolitum *Mellarium*,

rium nominetur, & vinum lac nuncupetur; serpentesque in templo ejus nec terrentes nec timentes appareant. Quidam Medeam putant; [11] quod in ædem ejus omne genus herbarum sit, ex quibus antistites dant plerumque medicinas; & quod templum ejus virum introire non liceat, propter injuriam quam ab ingrato viro Iasone perpessa est. Hæc apud Græcos ὁ θεὸς γυναικεία dicitur; quam Varro Fauni filiam esse tradit adeo pudicam, ut extra γυναικωνῖτιν nunquam sit egressa, nec nomen ejus in publico fuerit auditum, nec virum umquam viderit, nec à viro visa sit: propter quod nec vir templum ejus ingreditur. Unde & mulieres in Italia sacro Herculis non licet interesse; quia Herculi, cum boves Geryonis per agros Italiæ duceret sitienti respondit mulier, aquam se non posse præstare, quod feminarum deæ celebraretur dies, nec ex eo apparatu viris gustare fas esset. propter quod Hercules facturus sacrum detestatus est præsentiam feminarum, & Potitio ac Pinario sacrorum custodibus jussit ne mulierem interesse permitterent. ecce occasio nominis, quo Majam eandem esse & Terram & Bonam deam diximus, coëgit nos de Bona dea quæcumque comperimus pro-

rium, quâ ratione sacerdotes ejus μέλισσαι. Porphyrius lib. de Nymph. antro: Τὰς Δήμητρος (hæc eadem cum Bonâ deâ) ἱερείας, ὡς τῆς χθονίας θεᾶς μύστιδας, μελίσσας οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν. Euripidis Scholiastes ad Hippolytum: Τὰς ἱερείας (Δήμητρος) μελίσσας ἐκάλουν οἱ ποιηταί. Callimachus Hymno 2.

Δηοῖ δ' οὐκ ἀπὸ παντὸς ὕδωρ φορέουσι μέλισσαι.

Ita autem dictæ à Melissâ filiâ Melissei Cretensium regis, ut ex Didymi libris ἐξηγήσεως πινδαρικῆς memorat Lactantius lib. 22. his verbis: *Didymus in libris ἐξηγήσεως πινδαρικῆς ait Melissea Cretensium regem primum diis sacrificasse, ac ritus novos sacrorumque pompas introduxisse. Hujus duas fuisse filias, Amaltheam & Melissam, quæ Iovem puerum caprino lacte ac melle nutrierunt. unde poëtica illa fabula originem sumpsit, advolasse apes, atque os pueri melle complesse. Melissam vero à patre primam sacerdotem Matri magnæ constitutam. unde adhuc ejusdem Matris antistites Melissæ nuncupantur.* Hæc ad defensionem loci hujus Macrobiani, quam spero cordatum lectorem non rejecturum. Quæ vero injuria est, è balneis miliarium inferre sacris; quod neque balneatores amittere, neque admittere sacerdotes velint? Judicate. *Meurs.*

11. *Quod in ædem ejus omne genus herbarum sit*] *In ædem* pro, *in æde*, archaïsmus est. *Pont.*

protulisse. Junius Majū sequitur aut ex parte populi, ut supra diximus, nominatus, aut, ut Cincius arbitratur, quod Junonius apud Latinos ante vocitatus, diuque apud Aricinos Prænestinosque hac appellatione in fastos relatus sit: adeo ut, sicut Nisus in commentariis fastorum dicit, apud majores quoque nostros hæc appellatio mensis diu manserit: sed post detritis quibusdam litteris ex Junonio Junius dictus sit. nam & ædes Junoni Monetæ Kalend. Iuniis dedicata est. Nonnulli putaverunt Iunium mensem à Junio Bruto, qui primus Romæ consul factus est, nominatum: quod hoc mense, id est, Kalendis Juniis, pulso Tarquinio sacrum Carnæ deæ in Cælio monte voti reus fecerit. Hanc deam vitalibus humanis præesse credunt. ab ea denique petitur ut jecinora & corda, quæque sunt intrinsecus viscera, salva conservet. & quia cordis beneficio, cujus dissimulatione Brutus habebatur idoneus emendationi publici status exstitit, hanc deam quæ vitalibus præest templo sacravit. cui pulte fabacia & larido sacrificatur; quod his maxime rebus vires corporis roborentur. nam & Calendæ Juniæ fabariæ vulgo vocantur: quia hoc mense adultæ fabæ divinis rebus adhibentur. Sequitur Iulius, qui cum, secundū Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis à numero vocaretur; nihilominus tamen etiam post præpositos à Numa Ianuarium ac Februarium, retinuit nomen; cum non videretur jam quintus esse, sed septimus. sed postea in honorem Iulii Cæsaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio M. filio consule, Iulius appellatus est; quod hoc mense a. d. quartum Idus Quintiles Iulius procreatus sit. Augustus deinde est, qui Sextilis ante vocatus est, donec honori Augusti daretur ex senatusconsulto. cujus verba subjeci:

CVM. IMPERATOR. CÆSAR. AVGVSTVS. MENSE. SEXTILI. ET. PRIMVM. CONSVLATVM. INIERIT. ET. TRIVMPHOS. TRES. IN. VRBEM. INTVLERIT. ET. EX. IANICVLO.

CULO. LEGIONES. DEDUCTÆ. SECUTÆQUE. SINT. EIUS. AUSPICIA. AC. FIDEM. SED. ET. ÆGYPTUS. HOC. MENSE. IN. POTESTATEM. POPULI. ROMANI. REDACTA. SIT. FINISQUE. HOC. MENSE. BELLIS. CIVILIBUS. IMPOSITUS. SIT. ATQUE. OB. HAS. CAUSAS. HIC. MENSIS. HUIC. IMPERIO. FELICISSIMUS. SIT. AC. FUERIT. PLACERE. SENATUI. UT. HIC. MENSIS. AUGUSTUS. APPELLETUR. [12] item plebiſcitum factum ob eandem rem, Sexto Pacubio tribuno plebem rogante. [13] Menſis September principalem ſui retinet appellationem; quem Germanici appellatione, Octobrem vero ſuo nomine Domitianus invaſerat. ſed ubi infauſtum vocabulum ex omni ære vel ſaxo placuit eradi; menſes quoque [14] uſurpatione tyrannicæ appellationis exuti ſunt. cautio poſtea principum ceterorum diri ominis infauſta vitantium menſibus à Septembri uſque ad Decembrem priſca nomina reſervavit. Hæc fuit à Romulo annua ordinata dimenſio, qui, ſicut ſupra jam diximus, annum decem menſium, dierum vero quatuor & trecentorum habendum eſſe inſtituit; menſeſque ita diſpoſuit, ut quatuor ex his tricenos ſingulos, ſex vero tricenos haberent dies. Sed cum is nunerus neque ſolis curſui

12. *Item plebiſcitum factum ob eandem rem*] Non auſcultandum Camerarii ſeu vetuſtis editionibus, *idem plebiſcitum* legentibus. Diſparari enim debent, *plebiſcitum* & *ſenatusconſultum*. Idem.

13. *Menſis September principalem ſui retinet appellationem; quem Germanici appellatione, Octobrem vero ſuo nomine Domitianus invaſerat*] In aliis fere omnibus editionibus eſt: *retinet appellationem ex Germanici appellatione. Octobrem vero.* Firmat priorem lectionem illud Suetonii in Domitiano: *Poſt autem duos triumphos, Germanici cognomine aſſumto, Septembrem menſem & Octobrem, ex appellationibus ſuis Germanicum Domitianumque transnominavit; quod altero ſuſcepiſſet imperium, altero natus eſſet.* Hinc ejuſdem hæc verba in Caligula: *At in memoriam patris, Septembrem menſem Germanicum appellavit.* Id.

14. *Uſurpatione tyrannicæ appellationis exuti*] Niſi auctor ſcripſerit *uſurpationem.* Lib. I. in ſomn. cap. 13. *Cum anima cupiditatum dulces inſidias reliquaſque omnes exuitur paſſiones.* cap. 9. *Sic enim anima virtutes ipſas conſcientia nobilitatis induitur.* Et pene ſemper. *Gronov.*

ſui neque lunæ rationibus conveniret: nonnumquam uſu veniebat ut frigus anni æſtivis menſibus, & contra calor hiemalibus proveniret. quod ubi contigiſſet: tantum dierum ſine ullo menſis nomine patiebantur abſumi; quantum ad id anni tempus adduceret, quo cæli habitus inſtanti menſi aptus inveniretur.

CAP. XIII.

De ordinatione anni per Numam: & quæ cauſa fuerit intercalandi: quoque tempore primum intercalatum ſit.

SEd ſecutus Numa, [1] quantum ſub cælo rudi & ſæculo adhuc impolito, ſolo ingenio magiſtro comprehendere potuit, vel quia Græcorum obſervatione forſan inſtructus eſt quinquaginta dies addidit; [2] ut in trecentos quinquaginta quatuor dies, quibus duodecim lunæ curſus confici credidit, annus extenderetur: atque his quinquaginta à ſe additis, adjecit alios ſex retractos illis ſex menſibus, qui triginta habebant dies, id eſt, de ſingulis ſingulos; factoſque quinquaginta & ſex dies, in duos novos menſes pari ratione diviſit, ac de duobus priorem Ianuarium nuncupavit, primumque anni eſſe voluit, tamquam bicipitis dei menſem, reſpicientem ac proſpicientem transacti anni finem, futurique principia. ſecundum dicavit Februo deo qui luſtrationum potens creditur. luſtrari autem eo menſe civitatem neceſſe erat; quo ſtatuit ut juſta dis Manibus ſolverentur. Numæ ordinationem finitimi mox ſecuti totidem diebus totidemq; menſibus, ut Pompilio placuit, annum ſuum computare cœperunt. ſed hoc ſolo diſcrepabant; quod menſes undetricenum tricenumq; numero alternaverunt. Paulo poſt

Numa

Q*Vantum ſub cælo rudi, & ſæculo adhuc impolito, ſolo ingenio magiſtro comprehendere potuit*] Lego, *quantum ſæculo rudi & a. i.* Meurſ.

2. *Vt in trecentos quinquaginta quatuor*] Ita & Plutarchus. Solinus & Cenſorinus, *trecentos quinquaginta quinque.* Pontan.

3. *Ita*

Numa in honorem imparis numeri, ſecretum hoc & ante Pythagoram parturiente natura, unum adjecit diem quem Ianuario dedit; ut tam in anno quam in menſibus ſingulis præter unum Februarium impar numerus ſervaretur. nam quia duodecim menſes, ſi ſinguli aut pari aut impari numero putarentur, conſummationem parem facerent: unus pari numero inſtitutus univerſam putationem imparem fecit. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, November, December, undetricenis cenſebantur diebus, & quintanas nonas habebant: ac poſt idus in omnibus a. d. ſeptimum decimum kalendas computabatur. Martius vero, Majus, Quintilis & October, dies tricenos ſingulos poſſidebant. nonæ in his ſeptimanæ erant. ſimiliterque poſt Idus, decem & ſeptem dies in ſingulis uſque ad ſequentes Kalendas putabantur. ſed ſolus Februarius viginti & octo retinuit dies: quaſi inferis & deminutio & par numerus conveniret. Cum ergo Romani ex hac diſtributione Pompilii ad lunæ curſum, ſicut Græci, annum proprium computarent; neceſſario & interkalarem menſem inſtituerunt more Græcorum. nam & Græci, cum animadverterent temere ſe trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinaſſe annum (quoniam appareret de ſolis curſu, qui trecentis ſexaginta quinque diebus & quadrante Zodiacum conficit, deeſſe anno ſuo undecim dies & quadrantem) interkalares ſtata ratione commenti ſunt. 3 ita ut octavo quoque anno nonaginta dies, ex quibus tres menſes tricenum dierum compoſuerunt, interkalarent. id Græci fecerunt, quoniam erat operoſum atque difficile omnibus annis undecim dies & quadrantem interkalare. itaque maluerunt hunc numerum octies multiplicare, & nonaginta dies, qui naſcuntur ſi quadrans cum diebus undecim octies componatur, inſerere in tres men-

3. *Ita ut octavo quoque anno*] Solinus cap. 3. nonum refert. Sed exſcriptorum impoſtura eſt. Scribe: *Fosque octies multiplicatos in annum octavum reſervabant.* Meurſ.

4. *Meu-*

mensses, ut diximus distribuendos. hos dies ὑπερβαίνοντας, [4] menses vero [5] ἐμβολίμους appellitabant. Hunc ergo ordinem Romanis quoque imitari placuit. sed frustra, quippe fugit eos unum diem, sicut supra admonuimus, [6] additum esse ad Græcum numerum, in honorem imparis numeri. ea re per octennium convenire numerus atque ordo non poterat. sed nondum hoc errore comperto, per octo annos nonaginta quasi superfundendos Græcorum exemplo computabant dies; alternisque annis binos & vicenos, alternis ternos & vicenos interkalares expensabant interkalationibus quatuor. sed octavo quoque anno interkalantes octo affluebant dies ex singulis; quibus vertentis anni numerum apud Romanos, supra Grecum abundasse jam diximus. hoc quoq; errore jam cognito, hæc species emendationis inducta est. Tertio quoque octennio ita interkalandos dispensabant dies, ut non nonaginta sed sexaginta sex interkalarent, compensatis viginti & quatuor diebus pro illis qui per totidem annos supra Græcorum numerum creverant. Omni autem interkalationi mensis Februarius deputatus est: quoniam is ultimus anni erat, quod etiam ipsum de Græcorum imitatione faciebant. nam & illi ultimo anni sui mensi superfluos interserebant dies, ut refert Glaucippus qui de sacris Atheniensium scribit. verum una re à Græcis differebant. nam illi confecto ultimo mense, Romani non confecto Februario sed post vicesimum & tertium diem ejus interkalabant. Terminalibus scilicet jam peractis:

4. *Menses vero ἐμβολίσμους appellitabant*] Lego, ἐμβολίμους. Simile mendum in Solino cap. 3. & Isidoro Orig. lib. 6. cap. 16. quos ambos unà operâ restitue. *Idem*.

5. Ἐμβολίσμους] Lege ἐμβολίμους. Vide Claud. Salmasium in Exercit. Plinianis. *Pontan*. Recte jam legitur in Camerariana, & in aliis ad marginem ita corrigitur. Soli Stephano visum est auctorem pariter & lectorem vexare. *Gronov*.

6. *Additum esse ad Græcum numerum*] A quonam additus iste numerus? à Romanisne an à Græcis? ægre prima fronte exsculpseris. Quare cum Scripto & vetuste vulgato legend. *additum à se*. Ab ipsis Romanis adjectus iste dies, & ut supra docuit à Numa, idque in imparis numeri honorem. *Pont*.

7. *Manium*

actis: deinde reliquos Februarii mensis dies, qui erant quinque, post interkalationem subjungebant; credo vetere religionis suæ more, ut Februarium omnimodo Martius consequeretur. Sed cum sæpe eveniret ut nundinæ modo in anni principem diem, modo in nonas caderent (utrumque autem perniciosum Reipublicæ putabatur) remedium quo hoc averteretur excogitatum est. quod aperiemus; si prius ostenderimus cur nundinæ vel primis Kalendis vel nonis omnibus cavebantur. nam, quotiens incipiente anno dies cœpit qui addictus est nundinis, omnis ille annus infaustis casibus luctuosus fuit: maximeque Lepidiano tumultu opinio ista firmata est. Nonis autem conventus universæ multitudinis vitandus æstimabatur; quoniam populus Romanus exactis etiam regibus diem hunc nonarum maxime celebrabant, quem natalem Servii Tullii existimabant. quia, cum incertum esset quo mense Servius Tullius natus fuisset, nonis tamen natum esse constaret, omnes nonas celebri notitia frequentabant. veritos ergo qui diebus præerant ne quid nundinis collecta universitas ob regis desiderium novaret, cavisse ut nonæ à nundinis segregarentur. unde dies ille, quo abundare annum diximus, eorum est permissus arbitrio qui fastis præerant, uti cum vellent interkalaretur: dummodo eum in medio Terminaliorum vel mensis interkalaris ita locarent, ut à suspecto die celebritatem averterent nundinarum. atque hoc est quod quidam veterum retulerunt non solum mensem apud Romanos, verumetiam diem interkalarem fuisse. Quando autem primo interkalatum sit varie refertur, & Macer quidem Licinius ejus rei originem Romulo assignat. Antias libro secundo Numam Pompilium sacrorum causa id invenisse contendit. Junius Servium Tullium regem primum interkalasse commemorat; à quo & nundinas institutas Varroni placet. Tuditanus refert libro tertio magistratuum Decemviros, qui decem tabulis duas addiderunt, de interkalando populum rogasse.

gasse. Cassius eosdem scribit auctores. Fulvius autem id egisse 7 Manium consulem dicit ab urbe condita anno quingentesimo sexagesimo secundo, inito mox bello Ætolico. sed hunc arguit Varro scribendo antiquissimam legem fuisse incisam in columna ærea à L. Pinario & Furio consulibus, cui mentio interkalaris adscribitur. Hæc de interkalandi principio satis relata sint.

7. *Manium consulem*] Camerarii & Lugdunens. editio *Martium consulem*. Pont

CAP. XIV.

Quem in modum primum Julius, deinde Augustus Cæsares annum correxerint.

VErum fuit tempus cum propter superstitionem interkalatio omnis omissa est. nonnumquam vero per gratiam sacerdotum, 1 qui publicanis proferri vel imminui consulto anni dies volebant, modo auctio modo retractio dierum proveniebat: & sub specie observationis emergebat major confusionis occasio. sed postea C. Cæsar omnem hanc inconstantiam temporum vagam adhuc & incertam in ordinem statæ definitionis coëgit, 2 adnitente sibi M Flavio scriba; qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit,

QVi publicanis proferri] *Proferri*, eo loco idem est quod *augeri*. Pont.

2. *Adnitente sibi M. Flavio scribâ*] Mendum est; nam M. Flavius tribunus plebis fuit anno ab urbe CDXXX. Lego, *Cn. Flavio scribâ*. Hic est ille, qui libertino patre genitus, & scriba, cum ingenti nobilitatis indignatione factus ædilis curulis, jus civile per multa secula inter sacra cæremoniasque deorum immortalium abditum, solisque pontificibus notum, vulgavit, ac fastos pæne toto foro exposuit, anno ab urbe CDXLIX. Vide hunc ipsum Macrobium capite sequenti, Agellium lib. 6. cap. 9. Valerium Maximum lib. 2. c 5. Livium lib. 9. *Meurs.* Quo labitur vir eruditus? Flavius ille libertino patre genitus vocatur *Cnæus* præter Gellium, Valerium, etiam à Pomponio l. II. D. orig. juris & Cicerone VI. ad Att. I. Livius *Cajum* vocat, patrem ejus *Cnæum*, in quo male Meursius. Sed cum is vixerit circa annum V. C. CDXLIX, Cæsar res gesserit circa annum DCC, quomodo ille potuit ad hunc dictatorem scriptos singulos dies retulisse, cum ultra annos ducentos dissideant? Sed & quid de altero M. Flavio vult? fuit ille tribunus, visceratione & rogatione de Tusculanis notus. Putatne hunc intellectum ab editoribus Macrobii? Plena gerrarum omnia. *Gronov.*

3. *Viti-*

tulit, ut & ordo eorum inveniri facillime posset, & invento certus status perseveraret. Ergo C. Cæsar exordium novæ ordinationis initurus dies omnes, qui adhuc confusionem poterant facere, consumpsit: eaque re factum est ut annus confusionis 3 ultimus in quadringentos quadraginta tres dies tenderetur. post hæc imitatus Ægyptios, solos divinarum rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui 4 diebus singulis tricenis sexaginta quinque & quadrante cursum conficit, annum dirigere contendit. nam, sicut lunaris annus mensis est, quia luna paulo minus quam mensem in Zodiaci circumitione consumit, ita solis annus hoc dierum numero colligendus est, quem peragit dum ad id signum se denuo vertit, ex quo digressus est. unde annus vertens vocatur & habetur magnus; cum lunæ annus brevis putetur. horum Vergilius utrumque complexus est:

Interea magnum sol circumvolvitur annum.

hinc Atejus Capito annum à circuitu temporis putat dictum: quia veteres, *an*, pro, *circum*, ponere consuerunt, ut 5 Cato in Originibus, *An terminum*, id est, *circum terminum*; &, 6 *ambire*, dicitur, pro, *circumire*. Julius ergo Cæsar decem dies observationi veteri superadjecit; ut annum trecenti

3. *Ultimus in quadringentos quadraginta tres dies tenderetur*] Consentit Censorinus cap. 20. nisi quod dies XLV. dicat. Solinus vero loco citato indubie mendosus: *Ille ergo annus solus* CCCXLIII. *dies habet*. Scribo, CCCCXLIII. *dies h.* Suetonius in Julio Cæsare cap. 40. cum dicit annum eum habuisse XV. menses, eodem recidit. *Idem.*

4 *Diebus singulis* CCCLXV] Media vox à Stephano apposita, quid ponderis apportet, non video. Nec Ms. nec ullæ ante eum edd. agnoscunt. *Gronov.*

5. *Ut Cato in Originibus, anterminum, id est, circum terminum*] Vide Festum in voce, *Antermini*, & ad eum V. C. Josephi Scaligeri castigationes. Docet autem non divulse hoc vocabuli legendum sed conjuncte, cum sit adjecti vicem. Et adde quod etiam in Scripto ego invenerim, *Oratorum anterminum*, quomodo reponendum. In Glossario est, *Anterminus*, Διχόθεν ὅρος. Pont.

Cato in Originibus An terminum] In vetere codice, *Cato in Originibus oratorum*. Emendo & interpungo: *Cato in Originibus : Oratores am terminum.* Et fors fuat ut hinc emendem & suppleam Festum in *Oratores.* ubi, ni fallor, habes Catonis locum à Macrobio designatum, his verbis: *Propter id bellum capit Cœlius* PR. *Albanus, oratores misit Romam, eum* . . . . Lego, *oratores misit Romam am terminum.* Meurs.

6. *Ambire dicitur pro circumire*] Dele τὸ *dicitur*, & vide præcedentia. *Gron.*

7. Idque

ti ſexagintaquinque dies, quibus ſol Zodiacum luſtrat efficerent: &, ne quadrans deeſſet, ſtatuit ut quarto quoque anno ſacerdotes, qui curabant menſibus ac diebus, unum interkalarent diem; eo ſcilicet menſe ac loco quo etiam apud veteres interkalabatur, id eſt, ante quinque ultimos Februarii menſis dies; 7 idque biſſextum cenſuit nominandum. dies autem decem, quos ab eo additos diximus, hac ordinatione diſtribuit: in Ianuarium & Sextilem & Decembrem binos dies inſervit; in Aprilem autem, Junium, Septembrem, Novembrem, ſingulos. ſed neque menſi Februario addidit diem, ne deum inferum religio immutaretur: & Martio, Majo, Quintili, Octobri ſervavit priſtinum ſtatum; quod ſatis pleno erant numero, id eſt, dierum ſingulorum tricenorumque. ideo & ſeptimanas habent nonas, ſicut Numa conſtituit: quia nihil in his Iulius mutavit. ſed Ianuarius, Sextilis, December, quibus Cæſar binos dies addidit, licet tricenos ſingulos habere poſt Cæſarẽ cœperint, quintanas tamen habent nonas; & ab idibus illis ſequentes Kalendæ in undeviceſimũ revertuntur: quia Cæſar quos addidit dies neq; ante nonas neq; ante idus inſerere voluit; ne nonarum aut iduum religionem, quæ ſtato erant die, novella comperendinatione corrumperet. ſed nec poſt Idus mox voluit inferre; ne feriarum quarumque violaretur indictio. ſed peractis cujuſque menſis feriis locum diebus advenis fecit. & Januario quidem, quos dicimus, quartum & tertium Kalendas Februarias dedit; Aprili ſextum Kalendas Majas; Junio tertium Kalendas Julias; Auguſto quartum & tertium Kalendas Septembreis; Septembri tertium Kalendas Octobris; Novembri tertium Kalendas Decembres; Decembri vero quartum & tertium Kalendas Ianuarias.

7. *Idque biſſextum cenſuit nominandum*] Lego, *biſextum c. n.* Cenſorinus cap. 20. *Inſtituit ut peracto quadriennii circuitu dies unus, ubi menſis quondam ſolebat, poſt Terminalia interkalaretur, quod nunc biſextum vocatur.* Iſidorus Orig. lib. 6. cap. 18. *Biſextus eſt poſt annos quatuor unus dies adjectus.* Celſus: *Qui natus eſt biſexto Kalendas* (Martias) *nihil refert utrum priore*, &c. *Meurſ.*

Dies

rias. ita factum est, ut cum omnes hi menses quibus dies addidit ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis Kalendas a. d. septimumdecimum revertentes, postea ex augmento additorum dierum hi, qui duos acceperunt, a. d. nonumdecimum, qui vero unum, a. d. octavumdecimum haberent reditum Kalendarum. Feriarum tamen cujusque mensis ordo servatus est. nam si cui fere tertius ab idibus dies festus aut feriatus fuit, & tunc a. d. sextumdecimum dicebatur: etiam post augmentum dierum eadem religio servata est, ut tertio ab idibus die celebraretur; licet ab incremento non jam a. d. sextumdecimum Kalendas, sed a. d. septimumdecimum si unus, a. d. octavumdecimum si duo additi sunt, diceretur. nam ideo novos dies circa finem cujusque mensis inseruit, ubi finem omnium quæ in mense erant reperit feriarum, adjectosque à se dies fastos notavit; ut majorem daret actionibus libertatem: & non solum nullum nefastum, sed nec comitialem quemquam de adjectis diebus instituit; ne ambitionem magistratuum augeret adjectio. sic annum civilem Cæsar habitis ad lunam dimensionibus constitutum edicto palam posito publicavit. Et error hucusque stare potuisset, ni sacerdotes sibi errorem novum ex ipsa emendatione fecissent. nam cum oporteret diem, qui ex quadrantibus confit, quarto quoque anno confecto antequam quintus inciperet, interkalare: illi quarto non peracto sed incipiente interkalabant. hic error sex & triginta annis permansit: quibus annis interkalati sunt dies duodecim, cum debuerint interkalari novem. sed hunc quoque errorem sero deprehensum correxit Augustus, qui annos duodecim sine interkalari die transigi jussit: ut illi tres dies, qui per annos triginta & sex vitio sacerdotalis festinationis excreverant, sequentibus annis duodecim nullo die interkalato devorarentur. post hoc, unum diem secundum ordinationem Cæsaris quinto quoque incipiente anno interkalari jussit; & omnem hunc ordinem

R

dinem æreæ tabulæ ad æternam custodiam incisione mandavit.

CAP. XV.

De Calendis, Idibus, ac Nonis.

TUnc Horus, Dies quidem hic, inquit, interkalaris antequam quintus annus incipiat inserendus cum Ægypti matris artium ratione consentit. sed nihil in illorum mensibus explicandis videtur operosum; quos tricenum dierum omnes habent; eoque explicitis duodecim mensibus, id est, trecentis sexaginta diebus exactis, tunc inter Augustum atque Septembrem reliquos quinque dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoque anno exacto interkalarem, qui ex quadrantibus constit. at hic non à primo in ultimum mensis diem ad incrementum continuum numerus accedit; sed post Kalendas dirigitur in nonas: unde ad quasdam idus deflecti audio. Post rursus, ni fallor, imo ut nunc quoque retulisti, in sequentes kalendas. quæ omnia quid sibi velint scire equidem vellem, nam illud nec consequi posse me spero, ut vocabula comprehendam quæ singulis apud vos diebus adduntur; dum alios fastos variisque alios nominibus nuncupatis. nundinas quoque vestras nescire me fateor: de quibus observatio tam diligens tam cauta narratur. Hæc nec mihi erubescendum est ignorare peregrino: à te vero, Prætextate, discere nec civem puderet. Tunc Prætextatus, Non solum, inquit, tibi, Hore, cum sis Ægypto oriundus, sed ne nobis quidem, quibus origo Romana est, erubescendum puto quærere, quod quæsitu dignum omnes veteres putaverunt. nam de kalendis, nonis, & idibus, deque feriarum variis observationibus innumeros auctores cura quæstionis exercuit: & ideo nos quæ de his ab omnibus dicta sunt in unum breviter colligemus. Romulus enim, cum ingenio acri quidem sed agresti, statum proprii ordinaret

naret imperii, initium cujusque mensis ex illo sumebat die, quo novam lunam contigisset videri. quia vero non continuo evenit ut eodem die semper appareat; sed modo tardius modo celerius ex certis causis videri solet: contigit, ut, cum tardius apparuit, præcedenti mensi plures dies, aut cum celerius, pauciores darentur. & singulis quibusque mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit. sic factum est ut alii triginta & unum, alii undetriginta sortirentur dies. omnibus tamen mensibus ex die nonarum idus nono die repræsentari placuit: & inter idus ac sequentes kalendas constitutum est sedecim dies esse numerandos. ideo mensis uberior duos illos quibus augebatur dies inter kalendas suas & nonas habebat. hinc aliis quintus à kalendis dies aliis septimus nonas facit. Cæsar tamen ut suprà diximus stata sacra custodiens nec in illis mensibus, quibus binos adjecit dies, ordinem voluit mutare nonarum, quia peractis totius mensis feriis [1] dies suos rei divinæ cautus inseruit. Priscis ergo temporibus, antequam fasti à Cn. Flavio scriba invitis patribus in omnium notitiam proderentur, pontifici minori hæc provincia delegabatur, ut novæ lunæ primum observaret adspectum, visamque regi sacrificulo nuntiaret, itaque sacrificio à rege & minore pontifice cele-

DIes suos rei divinæ] Placet I. Lipsii conjectura; *die suo* Vide cap. 21. I. Electorum. *Pontanus*. Non potest placere, quicquid lauti sit in vocabulo, cui sententia locum negat. *Cautus* volunt esse quicquid in sacris cavendum & religionis ergo vitandum aut omittendũ sit. At non hic tradit Macrobius Cæsarem nova sacra, novas cærimonias, novas ferias addidisse: Sed *dies suos* (quibus auxit annum, cum eum ex lunari solarem faceret) nempe decem, binos tribus, reliquos singulos quatuor mensibus (sive malis dies suos cuique mensi ab eodem datos) inseruisse tum demum, quum feriæ & religiosi dies, nonæ scilicet idusque jam præteriissent; hoc modo prospiciens, ne qua in re divinâ offensio fieret: *Cautus rei divinæ*, ut *fælices studiique locique*, & similia. Vide eadem cap. 14. *Quia Cæsar quos addidit dies, neque ante nonas neque ante idus inserere voluit ne nonarum aut iduum religionem, quæ stato erant die, novella comperendinatione corrumperet*. Utrum autem paullo post, *accepturos causas feriarum à rege sacrorum*, habendum sit, an explosis tribus verbis *accepturos cautus sacrorum*, ut Lipsius aut *accepturos pausas sacrorum*, ut Pontanus conantur, haud difficile judicium est. *Accepturos causas feriarum*, id est, quæ feriæ cur aut cui deo essent celebrandæ. *Gronov*.

celebrato, idem pontifex kalata, id est, vocata in Capitolium plebe juxta curiam Kalabram, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à kalendis ad nonas superessent pronuntiabat: & quintanas quidem dicto quinquies verbo καλῶ, septimanas repetito septies prædicabat. verbum autem καλῶ Græcum est, id est, voco. & hunc diem qui ex his diebus qui kalarentur primus esset, placuit kalendas vocari. hinc & [2] ipsi curiæ, ad quam vocabantur, Kalabræ nomen datum est. Ideo autem minor pontifex numerum dierum qui ad nonas superessent kalando prodebat; quod post novam lunam oportebat nonarum die populares qui in agris essent confluere in urbem, [3] accepturos causas feriarum à rege sacrorum, [4] scripturosque quid esset eo mense facien-

2. *Ipsi curiæ, ad quam vocabantur, Kalabræ nomen datum est. ideo autem*] Addebatur in Anglicano & vetustis item editionibus, *Calabra nomen datum est, & classi, quod omnis in eam populus vocaretur.* Cui etymo & Fabius astipulatur lib. 1 cap. 10. *Iam fit*, inquit, *& classis à calando.* Porro facit etiam ut afferam ea verba lib. 2. Arnobius, qui diserte hunc quoque ordinem sive gradum classi dat. *Definite*, inquit, *hominem, proletarius cum sit, classibus, & capite cum censeatur adscribere ordinibus primis.* Nam proletarii & capite censi vilissimæ atque tenuissimæ fortunæ erant in populo. Hinc Salustius in historia, *Ipse interea milites scribere, non more majorum nec ex classibus, sed ut libido cujusque erat, capite censos plerosque.* Ex quibus & *Calabram classe* quiddam secretius ac honoratius fuisse colligere sit, & Festus innuere videtur; *Calabra*, inquit, *curia dicebatur ubi tantum ratio sacrorum gerebatur.* Et Glossarii auctor, *Calabra*, ἱερατικὴ βυλὴ, ex divinatione nostra. vulgo enim est corrupte, ἱππικὴ βυλή. Sed divinationem meam memini me aliquando probasse D. Scaligero. Scripseram hæc cum, ut fit, in Tullii ad Atticum invenio: *Equites curiæ bellum, non mihi. nam ego dissensi.* Ita inquam invenio sed à Bosio formatum, qui fuisse fatetur in Scripto compendio literarum, *Equit. curiæ.* Unde si quis, *Equitum curiæ* fecerit, forte rei & vero similius fecerit. Locus est Epistol. 1. lib. 2. *Pont.*

3. *Accepturos causas feriarum à rege sacrorum scituros que*] Elidit ibidem idem Lipsius trinas hic voces, legitque, ut ait, cum primis editionibus, *cautus sacrorum.* At meus & item vetuste cusi diserte, ut posui, promunt; possitque videri probum, nisi vox *causas* turbaret. Fecerim itaque ex ea, *pausas feriarum*, & videatur huc facere quod sequitur statim; *scituros que quid esset eo mense faciendum.* Nec abludit Symmachi locus: *Ubi fruendis feriis modus nullus est. Modus nullus* est *pausa nulla.* Porro *pausa feriarum* elegantissime usurpabitur ad exemplum Lucretii:

Nec quisquam expergitus exstat
Frigida quem semel est vitai pausa secuta. Idem.

4. *Scripturosque quid esset eo mense faciendum*] Placet magis veteris codicis lectio, *scituros que quid e. & c.* Simile

faciendum. unde quidam hinc nonas æstimant dictas, quasi novæ initium observationis; vel quod ab eo semper ad idus novem dies putantur: sicut apud Tuscos nonæ plures habebantur, quod hi nono quoque die regem suum salutabant & de propriis negociis consulebant. Iduum porro nomen à Tuscis, apud quos is dies *itis* vocatur, sumptum est. *item* autem illi interpretabantur Iovis fiduciam. nam cum Iovem accipiamus lucis auctorem, unde & Lucetium Salii in carmine canunt, & Cretenses Δια τὴν ἡμέραν vocant; ipsi quoque Romani Diespitrem appellant ut diei patrem: jure hic dies Iovis fiducia vocatur, cujus lux non finitur cum solis occasu, sed splendorem diei & noctis continuat illustrante luna: quod semper in plenilunio, id est, medio mense, fieri solet. diem igitur, qui vel nocturnis caret tenebris, Iovis fiduciam Tusco nomine vocaverunt: unde & omnes idus Iovis ferias observandas sanxit antiquitas. alii putant idus, quod ea die plena luna videatur, à videndo vidus appellatas, mox litteram *u*, detractâ: sicut côtra, quod Græci ἰδεῖν dicunt; nos, *u*, littera addita, *videre* dicimus. nonnullis placet idus dictas vocabulo Græco, οἷον ἀπὸ τοῦ εἴδους, quod eo die plenam speciem luna demonstret. sunt qui æstiment idus ab ove iduli dictas, quam hoc nomine vocant Tusci; & omnibus idibus

le mendum apud Catonem de Re Rust. cap. 5. *Si fecerit, scribit in mente familiæ quid fiet.* Vetus codex meus excusus anno CIƆ. IƆ. XXI. habet, *scibit quid i. m. f. f.* Optime. *Meurs.*

Scripturosque quid eo] Sic Henric. Stephanus. nullo alio profectu, quam ut Jo. Meursio daret locum monendi placere magis vet. cod. lectionem, *scituroque.* Quæris, quis sit vetus ille codex? Quodvis exemplar editum ante Stephanum. Et profecto, si rustici veteres Romani tam conficientes literarum fuissent, ut quicquid audirent calari, in scriptum redigerent, multo citius Fastos, nec Cn. Flavium exspectandum habuissent. *Gronov.*

5. *Unde & Lucetium Salii*] Glossæ, *Lucerius.* Ζεύς. Sed illud putem rectius. M. Capella, ut Jovem *Lucetium* sic quoque Junonem Lucetiam dicendam censuit. Ait lib. 2. cap. 5. *Te Lucinam quod lucem nascentibus tribuas ac Lucetiam convenit nuncupari.* Pont.

6. *Splendorem diei & noctis continuat, illustrante luna*]. *Diei* quidem splendorem admiserim, at quomodo recte *noctis*, qui splendor meræ tenebræ? Scriptus habet, *noctem*. Elicio ex vestigiis prioris lectionis, *splendorem diei & noctu continuat.* vel ex hac, *splendore diei & noctem.* Idem.

idibus Iovi immolatur à flamine. Nobis illa ratio nominis vero proprior æstimatur, ut idus vocemus diem qui dividit mensem. *iduare* enim Etrusca lingua *dividere* est. inde *vidua* quasi *valde idua*, id est, *valde divisa*: aut *vidua*, id est, *à viro divisa*. Ut autem idus omnes Iovi, ita omnes Kalendas Iunoni tributas & Varronis & pontificalis affirmat auctoritas: quod etiam Laurentes patriis religionibus servant; qui & cognomen deæ ex cerimoniis addiderunt Kalendarem Iunonem vocantes. Sed & omnibus kalendis à mense Martio ad decembrem huic deæ Kalendarum die supplicant. Romæ quoque kalendis omnibus, præter quod pontifex minor in curia Kalabra rem divinam Iunoni facit, etiam regina sacrorum, porcam vel agnam in regia Iunoni immolat: à qua etiam Ianum Iunonium vocatum esse diximus, quod illi deo omnis ingressus, huic deæ cuncti kalendarum dies videntur adscripti. cum enim initia mensium majores nostri ab exortu lunæ servaverint: jure Iunoni addixerunt kalendas, lunam ac Iunonem eandem putantes: vel quia luna per aërem meat (unde & Græci lunam ἄρτεμιν nuncuparunt, id est, ἀεροτόμην, quod aëra secat) Iuno autem aëris arbitra est; merito initia mensium, id est, kalendas huic deæ consecraverunt. Nec hoc prætermiserim quod nuptiis copulandis kalendas, nonas, & idus religiosas, id est, devitandas censuerunt. hi enim dies præter nonas feriati sunt. feriis autem vim cuiquam fieri piaculare est. ideo tunc vitantur nuptiæ, in quibus vis fieri virginibus videtur. Sed Verrium Flaccum juris pontificii peritissimum dicere solitum refert Varro, quia feriis tergere veteres fossas liceret; novas facere jus non esset: ideo magis viduis quam virginibus idoneas esse ferias ad nubendum. Subjiciet aliquis: Cur ergo nonis, si feriatus dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Hujus quoque rei in aperto causa est. nam quia primus nuptiarum dies verecundiæ datur, postridie autem nuptam in domo viri dominium incipere oportet adipisci

pisci & rem facere divinam; omnes autem postriduani dies seu post kalendas, sive post nonas idusve, ex æquo atri sunt: 7 ideo & nonas inhabiles nuptiis esse dixerunt, ne nupta aut postero die libertatem auspicaretur uxoriam; aut atro immolaret, quo nefas est sacra celebrari.

7. *Ideo & Nonas inhabiles nuptiis*] De Majo quoque mense notum adagium: *Mense malas Majo nubere vulgus ait.* Idem.

CAP. XVI.

Quæ discrimina diversitatesque fuerint dierum apud Romanos.

SEd quia nos ad commemorationem dierum ordo deduxit: de hoc quoque, quod Hori nostri consultatio continet, pauca dicenda sunt. Numa ut in menses annum, ita in dies mensem quemque distribuit; diesque omnes aut festos aut profestos aut intercisos vocavit. festi dis dicati sunt. profesti hominibus ob administrandam rem privatam publicamque concessi. intercisi deorum hominumque communes sunt. festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. profestis, fasti, comitiales, comperendini, stati, prœliales. intercisi in se non in alia dividuntur. illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est jus dicere. nam, cum hostia cæditur, fari nefas est: inter cæsa & porrecta fari licet: rursus, cum adoletur, non licet. ergo de divisione festorum & profestorum dierum latius differendum est. Sacra celebritas est vel cum sacrificia dis offeruntur, vel cum dies divinis epulationibus celebratur, vel cum ludi in honorem aguntur deorum, vel cum feriæ observantur. feriarum autem publicarum genera sunt quatuor. aut enim stativæ sunt, aut conceptivæ, aut imperativæ, aut nundinæ. & sunt stativæ universi populi communes certis & constitutis diebus ac mensibus, & in fastis statis observationibus annotatæ: in quibus præcipue servantur Agonalia, Carmentalia,

 Luper-

Lupercalia. conceptivæ ſunt, quæ quotannis à magiſtratibus vel à ſacerdotibus concipiuntur in dies certos vel etiam incertos: ut ſunt Latinæ, Sementivæ, Paganalia, Compitalia. imperativæ ſunt, quas conſules vel prætores pro arbitrio poteſtatis indicunt. nundinæ ſunt paganorum itemque ruſticorum, quibus conveniunt negotiis propriis vel mercibus proviſuri. ſunt præterea feriæ propriæ familiarum; ut familiæ Claudiæ vel Æmiliæ ſeu Iuliæ ſive Corneliæ: & ſi quas ferias proprias quæque familia ex uſu domeſticæ celebritatis obſervat. ſunt ſingulorum; ut natalium fulgurumque ſuſceptiones, item funerum atque expiationum: apud veteres quoque qui nominaſſet Salutem, Semoniam, Sejam, Segetiam, Tutilinam, ferias obſervabat. item Flaminica, quotiens tonitrua audiſſet, feriata erat, donec placaſſet deos. affirmabant autem ſacerdotes pollui ferias, ſi indictis conceptiſque opus aliquod fieret. præterea regem ſacrorum flamineſque non licebat videre feriis opus fieri; & ideo [1] per præconem denuntiabatur ne quid tale ageretur: & præcepti negligens multabatur. præter multam vero affirmabatur eum, qui talibus diebus imprudens aliquid egiſſet, porco piaculum dare debere; prudentem expiare non poſſe [2] Scævola pontifex affirmabat. ſed Umbro negat eum pollui [3] qui opus vel ad deos pertinens ſacrorumve cauſa feciſſet, vel aliquid ad urgentem vitæ utilitatem reſpiciens actitaſſet. Scævola denique conſultus quid feriis agi liceret, reſpondit, quod prætermiſſum noceret. ſi bos in ſpecum decidiſſet eumque paterfamilias adhibitis operis liberaſſet; non eſt viſus

Per *præconem denuntiabatur ne quid tale ageretur*] Lego, *per præciam d.* Nam quibus id muneris dabatur *Præciæ* dicebantur. Feſtus: *Præcias dicebant, qui à Flaminibus præmittebantur, ut denuntiarent opificibus, manus abſtinerent ab opere, ne ſi vidiſſet ſacerdos facientem opus, ſacra polluerentur.* Scioli iſti librarii non intelligentes in *præconem* mutarunt, bellâ & felici, ut videbatur, emendatione. *Meurſ.*

2. *Scævola pontifex affirmabat*] Libri priſci *aſſeverabat.* nam vix verſu ſupra dictum jam, *affirmabant.* Pontan.

3. *Qui opus vel ad Deos pertinens, Sacrorumve cauſa feciſſet*] Scriptus reticebat, *cauſa.* Nec eſt cur exprimamus. *Idem.*

4. *Pro-*

visus ferias polluisse: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminenti vindicavit ruina. unde & Maro omnium disciplinarum peritus sciens lavari ovem aut lanæ purgandæ aut scabiei curandæ gratia, 4 pronunciavit tunc ovem per ferias licere mersari, si hoc remedii causa fieret:

Balantumque gregem fluvio mersare salubri.

adjiciendo enim *salubri*, ostendit avertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ causa fieri concessum. Hæc de festis & qui inde nascuntur, qui etiam nefasti vocantur. Nunc de profestis, & qui ex his procedunt, loquemur, id est, fastis, comitialibus, comperendinis, statis, prœlialibus. Fasti sunt; quibus licet fari prætori tria verba sollemnia: do, dico, addico. his contrarii sunt nefasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. & fastis quidem lege agi potest, cum populo non potest; comitialibus utrumque potest. Comperendini; quibus vadimonium licet dicere; Stati; qui judicii causa cum peregrino instituuntur. ut Plautus in Curculione: *Si status condictus cum hoste intercessit dies. hostem* nunc more vetere significat peregrinum. Prœliales ab justis non segregaverim, siquidem justi sunt continui triginta dies, 5 quibus exercitui imperato vexillum russi coloris in arce positum est. præliales autem omnes quibus fas est res repetere, vel hostem lacessere. nam cum Latiar, hoc est, Latinarum sollemne

4. *Pronunciavit tunc ovem per ferias licere mersari, si hoc remedii causa fieret*] His subjungit, explicatque Virgilii hunc versum:

Balantumque gregem fluvio mersare salubri.

Et ante dixerat eadem hac pagina: *Si bos in specum decidisset, eumque paterfamilias adhibitis operis liberasset, non est visus ferias polluisse*: Cui & respondet illud Christi Servatoris nostri Matth. cap. 12: *Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam: & si ceciderit hac sabbathis in foveam, nonne tenebit & levabit eam?* Et Lucæ cap. 14 *Cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die Sabbathi?* Ubi quas vocat Macrobius *ferias*, Evangelistæ *sabbatha* & *sabbathum* dicunt; quam hi *foveam* & *puteum*, ille *specum* appellat. *Ovis* & *bovis* vox utrobique posita. [Vide & caput 3. lib. 3. Saturnal. de eadem re.] *Pont.*

5. *Quibus exercitui imperato vexillum*] Lego, *exercitu imperato*. Meurs.

mne concipitur, item diebus Saturnaliorum, sed & cum mundus patet, nefas est prælium sumere: quia nec Latinarum tempore, quo publice quondam induciæ inter populum Romanum Latinosque firmatæ sunt, inchoari bellum decebat, nec Saturni festo qui sine ullo tumultu bellico creditur imperasse, nec patente mundo quod sacrum Diti patri & Proserpinæ dicatum est: meliusque occlusa Plutonis fauce eundum ad prœlium putaverunt, unde & Varro ita scribit. 6 *Mundus cum patet; deorum tristium atque inferum quasi janua patet. propterea non modo prœlium committi, verumetiam delectum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, navim solvere, uxorem liberum quærendorum causa ducere religiosum est.* Vitabant veteres ad viros vocandos etiam dies qui essent notati rebus adversis; vitabant etiam feriis. sicut Varro in augurum libris scribit in hæc verba; *Viros vocare feriis non oportet: si vocavit piaculum esto.* Sciendum est tamen eligendi ad pugnandum diem Romanis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum: at cum exciperent, nullum obstitisse diem quo minus vel salutem suam vel publicam defenderent dignitatem. quis enim observationi locus cum eligendi facultas non supersit? dies autem postridianos ad omnia majores nostri cavendos putarunt; quos etiam atros, velut infausta appellatione, damnarunt. eosdem tamen nonnulli communes velut ad emendationem nominis vocitaverunt. horum causam Gellius annalium libro quintodecimo, & Cassius Hemina historiarum libro secundo referunt. Anno ab urbe condita trecentesimo sexagesimo tertio, à tribunis militũ Virgilio Mallio Æmilio Postumio collegisq; eorum in senatu tractatum, quid esset propter quod totiens intra paucos annos male

6. *Mundus cum patet, Deorum tristium atque inferum quasi janua patet.*] De mundi hujus patore apud Festum quoque est; ubi & quando patuerit, additur. At interim eo nomine quid intellexere veteres? An de Eleusiniæ Cereris Mundo dictum, de quo Apulejus apologia? *Quoniam*, inquit, *ut res est, majus periculum decernis, speculum philosopho, quam Cereris mundum prophano videre.* Fuerit enim arcanus seu mysticus ille ornatus de quo luculenter lib. 5. Arnobius. *Pontan.*

7. *Tam-*

male esset afflicta respublica ; & ex præcepto patrum L. Aquinium haruspicem in senatum venire jussum religionum requirendarum gratia dixisse, Q. Sulpicium tribunum militum, ad Aliam adversum Gallos pugnaturum , rem divinam dimicandi gratia fecisse postridie idus Quintiles ; item apud Cremeram multisque aliis temporibus & locis post sacrificium die postero celebratum male cessisse conflictum : tunc patres jussisse ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur ; pontificesque statuisse postridie omnes kalendas, nonas, idus atros dies habendos; ut hi dies, neq; prȩliales, neq; puri, neq; comitiales essent. sed & Fabius Maximus Servilianus pontifex in libro XII negat oportere atro die parentare : quia tunc quoque Janum Jovemque præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet. ante diem quoque quartum kalendas vel nonas, vel idus 7 tamquam inominalem diem plerique vitant. ejus observationis an religio ulla sit tradita quæri solet, sed nos nihil super ea re scriptum invenimus : nisi quod Q. Claudius annalium quinto cladem illam vastissimam pugnæ Cannensis factam refert ante diem quartum nonas Sextiles. ad rem sane militarem nihil attinere notat Varro utrum fastus vel nefastus dies sit ; sed ad solas hoc actiones respicere privatas. Quod autem nundinas ferias dixi, potest argui : quia Titius de feriis scribens nundinarum dies non inter ferias retulit , sed tantum sollemnes vocavit : & quod Julius Modestus affirmat , Messala augure consulente pontifices an nundinarum Romanarum nonarumque dies feriis tenerentur, respondisse eos nundinas sibi ferias non videri : & quod Trebatius in libro primo religionum ait nundinis magistratum posse manumittere judiciaque addicere. sed contra Julius Cæsar sextodecimo auspiciorum libro negat nundinis concionem advo-

7. *Tamquam inominalem*] Videndus Agellius lib. 5. cap. 17. *Idem.*

Tamquam inominalem diem plerique vitant] Lego, *innominalem.* Innominalis est nefastus. *Meurs.*

8. *Gemi-*

advocari posse, id est, cum populo agi: ideoque nundinis Romanorum haberi comitia non posse. Cornelius etiam Labeo primo fastorum libro nundinis ferias esse pronuntiat. Causam vero hujus varietatis apud Granium Licinianum libro secundo diligens lector inveniet. ait enim nundinas Jovis ferias esse. siquidem flaminica omnibus nundinis in regia Jovi arietem soleat immolare, sed lege Hortensia effectum ut fastæ essent: uti rustici qui nundinandi causa in urbem veniebant lites componerent. nefasto enim die prætori fari non licebat. ergo, qui ferias dicunt, à mendacio vindicantur patrocinio vetustatis: qui contra sentiunt, æstimatu ætatis quæ legem secuta est vera depromunt. Harum originem quidam Romulo assignant: quem communicato regno cum T. Tatio sacrificiis & sodalitatibus institutis nundinas quoque adjecisse commemorant; sicut Tuditanus affirmat. sed Cassius Servium Tullium fecisse nundinas dicit; ut in urbem ex agris convenirent urbanas rusticasque res ordinaturi. [8] Geminus ait diem nundinarum exactis jam regibus cœpisse celebrari; quia plerique de plebe repetita Servii Tullii memoria parentarent ei in nundinis. cui rei etiam Varro consentit. Rutilius scribit Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono autem die, intermisso rure, ad mercatum legesque accipiendas Romam venirent: & ut scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita à singulis atque universis facile noscebantur. unde etiam mos tractus ut leges trinundino die promulgarentur. ea re etiam candidatis usus fuit in comitium

8. *Geminus ait*] Sola Lugdunensis editio: *Geminius*. Apud D. Hieronymum prænomen ejus & elogium (modo is sit) tale est: *Unde pulchre Varius Geminius sublimis orator, Qui non litigat cælebs est.* Exstat adversus Jovinianum libro primo. *Pont.*

Geminus ait diem nundinarum exactis jam regibus cœpisse celebrari] V. c. *Geminius*. Sed *Geminus* rectum est. Meminerunt ejus Cicero, Plutarchus, Suetonius, alii. De prænomine ejus incertum: alii *Tanusium*, alii *Tamisium*, alii *Gannsium*, alii *Canutium*. Meurs.

9. *Post-*

tium nundinis venire & in colle consistere; unde coram possent ab universis videri. sed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, [9] post quam in ternundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse cœperunt. Est etiam Nundina Romanorum dea, à nono die nascentium nuncupata qui lustricus dicitur. [10] est autem dies lustricus, quo infantes lustrantur & nomen accipiunt. sed is maribus nonus, octavus est feminis. Plene ut arbitror, anni ac mensium constitutione digesta, habet Horus noster quod de dierum vocabulis & observatione consuluit. Et scire equidem velim nunquid sit quod argutus Niligena & gentis accola numerorum potentis ex hoc ordine Romanæ dispensationis irrideat: an Tuscum quoque Tiberim aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat. subjecit Eustathius: Non solum Horus noster gravis vir & ornatus, sed nec quisquam alius, ut æstimo, tam futilis posset esse judicii, qui Romani anni sic ad unguem, ut ajunt, emendatum ordinem non probaret; cui majorem gratiam & tenax memoria & luculenta oratio referentis adjecit. nec mirum si hæc digeries morsum reprehensionis evasit; cui arcessita est ab Ægypto postremæ correctionis auctoritas. Nam Julius Cæsar ut siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Ægyptiis disciplinis hausit; ita hoc quoque ex eadem institutione mutuatus est, ut ad solis cursum finiendi anni tempus extenderet. Latii vero veteres incolæ, quia nihil jam tum discere ab Ægypto licebat, ad quam nullus illis commeatus patebat, morem Græciæ in numerandis mensium diebus sequuti sunt; ut retroversum cedente numero ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret. ita enim

nos

9. *Postquam in ternundino*] Sic Stephanus. Alii *postquam trinundino*, quomodo & Ms. Alii *in trinundino*. Sed omnino recipiendum, quod quorundam margines habent, *postquam internundino*, vel *in internundino*. Gronov.

10. *Est autem dies lustricus, quo infantes lustrantur & nomen accipiunt*] *Lustricus dies*, *Nominalia* Tertulliano cap. 16. libro de Idololatria. Glossarium: *Nominalia* ὀνομαστήρια. Pont.

11. *Home-*

nos decimum diem deinde nonum & postea octavum diciimus, ut Athenienses δεκάτῃ καὶ ἐνάτῃ φθίνοντος soliti sunt dicere. Homerus quoque cum ait;

> Τοῦ μὲν φθίνοντος μηνός, τοῦ δ' ἱσταμένοιο.

Quid aliud nisi illum φθίνοντα dicit, cujus paulatim deficientis supputatio in nomen desinit secuturi; & ἱστάμενον illum qui præcedit numerum successurus priori in defectum meanti: quod & 11 Homerus vester Mantuanus intelligens illud stare dici, ad quod acceditur; ait:

> *Stat sua cuique dies* ;

extremum diem stare dicens 12 quasi ad quem per omnes statur. idem poëta doctrina ac verecundia juxta nobilis, sciens Romanos veteres ad lunæ cursum & sequentes ad solis anni tempora digessisse, utriusque sæculi opinioni reverentiam servans, inquit:

> *Vos* 13 *quoque, labentem cœlo qua ducitis annum*
> *Liber & alma Ceres:*

tam lunam quam solem duces anni hac invocatione designans.

11. *Homerus vester Mantuanus*] In aliis fere omnibus, *noster*, est. Male. nam Eustathii verba sunt. *Idem.*

12. *Quasi ad quem per omnes statur.*] Iidem, *eatur.* Idem.

13. *Vos quoque labentem, &c.*] Augeo ex v. c.
- - *Vos ô clarissima mundi Lumina, inquit, labentem, &c. Meurs.*

CAP. XVII.

Omnes deos referri ad Solem. Et quod ex variis Apollinis ostendatur nominibus, ipsum eundem esse deum quem Solem dicimus..

HIc Avienus: Hoc equidem mecũ multũ ac frequenter agitavi, quid sit, quod solem modo Apollinem, modo Liberum, modo sub aliarum appellationum varietate veneremur.

remur. [1] Et quia sacrorum omnium præsulem esse te, Vetti Prætextate, divina voluerunt: perge, quæso, rationem mihi tantæ sub uno nomine in omnibus diversitatis aperire. Tum Vettius; Cave æstimes, mi Aviene, poëtarum gregem

ET *quia sacrorum omnium præsulem esse te, Vetti Prætextate, divina voluerunt*] Huc spectat insignis Inscriptio, monente chartâ libro Scriverii hoc loco interjectâ. Quæ ita habet:

AGORII

Vettio. Agorio. Praetextato. V. C. Pontifici. Vestae. Pontifici. Soli. Quindecimviro. Auguri. Tauroboliato. Curiali. Neocoro. Hierofantae. Patri. Sacrorum. Quaestori. Candidato. Praetori. Vrbano. Correctori. Tusciae. & Vmbriae. Consulari. Lusitaniae. Proconf. Achaiae. Praefecto. Vrbi. Praef. Praet. II. Italiae. Et. Illyrici. Consuli. Designato.

Dedicata. Kal. Feb.

Dn. Fl. Valentiniano. Aug. III.

Et. Eutropio. Conss.

Romæ, in hortis Matthæorum.

De Flaviano, qui unus ex collocutoribus, & ex proceribus Romanæ nobilitatis, ut apparet ex argumento operis Saturnaliorum lib. I. cap. I. egregium monumentum, hactenusque ineditum, in monte Cœlio Romæ effossum anno 1617. cum altero illo de Q. Aurelio Symmacho, subjiciam hîc opportune, annotatum in codicis sui prælimine à Scriverio nostro:

Virio. Nicomacho. Flaviano. V. C. Quaest. Praet. Pontific. Majori. Consulari Siciliae. Vicario. Africae. Quaestori. Intra Palatium. Praef. Praet. Iterum. Cos. Ord. Historico. Disertissimo. Q. Fabius. Memmius. Symmachus. V. C.

Prosocero. Optimo.

Vixisse autem hunc Flavianum, eodem Scriverio monente, sub Honorio & Theodosio, liquet ex Inscriptione, quæ est apud Gruterum pag. CLXX, n. 5. De Vettio item Prætextato habetur Epigraphe pag. CCCIX, 2, 3, 4. item pag. CCCX, I. & pag. CCCCLXXXVI, 3. Ex quibus omnibus abunde constare potest, quibus cum dipnosophistis virisque eo ævo clarissimis hæc Saturnaliorum Macrobii nostri sermocinatio sit habita celebrataque.

Cæterum de Cæcinâ Albino ex ejusdem annotatione, duas has Inscriptiones luculentas accipe.

I. *Ex basi marmoreâ grandi & perpulchrâ literâ literatâ*;

SaLvis. DD. NN. Honorlo. & Theodosio PP. FF. semper. Augg. Caecina. Decius Acinatius. Albinus. V. C. Praef. Vrbis Facto. à. se. adleciT. ornaviT. dedicata. pridIae. nonas. noVembreIs. rust..... il.... linio. coS

Habet Gruterus à Gutensteinio, qui ad marmor Romæ descripsit, pag. CCLXXXVI, 7.

II. *Similiter in basi marmoreâ grandi legitur Romæ.*

D φ D φ Fl. Arcadio. pIo. feLici vicTori. ac. TriumFaTori. semper AugusTo. Caecina. Decius. ALbinus. V. C. praFecTus. urbi. Vice. sacra. judicans, devoTus. numini. majesTaTique. ejus.

Vidit Smetius & Boissardus. ex quibus Gruterus pag. CCLXXXVII, 2.

Atque hîc nota *Decium Albini filium* Macrobio laudatum lib. Saturn. I. c. II. Et vide, an cum Avieno Macrobiano & Poëta, idem sit, L. AUR. AVIANUS SYMMACHUS V. C. de quo præclare vet. Inscriptio Romæ sub Capitolio in basi statuæ, dedicatæ III. Kal. Majas Gratiano IV. & Merobaude coss. quam eorundem fide producit Gruterus pag. CCCLXX, 3. *Pontan.*

2. Nam

gem cum de dis fabulantur non ab adytis plerunque philosophiæ semina mutuari. nam quod omnes pæne deos duntaxat qui sub cælo sunt ad solem referunt; non vana superstitio sed ratio divina commendat. si enim sol, ut veteribus placuit, dux & moderator est luminum reliquorum, & solus stellis errantibus præstat; ipsarum vero stellarum cursus ordinem rerum humanarum, ut quibusdam videtur, pro potestate disponunt, vel, ut Plotino constat placuisse, significant; necesse est ut solem qui moderatur nostra moderantes omnium quæ circa nos geruntur fateamur auctorem. & sicut Maro, cum de una Iunone diceret, *Quo numine læso*, ostendit unius dei effectus varios pro variis censendos esse numinibus: ita diversæ virtutes solis nomina dis dederunt: unde ἓν τὸ πᾶν sapientum principes prodiderunt. virtutem igitur solis, quæ divinationi curationique præest, Apollinem vocaverunt: quæ sermonis auctor est, Mercurii nomen accepit. nam quia sermo interpretatur cogitationes latentes, Ἑρμῆς ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν propria appellatione vocitatus est. virtus solis est, quæ fructibus, effectus ejusdem est qui frugibus præest: & hinc natæ sunt appellationes deorum, sicut ceterorum, qui ad solem certa & arcana ratione referuntur. &, ne tanto secreto nuda præstetur assertio, auctoritates veterum de singulis consulamus. Apollinis nomen multiplici interpretatione ad solem refertur. cujus rei ordinem pergam pandere. Plato solem Ἀπόλλωνα cognominatum scribit, ἀπὸ τοῦ ἀεὶ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id est; à jactu radiorum: Chrysippus Apollinem ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φαύλων οὐσιῶν τοῦ πυρὸς ὄντα (prima enim nominis littera retinet significationem negandi, ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ καὶ οὐχὶ πολλοί. nam & Latinitas eum, quia tantam claritudinem solis obtinuit, solem vocavit) Speusippus, quod ex multis ignibus constet vis ejus, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς αὐτοῦ συνεστῶτος: Cleanthes ὡς ἀπ᾽ ἄλλων καὶ ἄλλων τὰς ἀνα-

ἀνατολὰς ποιουμένου, quod ab aliis atque aliis locorum declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinem nominatum ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν, id est, quia intra circuitum mundi, quem Græci πόλον appellant, impetu latus ad ortus refertur. alii cognominatum Apollinem putant ὡς ἀπολλῦντα τὰ ζῶα. exanimat enim & perimit animantes, cum pestem intemperie caloris immittit. ut Euripides in Phaëthonte:

Ὠ χρυσοφεγγὲς ἥλι', ὥς μ' ἀπώλεσας;
Ο῞θεν σ' Α'πόλλων' ἐμφανῶς κλήσει βροτός.

Item Archilochus;

Α῎ναξ Α'πολλον, καὶ σὺ, τοὺς μὲν αἰτίους
Πήμαινε, καὶ σφᾶς ὄλλυ ὥσπερ ὀλλύεις.

Denique inustos morbo Α'πολλωνοβλήτους & Ἡλιοβλήτους appellant. & quia similes sunt solis effectus lunæ in juvando nocendoque; ideo feminas certis afflictas morbis Σεληνοβλήτους καὶ Α'ρτεμιδοβλήτους vocant. hinc est quod arcu & sagittis Apollinis simulacra decorantur: ut per sagittas intelligatur vis emissa radiorum. unde Homerus,

Αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς,
Βάλλ'.

Idem auctor est & publicæ sospitatis, quam creditur sol animantibus præstare temperie. sed quia perpetuam præstat salubritatem & pestilens ab ipso casus rarior est: ideo Apollinis simulacra manu dextra Gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra: quod ad noxam sit pigrior; & salutem manus promptior largiatur. hinc est quod eidem attribuitur medendi potestas: quia temperatus solis calor morborum omnium fuga est.[2] nam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους Α'πόλλω-

2. *Nam* ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους *Apollinem, tanquam* Απέλλωνα *cognominatum putant*] Lego ex V.C. *nam tam* ὡ ἀ. τ. ν, A. *quam* ἀπολλῦντα c. p. Meurs.

λωνα, tamquam ἀπέλλωνα, cognominatum putant. Quæ sententia Latinæ quoque nominis enuntiationi congruens fecit ne hujus dei nomen verteremus; ut Apollinem apellentem mala intelligas, quem Athenienses ἀλεξίκακον appellant. & Lindii colunt Apollinem λοίμιον, hoc cognomine finita pestilentia nuncupatum. eadem opinio sospitalis & medici dei in nostris quoque sacris fovetur. namque virgines Vestales ita indigitant:

APOLLO. MEDICE. APOLLO. PÆAN. Cum ergo sint hujusce sideris, id est, solis duo maximi effectus; alter quo calore temperato juvat mortalium vitam, alter quo jactu radiorum nonnumquam pestiferum virus immittit: duo eademque cognomina circa singulos effectus propriis enuntiationibus signant, appellantes deum ἰήιον atque παιᾶνα, quæ cognomina utrique effectui apta sunt; ut sit ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, à sanando, & παιὰν, ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας: & rursus ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰέναι, ab immittendo, βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιείς, & παιὰν ἀπὸ τοῦ παίειν, à feriendo. obtinuit tamen ut cum sanitatem dari sibi precantur ἰὴ παιὰν per η litteram enuntient, id est medere pæan. cum autem ἵε παιὰν per ε literam dicunt cum adspiratione prioris litteræ; significant hoc dici in aliquem adversa precatione, βάλλε παιὰν, id est, immitte feriendo. qua voce ferunt Latonam usam cum Apollinem hortaretur impetum Pythonis incessere sagittis. cujus rei naturalem rationem suo loco reddam. 3 Hanc vocem, id est, ἵε παιὰν, confirmasse fertur oraculum Delphicum Atheniensibus petentibus opem dei adversus Amazonas Theseo regnan-

3. *Hanc vocem, id est, ἵε παιὰν*] Quatuor has postremas voces ut glossema subolentes inducere mavelim. *Id.* Quid differt hæc enuntiatio ab illâ præcedenti, *cum ergo sint hujusce sideris, id est, solis* &c. Et tamen ex illa aliquid inducere mavelit vir doctus, hac non offenditur. Sed hæc vana fastidia memini jam supra occucurrisse. *Gronov.*

4. Apol.

regnante: namque inituros bellum jussit his ipsis verbis semetipsum auxiliatorem invocare hortarique. 4 Apollodorus in libro quartodecimo περὶ θεῶν, ἰήιον solem scribit ita appellari Apollinē ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν κόσμον ἵεσθαι καὶ ἰέναι; quod sol per orbem impetu fertur. Sed Timotheus ita: σύ τ' ὦ τὸν ἀεὶ πόλον οὐράνιον λαμπραῖς ἀκτῖσιν ἥλιε βάλλων πέμψον ἑκαβόλον ἐχθροῖς βέλος σᾶς ἀπὸ νευρᾶς παιάν. Eundem deum præstantem salubribus causis οὔλιον appellant, id est, sanitatis auctorem, ut ait Homerus:

Οὖλέ τε καὶ μάλα χαῖρε.

5 Meandrius scribit Milesios ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro salute sua immolare. Pherecydes refert Thesea, cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, vovisse pro salute atque reditu suo Ἀπόλλωνι οὐλίῳ καὶ Ἀρτέμιδι οὐλίᾳ. Nec mirum si gemini effectus variis nominibus celebrantur: cum alios quoque deos ex contrario in eadem re duplici censeri & potestate accipiamus & nomine; ut Neptunum, quem alias ἐνοσίχθονα, id est, terram moventem, alias ἀσφαλίωνα, id est, stabilientem vocant. item Mercurius hominum mentes vel oculos & excitat & sopit: ut ait poëta;

Εἵλετο δὲ ῥάβδον τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει.

unde & Apollinem, id est, Solem, modo sospitatem modo pestem significantibus cognominibus adoramus: cum tamen pestis quæ ab eo noxiis immittitur aperte hunc deum

6 bo-

4. *Apollodorus in libro 14. περὶ θεῶν*] Observa, Lector, librum 14. Apollodori citari, cum hodie tres duntaxat circumferantur. Stephanus quoque in in ἀρχαῖς 16. laudat. Harpocration in ἀποπομπαῖς 6. Meurs.

5. *Meandrius scribit Milesios ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro salute suâ immolare*] Emendo: *Leandrius s.* Meminerunt ejus multi. Arnobius lib. 6. *In Didymaeo Milesio Cleochum dicit habuisse suprema Leandrius.* Clemens Protrept. Λεάνδριος δὲ Κλέαρχον ἐν Μιλήτῳ τεθάφθαι ἐν τῷ Διδυμαίῳ φησίν. Diogenes Laërtius lib. 1. Θάλης· ταῦτα δή ὁ Καλλίμαχος ἐν τοῖς ἰάμβοις ἄλλως ἱστορεῖ, παρὰ Λεανδρίου λαβὼν τοῦ Μιλησίου. Restitues etiam hujus nomen Etymologicographo in ἥλιος, & Theodoreto, θεραπευτ. lib. 8. *Idem.*

6 bonis propugnare significet. hinc est quod apud Pachynum Siciliæ promontorium Apollo Libystinus eximia religione celebratur. nam cum Libyci invasuri Siciliam classem appulissent ad id promontorium, Apollo, qui ibi colitur invocatus ab incolis, immissa hostibus peste, & pæne cunctis subita morte interceptis, Libystinus cognominatus est. Nostris quoque continetur annalibus similis ejusdem dei præsentiæ majestas. nam cum ludi Romæ Apollini celebrarentur, ex vaticinio Marcii vatis carmineque Sibyllino, repentino hostis adventu plebs ad arma excitata occurrit hosti; eoque tempore nubes sagittarum in adversos visa ferri & hostem fugavit & victores Romanos ad spectacula dei sospitalis reduxit: hinc intelligitur prœlii causa, non pestilentiæ, sicut quidam æstimant, ludos institutos. Hæc est autem hujus æstimationis ratio; quod tunc sol super ipsum nostræ habitationis verticem fulget. nam cancer in æstivo tropico est, in quo meante sole, radii temperatam nostram non eminus sed superne demissi rectis fulgoribus lustrant. unde æstimatum est à nonnullis, ad propitiandũ tunc maxime deum caloris Apollinaribus litari. Sed invenio in litteris hos ludos victoriæ non valetudinis causa, ut quidam annalium scriptores memorant, institutos. bello enim Punico hi ludi ex libris Sibyllinis primum sunt instituti suadente Cornelio Rufo decemviro, qui propterea Sibylla cognominatus est; & postea corrupto nomine primus Sylla cœpit vocitari. Fertur autem in carminibus Marcii vatis, cujus duo volumina illata sunt in senatum, inventum esse ita scriptum, HOSTEM. ROMANI. SI. EX. AGRO. EXPELLERE. VVLTIS. VOMICAM. QVE. QVÆ. GENTIVM. VENIT. LONGE. 7 APOLLINI.

6. *Bonis propugnare*] Id est, *pro bonis pugnare*. Pont. Infra cap. 20. *Ipse creditur gigantes interemisse, cum cælo propugnaret.* Gronov.

7. *Apollini censeo vovendos ludos qui quotannis comiter fiant.*] V. C. *Communiter*. Nec male. *Meurs.*

NI. CENSEO. VOVENDOS. LVDOS. QVI. QVOTANNIS. COMITER. FIANT. HIS. LVDIS. FACIENDIS. PRAESIT. IS. PRAETOR. QVI. IVS. POPVLO. PLEBIQVE. DABIT. SVMMVM. DECEMVIRI. GRAECO. RITV. HOSTIIS. SACRA. FACIANT. HOC. SI. RECTE. FACIETIS. GAVDEBITIS. SEMPER. FIETQVE. RES. PVBLICA. MELIOR. NAM. IS. DIVOS. EXSTINGVET. PERDVELLES. VESTROS. QVI. VESTROS. CAMPOS. PASCVNT. PLACIDE. Ex hoc carmine cum procurandi gratia dies unus rebus divinis impensus esset, postea senatusconsultum factum uti Decemviri, quo magis instruerentur de ludis Apollini agundis reque divina recte facienda, libros Sibyllinos adirent. in quibus cum eadem reperta nuntiatum esset: censuerunt patres Apollini ludos vovendos faciendosque, inque eam rem duodecim milia æris prætori & duas hostias majores dari: decemvirisque præceptum est ut Græco ritu [8] hisce hostiis sacrum facerent Apollini bove aurato & capris duabus albis auratis, Latonæ bove femina aurata. ludos in circo populus coronatus spectare iussus. Hæc præcipue traditur origo ludorum Apollinarium. Nunc ex aliisquoque hujus dei nominibus eundem esse Apollinem & solem probemus. Loxias cognominatur ut ait Oenopides, ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς κινούμενος, id est, quod obliquum circulum ab occasu ad orientem pergit; aut, ut Cleanthes scribit ἐπειδὴ καθ' ἕλικας κινεῖται. λοξαὶ γάρ εἰσιν καὶ αὗται. quod flexuosum pergit iter ἢ ὅτι τὰς λοξὰς ἀκτῖνας ἵησιν ἐφ' ἡμᾶς βορείους ὄντας νότιος ὤν, vel quod transversos in nos à me-

8. *Hisce hostiis sacrum facerent Apollini*] Scripto aberat, *sacrum*. benissime. Notum hoc Maronis: *Cum faciam vitula*. Et mirum quam affectet ejus ubique dictionem Macrobius. *Pont.*

meridie immittit radios, cum simus ad ipsum septemtrionales. Delius cognominatur ἀπὸ τοῦ δῆλα καὶ φανερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτί, quod illuminando omnia clara demonstret. Φοῖβος appellatur, ut ait Cornificius, ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βίᾳ, quod vi fertur. plerique autem a specie & nitore Phœbum, id est, καθαρὸν καὶ λαμπρὸν dictum putant, item Phaneta appellant ἀπὸ τοῦ φαίνειν: & φαναῖον, ἐπειδὴ φαίνεται νέος, quia sol quotidie renovat se se. unde Vergilius: *Mane novum.* 9 Camerienses, qui sacram soli incolunt insulam, ἀειγενέτῃ Apollini immolant; 10 τῷ τὸν ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἥλιον ἀεὶ γεννᾶν, id est, quod semper exoriens gignitur, quodque ipse generat universa inseminando, fovendo, producendo, alendo, augendoque. Apollinis Lycii plures accipimus cognominis causas. Antipater Stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit, ἀπὸ τοῦ λευκαίνεσθαι πάντα φωτίζοντος ἡλίου. Cleanthes Lycium Apollinem appellatum notat, quia veluti lupi pecora rapiunt ita ipse quoque humorem eripit radiis. prisci Græcorum primam lucem, quæ præcedit solis exortus λύκην appellaverunt,

9. *Camerienses, qui sacram soli incolunt insulam*] Lego, *Camirenses*; ut paulo post Camirus una de tribus urbibus Rhodi, quæ soli sacra insula. Apud Theocritum quoque in epigrammatis ubi est:

Πείσανδρος ξυνέγραψεν ὡ'κ Καμειρέως.

Emendant viri magni Καμείρευ. ego Καμίρευ. Neque in eo solum, sed & in Strabone: Κάμιρος enim urbis nomen, Κάμειρος autem conditoris. Pindarus Olympion Od. 7.

- - - ὧν εἷς μὲν Κάμειρον
Πρεσβύτατόν τ' Ἰά-
λυσον ἔτεκεν, Λίνδον τ'. ἀπάτερθε δ' ἔχον
Διὰ γαῖαν τρίχα δασ-
σάμενοι, πατρώϊαν
ἀστέων μοῖραν. κέκληνται δέ σφιν ἕδραι.

Eustathius ad Dionysium: Καὶ Κάμειρος διὰ τοῦ ι γραφομένη, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ κυρίου. ὁ γὰρ Κάμειρος τὸ κύριον γράφεται διὰ τοῦ διφθόγγου. *Meurs.*

10. Τῷ τὸν ἀεὶ γίγνεσθαι] Legendum τῷ τὸν ἥλιον ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀεὶ γεννᾶν. *Pontan.* At quare ita? Non indigemus voce ἥλιον quia de eo solo agitur. Ms. & edd. constanter, τῷ τὸν αὐτὸν ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀεὶ γεννᾶν, nisi quod Camerar. ante γίγνεσθαι etiam καὶ habet, & alia secundum ἀεὶ omittat. Sed illud omnino approbandum. *Gronov.*

11. Ἀπὸ

runt, [11] ἀπὸ τοῦ λύκου, id est temporis: hodieque lycophos cognominant. de quo tempore ita poëta scribit:

Ἦμος δ' οὔτ' ἄρπω ἠώς, ἔτι ἀμφιλύκη νύξ,

idem Homerus.

Εὔχεο δ' Ἀπόλλωνι λυκηγενέϊ κλυτοτόξῳ.

quod significat, τῷ γεννῶντι τὴν λύκην, id est, qui generat exortu suo lucem. radiorum enim splendor propinquantem solem longe lateque præcedens, atque caliginem paulatim extenuans tenebrarum, parit lucem. neque minus Romani ut pleraque alia ex Græco, ita lucem videntur à lyce figurasse. Annum quoque vetustissimi Græcorum [12] λυκάβαντα appellant, τὸν ἀπὸ τοῦ λύκου, id est, sole βαινόμενον καὶ μετρούμενον. λύκον autē solem vocari etiam Lycopolitana Thebaidos civitas testimonio est: quæ pari religione Apollinem, itemq; lupū, hoc est λύκον, colit, in utroq; solē venerans; quod hoc animal rapit & consumit omnia in modum solis, ac plurimum oculorum acie cernens tenebras noctis evincit. ipsos quoque λύκους ἀπὸ τῆς λύκης, id est, à prima luce appellatos quidam putant: quia hæ feræ maxime id tempus aptum rapiendo pecori observant, quod antelu-

11. *Ἀπὸ τοῦ λύκου, id est temporis*] Imo verius, *id est candore.* Pont. Certe verius τοῦ λύκου redditur *candoris*, quam *temporis*: sed non verius est *candoris* quam *temporis* hoc loco scripsisse Macrobium. Frustra quoque alii, *id est, luce temporis*: aut λύκης, *id est temporis.* Tantum erroris dedit una vox male inculcata. Non enim interpretatus est τὸ λύκου Macrobius, sed scripsit: ἀπὸ τοῦ λύκου, *id temporis hodieque λυκόφως cognominant.* Hoc acceptum referas licet ingenio illustris Grotii ad Aratea. *Id temporis*, ut *id noctis* cap. 21. lib. 1. in somn. Minutius Felix. *nam id temporis post æstivam diem, in temperiem semet autumnitas dirigebat.* Arnobius lib. 5. *Qui illud temporis has partes incolebant terrigenæ.* Gronov.

12. *Λυκάβαντα appellant*] Ælianus: λέγουσι δὲ φίλον ἡλίῳ εἶναι αὐτόν, καὶ διὰ ταῦτα εἰς τιμὴν τὴν τοῦ ζώου κεκλῆσθαι καὶ τὸν ἐνιαυτὸν λυκάβαντα, ὥς οἱ λέγουσι. χαίρειν δὲ αὐτῷ καὶ τὸν Ἀπόλλωνα λόγος. Id est: *Iam porro lycabanta iccirco annum nominari existimant, quod erga lupum Sol amorem habeat. Tum eo Apollinem delectari ajunt.* Glossarium, λυκοφῶς, *crepusculum, diluculum*, Proverbium Gallicum, *inter lupum & canem* ad hunc Glossarii locum pertinet. Proprie enim λυκοφῶς, *lupi lux.* Pontan.

telucanum post nocturnam famem ad pastum stabulis expellitur. Apollinem πατρῷον cognominaverunt non propria gentis unius aut civitatis religione, sed ut auctorem progenerandarum omnium rerum; quod sol humoribus exsiccatis ad progenerandum omnibus præbuit causam, ut ait Orpheus:

Πατρὸς ἔχοντα νόον κὴ ἐπίφρονα βουλήν.

unde nos quoque Ianum patrem vocamus Solem sub hac appellatione venerantes. Νόμιον Ἀπόλλωνα cognominaverunt non ex officio pastorali, & fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora pavisse; sed quia sol pascit omnia quæ terra progenerat. unde non unius generis sed omnium pecorum pastor canitur. ut apud Homerum Neptuno dicente:

Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες.

Atque idem apud eundem poëtam equarum pastor significatur, ut ait:

Τὰς ἐν Πιερίῃ θρέψ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων,
Ἄμφω θηλείας, φόβον Ἄρηος φορεούσας.

13 præterea ædes, ut ovium pastoris, sunt apud Camirenses, ἐπὶ μηλίου, apud Naxios ποιμνίου: itemque deus ἀρνοκόμης colitur, & apud Lesbios ναπαῖος. & multa sunt cognomina per diversas civitates ad dei pastoris officium tendentia. quapropter universi pecoris antistes & vere pastor agnoscitur. Apollo ἑλελεὺς appellatur, ἀπὸ τοῦ ἑλίττεσθαι περὶ τὴν γῆν, quod æterno circa terram meatu veluti volvi videtur: ut ait Euripides;

Ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα.

ἢ ὅτι συναλισθέντος πολλοῦ πυρὸς περιπολεῖ: ut ait Empedocles;

Οὕνεκ' ἀναλισθεὶς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύει,

ὑπὸ

13. *Præterea ædes, ut ovium pastoris, sunt apud Camirenses ἐπὶ μηλίου*] Scribo, ἐπιμηλίου. Meurs.

ὑπὸ τ' ἄλλων ἀπὸ τοῦ συναλίσκειν καὶ συναθροίζειν τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἀνατείλῃ, quod exoriens homines conducit in cœtum. Apollo chrysocomes cognominatur, à fulgore radiorum, quas vocant comas aureas solis. 14 unde & ἀκερσεκόμης, 15 quod numquam radii possunt à fonte lucis avelli: item argyrotoxus; quod enascens per summum orbis ambitum velut arcus quidam figuratur alba & argentea specie; ex quo arcu radii in modum emicant sagittarum. Smyntheus cognominatur; ὅτι ζέων θεῖ; quia fervens currit: καρνεῖος, ὅτι καιόμενος ὁρᾶται νέος: vel quod, cum omnia ardentia consumantur, hic suo calore candens semper novus constat. item, Ἀπόλλων 16 σκιάλλιος ὅτι τὰς κινήσεις ἀλλοίας ποιεῖ, semper nobis ab austro currens. Θυμβραῖος Ἀπόλλων, ὁ τοὺς ὄμβρους θείς, quod est deus imbricitor. Ἀπόλλων φιλήσιος, quod lumen ejus exoriens amabile amicissima veneratione consalutamus. Ἀπόλλων πύθιος οὐκ ἀπὸ τῆς πεύσεως, id est, non à consultatione oraculorum dictus à physicis æstimatur: sed ἀπὸ τοῦ πύθειν, id est, σήπειν, quod numquam sine vi caloris efficitur. hinc ergo πύθιον dictum æstimant: licet hoc nomen ex nece draconis inditum deo Greci fabulentur. quę tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani. quod apparebit si

14. *Vnde & ἀκερσεκόμης*] Alias ἀκειρεκόμης. Utrumque rectum. Homerus εἰς Ἀπόλλωνα:

Ὡς εἰπὼν ἐβίβασκεν ἀπὸ χθονὸς εὐρυοδείης

Φοῖβος ἀκερσεκόμης. Pont.

15. *Quod numquam radii possunt à fronte lucis avelli*] Nihil certius quam rescribendum, *à fonte lucis*, & ita nunc reponi curavimus. *Idem.*

16. Σκιάλλιος ὅτι τὰς κινήσεις] Non video, quid hîc faciant istæ κινήσεις. Nec tamen variant editiones, nisi quod alicubi κινήσεις, alicubi κινήσει. Forte fuit: ὅτι τὰς σκιὰς ἀλλοίας ποιεῖ. Nempe quia ipse ab austro nobis currit, facit, ut umbræ in aliam & diversam partem, hoc est, septentrionem jaciantur. Intelliges autem hoc ex Macrobii doctrina, quâ docuit impossibile esse umbram cujuslibet corporis circa nostram habitationem in austrum cadere posse, quia semper in adversam soli partem umbra jactatur, & omne iter Solis in nostro meridie est. lib. 1. in somn. cap. 7. *Gronov.*

ſi percurratur ordo, qui de Apolline naſcente narratur, ſicut paulo ſuperius enarraturum me eſſe promiſi. Latonæ Apollinem Dianamque parituræ Iuno dicitur obſtitiſſe, [17] ſed, ubi quandoque partus effuſus eſt, draconem ferunt qui πύθων vocitabatur invaſiſſe cunas deorum; Apollinemque in prima infantia ſagittis beluam confeciſſe. quod ita intelligendum naturalis ratio demonſtrat. namque poſt chaos ubi primum cœpit cōfuſa deformitas in rerum formas & in elementa niteſcere, terraque adhuc humida ſubſtantia molli atque inſtabili ſede nutaret, convaleſcente paulatim ætherio calore, atque inde ſeminibus in eam igneis defluentibus hæc ſidera edita eſſe creduntur, & ſolem quidem maxima vi caloris in ſuperna raptum; [18] lunam vero humidiore & velut femineo ſexu naturali quodam preſſam tepore inferiora tenuiſſe; tamquam ille magis ſubſtantia patris conſtet, hæc matris. ſiquidem Latonam phyſici volunt terram videri; cui diu intervenit Iuno ne numina quæ diximus ederentur; hoc eſt, aër qui tunc humidus adhuc graviſque obſtabat ætheri ne fulgor luminum [19] per humoſi aëris denſitatem tamquam è cujuſdam partus progreſſione fulgeret. ſed divinæ providentiæ vicit inſtantia, quæ creditur juviſſe partum; ideo in inſula Delo, ad confirmandam fidem fabulæ, ædes providentiæ, quam ναὸν προνοίας ἀθηνᾶς appellant, apta religione celebratur. propterea in inſula dicuntur nati

17. *Sed, ubi quandoque partus effuſus eſt*] Lego *eſſet*. Meurſ.

18. *Lunam vero humidiori & velut fæmineo ſexu*] Adumbratus quodammodo locus de Apulejo. Ait is Mileſii ſermonis undecimo: *Iſta luce fœminea colluſtrans cuncta mœnia: & nudis ignibus nutriens læta ſemina.* Niſi quod Lucii hiſce verbis non elucet, quod notat in hoc aſtro ſignanter Macrobius, *humidiori ſexu*. Mea ſententia levis corruptelæ nubes Apulejum involvit, quam levi motu diſcutio; *uvidis ignibus*. *Uvidos ignes* plane ex ſenſu Caldæorum qui nutrientem illam Lunæ virtutem humectantem vaporem appellant. Juvat in commentariis Beroaldus qui in quibuſdam libris legiſſe ait, *udis*. Sed Plauti ſui voce *uvidis* indubie uſus fuerat Lucius, quæ ob inſolentiam degenerarit tandem in *nudis*. Hoc facile & vere ſuſpicor, ſolum miror Beroaldi monitum non ſequi potuiſſe Apulei editores. *Pont.*

9. *Per humoſi aëris denſitatem*] *Humoris aëris*, libri veteres. *Idem.*

20 *Can-*

nati; quod ex mari nobis oriri videntur. hæc inſula ideo Delos vocatur; quia ortus & quaſi partus luminum omnia facit δῆλα, id eſt, aperta clareſcere. Hæc eſt autem de nece draconis ratio naturalis, ut ſcribit Antipater Stoicus. nam terræ adhuc humidæ exhalatio meando in ſupera volubili impetu, atque inde ſeſe, poſtquam calefacta eſt, inſtar ſerpentis mortiferi in infera revolvendo corrumpebat omnia vi putredinis, quæ non niſi ex calore & humore generatur; ipſumque ſolem denſitate caliginis obtegendo, videbatur quodammodo lumen ejus eximere. ſed divino fervore radiorum tandem velut ſagittis incidentibus extenuata, exſiccata, enecta, interempti draconis ab Apolline fabulam fecit. Eſt & alia ratio draconis perempti. nam ſolis meatus, licet ab ecliptica linea numquam recedat, ſurſum tamen ac deorſum ventorum vices certa deflexione variando, iter ſuum velut flexum draconis involvit. unde Euripides;

Πυριγενὴς δὲ δράκων ὅλον ἡγεῖται [τ] τετραμόρφοις
Ὡραῖς ζεύγνυς ἁρμονίᾳ πολύκαρπον ὄχημα.

ſub hac ergo appellatione cæleſtis itineris ſol cum confeciſſet ſuum curſum, draconem confeciſſe dicebatur. inde fabula exorta eſt de ſerpentis nece. Sagittarum autem nomine non niſi radiorum jactus oſtenditur. qui tunc longiſſimi intelliguntur, quo tempore altiſſimus ſol diebus longiſſimis ſolſtitio æſtivo conficit annuum curſum. inde ἑκηβόλος & ἑκατηβόλος dictus ἕκαθεν τὰς ἀκτῖνας βάλλων, è longiſſimo altiſſimoque radios in terram uſque demittens. De Pythii cognomine ſufficere iſta poſſent; ni hæc quoque ſe ratio ejuſdem appellationis ingereret. cum enim ſol in ſigno cancri æſtivum ſolſtitiū facit in quo eſt longiſſimi diei terminus, & inde retrogreſſum agit ad diminutionem dierum, Pythius eo tempore appellatur, ὡς πύματον θέων, ὅ ἐστι τὸν τελευταῖον δρόμον τρέχων. Idem ei no-

[illegible] & cum capricornum rursus ingrediens ultim[illegible] diei cursum intelligitur peregisse, & ideo [illegible] signorum peracto annuo spatio draconem A[illegible], flexuosum iter suum, ibi confecisse memor[illegible] opinionem Cornificius in etymis retulit. Ideo [illegible] his duobus signis, quæ portæ solis vocantur, [20] cancro & capricorno hæc omnia contigerunt; quod cancer animal retro atque oblique cedit, eademque ratione sol in eo signo obliquum, ut solet, incipit agere retrogressum. capræ vero consuetudo hæc in pastu videtur, ut semper altum pascendo petat. sed & sol in capricorno incipit ab imis in alta remeare. Ἀπόλλωνα διδυμαῖον vocant, [21] quod geminam speciem sui numinis præfert ipse illuminando formandoque lunam. etenim ex uno fonte lucis gemino sidere spatia diei & noctis illustrant: unde & Romani solem sub nomine & specie Jani, Didymæi Apollinis appellatione venerantur. [22] Ἀπόλλωνα δέλφιον vocant; quod quæ obscura sunt claritudine lucis ostendit, ἀπὸ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ: aut, ut Numenio placet, quasi unum & solum. ait enim prisca Græcorum lingua δέλφον unum vocari. *unde & frater, inquit,* ἀδελφὸς *dicitur, quasi jam non unus.* Hierapolitani præterea, qui sunt gentis Assyriorum, omnes solis effectus atque virtutes ad unius simulacri barbati speciem redi-

20. *Cancro & capricorno hæc omnia contigerunt.*] *Hæc* [illegible] *Id.*

21. *Quod geminam speciem sui numinis* [illegible]] Monuerunt amici de conjectura summæ spei adolescentis Hargeiam [illegible]. Rescribendum videlicet hic *numinis* in *nominis*. Et placuit placetque serio: moneoque insuper, interpretem Statii veterem, Lutatium similiter emaculandum, ubi vulgatur: *Hic numine augetur* (Sol nimirum) *vel quod hic Deus ceteros sui nominis & potentia impetu excellat ut inter reliquas feras Leo.* [illegible] *enim impetus* recte dicetur: at *nominis*, vel etiam *numinis*, quomodo pote? Extat sub finem libri secundi Thebaïdos. *Idem.*

22. *Ἀπόλλωνα δέλφιον vocant, quod quæ obscura sunt claritudine lucis ostendit*] Videatur etiam allusisse Poëta illo versu,

αὐτὰρ ὁ βωμὸς
Αὐτὸς δέλφειος, καὶ ἐπίψιος ἔσσεται αἰεί.
- - Sed ara
Ipsa Delphia, & visenda erit semper.

Exstat hymno εἰς Ἀπόλλωνα. Idem.

23. *Aqui-*

redigunt; eundemque Apollinem appellant. hujus facies prolixa in acutum barba figurata est, eminente super caput calatho. simulacrum thorace munitum est. dextera erectam tenet hastam superstante Victoriæ parvulo signo: sinistra floris porrigit speciem: summisque ab humeris gorgoneum velamentum redimitum anguibus tegit scapulas. 23 aquilæ propter exprimunt instar volatus: ante pedes imago feminea est; cujus dextera lævaque sunt signa feminarum. ea cingit flexuoso volumine draco. radios in terram superne jaci barba demissa significat. calathus aureus surgens in altum monstrat ætheris summam; unde solis creditur esse substantia. hastæ atque loricæ argumento imago adjungitur Martis; quem eundem ac solem esse procedens sermo patefaciet. Victoria testatur cuncta summitti hujus sideris potestati. floris species florem rerum protestatur, quas hic Deus inseminat, progenerat, fovet, nutrit, maturatque. species feminea terræ imago est, quam sol desuper illustrat. signa duo æque feminea quibus ambitur, hylen naturamque significant confamulantes: & draconis effigies flexuosum iter sideris monstrat. aquilæ propter altissimam velocitatem volatus, altitudinem solis ostendunt. addita est gorgonea vestis,

23. *Aquilæ propter exprimunt instar volatus*] Habes sententiam fors & verba, si legas: *Aquilas propter exprimunt instar volantum*. Nam de pluribus aquilis non una solum agi, ex sequentibus liquet. Locutio fere par libro 7. cap. 15. *Duas esse fistulas instar canalium*. Porro, *propter exprimunt*, est, *juxta exp.* quod sciunt quibus linguæ Latiæ vel minimus sensus. *Pont.*

Aquilæ propter exprimunt instar volatus] Ita etiam in V. C. est. Restituo transpositis leviter vocibus: *aquilæ instar exprimunt propter v.* Est autem *Instar* hoc loco idem quod effigies & figura. Ausonius in Parentalibus:

Voce ciere animas funeris instar habet.

Agellius lib. 2. cap. 6. *Inculpatus autem instar est inculpatæ virtutis*. Apuleius Florid II. *Psittacus Indiæ avis est: instar illi minimo minus quam columbarum*. Pro formâ posuit Virgil. Æneid. 6. extremo:

- - *quantum instar in ipso.*

Pro effigie & simulacro Macrobius hic, & Suetonius in Julio Cæsare: *Cujus jam etiam instar pro æde Veneris genitricis postea dedicavit*. Meurs. Recte Pontanus accepit τὸ *propter*; recte quoque Meursius τὸ *instar*. Sed utriusque mutatio corrumpit potius quam emendat vulgatam lectionem, qua nihil clarius, integrius, sincerius. *Gronov.*

24. *Iovis*

vestis, quod Minerva quam hujus præsidem accipimus, solis virtus sit: sicut & Porphyrius testatur Minervam esse virtutem solis, quæ humanis mentibus prudentiam subministrat. nam ideo hæc dea 24 Jovis capite prognata memoratur, id est, de summa ætheris parte edita, unde origo solis est,

24. *Jovis capite prognata memoratur, id est, de summa ætheris parte*] Arnobius doctissime: *Eandem hanc alii ætheream verticem & summitatis ipsius esse summam dixerunt. Memoriam nonnulli, unde ipsum nomen Minerva quasi quædam Meminerva formatum est.* Pont.

CAP. XVIII.

Liberum quoque patrem, eum ipsum esse deum quem Solem.

HÆc, quæ de Apolline diximus, possunt etiam de Libero patre dicta æstimari. nam Aristoteles, qui theologumena scripsit, Apollinem & Liberum patrem unum eundemque deum esse, cum multis argumentis asserat, etiam apud Ligyreos ait in Thracia esse adytum Libero consecratum, ex quo redduntur oracula. sed in hoc adyto vaticinaturi plurimo mero sumpto, uti apud Clarium aqua potata, effantur oracula. apud Lacedæmonios etiam in sacris, 1 quæ Apollini celebrant Hyacinthia vocantes, hedera coronantur Bacchico ritu. item Bœotii Parnasum montem Apollini sacratum esse memorantes, simul tamen in eodem & oraculum Delphicum & speluncas Bacchicas uni deo consecratas colunt. unde & Apollini & Libero patri in eodem monte res divina celebratur. Quod cum & Varro & Granius Flaccus affirment, 2 etiam 3 Euripides his docet,

Διό-

QVæ *Apollini celebrant, Hyacinthia vocantes*] Juvenalis: *Facit hoc illos hyacinthos* quo modo & *hyacinthina lana* apud Persium, ni fallor, legi; & apud Divum Hieronymum, levi item discrimine *Hyacinthina sacra*, non *hyacinthia*. Vide lib. 1. adversus Jovinianum. *Pont.*

2. *Etiam Euripides his docet* Διόνυ[illegible]ύσαντε] Versus illi in Aristophanis Ranis sunt. Act. 5. Sc. 1. Tu videto. *Idem.*

3. *Euripides*] Macrob. aut prorsus in hujus loci citatione hallucinatur: est enim sumtus ex Aristophanis Ranis; aut quia inibi Euripides hæc introducitur ad Dionysium dicens, iste tanquam ab Euripide dicta intelligi voluit. Anonymus ad editionem Stoerii.

4. Διό-

Διόνυσος ὃς θύρσοισι καὶ νεβρῶν δοραῖς
Καθαπτὸς, ἐν πεύκαισι παρνασσὸν κάτα πηδᾷ χο-
ρεύων.

In hoc monte Parnaso Bacchanalia alternis annis aguntur: ubi & Satyrorum, ut affirmant, frequens cernitur cœtus, & plerumque voces propriæ eorum exaudiuntur: itemque cymbalorum crepitus ad aures hominum sæpe perveniunt. &, ne quis opinetur diversis dis Parnasum montem dicatum, idem Euripides in Licymnio Apollinem Liberumque unum eumdemque deum esse significans scribit,

Δέσποτα φιλόδαφνε, Βάκχε, Παιὰν, Ἄπολλον, εὔλυρε.

ad eandem sententiam Æschylus:

Ὁ κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ καβαῖος, ὁ μάντις.

sed licet illo prius asserto eundem esse Apollinem ac solem, edoctoque postea ipsum esse Liberum patrem qui Apollo est, nulla ex his dubitatio sit solem ac Liberum patrem ejusdem numinis habendum: absolute tamen hoc argumentis liquidioribus adstruetur. in sacris enim hæc religiosi arcani observatio tenetur, ut sol, cum in supero, id est, in diurno hemisphærio est; Apollo vocitetur: cū in infero, id est nocturno, Dionysus, qui est Liber pater, habeatur. item Liberi patris simulachra partim puerili ætate partim juvenili fingunt,

7 præ-

4. Διόνυσος θύρσοισι] Vapulat hoc loco ab anonymo infelix Macrobius, vindice adhuc destitutus: nec pati potest Pontanus, quin hos versus in Aristophane lectorem videre jubeat. Ne nos quidem alio te mittere possumus cum dolore & damno nostro; sed potuerunt olim: nam testatur Aristophanis scholiastes. in principio Hypsipyles ea fuisse. Idem monuit doctissimus Leopardus lib. v. Emend. cap. 12. Quo ineptior vir ille ignotus quisquis est, qui Macrobium hallucinationis accusat, quam ipse miser incurrit. Sed & cum legeretur Διόνυσος θυρσοῖς vel θύρσοις, monuit idem egregius vir reponendum Διόνυσος, ὃς θύρσοισι, & impetravit id à Camerario, aliisque qui attenti fuerunt. Solus Stephanus cum Pontano ne non ubique eosdem posses cognoscere, metro jacturam inferre omissa vocula ὃς maluerunt. Nos Leopardum, id est hoc quidem loco, ipsum veritatis arcanum merito secuti sumus. *Gronov.*

5. Παιὰν, Ἀπόλλων, εὔλυρε.] Lego, Ἄπολλον quinto casu. *Meurs.*

6. Ὁ καβαῖος, ὁ μάντις] Lego, ὁ καὶ βάκχος, ὁ μ. Idem.

7 Præ-

7 præterea barbata specie, senili quoq;, uti Gręci ejus 8 quem Bassarea, item quem Brisea appellant, & ut in Campania Neapolitani celebrant Hebona cognominantes. Hæ autem ætatum diversitates ad solem referuntur, ut parvulus videatur hiemali solstitio, qualem Ægyptii proferunt ex adyto die certa; quod tunc brevissimo die veluti parvus & infans videatur: exinde autem procedentibus augmentis æquinoctio vernali similiter atque adolescentis adipiscitur vires, figuraque juvenis ornatur; postea statuitur ejus ætas plenissima effigie barbæ solstitio æstivo; quo tempore summum sui consequitur augmentum. exinde per diminutiones dierum veluti senescenti quarta forma deus figuratur. Item in Thracia eundem haberi solem atque Liberum accipimus; 9 quem illi 10 Sebadium nuncupantes, magnifica religione celebrant, ut Alexander scribit: eique deo in colle Zilmisso ædes dicata est specie rotunda; cujus medium interpatet tectum. rotunditas ædis monstrat hujusce sideris speciem: summoque tecto lumen admittitur, ut appareat solem cuncta vertice summo lustrare lucis immissu, & quia oriente eo universa patefiunt. Orpheus quoque solem volens intelligi ait inter cetera:

Τή-

7. *Præterea barbatâ specie, senili quoque*] Legendum *senilique ore*, pro, *senili quoque*. Pontan.

8. *Quem Baccarea, item quem Brisea appellant*] Monstra verborum! Restituo, *q. Bassarea, i. q. Brysea ap.* Nota nimis Βασσαρεὺς & Βρυσεὺς Bacchi cognomenta. Jam, ut obiter hoc dicam, quod ait Macrobius Liberi simulacra alia esse puerili, alia virili, alia senili specie, cur id factitatum docet Ulpianus ad Oration. κατὰ Μειδίου. ἐκ πάσης ἡλικίας ἠγωνίζοντο χοροὶ τῷ Διονύσῳ. διότι καὶ πᾶν σχῆμα αὐτοῦ περιτιθέασι. ἢ γὰρ παῖδα, ἢ πρεσβύτην, καὶ ἄνδρα γράφουσιν αὐτόν. Macrobius physicam rationem reddit. *Meurs.*

9. *Quem illi Sebadium nuncupantes*] Lego, *Sabazium*. Eustathius ad Dionysium: ἦσαν δὲ καὶ ἔθνος Θρακικὸν σαβοι, ὅπερ τοὺς βάκχους δηλοῖ Φρυγίᾳ διαλέκτῳ. ἐξ οὗ καὶ ὁ Διόνυσος ἔοικε σαβάζιος λέγεσθαι, διότι καὶ βάκχος ὁ αὐτός. Idem.

10. *Sebadium nuncupantes:*] Ex veteribus lapidum monumentis scribendum, *Sabazium*. Inscriptio marmoris candidissimi Romæ:

L. Nunnius. Alexander.
Donum. Dedit. Iovi. Sabazio.

Et sic in aliis. Vide Inscriptionem ipsam pag. XXII. num. 5. & aliam n. 4. *Scriver.*

11. Ἐξα-

Τήκων αἰθέρα δῖον, ἀκίνητον πρὶν ἐόντα.
[11] Ἐξανέφηνε θεοῖσιν ὥραν κάλλιστον ἰδέσθαι,
Ὃν δὴ νῦν καλέουσι Φάνητά τε καὶ Διόνυσον,
Εὐβουλῆά τ' ἄνακτα, καὶ Ἀνταύγην ἀρίδηλον.
Ἄλλοι δ' ἄλλο καλοῦσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
Πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, Διόνυσος δ' ἐπεκλήθη,
Οὕνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακρὸν Ὄλυμπον,
Ἀλλαχθεὶς δ' ὄνομ' ἔσχε προσωνυμίας πρὸς ἕκαστον
Παντοδαπὰς κατὰ καιρὸν, ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

phaneta dixit solem ἀπὸ τοῦ φωτὸς καὶ φανεροῦ, id est, à lumine atq; illuminatione, quia cunctis visitur cuncta conspiciens Dionysos, ut ipse vates ait, ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι, id est, quod circumferatur in ambitum. unde Cleanthes ita cognominatum scribit ἀπὸ τοῦ διανύσαι, quia quotidiano impetu ab oriente ad occasum diem noctemque faciendo, cœli conficit cursum. physici Διόνυσον, Διὸς νοῦν, quia solem, mundi mentem esse dixerunt. mundus autem vocatur cœlum, quod appellant Iovem. unde Aratus de cœlo dicturus ait:

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα.

Liber à Romanis appellatur; quod liber & vagus est, [12] ut ait Nævius:

Hac qua sol vagus igneas habenas
Immittit propius, jugatque terra.

idem

11. Ἐξανέφηνε θεοῖσιν ὥραν] Labat versus. Editio anni 1607. θεοῖσιν ὁρᾶν. Sed sequitur ἰδέσθαι. Melius Camerarius & Vesaliensis, θεοῖς ὥραν. Intellige venustatem suam. Κάλλιστον, sive adjectivum velis fœmineo genere, quod jus in plerisque sic terminatis sibi dant Attici, sive adverbium, parum interest. *Gronov.*

12. *Vt ait Nævius*] Falso hic *Nævium* citari pro *Levio* ait Jos. Scaliger cap. 27. lib. 2. Lectionum Ausonianarum. *Pontan.*

idem [13] versus Orphici εὐβουλῆα vocantes boni consilii hunc deum præstitem monstrant. nam, si conceptu mentis consilia nascuntur; mundi autem mentem solem esse opinantur auctores, à quo in homines manat intelligendi principium: merito boni consilii solem antistitem crediderunt. Solem Liberum esse manifeste pronuntiat Orpheus hoc versu:

Ἥλιος ὃν Διόνυσον ἐπίκλησιν καλέουσιν.

& is quidem versus absolutior. ille vero ejusdem vatis operosior;

Εἷς Ζεὺς, εἷς Ἀδης, εἷς Ἥλιος, εἷς Διόνυσος.

hujus versus auctoritas fundatur oraculo Apollinis Clarii; in quo aliud quoque nomen Soli adjicitur, qui in isdem sacris versibus inter cetera vocatur ἰάω. nam consultus Apollo Clarius [14] quis deorum habendus sit, qui vocatur ἰάω ita effatus est:

Ὄργια μὲν δεδαῶτας ἐχρῆν νηπενθέα κεύθειν.
Ἐν δ' ἀπάτῃ παύρη σύνεσις καὶ νοῦς ἀλαπαδνός.
Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν ἰάω,
Χείματι μέν τ' ἀίδην, δία δ' ἔαρος ἀρχομένοιο,
Ἠέλιον δὲ θέρευς, μετοπώρου δ' ἁβρὸν ἰάω.

Hujus oraculi vim numinis nominisque interpretationem, qua Liber pater & Sol ἰάω significatur, exsecutus est Cornelius

13. *Versus Orphici*] Plurimi exhibent *Orphei*, non male. Ms. & editus anno 1500. *Orpheici*. Alterum utrum proculdubio reponendum, nisi malis *Orphaici*, ut I somn. 12. *Ipsum autem Liberum patrem Orphaici νοῦν ὑλικὸν suspicantur intelligi*. Gronov.

[14. *Quis Deorum habendus sit, qui vocatur* Ἰάω, *ita effatus est, &c.*] Diodorus Siculus histor. lib. I. ubi verba facit de legumlatoribus antiquis, qui simularunt se Deorum munere acceptas leges popularibus suis constituisse, hæc confestim subjicit: *Apud Iudæos Moses finxit Deum illum, qui* Ἰάω *cognominatur, leges ipsi tradidisse*. Hæc ille. Unde ut & ex loco & verbis Apollinis à Macrobio jam citatis liquere potest, summum illud numen, quod *Iehovam* SS. Scripturæ appellant, etiam ethnicis ac præsertim Græcis non fuisse incognitum. Vide item N. Fulleri Miscell. Sacra cap. 6. lib. 2. & lib. 4. c. 14. *Pont.*]

Περὶ

nelius Labeo in libro cui titulus est, *De oraculo Apollinis Clarii.* Item Orpheus, Liberum atque Solem unum esse deum eundemque demonstrans, de ornatu vestituque ejus in sacris Liberalibus ita scribit:

Ταῦτά γε πάντα τελεῖν ἱερᾷ σκευῇ πυκάσαντα
Σῶμα θεοῦ πλάττειν ἐριαυγοῦς ἠελίοιο.]
Πρῶτα μὲν ἀργυφέαις ἐναλίγκιον ἀκτίνεσσιν
Πέπλον φοινίκεον πυρὶ εἴκελον ἀμφιβαλέσθαι:
Αὐτὰρ ὕπερθε νεβροῖο παναιόλου εὐρὺ καθάψαι
Δέρμα πολύστικτον θηρὸς κατὰ δεξιὸν ὦμον,
Ἄστρων δαιδαλέων μίμημ' ἱεροῦ τε πόλοιο,
Εἶτα δ' ὕπερθε νεβρῆς χρύσεον ζωστῆρα βαλέσθαι:
Παμφανόωντα πέριξ στέρνων φορέειν μέγα σῆμα
Εὐθὺς ὅτ' ἐκ περάτων γαίης Φαέθων ἀνορούων
Χρυσείαις ἀκτῖσι βάλῃ ῥόον ὠκεανοῖο,
Αὐγὴ δ' ἄσπετος ᾖ, ἀνὰ δὲ δρόσῳ ἀμφιμιγεῖσα
Μαρμαίρῃ δίνῃσιν ἑλισσομένη κατὰ κύκλον,
Πρόσθε θεοῦ. ζώνη δ' ἄρ' ὑπὸ στέρνων ἀμετρήτων
Φαίνετ' ἄρ' ὠκεανοῦ κύκλος, μέγα θαῦμ' ἐσιδέσθαι.

Hinc & Vergilius sciens Liberum patrem Solem esse & Cererem Lunam, qui pariter fertilitatibus glebæ & maturandis frugibus vel nocturno temperamento vel diurno calore moderantur,

Vestro, ait, *si munere Tellus*
Chaoniam pingui glandem mutavit arista.

Solem vero terrenæ esse fecunditatis auctorem idem poëta profano mox docuit exemplo, cum ait:

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros.

& reliqua. Si enim hominum commento ignis adhibitus multiplex præstat auxilium: quid adscribendum est ætherio solis calori?

CAP. XIX.

Ne Martis quidem aut Mercurii aliud esse numen quam Solem.

QVæ de Libero patre dicta sunt hæc Martem eundem ac solem esse demonstrant. siquidem plerique Liberum cum Marte conjungunt, unum deum esse monstrantes. unde Bacchus ἐνυάλιος cognominatur; quod est inter propria Martis nomina. colitur etiam apud Lacedæmonios simulacrum Liberi patris hasta insigne non thyrso. sed & cum thyrsum tenet, quid aliud quam latens telum gerit, cujus mucro hedera lambente protegitur? quod ostendit vinculo quodam patientiæ obligandos impetus belli. habet enim hedera vinciendi obligandique naturam; nec non & calor vini, cujus Liber pater auctor est, sæpe homines ad furorem bellicum usque propellit. igitur propter cognatum utriusque effectus calorem Martem ac Liberum unum eundemque deum esse voluerunt. certe Romani utrumque patris appellatione venerantur, alterum Liberum patrem, alterum Marspitrem, id est, Martem patrem cognominantes. hinc etiam Liber pater bellorum potens probatur; quod eum primum ediderunt auctorem triumphi. Cum igitur Liber pater idem ac Sol sit, Mars vero idem ac Liber pater: Martem Solem esse quis dubitet? Accitani etiam Hispana gens, simulacrum Martis radiis ornatum maxima religione celebrant Neton vocantes. & certe ratio naturalis exigit ut Di caloris cœlestis parentes magis nominibus quam re substantiaque divisi sint. fervorem autem, quo animus excandescit excitaturque aliâs ad iram, aliâs ad virtutes, nonnunquam ad temporalis furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martem cognominaverunt. cujus vim poëta exprimendo & similitudini ignis applicando ait:

Μαίνετο δ' ὡς ὅτ' ἄρης ἐγχέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ.

In summa pronunciandum est effectum solis, de quo fervor animo-

animorum, de quo calor sanguinis excitatur, Martem vocari. Vt vero Mercurius Sol probetur superius edocta suffragio sunt. eundem enim esse Apollinem atque Mercurium vel hinc apparet: quod apud multas gentes stella Mercurii ad Apollinis nomen refertur; & quod Apollo Musis præsidet; Mercurius sermonem, quod est Musarum munus, impertit. præter hoc quoque Mercurium pro sole censeri multa documenta sunt. primum; quod simulacra Mercurii pinnatis alis adornantur, quæ res monstrat Solis velocitatem. nam quia mentis potentem Mercurium credimus, appellatumque ita intelligimus ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν & sol mundi mens est, summa autem est velocitas mentis ut ait Homerus;

ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα,

ideo pinnis Mercurius quasi ipsa natura solis ornatur. Hoc argumentum Ægyptii lucidius absolvunt ipsius solis simulacra pinnata fingentes; quibus color apud illos non unus est. alterum enim cærula specie, alterum clara fingunt; ex his clarum superum & cæruleum inferum vocant. inferi autem nomen Soli datur, cum in inferiore hemisphærio, id est, hiemalibus signis cursum suum peragit; superi, cum partem Zodiaci ambit æstivam. Eadem circa Mercurium sub alia fabula fictio est, cum inter superos & inferos deos administer ac nuntius æstimatur. Argiphontes præterea cognominatur non quod Argum peremerit, quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus ornatum, custodisse Junonis imperio Inachi filiam Io ejus deæ pellicem conversam in bovis formam: sed sub hujuscemodi fabula Argus est cælum stellarum luce distinctum; quibus inesse quædam species cælestium videtur oculorum. cælum autem Argum vocitari placuit à candore & velocitate παρὰ τὸ λευκὸν καὶ

ΠΑρὰ τὸ λευκὸν καὶ ταχὺ] Sanequam diverse hoc loco legitur. παρὰ τὸ λευκὸν ταχύ· παρὰ τὸ ἀργὸν ταχύ. παρὰ τὸ ἀργὸν καὶ ταχύ.

χθὸν ϗ παχὺ. Et videtur terram desuper observare: quam Ægyptii, hieroglyphicis litteris cum signare volunt, ponunt bovis figuram. is ergo ambitus cæli stellarum luminibus ornatus tunc æstimatur enectus à Mercurio, cum sol diurno tempore obscurando sidera velut enecat, vi luminis sui conspectum eorum auferendo mortalibus. pleraque etiam simulacra Mercurii quadrato statu figurantur solo capite insignita & virilibus erectis. quæ figura significat Solem mundi esse caput & rerum satorem, omnemque vim ejus non in quodam divisorum ministerio membrorum, sed in sola mente consistere, cujus sedes in capite est. quatuor latera eadem ratione finguntur, qua & tetrachordum Mercurio creditur attributum. quippe significat hic numerus vel totidem plagas mundi, vel quatuor vices temporum, quibus annus includitur; vel quod duobus æquinoctiis duobusque solstitiis Zodiaci ratio distincta est: ut lyra Apollinis chordarum septem tot cælestium sphærarum motus præstat intelligi, [2] quibus Solem moderatorem natura constituit. in Mercurio solem coli etiam ex caduceo claret, quod Ægyptii in specie draconum maris & feminæ conjunctorum figuraverunt Mercurio consecrandum. hi dracones parte media voluminis sui invicem nodo, quem vocant Herculis, obligantur; primæque partes eorum reflexæ in circu-

Nihil sufficit. Lego: [illegible] τὸ ἀργὸν, τυτέσι λάλικὸν ϗ παχύ. Tale quid omnino requiritur. *Gronov.*

2. *Quibus Solem moderatorem natura constituit*] Et tunc Persica voce *Mithram* dictum insuper noto. Statius Thebaidos I.

- - Seu te roseum Titana vocari
Gentis Achæmeniæ ritu, seu præstat Osyrim
Frugiferum, seu Persei sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua Mithram.

Nam *cornua indignata sequi* Lunam aliosque planetas interpreter. Tertullianus adversus Marcionem lib. I. *Sicuti aridæ & ardentis naturæ sacramenta leones Mithræ philosophantur.* Sed omnium disertissime Claudianus de laudibus Stiliconis: *Et vaga testatur volventem sidera Mithram.* Atque hæc causa est simulachrum hujus Dei vultu fuisse leonis, cum tiara Persico (ita legerim apud Lutatium non *prisci* ut laudat Bernartius) habitu, utraque manu reluctantis tauri cornua comprimens. *Pontan.*

Quod

circulum pressis osculis ambitum circuli jungunt : & post nodum caudæ revocantur ad capulum caducei; ornanturque alis ex eadem capuli parte nascentibus. Argumentum caducei ad genituram quoque hominum, quæ genesis appellatur, Ægyptii protendũt deos præstites homini nascenti quatuor adesse memorantes, δαίμονα, τύχην, ἔρωτα, ἀνάγκην : & duo priores Solem ac Lunam intelligi volunt, quod Sol auctor spiritus caloris ac luminis humanæ vitæ genitor & custos est; & ideo nascentis dæmon, id est, deus creditur : Luna τύχη; quia corporum præsul est, quæ fortuitorum varietate jactantur : amor osculo significatur; necessitas nodo. cur pinnæ adjiciantur jam superius absolutum est. Ad hujusmodi argumenta draconum præcipue volumen electum est propter iter utriusque sideris flexuosum.

CAP. XX.

Quin Æsculapium quoque, & Salutem, & Herculem, & cum Iside, ipsum etiam Serapin, alios quam Solem deos non esse.

HInc est quod simulacris Æsculapii & Salutis draco subjungitur; quod hi ad Solis naturam Lunæque referuntur. & est Æsculapius vis salubris de substantia solis subveniens animis corporibusque mortalium : Salus autem naturæ lunaris effectus est, quo corpora animantium juvantur salutifero firmata temperamento. ideo ergo simulacris eorum junguntur figuræ draconum; quia præstant ut humana corpora velut infirmitatis pelle deposita, ad pristinum revirescant virorem, ut virescunt dracones per annos singulos pelle senectutis exuta, propterea & ad ipsum solem species draconis refertur; quia Sol semper velut à quadã imę depressionis senecta in altitudinẽ suã ut in robur revertitur juventutis. Esse autem draconem inter præcipua solis argumenta, etiam nominis fictione monstratur, ' quod sit nuncupatus

ἀπὸ

QVod sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id est, videre.] Iisdem fere verbis Festus : Dracones dicti ἀπὸ τοῦ δρακεῖν quod est videre. Clarissimam enim dicuntur

ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id eſt, videre. nam ferunt hunc ſerpentem acie acutiſſima & pervigili naturam ſideris hujus imitari; atq; ideo ædium, adytorum, oraculorum, theſaurorum cuſtodiam draconibus aſſignari. Æſculapium vero eundem eſſe atque Apollinem non ſolũ hinc probatur, quod ex illò natus creditur; ſed quod ei & jus divinationis adjungitur. nã Apollodorus in libris quibus titulus eſt περὶ θεῶν, ſcribit quod Æſculapius divinationibus & auguriis præſit. nec mirum: ſiquidem medicinæ atque divinationum conſociatæ ſunt diſciplinæ, nam medicus vel commoda vel incommoda in corpore futura prænoſcit; ſicut ait Hippocrates oportere medicum dicere de ægro, τά τε παρεόντα καὶ τὰ προγεγονότα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι, id eſt,

Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura ſequentur.

quod congruit divinationibus, quæ ſciunt

τά τε ὄντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα.

Sed nec Hercules à ſubſtantia ſolis alienus eſt. quippe Hercules ea eſt ſolis poteſtas, quæ humano generi 2 virtutem ad ſimilitudinem præſtat deorum. Nec æſtimes Alcmena apud Thebas Bœotias natum ſolum 3 vel primum Herculem

tur habere oculorum aciem: qua ex cauſa incubantes eos theſauris cuſtodiæ cauſa finxerunt. Unde liquet non abs re dictum Martiali:

Largiris nihil, incubaſque gazæ
Ut magnus Draco. Pont.

2. *Virtutem ad ſimilitudinem præſtat Deorum*] Aurem mihi vellit hic locus & admonet plane parilis apud Senecam Tragicum ſuper eodem hoc Hercule loci. Sed loci, qui jam diu cenſores exercuit, & ita exercuit, ut nec induſtria ulla aut libris devenire ad verum valuerint; Anglicanus vero vetus, quo ego nuper uſus, inter tineas & blattas obſcure ſepoſitus nivea ejus veſte & vultu ſolus & occulte fruebatur. Ego hac occaſione non invitus in luce locabo. Vulgatur Agamemnone verſ. 805.

Semper ingentes educas alumnos,
Imparem æquaſti numerum Deorum.

At in veteri illo, quem dixi erat: *impetu æquaſti.* & ſequutus ſum libens (quiſquis ille fuit) optimi ſenſus optimum ſcribam: riſi vero quæ ſuper *impare hoc Deorum numero* varie philoſophati interpretes viri, & vidi denique quam ſimplex ſemper oratio veritas. In Hercule Furente ipſe de ſe Hercules, *Inferna noſtros regna ſenſère impetus.* Videnda tamen quæ poſtmodum notavi ad eundem locum in editione harum Tragœdiarum V. Cl. Petri Scriverii. *Idem.*

3. *Vel primum Herculem nuncupatum*] Recte annotat Macrobius non illi, ſimulac genitus fuit, Herculis nomen datum. Ex Hiſtoria enim & Py-

thiii

lem nuncupatum. immo post multos atque postremus ille hac appellatione dignatus est honoratusque hoc nomine; quia nimia fortitudine meruit 4 nomen dei virtutem regentis. ceterum deus Hercules religiose quidem & apud Tyron colitur: verum sacratissima & augustissima Ægyptii eum religione venerantur, ultraque memoriam quæ apud illos retro longissima est, ut carentem initio colunt. Ipse creditur & gigantas interemisse cum cælo propugnaret, quasi virtus deorum. gigantas autem quid aliud fuisse credendum est quam hominum quandam impiam gentem deos negantem; & ideo æstimatam deos pellere de cælesti sede voluisse? horum pedes in draconum volumina desinebant. quod significat nihil eos rectum nihil superum cogitasse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna mergente. ab hac gente sol pœnas debitas vi pestiferi caloris exegit. Et revera Herculem solem esse vel ex nomine claret. Ἡρακλῆς enim quid aliud est nisi ἥρας, id est aëris κλέος: quæ porro alia aëris gloria est nisi solis illuminatio; cujus recessu profunditate occulitur tenebrarum? Præterea sacrorum administrationes apud Ægyptios multiplici actu multiplicem dei asserunt potestatem, 5 significantes Herculem hunc esse τὸν ἐν πᾶσι καὶ διὰ

thiis sermonibus notum Heraclidem appellatum primitus: Post certa de causa oraculum consulenti Apollinis & compoti votorum facto, hoc insuper carmen & omen à Deo editum:

Ἡρακλῆα δέ σε Φοῖβος ἐπώνυμον ἐξονομάζει,
Ἦρα γὰρ ἀνθρώποισι φέρων, κλέος ἄφθιτον ἕξεις.

Quod & signanter adumbravit Aurelius noster illis statim verbis, *Meruit nomen Dei virtutem regentis*. Ubi tamen vocem, *regentis* (probabo spero doctis) refinxero libens in *vegentis*. Pomponius Majali; *Animos Venus veget incentibus ventis*. Idem.

4. *Nomen Dei virtutem regentis*] Qui refinxerit libens *vegentis*, & se probaturum doctis sperat, operam ludit. Deus regens virtutem est præses virtutis, quem aliter dicere solet curantem virtuti (quomodo præfecti in exercitu curare dicuntur) frequentissime autem potentem virtutis. Sic Apollo Θυραῖος *exitus & introitus potens*. Mercurius *vocis & sermonis potens*. Et quidni hîc, ut lib. 1. Som. cap. 9. *Hisque* (priscis regibus) *exemplo veteris potestatis etiam in cælo regendi res humanas assignat officium*. Gronov.

5. *Significantes Herculem hunc esse*] Cur tributi duodecim labores Herculi,

διὰ πάντων ἥλιον. Ex re quoque alibi terrarum gesta argumentum non vile colligitur. nam Theron rex Hispaniæ citerioris, cum ad expugnandum Herculis templum ageretur furore instructus exercitu navium; Gaditani ex adverso venerunt provecti navibus longis: commissoque prælio adhuc æquo Marte exsistente pugna subito in fugam versæ sunt regiæ naves; simulque improviso igne correptæ conflagraverunt. paucissimi, qui superfuerant, hostium capti indicaverunt apparuisse sibi leones proris Gaditanæ classis superstantes, ac subito suas naves inmissis radiis quales in Solis capite pinguntur exustas. Eidem Ægypto adjacens civitas, quæ conditorem Alexandrum Macedonem gloriatur, Sarapin atque Isin cultu pæne attonitæ venerationis observat: omnem tamen illam venerationem Soli se sub illius nomine testatur impendere, vel dum calathū capiti ejus infigunt, vel dum simulacro signum tricipitis animantis adjungunt; quod exprimit medio eodemque maximo capite leonis effigiem. dextera parte 6 caput canis exoritur mansueta specie blandientis.

cum plures exantlarit, docet Servius ad illud Virgilii 8. Æneid.

Tartareum ille manu custodem in vincla petivit.

Hercules, inquit, *à prudentioribus mente magis quam corpore fortis inducitur, adeo ut duodecim ejus labores referri possint ad aliquid* (forte rectius, *ad animum.*) *nam cum plura fecerit, duodecim ei tantum adsignantur propter agnita duodecim signa.* Pont.

6. *Caput canis exoritur.*] Ita reposuimus, ex libris, pro *leonis*. Anubis enim intelligendus, de quo Juvenalis Sat. 6.

Qui grege lanigero circundatus, & grege calvo.

Plangentis populi currit derisor Anubis.

Interpres, *Anubis dictus quia caput caninum accepit per mysteria.* Laut: Pignorius p. 32. malit legere ad naturam canis, *derosor Anubis*. Vide eum in Expos. mensæ Isiacæ. At *derisor* dicitur respectu populi plangentis. Porro locus Macrobii qui præcessit cap. 19. pag. 295. *Argumentum caducei ad genituram quoque hominis quæ genesis appellatur, Ægyptii protendunt*, faciat forte ad hunc ipsum Juvenalis locum, sed ut hodie in Juvenale editur nihil minus. Est enim in omnibus libris: *Magnaque debetur violato pœna cadurco.* Et interpretes quot adeo tot quoque sententias refero. In codice vero, qui penes me scripto (quomodo & alii in aliis licet non probent) invenio: *pœna caduceo.* Locum totum videamus & clara indicia dabit ita legendum. Id solum præmonendum, Anubin quoque sub forma Mercurii cultum, ut diserte ad illud Maronis, *Omnigenumque Deum monstra & latrator Anubis*, annotat Honoratus. Ait itaque jam Juvenalis:

Plan-

dientis. pars vero læva cervicis rapacis lupi capite finitur; easque formas animalium draco connectit volumine suo capite redeunte ad dei dexteram qua compescitur monstrum. Ergo leonis capite monstratur præsens tempus: quia conditio ejus inter præteritum futurumque actu præsenti valida fervensque est. sed & præteritum tempus lupi capite signatur, quod memoria rerum transactarum rapitur & aufertur. item canis blandientis effigies futuri temporis designat eventum; de quo nobis spes licet incerta blanditur, tempora autem cui nisi proprio famularentur auctori? cujus vertex insignitus calatho & altitudinem sideris monstrat, & 7 potentiam capacitatis ostentat: quia in eum omnia terrena redeunt dum immisso calore rapiuntur. Accipe nunc quid de Sole vel Sarapi pronuntietur oraculo. nam Sarapis, quem Ægyptii deum maximum prodiderunt, oratus à Nicocreonte Cypriorum rege quis deorum haberetur his versibus, sollicitam religionem regis instruxit:

Εἰμὶ θεὸς τοιόσδε μαθεῖν, οἷον κ' ἐγὼ εἴπω.
Οὐράνιος κόσμος κεφαλή, γαστὴρ δὲ θάλασσα,
Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσί, τὰ δ' οὔατ' ἐν αἰθέρι κεῖται.
Ὄμματί τε τηλαυγές, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

8 ex

Plangentis populi currit derisor Anubis.
Ille petit veniam, quoties non abstinet uxor
Concubitu sacris observandisque diebus,
Magnaque debetur violato pœna caduceo,
Et movisse caput visa est argentea serpens
Illius lachrimis, meditataque murmura præstant
Ut veniam culpæ non abnuat.

Erit ergo, *violatum caduceum*, ipsum numen seu ut Aurelius locutus, *genitura præstes Deus*. *Argenteam* autem *serpentem*, *Draconem* ubivis dixit Macrobius. quomodo & in ipsa caducei descriptione. Etiam Lycophron Cassandra: νῆσῳ δ' ἐνὶ δράκοντος, nam Cychreum intelligit qui ὄφις dictus, ut docet Stephanus. *Idem.*

7. *Et potentiam capacitatis ostentat*] Lego: *e. p. rapacitatis*. Subdit enim: *quia in eum omnia terrena redeunt dum immisso calore rapiuntur*. Meurs. Calathi figura rapacitatem sideris nulla vel subtilissima ratione potest simulare. Sed quia omnia terrena immisso calore rapta in eum redire possunt, inde amplitudinem ejus calathi, hoc est, capacitatis potentiam ostentat. Hoc Macrobii est, *Gronov.*

8. Ex

8 ex his apparet Sarapis & solis unam & individuam esse naturam. Isis juncta religione celebratur, quæ est vel terra vel natura rerum subjacens Soli. hinc est quod continuatis uberibus corpus deæ omne densetur, quia terræ vel rerum naturæ altu nutritur universitas.

8. *Ex his apparet Sarapis & solis unam esse & individuam naturam*] Æliani locus libro de Animalibus 10. cap. 28. lepidus est: Μισοῦσι δὲ οἱ αὐτοὶ θεραπευταὶ τοῦ Διὸς τοῦ προειρημένου καὶ τὸν ὄρυγα. Τὸ δὲ αἴτιον, ἀποστραφεὶς πρὸς τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, τὰ περιττὰ τῆς ἑαυτοῦ τροφῆς ἐκλίδει, φασὶν Αἰγύπτιοι. id est, *Et vero etiam quos modo commemoravi Serapidis colentes, ex eo Orygem oderunt, quod ad Solis exortum conversus, sicut Ægyptii ferunt, alvum dejiciat.* Nec absimilia narrat Apollo Orus ἱερογλυφικῶν libro priore. Qui volet, videto. *Pont.*

CAP. XXI.

Adonin, Attinem, Osirin, & Horum, aliud non esse quam Solem. Præterea & duodecim signa Zodiaci ad naturam Solis referri.

ADonin quoque Solem esse non dubitabitur inspecta religione Assyriorum, ¹ apud quos Veneris Architidis & Adonis maxima olim veneratio viguit, quam nunc Phœnices tenent. nam physici terræ superius hemisphærium, cujus partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt; inferius vero hemisphærium terræ Proserpinam voca-

APud quos *Veneris Architidis*] Monuit conjectaneis ad Varronem clarissimus Scaliger refingendum, *Dercitidis*, detorta nimirum voce à Syriaco *Adardaga*. Sed causas qui uberius volet ibidem videto. [Vide Ramirezi Pontocont. cap. 21. & vide Macrobium nostrum cap. seq. 23. Vbi ait: *subjungunt eidem deam nomine Adargatim*. Vide denique Miscel. sacra N. Fulleri cap. 13. lib. 1. Vide item notas Bongarsii ad Iustinum lib. 36, ubi pro *Arathis* leg. *Atharam*, quæ Syrorum fit dea, etiam *Atargatis* dicta. Strabo 16, & hujus meminisse etiam Macrobium putat hoc loco. Seldenus lib. de diis Syris cap. 3 Syntag. 2 legit *Aphacidis*. Non enim, inquit, Dercéto, non Adargidis aut Ategatis monte Libano colebatur, sed Venus Aphacitis, à regione cognomine dicta. Zosimus hist. 1. Aphaca locus est inter Heliopolim & Byblum, ubi fanum est Veneris Aphacitidis. Sed vide, quem dixi, loco citato. Seldenum. *Pontan.*

vocaverunt. ergo apud Assyrios sive Phœnicas lugens inducitur dea: quod Sol annuo gressu per duodecim signorum ordinem pergens partem quoque hemisphærii inferioris ingreditur; quia de duodecim signis Zodiaci sex superiora sex inferiora censentur: & cum est in inferioribus & ideo dies breviores facit, lugere creditur dea, tamquam Sole raptu mortis temporalis amisso à Proserpina retento; quam numen terræ inferioris circuli & antipodum diximus. rursumque Adonin redditum Veneri credi volunt, cum sol evictis sex signis inferioris ordinis incipit nostri circuli lustrare hemisphærium cum incremento luminis & dierum. ab apro autem tradunt interemptum Adonin, hiemis imaginem in hoc animali fingentes; quod aper hispidus & asper gaudet locis humidis & lutosis pruinaque contectis, proprieque hiemali fructu pascitur glande. ergo hiems veluti vulnus est solis, quæ & lucem ejus nobis minuit & calorem; quod utrumque animantibus accidit morte. Simulacrum hujus deæ in monte Libano fingitur capite obnupto, specie tristi, faciem manu læva intra amictum sustinens, lachrymæ visione conspicientium manare creduntur. quæ imago præter quod lugentis est, ut diximus, deæ, terræ quoque hiemalis est; quo tempore obnupta nubibus sole viduata stupet, fontesque veluti terræ oculi uberius manant, agrique interim suo cultu vidui mæstam faciem sui monstrant. Sed cum sol emersit ab inferioribus partibus terræ, vernalisque æquinoctii transgreditur fines augendo diem: tunc est & Venus læta & pulcra virent arva segetibus, prata herbis, arbores foliis. ideo majores nostri Aprilem mensem Veneri dicaverunt. Similiter Phryges fabulis & sacrorum administrationibus immutatis, [2] circa matrem deum & Attinem eadem intelligi præstant.

2. *Circa matrem Deum*] Inscriptum Romæ in ædibus Cardinalis Columnæ ad Palatium majus:

DOMUS ÆTERNA FLAVIÆ CHRYSIDIS LABERIA FELICIA SACERDOS MAXIMA MATRIS DEUM M. L. *Pont*.

3. *Cujus*

stant. quis enim ambigat matrem deum terram haberi? Hæc dea leonibus vehitur, validis impetu atque fervore animalibus; quæ natura cæli est, 3 cujus ambitu aër continetur qui vehit terram. Solem vero sub nomine Attinis ornant fistula & virga. fistula ordinem spiritus inæqualis ostendit: quia venti, in quibus nulla æqualitas est, propriam sumunt de sole substantiam. virga potestatem solis asserit qui cuncta moderatur. præcipuam autem Solis in his ceremoniis verti rationem hinc etiam potest colligi; quod ritu eorum catabasi finita, simulationeque luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium a. d. octavum Kalendas Aprilis, quem diem Hilaria appellant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte protendit. idem sub diversis nominibus religionis effectus est apud Ægyptios, cum Isis Osirin luget. nec in occulto est neque aliud esse Osirin quam Solem, nec Isin aliud esse quam terram, ut diximus, naturamve rerum: eademque ratio quæ circa Adonin & Attinem vertitur in Ægyptia quoque religione luctum & lætitiam vicibus annuæ administratio-

3. *Cujus ambitu aër continetur, qui vehit terram*] Notabilis hic locus de Telluris aërea vectione; nec præteriit Batavæ juventutis gloria, Douza filius, qui Notis ad Tibullum apte hinc firmavit irrisum imperitis Lucani versiculum & mentem; *Dum terra fretum terramque levabit Aër.* Sed ipsum vidisse operæ erit impensa. Opinio hæc, si ad naturæ potius, quam poëtarum decreta exigitur, ridebitur viris philosophis. Excussisse tamen majoribus operis ait in Poëtices libris vir scientiæ nullius inscius Iul. Scal. qui & Philostrati prolato loco non dissimilem de aqua sententiam veterum referente, censuit Lucani, quæ & nos supra laudavimus verba, non negligendæ censuræ. Imo & Plinius, princeps inter Latinos naturæ mystes, ait cap. 5. lib. 2. *Hujus* (scilicet *aëris*) *vi suspensam cum quarto aquarum elemento, librari medio spatio tellurem.* Suggessit oportune Scriverius Lucretii versus, unde hæc ista de Matre Deum, & aërea quoque Terræ libratione; quod & Lucanus, uti & jamjam monuimus, & Claudianus etiam extulerat:

Et qui perpetuo terras ambitque vehitque
Nec premat incumbens oneri, nec cesserit aër.

Sed Lucretii, quos dixi, versus illustres sunt, & dignissimi adscriptione:

Hanc veteres Graium docti cecinere poëtæ
Sublimem in curru bijuges agitare leones,
Aëris in spatio magnam pendere docentes
Tellurem, neque posse in terra sistere Terram.

Extant lib. 2. ubi de Deum Matre: *Id.*

4 Hinc

nistrationis alternat: [4] hinc Osirin Ægyptii, ut solem esse asserant, quotiens hieroglyphicis litteris suis exprimere volunt, insculpunt sceptrum, [5] inque eo speciem oculi exprimunt, & hoc signo Osirin monstrant; significantes hunc deum Solem esse, regalique potestate sublimem cuncta despicere: quia [6] Solem Iovis oculum appellat antiquitas. Apud eosdem Apollo, qui est Sol, Horus vocatur, ex quo & horæ vigintiquatuor, quibus dies noxque conficitur, nomen acceperunt: & [7] quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horæ vocantur. Idem Ægyptii, volentes ipsius Solis nomine dicare simulacrum, figuravere raso capite, sed dextra parte crine remanente. servatus crinis docet Solem naturæ rerum numquam esse in operto. dempti autem capilli residente radice monstrant hoc sidus etiam tempore quo non visitur à nobis rursum emergendi, uti capillos, habere substantiam. eodem argumento significatur & tempus quo angusta lux est, cum velut abrasis incrementis [8] naturæque manente exstantia, ad minimum dici sol pervenit spatium; quod veteres appellavere brumale solstitium; brumam

4. *Hinc Osirim Ægyptii*] Magnus ab Ægyptiis huic idolo honos habitus. Satyrici carmen de eodem capiendum:

Exclamare libet populus quod clamat Osiri
Invento.

Clamatum autem, uti invenio in Glossis vetustis, *εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν. Idem.*

5. *Inque eo speciem oculi exprimunt*] Placet Cl. Lipsii inventum, æstimantis vix aliam notam super impressam cruci commissæ; ut pote quæ Tau literam referat cum annulo vel ansula superne. Ipsum T. *vitam venturam* interpretati Ægyptii, unde hieroglyphicis & apposite, ut & idem censet, Sol adscriptus qui auctor vitæ. Sed ipsum adisse non pigeat Notis ad primum lib. de cruce cap 8. *Idem.*

6. *Solem Iovis oculum appellat antiquitas*] Charphilides Τί ἥλιος; οὐράνιος ὀφθαλμός: *Quid Sol? cælestis oculus.* Et apud Hesiodum, Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμός. [Vide Laur. Pignorium Mensæ Isiacæ Expositione p. 16. ubi docet ab Eusebio Osirin multioculum dictum itemque à Diodoro & Plutarcho. *Idem.*

7. *Quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horæ vocantur*] Obiter Censorinum emenda cap. 19. *Eoque ver, æstatem, autumnum, hyemem,* ὥρους *& annum dici*, &c. Scribo, ὥρας. *Meurs.*

8. *Naturæque manente extantia.*] Faciendum, *angusta manente extantia*; indicio Anglicani scripti, cui, ut fere solet, assentitur vetuste cusus. *Pont.*

9. *Rursus*

mam à brevitate dierum cognominantes, id eſt, βραχὺ ἦμαρ. ex quibus latebris vel anguſtiis 9 rurſus emergens ad æſtivum hemiſphærium tanquam enaſcens in augmenta porrigitur; & tunc ad regnum ſuum perveniſſe jam creditur. propterea Ægyptii animal in Zodiaco conſecravere ea cæli parte, qua maxime annuo curſu Sol valido effervet calore; leoniſque inibi ſignum domicilium Solis appellant: quia id animal videtur ex natura Solis ſubſtantiam ducere, 10 primumque impetu & calore præſtat animalia, uti præſtat ſol ſidera; validuſque eſt leo pectore & priore corporis parte, ac degenerat poſterioribus membris. æque ſolis vis prima parte diei ad meridiem increſcit, vel prima parte anni à vere in æſtatem; mox elangueſcens deducitur vel ad occaſum qui diei, vel ad hiemem quæ anni pars videtur eſſe poſterior, idemque oculis patentibus atque igneis cernitur ſemper; ut ſol patenti igneoque oculo terram conſpectu perpetuo atque infatigabili cernit. Nec ſolus leo ſed 11 ſigna quoque univerſa Zodiaci ad naturam Solis jure referuntur,

9. *Rurſus emergens ad æſtivum hemiſphærium tanquam enaſcens in augmentum porrigitur*] Lego, *tanquam renaſcens*. Meurſ.

10. *Primumque impetu & calore præſtat animalia, ut præſtat Sol ſidera*] Leonis indolem eleganter etiam adumbravit Manilius in ejus aſteriſmo, ſed loco tamen necdum ſatis firmato. Vulgatur lib. IIII.

Hoc habet, hoc ſtudium poſtes ornare ſuperbos
Pellibus, & captas domibus configere prædas.
Et purgare metu ſilvas & vivere rapto.

Sed repperit in chirographis vir clariſſimus, *parare metu*. unde & ipſe formandum cenſuit, *purare*. ſed ſcriptum aio Poëtæ, *pacare metu*, convenientiſſime in hoc animal, quod ut dixit Macrobius præſtat cetera. Tyrannus enim dominatorque quodammodo in ſilveſtri illo ac vaſto regno eſt, quem oderunt dum metuunt. Deinde ridet magis *vivere victor*; nam in ſcriptis intelligo eſſe, *victo*, non *rapto*. Plautus, *virtute dixit vos victores vivere*, &c. Denique *Hoc habet*, fuerit, *hoc havet*. Pont.

11. *Signa quoque univerſa Zodiaci ad naturam ſolis*] Nec ſigna ſolum ſidera, ſed & reliqua quoque quæ ſtata Cenſorinus dixit ad mirabile hoc validumque aſtrum referri, Poëtis teſtibus docere non ſit difficile. Quid? Nonne Maro per *Sirium* ſtellam ſolem intellexiſſe dicendus illo verſu,

Iam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
Ardebat cælo.

Et Suidas annotat σείριον à multis exponi τὸν ἥλιον, id eſt, *Sirium ſolem*. Sed ut hoc obiter addam, *Sirius* cum indubie ſit ſtella in lingua Canis lucida, va-

feruntur, &, ut ab ariete incipiam, magna illi concordia est. nam is per menses sex hibernales sinistro incubat lateri, ab æquinoctio verno supra dexterum latus: sicut & Sol ab eodem tempore dexterum hemisphærium, reliquo ambit sinistrum. 12 Ideo & Hammonem, quem deum Solem occidentem Libyes existimant, arietinis cornibus fingunt, quibus maxime id animal valet sicut sol radiis. nam & apud Græcos ἀπὸ τοῦ κάρα κριὸς appellatur. Taurum vero ad solem referri multiplici ratione Ægyptius cultus ostendit: vel quia apud Heliopolim taurum Soli consecratum, 13 quem Neton cognominant, maxime colunt; vel quia bos Apis in civitate Memphi Solis instar excipitur; vel quia in oppido Hermunthi magnifico Apollinis templo consecratum Soli colunt taurum, Pacin cognominantes, insignem miraculis convenientibus naturæ Solis. nam & per singulas horas mutare colores affirmatur, & hirsutus setis dicitur in adversum nascentibus contra naturam omnium animalium. unde habetur veluti imago Solis in diversam mundi partem nitentis. Gemini

variant tamen auctores cujus proprie dicatur, an videlicet Orionis, an Isidis, aut denique Cephali. Pollux lib. 5. cap: 5. Icarii canem fuisse vult innuere, quod firmandum censeo assensu Nasonis. In Nuce; (*umbras,*

Quid si non aptas solem fugientibus
Finditur Icario cum cane terra, darem. Pont.

12. *Ideo & Hammonem, quem deum solem occidentem Libyes existimant, arietinis cornibus fingunt, quibus maxime id animal valet, sicut Sol radiis*] Festus Pompejus Hammonem cognominatum tradit, quia in arenâ putatur inventus, quæ Græcè ἄμμος dicitur. At propius Hebræi rem explicent, quibus *Hamma* vox *Solem* ac *calorem* disertè notat. unde & *Cham* sive *Hham* quoque dictus iisdem est, quod ejus scilicet posteri à sole usti nigrique sint. Quod autem cornibus eundem Hammonem fingi addat, inde est, quod orientales populi *cornicari* pro *radiare* seu *coruscare* acceperunt. Unde & Mosi cornua tribuuntur, quod vultus ejus coruscare ac radiare videretur. *Idem.*

13. *Quem Neton cognominant*] V. c. *Netiron*. Meurs. Hoc vocabulum Hispanicâ linguâ Marti datum supra dixit Macrobius, Sed ex Stephani mutatione: nam Ms. ibi cum editis. omnibus *Necyn*, quomodo & Ortelius allegat. Camerarius tantum & Stoeriana testantur in antiquo esse *Neton*. Hoc loco MS. cum editione anni 1500. *Neriton*. Ascensius, Vesal. Camerar. *Netiron* & plerique ad marginem antiquos habere *Neuton*, quomodo Seldenus in Ms. ut prædicat, vetustissimo invenit, cui placet *Mnevin*, quem sequitur Grotius ad Exodon, & hactenus acquiesco. *Gro.*

[14] Gemini autem, qui alternis mortibus vivere creduntur, quid aliud nisi Solem, unum eundemque significant, modo descendentem in ima mundi, modo mundi in summam altitudinem resurgentem? Cancer obliquo gressu quid aliud nisi iter Solis ostendit, qui viam nunquam rectam sed per illam semper meare sortitus est,

Obliquus qua se signorum verteret ordo;

maximeque in illo signo Sol à cursu supero incipit obliquus inferiora jam petere. De leone supra jam dictum est. Virgo autem, quæ manu aristam refert, quid aliud quam δυὰμις ἡλιακὴ quæ fructibus curat? & ideo justitia creditur; quæ sola facit nascentes fructus ad hominum usus pervenire. Scorpius totus, in quo Libra est, naturam Solis imaginatur; qui hieme torpescit, & transacta hac aculeum rursus erigit vi sua nullum naturæ damnum ex hiberno torpore perpessa. Sagittarius, qui omnium Zodiaci domiciliorum imus atque postremus est, ideo ex homine in feram per membra posteriora degenerat, quasi postremis partibus suis à superis in inferna detrusus. sagittam tamen jacit: quod indicat tunc quoque universorum constare vitam radio Solis vel ab ima parte venientis. Capricornus ab infernis partibus ad supera Solem reducens capræ naturam videtur imitari; [15] quæ dum pascitur, [16] ab imis partibus prominentium semper scopulorum alta deposcit. Aquarius nonne ipsam vim Solis ostendit? unde enim imber caderet in terras, nisi solis calor ad supera

14. *Gemini autem qui alternis mortibus*] In scripto legebatur, *motibus*. Sed ego non audio. Minutius: *Castores alternis moriuntur, ut vivant*. Manilius numerose, *Otia & æternam peragunt in morte juventam*. Pont.

15. *Quæ dum pascitur, ab imis partibus prominentium semper scopulorum alta deposcit*] Bene *deposcit*. petunt enim altum semper pascendo capræ, & dixit jam idem ante noster cap. 17. pag. 284. his verbis: *Capræ consuetudo hæc in pastu videtur, ut semper altum pascendo petat. Petit*, inquit, *altum pascendo*, id est, ut hîc loquitur, *dum pascitur*. Libri si qui *depascit* hîc habent pro *deposcit*, omnino hinc emendandi. Item p. 308. *Quod & terrenum esset, & tamen semper peteret alta pascendo*. Idem.

16. *Ab imis partibus prominentium semper scopulorum alta deposcit*] Lego, *scopulorum alta depascit*. Meurs.

17. *A quo*

ſupera traheret humorem; cujus refuſio pluvialis eſt copia? In ultimo ordine Zodiaci piſces locati ſunt: quos conſecravit Soli non aliqua naturæ ſuæ imitatio, ut cetera, ſed oſtentatio potentiæ ſideris, 17 à quo vita non ſolum aëreis terreniſque animalibus datur, ſed illis quoque quorum converſatio aquis merſa velut à conſpectu ſolis exſulat. tanta eſt vis Solis ut abſtruſa quoque penetrando vivificet.

17. *A quo vita non ſolum aëris terreniſque animalibus datur*] Melius v. c. *aëreis terreniſque*. Idem.

Cap. XXII.

Quod Nemeſis, Pan, (quem vocant Inuum) & Saturnus, aliud non ſint quam Sol.

ET, ut ad Solis multiplicem poteſtatem revolvatur oratio, 1 Nemeſis, quæ contra ſuperbiam colitur, quid aliud eſt quam Solis poteſtas? cujus iſta natura eſt ut fulgentia obſcuret & conſpectui auferat, quæque ſunt in obſcuro illuminet offeratque conſpectui. Pan ipſe, quem vocant Inuum, ſub hoc habitu quo cernitur Solem ſe eſſe prudentioribus permittit intelligi. hunc deum Arcades colunt appellantes τὸ τῆς ὕλης κύριον: non ſilvarum dominum; ſed univerſæ ſubſtantiæ materialis dominatorem ſignificari volentes. cujus materiæ vis univerſorum corporum, ſeu illa divina ſeu terrena ſint, componit eſſentiam. ergo Inui cornua barbæque prolixa demiſſio naturam lucis oſtendunt, qua ſol & ambitum cœli ſuperioris illuminat & inferiora colluſtrat. unde Homerus de eo ait;

Ὤρνυθ' ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι, ἠδὲ βροτοῖσιν.

Quid

NEmeſis, *quæ contra ſuperbiam colitur.*] Diſerte expreſſit Catullus:

Nunc audax cave ſis: preceſque noſtras
Oramus cave deſpuas ocello;
Ne pœnas Nemeſis repoſcat à te.
Eſt vehemens Dea, lædere hanc caveto.

Eſt enim *audax* hoc loco θρασὺς ex Gloſſario, quomodo neſcio an aliis ſumptum. *Pont.*

Quid fistula vel virga significent superius in habitu Attinis expressimus. Quod in capræ pedes desinit, hæc argumenti ratio est; quia materia, quæ in omnem substantiam Sole dispensante porrigitur, divinis de se corporibus effectis in terræ finitur elementum. ad hujus igitur extremitatis signum pedes hujus animalis electi sunt, quod & terrenum esset & tamen semper peteret alta pascendo; sicut Sol vel cum radios superne demittit in terras vel cum se recolligit in montibus visitur. Hujus Inui amor & deliciæ ἠχὼ creditur nullius oculis obnoxia: quod significat harmoniam cœli, quæ Soli amica est quasi sphærarum omnium de quibus nascitur moderatori; [2] nec tamen potest nostris unquam sensibus deprehendi. Saturnus ipse, qui auctor est temporum, & ideo à Græcis immutata littera κρόνος quasi χρόνος vocatur, quid aliud nisi Sol intelligendus est? cum tradatur ordo elementorum temporum numerositate distinctus, luce patefactus, nexus æternitate conductus, visione discretus: quæ omnia actum Solis ostendunt.

2. *Nec tamen potest nostris*] A Camerario, Vesaliensi, Stoer. sumserunt hoc Stephanus cum Pontano. Ms. & prisca editio Veneta τὸ *potest* non habent: & agnosco in eo putidam spissationem, cum respiciat oratio τὸ *significat*: neque enim præcedentia sola explicant secretum ἠχοῦς, sed & hæc ipsa. Lege: *quod significat harmoniam cœli Soli amicam esse, quasi sphærarum omnium, de quibus nascitur, moderatori, nec tamen nostris unquam sensibus deprehendi.* Gronov.

CAP. XXIII.

Jovem quoque, & Assyriorum Adad, eundem esse quem Solem. Tum & theologorum, & Orphei autoritate ostendi posse, omnes referri ad Solem.

NEc ipse Jupiter rex deorum Solis naturam videtur excedere: sed eumdem esse Jovem ac Solem claris docetur indiciis. nam cum ait Homerus:

Ζεὺς

Ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ ἅμα πάντες ἕποντο,
Δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις ἐλεύσεται Οὔλυμπόνδε.

Jovis appellatione Solem intelligi Cornificius scribit, [1] cui unda oceani velut dapes ministrat. ideo enim, sicut & Possidonius & Cleanthes affirmant, Solis meatus à plaga quæ usta dicitur non recedit; quia sub ipsa currit oceanus, qui terram & ambit & dividit. omnium autem physicorum assertione constat calorem humore nutriri. nam quod ait,

θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,

sidera intelliguntur; quæ cum eo ad occasus ortusque cotidiano impetu cœli feruntur, eodemque aluntur humore. θεοὺς enim dicunt sidera & stellas, ἀπὸ τοῦ θέειν, id est, τρέχειν, quod semper in cursu sint; ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖσθαι. addit poëta,

Δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις,

non dierum sed horarum significans numerum, quibus referuntur ad hemisphærii superioris exortum. Intellectum nostrũ ducunt in eandem sententiam etiam de Timæo Platonis hæc verba: Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, ἐλαύνων πτηνὸν ἅρμα, πρῶτος πορεύεται διακοσμῶν πάντα, καὶ ἐπιμελούμενος· τῷ δ' ἕπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων κατὰ ἕνδεκα μέρη κεκοσμημένη, μένει δ' ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. his enim verbis magnum in cælo ducem solem vult sub appellatione Iovis intelligi, alato curru velocitatem sideris monstrans. nam, quia in quocunque signo fuerit præstat omnia signa & sidera, signorumque præstites deos, videtur cunctos deos ducatu præire ornando cuncta ordi-
nando.

CVi unda Oceani velut dapes ministrat] Anglicanus: *cui undam Oceani*. Sed hac lectione oratio vix stat, nec vulgata sententia. Non ambigo quin scripserit longævus, *cui undam oceanus*. Et hoc est quod clarius in Somnium dixit, cap. 10. lib. 2. *Ignem æthereum physici tradidere humore nutriri*. Et statim, *ideo Sol sub Zona cœli perusta ultro citroque discurrit, ut habeat subjecti humoris alimoniam*. Pontan.

nandoque; atque ideo velut exercitum ejus ceteros deos haberi per XII. ſignorum partes diſtributos; quia ipſe duodecimi ſigni, in quocumque ſigno fuerit locum occupat. nomen autem dæmonum cum deorum appellatione conjungit; aut quia dii ſunt *δαήμονες*, id eſt, ſcientes futuri, aut, ut Poſſidonius ſcribit in libris quibus titulus eſt *περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων*, quia ex ætherea ſubſtantia parta atque diviſa qualitas illis eſt; ſive ἀπὸ τοῦ *δεομένου*, id eſt, *καιομένου*: ſeu ἀπὸ τοῦ *δαιομένου*, hoc eſt, *μεριζομένου*. Quod autem addit *μένει δ᾽ ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη*, ſignificat quia hæc ſola, quam terram eſſe accipimus, manet immobilis intra domum deorum, id eſt, intra mundum, ut ait Euripides;

> Καὶ γαῖα μῆτερ. ἑστίαν δέ σ᾽ οἱ σοφοὶ
> Βροτῶν καλοῦσιν, ἡμένην ἐν αἰθέρι.

hinc quoque oſtenditur quid de Sole & Jove ſit ſentiendum, cum alibi dicatur;

> Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας.

& alibi:

> Ηέλιός θ᾽ ὃς πάντ᾽ ἐφορᾷς, καὶ πάντ᾽ ἐπακούεις.

unde utrumque conſtat una poteſtate cenſendum. Aſſyrii quoq; Solem ſub nomine Jovis, quem Dia Heliopoliten cognominant, maximis ceremoniis celebrant in civitate quæ Heliopolis nuncupatur. 2 ejus dei ſimulacrum ſumptũ eſt de oppido Ægypti, quod & ipſum Heliopolis appellatur, regnante apud Ægyptios Senemure, ſeu idem Senepos nomine fuit: perlatumque eſt primum in eam per Opiam legatum Deleboris regis Aſſyriorum, ſacerdoteſque Ægyptios, quorum princeps fuit Partemetis; diuque habitum apud Aſſyrios poſtea Heliopolim commigravit. Cur ita factum, quáque ratione Ægypto profectum in hæc loca ubi nunc eſt poſtea ve-

2. *Ejus deii ſimulacrum ſumptum eſt*] Lego ex vet. cod. *dei*. Meurſ.

3. *Vi-*

venerit, rituque Assyrio magis quam Ægyptio colatur dicere supersedi, quia ad præsentem non attinet causam. Hunc vero eumdem Jovem Solemque esse cum ex ipso sacrorum ritu, tum ex habitu dinoscitur. simulacrum enim aureum specie imberbi instat dextra elevata cum flagro in aurigæ modum; læva tenet fulmen & spicas, quæ cuncta Iovis Solisque consociatam potentiam monstrant. Hujus templi religio etiam divinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur qui idem atque Sol est. vehitur enim simulacrum dei Heliopolitani ferculo, uti vehuntur in pompa ludorum Circensium deorum simulacra: & subeunt plerumque provinciæ proceres raso capite longi temporis castimonia puri; feruntur que divino spiritu, non suo arbitrio, sed quo deus propellit vehentes: ut videmus apud Antium promoveri simulacra Fortunarum ad danda responsa. Consulunt hunc deum & absentes missis diplomatibus consignatis: rescribitque ordine ad ea quæ consultatione addita continentur. Sic & imperator Trajanus initurus ex ea provincia Parthiam cum exercitu constantissimæ religionis hortantibus amicis, qui maxima hujusce numinis ceperant experimenta, ut de eventu consuleret rei cœptæ, egit Romano consilio prius explorando fidem religionis; ne forte fraus subesset humana: & primum misit signatos codicillos, ad quos sibi rescribi vellet. deus jussit afferri chartam, eamque signari puram & mitti, stupentibus sacerdotibus ad ejusmodi factum. ignorabant quippe condicionem codicillorum. hos cum maxima admiratione Trajanus excepit; quod ipse quoque puris tabulis cum deo egisset. tunc aliis codicillis conscriptis signatisque consuluit, an Romam perpetrato bello rediturus esset, 3 vitem centurialem deus ex muneribus in æde dedicatis deferri jussit, divisamque in partes sudario condi ac proinde ferri. exitus rei obitu

3. *Vitam centurialem deus*] V. c. *Vitem*. Optime. Clamant sequentia. *Idem*.

obitu Traiani apparuit offibus Romam relatis. nam fragmentis ſpecies reliquiarum, vitis argumento caſus futuri tempus oſtenſum eſt. Et, ne ſermo per ſingulorum nomina deorum vagetur, accipe quid Aſſyrii de Solis potentia opinentur. deo enim, quem ſummum maximumque venerantur, ‡ Adad nomen dederunt. ejus nominis interpretatio ſignificat, *unus*. hunc ergo ut potentiſſimum adorant deum: ſed ſubjungunt eidem deam nomine Adargatin; omnemque poteſtatem cunctarum rerum his duobus attribuunt, Solem terramque intelligentes, nec multitudine nominum enuntiantes diviſam eorum per omnes ſpecies poteſtatem, ſed argumentis, quibus ornantur, ſignificantes multiplicem præſtantiam duplicis numinis. ipſa autem argumenta Solis rationem loquuntur. namque ſimulachrum Adad inſigne cernitur radiis inclinatis. quibus monſtratur vim cæli in radiis eſſe Solis, qui demittuntur in terram. Adargatis ſimulacrum ſurſum verſum reclinatis radiis inſigne eſt; monſtrando radiorum vi ſuperne miſſorum enaſci quæcumque terra progenerat. ſub eodem ſimulacro ſpecies leonum ſunt, eadem ratione terram eſſe monſtrantes qua Phryges finxere matrem deum, id eſt, terram leonibus vehi. Poſtremo potentiam Solis ad omnium poteſtatum ſummitatem referri indi-

4. *Adad nomen dederunt: ejus nominis interpretatio ſignificat unus.*] Significaverit itaque appellatio Dei *unum*, at ipſe Deus Solem. Non diſcriminavit Scaliger pater exercit. CLIII. 4. *Adad*, inquit, *legi olim Solem dictum Perſarum lingua. Ejuſdem nominis in Africa radix eſt*, &c. Jacobus Rævardus libro Variarum tertio, capite decimo, ubi de Heliogabali nomine diſſerit, laudat nummum veterem, cum hac inſcriptione: SACERDOS. DEI. SOLIS. ELAGAB. Unde videndum ait, monente Cl. V. Guidone Laurino, num hoc Macrobii loco pro ADAD, AGAB refingendum ſit. *Adad* Aſſyriis *unum* notaſſe, ſed *Abad* vel *Elbad* potius ſcribendum, docent me harum ſeu Orientalium linguarum peritiores: tum & confundi ſubinde, cum etiam *Badad* vox Orientalibus ſit *ſolus* ſeu *unicus*. ut ita *Adad*, omiſſa perperam primore litera, pro *Badad* hoc loco accepta videatur, poſitaque. His adde alia quædam notata Seldeno cap. 6. Syntagmatis lib. I. de Dis Syris. *Pontan.*

Nomen dederunt] Ἀδὼδ Philoni Biblienſi. Sed *Abad* legendum monet Scaliger in Notis ad Fragmenta operi de Emendat. Tempor. ſubjecta. Ubi etiam Syris ipſis *Atergata* deam, quam mox *Adargatin* nuncupat Macrobius, efferri idem obſervat. *Idem.*

n

indicant theologi; qui in ſacris hoc breviſſima precatione demonſtrant, dicentes, ἥλιε παντοκράτορ, κόσμου πνεῦμα, κόσμου δύναμις, κόσμου φῶς. Solem eſſe omnia & Orpheus teſtatur his verſibus:

Κέκλυθι τηλεπόρου δίνης ἑλικαύγεα κύκλον.
Οὐρανίαις στροφάλιγξι περίδρομον αἰὲν ἑλίσσων.
Ἀγλαὲ Ζεῦ Διόνυσε, πάτερ πόντου, πάτερ αἴης,
Ἥλιε παγγενέτορ, παναίολε, χρυσοφεγγές.

CAP. XXIV.

De laudibus variaque eruditione Vergilii. Tum de iis quæ ſequentibus libris per ordinem ſunt explicanda.

HIc, cum Prætextatus feciſſet finem loquendi, omnes in eum affixis vultibus admirationem ſtupore prodebant: dein laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionem; affirmantes hunc eſſe unum arcanæ deorum naturæ conſcium, qui ſolus divina & aſſequi animo & eloqui poſſet ingenio. Inter hæc Euangelus, Equidem, inquit, miror potuiſſe tantorum poteſtatem numinum comprehendi. verum, quod Mantuanum noſtrum ad ſingula cum de divinis ſermo eſt teſtem citatis, gratioſius eſt quam ut judicio fieri putetur. an ego credam quod ille cum diceret,

Liber & alma Ceres,

pro Sole & luna, non hoc in alterius poëtæ imitationem poſuit, ita dici audiens, cur tamen diceretur ignorans? niſi forte, ut Græci omnia ſua in immenſum tollunt, nos quoque etiam poëtas noſtros volumus philoſophari: cum ipſe Tullius, qui non minus profeſſus eſt philoſophandi ſtudium quam loquendi, quotiens aut de natura deorum aut de fato aut de divinatione diſputat, gloriam quam oratione conflavit incondita rerum relatione minuat. Tum Symmachus, De Cicerone, Euangele, qui convitiis impenetrabilis eſt,

post videbimus. nunc, quia cum Marone nobis negotium est, respondeas volo utrum poëtæ hujus opera instituendis tantum pueris idonea judices, an alia illis altiora inesse fatearis: videris enim mihi ita adhuc Vergilianos habere versus, qualiter eos pueri magistris prælegentibus canebamus. Immo pueri cum essemus, Symmache, sine judicio mirabamur: inspicere autem vitia nec per magistros nec per ætatem licebat; quæ tamen non pudenter quisquam negabit, cum ipse confessus sit. qui enim moriens poëma suum legavit igni, quid nisi famæ suæ vulnera posteritati subtrahenda curavit? nec immerito. erubuit quippe de se futura judicia, si legeretur petitio deæ precãtis filio arma à marito cui soli nupserat, nec ex eo prolem suscepisse se noverat; vel si mille alia multum pudenda seu in verbis modo Græcis modo barbaris, seu in ipsa dispositione operis deprehenderentur. Cumque adhuc dicentem omnes exhorruissent: subtexit Symmachus; Hæc est equidem, Euangele, Maronis gloria, ut nullius laudibus crescat, nullius vituperatione minuatur. verum ista, quæ proscindis, defendere quilibet potest ex plebeia grammaticorum cohorte; ne Servio nostro, qui priscos, ut mea fert opinio, præceptores doctrina præstat, in excusandis talibus quæratur injuria. sed quæro utrum, cum poëtica tibi in tanto poëta displicuerit, nervi tamen oratorii qui in eodem validissimi sunt placere videantur. Hæc verba primum Euangeli risus excepit. deinde subjecit: Id hercule restat denique ut & oratorem Vergilium renuntietis. nec mirum, cum & ad philosophos eum ambitus vester paulo ante provexerit. Si in hac opinione es, inquit Symmachus, ut Maro tibi nihil nisi poëticum sensisse æstimetur, licet hoc quoque eidem nomen invideris: audi quid de operis sui multiplici doctrina ipse pronunciet. ipsius enim Maronis epistola, qua compellat Augustum, ita incipit: *Ego verò frequentes à te litteras accipio.* & infra: ***De Ænea quidem meo; si mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. sed tanta inchoa-***

ta

ta res est, [1] *ut pæne vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar: cum præsertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus multoque potiora impertiar.* Nec his Vergilii verbis copia rerum dissonat, quam plerique omnes litteratores pedibus illotis prætereunt, tamquam nihil ultra verborum explanationem liceat nosse grammatico. ita sibi belli isti homines certos scientiæ fines, & velut quædam pomœria & effata posuerunt; ultra quæ si quis egredi audeat, [2] introspexisse in ædem deę, à qua mares absterrentur, existimandus sit. sed nos, quos crassa Minerva dedecet, non patiamur abstrusa esse adyta sacri poëmatis; sed arcanorum sensuum investigato aditu, doctorum cultu celebranda præbeamus reclusa penetralia. & ne videar velle omnia unus amplecti, spondeo violentissima inventa vel sensa rhetoricæ in Vergiliano me opere demonstraturum. Eusebio autem oratorum eloquentissimo non præripio de oratoria apud Maronem arte tractatum; quem & doctrina & docendi usu melius exsequetur. reliquos omnes qui adestis impense precatus sim ut quid vestrum quisque præcipuum sibi annotaverit de Maronis ingenio velut [3] ex symbolo conferamus. Mirum in modum alacritatem omnibus qui aderant hæc verba pepererunt. & assurgens quisque in desiderium alios audiendi, non vidit & se in idem munus vocandum. itaque hortatu mutuo concitati in assensum facile ac libenter animati sunt: intuentesque omnes Prætextatum orabant ut judicium suum primus aperiret,

UT *pæne vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar.*] Epistola Maronis est ad Augustum, excusantis operis inchoati moram. Sed aberat à Scripto, *vitio*. Fallor? an scripserat Maro: *Penuria mentis?* *Penuria* enim, teste Festo, *id est, quod pene minus sit quam necesse est.* Conjecturam tamen quis præstet? *Pontan.*

2. *Introspexisse in ædem Deæ, à qua mares absterrentur*] Idem, *exterrentur*, nisi fuerit, *externantur*. *Mares* autem γυναικῶς accipio, nam nec bestias mares intrare fas fuit. Juvenalis:

Illuc, testiculi sibi conscius unde fugit mus,
Intulerit. Idem.

3. *Ex symbolo conferamus*] Anglicanus idem, *symbola*. *symbolum*, item, *symbolus* & *symbola* indifferenter dici litteratoribus observatum est. Macrobius iterum pag. 213. *Diem totum doctis fabulis velut ex symbola conferendis daturi.* Idem.

4. *In*

riret, ceteris per ordinem quem casus sedendi fecerat secuturis. & Vettius: Equidem inter omnia, quibus eminet laus Maronis, hoc assiduus lector admiror, quia doctissime jus pontificium tamquam hoc professus 4 in multa & varia operis sui arte servavit. 5 &, si tantæ dissertationis sermo concesserit, promitto fore ut Vergilius noster pontifex maximus asseratur. post hunc Flavianus, Apud poëtam nostrũ, inquit, tantam scientiam juris auguralis invenio, ut, si aliarum disciplinarum doctrina destitueretur, hæc illum vel sola professio sublimaret. Eustathius deinde, Maxime, inquit, prædicarem quanta de Græcis cautus & tamquã aliud agens, modo artificii dissimulatione, modo professâ imitatione transtulerit; ni me major admiratio de astrologia totaque philosophia teneret, quam parcus & sobrius operi suo nusquam reprehendendus aspersit. Furius Albinus alterum fovens Prætextati latus, juxtaque eum Cæcina Albinus ambo vetustatis affectationem in Vergilio prædicabant; alter in versibus, Cæcina in verbis. Avienus, Non assumam mihi, ait, ut unam aliquam de Vergilianis virtutibus audeam prædicare; sed, audiendo quæcumque dicetis si quid vel de his mihi videbitur, vel jamdudum legenti adnotandum visum est, opportunius proferam: modo memineritis à Servio nostro exigendum, ut quicquid obscurum videbitur, 6 quasi litteratorum omnium longe maximus palam faciat. His dictis & universo cœtui complacitis, Prætextatus cum in se conversa omnium ora vidisset, Philosophia, inquit, quod unicum est munus deorum & disciplina disciplinarum, honoranda est anteloquio. unde meminerit Eustathius primum sibi

4. *In multa & varia operis sui arte*] *Parte*, libri vet. *Pontan.*

Assurgens quisque in desiderium alios audiendi non, &c.] Scriptus iterum, *audienti non invidit*. Verum erit, *audiendi, non invidit*. Et puto mens liquet. *Id.*

5. *Et, si tantæ dissertationis sermo concesserit.*] Idem habet, *sermo non cesserit*. Et recte. *Idem.*

6. *Quasi litteratorum omnium longe maximus palam faciat.*] Præclarum hoc de Servio elogium. In Scripto tamen erat: *longius maxime palam faciat*. Ambigo an fuerit, *linguis maxime p. f.* Id.

7. Vt

ſibi locum ad diſſerendum omni alia profeſſione cedente conceſſum. huic tu, mi Flaviane, ſuccedes; ut & auditu veſtro recreer, & aliquanto ſilentio inſtaurem vires loquendi. Inter hæc ſervilis moderator obſequii, cui cura vel adolendi Penates, vel ſtruendi penum, & domeſticorum actuum miniſtros regendi, admonet dominum familiam pro ſollemnitate annui moris epulatam. hoc enim feſto religioſæ domus prius famulos inſtructis tamquam ad uſum domini dapibus honorant: & ita demum patribus familias menſæ apparatus novatur. inſinuat igitur præſul famulicii cœnæ tempus & dominos jam vocare. tum Prætextatus: Reſervandus igitur eſt Vergilius noſter ad meliorem partem diei, ut mane novum inſpiciendo per ordinem carmini deſtinemus. nunc hora nos admonet, 7 ut honore veſtro hæc menſa dignetur. Sed & Euſtathius 8 & poſt hunc Symmachus meminerint craſtina diſſertatione ſervari ſibi anteloquii functionem. & Flavianus: Ex placita jam vos lege convenio, ut ſequenti die Penates mei beari ſe tanti cœtus hoſpitio glorientur. His cum omnes aſſenſi eſſent: ad cœnam, alio aliud de his quæ inter ſe contulerant reminiſcente, approbanteque, cũ magna alacritate animi conceſſerunt.

7. *Vt honore veſtro hac menſa dignetur.*] Αρχαϊζει. *dignor* paſſive protulit ſecutus Maronem:

Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo.

Imo Plautum potius, qui in re conviviali ſimiliter dixerat, abſque correctoribus fuiſſet, Pſeudolo, Scen. *Quid hoc.*

Ita victu excurato, ita munditiis dignati,

Itaque in loco feſtivo ſumus feſtive accepti.

Ita, inquam, dixerat Accius, & hodieque legeremus ſi per iſtos licuiſſet, quorum opera contaminate vulgatur: *Ita munditiis digni ab.* Et conatus aliquando mederi vir doctus, *ita munditiis digne ab.* At nobis, niſi me ludat amabilis inſania, alluxit hic melior & verior Phœbus. *Idem.*

8. *Et poſt hunc Symmachus*] In repetitione ordinis, quo quiſque in futurum diem de Vergilio diceret, ſummam diſſimilitudinem admittit convivii modimperator: nam cum Flaviano ſecundas partes dediſſet, nunc dat Symmacho; eo indignius, quod progenerum proſocero præponit. Sed talis hic quoque Macrobius in Stephani tabulis patet. Ms. & editi omnes pariter, *Et poſt hunc Nicomachus.* Rectiſſime, id enim fuit nomen Flaviani, qui dicebatur VIRIUS NICOMACHUS FLAVIANUS, ut docemur apud Scriverium ex inſcriptione, cujus fidem hic locus vehementer firmat. *Gronov.*

AVRE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inluſtris

[1] CONVIVIORUM SECUNDI DIEI SATURNALIORUM.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

Qua occaſione de jocis ac dicteriis veterum, ſermo ortus fuerit inter convivas.

HIc ubi modeſtus edendi modus ceſſare fecit caſtimoniam ferculorum, & convivalis lætitia minuſculis poculis oriebatur : Avienus ait ; Bene ac ſapienter Maro noſter tumultuoſum ac ſobrium uno eodemque verſu deſcripſit ſub paucorum verborum immutatione convivium. nam ubi ſub apparatu regio procedere ſolet luxus ad ſtrepitum,

Poſtquam prima, inquit, *quies epulis* :

at, cum Heroës caſtigatis dapibus aſſidunt, non reducit quietem, quia nec præceſſit tumultus : ſed inquit ;

Poſtquam exempta fames epulis.

Noſtrum hoc convivium, quod & heroïci ſeculi pudicitiam, & noſtri conduxit elegantiam, in quo ſplendor ſobrius & diligens parſimonia, Agathonis convivio, vel poſt magni-

COnviviorum ſecundi Diei] Hæc conviviorum in dies diſcretio Stephani Jolius inventum eſt. SECUNDI hic DIEI conventum fecit qui revera adhuc PRIMI eſt. Hoc ſi mihi non creditur, credatur vel exodio libri præmiſſi, ubi non diſceſſus indicitur, ſed ad epulas & pocula conceſſus. De cetero ſuo videbimus loco. *Pontanus.*

2. Qui

magniloquentiam Platonis non componere tantum, ſed nec præferre dubitaverim. nam ipſe rex menſæ nec in moribus Socrate minor, & in Republica philoſopho efficacior. ceteri qui adeſtis eminentiores eſtis ad ſtudia virtutum, quam, ut poëtis comicis & Alcibiadi, [2] qui tantum fuit fortis ad crimina, aliiſque quibus frequens illud convivium fuit, vos quiſquam æſtimet comparandos. Bona verba quæſo, Prætextatus ait, circa reverentiam tantum Socraticæ majeſtatis, nam reliquis qui in illo fuere ſympoſio, hæc lumina quis non præponenda conſentiat: ſed quorſum tibi, Aviene, hoc tendit exemplum? Quia ſub illorum, inquit, ſupercilio non defuit qui pſaltriam intromitti peteret, ut puella ex induſtria ſupra naturam mollior, [3] canora dulcedine & ſaltationis lubrico exerceret illecebris philoſophantes. illic hoc fieri tentatum eſt, ut Agathonis victoria celebraretur. nos honorem dei, cujus hoc feſtum eſt, nullo admixtu voluptatis augemus. neque ego ſum neſcius, vos nec triſtitiam [4] nec nubilum vultum in bonis ducere; nec Craſſum illum, quem Cicero, auctore Lucilio, ſemel in vita riſiſſe ſcribit, magnopere mirari. Ad hæc Prætextatus cum diceret, ludicras voluptates nec ſuis Penatibus aſſuetas, nec ante cœtum tam ſerium producendas: excepit Symmachus; Quia

Satur-

2. *Qui tantum fuit fortis ad crimina*] Juvenal. *Solaque libidine fortis*. Et Seneca rhetor. *In iſtis vulſis atque expolitis & nuſquam niſi in libidine viris quærite oratores*. Idem.

3. *Canora dulcedine & ſaltationis lubrico*] Intelligit Gaditanas ſaltationes; molles illas & oppido ſalaces. Iterum Juvenalis Sat. 11.

Forſitan expectes, ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plauſuque probatæ
Ad terram tremulo deſcendant clune puellæ,
Irritamentum Veneris languentis, & acres
Divitis urticæ.

Et audeo dicere in mentem fuiſſe Macrobio hæc ipſa Satyrici verba. Certe adumbravit quam proxime. *Idem.*

4. *Nec nubilum multum in bonis ducere*] Ita Steph. At Anglicanus & vetuſte omnes cuſi, *nubilum vultum*. & ita reponi fecimus. Alluſum, ut puto, ad iſtud vetus: *Super omnia vultus Acceſſere boni, nec iners pauperque voluntas*. Cyprianus de Lapſis: *Veſte mutatâ, neglecto capillo, vultu nubilo*, &c. *Idem.*

5. *Hæc*

Saturnalibus optimo dierum,

ut ait Veronensis poëta, nec voluptas nobis ut Stoicis tamquam hostis repudianda est; nec ut Epicureis summum bonum in voluptate ponendum, excogitemus alacritatem lascivia carentem. &, ni fallor, inveni, ut jocos veterum ac nobilium virorum edecumatos ex multijugis libris relatione mutua proferamus. 5 hæc nobis sit litterata lætitia & docta cavillatio, 6 vicem planipedis & sabulonis impudica & prætextata verba jacientis, ad pudorem ac modestiam versus imitata. hæc res & cura & studio digna veteribus visa est. 7 Et jam primum animadverto duos, quos eloquentissimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad jocorum venustatem ceteris præstitisse. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut post mortem ejus comœdiæ, quæ incertæ ferebantur, Plautinæ tamen esse de jocorum copia noscerentur. Cicero autem quantum in ea re valuerit quis ignorat, qui vel liberti ejus libros, 8 quos is de jocis patroni composuit, quos quidam ipsius

5. *Hæc nobis sit literata lætitia & docta cavillatio, vicem planipedis*] Tale quoque Prisci symposium, apud Martial.

Quod optimum sit disputat convivium
Facunda Prisci pagina:
Et multa dulci, multa sublimi refert,
Sed cuncta docto pectore.
Quod optimum sit quæritis convivium?
In quod choraules non venit.

Planipides vero *neaniscologi* sunt, ut docet ad illud Juvenalis, *Planipedes audit Fabios*, interpres vetus. Sed videndum num apud interpretem illum legi præstet, *nealeschologi*. Illud enim quo magis cogito magis evilet. Certe, qui delicet, optem. *Pontan.*

6. *Vicem planipedis & sabulonis*] Pro *sabulonis* legendum putat Theo. Marcilius ad Suetonium, *subulonis*. At Salmasius ad eundem Suetonium, qui Parisiis excusus, mavult: *fabulonis*. idque ex Glossis Isidori, in quibus, *Fabulo*, congerro exponitur, item *Fabulo, fabulas componens*. Et *Fabulones, fabularum inventores*. [Verum Festus, *Subulo*, inquit, Tusca est dictio, qua significatur tibicen, quod ipsum & Q. Ennius poëta in hoc versu posuit: Subulo quondam marinas propter stabat aquas. Vide Petrum Crinitum lib. 18. cap. 5. Glossarium, *subulo αὐλητής*. Posteriorem hanc emendationem non respuat sententia Prisci, verbis Martialis supra positis expressa, qua statuitur, *optimum esse convivium, in quod choraules non venit*. At alteram illam quæ *fabula* legit, videntur ipsa Macrobii verba suadere qui de verbis prætextis & impudicis hic agit; hæc scilicet abesse præcipue à conviviis debere.] *Idem.*

7. *Et jam primum animadverto duos*] Ineptam reddit orationem immissa vox, *jam*, eliminanda fide libri. *Idem.*

8. *Quos is de jocis patroni composuit*] Ejus-

ipsius putant esse, legere curavit? quis item nescit consularem eum scurram ab inimicis appellari solitum? quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. Atque ego, ni longum esset, referrem, in quibus causis cum nocentissimos reos tueretur victoriam jocis adeptus sit. ut ecce, pro L. Flacco; quem repetundarum reum joci opportunitate de manifestissimis criminibus exemit. is jocus in oratione non exstat: mihi [9] ex libro Fusii Bibaculi notus est, & inter alia ejus dicta celebratur, sed in hoc verbum non casu incidi: volens feci. jocos enim hoc genus veteres nostri dicta dicebant. testis idem Cicero, qui in libro epistolarum ad Cornelium Nepotem secundo sic ait; *Itaque nostri, cum omnia quæ dixissemus dicta essent, quæ facete & breviter & acute locuti essemus,* [10] *ea proprio nomine appellari dicta voluerunt.* hæc Cicero. Novius vero Pomponiusque jocos [11] non raro dicta nominant: Marcus etiam Cato ille Censorius argute jocari solitus est. horum nos ab invidia muniret auctoritas, etiam si nostris cavillaremur. at, cum veteribus dicta referamus; ipsa utique auctorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inventū: agite; quod cuique de dictis talibus in mentem veniet, vicissim memoriam nostram excitando referamus. Placuit universis lætitiæ excogitata sobrietas: & ut Prætextatus incipiendo auctoritatem de exemplo præberet hortati sunt.

CAP.

Ejusmodi antiquitus libelli, *Ineptiæ* inscripti. Tranquillus de Cajo Melisso Grammatico: *Atque ut ipse tradit, sexagesimum ætatis annum agens libellos* INEPTIARUM *qui nunc* JOCORUM *inscribuntur, componere instituit; absolvitque centum & quinquaginta.* Poëtæ illud hinc fortassis capiendum:

Turpe est difficiles habere nugas,
Et stultus labor est ineptiarum. Idem.

9. *Ex libro Fusii Bibaculi*] Macrobius lib. 3. cap. 2. *Valesii & Fusii dicti prius, nunc Valerios & Furios dicimus.* Non itaque hîc mendum sed scribendi vetus norma. *Idem.*

10. *Ea proprie nomine appellari dicta voluerunt*] Plautus Sticho Sc. ult. Act. 2. *Ibo intro ad libros, & discam de dictis melioribus.* [Varro de Ling. Lat. *Hinc appellatum dictum in mimo, ac dictiosus. Hinc in manipulis castrensibus dicta ducibus.* Martial. *Consuevere jocos vestri quoque ferre triumphi, Materiam dictis nec pudet esse ducem.* Videndæ Animadvers. Casauboni ad librum 1 Suetonii cap. 26.] *Idem.*

11. *Non raro dicta nominant*] Nihil id novi, nam jam docuerat ex Cicerone. Sed aliud vult & servat liber, in quo: *dicteria.* Varro ὄνος λύρας.

Et orthophallica attulit psalteria;
Quibus sonant in Gracia dicteria. Id.

CAP. II.

De diversorum jocis atque dicteriis.

TUm ille: Dictum volo hostis referre sed victi, & cujus memoria instaurat Romanorum triumphos. Annibal Karthaginiensis apud regem Antiochum profugus facetissime cavillatus est. ea cavillatio hujuscemodi fuit. Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum populo Romano facturus comparaverat: convertebatque exercitum insignibus argenteis & aureis florentem. inducebat etiam currus cum falcibus, & elephantos cum turribus, equitatumque frenis & ephippiis, monilibus ac phaleris præfulgentem. atque ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus [1] gloriabundus Annibalem aspicit; &, Putasne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? tunc Pœnus eludens ignaviam imbelliamque militum ejus pretiose armatorum, Plane: inquit, satis esse credo Romanis hæc, etsi avarissimi sunt. Nihil prorsus neque tam lepide neque tam acerbe dici potest. Rex de numero exercitus sui ac de æstimanda æquiperatione quæsiverat: respondit Annibal de præda.

Flavianus subjecit: Sacrificium apud veteres fuit, [2] quod vocabatur propter viam. in eo mos erat ut si quid ex epulis superfuisset [3] igne consumeretur. hinc Catonis jocus est, nam Q. Albidium quendam, qui sua bona comedisset, & novissime domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidisset,

GLoriabundus Hannibalem aspicit] Scriptus, *inspicit*. Gloss. *inspicit*, ἐπιβλέπει Petron. Arbiter: *anumque inspicere diligentius cœpi.*

MS. habet *inspicit:* quam lectionem confirmat Scriverius Martialis sui loco, *Inspectum velut emtor aut lanista.* & aliis. *Pontanus.*

2. *Quod vocabatur propter viam*] Emendavit ex Festo Turnebus vulgo, *proterviam*. Plautus Rudente Sc. 2. Act. 1. *Propter viam illi sunt vocati ad prandium.* Videnda ad eum locum editio Taubmanni. Erasmus in chiliad. ut proverbium adducit, sed ut vulgo editum, *proterviam fecit*. Unde & perperam nec suo sensu explicat. *Idem.*

3. *Igne consumeretur*] Idem Scriptus, combu-

ſet, propter viam feciſſe dicebat: quod comeſſe non potuerit, id combuſſiſſe.

Symmachus deinde: Mater M. Bruti Servilia, cum precioſum ære parvo fundum abſtuliſſet à Cæſare, ſubjiciente haſtæ bona civium, non effugit dictum tale Ciceronis: Equidem quo melius emptum ſciatis comparavit Servilia hunc fundum + Tertia deducta. Filia autem Serviliæ erat Junia Tertia; eademque C. Caſſii uxor, laſciviente Dictatore tam in matrem quam in puellam. tunc luxuriam ſenis adulteri civitas ſubinde rumoribus jociſque carpebat, ut mala non tantum ſeria forent.

Poſt hunc Cæcina Albinus: Plancus in judicio forte amici cum moleſtum teſtem deſtruere vellet, interrogavit, quia ſutorem ſciebat, quo artificio ſe tueretur: ille urbane reſpondit; gallam ſubigo. ſutorium hoc habetur inſtrumentum; quod non inficete in adulterii exprobrationem ambiguitate convertit. nam Plancus in Mævia Galla nupta male audiebat.

5 Secutus eſt Furius Albinum: Poſt Mutinenſem fugam

combureretur. Quæ vox in re ſimili apud Feſtum: *Culina vocatur locus, in quo epulæ in funere comburuntur*. Idem.

4. *Tertia deducta*] Ex ambiguo jocus. *Tertia* aut filia Serviliæ intelligi potuit aut pecuniæ dandæ portio. Deducitur ſive aufertur in emptionibus pars pretii, in re amorum puella. Tibullus: *Vt juveni primum virgo deducta marito*. Quod Naſo imitatus in Faſtis: *Cum primum cupido Venus eſt deducta marito*. Hujus contrarium eſt, *producere*: producebantur enim meretrices. Petron. *Rogavi ut in platanona produceret dominam*. unde Gloſſæ, *produt*, προαγωγός, Græcæ, προαγωγὸς, πορνοβοσκὸς, *lenocinator*. At *deducere* in iiſdem ἑλκω exponitur, quod eſt ſibi vindicare & veluti adoptare. Sed antequam claudo, obnoxium mihi reddam, ſi fors, D. Hieronymum Epiſtola de vitando ſuſpecto contubernio. Vox enim iſta Gloſſarii, πορνοβοσκὸς ibi reſtituenda videatur, ubi editur: *Si autem & tertius ille γηροβόσκος tuus, abire non vult & ſeditiones ac turbas concitat, fit biga, fit triga.* Nam & Eraſmus in Scholiis admonet varie eam dictionem in libris adſcriptam; & hanc, quia commodiſſima viſa, reſervatam. At πορνοβοσκὸς ex filo totius epiſtolæ omnino probabilius; & alluſerat quoque ſupra Epiſtola ad Chromatium: *acceſſit huic patellæ (juxta tritum populi ſermone proverbium) dignum operculum, Lupicinus ſacerdos*. *Lupicinus* enim, ut ego reor, detortum huc vocabulum eſt. *Idem*.

5. *Secutus eſt Furius Albinum*.] Malit idem Scriverius *Albinus*. Idem.

gam quærentibus quid ageret Antonius, respondisse familiaris ejus ferebatur: Quod canis in Ægypto: bibit & fugit, quando in illis regionibus constat canes raptu crocodilorum exterritos currere & bibere.

Eustathius deinde: Publius Mucium inprimis malivolum cum vidisset solito tristiorem, Aut Mucio, inquit, nescio quid incommodi accessit, aut nescio cui aliquid boni.

Inde Avienus, [6] Faustus Sullæ filius, cum soror ejus eodem tempore duos mœchos haberet, Fulvium fullonis filium & Pompejum Maculam, Miror, inquit, sororem meam habere maculam, cum fullonem habeat.

Hic Euangelus: Apud L. Mallium, qui optimus pictor Romæ habebatur, Servilius Geminus forte cœnabat: cumque filios ejus deformes vidisset; non similiter, inquit, Malli fingis & pingis. & Mallius, In tenebris enim fingo, inquit; luce pingo.

Eusebius deinde, Demosthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cujus formam tunc Græcia mirabatur, accessit, ut & ipse famoso amore potiretur. qui, ubi dimidium talentum [7] unius precium noctis audivit, discessit hoc dicto: οὐκ ἀγοράζω τοσούτου μεταμελῆσαι.

Inter hæc, cum Servius ordine se vocante per verecundiam sileret, Omnes nos, inquit Euangelus, impudentes grammatice pronuntias, si tacere talia vis videri tuitionem pudoris. unde neque tuum nec Disarii aut Hori supercilium liberum erit à superbiæ nota, ni Prætextatum & nos velitis imitari.

Tunc

6 *Faustus Sullæ filius.*] *Libertum Sullæ* non filium agnoscunt Brusonius Facetiar. lib. 4. cap. 4. Et Lycosthenes Titul. de adulterio. Idem.

7. *Unius pretium noctis*] Mos iste paciscendi noctes ex Comicis, poëtis, aliisque notus. Apul. *Cum ipso de uxoris noctibus paciscuntur.* Iterum, *Votis nuptialibus pacto jugali pridem destinatus.* Sed ut id notum, ita non item Petronium sic emendandum loco, qui passim & corrupte hactenus in hunc modum editus: *Propudor, quemadmodum mulier secutuleia, unius noctis tactu omnia vendidit.* Quid enim est *unius noctis tactu?* At, *unius noctis pacto*, non conjectura sed res est. *Pont.*

8. *Ota-*

Tunc Servius, postquam magis silentium erubescendum vidit, ad libertatem se similis relationis animavit. Marcus, inquit, [8] Otacilius Pitholaus cum Caninius Revilius uno tantum die consul fuisset, dixit: *Ante flamines, nunc consules diales fiunt.*

Nec Disarius ultra exprobrationem taciturnitatis exspectans, ait: * * * * * *

Post hunc Horus quoque, Affero ad vos, inquit, δίστιχον Platonis, quo ille adolescens luserit, cum tragœdiis quoque eadem ætate præluderet:

Τὴν ψυχὴν, Ἀγάθωνα φιλῶν, ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον.
ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων, ὡς διαβησομένη.

Orta ex his lætitia, & omnibus [9] in censorium judicium remissis, ac retractantibus quæ à singulis [10] antiquæ festivitatis sapore prolata sunt, Symmachus ait: Hos Platonis versiculos [11] quorum magis vetustatem an brevitatem mireris incertum est, legisse me memini in Latinum tanto latius versos quanto solet nostra quam Græcorum lingua brevior & angustior æstimari: &, ut opinor, hæc verba sunt:

Dum semihulco savio
Meum puellum savior:

Dulcem-

8. *Otacilius Pitholaus*] Et ita legendum ex veteri nummo censuit ad Tranquillum Torrentius. In aliis est *Votacilius*. Exstat iterum hujus vocabulum apud Suetonium de claris Rhetoribus. At ibi *Lucius* prænomen est non *Marcus*: Item *Pilitus* agnomen non *Pitholaus*. *Lucius*, inquit, *Otacilius Pilitus servisse dicitur, atque etiam hostiarius, veteri more, in catena fuisse*. Et notandum idem hoc dictum Otacilio hîc tributum, repeti lib. 7. cap. 1. & Ciceroni tribui. *Idem*.

9. *In censorium judicium remissis*] Non est, quod multis exagitemus hoc censorium judicium Vett. omnes *censorium risum*, me disceptante, adnodum blande. Dicere vult convivas post hæc dicta in risum resolutos, non ineptum illum cachinnum, sed ut decebat tanta lumina, ponderando eorum sales, & docte examinantes, in quibus foret excitatius acumen, quod ipsum augebat hilaritatem. *Gronov.*

10. *Antiquæ festivitatis sapore*] Petron. *Adolescens quoniam sermonem habes non publici saporis*. Pont.

11. *Quorum magis vetustatem an brevitatem mireris incertum est*] Ita etiam in v. c. Lego tamen *quorum magis venustatem*. Meurs. Plane nihil est in illis, quod vetustatem linguæ aut simplicitatem redoleat. *Venustatem* habet jam Camerar. Vesal. Stoer. *Gronov.*

 12. *Cucur-*

Dulcemque florem spiritus
Duco ex aperto tramite:
Anima ægra amore & saucia
12 *Cucurrit ad labias mihi,*
Rictumque in oris pervium
Et labra pueri mollia
13 *Rimata itiner transitus*
Ut transiliret nititur.
Tum si moræ quid pluscula
14 *Fuisset in cœtu osculi,*
Amoris igni percita
Transisset, & me linqueret:
Et mira prorsus res fieret,
Ut ad me fierem mortuus,
15 *Ad puerum ut intus viverem.*

12. *Cucurrit ad labias mihi*] Plautus Sticho: *Refer ad labias tibias.* In Anglicano tamen erat, *ad labiam mihi.* Po.

13. *Rimata itiner transitus*] Emenda Agell. lib. 19. cap. 11. ubi male *itineri transitus.* Est verò *Itiner* nominativus antiquus. Invenio & apud Manilium lib. 1. & Capellam lib. 9. *Meurs.*

14. *Fuisset in cœtu osculi*] Aliæ editiones: *coïtu osculi.* Sed dixit Ausonius: *Ubi lassa libido fœmineos cœtus & non sua bella lacessit*, ex Lucretio, ut puto, qui lib. 3.

Nil tamen hoc ad nos qui cœtu conjugioque
Corporis atque animæ consistimus uniter apti.

[Q. Curtius lib. IX. *amnium cœtum* ad eandem hanc formam dixit. Verba ejus sunt: *Cæterum amnium cœtus maritimis similes fluctus movent.*] Aristænetus μίξιν appellavit lib. 2. c. 18. Καὶ ἡ μίξις αὕτη γλυκεῖα γίνεται τῶν ψυχῶν. Quod indubie manavit ab hoc Petron. *Animarum quoque mixturam facerent.* Pont.

15. *Ad puerum intus viverem*] Augeo unâ voce: *Ad puerum at intus viverem.* Ex Agellio. *Meurs.*

CAP. III.

De jocis M. Tullii Ciceronis.

SEd miror omnes vos joca tacuisse Ciceronis, in quibus facundissimus, ut in omnibus, fuit. &, si videtur, ut æditu-
tuus

UT *æditnus responsa numinis sui prædicat*] Seneca, *Non sunt ad cœlum elevandæ manus, nec exorandus æditnus ut nos ad aures simulachri, quasi magis* exau-

tuus responsa numinis sui prædicat, ita ego quæ memoria suggesserit refero dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis ille sic incipit:

M. Cicero, cum apud Damasippum cœnaret, & ille mediocri vino posito diceret, *Bibite falernum hoc, annorum quadraginta est*: *Bene*, inquit, *ætatem fert*.

Idem cum Lentulum [2] generum suum exiguæ naturæ hominem longo gladio accinctum vidisset, *Quis*, inquit, *generum meum ad gladium alligavit?*

Nec Q. Ciceroni fratri circa similem mordacitatem pepercit. nam cum in ea provincia, quam ille rexerat, vidisset clypeatam imaginem ejus ingentibus lineamentis usque ad pectus ex more pictam (erat autem Quintus ipse staturæ parvæ) ait, *Frater meus dimidius major est quam totus*.

In consulatu Vatinii, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur: *Magnum ostentum*, inquit, *anno Vatinii factum est; quod illo consule nec bruma, nec ver, nec æstas, nec autumnus fuit*. Querenti deinde Vatinio quod gravatus esset domum [3] ad se infirmatum venire respondit; *Volui in consulatu tuo venire: sed nox me comprehendit*. ulcisci autem se Cicero videbatur, ut qui respondisse sibi

exaudiri possimus, admittat. Prope est à te Deus, tecum est, intus est. Tacit. *internuncium* dixit l. 4. Historiar Et omnino, ut hinc liquet, legendum ibi ad exemplar Romanum, faciendumque: *Ipsa adyta intrare delectus è propinquis, consulta responsaque ut internuncius numinis portabat*, pro, quod in aliis est, *ipsa edita in turre*. Porro Græcis *hierophantæ* hi dicti: & aliquoties usum ea voce reperio etiam D. Hieronymum: Imo & P. Arbitrum eadem lusisse existimem in Trimalcionis conjugem. Nam ille quicquid hæc diceret oraculi vicem censebat. Itaque legam in Petron. *Nunc nec quid nec quare in cœlum abiit & Trimalcionis hierophanta est. ad summam mero meridie si dixerit illi tenebras esse, credet*. vulgo est, *topanta*, & varie mederi conati viri eruditi. Apud Festum est *balopanta* sive *bolopanta qui omnia mentitur*. Pontanus.

2. *Generum suum exiguæ naturæ*] Vult dicere *staturæ*. Interim apud Cæsarem de bello Gal. lib. 6 legas: *eadem est fœminæ marisque natura*. item lib. 5. *Britannia insula natura triquetra*. Idem.

3. *Ad se infirmatum*] Id est, ægrotantem. Suetonius in Augusto: *Infirmatis faucibus, præconis voce ad populum concionatus est*. Plinius lib. 7. Epist. 26. *Optimi sumus, dum infirmi sumus*. Idem.

sibi Vatinium meminerat, cum humeris se reipublicæ de exsilio reportatum gloriaretur: *Unde ergo tibi varices?*

4 Caninius quoque Revilius, qui uno die, ut jam Servius retulit, consul fuit, rostra cum adscendisset pariter honorem iniit consulatus & ejeravit: quod Cicero omni gaudens occasione urbanitatis increpuit; 5 λογοθεώρητος *est Caninius consul.* & deinde: *Hoc consecutus est Revilius, ut quæreretur quibus consulibus consul fuerit.* dicere præterea non destitit: *Vigilantem habemus consulem Caninium, qui in consulatu suo somnum non vidit.*

Pompejus Ciceronis facetiarum impatiens fuit: cujus hæc de eo dicta ferebantur. *Ego vero quem fugiam habeo, quem sequar non habeo.* sed & cum ad Pompejum venisset, dicentibus eum sero venisse, respondit; 6 *Minime sero veni: nam nihil hic paratum video.* deinde interroganti Pompejo ubi gener ejus Dolabella esset respondit: *Cum socero tuo:* & cum donasset Pompejus transfugam civitate Romana, *hominem bellum*, inquit, *Gallis civitatem promittit alienam, qui nobis nostram non potest reddere.* propter quæ merito videbatur

4. *Caninius quoque Revilus*] Ita etiam in v. c. est. Lego: *C. q. Revilius*, ut ante, *Marcus*, inquit, *Otacilius Pitholaus, cum Caninius Revilius uno tantum die consul fuisset*, &c. Meurs.

5. λογοθεώρητος *est Caninius*] Paulus Leopardus lib. 3 Emend. cap. 17. legendum putat, ὀλιγωρητός. quæ vox & contemnendum significat & paucarum horarum consulem. Quam Leopardi conjecturam quomodo redarguat Jos. Castalio, videre est Observationum ejus Decade x. cap. x. *Pont.*

6. *Minime sero veni; nam nihil hic paratum video*] Delitescit hic Tullii jocus in voce *Sero*. Magnus tamen Desiderius in Apophthegmatibus vix eum eruisse censendus. *Sero* enim, inquit, *venit qui tarde venit, & sero qui post tempus.* At *sero* in Ciceronis responso non *tarde* notat, sed ipsum cœnæ tempus sive vesperam. Apulejus observavit lib. 3. *Et convivii cui te sero desponderas appropinquantis admonet.* nam præterita vespera sive cœna Birrhenæ ad convivium promiserat. Iterum lib. 1. *Unde autem scio an conventore illo, cum quo sero deverteras, jugulato, fugæ mandes præsidium.* Martialem sic quoque capio lib. 7.

Mane veni potius. nam cur te quinta moretur?
Aut cur non sero Cæciliane venis?

Tangit Cœcilianum, qui ante quintam ad cœnam festinaverat: eumque monet, ne moræ tædium incurreret, mane potius adesset. Cur enim, inquit, non ipsa vespernæ hora te sistis? *Pontan.*

7. E'ὰν

tur dixisse Pompejus : *Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat.*

In Cæsarem quoque mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. nam primū post victoriam Cæsaris interrogatus cur in electione partis errasset, respondit; *Præcinctura me decepit*; jocatus in Cæsarem, qui ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam velut mollis incederet; adeo ut Sulla tanquam providus dixerit Pompejo: *Cave tibi illum puerum male præcinctum.* deinde cum Laberius in fine ludorum anulo honoratus à Cæsare, evestigio in quatuordecim ad spectandum transiit, violato ordine, & cum detrectatus est eques Romanus & cum mimus remissus : ait Cicero prætereunti Laberio & sedile quærenti : *Recepissem te, nisi anguste sederem*, simul & illum respuens & in novum senatum jocatus, cujus numerum Cæsar supra fas auxerat. nec impune, respondit enim Laberius : *Mirum si anguste sedes, qui soles duabus sellis sedere*; exprobrata levitate Ciceroni, qua immerito optimus civis male audiebat.

Idem Cicero alias facilitatem Cæsaris in allegendo senatu irrisit palam. nam, cum ab hospite suo P. Mallio rogaretur ut decurionatum privigno ejus expediret, assistente frequentia dixit : *Romæ si vis habebit : Pompeis difficile est.*

Nec intra hæc ejus mordacitas stetit. quippe ab Androne quodam Laodiceno salutatus, cum causam adventus requisisset, comperissetque (nam ille se legatum de libertate patriæ ad Cæsarem venisse respondit) ita expressit publicam servitutem 7 Εὰν ἐπιτύχῃς, καὶ περὶ ἡμῶν πρέσβευσον.

8 Vigebat in eo excedens jocos & seria mordacitas, ut hoc

7. Ἐὰν ἐπιτύχῃς περὶ ἡμῶν] Aliter conspicitur in Camerarii seu vetustis editionibus : ἐὰν ἐπιτύχῃς καὶ περὶ ἡμᾶς πρέσβευσον. Quod erit ; *si impetraveris, & pro nobis intercede.* Idem.

8. *Vigebat in eo excedens jocos & seria mordacitas*] Hæc Camerarii & Stephani editionis, quam sumus secuti, scriptura. At quid denique reliquum, si jocos & seria ejus dicta excesserunt? Potius

hoc est ex epistola ad C. Cassium dictatoris violatorem; *Vellem idibus Martiis me ad cœnam invitasses, profecto reliquiarum nihil fuisset, nunc me reliquiæ vestræ exercent.* idem Cicero de Pisone genero & M. Lepido lepidissime cavillatus est.

9 Dicente adhuc Symmacho, &, ut videbatur, plura dicturo, intercedens Avienus, ut fieri in sermonibus convivalibus solet, Nec Augustus, inquit, Cæsar in hujusmodi dicacitate quoquam minor, & fortasse nec Tullio, &, si volentibus vobis erit, aliqua ejus quæ memoria suggesserit relaturus sum. & Horus: Permitte Aviene Symmachus explicet de his, quos jam nominaverat: dicta Ciceronis, & opportunius quæ de Augusto vis referre succedent. Reticente Avieno Symmachus: Cicero, inquam, cum Piso gener ejus mollius incederet, filia autem concitatius: ait genero; 10 *Ambula tanquam femina*: ait filiæ. *Ambula tanquam vir.* & cum M. Lepidus in senatu dixisset patribus conscriptis; *Ego non tanti fecissem simile factum*: Tullius ait: *Ego non tanti fecissem ὁμοιόπτωτον.* Sed perge Aviene; ne ultra te dicturientem retardem.

CAP.

tius æstimandum serium semper aliquid infuisse dictis Ciceronis. Et tale præfert scriptus: *excedens jocus*, *& seria mordacitas*; quomodo & libri antiquiores. *Pont.* Non tam æstimandum serium semper aliquid infuisse dictis Ciceronis, quam id vel ex hoc ad Cassium joco manifestari dilucide judicandum, nisi quis forte nasum non habet. Sed non propterea aliquid invertendum in his verbis, per se apertissimis, modo *τὸ seria* pro adjectivo θηλυκῷ, non positivo neutro capias: quod quamvis piget, monendum quia non advertերunt. *Excedens jocus* hili non est. *Gron.*

9. *Dicente adhuc Symmacho*] Forte *dicenti.* Gronov.

10. *Ambula tamquam femina.*] Videtur sententia poscere, ut priori loco, qui Pisonem tangit, legatur, *tanquam vir*; altero vero, qui filiam Tulliam, *tamquam femina.* Nisi fuerit utrobique *ambulas.* Sed prius magis placet, [videturque manifesta vocis utriusque transpositione sententia inversa corruptaq;] Piso autem gener hic Ciceronis dicitur, cum constet Dolabellæ Tulliam Ciceronis filiam nuptam fuisse. Sed sciendum, Tulliam Ciceronis tres maritos habuisse. Primus fuit hic C. Piso Frugi, cui fuit desponsa ante reditum Ciceronis ab exilio. Alter Furius Crassipes, qui eam duxit Cn. Marcellino & P. Philippo Coss. Tertius P. Cornelius Lentulus Dolabella, cui nupsit cum proconsul esset in Cilicia Cicero; & apud eum ex partu decessit. Errant Asconius & Plutarchus, cum duos tantum Tulliæ maritos referunt, Crassipedem non agnoscentes. *Pont.*

Postea

CAP. IV.

De jocis Augusti in alios, & aliorum rursus in ipsum.

ET ille: Augustus, inquam, Cæsar affectavit jocos, salvo tamen majestatis pudorisque respectu; nec ut caderet in scurram. Ajacem tragœdiam scripserat, eamdemque quod sibi displicuisset deleverat. 1 postea Lucius gravis tragœdiarum scriptor interrogabat eum quid ageret Ajax suus. & ille, *in spongiam*, inquit, *incubuit*.

Idem Augustus, cum ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum modo retraheret, 2 *Putas*, inquit, *te assem elephanto dare?*

Idem cum ab eo Pacuvius Taurus congiarium peteret diceretque, jam hoc homines vulgo loqui non parvam sibi ab illo pecuniam datam: *Sed tu*, inquit, *noli credere*.

Alium præfectura equitum summotum & insuper salarium postulantem, dicentemque non lucri causa dari hoc mihi rogo, sed ut judicio tuo munus videar impetrasse, & ita officium deposuisse. hoc dicto repercussit: *Tu te accepisse apud omnes affirma; & ego dedisse me non negabo.*

Urbanitas ejusdem innotuit circa Herennium deditum vitiis

P*ostea Lucius gravis Tragœdiarum scriptor*] Iterum ex nummis Torrentius, *L. Itium* hunc nuncupat. Quis autem is Lucius, tam gravis Tragœdiarum scriptor fuerit, quærunt docti. I. Rycquius lib. 1. Epistol. 27. in Vaticano codice Ms. reperisse se testatur: L. GNAVIUS. Quod fortasse verum esse Tragici nomen putat. Nisi fuerit potius *Lucius Varius* Horatii Virgiliique æqualis ac familiaris. De eo est illud Virgilii Eclog. x.

Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinnâ
Digna.

De eodem & Quintilianus lib. 10. c. 1. *Varii Thyestes cuilibet Græcorum comparari potest.* [Lucanus in Panegyrico ad Pisonem. *Mæcinas Tragico quatientem pulpita gestu Evexit Varium.*] Pont.

2. *Putas te assem elephanto dare*] Est apud Suetonium Augusto cap. 53. Ubi tamen non *assim* sed *stipem elephanto porrigere* legitur, & explicat luculente Isacus Casaubonus ex Æliani historia de animalibus & loco Galeni, cur *assis* seu *stipes* elephanto detur, nimirum ut eam acceptam elephas proboscide insessori suo porrigat. Sed ipsum Casaubonum prolixius vide in Animadversionibus seu Curis secundis ad locum Suetonii jam dictum. *Pont.*

3. *Hoc*

vitiis juvenem, quem cum castris excedere jussisset; & ille supplex hac deprecatione uteretur: *Quo modo ad patrias sedes revertar? quid patri meo dicam?* respondit, *Dic me tibi displicuisse.*

Saxo in expeditione percussum, ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen sua opera jactantem, sic leniter castigavit: *At tu cum fugies*, inquit, *numquam post te respexeris.*

Galbæ, cujus informe gibbo erat corpus, agenti apud se causam & frequenter dicenti, *Corrige in me si quid reprehendis*; respondit: *Ego te monere possum, corrigere non possum.*

Cum multi Severo Cassio accusante absolverentur; & architectus fori Augusti, exspectationem operis diu traheret: ita jocatus est, *Vellem Cassius & meum forum accuset.*

Vettius cum monumentum patris exarasset: ait Augustus; 3 *Hoc est vere monumentum patris colere.*

Cum audisset inter 4 pueros, quos in Syria Herodes Rex Judæorum intra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum: ait; *Melius est* 5 *Herodis porcum esse quam filium.*

Idem Augustus, quia Mæcenatem suum noverat esse stylo remisso, molli, & dissoluto, talem se in epistolis, quas ad eum scribebat, sæpius exhibebat, & contra castigationem loquen-

3. *Hoc est vere monumentum patris colere*] Colimus ea quæ veneramur; & colitur ager, cum exaratur. Suspicatur tamen Erasmus dixisse Cæsarem: *Hoc est vere memoriam patris colere.* Quem vide; nec forsan displicebit. [Sed displicebit, si inspicies locum & verba Christi apud Lucam cap. XI ℣s. 45. *Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarum, &c.* Ubi *ædificare monumenta* est ornare & excolere; quod hic convenit.] *Pont.*

4. *Pueros, quos in Syria Herodes Rex Judæorum intra bimatum jussit interfici*] Evangelista Matthæus cap. 2. ℣s. 16. ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, *à bimatu, & infra.* Macrobius hoc eleganter *intra bimatum* dixisse satis habuit. Miratur autem Scaliger ad Eusebium p. 163. Augusto hæc verba excidisse, cum ipse Augustus sententiam capitis in tres filios Herodis judicio suo probatam confirmarit. *Idem.*

5. *Herodis porcum esse quam filium*] Ælianus XII. Var. 56. Διογένης ὁ Σινωπεὺς ἔλεγε πολλὰ, τὴν ἀμαθίαν καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν Μεγαρέων διαβάλλων, καὶ ἐβούλετο Μεγαρέως ἀνδρὸς κριὸς εἶναι μᾶλλον ἢ υἱός. Hæc à se invicem videntur mutuata. *Gronov.*

6. *Plura*

loquendi, quam alias ille ſcribendo ſervabat, in epiſtola ad Mæcenatem familiari [6] plura in jocos effuſa ſubtexuit: 7 *Vale mel gentium, melcule, ebur ex Etruria, laſer Aretinum, adamas ſupernas, Tiberinum margaritum,* 8 *Cilniorum ſmaragde, jaſpi figulorum,* 9 *berylle Porſena,* 10 *carbunculum habeas, ἵνα σιωτιμω πάνἶα μάλαγμα* mœcharum.

Exceptus eſt à quodam cœna ſatis parca & quaſi quotidiana. nam pæne nulli ſe invitanti negabat. poſt epulum igi-

6. *Plura in jocos effuſa ſubtexuit*] *Effuſiu* Caſaubono placet. *Pontan.*

7. *Vale mel gentium, melcule, ebur ex Hetruria*] Idem eſt ad oram Camerarianæ editionis. In Anglicano tamen noſtro, & veteri vulgato conſtanter remanet, *metulle.* Quod quid ſit, quis facile expediat? Conjecturæ tamen ſi ſit locus, valde veriſimiliter refinxerim: *mi tenelle.* Albinovanus in ejus obitum:

Iam nunc ille tener, tum gravis hoſtis (erat.

Nec aliter Juvenalis Sat. XII.

Præcipitare volens etiam pulcherrima, veſtem
Purpuream, teneris quoque Mæcenatibus aptam.

Hæc exaraveram, cum offendi in Adverſariis divinaſſe Turnebum: *Vale mel gentium Medulia* vel *Vetuloniæ.* Et vero *Vetuloniæ* non abſimile vero ſit. Caſaubonus tamen ad Suetonium *Meduliæ* retinet; & legit inſuper, *mel gemmeum.* Et ante eum Simeo Boſius, *Mel Centinum & Vejens.* Lector arbitrabitur. *Idem.*

8. *Cilniorum Smaragde*] Penthagathus legendum putat *Ciliniorum Smaragde.* Nam dictus *Cilinius* Mæcenas. Bruſonius lib. 4. cap. 6. Facetiarum legit, *Cillinum ſmaragde.* Cicero contra Saluſtium, *quicquid impudicorum cillonum.* Ridicule autem Auguſtus Mæcenatem vocat *adamantem ſupernatem,* quia nullus ibi reperiatur adamas: ut neque ebur in Hetruria, aut margaritum in Tiberi, ut notat in Theſauro ſuo Geographico Abrah. Ortelius in voce *Infernas.* Idem.

9. *Berylle Porſena*] Alluſum ad impenſum ejuſdem in gemmas ſimileſque delitias Lapillorum ſtudium. Nec diſſimulat ipſemet hoc epigrammate ſuper Horatii obitu:

Lugent, ô mea vita, te Smaragdus,
Beryllus quoque; nec nitentes
Nuper, candida Margarita, quæro,
Nec quos Thynica lima perpolivit
Anellos, nec Iaſpios lapillos.

Sed malus & magnus in ſecundo horum verſuum hiatus ſive vitium eſt. Sanabit hoc cui favebit aliquando libri aura. Ergo interim fomenti neſcio quid adportabam; & quis ſcit an ex Apollinis medicinâ?

Lugent, ô mea Vita, te Smaragdus,
Beryllus quoque & ipſe; nec nitentes.

Laudavimus autem hic carmen Mæcenatis, non aſpectis curioſe aliorum ſuper eo vel emendationibus vel cenſuris. Vox enim *Flacce*, quæ ſecundo verſu vulgo inſeritur, ubi nos, *Beryllus quoque & ipſe*, ſuſpecta mihi admodum in Iſidoro. Suffecerat enim dixiſſe, *mea vita.* Sed nos, quia eo omiſſo laudatum invenimus, placuit & nobis conjecturam ponere. Conjecturam dico; nam abſque ſcriptura qui hic veret vir eſto. *Id.*

10. *Carbunculum habeas, ἵνα σιωτίμω*] Conjectavit Iſ. Caſaubonus, *Carbunculum Italiæ, καὶ ἵνα.* Simeo Boſius licentius, *Carbunculum Tolumnii; habeas, ἵνα συντέμω πάνἶα, μάλαγμα mœcharum.* Idem.

11. Cum

igitur inops ac ſine ullo apparatu diſcedens, vale dicenti hoc tantum inſuſurravit: *Non putabam me tibi tam familiarem.*

11 Cum de Tyriæ purpuræ, quam emi juſſerat, obſcuritate quereretur, dicente venditore, *Erige altius, & ſuſpice,* his uſus eſt ſalibus; *Quid? ego ut me populus Romanus dicat bene cultum in ſolario ambulaturus ſum?*

12 Nomenclatori ſuo, de cujus oblivione querebatur, dicenti: *Nunquid ad forum mandas? Accipe,* inquit, *commendatitias, quia illic neminem noſti.*

Vatinio in prima ſua ætate eleganter inſultavit. 13 confuſus ille podagra, volebat tamen videri diſcuſſiſſe jam vitium, & mille paſſus ambulare ſe gloriabatur. cui Cæſar, *Non miror,* inquit, *dies aliquanto ſunt longiores.*

Relata ad ſe magnitudine æris alieni, quam quidam eques Romanus dum vixit 14 excedentem ducenties celaverat, culcitam emi cubicularem in ejus auctione ſibi juſſit. & præceptum mirantibus hanc rationem reddidit: *Habenda eſt ad ſomnum culcita, in qua ille, cum tantum deberet, dormire potuit.*

Non eſt intermittendus ſermo ejus, quem Catonis honori dedit. venit forte in domum in qua Cato habitaverat, dein Strabone 15 in adulationem Cæſaris male exiſtimante de

11. *Cum de Tyriæ purpura*] Facit ad joci hujus lucem illud Senecæ lib. 1. Nat. Quæſt. *Purpuram Tyriam, quo melior ſaturiorque eſt, eo oportet altius teneas, ut fulgorem ſuum oſtendat.* Idem.

12. *Nomenclatori ſuo*] Non temere, Scriverio cenſente, in ſcriptis reperitur *Nomenculatori.* ſic enim diſerte effert Martialis lib. 10. epigr. 30. in divino Scazonte:

Nomenculator mugilem citat notum.

Eſt & in Inſcriptionibus,

C. Egnatius. C. L. Euripus. Nomenculator.

Quamvis in iiſdem quoque monumentis occurrat non ſemel *Nomenclator.* ita ut utroque modo hoc nomen uſurpatum veteribus videatur. *Pontan.*

13. *Confuſus ille podagra*] Lege *confiſſus.* Gronovius *contuſus*: ut Iuvenalis: *poſtquam illi juſta podagra contudit articulos.* Ac *confiſſus* eſt à *confindo* & *findo.* Martialis 10. 2. *Marmora Meſſalæ findit caprificus.* Item 9, 94. *Podagra chiragraque ſecatur Cajus.* Atque ita *confiſſus* nihil eſt aliud quam *ſectus.* Pontan.

14. *Excedentem ducenties celaverat*] In editionibus priſcis, *ducenties* LLS. Et ſolent ſic quoque ſeſtertia notare Veteres. Omitti tamen honeſte poteſt. Martialis:

O quanta eſt gula, centies comeſſe! Id.

15. *In adulationem Cæſaris male exiſtiman-*

de pervicacia Catonis, ait: *Quisquis præsentem statum civitatis commutari non volet*, [16] *& civis & vir bonus est.* satis serio & Catonem laudavit, & sibi, nequis affectaret res novare, consuluit.

Soleo in Augusto magis mirari quos pertulit jocos, quam ipse quos protulit, quia major est patientiæ quam facundiæ laus; maxime cum æquanimiter aliqua etiam jocis mordaciora pertulerit. Cujusdam provincialis jocus asper innotuit. intraverat Romam similimus Cæsari, & in se omnium ora converterat. Augustus perduci ad se hominem jussit; visumque hoc modo interrogavit: *Dic mihi adolescens. Fuit aliquando mater tua Romæ?* negavit ille: nec contentus adjecit: *Sed pater meus sæpe.*

Temporibus triumviralibus Pollio, cum Fescenninos in eum Augustus scripsisset ait: *At ego taceo. non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere.*

Curtius eques Romanus deliciis diffluens, cum macrum turdum sumpsisset in convivio Cæsaris, interrogavit an mittere liceret. responderat princeps. *Quid ni liceat?* ille per fenestram statim misit.

Æs alienum Augustus cujusdam senatoris cari sibi non rogatus exsolverat numerato quadragies. At ille pro gratiarum actione hoc solum ei scribit; *Mihi nihil.*

Solebat Licinius libertus ejus inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre: quem morem secutus centum promisit per libellum, in quo virgulæ superductæ pars ultra pecu-

istimante] *Male existimante* valet quod apud Grajos, λοιδωροῦντος. Quomodo & Seneca de Vita beata, sub finem; *Nec ille tertius de quo male existimare consuevimus, voluptatem inertem probat, sed eam quam ratione efficit firmam sibi.* Et iterum lib. 3. de Irâ: *Quod homines & periculosissime & liberalissime faciunt, de rege suo male existimant.* Vide item Ciceronem Epistol. lib. 13. Epist. ad Servilium. *Idem.*

16. *Et civis & vir bonus est*] Hoc de Catone Augusti judicium exprimere quoque voluit Valerius lib. 2. sub finem: *Quæ quidem efficit, ut quisquis egregium & sanctum virum civemque significare velit, sub nomine Catonis definiat.* At in hodie vulgatis solum est: *ut quisquis sanctum & egregium civem significare velit.* Sed illud in bonis & vetustis membranis invenimus. *Idem.*

17. *Toro-*

pecuniæ defectionem protendebatur vacante infra loco. Cæſar occaſione uſus priori alterum centies ſua manu junxit ſpatio diligenter expleto & affectata litteræ ſimilitudine: geminatamque accepit ſummam diſſimulante liberto. qui poſtea cœpto alio opere leniter factum ſuum Cæſari objecit libello tali dato; *Confero tibi, domine, ad novi operis impenſam quod videbitur.*

Mira etiam cenſoris Auguſti & laudata patientia. corripiebatur eques Romanus à principe tamquam minuiſſet facultates ſuas. at ille ſe multiplicaſſe coram probavit. mox idem ſubjecit quod ad contrahendum matrimonium legibus non paruiſſet. ille uxorem ſibi & tres eſſe liberos dixit. tunc adjecit; *poſthac Cæſar, cum de honeſtis hominibus inquiris, honeſtis mandato.*

Etiam militis non libertatem tantum ſed & temeritatem tulit. in quadam villa inquietas noctes agebat rumpente ſomnum ejus crebro noctuæ cantu. prendendam curavit noctuam. miles aucupii peritus & ſpe ingentis præmii pertulit. laudato imperator mille nummos dari juſſit. ille auſus eſt dicere, *Malo vivat*; avemque dimiſit. quis non miratus eſt non offenſo Cæſare abiſſe militem contumacem?

Veteranus, cum die ſibi dicto periclitaretur, acceſſit in publico ad Cæſarem; rogavitque ut ſibi adeſſet. ille advocatum, quem ex comitatu ſuo elegerat ſine mora dedit; commendavitque ei litigatorem. exclamavit ingenti voce veteranus: *At non ego Cæſar periclitante te Actiaco bello vicarium quæſivi; ſed pro te ipſe pugnavi*; detexitque impreſſas cicatrices. erubuit Cæſar venitque in advocationem; ut qui vereretur non ſuperbus tantum ſed etiam ingratus videri.

Delectatus inter cœnam erat ſymphoniacis 17 Toronii Flacci

17. *Toronii Flacci mangonis*] *Thoranium* appellat Tranquillus Auguſto. Item Plinius lib. 7. cap. 12. Et eum imitatus Solinus cap. 5. Sed Solini verba operæ erit adſcribere, ut inſigni loco turpe erratum eradam: *Denique cum Antonio jam Triumviro Thoranius quidam eximios forma pueros, velut geminos, trecentis* (*ducētis* eſt in Plinio) *ſeſtertiis vendidiſſet, quorum alterum de*

Flacci mangonis, atque eos frumento donaverat; cum in alia acroamata fuisset nummis liberalis: eosdemque postea Toronius æque inter cœnam quærenti Cæsari sic excusavit: 18 *Ad molas sunt.*

Sublimis Actiaca victoria revertebatur, occurrit ei inter gratulantes corvum tenens, quem instituerat hæc dicere: *Have. Cæsar. victor. imperator.* Miratus Cæsar officiosam avem viginti milibus nummorum emit. socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate pervenerat, affirmavit Cæsari habere illum & alium corvum; quem ut afferre cogeretur rogavit. allatus verba quæ didicerat expressit: *Have. victor. imperator. Antoni.* nihil exasperatus satis duxit jubere illum dividere donativum cum contubernali. salutatus similiter à psitaco emi eum jussit. idem miratus in pica hanc quoque redemit. exemplum sutorem pauperem solicitavit ut corvum institueret ad parem salutationem; qui impendio exhaustus, sæpe ad avem non respondentem dicere solebat, *opera & impensa periit.* aliquando tamen corvus cœpit dicere dictatam salutationem. Hac audita dum transit Augustus respondit: 19 *Satis domi salutatorum talium habeo.* superfuit corvo memoria ut & illa, quibus dominum querentem solebat audire, subtexeret: *Opera & impensa periit.* ad quod Cæsar risit; emique avem jussit quanti nullam adhuc emerat.

Sole-

de transalpina Gallia, alterum ex Asia comparaverat; adeoque una res viderentur, nisi solus sermo fidem panderet. Cui enim non displiceat dictio, *adeoque una res.* Et adde quod id sententiæ Solini minime satisfaciat, cum formatio extra litem unius rei & fili fuerit, natio tantum, de qua controvertebatur, disparata. Scripturam itaque consuluimus quæ referebat, *adeoque ut una res vid.* Meo periculo refinge, *adeoque ut uterini viderentur.* Plinius habet, *eodem utero editis.* Sed ad rem. *Idem.*

18. *Ad molas sunt*] *Frumentarias* videlicet. Dicit autem id indignatus Augusto Thoranius, quod pueros symphoniaços quasi molarum curatores frumento donaverat. Luserat non absimiliter ad Atticum Tullius, *ut Rhodi videretur molis potius quam Moloni operam dedisse.* Idem.

19. *Satis domi salutatorum talium habeo*] Aberat à Scripto: *habeo.* Nec male. commendat enim dicteria arguta illa brevitas. *Idem.*

 20. *Brevi*

Solebat descendenti à palatio Cæsari honorificum aliquod epigramma porrigere Græculus. id cum frustra sæpe fecisset; rursumque eum idem facturum vidisset Augustus, brevi [20] sua manu in charta exaravit Græcum epigramma; pergenti deinde ad se obviam misit. ille legendo laudare; mirari tam voce quam vultu: cumque accessisset ad sellam; demissa in pauperem fundam manu paucos denarios protulit quos principi daret. adjectus hic sermo: νὴ τὴν σὴν τύχην, σεβαστὲ, εἰ πλέον εἶχον, πλέον ἐδίδουν. secuto omnium risu dispensatorem Cæsar vocavit, & [21] sestertia centum millia numerare Græculo jussit.

20. *Brevi sua manu*] Ms. *brevi manu sua in charta exaravit*, &c. Quem locum si illustrare possent Ulpiani verba videndum, quæ habentur D lib. 23. Tit. 3. l. 43. ista scilicet: *Nisi forte si accepto tulit, ut velit mulieri in totum donatum. Tunc enim credendum est, brevi manu acceptum à muliere & marito datum.* [Quibus in verbis ut & Macrobii legi posse existimo *breve m. s. i. c. e. G. epigr.* ut breve sit substantivum; unde nostrum, quod usurpamus, pro epistola, *brieff*, fluxerit. Isidori glossæ: *brevigerulus, qui breve gerit.* Nos diceremus *een briefdrager.* Est in Vopisco in vita Bonosi; *Brevis munerum* fuit, pro, index munerum. Idem Vopiscus in Aureliano: *brevem nominum conscripsit.* Ut ita *Breve* & *Brevis* utrumque substantive sumatur. Nam quod Vopiscus *brevis*, Isidorus *breve* dixit. Seneca appellat *indicem* epist. 39. lib. 5. *Sume in manus indicem philosophorum.* Idem.] Hæc nos bona fide ex Isaacii chirographo repræsentamus. Scilicet dum Stephano nimium credulus, reliquos editores (à quibus omnibus expressum olim *breve* adjectivum) penitus ejurat; dum non considerat, quid JCtis dicatur *brevi manu fieri*, sic vara vibiam secuta est. Nos, lector, tuum judicium appellamus. *Gronov.*

21. *Et sestertia centum millia numerare Græculo jussit*] Liberalitatem hanc suam nec ignorari voluit ipse Cæsar. Exstat in Epistola ejus ad Tiberium: *Ego perdidi viginti millia nummum, meo nomine; sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, ut soleo plerumque. Nam si quas manus remisi cuique, exegissem, aut retinuissem quod cuique donavi, vicissem vel quinquaginta millia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad cœlestem gloriam efferet.* Pont. Vitium est Latini sermonis. lege, *sestertium mille*, vel si illud nimium est, *sestertios centum*, ut monuit pater lib. 1. Pec. Vet. cap. 4. *Gronov.*

CAP. V.

Super jocis ac moribus Juliæ, Augusti filiæ.

VUltis aliqua & filiæ ejus Juliæ dicta referamus? sed si garrulus non putabor volo de moribus feminæ pauca præ-

præmittere, ni quisquam vestrum habeat seria & discenda quæ proferat. hortantibusque omnibus ut cœpto insisteret, ita de Julia orsus est. Annum agebat tricesimum octavum, & tempus ætatis, si mens sana superesset, vergentis in senium: sed indulgentia tam fortunæ quam patris abutebatur; cum alioquin litterarum amor multaque eruditio, [1] quod in illa domo facile erat, [2] præterea mitis humanitas minimeque sævus animus ingentem feminæ gratiam conciliarent, mirantibus qui vitia noscebant tantam pariter diversitatem. non semel præceperat pater, temperato tamen inter indulgentiam gravitatemque sermone, moderaretur profusos cultus perspicuosque comitatus. idem cum ad nepotum turbam similitudinemque respexerat, qua repræsentabatur Agrippa, dubitare pudicitiam filiæ erubescebat. inde blandiebatur sibi Augustus lætum in filia animum usque ad speciem procacitatis sed reatu liberum; & talem fuisse apud majores Claudiam credere audebat. itaque inter amicos dixit duas se habere filias delicatas, quas necesse haberet ferre, rempublicam & Juliam.

Venerat ad eum licentiore habitu; & oculos offenderat patris tacentis. mutavit cultus sui postera die morem, & lætum patrem affectata severitate complexa est. at ille, qui pridie

QVod in illa domo facile erat.] Notat Camerarius alias legi, *quæ in illa esset.* Ego lectionem quam posui, probo & explico ex Suetonio: *Filiam* (inquit, de Augusti familia & domo loquens) *& neptem ita instituit ut etiam lanificio assuefaceret, vetaretque loqui aut agere quidquam nisi propalam, & quod in diurnos commentarios referretur.* Quod sumptū indubie à Lacedæmoniis: Plutarchus Lycurgo: ἐθίζοντο μηδέποτε χρῆσθαι τῷ λόγῳ περιέργως, μηδὲ ἀφιέναι φωνὴν ἥτις οὐκ ἀμωσγέπως ἔχει θεωρίας ἀξίαν διάνοιαν. id est: *Assuefiebant (pueri) ut non nisi in tempore loquerentur; neque vocem emitterent, quin aliquam utique sententiam complecteretur notatu dignam* Pont.

2. *Præterea mitis humanitas, minimeque sævus animus*] Dictio *sævus* parum videtur hic apta. Satis sævitiæ notam excusat & adimit illud, *præterea mitis humanitas.* Arbitror fuisse voce veteri *minimeque scævus animus.* Agellius; *scævum profecto & cæcum animi forem, si cum haberem tui copiam, issem magis ad alium quam ad te.* Nam *Scævus* hic non tam sinistri & mali ominis intelligitur quam Graja forma, δεινὸς καὶ χαλεπὸς Aristophanes in Nubulis: οὐκ εἶδον ἄνδρα ἄγροικον οὐδένα, οὐδ' ἄπορον, οὐδὲ σκαιόν. *Idem.*

 3. *Aver-*

pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit: &, *Quantum hic*, ait, *in filia Augusti probabilior est cultus?* non defuit patrocinio suo Julia his verbis: ***Hodie enim me patris oculis ornavi, heri viri.***

Notum & illud. 3 Averterant in se populum in spectaculo gladiatorum Livia & Julia, comitatus dissimilitudine. quippe, cingentibus Liviam gravibus viris, hæc juventutis & quidem luxuriosæ grege circumsidebatur. Admonuit pater scripto, Videret quantum inter duas principes feminas interesset. eleganter illa rescripsit; *Et hi mecum senes fient.*

Eadem Julia mature habere cœperat canos, quos legere secrete solebat. subitus interventus patris aliquando oppressit ornatrices. dissimulavit Augustus deprehensis 4 super vestem ejus canis; & aliis sermonibus tempore extracto induxit ætatis mentionem; interrogavitque filiam utrum post aliquot annos cana esse mallet an calva: &; cum illa respondisset, *Ego, pater, cana esse malo*; sic illi mendacium objecit: *Quid ergo istæ te calvam tam cito faciunt?*

Item cum gravem amicum audisset Julia suadentem melius facturam si se composuisset ad exemplar paternæ frugalitatis, ait; ***ille obliviscitur Cæsarem se esse. ego memini me Cæsaris filiam.***

Cumque conscii flagitiorum mirarentur quo modo similes Agrippæ filios pareret, quæ tam vulgo potestatem sui corporis faceret: ait; 5 ***Numquam enim nisi navi plena tollo vectorem.***

Simi-

3. *Averterant in se*] Scribe *converterant* ex aliis editionibus vel *advertevant*. Gronov.

4. *Super vestem ejus*] In Ms. erat, *earum*; scilicet ornatricum. Præcessit enim ornatricum vocabulum. *Pont*.

5 *Numquam enim nisi plenâ navi tollo vectorem*] Caspar Barthius, vir ut multæ doctrinæ ita laboris indefessi, in eo, quem edidit nuper Adversariorum cap. 6. lib. 37. Commentario, variâ aliâs eruditionis fruge sparsim distincto refertoque, probare mihi haudquaquam potest, eam esse verborum horum sententiam, ut *vector*, licet ea ambigua vox sit, & modo eum, qui vehit, modo qui vehitur, significans, hîc navarchum notet: Quasique dictum voluerit

Simile dictum Populiæ Marci filiæ. quæ miranti cuidam quid esset quapropter aliæ bestiæ numquam marem desiderarent nisi cum prægnantes vellent fieri, respondit; *Bestiæ enim sunt.*

luerit Julia, se non admittere eum, qui pater esset futurus, nisi prius alieno congressu satiatâ libidine; cum omnino contrarium velit, se nimirum non nisi *plena navi*, id est, utero jam ex mariti congressione impleto clausoque, &, ut loquitur Hippocrates, ubi in ventre habuerit, recipere adulterum; quem nomine *vectoris* intelligit, ut eum scilicet, ex marito, ut dictum, jam imprægnata impletaque, velut de viâ & causâ voluptatis, ut superpondium admittat, prole, inquam, intra uteri monetam jam conceptâ formatâque: ut ita passivi exinde cum adulteris lusus ac palæstræ nihil impediant, quo minus fœtus parenti, ex quo conceptus sit, respondeat; quod ante eam ex marito conceptionem haud tuto fieri, rerum illarum naturæque gnarus, nemo non concedat. Julia itaque cum se non nisi *plenâ navi tollere vectorem* dicat, nihil vult aliud, quam se non nisi gravidâ ex legitimo marito ac prolis parente alios admittere. *Navim* autem pro horto muliebri metaphorice accipi inque obscœnis haberi liquet ex Plauti Menæchmis Scena, *Sine fores*, & alibi. Videndus etiam Justus Lipsius Epistol. Quæst. lib. 5. Epistol. 3. Et maxime Andreas Laurentius lib. 8. historiæ Anatomicæ quæst. 22. ubi causas adducit, cur bruta gravida marem non admittant, ut, inter homines, mulier. *Idem.*

CAP. VI.

Rursus de virorum jocis, argutisque responsis.

SEd ut à feminis ad viros & à lascivis jocis ad honestos revertar, [1] Cascellius jurisconsultus urbanitatis miræ libertatisque habebatur, præcipue tamen is jocus ejus innotuit: Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat ut ædiles edicerent ne quis in harenam nisi pomum misisse vellet. forte his diebus Cascellius consultus à quodam an nux pinea pomum esset, respondit; *Si in Vatinium missurus es, pomum est.*

2 Mercatori deinde quemadmodum cum socio navim divideret

CAscellius juris consultus] Editiones vetustæ omnes, *Casillius.* Pon. *Cascellius jurisconsultus urbanitatis, &c.*] V. c. *Cæcilius.* Recte. Sextum Cæcilium J. C. cum Favorino super XII. tabb. legibus differentem laudat Agellius lib. 20. cap. 1. Postea quoque: *Forte his diebus Cascellius consultus à quodam.* Iterum lege, *Cæcilius.* Meurs.

2. *Mercatori deinde*] Oldendorpius

videret interroganti respondisse traditur : *Navim si dividis; nec tu nec socius habebitis.*

In Galbam eloquentia clarum, sed quem habitus, ut supra dixi, corporis destruebat, M. Lollii vox circumferebatur : *Ingenium Galbæ male habitat.*

In eundem Galbam Orbilius grammaticus acerbius irrisit. Prodierat Orbilius in reum testis : quem Galba ut confunderet dissimulata professione ejus interrogavit *Quod artificium facis?* respondit : *In sole gibbos soleo fricare.*

L. Cæcilius, cum C. Cæsar aliis qui secum pila lusitabant centena sestertia, illi uni quinquaginta dari jussisset, *Quid? ego,* inquit, [3] *una manu ludo, & non duabus ut plus habere possim?*

Cum iratus esse P. Clodius D. Laberio diceretur, quod ei mimum petenti non dedisset, *Quid amplius*, inquit, *mihi facturus es, nisi ut Dyrrhachium eam & redeam?* alludens ad Ciceronis exsilium.

ad Pomponium ita citat: *Consulenti cuidam mercatori ac inter alia dicenti : Navem se cum socio dividere velle : Perdes,* inquit, *scilcet ; jocatus quod navis per divisionem secta nullius sit usus.* Pont.

3. *Una manu ludo, & non duabus, ut plus habere possim*] Venustius & brevius in Anglicano : *Quid? ego una manu ludam?* Et frangunt profecto reliqua illa & veluti elumbant dicti leporem. *Id.*

CAP. VII.

De sententiis ac dictis Laberii & Publii, mimographorum : deque Pylade ac Hyla, histrionibus.

SEd quia & paulo ante Aurelius Symmachus & ego nunc Laberii fecimus mentionem, si aliqua hujus atque Publii dicta referemus, videbimur & adhibendi convivio mimos vitasse lasciviam, & tamen celebritatem, quam cum assunt illi [1] excitare pollicentur, imitari. Laberium asperæ libertatis equitem Romanum Cæsar quingentis millibus invitavit, ut prodiret in scenam, & ipse ageret mimos quos scripti-

1. *Excitare pollicentur, imitari*] Præoptem, *imitati.* Pont.

ſcriptitabat. ſed poteſtas non ſolum ſi invitet ſed etſi ſupplicet cogit. unde ſe & Laberius à Cæſare coactum in prologo teſtatur his verſibus:

Neceßitas, cujus curſus tranſverſi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quò me detruſit pæne extremis ſenſibus?
Quem nulla ambitio, nulla unquam largitio,
Nullus timor, vis nulla, nulla auctoritas
Movere potuit in juventa de ſtatu;
Ecce in ſenecta ut facile labefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita
Submiſſa placide blandiloquens oratio?
Etenim ipſi di negare cui nihil potuerunt,
Hominem me denegare quis poſſet pati?
2 *Ergo bis tricenis annis actis ſine nota*
3 *Eques Romanus Lare egreſſus meo*
Domum revertar mimus. nimirum hoc die
Uno plus vixi mihi quam vivendum fuit.
4 *Fortuna immoderata in bono æque atque in malo,*
Si tibi erat libitum litterarum laudibus
Floris cacumen noſtræ famæ frangere,
Cur cum vigebam membris præviridantibus,
Satis facere populo & tali cum poteram viro,
5 *Non flexibilem me concurvaſti ut carperes?*

Nunc

2. *Ergo bis tricenis annis*] Male; melius v. c. *Ego b. t.* Meurſ.

3. *Eques Romanus Lare egreſſus meo*] Scribo, *E. R. Lare d. e. m.* metri cauſſâ. *Idem.*

4. *Fortuna immoderata in bono æque atque in malo.*] Laberii verſus eſt: ſed libri fide deleo *æque*. Libenter enim & crebro ſic veteres. In Priapæis, *Quæ ſucco caret, atque petra pumex.* Et Valerius ita refingendus lib. 5. cap. 1. *Affirmantes ſe atque illas virilis concubitus expertes futuras.* Nam, *æque ſe* quomodo excuditur, in MSS. quos evolvi, non legitur. Cæterum ſuper Laberii iſtis verſibus, & Agellius aliquid evulgaverat cap. 15. libri octavi. quod & ejus hodie ſoli indices ſuperſtites loquuntur. *Pont.*

5. *Non flexibilem me concurvaſti, ut carperes*] Jani Gulielmii conjectura animo meo verum eſt; *ut paceres. Pacere* pangere eſt, doctore Feſto. Sciunt autem res ruſticas callentes, tenerarum arborum ramos decerpi aut curvari, ut pangantur novæ. Et tale in ſe debuiſſe

 fieri

Nunc me quò dejicis? [6] *quid ad ſcenam affero:*
Decorem formæ, an dignitatem corporis,
Animi virtutem, an vocis jocundæ ſonum?
7 *Ut hedera ſerpens vires arboreas necat;*
Ita me vetuſtas amplexu annorum enecat.
8 *Sepulcri ſimilis nihil niſi nomen retineo.*

In ipſa quoque actione ſubinde ſe qua poterat ulciſcebatur inducto habitu Syri, qui velut flagris cæſus præripientique ſe ſimilis exclamabat:

Porro Quirites! libertatem perdimus.

& paulo poſt adjecit:

Neceſſe eſt multos timeat quem multi timent.

quo dicto univerſitas populi ad ſolum Cæſarem oculos & ora convertit notantes impotentiam ejus hac dicacitate lapidatam. ob hæc in Publium vertit favorem. is Publius natione Syrus, cum puer ad patronum domini eſſet adductus, promeruit eum non minus ſalibus & ingenio quam forma, nam forte cum ille ſervum ſuum hydropicum jacentem in area vidiſſet, increpuiſſetque quid in Sole faceret; reſpondit *Aquam calefacit.* joculari deinde ſuper cœna exorta quæſtione quodnam eſſet moleſtum otium, aliud alio opinante, ille *Podagrici pedes* dixit. ob hæc & alia manumiſſus & majore cura eruditus, cum mimos componeret, ingentique aſſenſu in Italiæ oppidis agere cœpiſſet, productus Romæ per Cæſaris ludos omnes qui tunc ſcripta & operas ſuas in ſcenam locaverant provocavit, ut ſinguli ſecum poſita invicem

fieri ait Laberius, dum adoleſcentia mollis & flexibilis eſſet. Nam nunc, inquit, cur dejicior, hoc eſt in humum & ſcenam è dignitate equeſtri deprimor, cum ſuppullulare elegantia nulla poſſit? Sed operæ eſt ipſum adiiſſe Guljelmium. *Idem.*

6. *Quid ad ſcenam affero*] Non abſimilis fuit Catonis ad Servium Galbam oratio: *Multa me dehortata ſunt huc prodire, anni, ætas, vox, vires, ſenectus.* Extat apud Agellium. *Idem.*

7. *Ut hedera ſerpens vires arboreas necat*] Malim, *ſecat.* præſertim quia ſubnectitur: *Ita me vetuſtas amplexu annorum necat.* Juvenal. *Necat hic ferro, ſecat ille cruentis verberibus.* Et Catul. *Aut ſi quem merito tarda podagra ſecat.* Id.

8. *Sepulchri ſimilis nihil niſi nomen retineo*] Ovidius Naſo: *Et ſæpe in tumulis ſine corpore nomina legi.* Et apud Auſonium: *Mors etiam ſaxis nominibuſque venit.* Idem.

9. *Et*

cem materia pro tempore contenderent. nec ullo recusante superavit omnes; in quis & Laberium: unde Cæsar arridens hoc modo pronuntiavit:

Favente tibi me victus es Laberi à Syro:

statimque Publio palmam & Laberio annulum aureum cum quingentis sestertiis dedit. tunc Publius ad Laberium recedentem ait: *Qui cum contendisti scriptor hunc spectator subleva.* sed & Laberius sequenti statim commissione, mimo novo interjecit hos versus:

Non possunt primi esse omnes omni in tempore.
Summum ad gradum cum claritatis veneris,
Consistes ægre; 9 & quam descendas, decides.
Cecidi ego. cadet qui sequitur. laus est publica.

Publii autem sententiæ feruntur lepidæ & ad communem usum accommodatissimæ. ex quibus has fere memini singulis versibus circumscriptas:

10 *Beneficium dando accepit qui digno dedit.*
Feras, non culpes, quod mutari non potest.
Cui plus licet quam par est, plus vult quam licet.
Comes facundus in via pro vehiculo est.
11 *Frugalitas inserta est rumoris boni.*
Heredis fletus sub persona risus est.

Furor

9. *Et quam descendas, decides*] Vel versus docuat absonam esse in aliis editionibus: *citius quam ascendas, decides.* Frustra itaque &. ille Senecæ adductus locus: *Ad summum perducta rursus ad infimum, velocius quidem quam ascenderant, relabuntur.* Nam id solum acute voluit Laberius, quod is qui ad summum claritatis gradum pervenerit, ægre consistet, imo quod, antequam descendere & locum cedere aliis cogitaverit, ruet. Porro Senecæ istius loci postrema vox, *relabuntur*, germana non est, sed *revelluntur*. quomodo nos in membranis vetustis invenimus & in *Observationum libris* probabimus. *Idem.*

10. *Beneficium dando accepit*] Præmitte, *Malum consilium est quod mutari non potest*, ex Agellio & libris. *Idem.*

11. *Frugalitas inserta est rumoris boni.*] *Inserta*, ἔμβλημα. Idem Publius apud Arbitrum: *Probitas est carbunculus.* Porro super Græcanica voce ἔμβλημα vide Suetonium Tiberio; ubi de Latina requirenda satagitur. (Claud. Salmasius in Exercitat. Plinianis legit *incerta*, ex Mss. quos inspexisse se dicit, Excerptis, ut *frugalitas incerta r. b.* intelligatur, quatenus aliis virtus, aliis vitium est. Eum vide.) *Pontan.*

Furor fit læſa ſæpius patientia.

Improbe,

Neptunum accuſat, qui iterum naufragium facit.

12 *Nimium altercando veritas amittitur.*

13 *Pars beneficii eſt, quod petitur, ſi cito neges.*

Ita amicum habeas, 14 *poſſe ut fieri inimicum putes.*

Veterem ferendo injuriam, invitas novam.

Nunquam periclum ſine periclo vincitur.

Sed quia ſemel ingreſſus ſum ſcenam loquendo, nec Pylades hiſtrio nobis omittendus eſt, qui clarus in opere ſuo fuit temporibus Auguſti, & Hylam diſcipulum uſque ad æqualitatis contentionem eruditione provexit. populus deinde inter utriuſque ſuffragia diviſus eſt. & cum canticum quoddam ſaltaret Hylas, cujus clauſula erat;

τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα,

ſublimem ingéntemque Hylas velut metiebatur. Non tulit Pylades, & exclamavit è cavea:

Σὺ μακρὸν ἢ μέγαν ποιεῖς.

tunc populus eum 15 coëgit idem ſaltare canticum. cumque ad locum veniſſet, quem reprehenderat, expreſſit cogitantem; nihil magis ratus magno duci convenire quam pro omnibus cogitare. 16 Saltabat Hylas Oedipodem: & Pylades

12. *Nimium altercando*] Horum quinque ſequentium verſuum apud Agellium alius eſt ordo. *Meurſ.*

13. *Pars beneficii eſt quod petitur, ſi cito neges*] In Agellio eſt, *ſi belle neges.* Magis placet Macrobii lectio: quam etiam ipſi velim reſtitutam. *Idem.*

14. *Poſſe ut fieri inimicum putes*] In Agellio eſt, *ut fieri hunc i. p.* Carminis ratio jubet tranſponere vocem, *poſſe ut fieri inimicum hunc putes.* Idem.

15. *Coëgit idem ſaltare canticum*] Qualis ea ſaltatio, expreſſit Caſſiodorus, IV. variorum: *His ſunt addita Orcheſtarum loquaciſſimæ manus, linguoſi digiti, ſilentium clamoſum, expoſitio tacita.* Et Gloſſarii auctor, *ſaltat* ὀρχεῖ, ὀρχῶ. Vide ad Ariſtænetum elegantiſſimum Mercerum. *Pont.*

16. *Saltabat Hylas Oedipodem; & Pylades hac voce*] Error in his hiſtrionum duumviris apud Athenæum lib. 1. cap. 16. *Hunc Bathyllum ſcribit Ariſtonicus & Pylades, cujus extat quoddam de ſaltationibus volumen, Itali: an inveniſſe ſaltationem.* Ita enim recte reddes, ubi in Græco: τοῦτον Βαθύλλον φησὶ Ἀριστόνικος καὶ πυλάδης, &c. Sed ſcribes & certes πυλάδην, & errorem omnem abſterſeris. De Bathyllo enim & Pylade id ſcripſerit Ariſtonicus, non autem

lades hac voce securitatem saltantis castigavit; σὺ βλέπεις. Cum 17 in Herculem Furentem prodisset, & nonnullis incessum histrioni convenientem non servare videretur, deposita persona ridentes increpuit,

Μωροὶ, μαινόμενον ὀρχοῦμαι.

hac fabula & sagittas jecit in populum. Eandem personam cum jussu Augusti in triclinio ageret; & intendit arcum & spicula misit. nec indignatus est Cæsar eodem se loco Pyladi, quo populum Romanum fuisse. Hic, quia ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum quæ apud majores viguit, & venustam induxisse novitatem, interrogatus ab Augusto quæ saltationi contulisset respondit: 18 αὐλῶν συρίγγων τ' ἐνοπὴν, ὁμαδόν τ' ἀνθρώπων. Idem cum propter populi seditionem 19 pro contentione inter se Hylamque

autem de Bathyllo una Pylades. Zosimus lib. I. *Octaviani temporibus pantomimorum saltatio prius incognita in usu esse cœpit, Pylade ac Bathyllo primis ejus auctoribus.* Et eo respicere hic Athenæum sive Aristonicum liquet ex utriusque, quam subdit statim, æstimatione: ἦν δὲ, inquit, ἡ πυλάδου ὄρχησις ὀγκώδης, παθητική τε καὶ πολύκοπος· ἡ δὲ βαθύλλειος, ἱλαρωτέρα, id est: *Erat ea Pyladæ saltatio fastu plena & affectu, laboriosaque admodum: Bathylli vero jucundior.* Idem.

17. *Cum in Herculem Furentem prod.*] Placet, *in Hercule Furente* ex emendatione patris ad Senecæ hoc nomine tragœdiam. *Gronov.*

18. Αὐλῶν συρίγγων] Ita & Camerarii. Vetustior tamen editio: λυδῶν συρίγ. Forte, λυδίων, ut apud Lucianum, λύδιος ἁρμονία. Pindari Scholiastes, ἁρμονίαι δὲ πλέονες· δώριος, φρύγιος, λύδιος. Apuleius Milesf. 10. *Iam tibiæ multiforabiles cantus Lydios dulciter consonant.* Λύδιος igitur dixerit Pylades ut suaviori concentu mulsisse aures audientium innuat. quod ad rem potenter faciat. Prius tamen haud immutavi. *Pont.*

19. *Pro contentione inter se Hylamque*] Hylam semper dicit, at Bathyllus tamen capiendus: quomodo & Suetonii Augusto: *Hylam pantomimum, querente prætore, in atrio domus suæ, nemine excluso, flagellis verberavit.* At isto cur nomine Macrobio hic Suetonioque ibi, nec legi si aliis, nuncupatus? An quod in amoribus fuerit Pyladæ domino, quomodo Alcidæ ille toties clamatus Hylas? Visum id fere clariss. peritissimoque viro Francis. Junio. quem & memini de hoc per occasionem consuluisse. Et vero præter quæ apud Tertullianum aliosque super pantomimorum illo morbo, proprie de Bathyllo hoc intelligi dat Juvenalis illo versu: *Chironomon Ledam molli saltante Bathyllo.* Porro contentionis, quam tangit hic Macrobius, meminit quoque lib. 54. Dio. Ubi & Mæcenatis erga eundem Bathyllum affectus honeste proditur. Vide quæ notavit ad illud Taciti, *Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat effuso in amorem Bathylli,*

Iamque habita [20] concitatam indignationem excepisset Augusti, respondit: καὶ ἀχαριστεῖς βασιλεῦ· ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀσχολεῖσθαι.

thylli, Lipsius Annal. 1. De Anacreontis Bathyllo habes apud Horatium & Agellium lib. 19. *Pontan.*

20. *Concitatam indignationem excepisset Augusti*] Imo & serio aliquando in eum animadvertit Augustus. Tranquillus: *Pyladem urbe atque Italia submovit, quod spectatorem à quo exsibilabatur, demonstrasset digito conspicuumque fecisset.* Dio restitutum dicit libro jam citato. *Idem.*

CAP. VIII

Quomodo Plato vino indulgendum esse praeceperit: & quam periculosum turpeque sit, tactus ac gustus voluptatibus esse obnoxium.

HIs dictis, & excitata lætitia, cum in Avieno memoria florida & amœnitas laudaretur ingenii, mensas secundas minister admovit. & Flavianus: Multi, ut æstimo, in hoc à Varrone dissentiunt; qui in illa lepidissima satyra Menippea, quæ inscribitur; NESCIS QVID VESPER VEHAT; de secunda mensa placentas removit. sed, quæso, dicas Cæcina verba ipsa Varronis, si tibi beneficio memoriæ tenacioris hæserunt. & Albinus, Locus, inquit, Varronis, quem referri à me imperas, in his fere verbis est: *Bellaria ea maxime sunt mellita, quæ mellita non sunt.* [1] *dulcibus enim cum pepsi societas infida.* [2] *significant autem bellaria omne mensa*

DVlcibus enim cum pepsi] Ex Agellio videatur faciendum: πέμμασιν enim cum πέψει. Adi ad lib. 13. cap. 21. *Pont.*

2. *Significant autem bellaria omne mensæ secundæ genus. nam quæ πέμματα Græci vel τραγήματα, ea veteres nostri appellavere bellaria*] Nuncupabat hæc etiam *Mattyas* Macedonum lingua Græcia vetus; Sparta, ἐπαίκλεια. Athenæus lib. 14. cap. postremo, *Illud quod apud alios mattya dicitur, apud Spartanos ἐπαίκλεια dici scribit Molpis Lacon, quod secundas mensas significat.* Et de epaïclis clarius apud eundem Athenæum lib. 4. cap. 4. Perseus: τοὺς μὲν εὐπόρους ζημιοῖ εἰς ἐπαίκλεια· ταῦτα δ' ἐστὶ μετὰ δεῖπνον τραγήματα· *statim divites multat in epaïclia, quæ sunt bellaria post cænam.* Prioretti vocem Latinitas asseruit, & exstat apud Suetonium Caligula. Martialis notionem ejus sic circumscripsit lib. 10.

Dives

mensa secunda genus, nam quæ τρίμματα *Græci vel* τραγήματα *dixerunt, ea veteres nostri appellavere bellaria. vina quoque dulciora est invenire in comœdiis antiquioribus hoc vocabulo, dictaque ea Liberi bellaria.* Et Euangelus: Agite, antequam surgendum nobis sit, vino indulgeamus: quod decreti Platonici auctoritate faciemus; qui æstimavit 3 fomitem esse quendam & ignitabulum ingenii virtutisque, si mens & corpus hominis vino flagret. Tunc Eustathius, Quid agis, inquit, Euangele? an Platonem æstimas haurienda passim vina suasisse; & non magis inter minuta pocula jucundiorem liberalioremque invitationem quæ fieret sub quibusdam quasi arbitris & magistris conviviorum sobriis non improbasse? & hoc est quod in primo & secundo de legibus non inutile viris esse decernit. nam & modicis honestisque inter bibendum remissionibus refici integrarique animos ad instauranda sobrietatis officia existimavit; redditosque

Dives, & ex omni posita est instructa macello
Cæna tibi; sed te mattya sola juvant.
Non opus est nobis nimium lectore guloso:
Hunc volo, qui fiat non sine pane satur.

Quæ appinxi prolixius ut insignem maculam ex elegantissimo Hieronymiano loco eluerem. Invaluit ea Epistola ad Nepotianum in vita Clericorum, ubi vulgatur: *Modica in hamo esca ponitur, ut matronarum in eo sacculi protrahantur.* Et sudavit in eo olim, nec mederi tamen valuit magnus Desiderius. At me jam emendantem quis non sequatur? *ut mattyarum in eo sacculi protrahantur.* Quibus addo Anglos hodieque (ne vel id occasione hac indictum sit) & Cimbros quoque sive Danos vocem eam ejusque notionem retinere. Angli tamen proprie eâ edulia omnia delicatoria ut carnes & talia signant; Cimbri promiscue omnem cibum. Illi *meet* dicunt, hi *mæd.* [Interim non celabo lectorem, videri Hieronymi verba firmari posse his Ammiani, quæ habentur lib. 27. super Damaso & Ursicino contendentibus de sede Papali, istis nimirum. *Neque ego abnuo ostentationem rerum considerans urbanarum hujus rei cupidos ob impetrandum quod appetunt, dum contentione laterum jurgari debere, cum id adepti futuri sint ita securi ut ditentur* OBLATIONIBUS MATRONARUM, *procedantque vehiculis insidentes circumspecte vestiti epulas curantes profusas*, &c. Ubi *oblationes matronarum*, idem videtur esse quod dixit Hieronymus *sacculi matronarum.* Immo & ipse Hieronymus in Epitaphio Nepotiani: *alii matronarum opes venentur obsequiis*] Pont.

3. *Fomitem esse quendam & ignitabulum*] Melius v. c. *incitabulum.* Meurs. *Ignitabulum*] Videndus Salmasius ad Solinum pag. 180.

4. Non

tosque sensim lætiores ad intentiones rursus capessendas fieri habiliores; & simul, si qui penitus in his affectionum cupiditatumque errores inessent, quos celaret alioquin pudor reverens, ea omnia sine gravi periculo libertate per vinum data detegi, & ad corrigendum medendumque fieri opportuniora. Atque hoc etiam Plato ibidem dicit 4 non diffugiendas esse hujuscemodi exercitationes adversum propulsandam vini violentiam; neque ullum umquam continentem prorsum aut temperantem satis fideliter visum esse; 5 cui vita non inter ipsa errorum pericula & in mediis voluptatum illecebris explorata sit. nam cui Libentiæ Gratiæque omnes conviviorum incognitæ sint, quique illarum omnino expers sit, si eum forte ad participandas hujusmodi voluptates aut voluntas tulerit aut casus induxerit aut necessitas impulerit, mox deliniri & capi; neque mentem ejus animumque subsistere. congrediendum igitur & tamquam in acie quadam cum voluptariis rebus cumque ista vini licentia cominus decernendum; ut adversus eas non fuga nec absentia simus tuti, sed vigore animi & constanti præsentia moderatoque usu temperantiam continentiamque tueamur; & calefacto simul refotoque animo, si quid in eo vel frigidæ tristitiæ vel torpentis verecundiæ fuerit, diluamus.

Sed, quoniam voluptatum fecimus mentionem, docet Aristoteles à quibus voluptatibus sit cavendum. quinque etenim sunt hominum sensus, quos Græci αἰσθήσεις appellant, per quos voluptas animo aut corpori quæri videtur, tactus, gustus, odoratus, visus, auditus. ex his omnibus voluptas quæ immodice capitur ea turpis atque improba est. sed enim quæ nimia ex gustu atque tactu est; ea igitur ge-

mina

4. *Non diffugiendas esse hujusmodi exercitationes*] Cl. Lipsio omnino emendandum placuit, *exerrationes*, ut videlicet ita appellaverit mentis illos errores, & quasi primas halucinationes, ante plenam ebrietatem. Nos tamen receptam libris lectionem non immutavimus. *Pont.*

5. *Cui vita non inter ipsa errorum pericula*] Agellius auctior: *cui vita victusque inter.* Sed in Scripto & veteribus illud est. *Idem.*

6. H

mina voluptas, ſicut ſapientes viri cenſuerunt, omnium rerum fœdiſſima eſt; eoſque maxime, qui ſeſe duabus iſtis voluptatibus dediderunt, graviſſimi vicii vocabulis Græci appellaverunt, vel *ἀκρατεῖς* vel *ἀκολάστους*: nos eos vel incontinentes dicimus vel intemperantes. Iſtas autem voluptates duas, guſtus atque tactus, id eſt, cibi & Veneris, ſolas hominibus communes videmus eſſe cum beluis. & idcirco in pecudum ferorumque animalium numero habetur, quiſquis eſt his ferarum voluptatibus occupatus, ceteræ ex tribus aliis ſenſibus proficiſcentes hominum tantum propriæ ſunt. verba ſuper hac re Ariſtotelis philoſophi in medium proferam; ut quid de his infamibus voluptatibus tam clarus atque inclutus vir ſentiat, publicetur.

Διατὶ οἱ κατὰ τὴν τῆς ἀφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν ἐγγιγνομένην ἂν ὑπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται; οἵ τε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἀκόλαστοι οὗτοι, οἵ τε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν, ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδὺ, ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι. διὸ καὶ Φιλόξενος γεράνου λάρυγγα εὔχετο ἔχειν. ἡ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν οὐκέτι, [6] ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις. ἅτε δὲ οὐσῶν κοινῶν αἰσχρὰν εἶναι τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν, καὶ ἀτιμόταταί εἰσι. διὸ καὶ μάλιστα μόναι ἐπονείδιστοι, ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν, καὶ ἀκρατῆ, ἀκόλαστον λέγομεν. διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε, τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ δύο μόνων τῶν προειρημένων ἥδεται, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας, [7] ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει.

Quis igitur habens aliquid humani pudoris, voluptatibus iſtis duabus coëundi atque comedendi, quæ homini cum ſue

6. Ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων] Lego διὰ ἀπὸ τ. Meurſ.

7. Ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται] Lego, ὅλως οὐχ ἥ. Idem.

8. *Pro-*

sue atque asino communes sunt, gratuletur? Socrates quidem dicebat multos homines 8 propterea velle vivere ut ederent & biberent; se bibere atque esse ut viveret. Hippocrates autem divina vir scientia de coïtu Venerio ita existimabat; partem esse quandam morbi tæterrimi, quem nostri comitialem dixerunt. namque ipsius verba hæc traduntur: τὴν συνουσίαν εἶναι ἐπιληψίαν, id est, coïtum esse 9 parvum morbum comitialem.

8. *Propterea velle vivere ut ederent & biberent*] Talis ille apud Plautum: *Non hic ut possit edit, sed posse cupit ut edat.* Pont.

9. *Parvum morbum comitialem*] Hic Libri hujus, in omnibus ad hoc ævum editionibus, finis fuit, & viderunt tamen homines eruditi plurima desiderari, quæ deplorare facilius potuerunt, quam emendare. Nos Anglicani indicio primi hunc hiatum sanavimus, & octo ex Tertii Libri injusta possessione extorsimus Capita, veterique huic suæ & veræ sedi redonavimus. Instituta enim de luxuria & voluptatibus, & præsertim περὶ τὴν τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις narratio convenienter jam istis pertexitur, finiturque Secundus Liber. Paucula interim deesse post verba, *parvum morbum comitialem*, & sub initium quoque sequentis capitis, non inficier, sed paucula, inquam, id est, verba duo quatuor quibus parabatur responsio objectanti Horo priscorum abstinentiam. Patet ex fine subsequi capitis: *Neque ego nunc antiquitati nos præferendos vel comparandos dico; sed respondi objectanti Horo, asserens ut res habet, majorem illis seculis delitiarum curam fuisse, quam nostro.* Dixi desiderari, post hæc, paucula; quæ, nisi fallor, repperi, & sunt ista: *Fugienda sunt ergo omnibus modis & abscindenda igne & ferro, totoque artificio superanda, languor à corpore, imperitia ab animo, luxuria à ventre, à civitate seditio, à domo discordia, & in communi à cunctis rebus intemperantia.* Laudat sub Macrobii nomine Joh. Sarisberiensis lib. 8. cap. 15. Ego apud Macrobium legisse non memini. Hic autem insanum in modum conveniunt. Fallor itaque? aut loci hujus fragmentum est. *Idem.*

CAP. IX.

De luxu seu luxuria Q. Hortensii, Fabii Gurgitis, Metelli Pii, ac Metelli Pontificis maximi. Tum de porco Troiano, de leporum ac cochlearum saginatione.

ACcipite & M. Varronis verba de agricultura libro tertio. qui cum de pavonibus in villa nutriendis loqueretur, sic ait: *Primus hos Q. Hortensius augurali cœna posuisse dicitur.* 1 *quod potius factum tum luxuriose quam severe boni*

QVod *potius factum tum luxuriose quam severe*] Ausonius Popma in Notis ad Varronem emendat: *Quod potius factum luxuriosi quam severi*, &c. P.

2. *Vt*

ni viri laudabant. quem cito secuti multi, extulerunt eorum precia, ut ova eorum denariis veneant quinis, ipsi facile quinquagenis. Ecce res non admiranda solum, sed etiam pudenda, ut ova pavonum quinis denariis veneant; quæ hodie non dicam vilius sed omnino non veneunt. Is Hortensius platanos suas vino irrigare consuevit: adeo ut in actione quadam, quam habuit cum Cicerone susceptam, precario à Tullio postulasset, ut locum dicendi permutaret secum: abire enim in villam necessario se velle, ut vinum platano, quam in Tusculano posuerat, ipse suffunderet. Sed forte ad notam sæculi sui non sufficit Hortensius, vir alioquin ex professo mollis & in præcinctu ponens omnem decorem. fuit enim vestitu ad mundiciem curioso: &, [2] ut bene amictus iret, faciem in speculo ponebat: ubi se intuens togam corpori sic applicabat, ut rugas non forte sed industria locatas artifex nodus constringeret, & sinus ex composito defluens nodum lateris ambiret. [3] Is quondam, cum incederet elaboratus ad speciem, collegæ de injuriis diem dixit quod sibi in angustiis obvius offensu fortuito structuram togæ destruxerat: & capital putavit quod in humero suo locum ruga mutasset. Ergo hoc prætermisso ad viros venio triumphales, ques victores gentium luxuria vicit. & ut taceam [4] Gurgitem à devo-

2. *Vt bene amictus iret, faciem in speculo ponebat*] Scriptus habebat, *qærebat:* unde facile eruitur firmaturque antiqua scriptio, *in speculo quærebat.* Allusum ad vetus dicterium, quo victu aut vestitu mollem notab nt: *Hic virum quærit.* Nec aliter perstrictus à Cinna poëta Magnus Pompejus:

Fasciola qui crura tegit, digito caput uno
Scalpit: quid credas, hunc sibi velle? virum.

Porro Macrobio convenienter ad Marcellam D. Hieronymus: *Vidua nostra ante morosius ornabatur, & die tota quid sibi deesset, quærebat ad speculum.* Idem.

3. *Is quondam cum incederet elaboratus ad speciem*] Interpres Historiæ Apollonii Tyrii: *Videntes omnes cives speciem Tarsiæ, & ornamentum, dixerunt, Felix pater cujus filia Tarsia.* Placuit tamen Scriverio nostro, *elaboratus ad speculum*; quia præcessit, *ut bene amictus iret, faciem in speculo quærebat.* Nobis vix evilescit prius. Cyprianus: *Neque enim fas est virgini ad speciem suæ formæ comi.* Et Propertius:

Tota erat in species Pœnis digesta columnis, &c.

Statius item:

--- Tibi quamquam & origo niteret,
Et felix species. Idem.

4. *Gurgitem à devorato patrimonio*] Respexit Juvenal. Sat. 11.

devorato patrimonio cognominatum, quia insignibus virtutis secutæ vitia primoris compensavit ætatis: Metellus Pius in quam foveam luxus & superbiæ successuum continuatione pervenit? &, ne multis morer, ipsa de eo Sallustii verba subjeci: *At Metellus in ulteriorem Hispaniam post annum regressus, magna gloria, concurrentibus undique virile & muliebre secus, per vias & tecta omnium visebatur. eum quæstor C. Urbinus aliique cognita voluntate cum ad cœnam invitassent, ultra Romanorum ac mortalium etiam morem curabant, exornatis ædibus per aulæa & insignia scenisque ad ostentationem histrionum fabricatis. Simul croco sparsa humus, & alia in modum templi celeberrimi, præterea 5 cum sedenti in transenna demissum Victoriæ simulachrum cum machinato strepitu tonitruum coronam ei imponebat: tum venienti ture quasi deo supplicabatur. toga picta plerumque amiculo erat accumbenti. epulæ vero exquisitissimæ; neque per omnem modo provinciam, sed trans maria ex Mauritania volucrum & ferarum incognita antea plura genera. Quîs rebus aliquantam partem gloriæ dempserat maxime apud veteres & sanctos viros, superba illa, gravia, indigna Romano imperio æstimantes.* Hæc Sallustius, gravissimus alienæ luxuriæ objurgator & censor.

Accipite & inter gravissimas personas non defuisse luxuriam. refero enim vobis pontificis vetustissimam cœnam, quæ scripta est in indice quarto Metelli illius pontificis maximi in hæc verba: *Ante diem nonum kalendas Septembris, quo die Lentulus flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit. triclinia lectis eburneis strata fuerunt. duobus tricliniis ponti-*

Ac rebus mersis in ventrem, fœnoris atque
Argenti gravis, & pecorum agrorumque capacem.
Iterum Satyr. 6.
Dicite vos neptes Lepidi, cæcique Metelli
Gurgitis, aut Fabii, quæ Ludia sumserit unquam
Hos habitus, Idem.

5. *Cum sedenti in transenna*] Servius Æneid. 3. legit: *cum sedenti transenna dimissum.* Quod Brodæo placet Miscel. lib. 4. cap. 19. Nonius *transennam* citat, & fenestram interpretatur. Servio *transenna* est, *extensus funis*: Brodæo *cancelli*. Idem.

6. *Ostreas*

pontifices cubuerunt Q. Catulus, M. Æmilius Lepidus, D. Silanus, C. Cæsar rex sacrorum, P. Scævola Sextus, Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinovanus & L. Julius Cæsar augur, qui eum inauguravit. in tertio triclinio Popilia, Perpennina, Licinia, Arruntia virgines Vestales, & ipsius uxor Publicia flaminica, & Sempronia socrus ejus. cœna hæc fuit. Ante cœnam echinos, 6 *ostreas crudas quantum vellent, peloridas, sphondilos, turdum, asparagos. subtus gallinam altilem, patinam ostrearum, peloridum, balanos nigros, balanos albos: iterum spondylos,* 7 *glycomaridas, urticas, ficedulas,* 8 *lumbos, capragines, aprugnos, altilia ex farina involuta, ficedulas, murices & purpuras. In cœna sumina, sinciput aprugnum,* 9 *patinam piscium, patinam suminis, anates, querquedulas elixas, lepores, altilia assa, amylum,* 10 *panes Picentes.* Ubi jam luxuria tunc accusaretur, quando tot

6. *Ostreas crudas*] De ostreis & spondylis adi ad Plinium. Plautus ab *ostreis*, *ostreatum tergum* dixit Pœnulo:

Itaque jam quasi ostreatum tergum ulceribus gestito.

Ubi tamen *ostreatum* non sumendum cum interpretibus pro verberibus duratum, sed puncturis asperum, & ut ipse Plautus alibi loquitur, *scruposum*. Quam vocem proprie & convenienter accipit Glossarius vetus pro Σηραγγώδης. Sed male in eodem, *scrupulosum* pro *scruposum* expressum est. Plautus Captivis:

Nam meus scruposam victus commeat viam.

Erit itaque *ostreatum tergum ulceribus*, flagris & stigmatibus Σηραγγῶδες, id est, rimosum & cavernosum, quo modo ostreorum testæ. *Idem.*

7. *Glycomaridas*] Jacobus Gutherus de jure Pontificio lib. 1. cap. 26. legit, *glycomerides* ex Plinio cap. 11. lib. 32. *Idem.*

8. *Lumbos, capragines*] Tentatum reperio, *lumbos caprigines*. Sed iis ignoratum *lumbos* ἁπλῶς sive *lumbulos*, uti nuncupat Apicius, in amoribus ac deliciis fuisse voluptariis viris. Glossa, *lūbi*, ὀσφύες, ἰξύα. Porro *Capragines*, quod sequitur, non satis expedio; & labor, ut corrigam, *capras oryges*. Plinius talium caprarum meminit lib. 8. c. 53. Nec præterit me illud Juvenal. *Et Phœnicopterus ingens, & Getulus oryx, habili lautissima ferro cæditur*, &c. Columella non luxuriæ solum sed lucro quoque fecisse hæc animalia ait lib. 10. *Nec minus*, inquit, *Orygum, cervorumque genera & aprorum, modo lautitiis & voluptatibus dominorum serviunt, modo quæstui ac reditibus.* [Cl. Salmasius legit lumbos *caprugineos* vel *capruginos* in Exercit. ad Solin. pag. 455.] *Pontan.*

9. *Patinam piscium, patinam suminis.*] Hinc *patinarius* apud Plautum: *Is habet succum, is suavitatem: eum quovis pacto condias, vel patinarium vel assum, verses quo pacto lubet.* Idem.

10. *Panes Picentes*] Plinius: *Durat sua Piceno in panis inventione gratia.* Martialis:

Picentina Ceres niveo sic nectare crescit,
Ut levis accepta spongia turget aqua.

Idem.

tot rebus farta fuit cœna pontificum? ipsa vero edulium genera quam dictu turpia? [11] nam Cincius in suasione legis Fanniæ objecit seculo suo, quod porcum Trojanum mensis inferant. quem illi ideo sic vocabant, quasi aliis inclusis animalibus gravidum; ut ille Trojanus equus gravidus armatis fuit. Exigebat hoc quoque illa gulæ intemperantia ut & lepores saginarentur, teste Varrone; qui de agricultura libro tertio cum de leporibus loqueretur sic ait: [12] *Hoc quoque nuper institutum ut saginarentur, cùm exceptos è leporario condant in caveis, & loco clauso faciant pingues.* Si cui hoc mirum videtur quod ait Varro lepores ætate illa solitos saginari, accipiat illud quod majore admiratione sit dignum; cochleas saginatas, quod idem Varro in eodem libro refert. Verba ipsa qui volet legere ubi quærere debeat indicavi. Neque ego nunc antiquitati nos præferendos vel comparandos dico; sed respondi objurganti Horo, asserens uti res habet, [13] majorem illis sæculis deliciarum curam fuisse quam nostro.

11. *Nam Cincius in suasione legis Fanniæ*] In Policratico Salisberiensis lib. 8. cap. 7. est: *Titius in suasione l. F.* quod magis probo. Meminit hujus Titii Festus in *Offendices*. Vide infra etiam hujus libri cap. 16. ubi ita habes: *C. Titius vir ætatis Lucilianæ in oratione quâ legem Fanniam suasit.* Vere emendavi. Nec tamen nescio L. Cincium Alimentum, cujus mentio apud Agellium, Festum, Livium, Nonium, Arnobium, & alibi apud hunc ipsum Macrobium. *Meurs.*

12. *Hoc quoque nuper institutum*] Verba sunt Varronis è lib. 3. cap. 12. de R. R. quæ tamen paullò secius, quam Macrobius, refert Salisberiensis Policratici loco citato. Lego: *Hos quoque n. i. e. v. saginarent pleraque, cum exceptos è leporario concludant i. c.* Idem.

13. *Maiorem illis seculis delitiarum curam*] Plinius lib 36. cap. 1. *Exstant censoriæ leges, glandia in cænis gliresque & alia dictu minora apponi vetantes.* Pont.

CAP. X.

Saltandi cantandique studium, atque adeo ne histrionicam quidem, apud vetustiores Romanos inter turpia nominatum fuisse.

SUbjecit Furius Albinus antiquitatis non minus quam Cæcina peritus, Miror te, inquit, non retulisse, quanti

illis

illis affluentia marinarum procurari solita fuerit copiarum; cujus relatu maximam conviviorum nostrorum sobrietatem doceres. & Cæcina, Profer, inquit, in medium, quæ de hac quoque parte lectu comperisti. ultra omnes enim polles memoria vetustatis & Furius sic ingressus est, Vetustas quidem nobis semper, si sapimus, adoranda est. Illa quippe sæcula sunt, quæ hoc imperium vel sanguine vel sudore pepererunt, quod non nisi virtutum faceret ubertas. sed, quod fatendum est, in illa virtutum abundantia vitiis quoque ætas illa non caruit: è quibus nonnulla nostro sæculo morum sobrietate correcta sunt. & de luxu quidem illius temporis circa marinas copias dicere institueram, sed quia in assertionem nostræ emendationis alia ex aliis proferenda se suggerunt, de piscibus non omitto sed differo; dum de alia lascivia qua nunc caremus admoneo. dic enim, Hore, qui antiquitatem nobis objicis, ante cujus triclinium modo saltatricem vel saltatorem te vidisse meministi? at inter illos saltatio certatim vel ab honestis appetebatur. ecce enim, ut ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica ingenui, quid dicam ingenui? filii senatorum in ludum saltatorium commeabant, & illic crotala gestantes saltare discebant. taceo quod matronæ etiam saltationem non inhonestam putabant: sed inter probas quoque earum erat saltandi cura, dummodo non curiosa usque ad artis perfectionem quid enim ait Sallustius: *Psallere, saltare elegantius quam necesse est proba.* adeo & ipse Semproniam reprehendit, non quod saltare, sed quod optime scierit. nobilium vero filios, & quod dictu nefas est, filias quoque virgines [1] inter studiosa numerasse saltandi meditationem testis est Scipio Africanus Æmilianus, qui in oratione contra legem judiciariam Tib. Gracchi sic ait: *Docentur prasti-*

1 *INter studiosa numerasse saltandi meditationem*] Puto fuisse, *studia seria.* Scriptus variat legitque, *studiosas.* Sed Seneca Pater huc fecerit; *Cantandi,* inquit, *saltandique nunc obscæna,* vel ut in membranis inveni, *obscæva, studia effeminatos tenent.* Pont.

præstigias inhonestas, [2] *cum cinædulis & sambuca psalterioque eunt in ludum histrionum. discunt cantare, quæ majores nostri ingenuis probro ducier voluerunt. eunt, inquam, in ludum saltatorium* [3] *inter cinædos virgines puerique ingenui. Hæc cum mihi quisquam narrabat; non poteram animum inducere ea liberos suos homines nobiles docere: sed, cum ductus sum in ludum saltatorium,* [4] *plus medius fidius in eo ludo vidi pueris virginibusque quingentis. in his unum,* [5] *quod me reipublicæ maxime misertum est, puerum bullatum petitoris filium non minorem annis duodecim cum crotalis saltare: quam saltationem impudicus servulus honeste saltare non posset.* Vides quemadmodum ingemuerit Africanus quod vidisset cum crotalis saltantem filium petitoris, id est, candidati; quem ne tum quidem spes & ratio adipiscendi magistratus, quo tempore se suosque ab omni probro debuit vindicare, potuerit coërcere, quo minus faceret quod scilicet turpe non habebatur. Ceterum superius plerumque nobilitatem hæc propudia celebrare conquestus est. sic nimirum [6] M. Cato senatorem non ignobilem Cæcilium

2. *Cum cinædulis & sambuca psalterioque*] Anglicanus, *sabuca*; forte, *sabulo*, cujusmodi organi musici meminit Apulejus 2. Floridorum; *Dextra psallentis gestu suo* (an *sua*?) *Sabulum cithara admovet, ceu parata percutere.* Deinde pro *cinædulis*, malim, *cinæd.cis*. Varro: *Et orthophallica attulit psalteria, quibus sonant in Græcia dicteria, qui fabularum collocant exordia, ut comici, cinædici, scenatici.* Pont. Vindex horum verborum, quæ temere dubitantur, est locus unicus apud Polybium lib. v. cap. 37. Τοῦ δ᾽ εἰπόντος (Nicagoræ) ὅτι παραγέγονεν ἵππους ἄγων· Ἐβουλόμην ἄν σε, ἔφη (Cleomenes) καὶ λίαν ἀντὶ τῶν ἵππων κιναίδους ἄγειν καὶ σαμβύκας. τούτων γὰρ ὁ νῦν βασιλεὺς κατεπείγεται. Gronov.

3. *Inter cinædos virgines puerique ingenui*] Juvenalis:

- - - Conscia matri
Virgo fuit; ceras nunc, hac dictante, pusillas
Implet, & ad mœchos dat easdem ferre cinædis.

Ita enim legendus ex libro scripto Juvenalis, nam vulgo: *mœchum* & *eisdem*. Pont.

4. *Plus medius fidius in eo ludo vidi pueris virginibusque quingentis*] Salisberiensis lib. 8. cap. 12. *ducentis* Meurs.

5. *Quod me reipublicæ maxime misertum est*] Melius v. c. *quo me*. Idem.

6. *Marcus Cato senatorem non ignobilem Cæcilium spatiatorem atque fescenninum vocat*] Lego *s. n. i. M. Cælium*. Ex Agellio lib. 1. cap. 15. & Festo in *Spatiatorem*, & Asconio ad Milonianam. Apud Joannem Salisberiensem male quoque *Cæcilium*. Idem.

7. Spa-

cilium 7 spatiatorem & Fescenninum vocat, eumque 8 staticulos dare his verbis ait: *Descendit de cantherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere.* & alibi in eundem: *Praeterea cantat ubi collibuit, interdum Graecos versus agit, jocos dicit, voces demutat, staticulos dat.* hæc Cato. cui, ut videtis, etiam cantare non serii hominis videtur: quod apud alios adeo non inter turpia numeratum est, ut L. Sulla vir tanti nominis optime cantasse dicatur. Ceterum histriones non inter turpes habitos Cicero testimonio est, quem nullus ignorat Roscio & Æsopo histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesque eorum sua sollertia tueretur. quod cum aliis multis tum ex epistolis quoque ejus declaratur. nam illam orationem quis est qui non legerit, in qua populum Romanum objurgat quod Roscio gestum agente tumultuaverit? & certe satis constat contendere eum cum ipso histrione solitum, utrum ille sæpius eandem sententiam variis gestibus efficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diverso pronunciaret. quæ res ad hanc artis suæ fiduciam Roscium abstraxit, ut librum conscriberet quo eloquentiam cum histrionia compararet. Is est Roscius, qui etiam L. Sullæ carissimus fuit, 9 & annulo aureo ab eodem dictatore

7. *Spatiatorem & Fescenninum vocat*] Festus: *Spatiatorem pro erratorem Cato posuit.* [Vide Danielis Parzi commentarium in Musæi Erotop p 135.] *Pont.*

8. *Staticulos dare*] Vide Notas Taubmanni ad Plauti illum versiculum, *Nequeo tibi saltem staticulum dem*: qui legitur Persa Act. 5. 2. vs. 43. *Idem.*

9. *Et annulo aureo ab eodem dictatore donatus est.*] Martialis: *Annuli.*

Ante frequens, sed nunc rarus nos donat amicus.
Felix cui comes est non alienus eques.

Quo lemmate duplicem ritum noto, alterum hunc seu vulgarem de donandis inter amicos annulis: Alterum vero non ita tritum, solitavisse videlicet veteres & potissimum magnates amicis digredientibus comites adesse, idque ad annulos hærere nuncupatum. Martialem sane ita capio, & corrigo locum è Panegyrico Constantino Cæsari dicto, qui jam diu summa torsit ingenia:

Quid oro sibi voluit? quid optavit? aut quid amplius adipisceretur his, quæ a te fuerat consecutus? cui tu summa & diversissima bona, privatum otium & regias opes dederas: cui digrediendi ad annulos sederas: cui impensius etiam quam tibi occurrere obsequia nostra mandaveras.

Corrigo, inquam, *cui digredienti ad annulos hæseras.* Plinius Panegyr. *Tenuis adhuc & obscurus obtinenti Africam comes hæserat.* Iterum Martialis,

tore donatus est. tanta autem fuit gratia & gloria ut mercedem diurnam de publico mille denarios sine gregalibus solus acceperit. Æsopum vero ex pari arte ducenties sestertium reliquisse filio constat. Sed quid loquor de histrionibus? cum Appius Claudius vir triumphalis, qui salius usque ad senectutem fuit, pro gloria obtinuerit quod inter collegas optime saltitabat. Ac priusquam à saltatione discedo, illud adjiciam, [10] uno eodem tempore tribus nobilissimis civibus non modo studium saltandi sed etiam, si dis placet, peritiam, qua gloriarentur fuisse, Gabinio consulari Ciceronis inimico, quod etiam Cicero non dissimulanter objecit, & M. Cælio noto in turbas viro, quem idem Cicero defendit, & Licinio Crasso,. Crassi ejus qui apud Parthos exstinctus est filio.

Quis largitur opes veteri, fidoq; sodali?
Aut quem prosequitur non alienus eques.

Et hinc natum reor amicos primos, secundos, de quis 5. de Beneficiis Seneca, *dextram, sinistram* magnatum indigetatos. Statius:

Vidi omni te pridem in flore juventæ
Te magnæ propius, propiusque accedere dextræ.

Martialis clarius; *Lydia dicebar domino fidissima dextra.* Porro de donandis annulis; ii potissimum iis ornabantur, qui equestrem spectabant dignitatem. Suetonius Vitellio, cap. 12. *Ac primo imperii die aureis donavit annulis super cœnam, cum mane rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset severissime talem equestris ordinis maculam.* Iterum idem, Galbâ, sed loco controverso; quem ita legam: *Libertus Icelus, paulo ante annulis aureis & Martiani cognomine ornatus, ac jam summe equestris gradus candidatus.* Scriptio enim vetus est, *summæ equestris gradus.* At *summe* indubie scripsit intellexitque ἐξόχως ejus ordinis Icelum istum candidatum. *Summi* quod in Animadversionibus amplectitur & tueri nititur vir doctus, nescio qui probem. Glossarium: *ἄκρως, summe, eximie, excellenter.* Idem.

10. *Uno eodem tempore*] Pro, *uno eodemque t.* Et statim versu insequenti, *non modo studium saltandique, sed etiam.* interponendum, *canendi saltandique*, aut saltem legend. *saltandi.* Idem.

CAP. XI.

Quanto in pretio fuerint apud paulo vetustiores Romanos, pisces, & præsertim muræna.

SEd de saltatione veterum ad prædæ marinæ transire luxum Liciniorum me nomen admonuit; quos Murænas cogno-

cognominatos, quod hoc pisce effusissime delectati sunt, satis constat. huic opinioni M. Varro consentit asserens eodem modo Licinios appellatos Murænas, quo Sergius Orata cognominatus est; quod ei pisces qui auratæ vocantur carissimi fuerint. Hic est Sergius Orata, qui primus balneas pensiles habuit, primus ostrearia in Bajano locavit, primus optimum saporem ostreis Lucrinis adjudicavit. fuit autem ætate L. Crassi illius diserti: qui quam gravis & serius habitus sit etiam Cicero docet. is tamen Crassus vir censorius (nam cum Cn. Domitio censor fuit) cum supra ceteros disertus haberetur, essetque inter clarissimos cives princeps, tamen murænam in piscina domus suæ mortuam [1] atratus tamquam filiam luxit. Neque id obscurum fuit. quippe collega [2] Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen objecit. neque id confiteri Crassus erubuit; sed ultro etiam, si dis placet, gloriatus est censor, piam affectuosamque rem fecisse se jactitans. Piscinas autem quam refertas habuerint preciosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes Lucilius, Philippus & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiam illud indicium est, quod M. Varro in libro de agricultura refert M. Catonem, qui post Uticæ periit, cum heres testamenro Lucilii esset relictus, pisces

ATratus ut filiam luxit] Nam, ut narrat Ælianus, ita in amoribus habita Crasso sua muræna, ut puellari eam & habitu & mundo adornaret, & addit, καὶ καλοῦντος τοῦ Κράσσου τὸ φώνημα ἐγνώριζε, καὶ ἀνενήχετο· καὶ ὀρέγοντος ὅτι οὖν, ἡ δὲ ἤσθιε, προθύμως καὶ ἑτοίμως λαμβάνουσα. *Et appellantis vocem Crassi agnoscebat, & ad eum adnatabat, cumque ei quippiam porrigebat edendum, prompto & parato animo accipiebat.* Pont.

2. *Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen objecit*] Iterum Ælianus: καὶ πότε Δομιτίου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος, Ὦ μῶρε μύραιναν ἔκλαυσας τεθνεῶσαν· ὁ δὲ ὑπολαβὼν, Ἐγὼ θηρίον ἔφατο, σὺ δὲ τρεῖς γυναῖκας θάψας οὐκ ἔκλαυσας: *Et cum aliquando Domitius ei dixisset, Stulte, murænam flevisti mortuam. Ego vero, inquit Crassus, flevi; tu autem nec tres quidem uxores, quas sepulturæ mandasti, flevisse unquam visus es.* Ita fere interpres; at si verteris: *Et cum aliquando Domitius ei dixisset, More murænam flevisti mortuam; Ego vero, inquit, bestiam; Tu autem ne tres quidem uxores sepultas luxisti;* magis liquebit acumen. *Idem.*

pisces de piscina ejus quadraginta millibus vendidisse. arcessebantur autem murænæ ad piscinas nostræ urbis ab usque freto Siculo, [3] quod Rhegyum à Messana respicit. illic enim optimæ à prodigis esse creduntur: tam Hercules quàm anguillæ. & utræque ex illo loco Græce πλῶται vocantur, Latine flutæ: quod in summo supernantes sole torrefactæ curvare se posse, & in aquam mergere desinunt, atque ita faciles captu fiunt. Et, si enumerare velim quàm multi magnique auctores murænas è freto Siculo nobilitarint, longum fiat. sed dicam quid Varro in libro qui inscribitur *Gallus de admirandis* dixerit his verbis: *In Sicilia quoque*, inquit, [4] *Papirius manu capi murænas flutas*, [5] *quod hæ in summa aqua præ pinguedine flutentur.* Hæc Varro. Sed quis neget indomitam apud illos, &, ut ait Cæcilius, vallatam gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriæ compararent? Nec rarus hic Romæ piscis, ut peregre accitus erat. auctor est Plinius C. Cæsarem dictatorem, cum triumphales cœnas populo daret, sex millia murænarum à C. Hirrio ad pondus accepisse. hujus Hirrii villam, quamvis non amplam aut latam, constat [6] propter vivaria quæ habuit [7] quadragies sestertium venundatam.

CAP.

3. *Quod Rhegyum à Messana respicit*] Libri forte non absone, *à Messana despicit*. Varro; *Inter Italiam & Siciliam, qui fretus est inter Rhegyum & Messanam.* Unde correctione electa Scriverius idem *dispescit*: electa dico; & addo, recta. Plinius de Nilo: *Africam ab Æthiopia dispescit.* Idem.

4. *Papirius manu capi*] Dele, *Papirius*, volentibus libris: & statim pro *flutentur* iidem *fluitent*, item, *fluctentur*. Plinius de testudinibus: *Ut solis vapore, siccato cortice, non queant mergi, invitæque fluitent.* Idem.

5. *Quod hæ in summâ aquâ præ pinguedine flutentur*] Lego *flutant*, ex veteris codicis vestigiis. *Meurs.*

6. *Propter vivaria*] Pincianus notat Macrobium, ut qui in mendosum Plinii codicem inciderit, legeritque pro *pisces piscinas*, & scribi debuisse, *propter pisces, quos habuit quadragies*, ex Varrone lib. 3. cap 17. de Re Rust. Vide Pincianum in Plinii lib. IX. cap. LV. *Pont.*

7. *Quadragies sestertium*] Corrigendum *Sestertio*. Adhibe sis patrem lib. IV. Pec. Vet. cap. 4. *Gronov.*

Cujus

CAP. XII,

De acipensere, mullo, scaro, lupo.

NEc acipenser, quem maria prodigis nutriunt, illius seculi delicias evasit. &, ut liqueat secundo Punico bello celebre nomen hujus piscis fuisse, accipite ut meminerit ejus Plautus in fabula, quæ inscribitur Baccharia, ex persona parasiti:

Quis est mortalis tanta fortuna affectus umquam,
Quam ego nunc sum, cujus hac ventri portatur pompa?
Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
[1] *Cujus ego latus* [2] *in latebras reddam meis dentibus & manibus.*

&, ne vilior sit testis poëta, accipite assertore Cicerone in quo honore fuerit hic piscis apud P. Scipionem Africanum illum & Numantinum. hæc sunt in dialogo de fato verba Ciceronis: *Nam cum esset apud se* [3] *ad Lavernium Scipio, unaque Pontius; allatus est fortè Scipioni acipenser, qui admodum raro capitur, sed est piscis, ut ferunt, in primis nobilis. cum autem Scipio unum & alterum ex his, qui eum salutatum venerant, invitasset, pluresque etiam invitaturus videretur: in aurem Pontius, Scipio, inquit, vide quid agas, acipenser iste paucorum hominum est.* Nec inficias eo temporibus Trajani hunc piscem in magno pretio non fuisse, teste Plinio Secundo: qui in naturali historia cum de hoc pisce loqueretur sic ait: *Nullo nunc in honore est, quod quidem miror; cum sit rarus inventu.* Sed

non

CVjus ego latus in latebras reddam] Ita forte scripserit Plautus. suspicari tamen libet, *in latebras condam.* Idem Epidico: *in latebras condas pectori pentissimo.* Turnebum vero quem *illatebras* legere reperio & tueri, quomodo sequar? *Pont.*

2. *In latebras reddam meis dentibus & manibus*] Emendo, *dentibus & faucibus.* Sic infra loquitur ex hoc versu indubie Macrobius cap. 17. *Cum Antonius quicquid mari, aut terrâ, aut etiam cœlo gigneretur, ad satiandam ingluviem suam natum existimans, faucibus ac dentibus suis subderet.* possit cui etiam legendum videri, *dentibus & maxillis*, vel (ut placet magno Scaligero) *mandibulis.* Meurs.

3. *Ad Lavernium*] [Joh. Passeratius legit *Laurentum.* Vide præfat. ejus in 3. lib. Propertii] *Pont.*

4. *Pli-*

non diu ſtetit hæc parſimonia. nam temporibus Severi principis, qui oſtentabat duritiam morum, Sammonicus Serenus vir ſæculo ſuo doctus, cum ad principem ſuum ſcriberet faceretque de hoc piſce ſermonem, verba Plinii quæ ſuperius poſui præmiſit, & ita ſubjecit: 4 *Plinius, ut ſcitis, ad uſque Trajani imperatoris venit ætatem. nec dubium eſt quod ait nullo honore hunc piſcem temporibus ſuis fuiſſe, verum ab eo dici. apud antiquos autem in precio fuiſſe ego teſtimoniis palam faciam, vel eo magis, quod gratiam ejus video ad epulas quaſi poſtliminio rediſſe. quippe qui dignatione veſtra cum interſum convivio ſacro animadvertam hunc piſcem à coronatis miniſtris cum tibicine inferri. Sed quod ait Plinius de acipenſeris ſquamis, id verum eſſe maximus rerum naturalium indagator Nigidius Figulus oſtendit, in cujus libro de animalibus quarto ita poſitum eſt: Cur alii piſces ſquama ſecunda, acipenſer adverſa ſit.* hæc Sammonicus: qui turpitudinem convivii principis ſui laudando notat, prodens venerationem qua piſcis habebatur, ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quaſi quædam non deliciarum ſed numinis pompa. Sed, ut minus miremur acipenſerem gravi precio taxari ſolitum; Aſinius Celer vir conſularis, ut idem Sammonicus refert, 5 mullum unum ſeptem millibus nummum mercatus eſt. in qua re luxuriam illius ſæculi eo magis licet æſtimare, quod Plinius Secundus temporibus ſuis negat facile mullum repertum qui duas pondo libras exce-

4. *Plinius, ut ſcitis, aduſque Trajani imperatoris ætatem*] Notat Scaliger ad Euſebium, Sammonicum hîc confundere Plinium juniorem cum majore. Vide ejus Addenda ad Animadverſ. pag. 190. [Vide item quæ habet Hermol. Barbarus ad Præfationem Plinii, quæ præfixa eſt Naturali hiſtoriæ oppido notanda.] *Pont.*

5. *Mullum unum ſeptem millibus*] Mavult cum Juvenale & Tertulliano Cl V. Franciſ. Junius, 6. *mil.* Porro hæc iſta occaſio Catoniani dicterii, *Pluris Romæ piſcem venire quam bovem*, quo & ganeonum trahit adagium eruditiſſ. Had. Junius; σήμερον ἀκτάσωμεν, quod eſſet, ut idem, ficto verbo, vertit, *hodie littoriſemus*, ut ego, *hodie amanemus*. *Amanare* enim apud Diomedem eſt; & Cyprianus dixit, *oculos amanare*. Sed Gloſſarii auctor ſententiæ noſtræ fundus eſt: *amana*, inquit, αἱ ἀκταὶ, *amanare* itaque ἀκτάζειν. Tacitus, *Noctu dieque fluxi & amana littorum perſonantes*. Pont.

6. Octa-

excederet. at nunc & majoris ponderis passim videmus, & precia hæc insana nescimus. Nec contenta illa ingluvies fuit maris sui copiis, nam [6] Octavius præfectus classis sciens scarum adeo Italicis litoribus ignotum, ut nec nomen Latinum ejus piscis habeamus, incredibilem scarorum multitudinem vivariis navibus huc advectam, inter Hostiam & Campaniæ litus in mare sparsit; miroque ac novo exemplo pisces in mari tamquam in terra fruges aliquas seminavit. idemque, tamquam summa in hoc utilitatis publicæ verteretur, quinquennio dedit operam ut, si quis [7] inter alios pisces scarum forte cepisset, incolumem confestim & inviolatum mari redderet.

Quid stupemus captivam illius sæculi gulam servisse mari, cum in magno vel dicam maximo apud prodigos honore fuerit etiam Tiberinus lupus, & omnino omnes ex hoc amni pisces? quod equidem cur ita illis visum sit ignoro. fuisse autem etiam M. Varro ostendit; qui, enumerans quæ in quibus Italiæ partibus optima ad victum gignantur, pisci Tiberino palmam tribuit his verbis in libro rerum humanarum undecimo: [8] *Ad victum optima fert ager Campanus frumentum, Falernus vinum, Caßinas oleum, Tusculanus ficum, mel Tarentinus, piscem Tiberis.* Hæc Varro de omnibus scilicet hujus fluminis piscibus. sed inter eos, ut supra dixi, præcipuum locum lupus tenuit, & quidem is qui inter duos pontes captus est: id ostendunt cum multi alii, tum etiam C. Titius vir ætatis Lucilianæ in oratione qua legem Fanniam suasit. cujus verba ideo pono, quia non solum de lupo inter duos pontes capto erunt testimonio, sed etiam mores, quibus

6. *Octavius præfectus claßis*] Plinius lib. 9. cap. 17. habet *Optatus Elipertius*. Unde Gelenius fecit, *Optatus è libertis ejus*. Idem.

7. *Inter alios pisces scarum*] Enniano elogio, *cerebrum Iovis*:
Scarum præterii, cerebrum Iovis pæne supremi.
Nestoris ad patriam hic capitur magnusque bonusque. Idem.

8. *Ad victum optima fert ager Campanus frumentum*] Ex vestigiis scripturæ apud Johan. Sarisberiensem, fecerim: *Optimum fert ager Campanus frumentum.* Idem.

9. Quip-

bus plerique tunc vivebant, facile publicabunt. describens enim homines prodigos in forum ad judicandum ebrios commeantes, quæque soleant inter se sermocinari, sic ait: *Ludunt alea, studiose unguentis delibuti, scortis stipati. ubi horæ decem sunt; jubent puerum vocari ut comitium eat percunctatum quid in foro gestum sit, qui suaserint, qui dissuaserint, quot tribus jusserint, quot vetuerint. inde ad comitium vadunt, ne litem suam faciant: dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant* 9 *quippe qui vesicam plenam vini habeant. Veniunt in comitium tristes, jubent dicere. quorum negotium est, dicunt. judex testes poscit. ipsus it minctum. ubi redit; ait se omnia audivisse, tabulas poscit. litteras inspicit. vix præ vino sustinet palpebras. eunti in consilium ibi hæc oratio:* 10 *Quid mihi negotii est cum istis nugacibus; quam potius potamus mulsum mixtum vino Græco, edimus turdum pinguem, bonumque piscem* 11 *lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit?* hæc Titius. Sed & Lucilius, acer & violentus poëta, ostendit scire se hunc piscem egregii saporis, qui inter duos pontes captus esset; eumque quasi ligurritorem catillonem appellat. scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur. proprie autem *catillones* dicebantur, qui ad polluctum Herculis ultimi cum venirent, catillos ligurribant. Lucilii versus hi sunt:

Fingere præterea afferri quod quisque volebat,
Illum sumina ducebant atque altilium lanx,
12 *Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo.*

CAP.

9. *Quippe qui vesicam plenam vini habeant*] Varro περὶ νομισμάτων: *In quo nobilius est Philippeum quod accipimus, quam quod bibimus, cum alterum addamus in bulgam, alterum in vesicam.* Sed ibi legi malim, *abdamus in bulgam.* Et usus fere pari forma verbo *condere* Caper Grammaticus; *in profundum nummi vel in arcam conduntur.* Pont.

10. *Quid mihi negotii est cum istis nugatoribus, quam potius*] Hinc illud in Copa, uti & observatum clariss. Scalig.
Quid juvat æstivo defessũ pulvere abesse,
Quã potius bibulo decubuisse thoro? Id.

11. *Lupum germanum*] *Germanus* fortassis ideo, ut γνήσιον ostendat, & eum, qui inter duos pontes captus. *Catillones* deinde quid sint, observavit quoque Glossarius; λίχνος. inquit, *Gulosus, ligurius, Catillo.* & alibi, *ligurio,* λίχνος. Idem.

12. *Hũc pontes Tiberinos duo.*] Legendũ me monuit Fr. Douza, *Tiberinu' duo.* Et docebit propediẽ ad Lucilium ipsũ. *Id.*

Sic

CAP. XIII.

De legibus latis contra luxuriam veterum Romanorum.

LOngum fiat, ſi enumerare velim quot inſtrumenta gulæ inter illos vel ingenio cogitata ſint, vel ſtudio confecta. & hæ nimirum cauſæ fuerunt propter quas tot numero leges de cœnis & ſumptibus ad populum ferebantur: & imperari cœpit ut patentibus januis pranſitaretur & cœnitaretur. [1] ſic oculis civium teſtibus factis luxuriæ modus fieret. Prima autem omnium de cœnis lex ad populum Orchia pervenit. quam tulit C. Orchius tribunus plebis de ſenatus ſententia, tertio anno quam Cato cenſor fuerat. cujus verba quia prolixa ſunt prætereo. ſumma autem ejus præſcribebat numerum convivarum. & hæc eſt lex Orchia, de qua Cato in orationibus ſuis vociferabatur quod plures quam præſcripto ejus cavebatur ad cœnam vocarentur. cumque auctoritatem novæ legis aucta neceſſitas imploraret: poſt annum viceſimum ſecundum legis Orchiæ Fannia lex lata eſt, anno poſt Romam conditam, ſecundum Gellii opinionem, [2] quingenteſimo octogeſimo octavo. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: *Lex [3] Fannia, ſanctiſſimi Auguſti, ingenti omnium ordinum conſenſu pervenit ad populum. neque eam prætores aut tribuni, ut pleraſque alias, ſed ex omni bonorum conſilio & ſententia ipſi conſules pertulerunt, cum reſpublica ex luxuria conviviorum majora quam credi poteſt detrimenta pateretur. ſiquidem eo res redierat, ut gu-*

la

SIc *oculis civium teſtibus factis luxuriæ modus fieret*] Et hæc Syſſitiorum cauſa apud Lacedæmonios. Juſtinus lib. 3. *Convivari omnes publice juſſit, ne cujus divitiæ vel luxuriæ in occulto eſſent.* Plutarchus clarius: ἐπιθέσθαι δὲ τῇ τρυφῇ καὶ τὸν ζῆλον ἀφελέσθαι τοῦ πλούτου διανοηθεὶς, τὰ συσσίτια εἰσηγήσατο. *Pont.*

2. *Quingenteſimo octogeſimo octavo.*] Lege *quingenteſimo nonageſimo ſecundo.* Pigius.

3. *Fannia, ſanctiſſimi Auguſti*] Hæc omnium antiquiorum ſcriptura, quam putavimus retinendam, cum ſeriores Auguſtum pene ſemper dignati fuerint hoc titulo, vel *Sacroſancti* aut *ſacratiſſimi*, ut ſæpe Firmicus. *Gronov.*

4. *Quos*

bus plerique tunc vivebant, facile publicabunt. describens enim homines prodigos in forum ad judicandum ebrios commeantes, quæque soleant inter se sermocinari, sic ait: *Ludunt alea, studiose unguentis delibuti, scortis stipati. ubi horæ decem sunt; jubent puerum vocari ut comitium eat percunctatum quid in foro gestum sit, qui suaserint, qui dissuaserint, quot tribus jusserint, quot vetuerint. inde ad comitium vadunt, ne litem suam faciant: dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant* 9 *quippe qui vesicam plenam vini habeant. Veniunt in comitium tristes, jubent dicere. quorum negotium est, dicunt. judex testes poscit. ipsus it minctum. ubi redit; ait se omnia audivisse, tabulas poscit. litteras inspicit. vix præ vino sustinet palpebras. eunti in consilium ibi hæc oratio:* 10 *Quid mihi negotii est cum istis nugacibus; quam potius potamus mulsum mixtum vino Græco, edimus turdum pinguem, bonumque piscem* 11 *lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit?* hæc Titius. Sed & Lucilius, acer & violentus poëta, ostendit scire se hunc piscem egregii saporis, qui inter duos pontes captus esset; eumque quasi ligurritorem catillonem appellat. scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur. proprie autem *catillones* dicebantur, qui ad polluctum Herculis ultimi cum venirent, catillos ligurribant. Lucilii versus hi sunt:

Fingere præterea afferri quod quisque volebat,
Illum sumina ducebant atque altilium lanx,
12 *Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo.*

CAP.

9. *Quippe qui vesicam plenam vini habeant*] Varro [illegible]νομιογμάτων: *In quo nobilius est Philippeum quod accipimus, quam quod bibimus, cum alterum addamus in bulgam, alterum in vesicam.* Sed ibi legi malim, *abdamus in bulgam.* Et usus fere pari forma verbo *condere* Caper Grammaticus; *in profundum nummi vel in arcam conduntur.* Pont.

10. *Quid mihi negotii est cum istis nugatoribus, quam potius*] Hinc illud in Copa, uti & observatum clariss. Scalig. *Quid juvat æstivo defessũ pulvere abesse, Quã potius bibulo decubuisse thoro?* Id.

11. *Lupum germanum*] *Germanus* fortassis ideo, ut γνήσιον ostendat, & eum, qui inter duos pontes captus. *Catillones* deinde quid sint, observavit quoque Glossarius; λίχνος. inquit, *Gulosus, ligurius, Catillo.* & alibi, *ligurio,* λίχνος. Idem.

12. *Hũc pontes Tiberinos duo.*] Legendũ me monuit Fr. Douza, *Tiberinu' duo.* Et docebit propediẽ ad Lucilium ipsũ. *Id.*

Sic

CAP. XIII.

De legibus latis contra luxuriam veterum Romanorum.

LOngum fiat, si enumerare velim quot instrumenta gulæ inter illos vel ingenio cogitata sint, vel studio confecta. & hæ nimirum causæ fuerunt propter quas tot numero leges de cœnis & sumptibus ad populum ferebantur: & imperari cœpit ut patentibus januis pransitaretur & cœnitaretur. [1] sic oculis civium testibus factis luxuriæ modus fieret. Prima autem omnium de cœnis lex ad populum Orchia pervenit. quam tulit C. Orchius tribunus plebis de senatus sententia, tertio anno quam Cato censor fuerat. cujus verba quia prolixa sunt prætereo. summa autem ejus præscribebat numerum convivarum. & hæc est lex Orchia, de qua Cato in orationibus suis vociferabatur quod plures quam præscripto ejus cavebatur ad cœnam vocarentur. cumque auctoritatem novæ legis aucta necessitas imploraret: post annum vicesimum secundum legis Orchiæ Fannia lex lata est, anno post Romam conditam, secundum Gellii opinionem, [2] quingentesimo octogesimo octavo. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: *Lex* [3] *Fannia, sanctissimi Augusti, ingenti omnium ordinum consensu pervenit ad populum. neque eam prætores aut tribuni, ut plerasque alias, sed ex omni bonorum consilio & sententia ipsi consules pertulerunt, cum respublica ex luxuria conviviorum majora quam credi potest detrimenta pateretur. siquidem eo res redierat, ut gu-*

la

1. *SIc oculis civium testibus factis luxuriæ modus fieret*] Et hæc Syssitiorum causa apud Lacedæmonios. Justinus lib. 3. *Convivari omnes publice jussit, ne cujus divitiæ vel luxuriæ in occulto essent.* Plutarchus clarius: ἐπιθέσθαι δὲ τῇ τρυφῇ καὶ τὸν ζῆλον ἀφελέσθαι τοῦ πλούτου διανοηθεὶς, τὰ συσσίτια εἰσηγήσατο. *Pont.*

2. *Quingentesimo octogesimo octavo.*] Lege *quingentesimo nonagesimo secundo.* Pigius.

3. *Fannia, sanctissimi Augusti*] Hæc omnium antiquiorum scriptura, quam putavimus retinendam, cum seriores Augustum pene semper dignati fuerint hoc titulo, vel *Sacrosancti* aut *sacratissimi*, ut sæpe Firmicus. *Gronov.*

4. *Quos*

la illecti plerique ingenui pueri pudicitiam & libertatem suam venditarent: plerique ex plebe Romana vino madidi in comitium venirent, & ebrii de reipublica salute consulerent. hæc Sammonicus. Fanniæ autem legis severitas in eo superabat Orchiam legem, quod in superiore numerus tantummodo cœnantium cohibebatur; licebatque secundum eam unicuique bona sua inter paucos consumere. Fannia autem sumptibus modum fecit assibus centum. Unde à Lucilio poëta festivitatis suæ more *centussis* vocatur. Fanniam legem post annos decem & octo lex Didia consecuta est. ejus ferendæ duplex causa fuit: prima & potissima, ut universa Italia non sola urbs lege sumptuaria teneretur, Italicis æstimantibus Fanniam legem non in se, sed in solos urbanos civis esse conscriptam. deinde, ut non soli qui prandia cœnasve majore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas vocitati essent atque omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur. Post Didiam Licinia lex lata est à P. Licinio Crasso Divite. cujus ferundæ probandæque tantum studium ab optimatibus impensum est, ut consulto senatus juberetur ut ea tantummodo promulgata, priusquam trinundino confirmaretur, ita ab omnibus observaretur, quasi jam populi sententia comprobata. lex vero hæc paucis mutatis in plerisque cum Fannia congruit. in ea enim ferenda quæsita novæ legis auctoritas exolescente metu legis antiquioris, ita hercules ut de ipsis duodecim tabulis factum est: quarum ubi contemni antiquitas cœpit, eadem illa quæ illis legibus cavebantur in alia latorum nomina transierunt. Sed legis Liciniæ summa ut kalendis, nonis, nundinis Romanis, cuique in dies singulos triginta duntaxat asses edundi causa consumere liceret: ceteris vero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponeretur quam carnis aridæ pondo tria & salsamentorum pondo libra, & quod ex terra, vite, arboreve sit natum. Video quid remordeat. ergo indicium sobrii sæculi est, ubi tali præscripto legum coërcetur expensa cœnarum.

rum. non ita est. nam leges sumptuariæ à singulis ferebantur, quæ totius civitatis vitia corrigerent.: at nisi pessimis effusissimisque moribus viveretur, profecto opus ferundis legibus non fuisset. Vetus verbum est; *leges*, inquit, *bonæ ex malis moribus procreantur*. Has sequitur lex Cornelia & ipsa sumptuaria, quam tulit Cornelius Sulla dictator, in qua non conviviorum magnificentia prohibita est, nec gulæ modus factus; verum minora precia rebus imposita: & quibus rebus, dii boni! quamque exquisitis & pæne incognitis generibus deliciarum! [4] quos illic pisces quasque offulas nominat! & tamen precia illis minora constituit. ausim dicere, ut vilitas edulium animos hominum ad parandas opsoniorum copias incitaret; & gulæ servire, etiam qui parvis essent facultatibus, possent. dicam plane quod sentio. Apprime luxuriosus mihi videtur & prodigus, cui hæc tanta in epulis vel gratuita ponantur. Itaque tanto hoc sæculum ad omnem continentiam promptius, ut pleraque earum rerum, quæ Sullana lege ut vulgo nota comprehenduntur, nemo nostrum vel fando compererit. Sulla mortuo Lepidus consul legem tulit & ipse cibariam. Cato enim sumptuarias leges cibarias appellat. Dein paucis interjectis annis alia lex pervenit ad populum, ferente Antio Restione. quam legem, quamvis esset optima, obstinatio tamen luxuriæ & vitiorum firma concordia nullo abrogante irritam fecit. Illud tamen memorabile de Restione latore ipsius legis fertur; cum quoad vixit foris postea non cenasse, ne testis fieret contemptæ legis quam ipse bono publico pertulisset. His legibus annumerarem edictum de sumptibus ab Antonio propositum, qui postea triumvir fuit: ni indignum crederem inter cohibentes sumptum Antonio locum facere: cujus expensæ in cœnam solitæ conferri sola unionis à Cleopatra uxore consumpti æstimatione superatæ sunt. nam cum

4. *Quos illic pisces quasque offulas nominat*] Facit huc Claudii Cæsaris verbum: *Rogo vos quis potest sine offula vivere?* Pont.

5. *Dignus*

cum Antonius, quicquid mari aut terra aut etiam cœlo gigneretur, ad ſatiandam ingluviem ſuam natum exiſtimans, faucibus ac dentibus ſuis ſubderet; eaque re captus de Romano imperio facere vellet Ægyptium regnum: Cleopatra uxor, quæ vinci à Romanis nec luxuria dignaretur, ſponſione provocavit inſumere ſe poſſe in unam cœnam ſeſtertium centies. id mirum Antonio viſum. nec moratus, ſponſione contendit 5 dignus ſculna Munacio Planco, qui tam honeſti certaminis arbiter electus eſt. altera die Cleopatra pertentans Antonium pollucibilem ſane cœnam paravit, ſed quam non miraretur Antonius: 6 quippe qui omnia 7 quæ apponebantur ex cotidianis opibus agnoſceret. tunc arridens regina phialam popoſcit, cui aceti nonnihil acris infudit, atque illuc unionem demptum ex aure altera feſtinabunda demiſit; eumque mature diſſolutum, 8 uti natura eſt ejus lapidis, abſorbuit. &, quamvis eo facto, ſponſione viciſſet (quippe cum ipſa margarita centies ſeſtertium ſine contentione evaluiſſet) manum tamen & ad alterius unionis aurem ſimiliter admovit, niſi Munacius Plancus judex ſeveriſſimus ſuperatum Antonium mature pronunciaſſet. ipſe autem unio cujus fuerit magnitudinis inde colligi poterit;

5. *Dignus ſculna Munacio Planco*] Cenſeo legendum, *Munacius Plancus*. Is enim ſculna ſive ſequeſter fuit, non Antonius. Qui nec potuit. Faciendum quoque punctum poſt, *contendit*. Quomodo fere apud Johan. Sarisberienſem. *Pont.*

Dignus ſculna Munatio Planco] V. c. & Salisberienſis lib. 8. c. 7. *culina Numatius Plancus*. Emendo, *dictus ſculna Munatius Plancus*. Apud veteres Latinos *Sculna* idem qui *Sequeſter*. Vide Agell. lib. 20. cap. 11. *Meurſ.* Sic ſe emendare ait Fulvius in Appendice ad Ciacconii Triclinium pag. 87. Forte tamen: *Digno ſculna Mun. Planco*. Gron.

6. *Quippe qui omnia quæ apponebantur ex cotidianis opibus agnoſceret*] Ita etiam eſt in v. c. Lego, *ex cotidianis dapibus a.* Meurſ.

7. *Quæ apponebantur ex cotidianis opibus*] Omnino & elegantiſſime *opibus*. Sunt autem eæ delitiæ, quas quiſque ex ſuo fundo aut agro depromit. Martialis lib. 7..

- - & varias, quas habet hortus, opes.

Item Lucretius lib. 5.

Non magnis opibus jucunde corpora habebant. Pont.

8. *Uti natura eſt ejus lapidis abſorbuit*] Hoc Cleopatræ facinus imitatus magnifice Cæſar Caligula. Suetonius, *Ut pretioſiſſimas margaritas aceto liquefactas ſorberet: Convivis ex auro panes & opſonia apponeret: Aut frugi hominem eſſe oportere dictitans, aut Cæſarem.* Id.

Gavius

terit; quod qui superfuit, postea victa regina,& capta Ægypto, Romam delatus desectusque est; & factæ ex una margarita duæ, impositæque simulachro Veneris, ut monstruosæ magnitudinis, in templo quod Pantheum dicitur.

CAP. XIV.

De nucum generibus.

ADhuc dicente Furio secundæ mensæ illata bellaria novo sermoni principium dederunt. Symmachus enim attrectans manu nuces, Vellem, inquit, ex te audire, Servi, tanta nucibus nomina quæ causa vel origo variaverit, aut unde tot mala cum hac una appellatione vocitentur; fiant tamen seorsum diversa tam vocabulo quam sapore. ac prius de nucibus absolvas volo, quæ tibi memoria crebræ lectionis occurrunt. Et Servius: Nux ista juglans secundum nonnullorum opinionem à juvando, & à glande dicta existimatur. [1] Gavius vero Bassus in libro de significatione verborum hoc refert: *Juglans arbor proinde dicta est ac Jovis glans. nam quia id arboris genus nuces habet, quæ sunt suaviore sapore quam glans est: hunc fructum antiqui illi, qui egregium glandique similem, ipsamque arborem deo dignam existimabant, Jovis glandem appellaverunt, quæ nunc litteris interlisis juglans nominatur.* Cloatius autem Verus in libro à Græcis tractorum ita memorat: *Juglans, di prætermissum est, quasi dijuglans.* [2] *id est*, διὸς βάλανος, sicut Theophrastus ait: ἴδια δὲ τῶν ὀρεινῶν ἃ ἐν τοῖς πεδίοις οὐ φύεται, τέρμινθος, πρῖνος, φιλύρη, ἀφάρκη, καρύα, ἡ καὶ διὸς βάλανος. hanc Græci etiam basilicam vocant.

Nux hæc Avellana seu Prænestina, quæ est eadem, ex arbore est quæ dicitur *corylos.* de qua Vergilius dicit: *corylum sere.* est autem natio hominum juxta agrum Prænestinum;

GAvius vero Bassus in libro] V. c. *Cajus.* Sed etiam heic *Gabius* legi debet. *Meurs.*

num, qui Carsitani vocantur ἀπὸ τῶν καρύων. cujus rei meminit Varro in Logistorico, qui inscribitur, *Marius de fortuna.* inde scilicet Prænestinæ nuces. Est & illud apud Nævium in fabula Ariolo:

> 2 *Quis heri apud te? Prænestini & Lanuvini hospites.*
> *Suopte utrosque decuit acceptos cibo,*
> 3 *Alteris inanem bulbam madidam dari,*
> 4 *Alteris nuces* 5 *in proclivi profundere.*

Hanc autem nucem Græci Ponticam vocant, dum unaquæque natio indit huic nuci nomen ex loco in quo nascitur copiosior.

2. *Quis heri apud te*] Reforma: *Heri*
Quis apud te? Prænestini, &c.
Tum *bulbam madidantem*. Salmasius ad Hist. Aug. pag. 187.

3. *Alteris inanem bulbam madidam dari*] *Madidantem dare*, laudat ad Festum Scaliger. Bulbos capit, de quis ita Apicius: *Aqua decoquant bulbos, qui Veneris usum quærunt.* Adagio quoque apud Athenæum est, incerti auctoris, hac mente: lib. 2. 25.

Οὐδέν σ᾽ ὀνήσει βολβὸς ἂν μὴ νεῦρ᾽ ἔχῃς;
Nil tibi profuerit bulbus, nisi nervus adesset.

Quod aspexit indubie Juvenal. illo vers.
– – *si tibi sidera cessant*
Nil faciet longi mensura incognita nervi. Pont.

Alteris inanem bulbam madidam dari] Annotavit Scriverius noster ad marginem libri sui, legendum videri, *Alteris inanem vulvam madidatam dari*: & versu sequenti: loco *profundere*, *profundier*. Priorem emendationem firmabat loco Plinii Nat. histor. lib. 11. cap. 37. *vulva ejecto partu melior, primiparæ suis optima.* itemque hoc Martialis in Xeniis epig. 56.

Te fortasse magis capiet de virgine porcâ,
Me materna gravi de sue vulva placet.

Ut ita has delitias respicere Nævius videatur, *inanem vulvam* vocando. *Madidatam* autem vocat, quia sumen hoc, addito gariliquamine muriave, sumebatur. Martialis lib. 10. Epigr. 48.

Et madidum thynni de sale sumen erit.
Idem.

4. *Alteris nuces in proclivi profundere*] Cantabrigiensis scriptus: *in perlivis*. Divinabam: *in proluvio*. Laberius. *Quo quidem me à matronali pudore proluvium meretricis progredi coëgit.* Apuleius, *unguento fragrantissimo, proluvium Veneris suscitaram.* Et Arnobius, *proluvium intestinorum* dixit. Porro nuces, utpote pineas, facere ad Venerem, ex Celso & aliis clarum est. *Nihil*, inquit, *ex his assumere quæ contrahere semen videntur, ut bulbi, nuclei pinei*, &c. Et D. Hieronymus adversus Jovinianum: *Non potestis implere opera nuptiarum nisi mulsum & carnes & nucleum sumferitis.* Ubi tamen *nucleus* uberioris sensus est. Omne enim medium *nucleus* erat veteribus. Celsus, quem dixi, aliquoties similiter frequentaverat: at hodie *trunculi* reperies corrupte. *Internuculi* vero sive *nuclei* germanum esse, meliorum aliquando codicum opera monstrasse sperabo. *Pont.*

5. *In proclivi profundere*] Scripta lectio, uti monstravimus ante, talis fuit *in prolivis*. Nos supra divinavimus. Scriverius postmodum elicuit; *in prabiis*. Videndus Festus in voce *prabia*. Idem.

6. *Vir*

piosior. Nux castanea, de qua Vergilius, *Castaneasque nuces*, vocatur & heracleotica. nam 6 vir doctus Oppius in libro quem fecit de silvestribus arboribus sic ait: *Heracleotica hæc nux, quam quidam castaneam vocant*, 7 *itemque Pontica nux. atque etiam quæ dicuntur basilicæ juglandes, germina atque flores agunt similiter isdem temporibus quibus Græcæ nuces.*

Nunc dicendum est quæ sit Græca nux: ac simul hoc dicens amygdalam de lance tulit & ostendit. Nux Græca hæc est, quæ & amygdale dicitur. sed & Thasia eadem nux vocatur. testis est 8 Cloatius in ordinatorum Græcorum lib. 4. cum sic ait: *Nux Græca amygdale.* Atta vero in supplicatione, *Nucem Græcam*, ait, *favumque adde quantum libet.* Nucem molluscam, licet hiemis nobis tempus invideat, tamen quia de nucibus loquimur indictam non relinquamus. Plautus in Calceolo sic ejus meminit: *Molluscam nucem super ejus dixit impendere tegulas.* ecce Plautus nominat quidem, sed quid sit nux mollusca non exprimit. est autem persicum quod vulgo vocatur: & mollusca nux dicitur, scilicet quod ceteris omnibus nucibus mollior sit. hujus rei 9 idoneus assertor est Suevius vir longe doctissimus, in idyllio quod inscribitur moretum. nam, cum loquitur de hortulano faciente moretum, inter cetera quæ eo mittit, & hoc pomum mitti ait his verbis:

Admisce

6. *Vir doctus Oppius*] Meminit Oppii Suetonius libro de illustribus Grammaticis. Cognomen ejus *Cares* facit. Meminit quoque Oppilii cujusdam eodem libello c. 6. Tu comparabis. *Idem.*

Nam vir doctus Oppius in libro quem fecit de silvestribus arboribus] Lego, *vir doctus Opilius*. Est autem Aurelius Opilius, è cujus libris de Silvestribus Arboribus verba producit Festus in *Pomites*: cui etiam bis reddes hoc nomen, in *Ordinarium hominem*, & *Ratitum quadrantem*. Utrobique habes *Oppius*: Male. quod monitus à me mutato. *Meurs.*

7. *Itemque Pontica mox*] Emendo *Pontica nux*; ut etiam erat in v. c. *Idem.*

8. *Cloatius in Ordinatorum Græcorum lib. IV.*] Hoc & sequenti Capite, itemque lib. 3. cap. 6. pro *Ordinatorum Græcorum*, potius *Originationum Græcarum* legendum Scriverio videtur. Cloatius enim Verus *Libro à Græcis Tractorum* hoc eodem capite citatur. *Pont.*

9. *Idoneus assertor est Suevius*] Male aliis laudatum reperio, *Succium*. Tranquillus videndus libro de illustribus Grammaticis, cap. 5. ubi tamen *Sævius* est. *Pont.*

10 Admisce tu Acca basilicis hæc nunc partim,
Partim Persica: quod nomen sic denique fertur,
Propterea quod, qui quondam cum rege potenti
Nomine Alexandro Magno fera prœlia bello
In Persas retulere. 11 suo post inde reventu
Hoc genus arboris 12 in prælatis finibus Grajis
Disseruere, novos fructus mortalibus dantes.
Mollusca hæc nux est, ne quis forte inscius erret.

Nux Terentina dicitur, quæ ita mollis est, ut vix attrectata frangatur. de qua in libro Favorini sic reperitur: *itemque quidam Tarentinas oves vel nuces dicunt quæ sunt Terentinæ à tereno, quod est Sabinorum lingua molle. unde Terentios quoque dictos putat Varro ad Libonem primo.* quam in culpam etiam Horatius potest videri incidere qui ait:

& molle Tarentum.

Nux pinea hos nobis, qui oppositi sunt, nucleos dedit,
13 Plautus in Cistellaria:

14 Qui è nuce nucleos esse vult, frangit nucem.

10. *Admisce tu Acca*] Non temerarium id ait Turnebus Advers. 11. c. 1. Nam & Maro Æneidos 2.]*:ine unam Tunc sic exspirans Accam ex æquali- Alloquitur.* Pont. Addendus Salmasius ad Solinum pag. 598.

11. *Suo post inde reventu*] Magis arridet Anglicani scriptura, *primo inde reventu.* Idem.

12. *In prælatis finibus Grajis Disseruere*] Vetus idem veteri forma, *deseruere.* Antiqui enim, *deserui, desertum* efferebant, cujus vicem hodie, *desevi, desitum* frequentatur. Tibullus:

Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris,
Seu vetus in trivio florea serta lapis. Id.

13. *Plautus in Cistellaria*] In hoc omnes, quos editos vidi, sunt constantes. At ego nihil ineptius, nihil insulsius fingi posse aio hac allegatione Plautina? Quid enim à Macrobio dicitur, cui lux per eam fit? Omnino quia *nucleos* vocabulum ibi positum est, ideo scholasticus imperitus id annotavit ex memoria, cui locus Plautinus inhærebat. Miror potuisse hîc viros doctos silere, & magis etiam eos, qui tanquam genuina hæc tractare potuerunt. *Gron.*

14. *Qui è nuce nucleos esse vult, frangit nucem*] Laudat ex Cistellaria Macrobius, at Curculione legitur. Et nota in re trita & vulgata rem novam; Anglicanus noster non *esse* referebat. sed *eicere*, ut manifesto fuisse credam:

Qui è nuce nucleum icere vult, frangat nucem.

Certe convenienter & honeste sic frequentabitur; & redonanda hæc dictio eidem Plauto etiam Truculento. Editur icen. *Non omnis ætas.*

Sin jecit rete pisces ne effugiant cavet.
Scribendum aio: *Sin icit rete pisces, ne eff. Icit* similiter interpreter, fixit sive attraxit. Nec aliter Vidularia: *Ibi ut piscabar fuscina ici vidulum.* Idem.

CAP. XV.

De generibus malorum, & pirorum.

1 ET, quia mala videmus admissa bellariis, post nuces de malorum generibus differendum est. Sunt de agricultura scriptores qui nuces & mala sic dividunt, ut nuces dicant omne pomum quod foris duro tegatur, & intus habeat quod esui est; Malum vero, quod foris habeat quod esui & durum intus includat. secundum hanc definitionem Persicum, quod Suevius poëta superius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum.

His præmissis, malorum enumeranda sunt genera, quæ Cloatius in ordinatorum Græcorum libro quarto ita diligenter enumerat: *Sunt autem genera malorum; Amerinum, cotonium, citreum, coccymelum, conditivum,* ἐπιμηλὶς, *musteum, Mattianum, orbiculatum, ogratianum, præcox, pannuceum, Punicum, Persicum, quirianum, prosivum, rubrum,* 2 *scandianum, silvestre, struthium, Scantianum,* Tibur, *Virianum.* Vides Persicum à Cloatio inter mala numeratum quod nomen originis suæ tenuit, licet jam dudum nostri soli germen sit. Quod autem ait idem Cloatius, *citreum*, & ipsum Persicum malum est secundum Vergilium,

Felicis mali quo non præstantius ullum.

& reliqua. Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixisse Vergilium; 3 accipite quæ Oppius in libro de silvestribus arboribus dicat: *Citrea item malus & Persica: altera generatur in Italia, & in Media altera.* & paulo post de citreo loquens ait: *Est autem odoratissimum, ex quo interjectum vesti tineas necat. fertur etiam venenis contrarium; quod tritum cum vino purgatione virium suarum bibentes servat. generantur autem in* Persi-

ET, *quia mala videmus admissa bellariis*] Legendum, *admissa*. Pont.
2. *Scandianeum*] Emendo, *Scandianum*, Columella lib. 5. cap. 10. *Meurs.*
3. *Accipite quæ Oppius in libro*] Etiam heic *Opilius* legendum. *Idem.*

Perside omni tempore mala citrea, alia enim pracarpuntur,[4] *alia interim maturescunt.* Vides hic & citreum nominari, & omnia signa poni, quæ de eo Vergilius dixit; licet nomen citrei ille non dixerit. nam & Homerus, qui citreum θυον appellat, ostendit esse odoratum pomum,

θύον δ' ἀπὸ καλὸν ὀδώδει.

&, 5 quod ait Oppius inter vestem poni citreum, idem significat Homerus cum dicit:

Εἵματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα σιγαλόεντα

hinc & Nævius poëta in bello Punico ait *citrosam vestem.*

Pira hæc quæ videmus varietas nominum numerosa discernit. nam idem Cloatius sic eorum vocabula describit: *Anicianum, cucurbitivum, cirritum, cervisca, calculosum, crustuminum,* 6 *decimanum, Graculum, Lollianum, Lanuvinum, laureum, lateresianum, murapium,* 7 *Milesium, murteum,* 8 *Navianum, orbiculatum, pracianum, rubile, Signinum, Fullianum, Titianum,* 9 *Turrinianum,* 10 *timosum, pracox, volemum, mespillum, serum, sementivum serum, Sextilianum serum, Tarentinum serum, Valerianum serum.*

CAP.

4. *Alia interim maturescunt*] Præfero scriptionem Anglicani; *alia interim procreantur.* Palladius: *Quod ego in Sardinia, & in territorio Neapolitano in fundis nostris comperi (quibus solum & cœlum tepidum est, & humor exundans) per gradus quosdam sibi semper poma succedere, cum maturis se acerba substituant, acerborum vero ætatem florentia consequantur.* Pont.

5. *Quod ait Oppius inter vestem poni citreum*] Iterum *Opilius* scribe. *Meurs.*

6. *Decimanum*] Leg. *Decumanum.* P.

7. *Milesium, murteum*] Vetus, *musteum*, quod placet. Plinius: *Dixit volema Virgilius à Catone sumpta, qui & sementina & mustea nominat.* Mustea vero, ut idem annotat, dicta à celeritate mitescendi. *Idem.*

8. *Navianum*, ac paulo ante *crustuminum*] Hæc fragilia Celso. *Ex pomis*, inquit, *cerasium, morum, sorbum. Pirum fragile, quale Crustuminum vel Navianum.* Idem.

9. *Turrinianum*] Columella *Turranianum.* Meurs.

10. *Timosum*] Leg. *cimosum*, & denique *mespillum serum*, sine commate intermedio. *Idem.*

CAP. XVI.

De ficuum, olearum, uvarumque generibus.

ADmonent nos & fici aridæ, ut enumeremus genera ficorum, eodem Cloatio nos de his, ut de aliis, instruente. sic enim diversas ficos diligentiæ suæ more dinumerat: [1] *Africa, albula,* [2] *harundinea,* [3] *asinastra, atra, palusca, augusta,* [4] *bifera,* [5] *carica,* [6] *caldica, alba nigra, Chia alba nigra, Calpurniana alba nigra,* [7] *cucurbitiva, duricoria, Herculanea,* [8] *Liviana,* [9] *ludia, leptoludia,* [10] *Marsica, Numidica, pulla Pompejana, pracox,* [11] *Tellana atra.* Sciendum quod ficus alba ex felicibus sit arboribus; contra nigra ex infelicibus. docent nos utrumque pontifices. ait enim Veranius de verbis ponti-

AFrica] Legendum *Africana.* Plinius lib. 15. cap. 18. *Africanas* diserte nominat: *De Africanis*, inquiens, *quas multi praeferunt cunctis, magna quaestio: cum id genus in Africam nuper transierit.* Et statim inde addit à Catone appellatam Africanam. *Pont.*

2. *Harundinea*] An verisimile omissam hic Macrobio *chelidoniam* (quæ Latinis sit *hirundinea*; Plinius lib. 15. cap. 18. *chelidoniam* vocat) & *harundineam* non *hirundineam* voluisse dicere? Nam & idem Plinius eodem loco diserte: *cum marisciis, & quas harundinum folii macula variat.* Idem.

Harundinea] Lego, *hirundinea.* Ea est quam *Chelidoniam* vocat Columella lib. 10. *Purpureaque Chelidonia, pinguesque Marisca.* Meurs.

3. *Asinastra, atra*] Editio Lugdunensis non habet hoc loco *atra*, forte quia sequitur statim, *Tellana, atra.* Alii libri constanter agnoscunt. Quocirca laborare potius putem quam abundare. Et fuerit fors, *aratia.* Plinius mihi tibicen lib. xv. cap. xxix. *Est & Herculanea, & albicerata, & aratia alba.* Pont.

4. *Brifera*] Emendo *bifera*, ex Columella. *Meurs.*

5. *Carica caldica*] Legendum *Carica, Chalcidica. Caricarum* multa apud Columellam & Palladium mentio; videnturque ita dictæ à *Caria* regione; sicuti *Chalcidicæ* à *Chalcide*, *Chiæ* à *Chio.* De quibus singulis etiam Plinius. *Pont.*

6. *Caldica alba nigra*] Lego, *Chalcidica a. n.* Meurs.

7. *Cucurbitiva*] *Cucurbitiva* sive *cucurbitina* à forma dictæ; ut supra *malum cucurbitivum.* Pont.

8. *Liviana, ludia, leptoludia, Pompejana*] Legendum, *Liviana, Lydia, leptolydia, Pompejana:* Apud Plinium prima & ultima vox haud plene expressa. Ubi legitur cap. 18. lib. 5. *Sunt & autorum nominatis, Liviæ, Pompejæ.* Legerim *Liviana, Pompejana.* Idem.

9. *Ludia, leptoludia*] Scribo, *Lydia, Leptolydia.* Meurs.

10. *Marsica*] Sic & *vinum Marsicum.* Sunt enim *Marsi* Italiæ populi, Picentibus & Samnitibus finitimi. *Pont.*

Marsica] Lego, *Marisca.* Meurs.

11. *Tellana atra*] Idem Plinius, ut jam laudavi, disparate, *Tellana, atra,* Pont.

pontificalibus: *Felices arbores putantur esse, quercus, æsculus, ilex, suber, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, pirus, malus, vitis, prunus, cornus, lotus.* 12 Tarquinius autem Priscus in ostentario arborario sic ait: *Arbores quæ inferum deorum avertentiumque in tutela sunt, eas infelices nominant.* 13 *alternum sanguinem, filicem, ficum atram, quæque baccam nigram nigrosque fructus ferunt, itemque acrifolium, pirum silvaticum, ruscum, rubum, sentesque, quibus portenta prodigiaque mala comburi jubere oportet.* Quid? quod ficum tanquam non pomum secerni à pomis apud idoneos reperimus? Afranius in Sella: *Pomum, holus, ficum, uvam.* sed & Cicero Oeconomicon libro tertio: *Neque serit vitem, neque quæ sata est diligenter colit; oleum, ficos, poma, non habet.* 14 Nec hoc ignorandum est

12. *Tarquinius autem Priscus*] Libro sequenti, qui est tertius, c. 7. hic idem, ut videtur, non *Tarquinius*, sed *Tarquitius* dicitur; citaturque ibi liber ejus transscriptus ex *Ostentario Thusco*, quod hic *Ostentarium arborarium* nominatur. Meminit quoque ejus inter Historicos Latinos, accuratissimus clarissimusque Gerh. Johannes Vossius; legendumque utrobique existimat, *Tarquitius*. Eum vide eo in opere, quod jam nuperrime de iisdem historicis elaboravit multo elegantissimum. Vide & Petrum Pithœum Subsecivorum lib. 1. c. 20. qui de *Tarquitio* omnium primus conjecturam injecit. *Idem*.

13. *Alternum, sanguinem*] Perperam *alternum*, pro *alaternum*, ut habet Plinius lib. 16. cap. 26. *Alaternus, cui folia inter ilicem & olivam*. *Sanguinem* autem à *Sanguen* dicitur, quæ cornus femina, sive arbor est, cujus cortex ad sanguinis similitudinem rubet. Hinc *frutices sanguinei*, item *virga sanguinea* apud Plinium. Meminit & Modestinus D. lib. 48. Tit. 9. l. 9. *Pœna parricidii more majorum hæc instituta est, ut parricida virgis sanguineis verberatus, deinde culleo insuatur*. Idem.

Alternum sanguinem] Lego, *Alaternum, salicem*. Alaterni meminit Plinius lib. 16. cap. 26. Et Columella lib. 7. cap. 6. *Meurs.*

14. *Nec hoc ignorandum est, ficum solam ex omnibus arboribus non florere, Lacte propriæ ficorum grossi appellantur fici, qui non maturescunt: hos Græci dicunt ὀλιώθες*] Totum locum ita distingue ac lege: *Nec ignorandū est ficum solam ex omnibus arboribus nō florere. Lacte propriæ ficorum grossi appellantur. Fici, qui non maturescunt, hos Græci dicunt ὀλιώθες*. Retinendum autem *Lacte* casu nominandi. Plautus: *Neque aqua aquæ, neque lacte lacti est usquam similius*. Et aliis quoque alibi ita usurpatum id vocabuli. [Casaubonus Epistola ad Carolum Labbæum videtur notare Macrobium, quasi ille senserit aut scripserit lacte sive lac esse proprium ficorum; cum nihil hic tale habeat Macrobius: qui grossos proprie appellari lacte ficorum nos docet. Quam autem vel ille vel Labbæus secuti editionem Macrobii sint, ut tam præsertim absonum clariss. ille Casaubonus in animum suum super Macrobio conceperit, comminisci nequeo: cum Macrobius non dicat ἴδιον seu proprium ficorum esse lac, sed lac ficorum

est ficum solam ex omnibus arboribus non florere, Lacte proprie ficorum. grossi appellantur fici, qui non maturescunt, hos Græci dicunt ὀλύνθους. Mattius: *In milibus tot ficorum non videbitis grossum.* & paulo post ait: *Sumas ab alio lacte diffluos grossos.* & Postumius Albinus annali primo de Bruto: [15] *Ea causa sese stultum brutumque faciebat; grossulos ex melle edebat.*

Olearum genera hæc enumerantur: Africana, Albigerus, Aquilia, Alexandrina, Ægyptia, [16] culminea, conditiva, Liciniana, Orchas, oleaster, [17] pausia, Paulia, radius, Sallentina, Sergiana, Termutia. sicut uvarum ista sunt genera; Aminea, scilicet à regione. nam Aminei fuerunt [18] ubi nunc Falernum est: asinusca, atrusca, albiverus, [19] albena, apiana, apicia, bumamma, aut, ut Græci dicunt, βούμασθος. duracina, labrusca, melampsithia, maronia, mareotis, [20] numentana, precia, prannia, psithia, pilleolata, Rhodia, stephanitis, [21] venucula, variola, lagea. Inter hæc Prætextatus: Vellem Servium nostrum diutius audire. sed hora nos quietis admonet, [22] ut exorto jubare elo-

ficorum seu lacteos ficos proprie appellari grossos asserit; quod est verissimum, & ostendit id maximorum quæ sequuntur auctorum testimoniis. En quas in pedicas abduxit etiam summos viros levis, sed erronea quam modo sustulimus, distinctio: tum & vox *proprie* ita sumpta quasi non *proprie* sed *proprium* esset exaratum, quod nullis in libris comparet.] *Idem.*

15. *Ea causa sese stultum brutumque faciebat*] Id est, se talem simulabat. *Idem.*

16. *Culminea, conditiva*] *Colminiana* agnoscit Cato, & alii rei rusticæ Scriptores. Item *Albicerus* paulo superius, pro *Albigerus*. Monuit Scriverius. *Id.*

17. *Pausia, Paulia*] Lego, *Pausia. Paphia.* ita dicta à Papho unde allata. Vide Isidorum lib. 17. cap. 7. *Meurs.*

18. *Vbi nunc Falernum est*] Scriptus diserte, *Salernum.* Pont.

19. *Albana apiana*] Scribo, *Albana, Appiana.* Meurs.

20. *Numentana*] *Nomentana.* Idem.

21. *Vennucula*] *Vennucla.* Idem.

22. *Vt exorto jubare eloquio Symmachi domi sua fruamur*] Nugæ verborum. Cum Scripto rescribendum: *Vt exorto jubare, eloquio Symmachi donisque fruamur.* Non enim apud Symmachum sequens aut ulla harum habita dissertatio, sed apud Vettium Prætextatum. Liquet vel ex iis quæ supplevimus initio sequentis libri. Allusit autem ad dona quæ mitti mos Saturnalibus. *Pont.*

23 eloquio Symmachi domi suæ fruamur. 24 atque ita facta discessio est.

23. *Eloquio Symmachi*] Nec turbet quem, quod non Symmachus sequenti statim libro, sed Prætextatus eloquii partes sustineat. Fit autem id ideo quod libri quinque reliqui, unius conventus, id est, secundi diei sermo sint. Quatuor eorum, id est, Tertius, Quartus, Quintus & Sextus ante cænationem de Marone pertractant. Septimus tandem ipsius convivii consessum & sermonem continet. atque ibi Symmachus dicendi vices, quas hic epularis & varius ad eum sermo perduxerat, assumit. Hoc annotandum censui, quia non satis hæc hactenus, imo omnino non spectata sunt. *Idem.*

24. *Atque ita facta discessio est.*] Istis adde quæ notavimus sub finem Sexti. *Idem.*

AURE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inlustris CONVIVIORUM SECUNDI DIEI SATURNALIORUM

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

Quam accurate Vergilius expresserit diversos ritus sacrificandi.

1 COngregatis in tempore constituto in domo Vettii, qui venire debuerant, 2 ante cœnandum cæpit Euangelus Vettium taliter compellare: Dixisti, inquit, mi Vetti, inter omnia quibus eminet laus Maronis hoc te lectorem assiduũ admirari, quia doctissime jus Pontificium, tanquam hoc professus, in multa & varia operis sui parte servavit. Et si tantæ dissertationis sermo non cederet, 3 promisisti fore ut Vergilius noster Pontifex maximus videretur. Nunc igitur comple promissum, vel sermonem à memoria tua credam cessisse, vel potius præsulem nostrum Vergilium Pontificem ignorasse. Tunc Prætextatus decenti rubore perfusus; non, inquit, ô Euangele, propter verba tua magis vana quam vera, sed propter

COngregatis in tempore constituto] Omnia hæc adusque, *Tu genitor cape Sacra manu*, ex veteri codem eruimus, genuina germana Macrobii nostri. *Pont.*

2. *Ante cænandum*] Ita omnino legendum, non *inter cænandum*. Nam cum (ut liquet ex fine libri 2. antecedentis) exorto Sole ut congregarentur constitutum esset, id temporis adusque cænam silentio transmissum, verisimile haud est. Itaque pro, *inter*, *ante* reponendum curavimus. *Idem.*

3. *Promisisti fore*] Supra pag. 267. *Et si tanta*, inquit, *dissertationis sermo concesserit, promitto fore ut Virgilius noster pontifex maximus asseratur.* Idem.

4. *Prima*

propter totius cœtus reverentiam, quem ſcio avide iſtud audire, oſtendam nec me ſermonis oblitum, nec ſacrorum Vergilium imperitum. Hoc autem reputo principaliter præmittendum, quo ad hoc quis diis ſuperis rem ſacram recte perficiat, 4 prius eum rite purificari oportere. Et hoc Vergilius prius plane demonſtrat, quum Æneam Pontificem introducit 5 patri ſuo ſic loquentem:

6 Tu genitor cape ſacra manu patrioſque Penates:
Me bello è tanto digreſſum & cæde recenti,
Attrectare nefas; donec me flumine vivo
Abluero.

poſt Caietæ quoque nutricis ſepulturam, quo potiſſimum navigans appellitur, quam ad eam partem,

per quam fluvio Tiberinus amœno
In mare prorumpit,

ut confeſtim in ipſo Italiæ limine fluviali unda ablutus poſſet quam puriſſime Jovem

Phrygiamque ex ordine matrem

invocare. quid? quod Euandrum aditurus per Tiberim navigat; quod eum eſſet reperturus Herculi ſacra celebrantem, ut purificatus ſacris poſſit hoſpitalibus intereſſe? Hic & Juno ipſa conqueritur non magis quod Æneam contigiſſet contra ſuum velle in Italiam pervenire, quam quod *optato* 7 potiretur *Tibridis alveo*: quia ſciret eum hoc amne puri-

4. *Prius eum rite purificari oportere*] Martialis ad Domitianum: *Meminerit non niſi religionis purificatione luſtratus, accedere ad templa debere.* Gloſſarium: ἁγνίζω, *purgo, purifico.* Idem.

Virgilius prius plane demonſtrat] Exiſtimo in eo latere ἐπίθετον, quale ſolet Virgilio dare Macrobius pro artificio, quod in eo demonſtrat. Forte: *Virgilius pius.* Infra c. 5. *Adeo omnem pietatem in ſacrificiis, quæ Diis exhibenda ſunt, poſuit.* Gronov.

5. *Patri ſuo ſic loquentem*] Quod in vetuſtis licet libris eſt; *Violatum cum ſe noſſet Æneas multa cæde pollutum, att.* Senſui ſolum turbando eſt. In Scripto quodammodo quoque comperi, ſed confuſum & lacerum. *Pont.*

6. *Tu genitor cape Sacra manu patrioſque penates*] Reſpexit Seneca libro de Beneficiis 3. *Cum complexus ſacra ac penates religioſus ſenex vadentem non ſimplici ſarcina premeret.* Idem.

7. *Potiretur Tibridis alveo*] Vocem, *alveum*, contrahere poëtis ſolenne. An & ita Papinius in Propemptico Metii Cele-

purificatum posse sacra etiam sibi rite perficere. nam ne supplicari quidem sibi ab eo vellet. Nunc quoniam purificationem ad sacra superorum pertinentem deorum in Vergiliana observatione monstravimus, videamus utrum & circa inferorum deorum cultum proprietatem moris idem poëta servaverit. Constat dis superis sacra facturum corporis ablutione purgari. cum vero inferis litandum est; satis actum videtur si adspersio sola contingat. de sacris igitur superorum ait Æneas:

donec me flumine vivo
Abluero.

at Dido 8 cum sacra dis inferis instituit ait;

Annam cara mihi nutrix huc siste sororem:
Dic corpus properet fluviali spargere lympha.

& alibi:

Sparserat & latices simulatos fontis Averni.

necnon cum Misenum sepulturæ mandari refert:

Idem

Celeris versus? *Iuvenis dubio committitur alto Metius.* Nam licet recte dici possit, *dubio alto*, hic tamen quomodo recte dicatur? Dixerat enim id jam ante. An itaque verum fuerit, *dubio committitur alveo.* & firmet non leviter, quod subdit; *atque animæ partem super æquora nostræ majorem transferre parat.* Propertius: *Portabat sanctos alveus iste viros.* Sed nihil in verbis istis Papinii verius recepta lectione. Committitur dubio alto sive dubio mari Metius, paratque non, ut ille, dimidium, sed partem majorem animi poëtæ transferre super æquora. Quid clarius dici, quid simplicius potuit? In illo autem Maronis in Catalect.

Flavum prope Tibrim olentes nauticum
Vocare.

An faciendum? *Alveumque propter Tibrim olentes nauticum Vocare. Alveum Tibrim,* ut, *rete jaculum, Marmora monumenta,* & talia. Videatur illud de *Tibri* intelligendum & vero jam alveoso & ab aquis sterili. Docent vel illa sequentia:

Vbi appulsæ rates
Stant in vadis cano retentæ sordido,
Macraque luctantes aqua.

Item lapis vetus: CUR. ALBEI. TIBERIS. ET. CLOACARUM. URBIS. *Idem.*

8. *Cum Sacra Diis inferis instituit*] Erat in calamo exarato: *inferis statuit.* Et ea vox propria sacrorum est. Maro: *Craterasque duos statuam tibi pinguis olivi.* Respexisse quoque Suetonium credam Augusto, sub finem: *Quem vellet incidi in aeneis tabulis, quæ ante Mausoleum statuerentur.* Ubi tamen insolentia dictionis suspecta accuratissimo Casaubono; quasi *pilis* potius conveniat verbum, *statuerentur.* Ego non sollicitem. Et accedat illud Tertulliani ex Scorpiaci cap. 10: *Nec imaginem tuam auream, quam statuisti, adorabimus.* Id.

Qui

Idem ter socios pura circumtulit unda
Spargens rore levi.

sic & cum facit Æneam apud inferos ramum Proserpinæ consecraturum ita infert:

Occupat Æneas aditum, corpusque recenti
Spargit aqua.

CAP. II.

Quam proprie Vergilius usus sit verbis ad sacra pertinentibus.

VErborum autem proprietas tam poëtæ huic familiaris est; ut talis observatio in Vergilio laus esse jam desinat. nullis tamen magis proprie usus est, quam sacris vel sacrificalibus verbis. & primum illud non omiserim, in quo plerique falluntur:

extaque salsos
Porriciam in fluctus.

non, ut quidam, *projiciam*; æstimantes dixisse Vergilium projicienda exta, [1] qui adjecit, *in fluctus*. sed non ita est. nam & ex disciplina haruspicum & ex præcepto pontificum verbum hoc sollemne sacrificantibus est: sicut Veranius ex primo libro Pictoris ita dissertationem hujus verbi exsecutus est, [2] *Exta porriciunto, dis danto in altaria aramve focumve, eove quo exta dari debebunt. Porricere* ergo non *projicere*, proprium sacrificii verbum est, & quia dixit Veranius, *in aram focumve eove quo exta dari debebunt*; nunc pro ara & foco mare accipiendum est, cum sacrificium diis maris dicatur. ait enim;

Di quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Constituam ante aras voti reus, extaque salsos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

ex

QVi adjecit, in fluctus]. Retraxerim ex proxima dictione, literulam, *Quia adjecit*. Pont.

2. *Exta porriciunto, diis danto*] Ita refinximus ex Scripto, in quo: *porriciunto dictanto*. Idem.

3. *Damna-*

ex his docetur in mare rite potuisse *porrici exta*, non, *projici*.

Constituam ante aras voti reus.

Hæc vox propria sacrorum est; ut reus vocetur qui suscepto voto se numinibus obligat; ³ damnatus autem, qui promissa vota non solvit. Sed de hoc non opus est à me plura proferri, cum vir doctissimus Eustathius paulo ante hanc partem plenius exsecutus sit.

Est profundam scientiam hujus poëtæ in uno sæpe reperire verbo, quod fortuito dictum vulgus putaret. multifariam enim legimus quod litare sola non possit oratio, nisi & is qui deos precatur etiam aram manibus apprehendat. inde Varro divinarum libro quinto dicit aras primum asas dictas; quod esset necessarium à sacrificantibus eas teneri. ansis autem teneri solere vasa quis dubitet? commutatione ergo litterarum aras dici cœptas, ut Valesios & Fusios dictos prius nunc Valerios & Furios dici. hæc omnia illo versu poëta exsecutus est:

Talibus orantem dictis arasque tenentem
Audiit omnipotens,

nonne eo additum credideris non quia orabat tantum, sed quia & aras tenebat auditum? nec non cum ait,

Talibus orabat dictis, arasque tenebat.

item: *Tango aras, medios ignes ac numina testor.* eandem vim nominis ex apprehensione significat.

Idem poëta tam scientia profundus quam amœnus ingenio nonnulla de veteribus verbis quæ ad proprietatem sacrorum noverat pertinere ita interpretatus est, ut mutato verbi sono integer intellectus maneret. nam primo pontificii

3. *Damnatus autem, qui promissa vota non solvit*] Multis disputat Jos. Castalio J. C. Observationum Decade 3. cap. 9. hic legi debere, sublatâ negatione, *qui promissa vota jam solvit*. At Macrobius intelligit potius eum proprie *voti damnatum* appellari, qui promissum votum cum non solvit, is *damnas* sive *damnatus* habeatur ut solvat. Itaque præcedit obligatio, quam qui præstitit, *voti reus* dicitur; qui autem reus voti non solvit, is damnatus voti est, ad id solvendum. *Idem.*

 4. *Docta*

ficii juris libro apud Pictorem verbum hoc positum est, *vitulari*. de cujus verbi significatu Titius ita retulit. *Vitulari est voce lætari. Varro etiam in libro quintodecimo rerum divinarum ita refert; quod pontifex in sacris quibusdam vitulari soleat, quod Græci παιανίζειν vocant.* Has tot interpretationis ambages quam paucis verbis 4 docta eloquentia Maronis expressit:

Lætumque choro pæana canentes.

nam si *vitulari* est *voce lætari*, quod est παιανίζειν, nonne in cantu læti παιᾶνος enarratio verbi perfecta servata est? &, ut huic vocabulo diutius immoremur, 5 Hyllus libro, quem de dis composuit, ait Vitulam vocari deam, quæ lætitiæ præest. Piso ait vitulam victoriam nominari, cujus rei hoc argumentum profert; quod postridie Nonas Julias re bene gesta, cum pridie populus à Tuscis in fugam versus sit, unde *Populifugia* vocantur, post victoriam certis sacrificiis fiat vitulatio. quidam nomen ejus animadversum putant quod potens sit vitæ tolerandæ. ideo huic deæ pro frugibus fieri sacra dicuntur, quia frugibus vita humana toleratur. unde hoc esse animadvertimus quod ait Vergilius;

6 *Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito:*

ut *vitula* dixerit pro *vitulatione*. quod nomen esse sacrificii ob lætitiam facti superius expressimus. Meminerimus tamen sic legendum per ablativum;

Cum faciam vitula pro frugibus.

id

4. *Docta eloquentia Maronis*] An hîc agitur de eloquentia poëtæ? Nunc quoque Stephanum audimus. Antiqui *elegantia*, qui judicium meum accipiunt. Ea enim consistit in delectu propriorum cuique rei verborum, quam in illo Vettius jam ostendit. Infra cap. 11. *Poëta enim æque in rebus doctrinæ & in verbis sectator elegantiæ.* Cap. 4. vocat non incuriosam subtilitatem *Gronov.*

5. *Hyllus libro quem de dis*] Rescripserat Scriverius ad oram libri sui, *Hyginus*. Qui & aliquoties à Macrobio in testimonium adducitur. Quamvis eodem notante, *Hyllus* inter Romana etiam nomina reperiatur in Inscriptionibus, & apud Martialem. *Pont.*

6. *Cum faciam vitulâ pro frugibus*] Juvenalis interpres vetus Sat. 9. aliter citat: *Cum faciam vitulum p. f.* Hoc monere volui. *Meurs.*

Quid

id eſt, cum faciam rem divinam, non ove, non capra, ſed vitula; tamquam dicat, cum vitulam pro frugibus ſacrificavero, quod eſt, cum vitula rem divinam fecero. Pontificem Ænean vel ex nomine referendorum laborum ejus oſtendit. pontificibus enim permiſſa eſt poteſtas memoriam rerum geſtarum in tabulas conferendi; & hos annales appellant equidem maximos, quaſi à pontificibus maximis factos. unde ex perſona Æneæ ait;

Et vacat annales tantorum audire laborum.

CAP. III.

De ſacro, profano, ſancto, & religioſo: quid ea ſint, & quam diligenter horum verborum proprietates expreſſerit Maro.

ET quia inter decreta pontificum hoc maxime quæritur [1] quid *ſacrum,* quid *ſanctum*, quid *religioſum*: quærendum utrum his ſecundum definitionem ſuam Vergilius uſus ſit, & ſingulis vocabuli ſui proprietatem ſuo more ſervarit.

Sacrum eſt, ut Trebatius libro primo de religionibus refert, *quicquid eſt quod deorum habetur.* Hujus definitionis poëta memor, ubi ſacrum nominavit, admonitionem deorum pæne ſemper adjecit:

Sacra Dioneæ matri diviſque ferebam.

item:

Sacra Jovi Stygio quæ rite incepta paravi.

item:

Tibi enim tibi maxima Juno
Mactat ſacra ferens.

Profanum omnes pæne conſentiunt id eſſe, quod extra fanaticam cauſam ſit, quaſi porro à fano & à religione ſecretum. cujus ſignificatus exemplum exſecutus eſt cum de luco & aditu

QVid ſacrum, quid ſanctum] Inſerit An l:canus, *Quid ſacrum, quid propphanum.* Quod germaniſſimum eſt. & agitur de eo altero ſtatim loco. Plautus etiam dixit: *Quid ſacrum, quid prophanum habeas, parvi penditur.* Pont.

aditu inferorum ſacro utroque loqueretur:

Procul ô procul eſte profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco.

Eo accedit quod Trebatius *profanum* id proprie dici ait, *quod ex religioſo vel ſacro in hominum uſum proprietatemque converſum eſt*, quod apertiſſime poëta ſervavit cum ait:

Faune precor miſerere, inquit, tuque optima ferrum
Terra tene; colui veſtros ſi ſemper honores;
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

dixerat enim,

Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant.

unde oſtendit proprie *profanum*, quod ex ſacro promiſcuum humanis actibus commodatum eſt.

Sanctum eſt, ut idem Trebatius libro decimo religionum refert, *interdum idem quod ſacrum idemque quod religioſum; interdum aliud, hoc eſt, nec ſacrum nec religioſum eſt.* Quod ad ſecundam ſpeciem pertinet:

Sancta ad vos anima atque iſtius inſcia culpæ
Deſcendam.

non enim ſacro aut religioſo ejus anima tenebatur, quam ſanctam, hoc eſt, incorruptam, voluit oſtendere. ut in illo quoque;

Tuque ô ſanctiſſima conjunx
Felix morte tua.

In quo caſtitatis honorem incorruptæ uxoris amplexus eſt. unde & *ſanctæ leges*; quæ non debeant pœnæ ſanctione corrumpi. Quod autem ad priorem ſpeciei definitionem de ſancto attinet; id eſt ut non aliud ſit quam ſacrum aut religioſum;

Ecce levis ſummo de vertice viſus Juli
Fundere lumen apex,

Et paulo poſt:

Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.

hic enim sanctos ac si sacros accipiemus, quia divinitus contigerunt. item:

Tuque ô sanctissima vates
Præscia venturi:

non aliud nisi sacram vocat, quam videbat & deo plenam & sacerdotem.

Superest ut quid sit religiosum cum Vergilio communicemus. [2] Servius Sulpicius religionem esse dictam tradidit, quæ propter sanctitatem aliquam remota ac seposita à nobis sit, [3] quasi à relinquendo dicta, [4] ut à carendo ceremonia. hoc Vergilius servans ait:

Est ingens gelidum lucus prope Caretis amnem
Relligione patrum late sacer.

& adjecit, quo proprietatem religionis exprimeret:

Undique colles
Inclusere cavi, & nigra nemus abiete cingit.

quæ res utique faciebat lucum à populi communione secretum, &, ut relictum locum ostenderet non sola adeundi difficultate, adjecit & sanctitatem.

Silvano fama est veteres sacrasse Pelasgos
Agrorum pecorisque deo.

Secundum Pompejum Festum *religiosi sunt, qui facienda & vitanda discernunt.* hinc Maro ait:

Rivos deducere nulla
Relligio vetuit.

Quod autem ait, *deducere*: nihil aliud est quam detergere. nam

2. *Servius Sulpitius religionem esse dictam tradidit*] Gellius lib. 4. c. 9. Masurium Sabinum hujus sententiæ laudat auctorem. Necessario in alterutro mendum. *Meurs.*

3. *Quasi à relinquendo dicta religio*] A *relegendo* videtur deducere versus hic vetus: *Relegentem esse oportet, religiosum nefas.* Pont.

4. *Ut à carendo ceremonia*] *Ceremoniæ* vocem ab opido *Cere* fluxisse videtur innuere Valerius Maximus lib. 1. c. 1. §. 10. Qui videndus. *Idem.*

nam festis diebus rivos veteres sordidatos detergere licet, novos fodere non licet.

In transcursu & hoc notandum est, quod & ipse velut præteriens sub unius verbi significatione projecit. cavetur enim in jure pontificio, ut, quoniam oves duabus ex causis lavari solent aut ut curetur scabies aut ut lana purgetur, festis diebus purgandæ lanæ gratia oves lavare non liceat; liceat autem si curatione scabies abluenda sit. ideo hoc quoque inter concessa numeravit;

Balantumque greges fluvio mersare.

quod si hucusque dixisset; licita & vetita confuderat: sed adjiciendo, *salubri,* causam concessæ ablutionis expressit.

CAP. IV.

Quid delubrum, quid dii Penates. Et quod ne in his quidem Vergilius à sua recesserit diligentia.

NOmina etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre pontificalis observatio est. Ergo delubrum quid pontifices proprie vocent, & qualiter hoc nomine Vergilius usus sit, requiramus. Varro libro octavo rerum divinarum, *Delubrum* ait *alios æstimare, in quo præter ædem sit area assumpta deum causa, ut est in circo Flaminio Jovis Statoris; alios in quo loco dei simulacrum dedicatum est.* & adjecit: *sicut locum in quo figerent candelam candelabrum appellatur: ita* [1] *in quo deum ponerent nominatum delubrum.* His à Varrone præscriptis intelligere possumus id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut à dei dedicato simulachro delubrum cœperit nuncupari. Vergilius tamen utramque rationem diligenter est executus. ut enim à postrema incipiamus; observavit delubrum nominaturus aut proprie deorum nomina, aut ea quæ diis accom-

I *N quo Deum ponerent nominatum delubrum*] Glossarium, *delubrum*, καθίδρυμα, Ζόανον, Ἀνάθημα, item, ἵδρυμα, *delubrum.* Font.

2. Pena-

accommodarentur inserere.

At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt.

&, ut mox simulachrum nominaret, subtexuit:

Sævaque petunt Tritonidos arcem,
Sub pedibusque deæ clypeique sub orbe teguntur.

item:

Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
Ille dies.

illam vero opinionem de area, quam Varro prædixerat, non omisit:

Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt. & mox:
Aut ante ora deum pingues spatiatur ad aras.

quid enim est spatiatur, quam spatio lati itineris obambulat? quod adjiciendo, *ante aras*, ostendit aream assumptam deorum causa. ita suo more velut aliud agendo implet arcana.

De diis quoque Romanorum propriis, id est, Penatibus, adspersa est huic operi non incuriosa subtilitas. Nigidius enim de diis libro nonodecimo requirit num dii Penates sint Trojanorum Apollo & Neptunus, qui muros eis fecisse dicuntur; & num eos in Italiam Æneas advexerit. Cornelius quoque Labeo de diis Penatibus eadem existimat. hanc opinionem sequitur Maro cum dicit,

Sic fatus meritos aris mactabat honores:
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Varro humanarum secundo Dardanum refert deos Penates ex Samothrace in Phrygiam & Ænean ex Troja in Italiam detulisse. Qui sint autem dii Penates in libro quidem memorato Varro non exprimit: sed, qui diligentius eruunt veritatem, Penates esse dixerunt, per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi possidemus: esse autem medium æthera Jovem, Ju-

nonem vero imum aëra cum terra, & Minervam summum ætheris cacumen. & argumento utuntur, quod Tarquinius Demarati Corinthii filius, Samothracicis religionibus mystice imbutus, uno templo ac sub eodem tecto, numina memorata conjunxit. Cassius Hemina dicit, Samothracas deos eosdemque Romanorum [2] Penates proprie dici θεὺς μεγάλυς, θεὺς χρηςὺς, θεὺς δυνατὺς. Noster hæc sciens ait;

Cum sociis natoque, penatibus & magnis dis.

quod exprimit θεὺς μεγάλυς. Sed & omnia hæc nomina cū in uno de supradictis numinibus servat, doctrinam procul dubio suam de omni hac opinione confirmat. cum enim ait:

Junonis magnæ primum prece numen adora;

τὴν μεγάλην nominavit:

Adsit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno;

τὴν χρηςὴν; *dominamque potentem*, τὴν δυνατήν. Eodem nomine appellavit & Vestam. quam de numero Penatium aut certe comitem eorum esse manifestum est: adeo ut & consules, prætores, seu dictatores, cum adeunt magistratum, Lavinii rem divinam faciant Penatibus pariter & Vestæ. Sed & Vergilius, ubi ex persona Hectoris dixit,

Sacra suosque tibi commendat Troja Penates:

mox subjecit;

Sic ait & manibus vittas Vestamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem,

addidit Higinus in libro, quem de diis Penatibus scripsit, vocari eos θεὺς πατρώυς. sed nec hoc Vergilius ignoratum reliquit:

Dii patrii servate domum, servate nepotem.

& alibi,

patriique Penates.

CAP.

2. *Penates proprie dici θεὺς μεγάλυς*] Petron. *Dii majores sunt qui me restituerunt in integrum.* Idem.

Hostia-

CAP. V.

Quanta fuerit Vergilii cura in exprimendis diversis hostiarum generibus: & cur Mezentium contemptorem dixerit deorum.

NEc minus de sacrificiorum usu quam de deorum scientia diligentiam suam pandit. Cum enim Trebatius libro primo de religionibus doceat hostiarum genera esse duo; unum in quo voluntas dei per exta disquiritur, alterum in quo sola anima deo sacratur, unde etiam haruspices animales has hostias vocant, utrumque hostiarum genus in carmine suo Vergilius ostendit. & primo quidem illud quo voluntas numinum per exta monstratur.

Mactat lectas de more bidentes,

& mox:

Pecudumque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

alterum illud, in quo hostia animalis dicitur quod ejus tantum anima sacratur, ostendit, cum facit Entellum victorem Eryci mactare taurum. nam, ut expleret animalis hostiæ causas, ipso usus est nomine:

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis.

& ut nuncupata vota signaret, ait, *persolvo*: quod de voto proprie dicitur. utque ostenderet persolutum diis signavit dicens:

Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.

Videndum etiam ne & illam hostiam ostendat animalem;

Sanguine placastis ventos & virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum
Argolica.

nam & *animam*, id est hostiæ nomen posuit, & *litare*, quod significat sacrificio facto placasse numen.

In his ipsis hostiis vel animalibus vel consultatoriis quæ-

dam sunt, quæ hostiæ injuges vocantur, id est, quæ numquam domitæ aut jugo subditæ sunt. harum quoque noster poëta sic meminit;

Nunc grege de niveo septem mactare juvencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

&, ut injuges evidentius exprimeret, adjecit;

& intacta totidem cervice juvencos.

Eximii quoque in sacrificiis vocabulum non poëticum ἐπίθετον, sed sacerdotale nomen est. Veranius enim in pontificalibus quæstionibus docet eximias dictas hostias quæ ad sacrificium destinatæ eximuntur è grege; vel quod eximia specie quasi offerenda numinibus eligantur. hinc ait;

Quatuor eximios præstanti corpore tauros.

ubi quod eximuntur *eximios*, quod eliguntur *præstanti corpore* dicendo monstravit. Ambarualis hostia est, ut ait Pompejus Festus, quæ rei divinæ causa circum arva ducitur ab his qui pro frugibus faciunt. hujus sacrificii mentionem in Bucolicis habet, ubi de apotheosi Daphnidis loquitur:

Hæc tibi semper erunt & cum sollemnia vota
Reddemus nymphis, & cum lustrabimus agros.

ubi *lustrare* significat circumire. hinc enim videlicet & nomen hostiæ acquisitum est ab ambiendis arvis. sed & in Georgicorum libro primo:

Terque novas circum felix eat hostia fruges.

Observatum est à sacrificantibus ut si [1] hostia, quæ ad aras duceretur, fuisset vehementius reluctata, ostendissetque se invitam altaribus admoveri, amoveretur: quia invito deo offerri eam putabant. Quæ autem stetisset oblata, hanc volenti numini dari æstimabant. hinc noster:

Et ductus cornu, stabit sacer hircus ad aras.

& alibi:

Et

HOstia quæ ad aras duceretur] *Ducere* solennis ea in re dictio. & reddenda Juvenali Satyra 12. *Niveam reginæ ducimus agnam*, ex Scripto nostro. Vulgo *cædimus*. At illud interpres quoque vetus agnoscit. *Pont.*

Deli

Et statuam ante aras aurata fronte juvencum.

Adeo autem omnem pietatem in sacrificiis, quæ dis exhibenda sunt, ponit; ut propter contrariam causam Mezentium vocaverit contemptorem deorum. neque enim, ut Aspero videtur, ideo contemptor divum dictus est, quod sine respectu deorum in homines impius fuerit. alioquin multo magis hoc de Busiride dixisset; quem longe crudeliorem *Illaudatum* vocasse contentus est. Sed veram hujus contumacissimi nominis causam in primo libro Originum Catonis diligens lector inveniet. ait enim Mezentium Rutulis imperasse ut sibi offerrent quas diis primitias offerebant, & Latinos omnes similis imperii metu ita vocasse: IVPITER. SI. TIBI. MAGIS. CORDI. EST. NOS. EA. TIBI. DARE. POTIVS. QVAM. MEZENTIO. VTEI. NOS. VICTORES. FACIAS. Ergo, quod divinos honores sibi exegerat, merito dictus est à Vergilio contemptor deorum. hinc pia illa insultatio sacerdotis;

Hæc sunt spolia & de rege superbo
Primitiæ.

ut nomine contumaciæ, cujus pœnas luit, raptas de eo notaret exuvias.

CAP. VI.

Mirandam fuisse Vergilii cum circa Romana, tum circa externa etiam sacra doctrinam: quod ex Apollinis Delii & Herculis victoris sacris ostenditur.

Mirandum est hujus poëtæ & circa nostra & circa externa sacra doctrinam. neque enim de nihilo est quod cum Delon venit Æneas, nulla ab eo cæsa est hostia; cum proficisceretur, Apollini & Neptuno res facta divina est. constat enim, sicut Cloatius Verus ordinatorum libro secundo docet, esse Deli aram; apud quam hostia non cæditur,

tur, sed tantum sollemni deum prece venerantur. verba Cloatii hæc sunt: [1] *Deli ara est Apollinis* γενήτορος, *in qua nullum animal sacrificatur: quam Pythagoram velut inviolatam adoravisse produnt.* Hanc ergo esse quæ adoratur ab Ænea γενήτορος aram poëta demonstrat. siquidem templum ingressus pontifex nullo acto sacrificio statim inchoat precem; &, ut γενήτορα expressius nominaret:

Da Pater augurium.

At vero cum taurum mox immolat Apollini & Neptuno, apud aliam utique aram factum intelligimus. & bene supra tantummodo *patrem*, quod ibi proprium est, & infra, quod commune est, Apollinem nominat. [2] meminit hujus aræ & Cato de liberis educandis in hæc verba: *Nutrix hæc omnia faciebat in verbenis ac tubis sine hostia, ut Deli ad Apollinis Genitivi aram.* Eodem versu non omittendum puto cur *saxo vetusto* dixerit exstructum templum. Velius Longus, *Immutatio est*, inquit, *epitheti. vult enim dicere vetustatem templi.* hunc multi alii commentatores secuti sunt. sed frigidum est, ædificii ætatem notare. Epaphus autem, vir plurimæ lectionis, libro septimodecimo ait Delphis quodam tempore evenisse ut templum religiosum antea & intactum spoliatum incensumque sit: & adjicit, multas circa Corinthum urbes insulasque proximas terræmotu haustas; Delon neque antea neque postea hoc incommodo vexatam, sed semper

DEli ara est Apollinis γενέτορος] Meminit Laërtius Diogenes lib. 8. Βωμὸν προσκυνῆσαι μόνον ἐν Δήλῳ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ γενέτορος, ὅς ἐστιν ὄπισθεν τοῦ Κερατίνου, διὰ τὸ πυροὺς καὶ κριθὰς, καὶ τὰ πόπανα μόνα τίθεσθαι ἐπ' αὐτοῦ ἄνευ πυρὸς, ἱερεῖον δὲ μηδέν. *Adorasse modo (Pythagoram) Apollinis Genitoris aram in Delo, quæ retro corneam est posita, quoniam farra, hordeum, placentasque solas citra ignem apponere illic moris est, victimas vero nullas.* Flaccus quoque allusit: *Phœbi Genitoris ad aram Ventum ait.* Pont.

2. *Meminit hujus aræ & Cato de liberis educandis*] Ita etiam v. c. Lego, *Meminit hujus & Varro Cato d. l. e.* Cato, sive de liberis educandis, notissimus Varronis liber. Librarii indocti male hîc convenire utraque ista nomina existimantes, alterum insignitâ fraude ejecerunt. *Meurs.*

3. [Com-

semper eodem manere saxo. Thucydides etiam historiarum libro tertio idem docet. non mirum ergo si præsidio religionis tutam insulam semper ostendens ad reverentiam sibi locorum accessisse dicit continuam saxi ejusdem, id est, insulæ firmitatem. Ut servavit Apollinis genitoris proprietatem vocando patrem: idem curavit Herculem vocando victorem.

Hæc, inquit, *limina victor*
Alcides subiit.

Varro divinarum libro quarto victorem Herculem putat dictum, quod omne genus animalium vicerit. Romæ autem Victoris Herculis ædes duæ sunt; una ad portam trigeminam, altera in foro boario. Hujus 3 commenti causam 4 Massurius Sabinus Memorialium libro secundo aliter exponit. *Marcus,* inquit, *Octavius Herennius prima adolescentia tibicen, postquam* 5 *artis distisus sua est, instituit mercaturam; & bene re gesta* 6 *decimam Herculi profanavit. postea, cum navigans hoc idem ageret, à prædonibus circumventus fortissime repugnavit, & victor recessit. hunc in somnis Hercules docuit sua opera servatum. cui Octavius impetrato à magistratibus loco ædem*

3. [*Commenti*] *Cognomenti* legit Cl. Salmasius in Exercit. Plinianis. *Pont.*]

4. *Massurius Sabinus*] *Masurius,* ex Persio, *Masuri rubrica.* Notavimus superius pag. 638. & probavimus ex interprete vetere. cui addas velim ex Athenæo: Οἱ δ' ἐν τῷ δείπνῳ δῆθεν ἐπιδημήσαντες δειπνοσοφισταὶ ἦσαν· Μασούριος, νόμων ἐξηγητὴς, καὶ πάσης παιδείας παρέργως ἐπιμέλειαν πεποιημένος, id est, *illi autem dipnosophistæ qui accesserant ad convivium hi erant; Masurius legum interpres, quique non leviter omnes disciplinas attigerat.* Exstat in Argumento Operis. *Pont.*

5. *Artis distisus sua*] Festus: *Distisum & pertisum dicebant, quod nunc distæsum & pertæsum.* Idem.

6. *Decimam Herculi profanavit*] Profanare in his Masurii verbis non βεβηλοῦν est, ut supra in Trebatii, sed τεμενίζειν, Varro *fanare* dixit lib. 5. Verba ejus, quia huic loco unice illustrando sunt, sic habent: *Hinc profanum est quod ante fanum, id est, conjunctum fano. Hinc profanatum quod in sacrario pollutum. Atque inde Herculi decuma data ab eo est, quod sacrificio quo fanatur, id est, ut fani lege fit id dicitur. Pollutum* (malim, *lege fit. Id dicitur pollutum*) *quod à porriciendo est fictum. Cum enim ex mercibus libamenta porrecta sunt Herculi in ara, tum pollutum est: ut cum profanatum dicitur, id est, proinde ut sit fani factum.* Idem.

7. Sed

ædem ſacravit & ſignum; Victoremque litteris inciſis appellavit. dedit ergo epitheton deo, quo & argumentum veterum victoriarum Herculis & commemoratio novæ hiſtoriæ, quæ recenti Romano ſacro cauſam dedit, contineretur. Nec fruſtra in eodem loco dixit;

Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri.

quidam enim aram maximam cum vicino conflagraret incendio liberatam à Pinariis ferunt; & ideo ſacri cuſtodem domum Pinariam dixiſſe Vergilium. Aſper κατὰ διαστολὴν, inquit, *Potitiorum, qui ab Appio Claudio præmio corrupti ſacra ſervis publicis prodiderunt.* Sed 7 Veratius Pontificalis in eo libro quem fecit de ſupplicationibus ita ait: *Pinariis qui noviſſimi comeſo prandio veniſſent, cum jam manus pranſores lavarent præcepiſſe Herculem, ne quid poſtea ipſi aut progenies ipſorum ex decima guſtarent ſacranda ſibi, ſed miniſtrandi tantummodo cauſa non ad epulas convenirent.* quaſi *miniſtrantes ergo ſacri cuſtodes vocari: ut ipſe Vergilius alibi;*

At Triviæ cuſtos jamdudum in montibus Opis,

id eſt miniſtra; Niſi forte cuſtodem dixit eam, quæ ſe prohibuerit & cuſtodierit à ſacris; ut ipſe alibi;

Et cuſtos furum atque avium cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.

Hic utique cuſtodem prohibitorem avium furumque ſignificat.

Hæc ubi dicta, dapes jubet & ſublata reponi
Pocula; gramineoque viros locat ipſe ſedili.

non vacat quod dixit *ſedili.* nam propria obſervatio eſt in Herculis ſacris epulari ſedentes. & Cornelius Balbus ἐξηγητικῶν libro octavodecimo ait apud aram maximam obſervatum ne lectiſternium fiat. Cuſtoditur in eodem loco ut omnes aperto capite ſacra faciant. hoc fit ne quis in æde

7. *Sed Veratius pontificalis.*] Ita etiam v. 6. Lego tamen *Veranius*, cujus multa mentio Feſto, & ipſi huic Macrobio. *Meurſ.*

Hoc

æde dei habitum ejus imitetur. nam ipse ibi operto est capite. Varro ait Græcum hunc esse morem: quia sive ipse, sive qui ab eo relicti aram maximam statuerunt, Græco ritu sacrificaverunt. 8 hoc amplius addit Gavius Bassus. idcirco enim hoc fieri dicit; quia ara maxima ante adventum Æneæ in Italia constituta est, 9 qua hunc ritum velandi capitis invenit.

8. *Hoc amplius addit Gavius Bassus*] Scribo *Gabius Bassus*. Idem.

9. *Qua hunc ritum velandi capitis invenit*] Lego ut est in v. c. *qui h. r.* de quo ritu plenius in Variarum libris. *Idem.*

CAP. VII.

Ea etiam quæ negligenter in Vergilio transmittuntur à legentium vulgo, non carere sensuum profunditate. Et homines sacros cur occidere licuerit.

EA quoque, quæ incuriose transmittuntur à legentium plebe, non carent profunditate. nam cum loqueretur de filio Pollionis, idque ad principem suum spectaret: adjecit;

Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.

Traditur autem in libro Etruscorum, si hoc animal insolito colore fuerit indutum, 1 portendi imperatori omnium rerum felicitatem. 2 est super hoc liber Tarquitii transcriptus ex

PORtendi imperatori omnium rerum felicitatem] V. c. auctior, *Omnium rerum cum felicitate largitatem.* Optime: declarant sequentia illa Tarquitii verba: *Principi ordinis & generis summâ cũ felicitate largitatem auget.* Meurs.

2. *Est super hoc liber Tarquitii transscriptus ex ostentario Thusco*] In veteri recte *Tarquinii*. Quo & illa Lactantii spectaverint: *At Tarquinii Prisci librorum nullus, quod sciam ex autoribus.* Supra lib. 2. cap. 16. *ostentarium arborarium Tarquinii Prisci* laudatur. Qui an idem sit cum hoc *Tarquitio*, & an ibi etiam reponi *Tarquitius* debeat, ad eum locum dixisse nonnihil ac quæsivisse superius memini, ibi viderdum. Nolim enim adversari elegantissimo Pithœo, qui ex Plinio & Marcellino *Tarquitii* hoc loco retinendum censuit, & altero illo, id est secundo libro refingendum. Tu videbis Advers. lib. 1, cap. postremo. *Pont.*

3. *Sacrae*

est. Philochorus quoque in Atthide eandem affirmat esse lunam; & ei sacrificium facere viros cum veste muliebri, mulieres cum virili: 3 quod eadem & mas æstimatur & femina.

Hoc quoque de prudentia religionis à Vergilio dictum est:

Decidit exanimis vitamque reliquit in astris
Aëriis.

Higinus enim de proprietatibus deorum, cum de astris ac stellis loqueretur, ait oportere his volucres immolari. docte ergo Vergilius dixit apud ea numina animam volucris remansisse, quibus ad litandum data est. Nec nomen apud se, quod fortuitum esse poterat, vacare permittit:

Matrisque vocavit
Nomine Casmillæ mutata parte Camillam.

nam Statius Tullianus de vocabulis rerum libro primo 4 ait, dixisse Callimachum Tuscos Camillum appellare Mercurium; quo vocabulo significant præministrum deorum. unde Vergilius ait Metabum *Camillam* appellasse filiam Dianæ scilicet præministram. nam & Pacuvius, cum de Medea loqueretur; *Cælitum Camilla exspectata adveni. Salve hospita.* Romani quoque pueros & puellas nobiles & investes 5 Camillos

nius: *Quæ veteres Latias, Graiasque Heroidas æquas.* Alias non solicitaverim. *Pont.*

3. *Quod eadem & mas æstimatur & fœmina*] Et hoc est quod Parthi eam *Lunum* coluerunt non sexu solum, sed nomine quoque masculo. Ælius Spartianus in Caracallo: *Et quoniam Dei Luni fecimus mentionem, sciendum doctissimis quibusque id memoriæ traditum: atque ita nunc quoque à Carrenis præcipue haberi, ut qui Lunam fœmineo nomine ac sexu putaverit nuncupandam, is addictus mulieribus semper inserviat: at vero qui marem Deum esse crediderit, is dominetur uxori neque ullas muliebres patiatur insidias. Vnde quamvis Græci vel Ægyptii eo genere, quo fœminam hominem, etiam Lunam deam dicant, mystice tamen deum dicunt.* Clarissimus Casaubonus in Notis suis ad eum locum varietatis hujus, quod Luna virili ac fœmineo genere efferatur, causam ex linguis atque idiomate Orientalium repetendam demonstrat. Quem omnino vide. *Idem.*

4. *Ait dixisse Callimachum Tuscos Camillum appellare Mercurium*] In eadem voce Varro lib. 6. *Verbum Græcum, arbitror quod apud Callimachum in poëmatis ejus inveni.* Porro interpres Apollonii; Κάσμιλος Ἑρμῆς ἐστιν, ὡς ἱστορεῖ Διονυσόδωρος. *Idem.*

5. *Camillos & camillas appellant flaminicarum & flaminum præministros*] Iterum

millos & Camillas appellant, flaminicarum & flaminum præministros. Hanc quoque observationem ejus non convenit præterire.

Mos erat, inquit, *Hesperio in Latio, quem protinus urbes*
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit.

Varro de moribus *morem* esse dicit in judicio animi, quem sequi debeat consuetudo. 6 Julius Festus de verborum significationibus libro tertiodecimo: *Mos est*, inquit, *institutum patrium, pertinens ad religiones ceremoniasque majorum.* ergo Vergilius utrumque auctorem secutus. & primo quidem Varronem; quoniam ille dixerat morem præcedere, sequi consuetudinem, postquam dixit; *Mos erat*: subjunxit,

quem protinus urbes
Albanæ coluere, &,
Nunc maxima rerum
Roma colit:

quod perseverantiam consuetudinis monstrat. & quoniam Festus pertinere ad ceremonias ait; hoc idem docuit Maro adjiciendo, *sacrum*,

Quem protinus urbes
Albanæ coluere sacrum.

mos ergo præcessit & cultus moris secutus est, quod est consuetudo. Et hic definitionem Varronis implevit. adjiciendo deinde, *sacrum*, ostendit morem ceremoniis esse dicatum,

Iterum Varro: *Camillam qui glossemata interpretati sunt dixerunt administram.* Et statim, *Dicitur in nuptiis Casmillus, qui cumerum fert, in quo quid sit in ministerio plerique extrinsecus nesciunt.* Sed bene emendatum Scaligero: *extrinsecus nesciunt*. Et forte insuper faciendum: *in quo quid insit mysterii*. Porro de Macrobii hoc loco & *Casmillis* quid senserit Turnebus operæ est videre in Adversariorum libris. *Idem.*

6. *Iulius Festus*] Indicatum jam aliis, rescribendum videri, *Pompejus Festus*. At libris auctoribus destitutus quis mutet? *Idem.*

Iulius Festus de verborum significationibus libro XIII.] Scribo XI. Librarii nimium quantum supini in unitatis notâ scribendâ. De Julio Festo, mendam esse bene olim notavit vir magnus. *Meurs.*

catum, quod Festus asseruit. idem observavit & in duodecimo libro cum ait:

Morem ritusque sacrorum
Adjiciam.

in quo ostendit aperte morem esse ritus sacrorum. Sed historiæ quoque fidem in his versibus secutus est,

Mos erat Hesperio in Latio,

& reliqua. servavit enim regnorum successionem. quippe primi regnaverunt Latini, deinde Albani, & inde Romani. Ideo *Mos erat*, primum dixit, *Hesperio in Latio*: & postea,

quem protinus urbes
Albanæ coluere sacrum:

deinde subjecit:

Nunc maxima rerum
Roma colit.

CAP. IX.

De carmine quo evocari solebant dii tutelares, & aut urbes aut exercitus devoveri.

EXcessere omnes adytis arisque relictis
Di, quibus imperium hoc steterat.

Et de vetustissimo Romanorum more & de occultissimis sacris vox ista prolata est. constat enim omnes urbes in alicujus dei esse tutela, moremque Romanorum arcanum & multis ignotum fuisse, ut, cum obsiderent urbem hostium eamque jam capi posse confiderent; certo carmine evocarent tutelares deos: quod aut aliter urbem capi posse non crederent, aut si posset nefas æstimarent deos habere captivos. nam propterea ipsi Romani & deum, in cujus tutela urbs Roma est, ut ipsius urbis Latinum nomen ignotum esse

DEos habere captivos] Arnobius: *Ista non prima & maxima contumelia est, habitationibus Deos habere districtos?* Cyprianus de Idolor. Vanitate: *Cum homo latius maneat, qui intra unam ædiculam vim tantæ majestatis includat?* Pont.

esse voluerunt. sed dei quidem nomen nonnullis antiquorum licet inter se dissidentium libris insitum: & ideo vetusta persequentibus quicquid de hoc putatur innotuit. alii enim Jovem crediderunt, alii Lunam: 2 sunt qui Angeronam quæ digito ad os admoto silentium denuntiat. alii autem, quorum fides mihi videtur firmior, Opem Consiviam esse dixerunt. Ipsius vero urbis nomen etiam doctissimis ignotum est, caventibus Romanis ne, quod sæpe adversus urbes hostium fecisse se noverant, idem ipsi quoque hostili evocatione paterentur, si tutelæ suæ nomen divulgaretur. Sed videndum ne quod nonnulli male æstimaverunt nos quoque confundat, opinantes uno carmine & evocari ex urbe aliqua deos & ipsam devotam fieri civitatem. nam reperi in libro quinto rerum reconditarum 3 Sammonici Sereni utrumque carmen, quod ille se in cujusdam Furii vetustissimo libro reperisse professus est. est autem carmen hujusmodi, quo di evocantur cum oppugnatione civitas cingitur: SI. DEUS. SI. DEA. EST. CUI. POPOLUS. CIVITAS. QUE. KARTHAGINIENSIS. EST. IN. TUTELA. TE. QUE. MAXIME. ILLE. QUI. URBIS. HUJUS. POPOLI. QUE. TUTELAM. RECEPISTI. PRECOR. VENEROR. QUE. VENIAM. QUE. A VOBIS. PETO. UT. VOS. POPOLUM. CIVITATEM. QUE. KARTHAGINIENSEM. DESERATIS. LOCA. TEMPLA. SACRA. URBEM. QUE. EORUM

2. *Sunt qui Angeronam*] Variæ super hac Dea opiniones. Clarissimus Scaliger ad Varronem, amat rescribere; *Angenora*, quia cohibet os, & Dea sit ἐχεμυθίας, unde Sophocles, ὡς ἐχεύσα κλῇ ἐπὶ γλώσσῃ βεβάκει. Verrius vero ideo Angeronam dici censet *quod angores ac animorum solicitudines propitiata depellat*. Masurius propterea ore obligato in Volupiæ ara collocatam docet, quod qui dolores suos anxietatesque dissimulat, perveniat patientiæ beneficio ad maximam voluptatem. Julius autem Modestus Festi fere rationem adfert, quem adi. Glossarius denique nulli horum consentit, sed consilii atque opportunitatum Deam facit. *Angerona*, inquit, ἡ θεὸς τῆς βουλῆς καὶ καιρῶν. Quod Conso tribuit in *Consulta* Festus. *Consi*, inquit, *quem Deum consilii putabant*. Idem.

3. *Sammonici Sereni utrumque carmen*] Etiam Arnobius lib. 6. *Sammonicum* nominat. Spartianus tamen *Samonicum* in vitâ Caracalæ: *Occisi sunt & in balneis plures, & in cœnis, inter quos Sammonicus Serenus, cujus libri plurimi ad doctrinam exstant*. Ex quibus verbis observa ætatem quâ vixerit. *Meurs.*

 4. *Excesse-*

EORUM. RELINQUATIS. ABSQUE. HIS. ABEATIS. EI. QUE. POPOLO. CIVITATI. QUE. METUM. FORMIDINEM. OBLIVIONEM. INJICIATIS. PRODITI. QUE. ROMAM. AD. ME. MEOS. QUE. VENIATIS. NOSTRA. QUE. VOBIS. LOCA. TEMPLA. SACRA. URBS. ACCEPTIOR. PROBATIOR. QUE. SIT. MIHI. QUE. POPOLO. QUE. ROMANO. MILITIBUS. QUE. MEIS. PRÆPOSITI. SITIS. UT. SCIAMUS. INTELLIGAMUS. QUE. SI. ITA. FECERITIS. VOVEO. VOBIS. TEMPLA. LUDOS. QUE. FACTURUM. In eadem verba hoſtias fieri oportet, auctoritatemque videri extorum ut ea promittant futura. urbes vero exercituſque ſic devoventur jam numinibus evocatis. ſed dictatores imperatoreſque ſoli poſſunt devovere his verbis: DIS. PATER. VEJOVIS. MANES. SIVE. VOS. QUO. ALIO. NOMINE. FAS. EST. NOMINARE. VT. OMNES. ILLAM. VRBEM. KARTHAGINEM. EXERCITVM. QUE. QUEM. EGO. ME. SENTIO. DICERE. FVGA. FORMIDINE. TERRORE. QUE. COMPLEATIS. QUI. QUE. ADVERSVM. LEGIONES. EXERCITVM. QUE. NOSTRVM. ARMA. TELA. QUE. FERENT. VTI. VOS. EVM. EXERCITVM. EOS. HOSTES. EOS. QUE. HOMINES. VRBES. AGROS. QUE. EORVM. ET. QVI. IN. HIS. LOCIS. REGIONIBVS. QVE. AGRIS. VRBIBVS. VE. HABITANT. ABDVCATIS. LVMINE. SVPERO. PRIVETIS. EXERCITVM. QVE. HOSTIVM. VRBES. AGROS. QVE. EORVM. QVOS. ME. SENTIO. DICERE. VTI. VOS. EAS. VRBES. AGROS. QVE. CAPITA. ÆTATES. QVE. EORVM. DEVOTAS. CONSECRATAS. QVE. HABEATIS. ILLIS. LEGIBVS. QVIBVS. QVANDO. QVE. SVNT. MAXIME. HOSTES. DEVOTI. EOS. QVE. EGO. VICARIOS. PRO. ME. FIDE. MAGISTRATV. QVE. MEO. PRO. POPOLO. ROMANO. EXERCITIBVS. LEGIONIBVS. QVE. NOSTRIS. DO. DEVOVEO. VT. ME. MEAM. QVE. FIDEM. IMPERIVM. QVE. LEGIONES. EXERCITVM. QVE. NOSTRVM. QVI. IN. HIS. REBVS. GERVNDIS. SVNT. BENE. SALVOS. SIRITIS. ESSE. SI. HÆC. ITA. FAXITIS. VT. EGO. SCIAM. SENTIAM. INTELLIGAM QUE. TVNC. QVISQVIS. HOC. VOTVM. FAXIT. VBI. VBI. FAXIT. RECTE. FACTVM. ESTO. OVIBVS. ATRIS. TRIBVS. TELLVS. MATER. TE. QVE. JVPITER. OBTESTOR. Cum Tellurem dicit: manibus terram tangit. cum Jovem dicit: manus ad cœlum tollit. cum votum recipere dicit: manibus pectus tangit. In antiquitatibus au-

tem

tem hæc oppida inveni devota, Tonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. hæc intra Italiam. præterea Karthaginem & Corinthum. sed & multos exercitus oppidaque hostium Gallorum, Hispanorum, Afrorum, Maurorum, aliarumque gentium, quas prisci loquuntur annales. Hinc ergo est quod propter ejusmodi evocationem numinum discessionemque ait Vergilius:

4 *Excessere omnes adytis, arisque relictis*
Dii.

Et ut tutelares designaret adjecit;

Quibus imperium hoc steterat.

utque præter evocationem etiam vim devotionis ostenderet, in qua præcipue Jupiter, ut diximus, invocatur, ait

Ferus omnia Jupiter Argos
Transtulit.

Videturne vobis probatum sine divini & humani juris scientia non posse profunditatem Maronis intelligi?

4. *Excessere omnes adytis*] Quid etiam hic ex Æschyli interprete, observet Turnebus, videndum Adversariorum 14. cap. 15. Adi item Philip. Camerarium lib. 1. cap. 10. Parte secundâ Meditationum historicarum, qui ex SS. Scripturis non dissimilia adducit de evocatione deorum dearumque ex urbibus obsessis. *Pont.*

CAP. X.

Cur Vergilius tertio Æneïdos fecerit Jovi immolari taurum: & quibus diis tauri immolari soleant.

HIc, cum omnes concordi testimonio doctrinam & poëtæ & enarrantis æquarent; exclamat Euangelus diu se succubuisse patientiæ, nec ultra dissimulandum: quin in medium detegat inscientiæ Vergilianæ vulnus. 1 Et nos, inquit,

ET nos, inquit, manum aliquando ferulæ subduximus & nos cepimus pontificii juris auditum] D. Hieronymus ad Domnionem: *Et nos didicimus literas, & nos sæpe manum ferulæ subduximus.* Sidonius Apollinaris lib. 2 Epist. ad Hesperium suum: *Nam cum videmus in hujusmodi disciplinam juniorum ingenia succrescere, propter quam nos quoque subduximus ferulæ manum, copiosissimum*

inquit, manum ferulæ aliquando subduximus, & nos cepimus pontificii juris auditum: & ex his quæ nobis nota sunt Maronem hujus disciplinam juris nescisse constabit. quando enim diceret,

Cælicolum regi mactabam in litore taurum,

si sciret tauro immolari huic deo vetitum: aut si comprehendisset quod Atteius Capito comprehendit? cujus verba ex libro primo de jure sacrificiorum hæc sunt:

Itaque Jovi tauro, verre, ariete immolari non litet.

Labeo vero sexagesimo & octavo libro intulit nisi Neptuno, Apollini & Marti taurum non immolari. ecce pontifex tuus quid apud quas aras mactetur ignorat: cum vel æditius

hæc

fructum nostri laboris adipiscimur. Aspexere omnes Juvenalem Sat 1. *Et nos ergo manum ferulæ subduximus.* Juvenalis, ni fallor, illud Timoclis apud Athenaeum: πληγὰς λαβεῖν ἀπειλαῖσι χερσὶν ἰδίᾳ. At Juvenalis quia tam commode incidit, non differam hac occasione vadimonium; sed paucula in eo post eruditos & serios censores, vel ingenio vel libro indice observata, propalabo. Exstat Sat. 2 *Nemo repente fuit turpissimus.* Sed antiquissimum & ideo verissimum est, quod ego in Scripto meo veteri inveniebam: *Nemo repente venit turpissimus.* Propertius: *Non tamen hæc ulli venient ingrata legenti:* item, *Seu tristis veniat seu contra lætus amicis.* Deinde Satyra 6. hærent omnino ista:

Quædam parva quidem, sed non toleranda maritis.

Nisi ex eodem expediamus: *Quædam parva loquar.* Et solent sic poëtæ. Tibullus, *Magna loquar; sed magnifice*, &c. Sed leve id tamen. Illud vero gravius paulo ibidem statim:

- - Nec illud

Quod prima pro nocte datur, cum lance beata

Dacicus, & scripto radiat Germanicus auro.

Intelligit, ut ait vetus Glossarius, solidos ita signatos, qui pro virginitate deposita, novæ nuptæ offerebantur. Bene quidem ille. At vetus noster non *scriptum* illud *aurum* agnoscit; verum ut ego conjecto valde signanter dictum poeta, suspicari dat: *Scutilo radiat Germanicus auro.* Nam *sculto* reservat. Est autem *scutilum*, quod fere ut aranearum telæ, variegatum est. Plinius: *Quanta arte celant pedicas, scutilato rete grassantes.* Hinc ad vestes translatum est. Idem Juvenalis:

Reticulumque comis auratum ingentibus implet,

Cærulea indutus scutilata, aut galbana rasa.

Valerius denique Martialis loco, quem jam refinximus, quam simillime dixit:

Sic implet gabatas paropsidasque

Et leves scutulas cavasque lances.

Vbi & *scutulas*, (licet alio sensu) & *lances* similiter junxit. Quod vel unicum conjecturam nostram firmet. quam tamen præstare non ausim, licet & Festo dictum inveniam, *scutilus homo* pro macilento. Sed plura sunt quæ in hunc poëtam annotavimus, alibi commodius dicenda. Nunc [illegible] Μακροβίῳ. *Pont.*

2. Si

hæc nota ſint, & veterum non tacuerit induſtria. Ad hæc Prætextatus renidens: Quibus deorum tauro immoletur, 2 ſi vis cum Vergilio communicare, ipſe te docebit;

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

vides in opere poëtæ verba Labeonis? igitur ut hoc docte, ita illud argute. nam oſtendit ideo non litatum. ideo ſecutum

Horrendum dictu & viſu mirabile monſtrum.

ergo reſpiciens ad futura hoſtiam contrariam fecit. ſed & noverat hunc errorem non eſſe inexpiabilem. Atteius enim Capito, quem in acie contra Maronem locaſti, adjecit hæc verba: *Si quis forte tauro Jovi fecerit, piaculum dato.* committitur ergo res non quidem impianda, inſolita tamen. & committitur non ignorantia, ſed ut locum monſtro faceret ſecuturo.

2. *Si vis cum Virgilio communicare*] Pro, ſi à Virgilio diſcere cupias. *Idem.*

CAP. XI.

Quod Vergilius illo verſu primi Georgicon, Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho, *ſignificavit, Cereri mulſo litandum eſſe. Tum quomodo & in primo & in octavo libro Æneidos in menſam libari faciat, quum in aram tantum eſſet libandum.*

SUbjecit Euangelus: Si eventu excuſantur illicita: dic quæſo, quod erat monſtrum ſecuturum, & cum Cereri libari vino juberet, quod omnibus ſacris vetatur?

Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho.

vinum autem Cereri non libari debuit illum vel Plautus docere: qui in Aulularia ait:

Cererin mi Strobile hi ſunt facturi nuptias?
Qui? quia temeti nihil allatum intelligo.

at hic veſter flamen & pontifex & omnia tam quid immoletur quam quid libetur ignorat. &, ne non ubique in libando pari errore ſit devius, in octavo ait:

In mensam læti libant, divosque precantur:

cum non in mensam sed in aram secundum morem libare debuerint.

Ut prius tibi, Prætextatus inquit, de posteriore quæstione respondeam, fateor te non immerito de usurpata in mensam libatione quæsisse; ampliusque speciem difficultatis auxeras, si magis Didonem in mensam similiter libantem notasses:

Dixit, & in mensam laticum libavit honorem.

nam & Tertius, cum de ritu sacrorum multa dissereret, ait sibi hunc locum in quæstione venisse: nec tamen hæsitationem suam requisita ratione dissolvit. ego autem quod mihi magistra lectione compertum est publicabo. In Papiriano enim jure evidenter relatum est, aræ vicem præstare posse mensam dicatam: *ut in templo,* inquit, *Junonis Populoniæ augusta mensa est. namque in fanis alia vasorum sunt & sacræ supellectilis, alia ornamentorum. quæ vasorum sunt instrumenti instar habent, quibus sacrificia conficiuntur. quarum rerum principem locum obtinet mensa, in qua epulæ libationesque & stipes reponuntur. ornamenta vero sunt, clypei, coronæ & cujuscemodi donaria. neque enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra sacrantur. at vero mensa arulæque eodem die quo ædes ipsæ dedicari solent.* 1 *unde mensa hoc ritu dedicata in templo aræ usum & religionem obtinet pulvinaris.* Ergo apud Evandrum quidem fit justa libatio; quippe apud eam mensam, 2 quæ cum ara maxima more utique religionis fuerat dedicata, & in luco sacrato, & inter ipsa sacra in quibus epulabantur. in convivio vero Didonis, quod tantum regium constat non etiam

sacrum

Unde *mensa hoc ritu dedicata*] Apud Petron. est. *OEnothea mensam veterem posuit in medio altari; quam vivis implevit carbonibus.* Bont.

2. *Quæ cum ara maxima more utique religionis fuerat dedicata*] Formula dedicationis aræ fere talis est: QUANDO. TIBI. HODIE. HANC. ARAM. DABO. DEDICABOQ. HIS. LEGIBUS. HISQUE. REGIONIBUS. DABO. DEDICABOQ. QUAS. HIC. HODIE. PALAM. DIXERO. UTI. INFIMUM. SOLUM, HUJUSQUE. ARÆ. TITVLORVMQVE. EST. SIQVIS. TERGERE. ORNARE. REFICERE. VOLET. QVOD. BENEFICII. CAVSA. FIAT. JVS. FASQVE. ESTO. cetera vide in Notis ad Festi Scedas. *Idem.*

3. Ad

ſacrum fuiſſe; apud humanam menſam, in triclinio non in templo, quia non erat religioſa ſed uſurpata libatio, ſolam fecit libaſſe reginam; in cujus perſona nulla obſervationis neceſſitas, & multa ad uſurpandum in poteſtate permiſſio. At vero hic ------ *Omnes*

In menſam læti libant, divoſque precantur.

quia quod recte fieri noverat ab omnibus ſimul in templo epulantibus & uni ſacratæ aſſidentibus menſæ factum eſſe memoravit. de illo autem verſu;

Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho,

paucis quod male accuſatur abſolvam. poëta enim æque in rebus doctrinæ & in verbis ſectator elegantiæ ſciens Cereri mulſo libari adjecit, *miti Baccho favos dilue*: ſcilicet miteſcere vinum dicens, cum mulſum cœperit fieri. nam ita hic mite vinum dixit, ut alibi ait domitum:

& durum Bacchi domitura ſaporem.

notum autem eſſe non diffitebere, quod 3 a. d. diem duodecimum Kalendas Januarias Herculi & Cereri faciunt ſue prægnate, Panibus mulſo.

3. *Ad diem duodecimam Kalendas Iannarias Herculi & Cereri faciunt ſue prægnate, Panibus mulſo*] In Camerarii & vetuſte cuſo eſt *Penatibus mulſo*, nec aliter fuit in Scripto noſtro. Falſum tamen: & certum mihi reſcribere: *panibus, mulſo*. Probaverat Maronem per, *mitem Bacchum, mulſum* intellexiſſe. reſtabat itaque ut & Cereri mulſo libatum antiquitus oſtenderet. Cur autem *panibus* factum Feſtus quodammodo aperit: *Panibus*, inquit, *redimebant caput equi immolati Idibus Octobribus in campo Martio, quia ſacrificium fiebat ob frugum eventum.* Hæc exaraveram, cum video firmatam conjecturam eam Gryphiano calculo, qui plane, quomodo conjecimus, edidit. *Idem.*

CAP. XII.

Herculi cur Salios aſſignarit Vergilius: curque hos populeis ramis coronatos induxerit.

OPportune mehercule, Prætextate, feciſti Herculis mentionem, in cujus ſacra hic veſter gemino errore commiſit:

Tum

Tum Salii ad cantus incensa altaria circum
Populeis adsunt evincti tempora ramis.

Nam & Salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicavit antiquitas; & populeas coronas nominat, cum ad aram maximam sola lauro capita & alia fronde non vinciant. videmus & in capite prætoris urbani lauream coronam, cum rem divinam Herculi facit. testatur etiam Terentius Varro in ea satira, quæ inscribitur περὶ κεραυνοῦ majores solitos decimam Herculi vovere, nec decem dies intermittere, quin pollucerent ac populum ἀσύμβολον cum corona laurea dimitterent cubitum. Hiccine est, Vettius ait, error geminus? at ego in neutro dico erraſſe Vergilium. nam ut primum de frondis genere dicamus; constat quidem nunc lauro sacrificantes apud aram maximam coronari: sed multo post Romam conditam hæc consuetudo sumpsit exordium. postquam in Aventino lauretum cœpit virere. quam rem docet Varro humanarum libro secundo. E monte ergo proximo decerpta laurus sumebatur operantibus, quam vicina offerebat occasio. unde recte Maro noster ad ea tempora respexit, quibus Evander ante urbem conditam apud aram maximam sacra celebrabat, & utebatur populo utique Alcidæ gratissima. Salios autem Herculi ubertate doctrinæ altioris assignat: quia is deus & apud pontifices idem qui & Mars habetur. & sane ita Menippea Varronis affirmat, quæ inscribitur, Ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς. in qua cum de Hercule multa loqueretur, eundem esse ac Martem probavit. Chaldæi quoque stellam Herculis vocant, quam reliqui omnes Martis appellant. est præterea Octavii Hersennii liber, qui inscribitur de sacris saliaribus Tiburtium; in quo salios Herculi institutos operari diebus certis & auspicato docet. item Antonius Gnipho vir doctus, cujus scholam Cicero post laborem fori frequentabat, salios Herculi datos probat in eo volumine quo disputat quid sit *festra*:

quod

quod est ostium minusculum in sacrario. quo verbo etiam Ennius usus est. Idoneis, ut credo, auctoribus certisque rationibus, error qui putabatur, uterque defensus est. Si qua sunt alia quæ nos commovent, in medium proferamus: ut ipsa collatio nostrum, non Maronis absolvat errorem.

Tunc Euangelus: Numquam ne tibi Prætextate venit in mentem toto, ut ajunt, cœlo errasse Vergilium, cum Dido sua rem divinam pro nuptiis faceret?

Mactat enim, inquit, *lectas de more bidentes*
Legifera Cereri, Phœboque, patrique Lyæo.

& quasi expergefactus adjecit:

Junoni ante omnes, [1] *cui vincla jugalia curæ.*

Tunc Servius respondere rogatus, ait. [2] Leges Ceres dicitur invenisse; nam & Sacra ipsius [3] Themisferia vocantur. Sed hoc ideo fingitur, quia ante inventum frumentum à Cerere, passim homines sine lege vagabantur. [4] quæ feritas interrupta est invento usu frumentorum. itaque ex agrorum divisione inventa sunt jura. Phœbus vero præest auspiciis. Lyæus vero, id est, Liber, urbibus liberatis est deus, unde Marsias ejus minister in civitatibus libertatis est indicium. Communis hoc habet sensus; quod Dido sacrificabat numinibus quæ urbi præsunt, quasi nuptura pro reipublicæ utilitate. Demum Junoni, cui curæ sunt nuptiæ. Est etiam

Cui vincla jugalia curæ] Quæ deinde sequuntur ad finem usque libri hujus, ex eodem Cantabrigiensi explevimus. Servio vero uti ista dicendi partes dat, ita apud eundem quoque ad Maronem, eadem fere invenies. Paucula tamen meliora hic quam ibi reperies, uti istud: *Sic propitius supplicamus.* nam ibi est: *Sic protinus invocamus.* Porro, *Themisferia* adscriptum expressimus, quæ Servio & aliis *Themisphoria.* Arnob *Vultis enim consideremus mysteria & illa divina, quæ Thesmophoria nominantur à Græcis: quibus gente ab Attica sancta illa pervigilia consecrata sunt.* Pont.

2. *Leges Ceres dicitur invenisse*] Tribuit item politicum munus Cereri Homerus in ejus Hymno: χαῖρε θεὰ, καὶ τὴν δὲ σάου πόλιν. Pont.

3. *Themisferia*] Ex loco Arnobii jam citato reponendum: *Thesmophoria.* Id.

4. *Quæ feritas interrupta est invento usu frumentorum*] Erant enim id ævi homines βαλανηφάγοι. Unde & vetus illud natum, ἄλλος βίος ἄλλη δίαιτα. Idem.

5. Fractuû

etiam sensus altior: Nam 5 facturi aliquid ante adversos placamus deos, & sic propitiis supplicamus, ut; *Nigram hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.* Igitur ante placat Cererem nuptura, quæ propter raptum filiæ nuptias execratur; & Apollinem, qui expers uxoris est; & Liberum, qui nisi raptam uxorem habere non potuit. Et sic Junonem conciliavit noster Servius. Cum autem his dictis omnes applausissent, placuit eis audire Eusebium, quo noster Vergilius tanquam rhetor effulsit.

5. *Facturi aliquid ante adversos placamus Deos & sic propitiis supplicamus*] Respexit etiam magnus Hippocrates libro de insomniis: καὶ τοῖς θεοῖς εὔχεσθαι (χρὴ) ἐπὶ μὲν τοῖσιν ἀγαθοῖσιν, ἡλίῳ, Διῒ οὐρανίῳ, Διῒ κτησίῳ, Ἀθηνῇ κτησίῃ, Ἑρμῇ, Ἀπόλλωνι· ἐπὶ δὲ τοῖς ἐναντίοισιν, τοῖσιν ἀποτροπαίοισι, καὶ γῇ, καὶ ἥρωσιν ἀποτρόπαια γενέσθαι τὰ χαλεπὰ πάντα. *Et diis supplicare oportet; in secundis rebus, Soli, Iovi cœlesti, Iovi possessori, Minervæ opulentæ, Mercurio, Apollini: In contrariis, diis depellentibus & terræ & heroibus, quo mala ac gravia omnia avertant.* Idem:

AURE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inlustris CONVIVIORUM QUARTI DIEI SATURNALIORUM

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

De affectu movendo ex habitu personæ.

2 TUnc Eusebius taliter exorsus est: Rhetores omnes orationibus patheticis studere palam est, quales multas non erit difficile in Vergilio reperire. Nam Æneam apud inferos Didoni fugienti loquentem inducit:

Invitus Regina tuo de littore cessi,
Sed me jussa Deum
Imperiis egere suis.
Siste gradum teque aspectu ne subtrahe nostro.

subjungit:

3 *Nec magis incepto vultum sermone movetur,*
Quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.
Tandem corripuit sese, atque inimica refugit.

item

CONviviorum quarti diei] Imo Secundi adhuc; quod monuimus sub finem libri II. & probamus porro sub finem VI. *Pont.*

2. *Tunc Eusebius*] Libri hujus initium, cum hactenus similiter editionibus omnibus exularet, quale excudi curavimus, in Anglicano sive Veteri deprehendimus. Tantum pro: *orationibus patheticis studere est*, sententia & re exigente refinximus expressimusque: *studere palam est*. Idem.

3. *Nec magis incepto*] Hucusque ex MS. Ad oram quod posuimus, adusque *invitus regina*, memoriæ nostræ ἁμάρτημα est. *Idem.*

Quoniam

item pathos eſt & in hoc verſu;

Obſtupuit ſteteruntque comæ & vox faucibus hæſit.

ſed & tota Daretis fatigatio habitu depingitur:

Aſt illum fidi æquales genua ægra trahentem
Quaſſantemque utroque caput, craſſumque cruorem
Ore ejectantem.

ſociorum quoque ejus trepidationem breviter oſtendit:

Galeamque enſemque vocati
Accipiunt.

quaſi non ſponte accepturi munus, quod erat damnum verecundiæ. ex eodem genere eſt illud:

Totoque loquentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acribus ignis.

Eſt & in deſcriptione languoris habitus, ut eſt tota deſcritio peſtilentiæ apud Thucydidem. &:

Labitur infelix ſtudiorum atque immemor herbæ
Victor equus. &:

Demiſſæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus.

Eſt inter pathe & pudor, ut circa

Deiphobum pavitantem & dira tegentem
Supplicia.

& luctus habitu proditur: ut in Euryali matre;

Expulſi manibus radii; revolutaque penſa;
Evolat infelix.

& Latinus, quia miratur,

Defixa obtutu tenet ora.

& Venus, quia rogatura erat,

Triſtior & lacrimis oculos ſuffuſa nitentes.

& Sibylla quia inſanit;

Subito non vultus, non color unus,
Non comptæ manſere comæ.

CAP.

CAP. II.

Pathos tenore ipso orationis quomodo exprimatur.

NUnc videamus pathos quod tenore orationis exprimitur. Ac primum quæramus quid de tali oratione rhetorica arte præcipiatur. oportet enim ut oratio pathetica aut ad indignationem aut ad misericordiam dirigatur; quæ à Græcis *οἶκτος* *καὶ δείνωσις* appellantur. horum alterum accusatori necessarium est, alterum reo. & necesse est initium abruptum habeat: [1] quoniam [2] satis indignanti leniter incipere non convenit. ideo apud Vergilium sic incipit Juno:

Quid me alta silentia cogis
Rumpere? & alibi:
Mene incœpto desistere victam?

& alibi:

Heu stirpem invisam & fatis contraria nostris
Fata Phrygum, & Dido:
Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. & eadem:
Pro Jupiter ibit
Hic ait. & Priamus:
At tibi pro scelere exclamat pro talibus ausis.

Nec

QUoniam satis indignanti leniter incipere non convenit] Quid est *satis indignanti*? An *satis indig.* & de Junone capiendum, cujus istud subnectitur? *Heu stirpem invisam, & fatis contraria nostris Fata Phrygum.* Sed hoc nisi sit omnino legendum credam: *satisagenti*, quia & Scriptus, *satis indignanti*, pertinaciter præferebat. Agellius, lib. 9. *Instruebaturque acies à consulibus de vi ac multitudine hostium satisagentibus.* Mihi certe id blanditur. Et quis ignorat Agellium Macrobiani oris quasi normam? *Pont.*

2. *Satis indignanti*] Est idem quod valde indignanti. Sic enim posteriores hac vocula usi. Noster VI, 2. *Sed quatenus totum locum autoribusq; ponere satis longum est.* VII. 12. *Dicas quæso, cur edulia satis calida facilius comprimimus ore, quam manu sustinemus.* Appulejus II Met.: *Oppido puer & satis peregrinus es.* Huic dari solet abruptum principium ob quemcumque irascenti, non solum propter fata. *Satisagenti* vix convenit, nisi penitus desperanti. Et sane vulgatum non tentandum persuadere debuit commentatori codex MS. qui illud pertinaciter præferebat. *Gronov.*

Nec initium ſolum tale eſſe debet, ſed omnis ſi fieri poteſt oratio videri pathetica; & brevibus ſententiis ſed crebris figurarum mutationibus debet velut inter æſtus iracundiæ, fluctuare. una ergo nobis Vergiliana oratio pro exemplo ſit:

Heu ſtirpem inviſam.

initium ab ecphoneſi. deinde ſequuntur breves quæſtiunculæ:

Num Sigæis occumbere campis;
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros?

deinde ſequitur hyperbole;

Medias acies, medioſque per ignes
Invenere viam. deinde ironia:
At credo mea numina tandem
Feſſa jacent, odiis aut exſaturata quievi.

deinde auſus ſuos inefficaces queritur:

Per undas
Auſa ſequi, & profugis toto me opponere ponto.

ſecunda poſt hæc hyperbole,

Abſumptæ in Teucros vires cœlique mariſque:

inde diſperſæ querelæ:

Quid Syrtes aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
Profuit?

jungitur deinde argumentum à minore, ut pathos augeatur:

Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit.

Minor ſcilicet perſona. ideo illud ſequitur;

Aſt ego magna Jovis conjunx.

deinde, cum cauſas quoque contuliſſet, quanto impetu dea dixit?

Infelix quæ memet in omnia verti.

nec dixit, non poſſum perdere Æneam, ſed, *vincor ab Ænea.* deinde confirmat ſe ad nocendum; &, quod proprium eſt iraſcen-

irascentis, etsi desperat perfici posse, tamen impedire contenta est:

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
At trahere atque moras tantis licet addere rebus.
At licet amborum populos exscindere regum.

post hæc in novissimo, quod irati libenter faciunt, maledicit;

Sanguine Trojano & Rutulo dotabere virgo.

& protinus argumentum à simili conveniens ex præcedentibus:

Nec face tantum
Cyssais prægnas ignes enixa jugales.

3 Vides quam sæpe orationem mutaverit ac frequentibus figuris variaverit: quia ira quæ brevis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo. Nec desunt apud eundem orationes misericordiam commoventes. Turnus ad Juturnam:

An miseri fratris letum ut crudele videres?

& idem cum auget invidiam occisorum pro se amicorum,

Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
Murranum.

& idem, cum miserabilem fortunam suam faceret ut victo sibi parceretur:

Vicisti, & victum tendere palmas
Ausonii videre:

id est, quos minime vellem. & aliorum preces orantium vitam:

Per te, per qui te talem genuere parentes.

& similia.

CAP.

3. *Vides quam sæpe orationem mutaverit ac frequentibus figuris variaverit*] Absque libro fuisset non offendissem. Sed erat in illo, *procedentibus*. Festus, *procedere dicebant interdum pro succedere*. Pont.

CAP. III.

Pathos ab ætate, à fortuna, debilitate, loco, tempore.

NUnc dicamus de habitu pathus, quod est vel in ætate, vel in debilitate, & ceteris quæ sequuntur. eleganter hoc servavit, ut ex omni ætate pathos misericordiæ moveretur. ab infantia:

Infantumque animæ flentes in limine primo.

à pueritia:

Infelix puer atque impar congressus Achilli.

&: ------ *Parvumque patri tendebat Julum.*

Ut non minus miserabile sit periculum in parvo quam in filio. &:

Superest conjunxne Creusa?
Ascaniusque puer?

& alibi: -------- *& parvi casus Juli.*

à juventa vero:

Impositique rogis juvenes [1] *ante ora parentum*

&: *Pubentesque genæ & juvenili in corpore pallor.*

à senecta:

Dauni miserere senectæ.

&: *Ducitur infelix ævo confectus Aletes.*

&: *Caniciem multo deformat pulvere.*

Movit & à fortuna modo misericordiam, modo indignationem. misericordiam;

Tot quondam populis terrisque superbum
Regnatorem Asiæ. & Sinon:

Et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus. &:

Ausoniisque olim ditissimus arvis.

indi-

ANte ora parentum] Nec ille versus ab re, quem subierunt veteres: *Pubentesque genæ, juvenili in corpore pallor.* Ubi & MS. habebat, *juvenali.* Ausonius: *Facete, comis, animo juvenali senex.* Justinus lib. 17. *Sed in hac ætate utrique animi juvenales erant.* ex MS. vulgo & ibi *juveniles.* Pont.

2. *Illu-*

indignationem vero ex verbis Didonis:

& nostris 2 *illuserit advena regnis?*

eleganter enim ex contemptu Æneæ auget injuriam suam. & Amata;

Exsulibusne datur ducenda Lavinia Teucris?

& Numanus,

Bis capti Phryges.

Movit pathos misericordiæ & ex debilitate:

Ex quo me divum pater atque hominum rex
Fulminis afflavit ventis, & contigit igne.

& alibi:

Et truncas inhonesto vulnere nares.

& de Mezentio:

Attollit in ægrum
Se femur. &:
Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.

&: *Te decisa suum Laride dextera quærit.*

&: *aterque cruento*
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.

Movit pathos misericordiæ frequenter & à loco:

Cum vitam in silvis inter deserta ferarum
Lustra domosque traho. &:
Libya deserta peragro. &:
At nos hinc alii sitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam & rapidum Cretæ veniemus Oaxem.

& illud egregie & breviter:

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros.

Iliacos, id est, patriæ muros, quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum spatia pugnaverat. & illud, *Nos*

2. *Illuserit advena regnis*] Fortassis & ita reliquerat lib. 4. in asterismo Aquarii Manilius:

Littoribusque novis per luxum illudere ponto.

Non uti vulgatur, *ludere*. Innuit enim novos fabricaturum sive euripos sive lacus, quibus, spreto quasi oceano, luxuriabitur. Legi, ni fallor, apud Tacitum: *Et quasi in summa abundantia pecuniæ illudere*, quod à Maniliano hoc non admodum discedit aut dissidet. *Idem.*

Nos patriam fugimus. &:
Litora cum patria lacrymans portusque relinquo. &:
Dulces moriens reminiscitur Argos. &:
Ignarum Laurens habet ora Mimanta,
Lyrnesi domus alta, solo Laurente sepulchrum.

&, ut Agamemnonem indigne ostenderet occisum, assumpsit locum:

Prima inter limina dextra
Oppetiit. & illud:
Mœnibus in patriis atque inter tuta domorum.

Sacer vero locus præcipue pathos movet. Occisum inducit Orphea, & miserabiliorem interitum ejus à loco facit:

Inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi.

& in eversione Trojæ;

Perque domos & relligiosa deorum
Limina.

Cassandræ quoque raptum vel deminutionem quam miserabilem fecit sacer locus?

Ecce trahebatur à templo adytisque Minervæ.

& alibi;

Divæ armipotentis ad aram
Procubuit.

& Andromache, cum de Pyrrhi nece diceret, ut invidiam occidentis exprimeret;

Excipit incautum patriasque obtruncat ad aras.

& Venus, quod Æneas in mari vexatur ira Junonis, quam invidiose queritur Neptuno de loco?

In regnis hoc ausa tuis?

Fecit sibi pathos & ex tempore:

priusquam
Pabula gustassent Troja Xanthumque bibissent.

& Orpheus miserabilis ex longo dolore,

Septem illum totos perhibent ex ordine menses.

& Palinurus;

Vix

Vix lumine quarto
Prospexi Italiam.

& Achæmenides:

Tertia jam lunæ se cornua lumine complent: &:
Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas.

CAP. IV.

Pathos à causa, modo, & materia.

FRequens apud illum pathos à causa. revera enim plerumque conficit causa, ut res aut atrox aut miserabilis videatur. ut Cicero in Verrem: *Quo ob sepulturam in carcere necatorum à parentibus rogabatur.* hic enim non tam rogari aut pecuniam exigere, quam ob hanc causam indignum erat. & Demosthenes cum queritur quendam à Midia circumventum ex causa auget invidiam. *Circumvenit*, inquit, *arbitrum, qui inter me atque se integre judicaverat.* ergo & Vergilius egregie sæpe ex hoc loco traxit affectum. [1] *Occiditur,* inquit, *in acie Galesus.* hoc per se non est dignum misericordia belli tempore: sed admovit causam;

Dum paci medium se offert.

Idem alio loco,

Sternitur infelix.

deinde subjicit causam miserabilem;

alieno vulnere:

id est, cum in alium telum esset emissum. & cum Palamedem indigne occisum vellet;

Quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci.

& Æneas, ut ostenderet magnitudinem timoris sui, bene causam posuit:

& pa-

OCciditur, inquit, in acie Galesus] V. c. *Galesus.* Lego, *Halesus.* Virgilius Æneid. 10. *Meurs.* Est apud Virgilium & Halesus & Galesus: sed quem occidi ait poëta, dum paci medium se offert, Galesus dicitur l. vii. Æ. 535. *Gr.*

 2. *Pulsa*

& pariter comitique onerique timentem

quid Japix, ut contemptis artificiis inglorius, quemadmodum poëta ait, viveret, qualis causa proponitur?

Ille ut depositi proferret fata parentis.

Ex eodem genere est:

Fallit te incautum pietas tua.

hæc enim causa illum hostibus etiam sic miserabilem fecit. sed & Æneas cum hortatur ut sepeliantur occisi quam causam proponit?

Qui sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo.

Nec non & indignatio demonstratur à causa: ut illic;

Multa gemens, ignominiam plagasque superbi
Victoris, tum quos amisit inultus amores.

& illud à causa est ex affectu indignantis,

An solos tangit Atridas
Iste dolor? solisque licet capere arma Mycenis?

& illud: *At tu dictis Albane maneres.*

& illa omnia:

Vendidit hic auro patriam.
Quique ob adulterium cæsi.
Nec partem posuere suis.

Ad pathos movendum nec duos illos prætermisit locos, quos rhetores appellant à modo & à materia. modus est cum dico, *occidit manifeste vel occulte*. Materia est cum dico, *ferro an veneno*. Demosthenes de modo invidiam Midiæ facit, se [2] pulsatum cothurno; Cicero Verri, cum nudum quendam dicit ab eo statuæ impositum. Vergilius non minus evidenter;

Altaria ad ipsa trementem
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati.

&: *capulo tenus abdidit ensem.*

& illa

2. *Pulsatum cothurno*] Non inveniebam in Veteri, *cothurno*. Et tamen tale quid requiritur. *Pont.*

& illa omnia à modo sunt :

Rostroque immanis vultur adunco
Immortale jecur tondens. & reliqua. &:
Quos super atra silex jamjam lapsura cadentique
Imminet assimilis.

Sed & misericordiam à modo sæpe commovet: ut de Orpheo;

Latos juvenem sparsere per agros.

& illud :

Obruit auster 3 aqua involvens navemque virosque.

&: *Saxum ingens volvunt alii.*

&: *Mortua quin etiam jungebat corpora vivis.*

& in Georgicis :

Nec via mortis erat simplex.

& cetera in descriptione morbi. Sed & materia apud rhetores pathos movet; ut dum queritur Cicero flammam ex lignis viridibus factam, atque ibi inclusum fumo necatum: hoc enim à materia est, quoniam hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius veneno. & ideo acerrimum

3. *Aqua involvens navemque virosque*] Solet enim in ejusmodi semper casu censeri ac notari ipsa potissimum navis, ut cardo videlicet discriminis omnis aut salutis. Observavit quoque Rudente Plautus :

C H. *Pol minime miror, navis si fracta est tibi*
Scelus te & sceleste parta quæ vexit bona.

Sed ejusdem Plauti in re simili locus Trinummo, manifesto non contaminatus solum, Scena, *Salsipotenti*, sed hactenus quodammodo depositus. Verba sunt :

Lætus, lubens laudes ago, & grates gratiasque habeo fluctibus salsis,
Quos penes mei potestas boni, mihique foret & mea vita.

Interpres tamen attollere conatur! *Quos penes mei potestas, bonorumque foret & mea vita.* At quis non videt in *mei* & *mea vita* liquido idem iterari? Et tacto supervacuam talem correctionem cum vulgatum ejusdem valoris sit, ve sensus sit. Nam *mei* gignendi casu antique pro *mei* quid ni feramus? Deinde quietum & in sua forma relinquendum illud; *mei potestas boni.* Nam *bonum* unitatis numero pro peculio & rebus, Plauti genuinum germanum esse probabimus aliquando, si Deus & Musæ volent, in *Declamationum libris.* Alia itaque via ad medicinam grassandum. Versus, inquam, syllaba unica ad formam illam Maronis sive, quam protuli ex Rudente Plauti, augendus, & cetera aperta exibunt ac sana : *Quos penes mei potestas boni, navisque foret & mea vita.* Idem.

rimum pathos ex hoc motum est: idem facit & cum flagellis cæsum queritur civem Romanum. invenies idem apud Vergilium:

At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit. non ille faces nec fumea tædis.

& reliqua. eleganter autem illius quidem materiam elusit; ex hujus autem vera & vehementi materia expressit iracundiam. & singula quidem enumeravimus, ex quibus apud rhetoras pathos nascitur, quibus ostendimus usum Maronem. sed nonnunquam Vergilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis conjunctis utitur: ut in Turno ab ætate;

Miserere parentis
Longævi. A loco:
Quem nunc mœstum patria Ardea longe
Dividit.

& circa Cassandram ex modo:

Ecce trahebatur.

ex habitu corporis:

Passis Priameïa virgo
Crinibus.

ex loco:

A templo adytisque Minervæ.

& circa Agamemnonem à patria,

Ipse Mycenæus.

à fortuna:

Magnorum ductor Achivum,

à necessitudine:

Conjugis infandum.

à loco: *Prima inter limina*

à caussa: *Subsedit adulter.*

Tacite quoque & quasi per definitionem pathos movere solet, cum res quæ miserationem movet non dilucide dicitur, sed datur intelligi: ut cum Mezentius dicit,

Nunc

Nunc alte vulnus adactum.

quid enim aliud ex hoc intelligendum est, quam hoc altum vulnus esse amittere filium? & rursus idem;

Hac via sola fuit qua perdere posses:

sed & hic scilicet accipiendum est perire esse amittere filium. & Juturna cum queritur quod adjuvare fratrem prohibeatur;

Immortalis ego,

quid enim sequitur? non est immortalitas in luctu vivere. Hæc, ut dixi, vim definitionis habent, & à poëta eleganter introducta sunt.

CAP. V.

Pathos à simili.

SUnt in arte rhetorica ad pathos movendum etiam hi loci, qui dicuntur circa rem, & movendis affectibus peropportuni sunt. ex quibus primus est à simili. hujus species sunt tres, exemplum, parabola, imago, Græce παράδειγμα, παραβολή, εἰκών. ab exemplo, Vergilius:

Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus
Threïcia fretus cithara fidibusque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit.
Quid Thesea? magnum
Quid memorem Alciden?
Antenor potuit mediis elapsus Achivis.

hæc enim omnia misericordiam movent; quoniam indignum videtur negari sibi, quod aliis indultum sit. deinde vide unde auget invidiam;

Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus.

habes causam disparem *manes* illic *conjugis*, hic *patris*; illic *arcessere*, hic *videre*.

Threïcia fretus cithara,

hic

1 hic materiam ejus irrisit:

Si fratrem Pollux alterna morte redemit;
Itque reditque viam toties.

hoc jam à modo. plus est enim sæpe ire quam semel.

Quid Thesea? magnum
Quid memorem Alciden?

hic propter egregias personas non habuit quod minueret, atque augeret; verum quod in illis elucebat, hoc sibi jactat cum his esse commune:

Et mi genus ab Jove summo.

simile est & illud ab indignatione; Quid enim? ait Juno:

Pallasne exurere classem Argivum?

jam hoc plus est, classem victricem, quam reliquias fugientium. Deinde causam minuit;

Unius ob noxam & furias Ajacis Oilei.

quam minuit, ut *noxam* diceret, quod levis culpæ nomen est; & *unius*, quod facile possit ignosci; & *furentis*: ut nec culpa sit. & alibi:

Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit.

vides easdem observationes, *gentem* & *immanem*. deinde aliud exemplum: *Concessit in aras*
Ipse deum antiquam genitor Calydona Dianæ.

antiquam; ut plus honoris accederet ex vetustate. deinde in utroque causam minuit:

Quod scelus aut Lapithis tantum aut Calydone merente?

à parabola vero, quoniam magis hoc poëtæ convenit, sæpissime pathos movet; cum aut miserabilem aut iracundum vellet inducere. miserabilem sic;

Qualis

HIc materiam ejus irrisit] Ita erat in Scripto, & retinent codices fere omnes, excepto uno, in quo perperam, *misericordiam*. Nam intelligit *Treiciam citharam & fides canoras*, rem levem quâ ex orco excivit conjugis manes Orpheus. *Pont.*

Hic materiam ejus irrisit.] Lego, *miserecordiam ejus irrisit*, ex vet. cod. *Meurs.*

2. *Qua*

Qualis populea mœrens philomela ſub umbra.
Qualis commotis excita ſacris
Thyas.
Qualem virgineo demeſſum pollice florem.

& aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miſeratus eſt. quid de ira?

Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili
Dum fremit ad caulas. &:
Mugitus veluti fugit cum ſaucius aram
Taurus.

& alia plura ſimilia qui quærit inveniet. Et imago, quæ eſt à ſimili pars tertia, idonea eſt movendis affectibus. ea fit, cum aut forma corporis abſentis deſcribitur, aut omnino quæ nulla eſt fingitur. utrumque Vergilius eleganter fecit. illud prius circa Aſcanium:

O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago,
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat.

fingit vero cum dicit:

quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris.

ſed prior forma οἶκτον præſtat, hæc δείνωσιν; id eſt, prior miſericordiam commovet, horrorem ſecunda. ſicut alibi:

Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla,
Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.

& omnia illa [2] quæ de forma dixit. Sed & illud nimium pathetice:

Furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus aënis
Poſt tergum nodis fremit horridus ore cruento.

CAP.

2. *Quæ de forma dixit*] In ſcripto erat *famæ*. Camerarii editio ad oram, *fama*. Veriſimile eſt reſpicere deſcriptionem *famæ*, apud Maronem. *Pont.*

Num-

CAP. VI.

Pathos à majori & minori.

DIximus à ſimili: nunc dicamus à minore pathos à poëta poſitum. Nempe cùm aliquid proponitur quod per ſe magnum ſit, deinde minus eſſe oſtenditur quam illud quod volumus augeri, ſine dubio infinita miſeratio movetur. Ut eſt illud:

O felix una ante alias Priameïa virgo
Hoſtilem ad tumulum Troia ſub mœnibus altis
Juſſa mori.

primum quod ait *felix*; comparationem ſui fecit: deinde poſuit à loco; *Hoſtilem ad tumulum*. & à modo, quod non minus acerbum eſt, *Juſſa mori*. Sic ergo hæc accipienda ſunt; quamvis hoſtilem ad tumulum, quamvis juſſa mori, felicior tamen quam ego, quia *ſortitus non pertulit ullos*. ſimile eſt & illud:

O terque quaterque beati.

& quod de Paſiphaë dicit:

Prœtides implerunt falſis mugitibus agros.

deinde, ut minus hoc eſſe monſtraret;

At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus.

Quid illud? nonne vehementer patheticum eſt à minore?

Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.

quid hic intelligimus, niſi omnia quæ paſſus erat minora illi viſa quam patris mortem? A majore negaverunt quidam rem augeri poſſe. ſed eleganter hoc circa Didonem Vergilius induxit:

Non aliter quam ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Karthago, aut antiqua Tyros.

dixit enim non minorem luctum fuiſſe ex unius morte, quam

quàm si tota urbs, quod sine dubio esset majus, ruisset. & Homerus idem fecit:

ὡς εἰ ἅπασα

Ἴλιος ὀφρυόεσσα πυρὶ σμήχοιτο κατ' ἄκρας.

Est apud oratores & ille locus idoneus ad pathos movendum, qui dicitur, *præter spem.* hunc Vergilius frequenter exercuit:

Nos tua progenies cœli quibus annuis arcem.

& cetera. & Dido.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem;
Et perferre soror potero.

Æneas de Euandro:

Et nunc ille quidem spe multum captus inani
Fors & vota facit. & illud:
Advena nostri,
Quod nunquam veriti sumus, ut possessor agelli
Diceret, hæc mea sunt: veteres migrate coloni.

Invenio tamen posse aliquem ex eo, quod jam speraverit, movere pathos, ut Euander;

Haud ignarus eram quantum nova gloria in armis,
Et prædulce decus.

Oratores ὁμοιοπάθειαν vocant, quotiens de similitudine passionis pathos nascitur, ut apud Vergilium;

Fuit & tibi talis.
Anchises genitor.

&: *Patriæ strinxit pietatis imago.*

&: *Subiit cari genitoris imago.*

& Dido:

Me quoque per multos similis fortuna labores.

Est & ille locus ad permovendum pathos, in quo sermo dirigitur vel ad inanimalia vel ad muta. quo loco oratores frequenter utuntur. utrumque Vergilius bene pathetice tractavit: vel cum ait Dido;

Dulces

Dulces exuviæ dum fata deusque sinebant.

vel cum Turnus:

Tuque optima ferrum
Terra tene. & idem alibi:
Nunc ô [1] nunquam frustrata vocatus
Hasta meos.
Rhebe diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
Vixinus.

Facit apud oratores pathos etiam addubitatio, quam Græci ἀπόρησιν vocant. est enim vel dolentis vel irascentis dubitare quid agas.

En quid ago? rursusne procos irrisa priores
Experiar?

& illud de Orpheo:

Quid faceret? quo se rapta bis conjuge ferret?

& de Niso:

Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere?

& Anna permovetur:

Quid primum deserta querar? comitemne sororem?

Et attestatio rei visæ apud rhetores pathos movet. hoc Vergilius sic exsequitur,

Ipse caput nivei fultum Pallantis & ora
Ut vidit, levique patens in pectore vulnus.

& illud: *Implevitque sinus sanguis.*
&: [2] *moriensque suo se in sanguine versat.*
&: *Crudelis nati monstrantem vulnera cernit.*
&: *Ora virum tristi pendebant pallida tabo.*
&: *Volvitur Euryalus leto, pulcrosque per artus*
It cruor.

Vidi

N*Unquam frustrata vocatus hasta meos*] Sic cap. I. Solinus; *ob meritus profanæ vocis, neci datum.* Vulgatur tamen, *meritum.* Sed illud scriptum vidimus. *Pont.*

2. *Moriensque suo se in sanguine versat*] Immensum melius Anglicanus noster: *Suo se in sanguine mersat.* Idem.

3. *Vitrea*

Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro.

Facit hyperbole, id est, nimietas, pathos; per quam exprimitur ira vel misericordia. ira; ut cum forte dicimus: *millies ille perire debuerat.* quod est apud Vergilium:

Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem.

miseratio, cum dicit:

Daphni tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum.

Nascitur præter hæc de nimietate vel amatorium vel alterius generis pathos.

Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est.

& illud seorsum:

Maria ante exurere Turno
Quam sacras dabitur pinus.

& : *Non si tellurem effundat in undas.*

Exclamatio, quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicitur, movet pathos. hæc fit interdum ex persona poëtæ, nonnunquam ex ipsius quem inducit loquentem. ex persona quidem poëtæ est:

Mantua væ misera nimium vicina Cremonæ.
Infelix, utcunque ferent ea fata nepotes.
Crimen amor vestrum.

& alia similia. ex persona vero alterius:

Di capiti ipsius generique reservent.

& : *Di talia Grajis*
Instaurate, pio si pœnas ore reposco.

& : *Di talem terris avertite pestem.*

Contraria huic figuræ ἀποσιώπησις, quod est taciturnitas. nam ut illic aliqua exclamando dicimus; ita hic aliqua tacendo subducimus, quæ tamen intelligere possit auditor. hoc autem præcipue irascentibus convenit. ut Neptunus:

Quos ego. sed motos præstat componere fluctus.

& Mnestheus: *Nec vincere certo.*
Quanquam ô. Sed superent, quibus hoc Neptune dedisti.

 & Tur-

& Turnus: *Quanquam ô si solita quicquam virtutis adesset.* & in Bucolicis:

Novimus & qui te transversa tuentibus hircis,
Et quo, sed faciles nymphæ risere, sacello.

Sed & miseratio ex hac figura mota est à Sinone;

Donec Calchante ministro.
Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolvo?

Nascitur pathos & de repetitione, quam Græci ἐπαναφορὰν vocant, cum sententiæ ab isdem nominibus incipiunt. hinc Vergilius:

Eurydicen vox ipsa & frigida lingua
Ah miseram Eurydicen anima fugiente vocabat.
Eurydicen toto referebant flumine ripæ. & illud:
Te dulcis conjunx, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedente canebat. & illud:
Te nemus Angitiæ, 3 vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.

Ἐπιτίμησις, quæ est objurgatio, habet & ipsa pathos: id est, cum objecta isdem verbis refutamus:

Æneas ignarus abest, ignarus & absit.

3. *Vitrea te Fucinus unda*] Apulejus: *videt fontem vitreo latice placidum.* Et possint hujusmodi ad comparationem plurima advocari; sed ego ambitiones illas libens evito: tantum quod tali contentione melius fieri posse putem, non reticebo. Et, recte si judico, tale est apud eundem Apulejum libro Miles. I.

Et haud ita longe radices platani lenis fluvius in speciem placidæ paludis ignavus ibat, argento vel vitro æmulus in colorem. En, inquam, exple re latice fontis lacteo. Adsurgit & opertus.

Insimulat enim posterius membrum vitii varietas lectionum. Nam & *laceto* & *laqueo* reperitur in Scriptis. Deinde cum æmulus fuerit iste latex argento vel vitro in colorem, quomodo *lacteus* locum hic habeat? Placuit Grutero, *tacito adsurgit.* Sed cui bono tam insidiosa hic & sollicita surrectio? Omnino ἐπίθετον aliquod hujus *laticis* desiderari existimem, idque à vulgi ore remotius; fueritque ni fallor: *Latice fontis bracteo. Bracteam* laminam quandam tenuissimam ex Isidoro & aliis scimus. Hinc *Bracteus* & *bracteum* quod politie & levigatura probe & decenter exasciatum sit, qualis in speciem vel hic amnis depingitur Apulejo. Nec aliter philosophus Seneca *bractealem felicitatem* dixit, quæ externo illo mundo & apparatu spectantium fascinat oculos. Et Prudentius *fulgorem* nominavit *bractealem.* Sed Lucius *bracteus* & *bracteum* maluit, quomodo à *pluvia pluvius* & *pluvium* vulgo frequentamus. In Glossario denique veteri, *Bractea* πέταλον, legend. pro, *Brattea*, quod vulgatur. *Idem.*

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inluſtris SATURNALIORUM

LIBER QUINTUS.

CAP. I.

Si non aliis, hoc certe præferendum eſſe Ciceroni Vergilium, quod ille in uno tantum, hic omnibus dicendi generibus excelluerit. De quatuor generibus dicendi, deque duplici ſtylo.

POſt hæc cum pauliſper Euſebius quieviſſet; omnes inter ſe conſono murmure, Vergilium non minus oratorem quam poëtam habendum pronuntiabant; in quo & tanta orandi diſciplina, & tam diligens obſervatio rhetoricæ artis oſtenderetur. Et Avienus, Dicas mihi, inquit, volo, doctorum optime, ſi concedimus, ſicuti neceſſe eſt, oratorem fuiſſe Vergilium, ſi quis nunc velit orandi artem conſequi, utrum magis ex Vergilio an ex Cicerone proficiat? Video quid agas, inquit Euſebius, quid intendas, quo me trahere coneris, eo ſcilicet quo minime volo, ad comparationem Maronis & Tullii. verecunde enim interrogaſti uter eorum præſtantior, quandoquidem neceſſario is plurimum collaturus ſit, qui ipſe plurimum præſtat. [1] ſed iſtam mihi neceſſitatem altam

SEd *iſtam mihi neceßitatem altam & profundam remittas volo*] Scriptura fere referebat, *& profundam rem mittas volo.* Sententiam meam non urgebo pertinaciter, quod tamen injecit ſuſpicio non ſilebo, compendio nimirum ſcribendi, elapſam fortaſſis legitimam lectionem, *neceßitatem alteram.* Id certe à re non alienum, ut alluſerit obiter ad augurum diſciplinam, qui *alteram avem* pro non bona ſive improſpera uſurpabant. Unde poſtmodum, ut Feſtus do-

altam & profundam remittas volo: quia non nostrum inter illos tantas componere lites. nec ausim in utramvis partem talis sententiæ auctor videri. hoc solum audebo dixisse, quia facundia Mantuani multiplex & multiformis est, & dicendi genus omne complectitur. ecce enim in Cicerone vestro unus eloquentiæ tenor est ille abundans & torrens & copiosus. oratorum autem non simplex nec una natura est; sed hic fluit & redundat; contra ille breviter & circumcise dicere affectat; tenuis quidam & siccus & sobrius amat quandam dicendi frugalitatem; alius pingui & luculenta & florida oratione lascivit. In qua tanta omnium dissimilitudine unus omnino Vergilius invenitur, qui eloquentiam ex omni genere conflaverit. Respondit Avienus: Apertius vellem me has diversitates sub personarum exemplis doceres. Quatuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi: copiosum; in quo Cicero dominatur: breve, in quo Sallustius regnat: siccum; quod Frontoni adscribitur: pingue & floridum; in quo Plinius Secundus quondam, & [2] nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronem hæc quatuor genera reperies. Vis audire illum tanta brevitate dicentem, ut artari magis & contrahi brevitas ipsa non possit?

Et

cet, *Alter* pro *adverso* subinde dicebatur ac *malo*. Quid? nonne convenienter hic & loco sic frequentabitur, ubi Avienus Eusebio inopinam illam & odiosam contentionem oggerit atque expetit super Marone videlicet ac Tullio? Scripserit itaque Macrob. *necessitatem alteram & profundam rem mittas volo*. Pont.

2. *Nunc nullo veterum minor, noster Symmachus luxuriatur.*] Hic monumentum admodo luculentum idem Scriverius schedâ quadam interpositâ contextui adjecerat, hactenus non publicatum, nuperque adeo in monte Cœlio effossum Romæ.

EVSEBII.
Q. AVRELIO. SYMMACHO. V. C.
QVÆST. PRÆT. PONTIFICI
MAJORI. CORRECTORI
LVCANIÆ. ET. BRITTIORVM
COMITI. ORDINIS. TERTII
PROCONS. AFRICÆ. PRÆT
VRB. COS. ORDINARIO
ORATORI. DISERTISSIMO
Q. FAB. MEMM. SYMMACHVS
V. C. PATRI. OPTIMO.

Eusebius autem, qui hoc elogium Symmacho ponit, is idem videtur, qui hoc ipso loco tam præclare de eodem V. C. loquitur, ei eloquentiæ laudem in pingui ac florido dicendi genere attribuens. *Pont.*

Vnde

Et campos ubi Troja fuit.

ecce paucissimis verbis maximam civitatem hausit & absorpsit: non reliquit illi nec ruinam. vis hoc ipsum copiosissime dicat?

Venit summa dies & ineluctabile fatum
Dardanidæ: fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum. ferus omnia Jupiter Argos
Transtulit. incensa Danai dominantur in urbe.
O patria! ô divum domus Ilium, & incluta bello
Mœnia Dardanidum!
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit lacrymis æquare dolorem?
Urbs antiqua ruit multos dominata per annos.

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus, quot hic verbis inundavit? Cedo nunc siccum illud genus elocutionis:

Turnus ut antevolans tardum præcesserat agmen
Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Improvisus adest, maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra.

hoc idem quo cultu, quam florida oratione, cum libuerit, profertur?

Forte sacer Cybelæ Choreus olimque sacerdos
Insignis, longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum; quem pellis aënis
In plumam squamis auro conserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu,
Pictus acu tunicas & barbara tegmina crurum.

sed hæc quidem inter se separata sunt. Vis autem videre quemadmodum hæc quatuor genera dicendi Vergilius ipse permisceat, & faciat unum quoddam ex omni diversitate pulcherrimum temperamentum?

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires & pabula terræ
Pinguia concipiunt; sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas:
Seu durat magis & venas adstringit hiantes,
Ne tenues pluviæ rapidive potentia Solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Ecce dicendi genus quod nusquam alibi deprehendes, in quo nec præceps brevitas, nec infrunita copia, nec jejuna siccitas, nec lætitia pinguis.

Sunt præterea styli dicendi duo dispari moralitate diversi. unus est maturus & gravis; qualis Crasso assignatur. hoc Vergilius utitur, cum Latinus præcipit Turno:

O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci
Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere,

& reliqua.

alter huic contrarius, ardens, & erectus, & infensus; quali est usus Antonius. Nec hunc apud Vergilium frustra desideraveris.

Haud talia dudum
Dicta dabas. morere; & fratrem ne desere frater.

Videsne eloquentiam omni varietate distinctam? quam quidem mihi videtur Vergilius non sine quodam præsagio, quo se omnium profectibus præparabat, de industria sua permiscuisse; idque non mortali sed divino ingenio prævidisse; atque adeo non alium ducem secutus, quam ipsam rerum omnium matrem naturam, hanc prætexuit velut in musica concordiam sonorum. Quippe si mundum ipsum diligenter inspicias, magnam similitudinem divini illius, & hujus poëtici operis invenies. Nam qualiter eloquentia Maronis

ad

ad omnium mores integra est, nunc brevis, nunc copiosa, nunc sicca, nunc florida, nunc simul omnia, interdum lenis aut torrens: sic terra ipsa, hic læta segetibus & pratis, ibi silvis & rupibus hispida, hic sicca arenis, hic irrigua fontibus, pars vasto aperitur mari. Ignoscite, nec nimium me vocetis, qui naturæ rerum Vergilium comparavi. Intra ipsum enim mihi visum est, si dicerem decem rhetorum, qui apud Athenas Atticas floruerunt, stylos inter se diversos hunc unum permiscuisse.

CAP. II.

Quæ Vergilius traxerit à Græcis: quodque tota Æneis effigiata sit ad exemplar Iliadis atque Odysseæ Homericæ.

TUnc Euangelus irridenti similis, Bene, inquit, opifici deo à rure Mantuano poëtam comparas; quem Græcos rhetoras, quorum fecisti mentionem, nec omnino legisse asseveraverim. [1] unde enim Veneto, rusticis parentibus nato, inter silvas & frutices educto, vel levis Græcarum notitia litterarum?

Et Eustathius, Cave, inquit, Euangele, Græcorum quemquam vel de summis auctoribus tantam Græcæ doctrinæ hausisse copiam credas, quantam sollertia Maronis vel

UNde enim Veneto, rusticis parentibus nato] Legendum, *unde enim Vergilio.* Meurs.

Unde enim huic Veneto] Virgilium *Venetum* vocat, ut alias eundem ἁπλῶς solemus *Mantuanum* dicere. Et addit, *rusticis parentibus nato, inter silvas & frutices educto*, ut ostendat ei nihilominus insignem Græcarum notitiam haud defuisse literarum. Nec mutari ullo pacto eam lectionem debere docebit præterea Servius in Vitâ ejus, ubi inquit: *Fuit Mantuanus, quæ civitas est Venetiæ.* Venetia autem qualis Italiæ sit regio, præter Livium, paucis indicat verbis Florus lib. 3. cap. 3. ubi ait: *Sed in Venetia, quo fere tractu Italia mollissima est.* *Mollissimam* nimirum dicit, ut intelligatur agrum ibi, ut plurimum, esse depressum & pascuum, silvulisque ac fruticibus consitum. Unde eleganter Macrobius ex persona Euangeli irridentis rusticitatem Maronis hæc infert: *Bene*, inquit, *opifici deo à rure Mantuano poëtam comparas; quem Græcos rhetores, quorum fecisti mentionem, nec omnino legisse asseveraverim. Unde enim Veneto, rusticis parentibus nato, inter silvas & frutices educto vel levis Græcarum notitia litterarum?* Pont.

vel assecuta est, vel in suo opere digessit. nam præter philosophiæ & astronomiæ amplam illam copiam, de qua supra disseruimus, non parva sunt alia quæ traxit à Græcis, & carmini suo tanquam illic nata inseruit.

Et Prætextatus: Oratus sis, inquit, Eustathi, ut hæc quoque communicata nobiscum velis, quantum memoria repente incitata suffecerit. Omnes Prætextatum secuti ad disserendum Eustathium provocaverunt. ille sic incipit: Dicturumne me putatis ea quæ vulgo nota sunt? quod Theocritum sibi fecerit pastoralis operis auctorem, ruralis Hesiodum? & quod in ipsis Georgicis tempestatis serenitatisque signa de Arati phænomenis traxerit? vel quod eversionem Trojæ, cum Sinone suo & equo ligneo cæterisque omnibus quæ librum secundum faciunt, à Pisandro pæne ad verbum transscripserit? qui inter Græcos poëtas eminet opere, quod à nuptiis Jovis & Junonis incipiens, universas historias quæ mediis omnibus seculis usque ad ætatem ipsius Pisandri contigerunt, in unam seriem coactas redegerit, & unum ex diversis hiatibus temporum corpus effecerit? in quo opere inter historias cæteras interitus quoque Trojæ in hunc modum relatus est. Quæ fideliter Maro interpretando fabricatus est sibi Iliacæ urbis ruinam. Sed & hæc & talia ut pueris decantata prætereo. Jam vero Æneis ipsa, nonne ab Homero sibi mutuata est errorem primum ex Odyssea, deinde ex Iliade pugnas? quia operis ordinem necessario rerum ordo mutavit, cum apud Homerum prius Iliacum bellum gestum sit, deinde revertenti de Troja error contigerit Vlyssi: apud Maronem vero Æneæ navigatio, bella quæ postea in Italia sunt gesta, præcesserit. Rursus, Homerus in primo cum vellet iniquum Græcis Apollinem facere, causam struxit de sacerdotis injuria. Hic, ut Trojanis Junonem faceret infestam, causarum sibi congeriem comparavit. Nec illud cum cura magna relaturus sum, licet (ut existimo) non omnibus observatum, quod cum

cum primo versu promisisset producturum sese de Trojæ littoribus Æneam:

Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lavinaque venit
Littora.

Ubi ad januam narrandi venit, Æneæ classem non de Troja, sed de Sicilia producit:

Vix e conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti.

Quod totum Homericis filis texit. Ille enim vitans in poëmate historicorum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem usque perducere: ipse poëtica disciplina à rerum medio cæpit, & ad initium post reversus est. Ergo Vlyssis errorem non incipit à Trojano littore describere, sed facit eum primo navigantem de insula Calypsonis, & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illic in convivio Alcinoi regis narrat ipse quemadmodum de Troja ad Calypsonem usque pervenerit. Post Phæacas rursus Ulyssis navigationem usque ad Ithacam ex persona propria poëta describit. Quem secutus Maro, Æneam de Sicilia producit; cujus navigationem describendo perducit ad Libyam. Illic in convivio Didonis narrat ipse Æneas usque ad Siciliam de Troja navigationem suam: & addidit uno versu, quod copiose poëta descripserat:

Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

Post Africam quoque rursus poëta ex persona sua iter classis usque ad ipsam describit Italiam:

Interea medium Æneas jam classe tenebat
Certus iter.

Quid quod & omne opus Vergilianum velut de quodam Homerici operis speculo formatum est? Nam & tempestas mira imitatione descripta est. Versus utriusque qui volet conferat. ut Venus in Nausicaæ locum Alcinoi filiæ suc-

 cessit.

cessit. ipsa autem Dido refert speciem regis Alcinoi convivium celebrantis. Scylla quoque & Charybdis, & Circe decenter attingitur; & pro Solis armentis Strophades insulæ finguntur. at proconsultatione inferorum descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. ibi Palinurus Epenori, sed & infesto Ajaci infesta Dido, & Tiresiæ consiliis Anchisæ monita respondent. Jam prælia Iliadis & vulnerum non sine disciplinæ perfectione descriptio, & enumeratio auxiliorum duplex & fabricatio armorum & ludicri certaminis varietas ictumque inter reges & ruptum fœdus & speculatio nocturna & legatio reportans à Diomede repulsam Achillis exemplo, & super Pallante ut Patroclo lamentatio; & altercatio ut Achillis & Agamemnonis, ita Drancis & Turni (utrobique enim alter suum, alter publicum commodum cogitabat,) pugna singularis Æneæ atque Turni ut Achillis & Hectoris, & captivi inferiis destinati ut illic Patrocli, hic Pallantis,

Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes; totidem quos educat Ufens
Viventes rapit inferias quos immolet umbris.

Quid? quod pro Lycaone Homerico (qui inter fugientes deprehensus non mirum si ad preces confugerat, nec tamen Achilles propter occisi Patrocli dolorem pepercit) simili conditione Magus in medio tumultu subornatus est?

Inde Mago procul infestam contenderat hastam.

& cum ille genua amplectens supplex vitam petisset; respondit:

Belli commercia Turnus
Sustulit ista prior jam tum Pallante perempto.

sed & insultatio Achillis in ipsum Lycaonem jam peremptum in Tarquitium à Marone transfertur. ille ait:

Ενταυ-

Ἐνταυθοῖ νῦν κεῖσο μετ' ἰχθύσιν, οἵ σ' ὠτιλῆς
Αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες. οὐδέ σε μήτηρ
Ἐνθεμένη λεχέεσσι γοήσεται, ἀλλὰ Σκάμανδρος
Οἴσει δινήεις εἴσω ἁλὸς εὐρέα κόλπον, &c.

at hic vester:

Istic nunc metuende jace. & reliqua.

CAP. III.

De diversis Vergilii locis ex Homero traductis.

ET si vultis me & ipsos proferre versus ad verbum pæne translatos, licet omnes præsens memoria non suggerat: tamen qui se dederint obvios annotabo.

Νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.

totam rem quanto compendio lingua ditior explicavit? vester, licet periodo usus, idem tamen dixit:

Adduxit longe, donec curvata coïrent
Inter se capita, & manibus jam tangeret æquis
Læva aciem ferri, dextro nervoque papillam.

ille ait:

οὐδέ τις ἄλλη
φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα.
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς· ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.

Nec jam amplius ulla
Apparet tellus, cœlum undique & undique pontus.

Πορφύρεον δ' ἄρα κῦμα περιστάθη οὔρεϊ ἶσον
Κυρτωθέν.

Curvata in montis faciem circumstetit unda.

& de tartaro ille ait:

Τόσσον ἔνερθ' ἀΐδεω, ὅσον οὐρανός ἐσ' ἀπὸ γαίης.

Bis patet in præceps tantum, tenditque sub umbras,
Quantus ad æthereum cœli suspectus olympum.

Αὐτὰρ

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.
Postquam exempta fames, & amor compressus edendi,
Ὣς ἔφατ' εὐχόμενος, τοῦ δ' ἔκλυε μητίετα Ζεύς.
Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.
Νηῶν μὲν οἱ ἀπώσασθαι πόλεμόν τε μάχην τε
Δῶκε, σόον δ' ἀνένευσε μάχης ἐξαπονέεσθαι.
Audiit, & Phœbus voti succedere partem
Mente dedit, partem volucres dispersit in auras.
Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται,
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

& alibi ille ait:

Καὶ τότ' Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα, καὶ φίλον ἦτορ.
Ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.

& alibi.
hic de duobus unum fabricatus est:

Extemplo Æneæ solvuntur frigore membra.
Πότνι' Ἀθηναίη, ἐρυσίπτολι, δῖα θεάων,
Ἆξον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν
Πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.
Armipotens præses belli Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipsum
Pronum sterne solo, portisque effunde sub ipsis.
Ἥτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.

ille de somno ait:

Καὶ τῷ νήδυμος ὕπνος ἐνὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε
Νήγρετος ἥδιστος θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς.

hic posuit:

Dulcis

Dulcis & alta quies placidaeque simillima morti.

Ἀλλ' ἔκ τοι ἐρέω, καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι,
Ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔ ποτε φύλλα καὶ ὄζους
Φύσει, ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν,
Οὐδ' ἀναθηλήσει, περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψεν,
Φύλλα τε καὶ φλοιόν. νῦν αὖτέ μιν υἷες Ἀχαιῶν
Ἐν παλάμῃς φορέουσι δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας
Πρὸς Διὸς εἰρύαται.

Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Numquam fronde levi fundet virgulta neque umbram,
Cum semel in silvis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitque comas & brachia ferro,
Olim arbos, nunc artificis manus aere decoro
Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.

Sed jam si videtur à collatione versuum translatorum facesso; ut nec uniformis narratio pariat ex satietate fastidium, & sermo ad alia non minus praesenti causae apta vertatur. Perge quaeso, inquit Avienus, omnia quae Homero subtraxit investigare. Quid enim suavius quam duos praecipuos vates audire idem loquentes? quia cum tria haec ex aequo impossibilia judicentur vel Jovi fulmen vel Herculi clavam vel versum Homero subtrahere (quod, etsi fieri possent, alium tamen nullum deceret vel fulmen praeter Jovem jacere, [1] vel certare praeter Herculem robore, vel canere quod cecinit Homerus) hic opportune in opus suum quae prior vates dixerat transferendo fecit ut sua esse credantur. ergo pro voto omnium feceris si cum hoc coetu communicata velis quaecunque à vestro noster poëta mutuatus est. Cedo igitur, Eustathius ait, Vergilianum volumen: quia locos ejus singulos inspiciens Homericorum versuum

[1] V*El certare praeter Herculem robore*] Scriptus, *clarere praeter Herculem*, non absone; nam ut verba Firmiani sunt, *Hercules ob virtutem clarissimus*, cap. 9. lib. 1. *Pont.*

versuum promptius admonebor. cumque Symmachi jussu famulus de bibliotheca petitum librum detulisset, temere volvit Eustathius ut versus, quos fors obtulisset, inspiceret. &, Videte, inquit, portum ad civitatem Didonis ex Ithaca migrantem:

Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vastæ rupes geminique minantur
In cœlum scopuli; quorum sub vertice late
Æquora tuta silent. tum silvis scena coruscis
Desuper horrentique atrum nemus imminet umbra,
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum,
Intus aquæ dulces vivoque sedilia saxo,
Nympharum domus. his fessas non vincula naves
Ulla tenent: unco non alligat anchora morsu.
Φόρκυνος δέ τις ἐστὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος,
Ἐν δήμῳ Ἰθάκης, δύο δὲ προβλῆτες ἐν αὐτῷ
Ἀκταὶ ἀπορρῶγες λιμένος ποτιπεπτηῦιαι.
Αἵ τ' ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα
Ἔκτοθεν· ἔντοσθεν δὲ ἄνευ δεσμοῖο μένουσι
Νῆες ἐΰσσελμοι, ὅταν ὅρμου μέτρον ἵκωνται.
Αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη.
Ἀγχόθι δ' αὐτῆς ἄντρον ἐπήρατον ἠεροειδὲς
Ἱρὸν νυμφάων, αἳ νηϊάδες καλέονται.
Ἐν δὲ κρητῆρές τε καὶ ἀμφιφορῆες ἔασιν
Λάϊνοι, ἔνθα δ' ἔπειτα τιθαιβώσσουσι μέλισσαι.

CAP.

CAP. IV.

De iis quæ in primo Æneïdos sunt ex Homero traducta.

ET cum rogasset Avienus ut non sparsim, sed ab initio per ordinem annotaret: ille manu retractis in calcem foliis, sic exorsus est:

Æole, namque tibi divûm pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus & tollere vento.
Κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησε Κρονίων,
Ἠμὲν παυέμεναι ἠδ' ὀρνύμεν ὅν κ' ἐθέλῃσι.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeiam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.
Ἀλλ' ἴθ', ἐγὼ δέ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν,
Πασιθέην, ἧς αἰὲν ἱμείρεαι ἤματα πάντα.

Tempestas Æneæ Æolo concitante cum allocutione ducis res suas conclamantis de Ulyssis tempestate & allocutione descripta est; in qua Æoli locum Neptunus obtinuit. versus quoniam utrobique multi sunt, non inserui, qui volet legere, ex hoc versu habebit exordium:

Hæc ubi dicta: cavum conversa cuspide montem.

& apud Homerum de primo Odysseæ:

Ὣς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον,
Χερσὶ τρίαιναν ἑλών. πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων.
Ut primum lux alma data est: exire, locosque
Explorare novos, quas vento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne feræne
Quærere constituit, sociisque exacta referre.
Ἀλλ' ὅτε δὴ τρίτον ἦμαρ ἐϋπλόκαμος τέλεσ' ἠώς,
Δὴ τότ' ἐγὼν ἐμὸν ἔγχος ἑλὼν καὶ φάσγανον ὀξὺ,

Καρπα-

Καρπαλίμως παρὰ νηὸς ἀνήιον ἐς περιωπὴν,
Εἴ πως ἔργα ἴδοιμι βροτῶν, ἐνοπήν τε πυθοίμην.
Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
O quam te memorem virgo, namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat, ô dea certe
An Phœbi soror, an nympharum sanguinis una.

Γουνοῦμαί σε ἄνασσα. θεός νύ τις, ἢ βροτός ἐσσι.
Εἰ μέν τις θεός ἐσσι, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Ἀρτέμιδί σε ἔγωγε Διὸς κούρῃ μεγάλοιο
Εἶδός τε, μέγεθός τε, φυήν τ' ἄγχιστα ἐΐσκω.
O dea si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum:
Ante diem clauso componet vesper olympo.

τίς κεν ἐκεῖνα
Πάντα γε μυθήσαιτο καταθνητῶν ἀνθρώπων.
Οὐδ' εἰ πεντάετές γε καὶ ἑξάετες παραμίμνων
Ἐξερέοις ὅσα κεῖθι πάθον κακὰ δῖοι Ἀχαιοί.
At Venus obscuro gradientes aëre sepsit,
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu;
Cernere ne quis eos neu quis contingere possit,
Molirive moram aut veniendi poscere causas.

Καὶ τότ' Ὀδυσσεὺς ὦρτο πόλιν δ' ἴμεν, ἀμφὶ δ' Ἀθήνη
Πολλὴν ἠέρα χεῦε φίλα φρονέουσ' Ὀδυσῆι,
Μή τις Φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας
Κερτομέοι τ' ἐπέεσσι, καὶ ἐξερέοιθ' ὅτις εἴη.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros: quam mille secutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. illa pharetram
Fert humero, gradiensque deas supereminet omnis.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem se læta ferebat.

Οἵη

Οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα
Ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον, ἢ Ἐρύμανθον
Τερπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι,
Τῇ δέ θ' ἅμα νύμφαι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο
Ἀγρονόμοι παίζουσι, γέγηθε δέ τε φρένα Λητὼ,
Πασάων δ' ὕπερ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,
Ὡς ἥγ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀδμής.

Restitit Æneas claraque in luce refulsit,
Os humerosque deo similis. namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix lumenque juventæ
Purpureum & lætos oculis afflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariusve lapis circundatur auro.

Αὐταρ κακκεφαλῆς χεῦεν πολὺ κάλλος Ἀθήνη,
Μείζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα· κὰδ δὲ κάρητος,
Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
Ὡς δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνὴρ
Ἴδρις, ὃν Ἥφαιστος δέδαεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
Τέχνην παντοίην, χαρίεντα δὲ ἔργα τελείει,
Ὡς μὲν τῷ περίχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.

Coram quem quæritis adsum
Troïus Æneas Libycis ereptus ab undis.

Ἔνδον μὲν δὴ ὅδ' αὐτὸς ἐγὼ κακὰ πολλὰ μογήσας,
Ἤλυθον εἰκοστῷ ἔτει ἐς πατρίδα γαῖαν.

CAP. V.

Quæ in secundo Æneïdos traducta sint ab Homero.

Conticuere omnes intentique ora tenebant.
Ὡς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.
Infandum regina jubes renovare dolorem,

Καρπαλίμως παρὰ νηὸς ἀνήϊον ἐς περιωπὴν,
Εἴ πως ἔργα ἴδοιμι βροτῶν, ἐνοπήν τε πυθοίμην.
Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
O quam te memorem virgo, namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat, ô dea certe
An Phœbi soror, an nympharum sanguinis una.

Γουνοῦμαί σε ἄνασσα. θεός νύ τις, ἢ βροτός ἐσσι.
Εἰ μέν τις θεός ἐσσι, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Ἀρτέμιδί σε ἔγωγε Διὸς κούρη μεγάλοιο
Εἶδός τε, μέγεθός τε, φυήν τ' ἄγχιστα ἐΐσκω.
O dea si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum:
Ante diem clauso componet vesper olympo.

τίς κεν ἐκεῖνα
Πάντα γε μυθήσαιτο καταθνητῶν ἀνθρώπων.
Οὐδ' εἰ πεντάετες γε καὶ ἑξάετες παραμίμνων
Ἐξερέοις ὅσα κεῖθι πάθον κακὰ δῖοι ἀχαιοί.
At Venus obscuro gradientes aëre sepsit,
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu;
Cernere ne quis eos neu quis contingere possit,
Molirive moram aut veniendi poscere causas.

Καὶ τότ' Ὀδυσσεὺς ὦρτο πόλιν δ' ἴμεν, ἀμφὶ δ' Ἀθήνη
Πολλὴν ἠέρα χεῦε φίλα φρονέουσ' Ὀδυσῆϊ,
Μή τις Φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας
Κερτομέοι τ' ἐπέεσσι, καὶ ἐξερέοιθ' ὅτις εἴη.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros: quam mille secutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. illa pharetram
Fert humero, gradiensque deas supereminet omnis.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem se læta ferebat.

Οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα
Ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον, ἢ Ἐρύμανθον
Τερπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι,
Τῇ δέ θ' ἅμα νύμφαι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο
Ἀγρονόμοι παίζουσι, γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ,
Πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,
Ὡς ἥγ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀδμής.

Restitit Æneas claraque in luce refulsit,
Os humerosque deo similis. namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix lumenque juventæ
Purpureum & lætos oculis afflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariusve lapis circundatur auro.

Αὐτὰρ κὰκ κεφαλῆς χεῦεν πολὺ κάλλος Ἀθήνη,
Μείζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα· κὰδ δὲ κάρηθεν,
Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
Ὡς δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνὴρ
Ἴδρις, ὃν Ἥφαιστος δέδαεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
Τέχνην παντοίην, χαρίεντα δὲ ἔργα τελείει,
Ὣς μὲν τῷ περίχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.

Coram quem quæritis adsum
Troïus Æneas Libycis ereptus ab undis.

Ἔνδον μὲν δὴ ὅδ' αὐτὸς ἐγὼ κακὰ πολλὰ μογήσας,
Ἤλυθον εἰκοστῷ ἔτεϊ ἐς πατρίδα γαῖαν.

CAP. V.

Quæ in secundo Æneïdos traducta sint ab Homero.

CONTICUERE omnes intentique ora tenebant.

Ὣς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.

Infandum regina jubes renovare dolorem,

Trojanas ut opes & lamentabile regnum
Eruerint Danai.
Αργαλέον βασίλεια διηνεκέως ἀγορεῦσαι
Κήδε' ἐπεί μοι πολλὰ δόσαν θεοὶ οὐρανίωνες,
Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ;
Et molem mirantur equi: primusque Timœtes
Duci intra muros hortatur & arce locari,
Sive dolo, seu jam Trojæ sic fata ferebant.
At Capys & quorum melior sententia menti
Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
Præcipitare jubent, subjectisque urere flammis,
Aut terebrare cavas uteri & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
Ως ὁ μὲν εἱστήκει, τοὶ δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον
Ημενοι ἀμφ' αὐτόν· τρίχα δέ σφισιν ἥνδανε βουλή,
Ηὲ διατμῆξαι κοῖλον δόρυ νηλέϊ χαλκῷ·
Η κατὰ πετράων βαλέειν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρας·
Η ἐάαν μέγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶναι,
Τῇ περ δὴ καὶ ἔπειτα τελευτήσεσθαι ἔμελλεν.
Αἶσα γὰρ ἦν ἀπολέσθαι, ἐπὴν πόλις ἀμφικαλύψῃ
Δουράτεον μέγαν ἵππον, ὅθ' εἵατο πάντες ἄριστοι
Αργείων, Τρώεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες.
Vertitur interea cœlum, & ruit oceano nox
Involvens umbra magna terramque polumque.
Εν δ' ἔπεσ' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.
Ελκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.
Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis,
Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes.
Ω πόποι, ἢ μάλα δὴ μαλακώτερος ἀμφαφάασθαι
Εκτωρ, ἢ ὅτε νῆας ἐνέπρησεν πυρὶ κηλέῳ.
juvenisque Chorebus

Mygdo-

Mygdonides, illis qui ad Trojam forte diebus
Venerat insano Cassandræ incensus amore,
Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.

Πέφνε γὰρ Ὀθρυονῆα Καβησόθεν ἔνδον ἐόντα,
Ὅς ῥα νέον πολέμοιο μετὰ κλέος εἰληλύθει.
Ἤτεε δὲ Πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην,
Κασσάνδρην ἀνάεδνον· ὑπέσχετο δὲ μέγα ἔργον,
Ἐκ Τροίης ἀέκοντας ἀπωσέμεν υἷας Ἀχαιῶν,
Τῷ δ' ὁ γέρων Πρίαμος ὑπέσχετο καὶ κατένευσε
Δωσέμεναι. ὁ δὲ μάρναθ' ὑποσχεσίῃσι πιθήσας.

Sic animis juvenum furor additus. inde lupi ceu
Raptores, atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus exspectant siccis, per tela per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæque tenemus
Urbis iter. nox atra cava circumvolat umbra.

Βῆ ῥ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος ὅς τ' ἐπιδευὴς
Δηρὸν ἔῃ κρειῶν, κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγήνωρ.
Μήλων πειρήσοντα, καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
Εἴπερ γάρ χ' εὕρῃσι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
Σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
Οὔ ῥά τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι·
Ἀλλ' ὅγ' ἄρ' ἥρπαξε μεθάλμενος ἠὲ καὶ αὐτὸς
Ἔβλητ' ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.

Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit
Attollentem iras & cærula colla tumentem.
Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.

Ὡς δ' ὅτε πις τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέστη
Οὔρεος ἐν βήσσῃς, ὑπό τε τρόμος ἔλλαβε γυῖα.
Αψ τ' ἀνεχώρησεν, ὦχρός τε μιν εἷλε παρειάς.

Ὣς αὖθις καθ' ὅμιλον ἔδυ Τρώων ἀγερώχων.
Δείσας Ἀτρέος υἱὸν Ἀλέξανδρος θεοειδής.

Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis novus exuviis nitidusque juventa,
Lubrica convolvit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.

Ὡς δὲ δράκων ἐπὶ χειῇ ὀρέστερος ἄνδρα μένῃσι,
Βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ' ἔδυ δέ τε μιν χόλος αἰνός·
Σμερδαλέον δὲ δέδορκεν, ἑλισσόμενος περὶ χειῇ.
Ὣς Ἕκτωρ, ἄσβεστον ἔχων μένος, οὐχ ὑπεχώρει.

Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
Exiit, oppositasque erupit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
Cum stabulis armenta trahit.

Ὡς δ' ὁπότε πλήθων ποταμὸς πεδίονδε κάτεισι
Χειμάρρους κατ' ὄρεσφιν, ὀπαζόμενος Διὸς ὄμβρῳ
Πολλὰς δὲ δρῦς ἀζαλέας, πολλὰς δέ τε πεύκας
Εἰσφέρεται, πολλὸν δέ τ' ἀφύσγετον εἰς ἅλα βάλλει.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter frustra comprensa manus effugit imago
Par levibus ventis, volucrique simillima fumo.

Τρὶς μὲν ἐφορμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει,
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν, σκιῇ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ,
Ἔπτατ'· ἐμοὶ δ' ἄχος ὀξὺ γινέσκετο κηρόθι μᾶλλον.

CAP.

Volucrique simillima fumo] Ita conceptus etiam in Scriptis hic versus. Vulgo, ut notum, *simillima somno*. Sed dixit & alibi Maro: *Et tenues fugit ceu fumus in auras*. Et apud Sophoclem lego: καπνοῦ σκιά. Nolo tamen magnopere defendere. *Pont.*

Nec

CAP. VI.

Tertius & quartus Æneidos quæ habeant ab Homero sumpta.

ALia tempestas Æneæ hic & illic Ulyssis numerosis ambæ versibus. sed incipiunt hæc ita:

Postquam altum tenuere rates, ' nec jam amplius ullæ.

ille ait:

Ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὕπερ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.

Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint puer.

Δῶρόν τοι καὶ ἐγὼ τέκνον φίλε τοῦτο δίδωμι
Μνῆμ' Ἑλένης χειρῶν.

Tendunt vela noti. fugimus spumantibus undis,
Qua cursum ventusque gubernatorque vocabant.

Ἡμεῖς δ' ὅπλα ἕκαστα πονησάμενοι κατὰ νῆα
Ἥμεθα, τὴν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνε.

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exsertantem & naves in saxa trahentem.
Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus; postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas utero commissa luporum.
Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni

Cessan-

NEc jam amplius ullæ Apparent terræ] Seneca Troade non dissimiliter:
Et nihil præter mare cum viderent
Vnius terræ homines relicti.
Quod ex Scripto ita refingimus, cum in excusis sit, *relicti*. Pont.

Cessantem longos & circumflectere cursus,
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, & caeruleis canibus resonantia saxa.

Homerus de Charybdi:

Ἔνθεν μὲν γὰρ Σκύλλ', ἑτέρωθι δὲ δῖα Χάρυβδις
Δεινὸν ἀνερροίβδησε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ.
Ἤτοι ὅτ' ἐξεμέσειε, λέβης ὡς ἐν πυρὶ πολλῷ,
Πᾶσ' ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη, ὑψόσε δ' ἄχνη
Ἄκροισι σκοπέλοισιν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔπιπτεν.
Ἀλλ' ὅτ' ἀναβρόξειε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ,
Πᾶσ' ἔντοσθε φάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρη
Δεινὸν ἐβεβρύχει, ὑπένερθε δὲ γαῖα φάνεσκε
Ψάμμῳ κυανέῃ· τοὺς δὲ χλωρὸν δέος ᾕρει.

Homerus de Scylla:

Ἔνθα δ' ἐνὶ Σκύλλη ναίει δεινὸν λελακυῖα·
Τῆς ἤτοι φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλῆς
Γίνεται· αὐτὴ δ' αὖτε πέλωρ κακόν· οὐδέ κέ τίς μιν
Γηθήσειεν ἰδών, οὐδ' εἰ θεὸς ἀντιάσειεν.
Τῆς ἤτοι πόδες εἰσὶ δυώδεκα πάντες ἄωροι·
Ἓξ δέ τέ οἱ δειραὶ περιμήκεες, ἐν δὲ ἑκάστῃ
Σμερδαλέη κεφαλή, ἐν δὲ τρίστοιχοι ὀδόντες,
Πυκνοὶ καὶ θαμέες, πλεῖοι μέλανος θανάτοιο.
Μέσση μέν τε κατὰ σπείους κοίλοιο δέδυκεν,
Ἔξω δ' ἐξίσχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου·
Αὐτοῦ δ' ἰχθυάᾳ σκόπελον περιμαιμώωσα,
Δελφῖνάς τε κύνας τε, καὶ εἴ ποθι μεῖζον ἕλῃσι
Κῆτος, ἃ μυρία βόσκει ἀγάστονος Ἀμφιτρίτη.

O mihi sola mei super Astyanactis imago:
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

Κείνου γὰρ τοιοίδε πόδες, τοιαίδε τε χεῖρες,
Ὀφθαλμῶν τε βολαί, κεφαλή τ', ἐφύπερθέ τε χαῖται.

Ter

Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere;
Ter spumam elisam & rorantia vidimus astra.

Τῷ δ᾽ ὑπὸ δῖα χάρυβδις ἀναρροιβδεῖ μέλαν ὕδωρ,
Τρὶς μὲν γάρ τ᾽ ἀνίησιν ἐπ᾽ ἤματι, τρὶς δ᾽ ἀναρροιβδεῖ.

Qualis conjecta cerva sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
Nescius. illa fuga silvas saltusque peragrat
Dictaeos, haret lateri letalis harundo.

Ἀμφ᾽ ἔλαφον κεραὸν βεβλημένον ὅν τ᾽ ἔβαλ᾽ ἀνὴρ,
Ἰῷ ἀπὸ νευρῆς, τὸν μέν τ᾽ ἤλυξε πόδεσσιν,
Φεύγων ὄφρ᾽ αἷμα λιαρὸν καὶ γούνατ᾽ ὀρώρει.

Dixerat: ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea; qua sublimem alis sive aquora juxta
Seu terram rapido pariter cum flamine portant,
Tum virgam capit. hac animas ille evocat orco
Pallentes, alias sub tartara tristia mittit:
Dat somnos adimitque; & lumina morte resignat.
Illa fretus agit ventos & turbida tranat
Nubila.

Ὣς ἔφατ᾽. οὐδ᾽ ἀπίθησε διάκτορος ἀργιφόντης.
Αὐτίκ᾽ ἔπειθ᾽ ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
Ἀμβρόσια, χρύσεια, τά μιν φέρον, ἠμὲν ἐφ᾽ ὑγρὴν,
Ἠδ᾽ ἐπ᾽ ἀπείρονα γαῖαν, ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο.
Εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ᾽ ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
Ὧν ἐθέλει, τοὺς δ᾽ αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει.
Τὴν μετὰ χερσὶν ἔχων πέτετο κρατὺς ἀργειφόντης.

Ac velut annoso validam cum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant; it stridor: & altae
Consternunt terram concusso stipite frondes.

Ipsa hæret scopulis; & quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in tartara tendit.

Οἷον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνὴρ ἐριθηλὲς ἐλαίης
Χώρῳ ἐν οἰοπόλῳ, ὅθ' ἅλις ἀναβέβρυχεν ὕδωρ,
Καλὸν, τηλεθάον· τὸ δέ τε πνοιαὶ δονέουσιν
Παντοίων ἀνέμων, καί τε βρύει ἄνθεϊ λευκῷ·
Ἐλθὼν δ' ἐξαπίνης ἄνεμος σὺν λαίλαπι πολλῇ
Βόθρου τ' ἐξέστρεψε καὶ ἐξετάνυσσ' ἐπὶ γαίῃ.

Et jam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσιν.
Ἠὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν.

CAP. VII.

Quæ in quinto & sexto libris Vergilius Homero sit mutuatus.

UT Pelagus tenuere rates; nec jam amplius ulla
Occurrit tellus; maria undique & undique cœlum:
Olli cæruleus supra caput adstitit imber
Noctem hiememque ferens, & inhorruit unda tenebris.

Ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα·
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων.

1 *Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat*
Anchi-

VInaque fundebant pateris, animamque vocabant Anchisæ magni, manesque Acheronte remissos] Geminus quidem sed controversus apud Tibullum locus lib. 3. Elegia 2. Ego ut relictum poëtæ credo, appingam:

Præfatæ ante meos manes, animamque rogatæ,
Perfusæque pias ante liquore manus.

Nam ita editiones omnes vetustæ & optima illa Scaligeri membrana. Maluerunt tamen correctores, *animamque precatæ.* quod putabant *rogare* non dici ut *precari.* At ego existimo omnino, imo non aliter accipiendum, quam illud Maronis *animamque vocabant.* Extulit enim Tibullus *animamque rogatæ* ἀρχαϊκῶς patiendi potius quam agendi verbo. Valerius Maxim. *Spreto mortali habitu, divinum captatus est.* Item So-

liuus

Anchisæ magni, manesque Atheronte remissos.

Οἶνον ἀφυσσόμενος χαμάδις χέε, δεῦε δὲ γαῖαν,
Ψυχὴν κικλήσκων Πατροκλῆος δειλοῖο.

Levibus huic hamis consertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoenta sub Ilio alto.

Δώσω οἱ θώρηκα τὸν ἀστεροπαῖον ἀπηύρων
Χάλκεον, ᾧ πέρι χεῦμα φαεινοῦ κασσιτέροιο
Ἀμφιδεδίνηται.

& cursorum certamen utrobique simile. & quia versibus est apud utrunque numerosis, locum loco similem lector inveniet. initia hæc sunt:

Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoque repente.

Στὰν δὲ μεταστοιχεί, σήμηνε δὲ τέρματ' Ἀχιλλεύς.

Pugilum certamen incipit apud hunc:

Constitit in digitos extemplo arrectus uterque.

apud illum:

Αὐτὰ

linus si cum scriptis legatur: *Egredientem in litteprevecturrens honoratus est.* nam vulgo, *honoravit eum.* Deinde *rogare* & *vocare* quam cognata sint docet vel illo Apulejus, *clamitans rogansque vicinos:* Et Macrobius noster lib. 1. cap. 2. *ad cœnam tum rogatus.* Et dum bella adeo occasio est, addo vocem *rogare* ἀντὶ τῶν veteribus frequentatam in solennibus conviviorum invitationibus, quomodo *vocare* usurpatum, aliis abunde disputatum. Apulejus 1. Miles. *Et ecce Fotis ancilla, Rogat te, inquit, hospes. At ego jam inde Milonis abstinentiæ cognitor, excusavi comiter.* Iterum lib. 3. *Et ecce quidam intro currens famulus, Rogat te, inquit, tua parens Byrrhena, & convivium cui te sero despenderas, jam appropinquantis admonet.* His adde hunc ex interprete Apollonii Tyrii locum: *Athenagoras ait ad unum de servis Ardalium nomine, Dabo tibi duos aureos, tantum descende, & dic ei, Rogat te Athenagoras princeps civitatis hujus, procede de tenebris ad lucem.* Hoc cum ita sit, Lucii, qua locutione, pænitet Plautum hanc etiam ad formam redigendum censeo, Captivis, Scena *Advorte animum:*

H EG. *Age sis, roga emptum.* PA. *nisi qui meliorem afferat.*

Ita enim editur, at animo meo confuse. Nec minus intricate Lambinus, H EG. *emptum nisi.* Dico distinguendum legendumque: H EG. *Age sis, rogo.* PAR. *emptum nisi qui.* Observavit quoque Mostelaria: *Hic apud nos hodie cœnes, te rogo.* Clarissime itaque liquere puto, *præfata ante meos manes animamque rogata,* idem valere ac si dixerit, *ubi manes meos præfata verbis itaque animam rogaveritis,* id est, *vocaveritis,* quod erat demonstrandum. *Plaut.*

Αὐτὰ δ' ἀναχομένω χερσὶ στιβαρῇσιν ἅμ' ἄμφω
Σύν ῥ' ἔπεσον, σὺν δέ σφι βαρεῖαι χεῖρες ἔμιχθεν.

Si velis comparare certantes sagittis: invenies hæc utriusque principia:

Protinus Æneas celeri certare sagitta.

Αὐτὰρ ὁ τοξευτῇσι τίθει ἰόεντα σίδηρον,
Κὰδ δ' ἐτίθει δέκα μὲν πελέκεις, δέκα δ' ἡμιπέλεκκα.

capita locorum, ubi longa narratio est, dixisse sufficiet; ut quid unde natum sit lector inveniat.

Dixerat; & tenues fugit ceu fumus in auras.

Ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς ἠΰτε καπνὸς
Ὤχετο τετριγυῖα.

Æneas, quo deinde ruis, quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Ter conatus erat collo dare brachia circum,
Ter frustra comprensa manus effugit imago.

Ὣς ἔφατ'. αὐτὰρ ἔγωγ' ἔθελον φρεσὶ μερμηρίξας
Μητρὸς ἐμῆς ψυχὴν ἑλέειν κατατεθνειυίης.
Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει·
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν, σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ,
Ἔπτατο.

Sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura. hæc incipit:

Principio pinguem tædis & robore secto.

illa sic:

Οἱ δ' ἴσαν ὑλοτόμους πελέκεας μετὰ χερσὶν ἔχοντες.

& alibi:

Κηδεμόνες δὲ παρ' αὖθι μένον, καὶ νήεον ὕλην.
Ποίησαν δὲ πυρὴν ἑκατόμπεδον ἔνθα καὶ ἔνθα,

ipsa vero utriusque tumuli insignia quam paria?

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imponit suaque arma viro remumque tubamque

Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per secula nomen.

Αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκάη καὶ τεύχεα νεκροῦ,
Τύμβον χεύαντες, καὶ ἐπὶ στήλην ἐρύσαντες,
Πήξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ εὐῆρες ἐρετμόν.

Tunc consanguineus Leti sopor.

Ἔνθ' ὕπνῳ ξύμβλητο, κασιγνήτῳ θανάτοιο.

Quod te per cœli jucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,
Eripe me his invicte malis, aut tu mihi terram
Injice, namque potes, portusque require Velinos.

Νῦν δέ σε τῶν ὄπιθεν γουνάζομαι, οὐ παρεόντων,
Πρός τ' ἀλόχου καὶ πατρός, ὃς ἔτρεφε τυτθὸν ἐόντα,
Τηλεμάχου θ', ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλειπες.
Οἶδα γὰρ ὡς ἐνθένδε κιὼν δόμου ἐξ Ἀΐδαο,
Νῆσον ἐς Αἰαίην σχήσεις εὐεργέα νῆα.
Ἔνθά σ' ἔπειτα ἄναξ κέλομαι μνήσασθαι ἐμεῖο,
Μή μ' ἄκλαυτον, ἄθαπτον, ἰὼν ὄπιθεν καταλείπειν,
Νοσφισθείς, μή τοί τι θεῶν μήνιμα γένωμαι.
Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ἅσσα μοι ἐστίν,
Σῆμά τ' ἐμοὶ χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης,
Ἀνδρὸς δυστήνοιο, καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.
Ταῦτά τί μοι τελέσαι, πῆξαί τ' ἐπὶ τύμβῳ ἐρετμόν,
Τῷ καὶ ζωὸς ἔρεσσον, ἐὼν μετ' ἐμοῖς ἑτάροισιν.

Necnon & Tityon terræ omniparentis alumnum
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur, rostroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, fecundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.

Καὶ Τιτυὸν εἶδον, Γαίης ἐρικυδέος υἱόν,

Κείμε-

Κείμενον ἐν δαπέδῳ. ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα.
Γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
Δέρτρον ἔσω δύνοντες. ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσί.
Λητὼ γὰρ ἥλκυσε, Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν,
Πυθώδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου πανοπῆος.
Non, mihi ſi linguæ centum ſint oraque centum,
Ferrea vox, omnis ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.
Πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω,
Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν,
Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

CAP. VIII.

In ſeptimo & octavo qui verſus ſint ab Homero ſumti.

H*Inc exaudiri gemitus iræque leonum*
Vincla recuſantium & ſera ſub nocte rudentum,
Setigerique ſues atque in præſepibus urſi
Sævire ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie dea ſæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
Εὗρον δ' ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα Κίρκης
Ξεστοῖσι λάεσσι περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ.
Ἀμφὶ δὲ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι, ἠδὲ λέοντες,
Τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν.
Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cujus egentes
Litus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?
Sive errore viæ ſeu tempeſtatibus acti;
Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto.
Ὦ ξεῖνοι, τίνες ἐστέ; πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα;
Ἤ τι κατὰ πρῆξιν, ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε,
Οἷά τε ληϊστῆρες, ὑπεὶρ ἅλα τοί τ' ἀλόωνται

Ψυχὰς

Ψυχὰς παρθέμενοι, κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;

ceu quondam nivei inter nubila cycni
Cum sese è pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: sonat amnis & Asia longe
Pulsa palus.

Τῶν δ᾽ ὥς τ᾽ ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ,
Χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι, καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα,
Ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πτερύγεσσι,
Κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών.

Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas;
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Αἳ δ᾽ ὅτε μὲν σκιρτῶεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
Ἄκρον ἐπ᾽ ἀνθερίκων καρπῶν θέον οὐδὲ κατέκλων.
Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ σκιρτῶεν ἐπ᾽ εὐρέα νῶτα θαλάσσης
Ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῖνος ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον.

Vescitur Æneas simul & Trojana juventus
Perpetui tergo bovis & lustralibus extis.

Τοῖσι δὲ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Ἄρσενα πενταέτηρον ὑπερμενέϊ Κρονίωνι.
Νώτοισι δ᾽ Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρεν.

Postquam exempta fames, & amor compressus edendi,
Rex Euandrus ait.

Ἥρως Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο,
Τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν.

Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutinus volucrum sub culmine cantus:
Consurgit senior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam sperate parati.

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα συνάγωμεν ἄρηα.

Sic ait illacrymans; humero simul exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisque leonis
Exuvias, galeam fidus permutat Alethes.

Τυδείδῃ μὲν δῶκε μενεπτόλεμος Θρασυμήδης
Φάσγανον ἄμφηκες. (τὸ δ' ἑὸν παρὰ νηυσὶ λέλειπτο,)
Καὶ σάκος. ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε.
Ταυρείην ἄφαλόν τε καὶ ἄλοφον, ἥ τε καταῖτυξ
Κέκληται, ῥύεται δὲ κάρη θαλερῶν αἰζηῶν.
Μηριόνης δ' Ὀδυσῆϊ δίδου βιὸν, ἠδὲ φαρέτρην,
Καὶ ξίφος.

Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas juvenumque senumque
Prosequitur votis, necnon & pulcher Julus.

Τὼ δ' ἐπεὶ οὖν ὅπλοισιν ἐνὶ δεινοῖσιν ἐδύτην,
Βᾶν ῥ' ἰέναι, λιπέτην δὲ κατ' αὐτόθι πάντας ἀρίστους.

Egressi superant fossas, noctisque per umbram
Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio: passim somno vinoque per herbam
Corpora fusa vident, arrectos litore currus,
Inter lora rotasque viros, simul arma jacere,
Vina simul: prior Hyrtacides sic ore locutus.
Euryale audendum dextra. nunc ipsa vocat res.
Hac iter est. tu, nequa manus se attollere nobis
A tergo possit, custodi & consule longe.
Hac ego vasta dabo, & recto te limite ducam.

Τὼ δὲ βάτην προτέρω διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα.
Αἶψα δ' ἐπὶ Θρῃκῶν ἀνδρῶν τέλος ἷξον ἰόντες

Οἳ

Οἵ δ' εὗδον καμάτῳ ἀδδηκότες· ἔντεα δέ σφιν
Καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο εὖ κατὰ κόσμον,
Τριστοιχί, παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.

& paulo post;

Ἐξ ἐπὶ διφριάδος πυμάτης ἱμᾶσι δέδεντο.
Τὸν δὲ Ὀδυσσεὺς προπάροιθεν ἰδὼν Διομήδεϊ δεῖξεν.
Οὗτός τοι Διόμηδες ἀνήρ, οὗτοι δέ τοι ἵπποι,
Οὓς νῶϊν πίφαυσκε Δόλων ὃν ἐπέφνομεν ἡμεῖς,
Ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφερε κρατερὸν μένος, οὐδέ τι σε χρὴ
Ἑστάμεναι μέλεον σὺν τεύχεσιν. ἀλλὰ λῦ' ἵππους.
Ἠὲ σύ γ' ἄνδρας ἔναιρε, μελήσουσι δέ μοι ἵπποι.

Sed non auguriis potuit depellere pestem.

Ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν.

Et jam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσι

Mater Euryali ad dirum nuntium, ut excussos de manibus adios & pensa demitteret, ut per muros & virorum agmiia ululans & coma scissa decurreret, ut effunderet dolorem n lamentationum querelas, totum de Andromacha sumpsit amentante mortem mariti.

Ὣς φαμένη μεγάροιο διέσσυτο, μαινάδι ἴση,
Παλλομένη κραδίην. ἅμα ἀμφίπολοι κίον αὐτῇ.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πύργον τε καὶ ἀνδρῶν ἷξεν ὅμιλον,
Ἔστη παπτήνασ' ἐπὶ τείχει· τὸν δ' ἐνόησεν
Ἑλκόμενον πρόσθεν πόλιος.

O vere Phrygiæ, neque enim Phryges.

Ὦ πέπονες, κάκ' ἐλέγχε', Ἀχαιΐδες, οὐκέτ' Ἀχαιοί.

Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis?
Unus homo & vestris, ô cives, undique septus
Aggeribus, tantas strages impune per urbem

Edi-

Ediderit? juvenum primos tot miserit orco?
Non infelicis patriæ veterumque deorum
Et magni Æneæ segnes miseretque pudetque?
Ἠέ τινας φαμὲν εἶναι ἀοσσητῆρας ὀπίσσω,
Ἠέ τι τεῖχος ἄρειον, ὅκ᾽ ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι;
Οὐ μέν τις σχεδόν ἐστι πόλις πύργοις ἀραρυῖα,
Ηκ ἀπαμυναίμεθ᾽ ἑτεραλκέα δῆμον ἔχοντες
Ἀλλ᾽ ἐν γὰρ Τρώων πεδίῳ.

CAP. X.

Quæ in reliquis libris mutuatus sit ab Homero Vergilius.

Tela manu jaciunt; quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atque æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntque notos clamore secundo.
Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ᾽ ἐνοπῇ τ᾽ ἴσαν, ὄρνιθες ὥς
Ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό,
Αἵτ᾽ ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον,
Κλαγγῇ ταί γε πέτονται ἐπὶ ὠκεανοῖο ῥοάων.
Ardet apex capitis, cristisque ac vertice flamma
Funditur, & vastos umbo vomit aureus ignes.
Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor,
Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris
Nascitur, & lævo contristat lumine cœlum.
Δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ,
Ἀστέρ᾽ ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιστα
Λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.
Παμφαίνονθ᾽ ὥς τ᾽ ἀστέρ᾽ ἐπεσσύμενον πεδίοιο,
Ὅς ῥά τ᾽ ὀπώρης εἶσιν, ἀρίζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
Φαίνονται, πολλοῖσι μετ᾽ ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῷ,

Ουτε

Ὅν τε κύν' ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν.
Λαμπρότατος μὲν ὅγ' ἐστὶ, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται.
Καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.
Stat sua cuique dies, breve & irreparabile tempus
Omnibus est vita.
Μοῖραν δ' οὔτινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν,
Οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
Αἰνότατε Κρονίδη ποῖον τὸν μῦθον ἔειπες;
Ἄνδρα θνητὸν ἐόντα, πάλαι πεπρωμένον αἴσῃ,
Ἂψ ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι;
Fata vocant, metasque dati pervenit ad avi.
Ἤιε τὸν δ' ἄγε μοῖρα κακὴ θανάτοιο τέλος δε.
Per patrios manes, per spes surgentis Juli
Te precor, hanc animam serves natoque patrique.
Est domus alta: jacent penitus defossa talenta
Calati argenti: sunt auri pondera facti
Infectique mihi. non hic victoria Teucrum
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta
Natis parce tuis. belli commercia Turnus
Sustulit ista prior jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Julus.
Sic fatus galeam læva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Ζώγρει ἀτρέος υἱὲ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα
Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται.
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.
Τῶν κέν τοι χαρίσαιτο πατὴρ ἀπερείσι' ἄποινα,
Εἴ κεν ἐμὲ ζωὸν πεπύθοιτ' ἐπὶ νηυσὶν ἀχαιῶν.
Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
(Suadet enim vesana fames) si forte fugacem

Conspexit capream, aut surgentem in cornua ceruum,
Gaudet hians immane, comasque arrexit, & haeret
Visceribus super incumbens, lauit improba taeter
Ora cruor.
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

Ὡς τε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας,
Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα,
Πεινάων. (μάλα γάρ τε κατεσθίει, εἴπερ ἂν αὐτὸν
Σεύωνται ταχέες τε κύνες θαλεροί τ' αἰζηοί)
Ὡς ἐχάρη Μενέλαος Ἀλέξανδρον θεοειδέα
Ὀφθαλμοῖσιν ἰδών. φάτο γὰρ τίσασθαι ἀλείτην.
Βῆ ῥ' ἴμεν ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος, ὅς τ' ἐπιδευὴς
Δηρὸν ἔῃ κρειῶν, κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγήνωρ,
Μήλων πειρήσοντα, καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν,
Εἴπερ γάρ χ' εὕρῃσι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
Σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
Οὔ ῥά τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι.
Ἀλλ' ὅγ' ἄρ' ἢ ἥρπαξε μετάλμενος, ἠὲ καὶ αὐτὸς
Ἔβλητ' ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.
Ὥς ῥα τότ' ἀντίθεον Σαρπηδόνα θυμὸς ἀνῆκε
Τεῖχος ἐπαΐξαι, διά τε ῥήξασθαι ἐπάλξεις.

Spargitur & tellus lacrumis, sparguntur & arma.

Δεύοντο ψάμαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν Δάκρυσι.

Cingitur ipse furens certatim in praelia Turnus;
Iamque adeo rutilum thoraca indutus aënis
Horrebat squamis, surasque incluserat auro,
Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ensem:
Fulgebatque alta decurrens aureus arce.

Ὡς φάτο, Πάτροκλος δὲ κορύσσετο νώροπι χαλκῷ.
Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε
Καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας.

Δεύτε-

Δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσιν ἔδυνε,
Ποικίλον, ἀστερόεντα, ποδώκεος Αἰακίδαο.
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον,
Χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε.
Κρατὶ δ' ἐπ' ἰφθίμῳ κυνέην εὔτυκτον ἔθηκεν,
Ἵππουριν, δεινὸν δὲ λόφος καθύπερθεν ἔνευεν.
Εἵλετο δ' ἄλκιμα δοῦρε, τά οἱ παλάμηφιν ἀρήρει.

Purpureus veluti cum flos succisus aratro
Languescit moriens, lassove papavera collo
Demisere caput, pluvia cum forte gravantur.

Μήκων δ' ὡς, ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἥτ' ἐνὶ κήπῳ
Καρπῷ βριθομένη, νοτίῃσί τε εἰαρινῇσιν·
Ὣς ἑτέρωσ' ἤμυσε κάρη πήληκι βαρυνθέν.

CAP. XI.

Quos locos ita transtulerit Vergilius ut Homero superior videatur.

ET hæc quidem judicio legentium relinquenda sunt, ut ipsi æstiment quid debeant de utriusque collatione sentire. si tamen me consulas, non negabo nonnumquam Vergilium in transferendo densius excoluisse. ut in hoc loco:

Qualis apes æstate nova per florea rura
Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
Educunt fetus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.

Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἁδινάων,
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων·
Βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν,
Αἱ μέν τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ τε ἔνθα.

Ὡς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο καὶ κλισιάων
Ἠιόνος προπάροιθε βαθείης ἐστιχόωντο
Ἰλαδὸν εἰς ἀγορήν.

Vides descriptas apes à Vergilio opifices, ab Homero vagas? alter discursum & solam volatus varietatem, alter exprimit nativæ artis officium. In his quoque versibus Maro exstitit locupletior interpres:

O socii (neque enim ignari sumus ante malorum)
O passi graviora, dabit deus his quoque finem.
Vos & Scyllaam rabiem penitusque sonantes
Accestis scopulos, vos & Cyclopea saxa
Experti: revocate animos, mæstumque timorem
Mittite. forsan & hæc olim meminisse juvabit.

Ὦ φίλοι, οὐ γάρ πω τι κακῶν ἀδαήμονές εἰμεν.
Οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακὸν ἢ ὅτε Κύκλωψ
Εἴλει ἐνὶ σπῆι γλαφυρῷ κρατερῆφι βίηφι,
Ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ βουλῇ τε νόῳ τε
Ἐκφύγομεν. καί που τῶνδε μνήσεσθαι ὀίω.

Ulysses ad socios unam commemoravit ærumnam: hic ad sperandam præsentis mali absolutionem gemini casus hortatur eventu. deinde ille obscurius dixit,

Καί που τῶν δε μνήσεσθαι ὀίω·

hic apertius:

Forsan & hæc olim meminisse juvabit.

Sed & hoc quod vester adjecit solatii fortioris est. suos enim non tantum exemplo evadendi, sed & spe futuræ felicitatis animavit, per hos labores non solum sedes quietas sed & regna promittens. Hos quoque versus inspicere libet:

Ac veluti summis antiquam in montibus ornum
Cum ferro accisam crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim; illa usque minatur

Et

Et tremefacta comam concusso vertice nutat,
Vulneribus donec paulatim evicta supremum
Congemuit, traxitque jugis avulsa ruinam.

Ηʹριπε δ' ὡς ὅτε τις δρῦς ἤριπεν, ἢ ἀχερωΐς,
Ηὲ πίτυς βλωθρὴ, τὴν τ' οὔρεσι τέκτονες ἄνδρες
Εξέταμον πελέκεσσι νεήκεσι, νήϊον εἶναι.

Magno cultu vester difficultatem abscidendæ arboreæ molis expressit; verum nullo negotio Homerica arbor absciditur.

Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo;
Arcturum, Pliadasque, Hyadas, geminosque triones
Armatumque auro circumspicit Oriona.

Αὐτὰρ ὁ πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνηέντως
Ημενος. οὐδέ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε,
Πληϊάδας τ' ἐσορῶντι, καὶ ὀψὲ δύοντα Βοώτην,
Αρκτον θ', ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.
Ητ' αὐτοῦ στρέφεται, καί τ' ὠρίωνα δοκεύει,
Οἴη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν ὠκεανοῖο,

Gubernator qui explorat cœlū crebro reflectere cervicem debet, captando de diversis cœli regionibus securitatem sereni. hoc mire & velut coloribus Maro pinxit. nam quia arcturus juxta septentrionem est, taurus vero in quo hyades sunt, sed & orion in regione austri sunt, crebram cervicis reflexionem in Palinuro sidera consulente descripsit, *Arcturum*, inquit. ecce intuetur partem septentrionis: deinde, *Pliadasque Hyadas.* ecce ad austrum flectitur, *geminosque Triones*: rursus ad septentriones vertit aspectum.

Armatumque auro circumspicit Oriona.

iterum se ad austrum reflectit. sed & verbo *circumspicit*, varietatem sæpe se vicissim convertentis ostendit. Homerus

gubernatorem suum semel inducit intuentem Pleïadas quæ in australi regione sunt, semel Bootem & Arcton quæ sunt in septentrionali polo.

Nec tibi diva parens generis nec Dardanus auctor
Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus; Hyrcanaque admorunt ubera tigres.

Νηλεὲς, οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεὺς,
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ. γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα.

Plene Vergilius non partionem solam, sicut ille quem sequebatur, sed educationem quoque nutricationis tanquam bellualem & asperam criminatur. addit enim de suo;

Hircanaque admorunt ubera tigres:

quoniam videlicet in moribus inolescendis magnam fere partem nutricis ingenium & natura lactis tenet, quæ infusa tenero & mixta parentum semini adhuc recenti ex hac gemina concretione unam indolem configurat. hinc est quod providentia naturæ similitudinem natorum atque gignentium ex ipso quoque nutricatu præparans fecit cum ipso partu alimoniæ copiam nasci. [1] nam postquam sanguinis ille opifex in penetralibus suis omne corpus effinxit atque aluit, adventante jam partus tempore idem ad corporis materni superna conscendens in naturam lactis albescit, ut recens natis idem sit altor qui fuerat fabricator. quamobrem non frustra creditum est, sicut valeat ad fingendas corporis atque animi similitudines vis & natura seminis, non secus ad eandem rem lactis quoque ingenia & proprietates valere. Neque in hominibus id solum sed in pecudibus quoque animadversum. nam si ovium lacte hædi aut caprarum agni forsitan alantur, constat ferme in his lanam duriorem, in illis capillum gigni teneriorem, in arboribus etiam & frugibus ad earum indolem vel detrectandam vel augendam major

NAm post sanguinis ille opifex] Lego, *sanguis ille opifex*. Nisi putes nominativo antiquo uti voluisse Macrobium. Quod mihi quidem verisimile non fit. [*postquam* in textu nostro est, non *post*.] Meurs.

Non

jor plerunque vis & potestas est aquarum & terrarum quæ alunt, quam ipsius quod jacitur seminis, ac sæpe videas lætam nitentemque arborem, si in locum alterum transferatur, succo terræ deterioris elanguisse. ad criminandos igitur mores defuit Homero, quod Vergilius adjecit:

Non tam præcipites bijuges certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus;
Nec sic immissis aurigæ undantia lora
Concussere jugis, pronique in verbera pendent.
Οἱ δ' ὡς ἐν πεδίῳ τετράοροι ἄρσενες ἵπποι,
Πάντεσσ' ἀφορμηθέντες ὑπὸ πληγῇσιν ἱμάσθλης,
Ὑψόσ' ἀειρόμενοι, ῥίμφα πρήσσουσι κέλευθα.

Grajus poëta equorum tantum meminit flagro animante currentium; licet dici non possit elegantius, quam quod adjecit ὑψόσ' ἀειρόμενοι: quo expressit, quantum natura dare poterat, impetum cursus. verum Maro & currus de carcere ruentes & campos corripiendo præcipites mira celeritate descripsit; &, accepto brevi semine de Homerico flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia, & pronos in verbera pendentes: nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut esset illa certaminis plena descriptio.

Magno veluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aëni,
Exsultantque æstu latices; furit intus aquæ vis,
Fumidus atque alte spumis exuberat amnis;
Nec jam se capit unda: volat vapor ater ad auras.
Ὡς δὲ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπειγόμενος πυρὶ πολλῷ,
Κνίσην μελδόμενος ἁπαλοτρεφέος σιάλοιο
Πάντοθεν ἀμβολάδην, ὑπὸ δὲ ξύλα κάγκανα κεῖται,
Ὣς τοῦ καλὰ ῥέεθρα πυρὶ φλέγετο. ζέε δ' ὕδωρ.

Græci versus aëni continent mentionem multo igne ebullientis: & totum ipsum locum hæc verba ornant πάντοθεν ἀμβολάδην. nam scaturigines ex omni parte emergen-

tes ſic eleganter expreſſit. in Latinis verſibus tota rei pompa deſcripta eſt, ſonus flammæ. & pro hoc quod ille dixerat, παντόθεν ἀμβολάδην, *exſultant æſtu latices*, & amnem fumidum exuberantem ſpumis atque intus furentem (unius enim verbi non reperiens ſimilem dignitatem, compenſavit quod deerat copiæ varietate deſcriptionis) adjecit poſt omnia;

Nec jam ſe capit unda.

quo expreſſit quod ſemper uſu evenit ſuppoſiti nimietate caloris. Bene ergo ſe habet poëticæ tubæ cultus omnia quæ in hac re eveniunt comprehendens.

Portam, quæ ducis imperio eſt commiſſa, recludunt
Freti armis; ultroque invitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus dextra ac læva pro turribus aſtant
Armati ferro & criſtis capita alta coruſcis.
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Atheſim ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cœlo
Attollunt capita & ſublimi vertice nutant.

Νήπιοι, ἐν δὲ πύλῃσι δύ᾽ ἀνέρας εὗρον ἀρίστους,
Υἷας ὑπερθύμους Λαπιθάων αἰχμητάων.
Τὸν μὲν, Πειρίθου υἷα, κρατερὸν Πολυοίτην,
Τὸν δὲ Λεοντῆα, βροτολοιγῷ ἶσον Ἄρηϊ.
Τὼ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων
Ἕστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι,
Αἵτ᾽ ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα,
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ᾽ ἀραρυῖαι.
Ὣς ἄρα τὼ χείρεσσι πεποιθότες ἠδὲ βίηφι,
Μίμνον ἐπερχόμενον μέγαν Ἄσιον, οὐδ᾽ ἐφέβοντο.

Græci milites Polyoëtes & Leonteus ſtant pro portis & immobiles Aſium advenientem hoſtem velut fixæ arbores opperiuntur. Hactenus eſt Græca deſcriptio: verum Vergiliana

giliana Bitian & Pandarum portam ultro recludere facit oblaturos hosti quod per vota quærebat, ut compos castrorum fieret; per hoc futurus in hostium potestate. & geminos heroas modo turres vocat, modo describit luce cristarum coruscos. nec arborum, ut ille, similitudinem prætermisit; sed uberius eam pulchriusque descripsit. Nec hoc negaverim cultius à Marone prolatum:

Olli dura quies oculos & ferreus urguet
Somnus. in æternam clauduntur lumina noctem.
Ὡς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

CAP. XII.

In quibus par utriusque poëtæ sit splendor.

IN aliquibus par pene splendor amborum est, ut in his;

- - - sparsit rara ungula rores
Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena.
αἵματι δ᾽ ἄξων
Νέρθεν ἅπας πεπάλακτο, καὶ ἄντυγες αἱ περὶ δίφρον,
Ας ἄρ ἀφ᾽ ἱππείων ὁπλέων ῥαθάμιγγες ἔβαλλον.
- - - & luce coruscus ahena.
Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἄπο λαμπομενάων.
quærit pars semina flammæ.
Σπέρμα πυρὸς σώζων.
Indum sanguineo veluti violaverit ostro
Si quis ebur.
Ὡς δ᾽ ὅτε τίς τ᾽ ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ.
Si tangere portus
Infandum caput ac terris adnare necesse est;
Et sic fata Jovis poscunt; hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu avulsus Juli
Auxilium imploret, videatque indigna suorum

Fune-

Funera; nec, cum se sub leges pacis iniqua
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur;
Sed cadat ante diem mediaque inhumatus harena.

Κλῦθι Ποσείδαον γαιήοχε κυανοχαῖτα.
Εἰ ἐτεόν γε σός εἰμι, πατὴρ δ' ἐμὸς εὔχεαι εἶναι,
Δὸς μὴ Ὀδυσσῆα πτολίπορθον οἴκαδ' ἱκέσθαι,
Υἱὸν Λαέρτεω, Ἰθάκῃ ἔνι οἰκί' ἔχοντα.
Ἀλλ' εἴ οἱ μοῖρ' ἐστὶ φίλους τ' ἰδέειν, καὶ ἱκέσθαι
Οἶκον ἐϋκτίμενον, καὶ ἑὴν ἐς πατρίδα γαῖαν,
Ὀψὲ κακῶς ἔλθοι, ὀλέσας ἄπο πάντας ἑταίρους,
Νηὸς ἐπ' ἀλλοτρίης· εὕροι δ' ἐν πήματα οἴκῳ.

Proxima Circeæ raduntur littora terræ:
Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisque superbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.

Ἦεν ὄφρα μέγα σπέος ἵκετο, ᾧ ἔνι νύμφη
Ναῖεν ἐϋπλόκαμος· τὴν δ' ἔνδοθι τέτμεν ἐοῦσαν,
Πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο, τηλόσε δ' ὀδμὴ
Κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει
Δαιομένων. ἡ δ' ἔνδον ἀοιδιάουσ' ὀπὶ καλῇ,
Ἱστὸν ἐποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν.

Mæonio regi, quem serva Licinia furtim
Sustulerat, vetitisque ad Trojam miserat armis.

Βουκολίων δ' ἦν υἱὸς ἀγαυοῦ Λαομέδοντος,
Πρεσβύτατος γενεῇ. σκότιον δέ ἑ γείνατο μήτηρ.

Ille autem exspirans, Non me, quicumque es, inulto
Victor nec longum lætabere. te quoque fata
Prospectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem subridens mixta Mezentius ira:
Nunc morere. ast de me divûm pater atque hominum rex
Viderit.

Ἀλλα

Ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῇσιν,
Οὐθὲν ἐὰ δ' αὐτὸς δηρὸν βέῃ, ἀλλά τοι ἤδη
Ἄγχι παρέστηκεν θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή,
Χερσὶ δαμέντ' Ἀχιλῆος ἀμύμονος Αἰακίδαο.

& alibi:

Τὸν καὶ τεθνειῶτα προσηύδα δῖος Ἀχιλλεὺς,
Τέθναθι: κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι, ὁππότε κεν δὴ
Ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι, ἠδ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.

Qualis ubi leporem aut candenti corpore Cygnum
Sustulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à stabulis rapuit lupus: undique clamor
Tollitur. invadunt, & fossas aggere complent.

Οἴμησεν δὲ ἀλεὶς, ὥστ' αἰετὸς ὑψιπετήεις,
Ὅς τ' εἶσιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν,
Ἁρπάζων ἢ ἄρν' ἀμαλὴν, ἢ πτῶκα λαγωόν.
Ὡς Ἕκτωρ οἴμησε τινάσσων φάσγανον ὀξύ.

CAP. XIII.

In quibus Vergilius Homerici carminis majestatem non æquet.

ET quia non est erubescendum Vergilio, si minorem se Homero vel ipse fateatur, dicam in quibus mihi visus sit gracilior auctore.

Tunc caput orantis nequicquam & multa parantis
Dicere deturbat terræ, truncumque reliquit.

hi duo versus de illo translati sunt:

Φθεγγομένου δ' ἄρα τοῦ γε κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη.

vide nimiam celeritatem salvo pondere: ad quem non potuit conatus Maronis accedere. In curuli certamine Homerus alterum currum paululum antecedentem & alterum pæne conjunctum sequendo qua luce signavit?

Πνοιῇ δ' Εὐμήλοιο μετάφρενον εὐρέε τ' ὤμω

Θέρμετ', ἐπ' αὐτῷ γὰρ κεφαλὰς καταθέντε πετέσθην.

Humescunt spumis, flatuque sequentum.

mirabilior est celeritas consequentis priorem in cursu pedum apud eundem vatem:

Ἴχνια τύπτε πόδεσσι πάρος κόνιν ἀμφιχυθῆναι.

est autem hujus versus hic sensus: Si per solum pulvereum forte curratur; ubi pes fuerit de terra à currente sublatus, vestigium sine dubio signatum videtur, & tamen celerius cogitatione pulvis, qui ictu pedis fuerat excussus, vestigio superfunditur. ait ergo divinus poëta ita proximum fuisse qui sequebatur, ut occuparet antecedentis vestigium antequam pulvis ei superfunderetur. at hic vester idem significare cupiens quid ait?

Calcemque terit jam calce Diores.

Vide & in hoc Homeri cultum.

Κεῖτ' ἀποδοχμώσας παχὺν αὐχένα.

iste ait:

Cervicem inflexam posuit.

Hos quoque versus, si videtur, comparemus.

Ἅρματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πίλνατο πουλυβοτείρῃ

Ἄλλοτε δ' ἀΐξασκε μετήορα.

Jamque humiles jamque elati sublime videntur

Aëra per tenerum ferri.

Πασάων δ' ὑπὲρ ἥ γε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα.

ingrediensque deas supereminet omnes.

Ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστε, πάρεστέ τε, ἴστε τε πάντα.

Et meministis enim divæ, & memorare potestis.

Clamores simul horrendos ad sidera tollit:

Qualis mugitus fugit cum saucius aram

Taurus, & incertam excussit cervice securim.

Αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊσθε καὶ ἤρυγεν, ὡς ὅτε ταῦρος

Ἤρυγεν ἑλκόμενος ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα,
Κούρων ἑλκόντων, γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων.

inspecto hic utriusque filo quantam distantiam deprehendes ? Sed nec hoc minus eleganter quod de tauro ad sacrificium tracto loquens meminit & Apollinis,

ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα.

sed & Neptuni meminit.

γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων.

His autem duobus præcipue rem divinam fieri tauro testis est ipse Vergilius.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.
In segetem veluti cum flamma furentibus Austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta boumque labores,
Præcipitesque trahit silvas. stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Ὡς δ' ὅτε πῦρ ἀΐδηλον ἐν ἀξύλῳ ἐμπέσῃ ὕλῃ,
Πάντῃ τ' εἰλυφόων ἄνεμος φέρει, οἱ δέ τε θάμνοι
Πρόρριζοι πίπτουσιν ἐπειγόμενοι πυρὸς ὁρμῇ. & alibi:
Θῦνε γὰρ ἀμπεδίον, ποταμῷ πλήθοντι ἐοικὼς
Χειμάρρῳ, ὅς τ' ὦκα ῥέων ἐκέδασσε γεφύρας.
Τὸν δ' οὔτ' ἄρ τε γέφυραι ἐεργμέναι ἰσχανόωσιν,
Οὔτ' ἄρα ἕρκεα ἴσχει ἀλωάων ἐριθηλέων,
Ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ὅτ' ἐπιβρίσῃ Διὸς ὄμβρος·
Πολλὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ ἔργα κατήριπε κάλ' αἰζηῶν·
Ὡς ὑπὸ Τυδεΐδῃ πυκιναὶ κλονέοντο φάλαγγες
Τρώων.

& duas parabolas temeravit ut unam faceret, trahens hinc ignem inde torrentem, & dignitatem neutrius implevit.

Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt Zephyrusque Notusque & lætus Eois
Eurus equis: stridunt silvæ, sævitque tridenti

Spu-

Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.

Ὡς δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα,
Βορέης καὶ Ζέφυρος, τώ τε Θρῄκηθεν ἄητον,
Ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
Κορθύεται, πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχευεν.

& alibi:

Ὡς δ' εὖρός τε νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλοιιν
Οὔρεος ἐν βήσσῃς, βαθέην πελεμιζέμεν ὕλην,
Φηγόν τε, μελίην τε, τανύφλοιόν τε κράνειαν,
Αἵ τε πρὸς ἀλλήλας ἔβαλον τανυήκεας ὄζους.
Ἠχῇ θεσπεσίῃ, πάταγος δέ τε ἀγνυμενάων.
Ὡς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες
Δῄουν, οὐδ' ἕτεροι μνώοντ' ὀλοοῖο φόβοιο.

demet hinc vitium, quod superius incurrit, de duabus Græcis parabolis unum dilucidius construendo.

Prosequitur surgens à puppi ventus euntes.

Ἡμῖν δ' αὖ κατόπισθε νεὸς κυανοπρώροιο
Ἴκμενον οὖρον ἵει, πλησίστιον, ἐσθλὸν ἑταῖρον.

quod noster dixit κατόπισθε νεὸς, vester ait, *surgens à puppi*, satis decore. sed excellunt epitheta, quæ tot & sic apta vento noster imposuit.

Visceribus miserorum & sanguine vescitur atro.
Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro
Prensa manu magna medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum.

Ἀλλ' ὅτ' ἀναΐξας ἑτέροις ἐπὶ χεῖρας ἴαλε,
Σὺν δὲ δύω μάρψας, ὥστε σκύλακας ποτὶ γαίῃ
Κόπτ'. ἐκ δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε, δεῦε δὲ γαῖαν.
Τοὺς δὲ διαμελεϊστὶ ταμὼν ὡπλίσατο δόρπον·
Ἤσθιε δ' ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, οὐδ' ἀπέλειπεν
Ἔγκατά τε σάρκας τε καὶ ὀστέα μυελόεντα,

Ἡμεῖς δὲ κλαίοντες ἀνεσχέθομεν Διὶ χεῖρας,
Σχέτλια ἔργ' ὁρόωντες.

narrationem facti nudam & brevem Maro posuit; contra Homerus πάθος miscuit, & dolore narrandi invidiam crudelitatis aequavit.

Hic & Aloïdas geminos immania vidi
Corpora; qui manibus magnum rescindere cælum
Aggressi superisque Jovem detrudere regnis.

Ὦτόν τ' ἀντίθεον, τηλεκλειτόν τ' Ἐφιάλτην.
Οὓς δὴ μηκίστους θρέψε ζείδωρος ἄρουρα,
Καὶ πολὺ καλλίστους, μετά γε κλυτὸν Ὠρίωνα.
Ἐννέωροι γὰρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν
Εὖρος, ἀτὰρ μῆκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι,
Οἵ ῥα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν Ὀλύμπῳ
Φυλόπιδα στήσειν πολυάϊκος πολέμοιο.
Ὄσσαν ἐπ' Οὐλύμπῳ μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' Ὄσσῃ
Πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἵν' οὐρανὸς ἀμβατὸς εἴη.

Homerus magnitudinem corporum alto latoque dimensus est, & verborum ambitu membra depinxit. vester ait, *immania corpora*, nihilque ulterius adjecit, mensurarum nomina non ausus attingere. ille de construendis montibus conatum insanæ molitionis expressit. hic *aggressos rescindere cælum* dixisse contentus est. postremo locum loco si compares, pudendam invenies differentiam.

Fluctus uti primo cœpit cum albescere ponto:
Paulatim sese tollit mare & altius undas
Erigit; inde imo consurgit ad æthera fundo.

Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης
Ὄρνυτ' ἐπασσύτερον, ζεφύρου ὑποκινήσαντος·
Πόντῳ μέν τε πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Χέρσῳ ῥηγνύμενον, μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας

Κυρτὸν ἐὸν κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην.

Ille cum marino motu & litoreos fluctus ab initio describit; hoc iste prætervolat. deinde quod ait ille,

Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται.

Maro ad hoc vertit;

Paulatim sese tollit mare.

ille fluctus incremento suo ait in sublime curvatos litoribus illidi, & asperginem collectæ sordis exspuere: quod nulla expressius pictura signaret. Vester mare à fundo ad æthera usque perducit,

Dixerat; idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.

Η καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων.
Αμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.
Καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὅς τε μέγιστος.

& alibi:

Ορκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν.

Phidias, cum Jovem Olympium fingeret, interrogatus de quo exemplo divinam mutuaretur effigiem, respondit archetypum Jovis in his se tribus Homeri versibus invenisse:

Η καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων.
Αμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

nam de superciliis & crinibus totum se Jovis vultum collegisse. quod utrumque videtis à Vergilio prætermissum. Sane concussum olympum nutus majestate non tacuit: jusjurandum vero ex alio Homeri loco sumpsit, ut translationis sterilitas hac adjectione compensaretur:

Ora puer prima signans intonsa juventa.

Πρῶτον ὑπηνήτῃ, τοῦ περ χαριεστάτη ἥβη.

prætermissa gratia incipientis pubertatis, ἧ περ χαριεστάτη ἥβη, minus gratam fecit Latinam descriptionem.

Ut fera, quæ densa venantum septa corona,
Contra tela furit, seseque haud nescia morti
Injicit, & saltu supra venabula fertur.

Πηλείδης δ' ἑτέρωθεν ἐναντίον ὦρτο, λέων ὣς
Σίντης, ὅν τε καὶ ἄνδρες ἀποκτάμεναι μεμάασιν,
Ἀγρόμενοι πᾶς δῆμος. ὁ δὲ, πρῶτον μὲν ἀτίζων,
Ἔρχεται, ἀλλ' ὅτε κέν τις ἀρηϊθόων αἰζηῶν
Δουρὶ βάλῃ, ἐάλη τε χανὼν, περὶ τ' ἀφρὸς ὀδόντας
Γίγνεται, ἐν δέ τε οἱ κραδίῃ στένει ἄλκιμον ἦτορ,
Οὐρῇ δὲ πλευράς τε καὶ ἰσχία ἀμφοτέρωθεν
Μαστίεται, ἑὲ δ' αὐτὸν ἐποτρύνει μαχέσασθαι.
Γλαυκιόων δ' ἰθὺς φέρεται μένει, ἤν τινα πέφνῃ
Ἀνδρῶν ἢ αὐτὸς φθίεται πρώτῳ ἐν ὁμίλῳ·
Ὣς Ἀχιλῆ' ὤτρυνε μένος καὶ θυμὸς ἀγήνωρ
Ἀντίον ἐλθέμεναι μεγαλήτορος αἰνείαο·

Videtis in angustum Latinam parabolam sic esse contractam, ut nihil possit esse jejunius: Græcam contra & verborum & rerum copia pompam veræ venationis implesse? In tanta ergo differentia pœne erubescendum est comparare.

Haud aliter Trojanæ acies aciesque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, densusque viro vir.

Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

quanta sit differentia utriusque loci lectori æstimandum relinquo.

Utque volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæsit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis & sibilat ore
Arduus insurgens, illa haud minus urget obunco

Luctantem roſtro, ſimul æthera verberat alis.

Ορνις γὰρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν,
Αἰετὸς ὑψιπέτης, ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων.
Φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον,
Ζωὸν ἔτ' ἀσπαίροντα, καὶ οὔπω λήθετο χάρμης.
Κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στῆθος παρὰ δειρὴν
Ιδνωθεὶς ὀπίσω. ὁ δ' ἀπὸ ἕθεν ἧκε χαμᾶζε,
Αλγήσας ὀδύνῃσι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' ὁμίλῳ·
Αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῇσ' ἀνέμοιο.

Vergilius ſolam aquilæ prædam refert nec Homericæ aquilæ omen advertit; quæ & ſiniſtra veniens vincentium prohibebat acceſſum, & accepto à captivo ſerpente morſu prædam dolore dejecit; factoque tripudio ſoliſtimo cum clamore dolorem teſtante prætervolat. quibus omnibus victoriæ prævaricatio ſignificabatur. His prætermiſſis, quæ animam parabolæ dabant, velut exanimum in Latinis verſibus corpus remanſit.

Parva metu primo mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolum, & caput inter nubila condit.

Ητ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

Homerus ἔριν, hoc eſt, contentionem à parvo dixit incipere, & poſtea in incrementum ad cœlum uſque ſubcreſcere. hoc idem Maro de fama dixit ſed incongrue. neque enim æqua ſunt augmenta contentionis & famæ. quia contentio, etſi uſque ad mutuas vaſtationes ac bella proceſſerit, adhuc contentio eſt & manet ipſa quæ crevit: fama vero cum in immenſum prodit fama eſſe jam deſinit; & fit notio rei jam cognitæ. quis enim jam famam vocet cum res aliqua à terra in cœlum nota ſit? deinde nec ipſam hyperbolen potuit æquare. ille cœlum dixit, hic auras & nubila. Hæc autem ratio fuit non æquandi omnia quæ ab auctore

tran-

transcripsit, quod in omni operis sui parte alicujus Homerici loci imitationem volebat inferere; nec tamen humanis viribus illam divinitatem ubique poterat æquare: ut in illo loco, quem volo omnium nostrum judicio in commune pensari. Minerva Diomedi suo pugnanti duntaxat flammarum addit ardorem: & inter hostium cædes fulgor capitis vel armorum pro milite minatur.

Δεαῖ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ.

Hoc miratus supra modum Vergilius immodice est usus. modo enim ita de Turno dicit;

Tremunt sub vertice cristæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulmina mittunt.

modo idem ponit de Ænea:

Ardet apex capiti, cristisque ac vertice flamma
Funditur, & vastos umbo vomit æreus ignes.

Quod quam importune positum sit hinc apparet, quod necdum pugnabat Æneas, sed tantum in navi veniens apparebat. alio loco:

Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Sustinet Ætneos efflantem faucibus ignes.

quid? quod Æneas recens allatis armis à Vulcano & in terra positis miratur

Terribilem cristis galeam flammasque vomentem?

Vultis aliam fruendi aviditatem videre. loci hujus, cujus supra meminimus, fulgore correptus,

Η καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων.
Αμβροσίαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

fero voluit loquenti Jovi assignare parem reverentiam. nam cum & in primo volumine, & in quarto, & in nono loquatur quædam Jupiter sine tumultu, denique post Junonis & Veneris jurgium infit. eo dicente,

Deum domus alta silescit;

Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther.
Tum Zephyri posuere. premit placida æquora pontus.

tanquam non idem sit, qui locutus sit paulo ante sine ullo mundi totius obsequio. Similis importunitas est in ejusdem Jovis lance, quam ex illo loco sumpsit:

Καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα.

nam cum jam de Turno prædixisset Juno,

Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis,
Parcarumque dies & lux inimica propinquat;

manifestumque esset Turnum utique periturum; sero tamen

Juppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diversa duorum.

Sed hæc & alia ignoscenda Vergilio, qui studii circa Homerum nimietate excedit modum. & re vera non poterat non in aliquibus minor videri, qui per omnem poësim suam hoc uno est præcipue usus archetypo. acriter enim in Homerum oculos intendit, ut æmularetur non modo magnitudinem sed & simplicitatem & præsentiam orationis & tacitam majestatem. hinc diversarum inter heroas suos personarum varia magnificatio; hinc deorum interpositio; hinc auctoritas fabulosorum; hinc affectuum naturalis expressio; hinc monumentorum persecutio; hinc parabolarum exaggeratio: hinc torrentis orationis sonitus; hinc rerum singularum cum splendore fastigium.

CAP. XIV.

In tantum Vergilio dulcem fuisse imitationem Homeri, ut vitia quoque nonnulla æmulari voluerit. Tum quantopere illius sit imitatus epitheta, cæteraque quæ gratiorem reddunt orationem.

ADeo autem Vergilio Homeri dulcis imitatio est, ut & in versibus vitia, quæ à nonnullis imperite reprehendun-

henduntur, imitatus sit, eos dico quos Græci vocant ἀκεφάλους, λαγαρὺς, ὑπερκαταλήκτους. quos hic quoque Homericum stylum approbans non refugit: ut sunt apud ipsum, ἀκέφαλοι: *Arietat in portis.*

Parietibus textum cæcis iter.

& similia. Λαγαροὶ autem, qui in medio versu breves syllabas pro longis habent;

& duros obice postes.

Consilium ipse pater & magna incepta Latinus.

ὑπερκατάληκτοι syllaba longiores sunt;

Quin protinus omnia: &,

Vulcano decoquit humorem &,

Spumas miscent argenti vivaque sulphura, &,

Arbutus horrida.

Sunt apud Homerum versus vulsis ac rasis similes & nihil differentes ab usu loquendi. hos quoque tamquam heroïce incomptos adamavit:

Ἵππους δὲ ξανθὰς ἑκατὸν, καὶ πεντήκοντα
Θηλείας πώλους.

Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.

Nudus in ignota Palinure jacebis harena.

Sunt amœnæ repetitiones, quas non fugit: ut;

Pan etiam Arcadia mecum si judice certet,

Pan etiam Arcadia dicet se judice victum.

Homerica quoque epitheta quantum sit admiratus, imitando confessus est, Μοιρηγενὲς, ὀλβιοδαίμων. Χαλκεοθωρήκων. Ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι. Θωρήκων νεοσμήκτων. Κυανοχαίτην. Ἐνοσίχθων. Ἐννοσίγαιος. Νεφεληγερέτα. Οὔρεά τε σκιόεντα, θάλασσά τε ἠχήεσσα. Κυανόχροος; & mille talium vocabulorum; quibus velut sideribus micat divini carminis variata majestas. Ad hæc à vestro respondetur, *malesuada fames*, *auricomi rami*, *centumgeminus Briareus.*

reus. adde & *fumiferam noctem*, & quicquid in singulis pæne versibus diligens lector agnoscit. Sæpe Homerus inter narrandum velut ad aliquem dirigit orationem:

Φαίης κεν ζάκοτόν τινα ἔμμεναι ἄφρονά θ' αὔτως.
Ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον,

nec hoc Vergilius prætermisit:

Migrantes cernas totaque ex urbe ruentes. &:
totumque instructo Marte videres
Fervere Leucaten. &:
pelago credas innare revulsas
Cycladas: &:
studio incassum videas gestire lavandi.

item divinus ille vates res vel paulo vel multo ante transactas opportune ad narrationis suæ seriem revocat; ut & historicum stylum vitet: non per ordinem dirigendo quæ gesta sunt, nec tamen præteritorum nobis notionem subtrahat. Theben Asiæ civitatem aliasque plurimas Achilles antequam irasceretur everterat sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordium. ne igitur ignoraremus quæ prius gesta sunt, fit eorum tempestiva narratio:

Ὠχόμεθ' ἐς Θήβην ἱερὴν πόλιν Ἠετίωνος,
Τὴν δὲ διεπράθομέν τε, καὶ ἤγομεν ἐνθάδε πάντα.

& alibi:

Δώδεκα δὴ σὺν νηυσὶ πόλεις ἀλάπαξ' ἀνθρώπων.
Πεζὸς δ' ἕνδεκά φημι κατὰ Τροίην ἐρίβωλον.

item ne ignoraremus quo duce classis Græcorum ignotum sibi Trojæ litus invenerit, cum de Calchante quereretur, ait:

Καὶ

NOn per ordinem dirigendo] Amplector lectionem, quæ ad oram Camerarianæ editionis: *digerendo*. Naso: *Tempora digereres cum conditor urbis*. Pontanus. libr. 1. Somnii cap. 8. *Plotinus gradus virtutum vera & naturali divisionis ratione compositos per ordinem digerit*. Sic alibi *digerere in ordinem, digestus ordo, &c*. Gronov.

Ἠλ

Καὶ νήεσσ' ἡγήσατ' Ἀχαιῶν Ἴλιον εἴσω
Ἣν διὰ μαντοσύνην, τήν οἱ πόρε Φοῖβος Ἀπόλλων.

& ipse Calchas narrat omen, quod Græcis navigantibus de serpente passerum populatore contigerit. ex quo denuntiatum est exercitum annos decem in hostico futurum: alio loco senex, id est, referendis fabulis amica & loquax ætas, res refert vetustas.

[2]Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἠέπερ ὑμῖν
Ἀνδράσιν ὡμίλησα.

& reliqua. & alibi.

Εἴθ' ὣς ἡβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη.

& sequentia. Vergilius omne hoc genus pulcherrime æmulatus est.

Nam memini Hesionæ visentem regna sororis
Laomedontiadem Priamum. &:
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire. &:
Qualis eram cum primam aciem Præneste sub ipsa
Stravi.

& de furto vel pœna Caci tota narratio. nec vetustissima tacuit, quin & ipsa notitiæ nostræ auctoris sui imitator ingereret:

Namque ferunt luctu Cygnum Phaëthontis amati.

& similia.

CAP.

2. Ἤδη γὰρ ποτ'] Locus ille ex Iliados primo est. In editione tamen quæ penes me, vetustiori, laudatur:

Μέμνημαι τό γε ἔργον, ἐγὼ πάλαι, οὔτε νέον γε
Ὡς ἦν δ' ὑμῖν ἐρέω παντέσσι φίλοισι.
Κουρῆτες τ' ἐμάχοντο, &c.

Quod est Iliad. nono, & ut ego opinor, accedit quam proxime ad locum qui comparatur, istum:
Nam memini Hesionæ. Pont.

CAP. XV.

Quæ diversitas catalogorum sit apud Vergilium & Homerum.

1 UBi vero enumerantur auxilia, quem Græci catalogum vocant, eundem auctorem suum conatus imitari, in nonnullis paululum à gravitate Homerica deviavit. primum quod Homerus prætermissis Athenis ac Lacedæmone vel ipsis Mycenis, unde erat rector exercitus, Bœotiam in catalogi sui capite locavit, non ob loci aliquam dignitatem, sed notissimum promontorium ad exordium sibi enumerationis elegit. 2 unde progrediens modo mediterranea modo maritima juncta describit. inde rursus ad utrumque situm cohærentium locorum disciplina describentis velut iter agentis accedit. nec ullo saltu cohærentiam regionum in libro suo hiare permittit; sed obviandi more procedens redit unde digressus est & ita finitur quicquid enumeratio ejus amplectitur. contra Vergilius nullum in commemorandis regionibus ordinem servat, sed locorum seriem saltibus lacerat. adducit primum Clusio & Cosis Massi-

UBi vero enumerantur auxilia, quem Græci Catalogum vocant] Nec aliter fere hanc apud Plautum vocem intellexerunt viri eruditi. Exstat locus Milite Scena, *Cohibete intra*:

Nam consilium surripitur sæpissime
Si minus cum cura, aut catalogo loquendi lectum id est.

Alciatus enim catalogum hic ordinem loquendi credidit, & nescio quis alius enumerationem sermonis. Lipsius litterarum harum illustre lumen juste rejecit, & sagaciter subodoratus est: *aut cate locus loquendi lectu' est.* Mihi nihilominus quod in mentem venit nondum eviluit; divinabam,

Sin minus cum cura, aut capto loco loquendi lectum id est.

Festus, *captus locus dicitur ad sacrificandum legitime constitutus.* Quid autem? nonne insigni similiter metaphora Plautus *captum* ibi *locum* vocet, quem adeo curiose & ab arbitris immunem decernendum satagit? Virgilius imitatus est, *Telum ex insidiis cum tandem tempore capto Conjicit.* Pont.

2. *Unde progrediens modo mediterranea*] Panegyricus incerti auctoris ad Constantinum Mag. Aug. hujus occasione loci commode emendabitur. Editur fere sub finem: *Massilia enim (ut audio) in profundum mare prominens & eminentissimo accincta portu, in quem angusto aditu meridianus refluit sinus.* Quid enim est meridianus sinus? Meo monitu rescribe, *mediterraneus sinus.* Idem.

3. *Rapit*

Massicum. Abas hunc sequitur manu Populoniæ Iluæque comitatus. post hos Asilan miserunt Pisæ. quæ in quam longinqua sint Etruriæ parte, notius est quam ut annotandum sit. inde mox redit Cære & Pyrgos, & Graviscas, loca urbi proxima, quibus ducem Asturem dedit. hinc 3 rapit illum Cinirus ad Liguriam, Ocnus Mantuam. Sed nec in catalogo auxiliorum Turni si velis situm locorum mente percurrere invenies illum continentiam regionum secutum. deinde Homerus omnes, quos in catalogo numerat, etiam pugnantes vel prospera vel sinistra sorte commemorat: &, cum vult dicere occisos quos catalogo non inseruit; non hominis sed multitudinis nomen inducit: & 4 quotiens multam necem significare vult, messem hominum factam esse

3. *Rapit illum Cinirus*] *Cygnus*, editiones fere omnes. (Legend. *Cycnus*. Virgil lib. x. *Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello, Transierim Cycne, & paucis comitate Cupavo.*) Idem.

4. *Quoties multam necem significare vult, messem hominum*] Hanc fere Homericam cautionem adumbraverat Nazarius Panegyrico Constantino Magno dicto: imo molliori & meliori genere extulerat si per correctores licuisset. Adscribam locum, quomodo vulgatur: *Non enim qui bellorum eventus solet esse per varios & volubiles casus Mars dubius erravit, nec fortunæ vicissitudo, quæ plerunque prosperis rebus triste aliquid agglutinat, victorum lætitiam vulneravit, sed tanta hostium & tam ampla cædes, tam felix & incruenta victoria fuit, ut crederes non bello ancipiti dimicatum, sed solas impiorum pœnas expetitas.* At, si tam ampla cædes, quomodo itaque incruenta victoria fuerit? Scribo, *tanta hostium & tam ampla seges.* Et ita sensisse ac scripsisse, innuunt etiam illa paulo inferius; *Incrementum quidem adeptæ felicitatis malorum commemorata depulsio, verum ut in segetibus, etiam si multa, quæ humum obsederant industria relevandæ sunt, laborem tamen purgati soli nesciunt qui fructus editos intuentur, sic Constantini laudibus satis est, dum efflorescentia bona cernimus ne mala excisa reputemus.* Præclari & valde mihi laudabiles hi Panegyrici. Plurima enim in iis melioris auræ; & ideo multa quoque exscriptorum imperitia sive ævo male habita male lancinata. Qua causa non tempero mihi quin unum insuper aut alterum in medium adducam, &, ut ominor, in medelam. Exstat Mamertini ad Julianum: *Primum quod imperitia rudes indoctissimum quemque in consilium deligebant, scilicet ut eorum prudentia vulgo suo aliquatenus emineret.* Acumen sententiæ evolvo, faciendo: *primum quod illi peritia rudi indoctissimum.* Vel, *peritia rudes.* Sed attentius qui considerabit, probabit prius. *Rudem peritiam* appellat barbarum illud sive judicium sive inventionem asciscendi in consilium indoctos, ut illis prudentia aliqua ipsi principes prævalerent. Sic & Tertullianus de Anima *indoctam prudentiam* dixit, ubi ait, *Qui tamen indoctâ prudentiâ pollent.* (Sic Horatius, *facili sævitia: Dum fugientia detorquet ad oscula Cervicem, aut facili sævitia negat.* Imo & ipse Mamertinus iterum eodem Panegyrico: *Quis nescit aliorum*

esse dicit; nulli certum nomen facile extra catalogum vel addens in acie vel detrahens. Sed Maro noster anxietatem hujus observationis omisit. nam & in catalogo nominatos præterit in bello, & alios nominat ante non dictos. sub Massico duce mille manus juvenum venisse dixit,

qui mœnia Clusi,

5 *Quique Cosas liquere.*

deinde Turnus navi fugit,

Qua rex Clusinis advectus Osinius oris;

quem Osinium nunquam antea nominavit. & nunc ineptum est regem sub Massico militare. Præterea nec Massicus nec Osinius in bello penitus apparent. sed & illi quos dicit,

fortemque Gyam, fortemque Serestum,

pulcher quoque *Equicolus,* &,

Mavortius Hæmon, &,

fortißimus Umbro, &,

Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello,

nullum locum inter pugnantium agmina vel gloriosa vel turpi commemoratione meruerunt. 6 Astur itemque Cupavo & Cygnus insignes Cygni Phaëthontisque fabulis nullam pugnæ operam præstant, 7 cum Alesus & Sarato ignotissimi pugnent, & Atinas ante non dictus. deinde in his quos nominat fit sæpe apud ipsum incauta confusio. in nono Corinæum sternit Asilas. deinde in duodecimo Ebusum Corinæus interficit.

Obvius

aliorum Imperatorum hilarem diritatem, cachinnantemque sævitiam. Et Petronius de bello civili.) Non absimile quod sequitur statim: *Qui ideo tantum honorem in suos, ne in honores contemnerent, conferebant.* Sed Stephano video placuisse; *ne inhonores contemnerent*: id esset, *inhonoratos.* At bonum sensum ægre sic excito; facillime si legas, *ne in honores contenderent.* Salustius: *Gloriam, honorem, imperium bonus & ignavus æque sibi exoptant: sed ille verâ viâ nititur, hic quia bonæ artes desunt, dolis atque fallaciis contendit.* Idem.

5. *Quique Cosas liquere*] Rescribe ex Virgilii codicibus:

Quique urbem liquere Cosas. Meurs.

6. *Astur itemque Cupavo*] Scribe, *Cupano.* Leve. *Idem.*

7. *Cum Alesus & Sarato ignotissimi pugnent*] Lego, *& Sacrator*; ex illo Vergilii:

Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspem. Idem.

8. *Stant*

Obvius ambustum torrem Corinaeus ab ara
Corripit, & venienti Ebuso plagamque ferenti
Occupat os.

sic & Numam, quem Nisus occidit, postea Æneas persequitur, *Fortemque Numam.*
Camertem in decimo Æneas sternit. at in undecimo,

Juturna formam assimulata Camertae.

Clorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Jasides & Japix Jasides quaero an fratres sint. Hyrtacides est Hippocoon, & rursus

Hyrtacides Corinaeum sternit Asilas.

sed potuerunt duo unum nomen habuisse. Ubi est illa in his casibus Homeri cautio? apud quem cum duo Ajaces sint, modo dicit, Τελαμώνιος Αἴας; modo

Οἰλῆος ταχὺς Αἴας.

item alio: ἶσον θυμὸν ἔχοντε ὁμώνυμοι.

Nec desinit quos jungit nomine, insignibus separare; ne cogatur lector suspiciones de varietate appellationis agitare. deinde in catalogo suo curavit Vergilius vitare fastidium; quod Homerus alia ratione non cavit, eadem figura saepe repetita.

οἳ δ' Ἀσπληδὸν' ἔναιον.
οἳ δ' Εὔβοιαν ἔχον.
οἵ τ' Ἄργος τ' εἶχον.
οἵ τ' εἶχον κοίλην Λακεδαίμονα κητώεσσαν.

Hic autem variat velut dedecus aut crimen vitans repetitionem.

Primus init bellum Tyrrhenis Asper ab oris.
Filius huic juxta Lausus.
Post hos insignem fama per gramina currum.
Tum gemini fratres.
Nec Praenestinae fundator.
At Messapus equum domitor.

Ecce

Ecce Sabinorum prisco de sanguine.
Hic Agamemnonius.
Et te montosa.
Quin & Marrubia venit de gente sacerdos.
Ibat & Hippolyti proles.

Has copias fortasse putat aliquis divinę illi simplicitati præferendas. sed nescio quo modo Homerum repetitio illa unice decet; & est genio antiqui poetæ digna, enumerationique conveniens: quod in loco mera nomina relaturus non incurvavit se, neque minute torsit deducendo stylum per singulorum varietates; sed stat in consuetudine percensentium tamquam per aciem dispositos enumerans. quod non aliis quam numerorum fit vocabulis. & tamen egregie ubi oportet de nominibus ducum variat.

Αὐτὰρ Φωκήων Σχέδιος καὶ Ἐπίστροφος ἦρχεν.
Λοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας.
Νιρεὺς δ' Αἰσύμηθεν ἄγε τρεῖς νῆας ἐΐσας.

Illam vero enumerationis congestionem apud Homerum Maro admiratus ita expressit, ut pæne eum dixerim elegantius transtulisse.

Οἳ Κνωσόν τ' εἶχον, Γόρτυνά τε τειχιόεσσαν
Λύκτον Μίλητόν τε καὶ ἀργινόεντα Λύκαστον
Φαιστόν τε.

Et similia. ad quod exemplum illa Vergiliana sunt:

Agmina densentur campis, Argivaque pubes,
Auruncæque manus, Rutuli, veteresque Sicani,
8 *Stant Gauranæ acies & picti scuta Labici:*
Qui saltus Tiberine tuos sacrumque Numici
Litus arant, Rutulosque exercent vomere colles,
Circæumque jugum: quis Jupiter Anxuris arvis
Præsidet, &c.

CAP.

8. *Stant Gauranæ acies*] Libri vetustiores *Sarranæ acies*. Propertius adumbravit, *Stant mihi cum domina prælia dura mea*. Et Naso, *Iam steterant acies ferro mortique paratæ*. Pont.

Ab

CAP. XVI.

Quæ in utriusque catalogis similitudo, quam crebræ apud utrumque sententiæ. Tum in quibus sive casu sive sponte ab Homero Vergilius desciscat, & in quibus imitationem ipsam dissimulet.

UTerque in catalogo suo post difficilium rerum vel nominum narrationem infert fabulam cum versibus amœnioribus, ut lectoris animus recreetur. Homerus inter enumeranda regionum & urbium nomina facit locum fabulis quæ horrorem satietatis excludant.

Οἳ δὲ Πύλον τ' ἐνέμοντο, καὶ Ἀρήνην ἐρατεινὴν,
Καὶ Θρύον Ἀλφειοῖο πόρον, καὶ ἐΰκτιτον Αἰπυ,
Καὶ Κυπαρισσήεντα, καὶ Ἀμφιγένειαν ἔναιον,
Καὶ Πτελεὸν, καὶ Ἕλος, καὶ Δώριον, ἔνθά τε Μοῦσαι
Ἀντόμεναι, Θάμυριν τὸν Θρήϊκα παῦσαν ἀοιδῆς,
Οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' Εὐρύτου Οἰχαλιῆος.
Στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἴπερ ἂν αὐταὶ
Μοῦσαι ἀείδοιεν κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο·
Αἱ δὲ, χολωσάμεναι, πηρὸν θέσαν, αὐτὰρ ἀοιδὴν
Θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κιθαριστύν.

& alibi:

Τῶν μὲν Τληπόλεμος δουρικλυτὸς ἡγεμόνευεν
Ὃν τίκεν Ἀστυόχεια βίῃ Ἡρακληείῃ,
Τὴν ἄγετ' ἐξ Ἐφύρης ποταμοῦ ἀπὸ Σελλήεντος,
Πέρσας ἄστεα πολλὰ διοτρεφέων αἰζηῶν.
Τληπόλεμος δ' ἐπεὶ οὖν τράφ' ἐνὶ μεγάρῳ εὐπήκτῳ
Αὐτίκα πατρὸς ἑοῖο φίλον μήτρωα κατέκτα
Ἤδη γηράσκοντα Λικύμνιον, ὄζον Ἄρηος.

& reliqua, quibus protraxit jucunditatem. Vergilius in hoc secutus auctorem, in priore catalogo modo de Aventino, modo de Hippolyto fabulatur; in secundo Cygnus ei fabu-

la eſt. & ſic amœnitas intertexta faſtidio narrationum medetur. In omnibus vero Georgicorum libris hoc idem ſumma cum elegantia fecit. nam poſt præcepta, quæ natura res dura eſt, ut legentis animum vel auditum novaret, ſingulos libros acciti extrinſecus argumenti interpoſitione concluſit, primum de ſignis tempeſtatum, de laudatione ruſticæ vitæ ſecundum; & tertius deſinit in peſtilentiam pecorum. quarti finis eſt de Orpheo & Ariſteo non otioſa narratio. ita in omni opere Maronis Homerica lucet imitatio. Homerus omnem poëſim ſuam ita ſententiis farſit, ut ſingula ejus ἀποφθέγματα vicem proverbiorum in omnium ore fungantur.

Ἀλλ' οὔπως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισι.
Χρὴ ξεῖνον παρέοντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν.
Μέτρον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον.
Οἱ πλέονες κακίους.
Δειλαί τοι δειλῶν τε καὶ ἐγγύαι ἐγγυάασθαι.
Ἄφρων δ' ὅς κ' ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν.

& alia plurima quæ ſententialiter proferuntur. nec hæc apud Vergilium fruſtra deſideraveris:

Non omnia poſſumus omnes.
Omnia vincit amor.
Labor omnia vincit Improbus.
Uſque adeóne mori miſerum eſt?
Stat ſua cuique dies.
Dolus an virtus quis in hoſte requirit?
Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuſet.
Auri ſacra fames.

&, ne obtundam nota referendo, mille ſententiarum talium aut in ore ſunt ſingulorum aut obviæ intentioni legentis occurrunt. In nonnullis [a] ab Homerica ſecta haud ſcio an

ſunt

A B *Homerica ſecta*] Secta hic, uti etiam Gloſſæ docent, ἀγωγή eſt. Quod cum non ignorem, paulo magis quam qui ante me locum iſtum expe-

diam

ſune an ſponte deſciſcit. Fortunam Homerus neſcire maluit, & ſoli deo quem μοῖραν vocat omnia regenda committit; 2 adeo ut hoc vocabulum τύχη in nulla parte Homerici voluminis nominetur. contra Vergilius non ſolum novit & meminit, ſed omnipotentiam quoque eidem tribuit, quam & philoſophi qui eam nominant nihil ſua vi poſſe, ſed decreti ſive providentiæ miniſtram eſſe voluerunt. & in fabulis ſeu in hiſtoriis nonnumquam idem facit. Ægeon apud Homerum auxilio eſt Jovi. hunc contra Jovem armant verſus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello præclara animo manibusque parentem refert; cum apud Homerum Dolon imbellis ſit. nullam commemorationem de Judicio Paridis Homerus admittit. idem vates Ganymedem non ut Junonis pellicem à Jove raptum, ſed Jovialium poculorum miniſtrum in cœlum à diis aſcitum refert, velut θεοπρεπῶς. Vergilius tantam deam, quod cuivis de honeſtis feminæ deforme eſt, velut ſpecie victam 3 Paride judicante

diam Apulei, lib. 5. Mileſ. *Diſſimulanter occipiunt ſciſcitari qualis ei maritus, & unde natalium ſectaçula proveniret.* Nam præter id; ſolens quoque criticorum peccatum, remotior, inquam, à literarum ductu deviatio hæc hactenus in mendo ligat. Quare nec *ſignaculo*, nec tale quid aliud loci languorem tollet, at interpuncta & diviſa leviter vocula, quæ male coalita, exſurget germaniſſimæ lectionis & ſententiæ facies, ita: *Et unde natalium, ſecta cuia proveniret.* Ipſe Apulejus alibi ſæpicule ſimiliter lib. 9. *Nam & ipſe ſemper cum mea conjuge tam concorditer vixi, ut ex ſecta prudentium, eadem nobis ambobus placerent.* Iterum, Floridorum libro, *Enimvero & pueritia apud vos & ſecta licet Athenis Atticis confirmata, tamen hic inchoata.* Denique Burdigalenſi vati, locus, quem jam emaculavimus, quodammodo in mentem fuit. Loquitur de ſe ipſe:

Auſonius genitor nobis, ego nomine eodem
Qui ſum, qua ſecta, ſtirpe, lare & patria. Pont.

2. *Adeo ut hoc vocabulum τύχη in nulla parte Homerici voluminis nominetur*] Johan. Sariſberienſis: *Homerus in illo celeberrimæ perfectionis opere dedignatus eſt noſſe fortunam, adeo quidem ut in nulla parte tanti carminis nominetur.* Et ſtatim; *Maluit enim ſoli Deo, quem Morphan nominat univerſa regenda committere.* Sed ſcribes, μοῖραν. Porro notat in Arcad. Pauſanias reperiſſe ſe tamen in Hymnis Cereris. Tu videbis. *Id.*

3. *Paride judicante doluiſſe.*] Petron. *Ipſe Paris Dearum libidinantium judex.* Judicium vero iſtud ubi habitum obſervavit de urbibus Stephanus: Ἐςὶ δὲ τόπος ἐν τῇ ἴδῃ τρωικῇ ἀλεξανδρεῖα λεγόμενος, ἐν ᾧ φασὶ τὸν πάριν δικάσαι τὰς θεάς. Idem.

dicante doluisse, & propter catamiti pellicatum totam gentem ejus vexasse commemorat. Interdum sic auctorem suum dissimulanter imitatur, ut loci inde descripti solam dispositionem mutet, & faciat velut aliud videri. Homerus ingenti spiritu ex perturbatione terræ ipsum Ditem patrem territum prosilire, & exclamare quodammodo facit.

Δεινὸν δ' ἐβρόντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
Ὑψόθεν. αὐτὰρ ἔνερθε Ποσειδάων ἐτίναξε
Γαῖαν ἀπειρεσίην, ὀρέων τ' αἰπεινὰ κάρηνα.
Πάντες δ' ἐσσείοντο πόδες πολυπιδάκου Ἴδης,
Καὶ κορυφαί· Τρώων τε πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν
Ἔδδεισεν δ' ὑπένερθεν ἄναξ ἐνέρων Ἀϊδωνεύς,
Δείσας δ', ἐκ θρόνου ἆλτο, καὶ ἴαχε μή οἱ ὕπερθε
Γαῖαν ἀναῤῥήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων.
Οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη
Σμερδαλέ' εὐρώεντα, τάτε στυγέουσι θεοί περ.

Hoc Maro non narrationis sed parabolæ loco posuit ut aliud esse videretur;

Non secus ac si qua penitus vi terra dehiscens
Infernas reseret sedes, & regna recludat
Pallida, diis invisa, superque immane barathrum
Cernatur, trepidentque immisso lumine Manes.

Hoc quoque dissimulando surripuit. nam cum ille dixisset deos sine labore vivere, θεοὶ ῥεῖα ζώοντες: hoc idem dixit occultissime;

Di Jovis in tectis casum miserantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus esse labores.

quibus ipsi scilicet carent.

CAP.

CAP. XVII.

Non satis apte Vergilium fecisse initium belli inter Trojanos & Latinos. Inde, quæ ex Apollonio & Pindaro traduxerit: quamque Græcorum cum vocabulis tum inflexione etiam sit delectatus.

QUid Vergilio contulerit Homerus hinc maxime liquet, quod ubi rerum necessitas exegit à Marone dispositionem inchoandi belli quam non habuit Homerus (quippe qui Achillis iram exordium sibi fecerit, quæ decimo demum belli anno contigit) laboravit ad rei novæ partum; cervum fortuito saucium fecit causam tumultus. sed ubi vidit hoc leve nimisque puerile, dolorem auxit agrestium, ut impetus eorum sufficeret ad bellum. Sed nec servos Latini & maxime stabulo regio curantes, atque ideo quid fœderis cum Trojanis Latinus icerit ex muneribus equorum & currus jugalis non ignorantes, bellum generi deum oportebat inferre. quid igitur? deorum maxima deducitur è cœlo, & maxima Furiarum de tartaris adsciscitur: sparguntur angues velut in scena parturientes furorem: regina non solum de penetralibus reverentiæ matronalis educitur, sed & per urbem mediam cogitur facere discursus: nec hoc contenta silvas petit, accitis reliquis matribus in societatem furoris. Bacchatur chorus quondam pudicus, & orgia insana celebrantur. quid plura? Maluissem Maronem & in hac parte apud auctorem suum vel apud quemlibet Græcorum alium, quod sequeretur habuisse. *Alium* non frustra dixi: quia non de unius racemis vindemiam sibi fecit: sed bene in rem suam vertit quicquid ubicumque invenit imitandum: adeo, ut de Argonauticorum quarto, quorum scriptor est Apollonius, librum Æneïdos suæ quartum totum pæne formaverit ad Didonem vel Æneam amatoriam continentiam Medeæ circa Jasonem transferendo.

quod ita elegantius auctore digessit, 1 ut fabula lascivientis Didonis, quam falsam novit universitas, per tot tamen sæcula speciem veritatis obtineat, & ita pro vero per ora omnium volitet, ut pictores fictoresque, & qui figmentis liciorum contextas imitantur effigies, 2 hac materia vel maxime in efficiendis simulacris tamquam unico argumento decoris utantur: nec minus histrionum perpetuis & gestibus & cantibus celebretur. tantum valuit pulchritudo narrandi, ut omnes Phœnissæ castitatis conscii nec ignari manum sibi injecisse reginam, ne pateretur damnum pudoris, conniveant tamen fabulæ; & intra conscientiam veri fidem prementes malint pro vero celebrari, quod pectoribus humanis dulcedo fingentis infudit. Videamus utrum attigerit & Pindarum, quem Flaccus imitationi inaccessum fatetur. & minuta quidem atque rorantia, quæ inde subtraxit, relinquo. unum vero locum, quem tentavit ex integro pene transcribere, volo communicare vobiscum: quia dignus est ut eum velimus altius intueri. Cum Pindari carmen, quod de natura atque flagrantia montis Ætnæ compositum est, æmulari vellet: ejusmodi sententias & verba molitus est, ut Pindaro quoque ipso, qui nimis opima & pingui facundia existimatus est, insolentior hoc quidem in loco tumidiorque sit. atque uti vosmetipsos ejus, quod dico, arbitros faciam,

VT fabula lascivientis Didonis, quam falsam novit universitas per tot jam sæcula] Exstat venustissimum super eadem hac re Ausonii Epigrammatium, quod meruisset vel propter rotunditatem adscribi, nisi molem evitassemus commentationum. Clausula tamen talis est:

Invida cur in me stimulasti Musa Maronem,
Fingeret ut nostræ damna pudicitiæ?
Vos magis Historicis lectores credite de me,
Quam qui furta Deum concubitusque canunt
Falsidici vates: temerant qui carmine verum:
Humanisque Deos assimilant vitiis.

Pont.

2. *Hac re vel maxime in efficiendis simulachris*] Malim, *effigiandis*. Apul. Apologia: *Quid sibi statuæ & imagines variis artibus effigiatæ volunt?* Et quod præcessit: *figmentis liciorum contextas imitantur effigies*, valde suspicor exaratum, *filamentis liciorum*. Arbiter licet in re alia: *Illa de sinu licium protulit varii coloris filis intortum*. Idem.

3. *Atque*

ciam, carmen Pindari quod est super monte Ætna, quantulum mihi est memoriæ, dicam.

Τᾶς ἐρεύγονται μὲν ἀπλά-
του πυρὸς ἁγνόταται
Ἐκ μυχῶν παγαί. ποταμοὶ
Δ' ἀμέραισι μὲν προχέοντι ῥόον καπνοῦ
Αἴθων', ἀλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας
Φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ ἐς βαθεῖ-
αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.
Κεῖνο δ' ἀφαίστοιο κρουνούς, ἑρπετὸν
Δεινοτάτους ἀναπέμ-
πει, τέρας μὲν θαυμάσιον προσιδέ-
σθαι, θαῦμα δὲ καὶ παρεόν-
των ἀκοῦσαι.

Audite nunc Vergilii versus, ut inchoasse eum verius quam perfecisse dicatis:

Portus ab accessu ventorum immotus & ingens
Ipse: sed horrificis juxta tonat Ætna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo & candente favilla;
Attollitque globos flammarum & sidera lambit.
Interdum scopulos avulsaque viscera montis
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo.

In principio Pindarus veritati obsecutus dixit quod res erat quodque illic oculis deprehenditur, interdiu fumare Ætnam, noctu flammigare. Vergilius autem dum in strepitu sonituque verborum conquirendo laboravit utrumque tempus nulla discretione facta confudit. 3 atque ille Græcus qui-

3. *Atque ille Græcus quidem, fontes imitus ignis eructare & fluere*] In Steph. & aliis editionibus corruptissime legitur; *Græcis*, item *imitatus* pro *imitus*, & *angues* pro *ignis*. Sed nos Agellii hæc verba expressimus, quomodo emaculata olim Cl. Lipsio II. Electorum. & respondent ad verbum illis Pindari

dem fontes imitus ignis eructare & fluere amnes fumi & flammarum fulva & tortuosa volumina in plagas maris ferre. quasi quosdam igneos angues, luculente dixit. at hic vester atram nubem turbine piceo & favilla fumante, ῥόον καπνοῦ αἴθωνα, interpretari volens crasse & immodice congessit; globos quoq; flammarum, quod ille κρουνὺς dixerat, duriter posuit & ἀκύρως. hoc vero vel inenarrabile est, quod nubem atram fumare dixit turbine piceo & favilla candente. non enim fumare solent neque atra esse quæ sunt candentia; nisi forte *candente* dixit pervulgate & improprie pro ferventi, non pro relucenti. nam candens scilicet à candore dictum non à calore. Quod autem scopulos eructari & erigi, eosdemque ipsos statim liquefieri & gemere atque glomerari sub auras dixit, hoc nec à Pindaro scriptum nec unquam fando auditum, & omnium quæ monstra dicuntur monstruosissimum est.

Postremo Grajæ linguæ quam se libenter addixerit de crebris

Græcis, Ἐξ πυρὸς ἀγνόταται ἐκ μυχῶν παγαί. Porro *imitus* positum ut *stirpitus*, *medullitus*; Et ita reliquerat quoque Martian. Capella lib. 2. *Postquam igitur illam bibliothecalem copiam nixa imitus virgo diffudit, exhausto pallore confecta.* Nam male quoque vulgo, *imitatus*. Etiam Arnobius sic fortasse legendus lib. 7. *Acdistis blandus adulto comes, & qua solum poterat amans imitus.* Servat enim Romanus codex, *amans minus*. Unde Amplissimum postea Canterum *mimus* restituisse comperio, cui non operose refragor, imo accedo libens: Sed in Romano illo codice postea reperi esse, *qua solum poterat minus*, non *amans minus*, uti halucinanter excudimus, inducti laudatione viri docti. Monendum id fuit; & illud insuper, facillime jam posse constitui illum locum; quomodo & amico nostro Joh. Meursio comperio factum. Ita: *Et qua solum poterat, minus tectis assertationibus*, &c. Sic vicissim illo statim loco, eodem hoc Arnobii libro: *Quem tamen si diceretis cum extraneis habuisse commercium feminis, impia res quidem sed tolerabilis esset maledictionis crimen.* Facilem humanissimi viri assensum mihi spero, si ex vestigiis vetustæ lectionis, *malectionis* quæ seposita, reduxero germanissimam auctoris scripturam & mentem; *maletractationis*. Τὸ *maletractatio* ut *maledictio* unica voce intelligo, nec existimo inusitatum jurisconsultis. Non refugit certe Arnobius. Supra lib. 4. *Et tolerari forsitan maletractatio hæc possit.* Quod isti plane geminum. Alibi iterum commemini usum, sed non occurrit jam locus. Imo est iste libro 4: *Immunes tamen à deorum maletractatione nec sic estis, quia cessatis maleficia vindicare.* Testatur præterea Elmenhorstius in Cod. Ro. esse loco priori *maletractationis*, quemadmodum legendum conjecimus. *Id.*

4. Καὶ

bris quæ usurpat vocabulis æstimate.

dius Ulysses.
spelæa ferarum.
dædala tecta.
Rhodopeiæ arces.
altaque Panchæa.
Atque Getæ, atque Hebrus, & Actias Orithyia. &:
Thyas ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusque vocat clamore Cytheron. &:
Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacanæ. &:
Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellæ. &:
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. &:
Pars pedibus plaudunt choreas. &:
Milesia vellera nymphæ
Carpebant hyali saturo fucata colore. &:
Drymoque Xanthoque Lygeaque Phyllodoceque
Niseque Spioque Thaliaque Cymodoceque. &:
Alcandrumque Haliumque Noëmonaque Prytaninque. &:
Amphion Dircæus in Actæo Aracintho
Et senior Glauci chorus, Inousque Palæmon.

Versus est Parthenii, quo grammatico in Græcis Vergilius usus est:

Γλαύκῳ καὶ νηρεῖ[4] καὶ ἰνώῳ μελικέρτῃ. hic ait
Glauco, & Panopeæ & Inoo Melicertæ. &:
Tritonesque citi. &:
immania cete.

Adeo autem & declinationibus Græcis delectatur ut *Mnesthea* dixerit pro *Mnestheum.* sicut ipse alibi: *Nec fratre Mnestheo.* & pro *Orpheo* dicere maluerit *Orphi* Græce declinando: ut;

Orphi Calliopea, Lino formosus Apollo. &:
Vidimus ô cives Diomeden.

& ta-

4. Καὶ ἰνώῳ μελικέρτῃ] Agellius emendatius εἰναλίῳ lib. 13. c. 25. *Id.* | Καὶ ἰνώῳ μελικέρτῃ] Καὶ εἰναλίῳ est apud Agell. lib. 13. cap. 25. *Meurs.*

& talium nominum accusativus Græcus est in *en* desinens. nam si quis eum putat Latine dixisse Diomedem; sanitas metri in versu desiderabitur. denique omnia carmina sua Græce maluit inscribere; *Bucolica*, *Georgica*, *Æneis*. cujus nominis figuratio a regula Latinitatis aliena est.

CAP. XVIII.

Quæ Vergilius tam occulte à Græcis traduxerit, ut vix unde ducta sint poßit agnosci.

SEd de his hactenus; quorum plura omnibus, aliqua nonnullis Romanorum nota sunt. ad illa venio, quæ de Græcarum litterarum penetralibus eruta nullis cognita sunt, nisi qui Græcam doctrinam diligenter hauserunt. fuit enim hic poëta ut scrupulose & anxie ita dissimulanter & clanculo doctus, ut multa transtulerit, quæ unde translata sint difficile sit cognitu. In exordio Georgicorum posuit hos versus.

Liber & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
1 *Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis.*

Nihil

POculaque inventis Acheloïa miscuit uvis] Propertius:

Ah pereat quicunque meracas repperit uvas,
Corrupitq; bonas nectare primus aquas.

Porro Poëtas Acheloum fabulati præ amoris impenso ardore in amnem sive aquam liquatum, notum vel ex illo ejusdem Propertii:

Num rursus licet Ætoli referas Acheloi
Fluxerit ut magno factus amore liquor.

Sed ut hoc notum: ita hinc denique verba *liquescere* & *liqui* in re amoris reservari non omnibus puto suboluisse, sicuti hec Catulli locum isto fortassis pacto interpolandum in Epigrammatibus:

Non solum meminit, sed quæ multo acrior est res,
Irata est; hoc est, uritur & liquitur.

Nam Vulgatur, *loquitur*. At indubie auxilium tale poscit id Epigrammation, ut arguto epilogo innuat iratam esse, hoc est, non uri solum, sed præ amoris penito illo igne quodammodo liqui. Ita idem alibi,

Lesbia mi dicit semper male, nec tacet unquam
De me; disperēam me nisi Lesbia amat.

Vult enim dicere iram ejus amoris esse notam. Viri vero docti inventum, *coquitur*, ex illo Ennii,

Quæ nunc te coquit & versat sub pectore cura:

vix existimem hanc sive poëtæ mentem plenitus exprimere. Denique Grammaticis, qui solum hoc verbi *liquor* perpetua

Nihil in his versibus grammaticorum cohors discipulis suis amplius tradidit, nisi illud opera Cereris effectum ut homines ab antiquo victu desisterent & frumento pro glandibus uterentur: Liberum vero vitis repertorem præstitisse humano potui vinum, cui aqua admisceretur. Cur autem Acheloum amnem potissimum Vergilius, cum aquam vellet intelligi, nominarit, nemo vel quærit vel omnino subesse aliquid eruditius suspicatur. nos id altius scrutati animadvertimus doctum poëtam, antiquissimorum Græcorum more, sicut docebit auctoritas, elocutum; apud quos proprie in aquæ significationem ponebatur Achelous. neque id frustra. nam causa quoque ejus rei cum cura relata est. Sed priusquam causam proponam, illud antiquo poëta teste monstrabo, hunc morem loquendi pervagatum fuisse ut Acheloum pro quavis aqua dicerent. Aristophanes vetus comicus in comœdia Cocalo sic ait:

Ἠμουν ἄγελον βαρός.
Ἠπειρεν γάρ τοι μ' οἶνος οὐ μιγεὶς πόμα
Ἀχελώῳ.

gravabar, inquit vino, cui aqua non fuisset admixta, id est, mero. Cur autem sic loqui soliti sint Ephorus notissimus scriptor historiarum libro secundo ostendit his verbis:

Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ποταμοῖς οἱ πλησιόχωροι μόνον θύουσιν. τὸν δὲ Ἀχελῷον μόνον πάντας ἀνθρώπους συμβέβηκεν τιμᾶν, καὶ τοῖς κοινοῖς ὀνόμασιν ἀντὶ τῶν ἰδίων τοῦ Ἀχελώου τὴν ἰδίαν ἐπωνυμίαν ἐπὶ τὸ κοινὸν μεταφέροντας. τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὅλως, ὅπερ ἐστὶν κοινὸν ὄνομα, ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐκεί-

νου

petua prioris syllabæ longitate damnarunt quomodo auscultandum? Quasi videlicet *liquidum* in isto Lucretii *Crassaque conveniunt liquidis & liquida crassis*; ideo indifferenter prolatum sit, quod alterum ut illi definiunt à *liquor*, alterum vero à *liqueo* fuerit deductum. Sed demus, quod volunt isti, tamen ex veteri declinatu tuebimur convenientissimam emendationem. Cæcilius apud Varronem, *præ lætitia liquitur animus.* Facit quoque ad rem illud Maronis:

Limus ut hic durescit & hæc ut cera liquescit,
Uno eodemque igni, sic nostro Daphnis amore. Pontan.

νου προσηγορίας Ἀχελῷον καλοῦμεν, τῶν δὲ ἄλλων ὀνομάτων τὰ κοινὰ πολλάκις ἀντὶ τῶν ἰδίων ὀνομάζομεν, τοὺς μὲν Ἀθηναίους, Ἕλληνας, τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους, Πελοποννησίους ἀποκαλοῦντες. τούτου δὲ τοῦ ἀπορήματος οὐδὲν ἔχομεν αἰτιώτατον εἰπεῖν, ἢ τοὺς ἐκ Δωδώνης χρησμούς. σχεδὸν γὰρ ἐφ' ἅπασιν αὐτοῖς προστάττειν ὁ θεὸς εἴωθεν, Ἀχελῴῳ θύειν. ὥστε πολλοὶ νομίζοντες οὐ τὸν ποταμὸν τὸν διὰ τῆς Ἀκαρνανίας ῥέοντα, ἀλλὰ τὸ σύνολον ὕδωρ Ἀχελῷον ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ καλεῖσθαι, ἰλοῦνται τὰς τοῦ θεοῦ προσηγορίας. σημεῖον δὲ ὅτι πρὸς τὸ θεῖον ἀναφέροντες, οὕτω λέγειν εἰώθαμεν. μάλιστα γὰρ τὸ ὕδωρ Ἀχελῷον προσαγορεύομεν ἐν τοῖς ὅρκοις, καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἐν ταῖς θυσίαις ἅπερ πάντα περὶ τοὺς θεούς.

Poteſt ne lucidius oſtendi Acheloum Græcis vetuſtiſſimis pro quacumque aqua dici ſolitum ? unde doctiſſime Vergilius ait vinum Acheloo Liberum patrem miſcuiſſe. ad quam rem, etſi ſatis teſtium eſt, cum Ariſtophanis comici & Ephori hiſtorici verba prodiderimus, tamen ultra progrediemur. Didymus enim grammaticorum facile eruditiſſimus poſita cauſa quam ſuperius Ephorus dixit alteram quoque adjecit his verbis :

Ἄμεινον δὲ ἐκεῖνο λέγειν, ὅτι διὰ τὸ πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατον εἶναι Ἀχελῷον, τιμὴν ἀπονέμοντας αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους πάντα ἁπλῶς τὰ νάματα τῷ ἐκείνου ὀνόματι προσαγορεύειν. ὁ γοῦν Ἀγησίλαος διὰ τῆς πρώτης ἱστορίας δεδήλωκεν ὅτι Ἀχελῷος πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατος. ἔφη γάρ, Ὠκεανὸς δὲ γαμεῖ Τηθύν, ἑαυτοῦ ἀδελφήν. τῶν δὲ γίνονται τρισχίλιοι ποταμοί. Ἀχελῷος δὲ αὐτῶν πρεσβύτατος, καὶ τετίμηται μάλιστα.

Licet abunde iſta ſufficiant ad probationem moris antiqui quo ita loquendi uſus fuit ut Achelous commune omnis

aquæ

aquæ nomen haberetur; tamen his quoque & id Euripidis nobilissimi tragœdiarum scriptoris addetur auctoritas: quam idem Didymus grammaticus in his libris quos τραγῳδουμένης λέξεως scripsit, posuit his verbis: Ἀχελῷον πᾶν ὕδωρ Εὐριπίδης φησὶν ἐν Ὑψιπύλῃ. λέγων γὰρ περὶ ὕδατος ὄντος σφόδρα πόῤῥω τῆς Ἀκαρνανίας, (ἐν ᾗ ἐστὶ ποταμὸς Ἀχελῷος) φησί

Δείξω μὲν Ἀργείοισιν Ἀχελῴου ῥόον.

Sunt in libro septimo illi versus, quibus Hernici populi & eorum nobilissima, ut tunc erat civitas, Anagnia enumerantur,

Quos dives Anagnia pascit,
Quos Amasene pater: non illis omnibus arma,
Nec clypei currusve sonant. pars maxima glandis
Liventis plumbi spargit; pars spicula gestat
Bina manu; fulvosque lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti; vestigia nuda sinistri
Instituere pedis; crudus tegit altera pero.

Hunc morem in Italia fuisse ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bellum, nusquam adhuc quod sciam reperi. sed eam Græcorum nonnullis consuetudinem fuisse locupleti auctore jam palam faciam. in qua quidem re mirari est poëtæ hujus occultissimam diligentiam. qui cum legisset Hernicos, quorum est Anagnia, à Pelasgis oriundos appellatosque ita à Pelasgo quodam duce suo qui Hernicus nominabatur, morem quem de Ætolia legerat Hernicis assignavit, qui sunt vetus colonia Pelasgorum. Et Hernicum quidem hominem Pelasgum ducem Hernicis fuisse Julius Higinus in libro secundo urbium non paucis verbis probat. morem vero Ætolis fuisse uno tantummodo pede calceato in bellum ire ostendit clarissimus scriptor Euripides tragicus: in cujus tragœdia, quæ Meleager inscribitur, nuncius inducitur describens quo quisque habitu fuerit ex ducibus qui ad aprum capiendum convenerant. in eo hi versus sunt;

Τελαμὼν

Τελαμὼν δὲ χρυσοῦν αἰετὸν πέλτης ἔπι
Πρόβλημα θηρός, βότρυσι δ' ἔστεψεν κάρα,
Σαλαμῖνα κοσμῶν πατρίδα τὴν εὐδαίμονα.
Κύπριδος δὲ μίσημ' ἀρκὰς ἀταλάντη κύνας,
Καὶ τόξ' ἔχουσα, πελέκεως δὲ δίστομον
Γένυ, πέπαλ' ἀλλακάταιος. οἱ δὲ θεστίου
Παῖδες τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδός,
Τὸν δ' ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
Ἔχοιεν, ὃς δὴ πᾶσιν αἰτωλοῖς νόμος.

animadvertis diligentissime verba Euripidis à Marone servata? ait enim ille:

τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδός:

& eundem pedem nudum Vergilius quoque dixit;

vestigia nuda sinistri
Instituere pedis.

in qua quidem re, quo vobis studium nostrum magis comprobetur, non reticebimus rem paucissimis notam; reprehensum Euripidem ab Aristotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse contendit: Ætolos enim non lævum pedem habere nudum sed dextrum. quod ne affirmem potius quam probem ipsa Aristotelis verba ponam ex libro quem de poëtis secundo subscripsit. in quo de Euripide loquens sic ait: Τοὺς δὲ θεστίου κόρους τὸν μὲν ἀριστερὸν πόδα φησὶν Εὐριπίδης ἐλθεῖν ἔχοντας ἀνυπόδετον. λέγει γοῦν ὅτι

Τὸ λαιὸν ἴχνος ἦσαν ἀνάρβυλοι ποδός,
Τὸν δ' ἐν πεδίλοις ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
Ἔχοιεν. ὡς δὴ πᾶν τοὐναντίον ἔθος
Τοῖς αἰτωλοῖς.

τὸν μὲν γὰρ ἀριστερὸν ὑποδέδενται, τὸν δὲ δεξιὸν ἀνυποδετοῦσιν. δεῖ γάρ οἶμαι τὸν ἡγούμενον ἔχειν ἐλαφρόν, ἀλλ' οὐ τὸν ἐμμένοντα. Cum hæc ita sint: videtis tamen Vergilium

Euri-

Euripide auctore quam Aristotele uti maluisse. nam ut hæc ignoraverit vir tam anxiè doctus minimè crediderim. jure autem prætulit Euripiden. est enim ingens ei cum Græcarum tragœdiarum scriptoribus familiaritas: quod vel ex præcedentibus licet vel ex his quæ mox dicentur opinari.

CAP. XIX.

De aliis locis quos Vergilius à Græcis sumpsit, quarto & nono Æneïdos.

IN libro quarto in describenda Elisæ morte ait quod ei crinis abscissus esset, his versibus:

Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat orco.

deinde Iris à Junone missa abscidit ei crinem & ad orcum fert. Hanc Vergilius non de nihilo fabulam fingit, [1] sicut vir alias doctissimus, Cornutus existimat, qui adnotationem ejusmodi apposuit his versibus: *Unde hæc historia, ut crinis auferendus sit morientibus, ignoratur. sed assuevit poëtico more aliqua fingere, ut de aureo ramo.* hæc Cornutus. Sed me pudet quod tantus vir Græcarum etiam doctissimus litterarum ignoravit Euripidis nobilissimam fabulam Alcestim. in hac enim fabula in scenam [2] Orcus inducitur gladium gestans, quo crinem abscindat Alcestidis, & sic loquitur;

Ἡ δ᾽ οὖν γυνὴ κάτεισιν εἰς ἅδου δόμους.
Στείχω δ᾽ ἐπ᾽ αὐτὴν, ὡς κατάρξωμαι ξίφει.
Ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν,
Ὅτου τόδ᾽ ἔγχος κρατὸς ἁγνίσει τρίχα.

Proditum est, ut opinor, quem secutus Vergilius fabulam abscinden-

1. *Sicut, vir alias doctissimus, Cornutus existimat*] V. c. auctior: *Sicut Aurelius.* Lego, *S. Annaeus.* Nam id Cornuto prænomen. *Meurs.*

2. *Orcus inducitur*] An rectior lectio quæ ad oram editionum veterum, *Charon?* Evagiat valde Servius: *Traxit hoc,* inquit, *de Alceste Euripidis, qui inducit Mercurium comam secantem quia fata peribat mariti. Mercurium* dicit, quem hic *Orcum* Macrobius. Gloss. χάρων, *Orcus.* Pontan.

abſcindendi crinis induxerit, ἁγνίσαι autem Græce dicunt dis conſecrare; unde poëta veſter ait ex Iridis perſona :

hunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo.

Nunc quia pleraque omnia, quæ ſupra dixi, inſtructa auctoritate tragicorum probavi; id quoque, quod à Sophocle tractum eſt, annotabo. in libro enim quarto Vergilius Eliſſam facit, poſtquam ab Ænea relinquitur, velut ad ſacricolarum ſagarumque carmina & devotiones fugientem; & inter cetera ait ſedandi amoris gratia herbas quæſitas, quæ æneis falcibus ſecarentur. Hæc res nonne quæſtione digna eſt unde Vergilio æneæ falces in mentem venerint? ponam itaque Vergilianos verſus, mox & inde Sophoclis quos Maro æmulatus eſt.

Falcibus & meſſæ ad lunam quæruntur aënis
3 *Pubentes herbæ nigri cum lacte veneni.*

Sopho-

3. *Pubentes herbæ*] Arnobius : *Cur quotidie gemmulas & pubeſcentes herbas adurit atque interficit nocentiſſimum frigus?* Deinde quod ait Macrobius, *in qua Medeam deſcribit maleficas herbas ſecantem*; animadvertendum ejuſmodi herbas veteribus ſeu poëtis, *pallentes* nuncupatas. Maro, Naſo, Arnobius & alii ita poſuerunt. Tibullus hac parte ſollicitatur, illo verſu :

Num te carminibus, num te pallentibus (herbis
Devovit tacito tempore noctis anus?

Pollentibus enim urgeri comperi; ſed minus, ut exiſtimo, cogitate. Ovidius aſpexit, & imitatus eſt:

Nupta quid expectas? non tu pallentibus herbis, (eris.
Non prece nec magico carmine mater

Et ideo forſan, *pallentes herbæ*, quod pallorem imo letum denique concilient : Propertius :

At vos deductæ quibus eſt fallacia lunæ,
Et labor in magicis ſacra piare focis;
En agedum Dominæ mentem convertite noſtræ,
Et facite illa meo palleat ore magis.

Vel quod inferis & defunctis dicatæ. quomodo χοὰς, id eſt, *vinum inferium* interpretatur illuſtris Scaliger. Iterum Propertius : *Senſi ego cum inſidiis pallida vina bibi.* Naſo omne frugum genus à vera ſua & ingenita indole ſive ad corruptionem ſive alio derivatum, *pallere* dixiſſe videtur, in Faſtis :

Interea creſcat ſcabræ rubiginis expers,
Nec vitio cæli palleat ulla ſeges.

Sive denique *pallere* ejuſmodi herbæ intelligentur quaſi lectæ funeſtis & Stygiis locis. Quod blanditur, & firmabitur quodammodo hoc Naſonis :

Omnia tentabo latis medicamina terris,
Et freta, tartareos excutiamque ſinus.

Unde & *umbræ* & *undæ* quoque apud poëtas *pallentes*. Tibullus, *Parcite, pallentes undas quicunque tenetis.* Et Claudianus in Rufinum :

- - - - - ſimulacra coloni
Pallida, defunctaſque videt migrare figuras. Idem.

4. Mecum

Sophoclis autem tragœdia id, de quo quærimus, etiam titulo præfert. inscribitur enim ῥιζοτόμοι: in qua Medeam describit maleficas herbas secantem, sed aversam, ne vi noxii odoris ipsa interficeretur; & succum quidem herbarum in cados æneos refundentem, ipsas autem herbas æneis falcibus exsecantem. Sophoclis versus hi sunt:

Ἡ δ' ἐξοπίσω χερὸς ὄμμα τρέπουσα
Ὀπὸν ἀργινεφῆ στάζοντα τομῆς
Χαλκέοισι κάδοις δέχεται.

& paulo post:

Αἱ δὲ καλυπταὶ κίσται ῥιζῶν κρύπτουσιν τομὰς,
Ἃς ἥδε βοῶσα ἀλαλαζομένη γυμνὴ
Χαλκέοισιν ἦμα δρεπάνοις τομάς.

hæc Sophocles. quo auctore sine dubio Vergilius protulit æneas falces. Omnino autem ad rem divinam pleraque ænea adhiberi solita multa indicio sunt; & in his maximè sacris, quibus delinire aliquos aut devovere aut denique exigere morbos volebant. taceo illud Plautinum cum ait:

4 *Mecum habet patagus, æs, morbus,*

& quod alibi Vergilius:

Curetum sonitus crepitantiaque æra.

5 Sed Carminii curiosissimi & docti verba ponam, qui in libro

4. *Mecum habet patagus, æs, morbus.*] Locus est ex Plauti aliqua comœdia cujus adhuc in quæstione nomen. Referam autem ad Corybantas seu Cybeles sacerdotes. *Patagus* itaque capitum istam conquassationem denotabit, de qua apud Strabonem lib. 10. *Æs* inconditum æris sonitum. Unde poëta: *Nec te progenitum Cybeleïus ære sonoro Lustravit Corybas. Morbus* ipse κορυβαντιασμὸς erit. Obnoxii enim huic malo perpetuis mactabantur insomniis vigiliisque, & solent ut ait Catullus, imaginosum. Plato Critone: ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες τῶ αὐλῶν δοκοῦσιν ἀκούειν. Claudianus etiam allusisse videatur, libro in Rufinum: *Impatiensque sui Morbus*. Festi autem truncata verba, *Patagus, morbus*, omnino huc facere autumo; non, ut divinavit eximius alias Turnebus, vitis morbum intelligi. Eum tamen qui volet videto lib. 16. cap. 22. Adversariorum. *Patagus* forte malum istud est quod vocant hodieque Itali *Petie*. Idem.

5. *Sed Carminii curiosissimi*] Forte *Granii*. Nobilissimus auctor Granius Licinianus Flaccus. *Meurs.*

5. Οιομα

bro de Italia secundo sic ait: *Prius itaque & Tuscos aneo vomere uti, cum conderentur urbes, solitos in Tageticis eorum sacris invenio; & in Sabinis ex are cultros, quibus sacerdotes tonderentur.* Post hæc Carminii verba, longum fiat, si velim percensere, quam multis in locis Græcorum vetustissimi æris sonos tamquam rem validissimam adhibere soliti sunt. sed præsenti operi docuisse nos sufficiat falces æneas Maronis, exemplo Græci auctoris inductas. In libro nono Vergilius posuit hos versus:

Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem & ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie; genitor quem miserat Arcens
Eductum matris luco Symetia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.

quis hic Palicus deus vel potius qui dii Palici (nam duo sunt) apud nullum penitus auctorem Latinum quod sciam reperi. sed de Græcorum penitissimis litteris hanc historiam eruit Maro. nam primum ut Symetus fluvius, cujus in his versibus meminit, in Sicilia est; ita & dii Palici in Sicilia coluntur; quos primum omnium Æschylus tragicus vir utique Siculus in litteras dedit. interpretationem quoque nominis eorum, quam Græci ἐτυμολογίαν vocant, expressit versibus suis. sed, priusquam versus Æschyli ponam, paucis explananda est historia Palicorum. In Sicilia Symetus fluvius est. juxta hunc Nympha Thalia compressu Jovis gravida, metu Junonis optavit ut sibi terra dehisceret. factum est. sed ubi venit tempus maturitatis infantum, quos alvo illa gestaverat, reclusa terra est, & duo infantes de alvo Thaliæ progressi emerserunt; appellatique sunt Palici ἀπὸ τοῦ πάλιν ἱκέσθαι; quoniam prius in terram mersi, denuo inde reversi sunt. nec longe inde lacus breves sunt, sed immensum profundi, aquarum scaturigine semper ebullientes, quos incolæ crateras vocant, & nomine dellos appellant; fratresque eos Palicorum æstimant: & habentur in cultu maximo;

sens

præcipueque circa exigendum juxta eos jusjurandum præsens & efficax numen ostenditur. nam, cum furti negati vel ejuscemodi rei fides quæritur, & jusjurandum à suspecto petitur, uterque ab omni contagione mundi ad crateras accedunt, accepto prius fidejussore à persona quæ juratura est, de solvendo eo quod peteretur, si addixisset eventus. illic invocato loci numine testatum faciebat esse jurator, de quo juraret. quod si fideliter faceret; discedebat illæsus: si vero subesset jurijurando mala conscientia; mox in lacu amittebat vitam falsus jurator. Hæc res ita religionem fratrum commendabat, ut crateræ quidem implacabiles, Palici autem placabiles vocarentur. Nec sine divinatione est Palicorum templum. nam, cum Siciliam sterilis annus arefecisset, divino Palicorum responso admoniti Siculi heroi cuidam certum sacrificium celebraverunt: & revertit ubertas. qua gratia Siculi omne genus frugum congesserunt in aram Palicorum. ex qua ubertate ara ipsa pinguis vocata est. Hæc est omnis historia, quæ de Palicis eorumque fratribus in Græcis tantummodo litteris invenitur, quas Maro non minus quam Latinas hausit. Sed hæc quæ diximus auctoritatibus approbanda sunt. Æschyli tragœdia est, quæ inscribitur Ætna. in hac cum de Palicis loqueretur sic ait:

Τί δῆθεν αὐτοῖς [5] ὄνομα τίθενται βροτοί;
Σεμνοὺς παλικοὺς Ζεὺς ἐφίεται καλεῖν,
Ἦ καὶ παλικῶν εὐλόγως μένει φάτις,
Πάλιν γὰρ ἵκουσ' ἐκ σκότους τόδ' ἐς φάος.

hæc Æschylus. Callias autem in septima historia de rebus Siculis ita scribit: Ἡ δὲ ἐρύκη τῆς μὲν Γελώας ὅσον ἐνενήκοντα στάδια διέστηκεν. ἐπιεικῶς δὲ χερρός ἐστιν τό τ' ὄρος καὶ τὸ παλαιὸν σικελῶν γεγενημένη πόλις, ὑφ' ἧς καὶ τοὺς Δείλ-

5. Ὄνομα τίθενται] MS. Thuanæus, quemadmodum ex fœdis paternis disco, habet θήσονται, quod verius puto, ut cui magis conveniat, quod respondetur sequenti versu. Gronov.

δέλλους καλουμένους εἶναι συμβέβηκεν. οὗτοι δὲ κρατῆρες δύο εἰσὶν, οὓς ἀδελφοὺς τῶν παλικῶν οἱ σικελιῶται νομίζουσιν. τὰς δὲ ἀναφορὰς τῶν πομφολύγων παραπλησίας βραζούσαις ἔχουσιν. hactenus Callias. Polemon vero, in libro qui inscribitur περὶ τῶν ἐν σικελίᾳ θαυμαζομένων ποταμῶν, sic ait: οἱ δὲ παλικοὶ προσαγορευόμενοι παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις, αὐτόχθονες θεοὶ νομίζονται. ὑπάρχουσιν δὲ τούτων ἀδελφοὶ κρατῆρες χαμαίζηλοι. προσιέναι δὲ ἁγνεύοντας χρὴ πρὸς αὐτοὺς ἀπό τε παντὸς ἄγους καὶ συνουσίας, [6] ἔν τε καινῶν ἐνδυμάτων. φέρεται δὲ ἀπ᾽ αὐτῶν ὀσμὴ βαρεῖα θείου καὶ τοῖς πλησίον ἱσταμένοις καρηβαρησιν ἐμποιοῦσα δεινήν. τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ θολερὸν αὐτῶν, καὶ τὴν χρόαν ὁμοιότατον χαμαιρύπῳ λευκῷ. φέρεται δὲ κολπούμενόν τε καὶ παφλάζον, οἷαί εἰσιν αἱ δῖναι τῶν ζεόντων ἀναβολάδην ὑδάτων. φασὶν δ᾽ εἶναι καὶ τὸ βάθος ἀπέραντον τῶν κρατήρων τούτων, ὥστε καὶ βοῦς εἰσπεσόντας ἠφανίσθαι καὶ ζεῦγος ὀρικὸν ἐλαυνόμενον, ἔτι δὲ φορβάδας ἐναλλομένας. ὅρκος δέ ἐστιν τοῖς σικελιώταις μέγιστος καθηραμένων τῶν προσκληθέντων. οἱ δὲ ὁρκωταὶ γραμμάτιον ἔχοντες ἀγορεύουσιν τοῖς ὁρκουμένοις περὶ ὧν ἀπαιτήσουσι τὸν ὅρκον. ὁ δὲ ὁρκούμενος θαλλὸν κραδαίνων, ἐστεμμένος, ἄζωστος καὶ μονοχίτων, ἐφαπτόμενος τοῦ κρατῆρος ἐξ ὑποβολῆς διέξεισι τὸν ὅρκον. καὶ ἂν μὲν ἐμπεδῶσιν τοὺς ῥηθέντας ὅρκους, ἀσινὴς ἄπεισιν οἴκαδε· παραβάτης δὲ γενόμενος τῶν θεῶν ἐμποδὼν τελευτᾷ. τούτων δὲ γινομένων ἐγγυητὰς ὑπισχνοῦνται καταστήσειν τοῖς ἱερεῦσιν, ἐάν τι νεαρὸν γένηται, κάθαρσιν ὀφλισκάνουσιν τοὺς περιγινομένους. περὶ δὲ τὸν τόπον τοῦτον ᾤκησαν παλικεινοὶ

6. Ἐν τε καινῶν ἐνδυμάτων] ἔτι τε καὶ τινων ἐδεσμάτων. Sic Thuanæus, quod plane sequor. *Idem*.

Carche-

τοὶ πόλιν ἐπώνυμον τούτων τῶν δαιμόνων παλικηνήν. hæc Polemon. Sed & Xenagoras in tertia historia sua de loci divinatione ita scribit: Καὶ οἱ σικελοὶ τῆς γῆς ἀφορούσης ἔθυσαν τινὶ ἥρωϊ προσταχθὲν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν παλίκων χρησμῷ, καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς εὐφορίας πολλοῖς δώροις τὸν βωμὸν τῶν παλίκων ἐνέπλησαν. Absoluta est æstimo & auctoribus idoneis asserta explanatio Vergiliani loci; quem litteratores nostri nec obscurum putant, contenti vel ipsi scire vel insinuare discipulis Palicum dei esse cujusdam nomen. quid sit autem deus iste vel unde sit dictus tam nesciunt quam scire nolunt; quia nec ubi quærant suspicantur quasi Græcæ lectionis expertes.

Cap. XX.

De Gargaris & Mysia, ex primo Georgicon.

NEc illos versus relinquemus intactos, qui sunt in primo Georgicon:

Humida solstitia atque hiemes orate serenas,
Agricolæ: hiberno lætissima pulvere farra,
Lætus ager; nullo tantum se Mysia cultu
Jactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.

sensus hic cum videatur obscurior pauloque perplexius quam poetæ hujus mos est pronuntiatus, tamen habet in se animadvertendam quæstionem ex Græca antiquitate venientem; quæ sint ista Gargara quæ Vergilius esse voluit fertilitatis exemplar. Gargara hæc igitur sunt in Mysia, quæ est Hellesponti provincia. sed significatio nominis & loci duplex est. nam & cacumen montis Idæ & oppidum sub eodem monte hoc nomine vocantur. Homerus significationem cacuminis ita ponit:

Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα, μητέρα θηρῶν
Γάργαρον.

hic Gargarum pro excelsissimo montis loco accipi convenire & ipse sensus indicium facit. nam de Jove loquitur. sed & alibi eodem Homero teste manifestius exprimitur:

Ως ὁ μὲν ἀτρέμας εὗδε πατὴρ ἀνὰ Γαργάρῳ ἄκρῳ.

& Epicharmus vetustissimus poëta in fabula, quæ inscribitur, *Troës*, ita posuit:

Ζεὺς ἄναξ ναίων Γάργαρ' ἀγάννιφα.

ex his liquido claret Gargara cacumen Idæ montis appellitari. pro oppido autem Gargara qui dixerint enumerabo. Ephorus notissimus historiarum scriptor in libro quinto sic ait:

Μετὰ δὲ τὴν Ἄσσον ἐστὶ Γάργαρα πλησίον πόλις.

nec Ephorus solus, sed etiam Phileas vetus scriptor in eo libro qui inscribitur Asia, ita meminit; Μετὰ Ἄσσον πόλις ἐστὶν ὄνομα Γάργαρα. ταύτης ἔχεται Ἀντανδρος.

Arati etiam liber fertur elegion: in quo de Diotimo quodam poëta sic ait;

Αἰάζω Διότιμον, ὃς ἐν πέτρῃσι κάθηται,
Γαργαρέων παισὶν βῆτα καὶ ἄλφα λέγων.

ex his versibus etiam civium nomen innotuit, quia Gargares vocantur. Cum igitur constet Gargara nunc pro montis cacumine, nunc pro oppido sub eodem monte posito accipienda: Vergilius non de summo monte sed de oppido loquitur. cur tamen Gargara posuerit ut locum frugum feracem requiramus. & omnem quidem illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, scilicet ob humorem soli. unde & Vergilius in supradictis versibus cum dixisset,

Humida solstitia,

intulit:

Nullo tantum se Mysia cultu - - Jactat.

atque diceret: Omnis regio quæ opportunos habuerit humores æquiparabit fecunditates arvorum Mysiæ. sed Homerus cum ait;

Ἴδην

Ἴδλω δ᾽ ἱκανεν πολυπίδακα,

humidum designat subjacentem monti agrum. nam πολυπίδακα significat fontibus abundantem. unde hæc Gargara tanta frugum copia erant, ut, qui magnum cujusque rei numerum vellet exprimere, pro multitudine immensa Gargara nominaret. testis Alcæus: qui in Cælo tragœdia sic ait;

Ἐτύγχανον μὲν ἀγρόθεν πλέςυς φέρων
Εἰς τὴν ἑορτὴν ὅσον οἶον εἴκοσι.
Ὁρῶ δ᾽ ἄνωθεν γάργαρ᾽ ἀνθρώπων κύκλῳ.

Gargara, ut videtis, manifeste posuit pro multitudine. nec aliter Aristomenes ἐν μύθοις,

Ἔνδον γὰρ ἡμῖν ἐστὶν ἀνδρῶν γάργαρα.

Aristophanes autem comicus composito nomine ex arena & Gargaris innumerabilem, ut ejus lepos est, numerum conatur exprimere. in fabula enim Acharnensium ait,

Ἂδ᾽ ὠδυνήθην, ψαμμοκοσιογάργαρα.

ψαμμοκόσια autem seorsum pro multis Varro sæpe in Menippeis suis posuit. sed Aristophanes adjecit *Gargara*; ad significationem numerositatis innumeræ. est ergo secundum hæc sensus horum versuum talis. Cum ea sit anni temperies ut hiems serena sit, solstitium vero imbricum: fructus optime proveniunt. hæc autem adeo agris necessaria sunt, ut sine his nec illi natura fecundissimi Mysiæ agri responsuri sint opinioni fertilitatis, quæ de his habetur. addit Mysiæ nominatim Gargara: quod ea urbs posita in imis radicibus Idæ montis defluentibus inde humoribus irrigetur; possitque videri solstitiales imbres non magnopere desiderare. Hoc in loco ad fidem sensui faciendam quod uliginosa sint non sola Gargara pro vicinia montis sed & universæ Mysiæ arva, adhiberi potest testis Æschylus:

Ἰὼ καΐκου Μύσιαί τ᾽ ἐπιρροαί.

Quid de Græcis in hoc loco traxerit diximus. addemus præterea hoc jucunditatis gratia, & ut liqueat Vergilium vestrum undique veterum sibi ornamenta traxisse, unde hoc dixerit;

Hiberno latissima pulvere farra.

in libro enim vetustissimorum carminum, qui ante omnia quæ à Latinis scripta sunt compositus ferebatur, invenitur hoc rusticum vetus canticum: *Hiberno pulvere, verno luto, grandia farra Camille metes.*

CAP. XXI.

De poculorum generibus.

NOmina poculorum Vergilius plerumque Græca ponit, ut carchesia, ut cymbia, ut cantharos, ut scyphos. de carchesiis ita:

Cape Mæonii carchesia Bacchi:
Oceano libemus ait;

& alibi:

Hic duo rite mero libans carchesia Baccho.

de cymbiis:

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

de cantharo:

Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.

de scyphis:

Et sacer implevit dextram scyphus.

Ea autem cujus figuræ sint quisve eorum fecerit mentionem nemo quærit, contenti scire cujuscemodi esse pocula. & scyphos quidem cantharosque consueta vulgi nomina ferendum si transeant; sed de carchesiis cymbiisque quæ apud Latinos haud scio an unquam reperias, apud Græcos autem sunt rarissima, non video cur non cogantur inquirere quid sibi nova & peregrina nomina velint. est autem carchesium poculum Græcis tantummodo notum. meminit ejus

ejus Pherecydes in libris historiarum; aitque Jovem Alcmenæ precium concubitus carchesium aureum dono dedisse. sed Plautus insuetum nomen reliquit; aitque in fabula Amphitryone pateram datam: cum longe utriusque poculi figura diversa sit. patera enim, ut & ipsum nomen indicio est, planum ac patens est. [1] carchesium vero procerum & circa mediam partem compressum, [2] ansatum mediocriter, ansis à summo ad infimum pertinentibus. Asclepiades autem vir inter Græcos apprime doctus ac diligens, carchesia à navali re existimat dicta. ait enim navalis veli partem inferiorem πτέρναν vocari; at circa mediam ferme partem τράχηλον dici; summam vero partem carchesium nominari, & inde diffundi in utrumque veli latus ea quæ cornua vocantur. Nec solus Asclepiades meminit hujus poculi; sed & alii illustres poëtæ: ut Sappho quæ ait;

Κοινῇ δ' ἄρα πάντες καρχήσι' εἶχον, καὶ ἔλειβον.
Ἀρήσαντο δὲ πάμπαν ἐσθλὰ τῷ γαμβρῷ.

Κρατῖνος ἐν Διονυσαλεξάνδρῳ.

3 Στολὴν δὲ δὴ τίνα εἶχεν; τοῦτό μοι φράσον. Θύρσον,

C*Archesium vero procerum, & circa mediam partem compressum, ansatum mediocriter*] Casaubonus ad Athenæum lib. II. cap. 7. legit transpositione tali: *compressum mediocriter, ansatum*. Pontan.

2. *Ansatum mediocriter, ansis à summo ad imum pertingentibus*] Carchesium nobis adumbrat Macrobius: At quomodo pote ansatum id esse mediocriter, ubi ansæ, ut ipse ait, à summo ad infimum demerserint? Ego quantum ex his & Calixeni quoque Rhodii verbis quæ ex Athenæo, ut puto, Macrobius hic transtulit, conjecto: fuit hoc poculum, ut Græca verba sunt, ἱκανῶς ἐπίμηκες, & ideo compressum quidem circa meditullium sed protuberans leviter. Quod Macrobius, uti opinio mea est, signate Latinitati reddiderat scripseratque: *ancatum mediocriter*, nisi aliter fuisset visum exscriptoribus. *Ancatum* autem ab *ancus* formatum est. Festus: *Ancus appellatur qui aduncum habet brachium, ut exporrigi non possit*. Glossæ: *ancus*, λοξός. *Idem*.

3. Στολὴν δὲ δὴ τίνα] Cratino hunc versum restitui ex eodem codice suppeditantibus iisdem scedis, & epistola amicissimi mei Theodori Ryquii, cui Musarum honoris gratia cum maxime peregrinanti ex animo opto, ut quicquid incipiet, feliciter & ultra ipsius votum procedat. In MS. erat ΤΟΥΔΟΜΟΙΦΡΑΣΟΝ, pro quo id, quod edidi, ad marginem scripserat pater, nec video melius. In Sapphûs carmine idem codex ΚΗΝΟΙ pro κοινῇ. forte est

Θύρσον, κερκωτὸν, ποικίλον καρχήσιον.

Sophocles in fabula, quæ inscribitur, Tyro:

Προστῆναι μέσην τράπεζαν ἀμφὶ σιτία τε καὶ καρχήσια.

Hæc de carchesiis ignoratis Latinitati & à sola Græcia celebratis. sed nec *cymbia* in nostro sermone reperies. est enim à Græcorum paucis relatum. Philemon notissimus comicus in Fasmate ait:

Ἐπεὶ δ᾽ ἡ ῥόδη κυμβίον ἀκράτου
Κατασείσασ᾽ εἶχεν ὑμῖν ἄνω.

Anaxandrides etiam comicus in fabula Ἀγροίκοις:

Μεγάλ᾽ ἴσως κυμβία προπινόμενα
Καὶ μετ᾽ ἀκράτου ἐκπάκωσεν ὑμᾶς.

Meminit ejus & Demosthenes in oratione quæ est in Midiam: Ἐπ᾽ ἀστράβης δ᾽ ὀχούμενος ἐξ [4] Ἀργύρας τῆς Εὐβοίας, χλανίδας δὲ καὶ κυμβία ἔχων, ὧν ἐπελαμβάνοντο οἱ πεντηκοστολόγοι. Cymbia autem hæc, ut ipsius nominis figura indicat, diminutive à cymba dicta: quod & apud Græcos & apud nos ab illis trahentes navigii genus est. ac sane animadverti ego apud Græcos multa poculorum genera à re navali cognominata; ut carchesia supra docui, ut hæc *cymbia* pocula procera ac navibus similia. Meminit hujus poculi Eratosthenes vir longe doctissimus in epistola ad Hagetorem Lacedæmonium his verbis: Κρατῆρα γὰρ ἵστασαν τοῖς θεοῖς, οὐκ ἀργύρεον, οὐδὲ λιθοκόλλητον, ἀλλὰ τῆς Κωλιάδος. τοῦτον δ᾽ ὁσάκις ἐπιπληρώσαιεν, ἀποσπείσαντες τοῖς θεοῖς ἐκ τῆς φιάλης, ᾠνοχόουν ἐφεξῆς βάπτοντες τῷ κυμβίῳ. fuerunt qui *cymbium* à *cissybio* per syncopam dictum existimarent. Cissybii autem, ut de Homero taceam

κεῖνοι; & ἴσχον. Etiam versus Cratini in ultima editione male distinctus erat. *Gronov.*

4. Ἀργύρας τῆς Εὐβοίας]. Male Stœriana Ἀργύρας Εὐβοίας. Ineptius cum Stephano Pontanus. Ἀργύρας καὶ ἐξ Εὐβοίας. Recte solus Camerarius. *Gronov.*

taceam qui hoc poculum Cyclopi ab Ulysse datum memorat, multi faciunt mentionem: voluntque nonnulli proprie *cissybium* ligneum esse poculum ex edera, id est, κισσοῦ. & Nicander quidem Colophonius in primo Ætolicon sic ait: Ἐν τῇ ἱερᾷ ποίμνῃ τοῦ Διδυμαίου Διὸς κισσοῦ σπονδοποιέονται πετάλοισιν. ὅθεν τὰ ἀρχαῖα ἐκπώματα κισσύβια φωνέαται. sed & Callimachus meminit hujus poculi.

> Καὶ γὰρ ὁ Θρηϊκίην μὲν ἀπηνήνατο χανδὸν ἄμυστιν
> Σωροποτεῖν, ὀλίγῳ δ' ἥδετο κισσυβίῳ.

Qui autem cissybium ex edera factum poculum οἱονεὶ κισσινὸν dici arbitrantur, Euripidis auctoritate niti videntur: qui in Andromeda sic ait;

> Πᾶς δὲ ποιμένων ἔρρει λεώς.
> Ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφον,
> Πόνων ἀναψυκτῆρ', ὁ δ' ἀμπέλου γάνος.

hæc de cymbio. Sequitur ut, quando cantharum & poculi & navigii genus esse supra diximus, probetur exemplis. & pro poculo quidem nota res est vel ex ipso Vergilio, qui aptissime proprium Liberi patris poculum assignat Sileno. sed id, ut supra polliciti sumus, etiam pro navigio poni solitum debemus ostendere. Menander in Nauclero:

> Ἧκε λιπὼν Αἰγαῖον ἁλμυρὸν βάθος
> Θεόφιλος ἡμῖν ὦ Στράτων, ὡς ἐς καλὸν
> Τὸν υἱὸν εὐτυχοῦντα καὶ σεσωσμένον.
> Πρῶτος δ' ἐγώ σοι τόν δ' ἐχρυσοῦν κάνθαρον.
> Ποῖον; τὸ πλοῖον, οὐδέ μ' οἶσθα σ' ἄθλιε.

& sacer implevit dextram scyphus.

scyphus Herculis poculum est, ita ut Liberi patris cantharus: Herculem vero fictores veteres non sine causa cum poculo fecerunt, & nonnumquam casabundum & ebrium: non solum quod is heros bibax fuisse perhibetur; sed etiam

quod antiqua historia est Herculem poculo tanquam navigio ventis immensa maria transisse. Sed de utraque re pauca ex Græcis antiquitatibus dicam. & multibibum heroa istum fuisse, ut taceam quæ vulgo nota sunt, illud non obscurum argumentum est, quod Ephippus in Busiride inducit Herculem sic loquentem:

Οὐκ οἶσθα μ' ὄντα, πρὸς θεῶν, Τιρύνθιον
Ἀργεῖον; οἳ μεθύοντες ἀεὶ τὰς μάχας
Πάσας μάχονται. τριχαρεῦν φεύγουσ' ἀεί.

Est etiam historia non adeo notissima nationem quandam hominum fuisse prope Heracleam ab Hercule constitutam Cylicranorum composito nomine ἀπὸ τῆς κύλικος. quod poculi genus nos una littera immutata calicem dicimus. poculo autem Herculem vectum ad Ἐρύθειαν Hispaniæ insulam navigasse, & Panyasis egregius scriptor Græcorum dicit, & Pherecydes auctor est: quorum verba subdere supersedi, quia propiora sunt fabulæ quam historiæ. Ego tamen arbitror non poculo Herculem maria transvectum sed navigio cui scypho nomen fuit; ita ut supra cantharum & carchesium & à cymbis derivata cymbia, omnia hæc asseruimus esse navigiorum vocabula.

CAP. XXII.

De aliis quibusdam locis Vergilii.

NOmina quoque Vergilius nonnunquam ex antiquissimis Græcorum historiis mutuatur. scitis apud illum unam ex comitibus Dianæ Opin vocari. quod nomen vulgo fortasse temere impositum vel etiam fictum putatur ab ignorantibus, ingeniosum poëtam cognomen, quod à veteribus Græcis scriptoribus ipsi Dianæ fuerat impositum, comiti ejus assignare voluisse. sed Vergilius sic ait:

Velocem interea superis in sedibus Opin

Unam ex virginibus sociis sacraque caterva
Compellabat, & has tristis Latonia voces
Ore dabat.

& infra:

At Triviæ custos jamdudum in montibus Opis.

Opin, inquit, comitem & sociam Dianæ. Sed audite unde Vergilius hoc nomen acceperit; qui, ut dixi, quod epitheton ipsiusce legerat, sociæ ejus imposuit. Alexander Ætolus poëta egregius in libro, qui inscribitur Musæ, refert quanto studio populus Ephesius dedicato templo Dianæ curaverit præmiis propositis ut qui tunc erant poëtæ ingeniosissimi in deam carmina diversa componerent. in his versibus Opis non comes Dianæ sed Diana ipsa vocata est. loquitur autem, uti dixi, de populo Ephesio:

Αλ' ὄγε πευθόμενος πάγχυ Γεραικοῖσι μελέσθαι
Τιμόθεον κιθάρης ἴδμονα καὶ μελέων,
Υἱὸν Θερσάνδροιο τὸν ἤνεσεν ἀνέρα σίγλων
Χρυσείων ἱερὴν δήποτε χιλιάδα.
Ὑμνῆσαι ταχέων Ὦπιν βλήτειραν ὀϊστῶν.
[1] Ἡ δ' ἐπὶ Κεγχρειῶν τίμιον οἶκον ἔχει.

& mox:

Μηδὲ θεῆς προλίπῃ Λητωΐδος ἄκλεα ἔργα.

Apparuit, ni fallor, Opin Dianam dictam, & Vergilium de nimia doctrina hoc nomen in ejus comitem transtulisse.

Ex-

Ἡ δ' ἐπὶ Κεγχρειῶν &c.] Hunc cum sequente versiculo primi producimus ex iisdem chartis, nulla mutatione, nisi quod in MS. erat ἔκον pro οἶκον. In antecedentibus autem pro τὸν ἤνεσεν Salmasius ad Solinum legebat ποτ' ἤνεσεν. Sed adhæreo MS. & vulgatis. Pro πρίν ποτε idem voluit τῶν τότε. Verum est δή ποτε, quod ex MS. huc reponere sustinui. Sic omnia illustria. Suspicari tamen licet pro σιγλῶν scribendum σίκλων qui statereѕ sunt. Quemadmodum Chærilus quoque ob singulos versus simile nomisma accepit. Imo forte media sic corrigenda: τὸν ἤνεσεν ἀνέρα σίκλων χρυσείων ἱερῇ δή ποτε χιλιάδι. *Gronovius.*

2. Inge-

Excessere omnis adytis arisque relictis

Di.

Hoc unde Vergilius dixerit nullus inquirit. sed constat illum de Euripide traxisse; qui in fabula Troadibus inducit Apollinem, cum Troja capienda esset, ista dicentem:

Εγὼ δὲ (νικῶμαι γὰρ Ἀργείας θεοῦ
Ηρας, Ἀθάνας θ', αἳ συνεξεῖλον Φρύγας)
Λείπω τὸ κλεινὸν Ιλιον, βωμούς τ' ἐμούς·
Ερημία γὰρ πόλιν ὅταν λάβῃ κακή,
Νοσεῖ τὰ τῶν θεῶν, οὐδὲ τιμᾶσθαι θέλει.

qui versus docent unde Vergilius usurpaverit discessisse deos à civitate jam capta. nec hoc sine auctoritate Græcæ vetustatis est quod ait;

Ipsa Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem.

Euripides enim inducit Minervam ventos contrarios Græcorum classi à Neptuno petentem, dicentemque debere illum facere quod Jupiter fecerit, à quo in Græcos fulmen acceperit. Apud Vergilium Pan niveo lanæ munere lunam illexisse perhibetur,

In nemora alta vocans,

Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est.

& reliqua. in hoc loco Valerius Probus vir perfectissimus notat nescire se hanc historiam sive fabulam quo referat auctore. quod tantum virum fugisse miror. nam Nicander hujus est auctor historiæ, poëta, quem Didymus grammaticorum omnium quique sint quique fuerint instructissimus fabulosum vocat. quod sciens Vergilius adjecit,

si credere dignum est.

adeo se fabuloso usum fatetur auctore. in tertio libro cursim legitur; neque unde translatum sit quæritur:

Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo

Prædixit, &c.

in talibus locis grammatici excusantes imperitiam suam inventio-

ventiones has 2 ingenio magis quam doctrinæ Maronis assignant; nec dicunt eum ab aliis mutuatum ne nominare cogantur auctores. sed affirmo doctissimum vatem etiam in hoc Æschylum eminentissimum tragœdiarum scriptorem secutum: qui in fabula, quæ Latina lingua Sacerdotes inscribitur, sic ait;

Στέλλειν ὅπως τάχιστα. ταῦτα γὰρ πατὴρ
Ζεὺς ἐγκαθίει Λοξίᾳ θεσπίσματα.

& alibi,

Πατρὸς προφήτης ἐστὶ Λοξίας Διός.

3 Ecquid clarum factum est inde sumpsisse Vergilium, quod Apollo ea vaticinetur, quæ sibi Jupiter fatur? probatum ne vobis est Vergilium ut ab eo intelligi non potest qui sonum Latinæ vocis ignorat, ita nec ab eo posse, qui Græcam non hauserit extrema satietate doctrinam? nam si fastidium facere non timerem, ingentia poteram volumina de his, quæ à penitissima Græcorum doctrina transtulisset, implere. sed ad fidem rei propositæ relata sufficient.

2. *Ingenio magis quam doctrinæ Maronis*] Utrumque desideravit in eo Caligulæ livor. Exstat apud Tranquillum: *Sed & Virgilii & Titi Livii scripta & imagines, paulum abfuit quin ex omnibus bibliothecis amoverit: quorum alterum ut nullius ingenii, minimæque doctrinæ, alterum, ut verbosum in historia negligentemque carpebat*. Pontan.

3. *Ecquid clarum factum*] Sic MS. Leidensis, Beroaldina, Stoeriana, Vesaliensis, Camerarii &, ut reor, omnes ad Stephanũ, qui pro libidine solitâ fecit *Et quid*, sequutusque eum Isaacius in duabus recensionibus, pessime & sine causa. Quare nos reponendam putavimus veterem lectionem, accedente præsertim monitu nobilis & politissimi viri Thomæ Stanleii in notis ad Æschylum. *Gronov*.

AURE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inlustris SATURNALIORUM

LIBER SEXTUS.

CAP. I.

Quos vel ex dimidio sui, vel solidos etiam versus ab antiquis Latinis poëtis sit mutuatus Vergilius.

HIc Prætextatus, Mirum, inquit, in modum digessit Eustathius quæ de Græca antiquitate carmini suo Vergilius inseruit. sed meminimus viros inter omnes nostra ætate longe doctissimos Furium Cæcinamque Albinos promisisse se proditutos quid idem Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit. quod nunc ut fiat tempus admonet. cumque omnibus idem placeret: tum Furius Albinus; Etsi vereor ne, dum ostendere cupio quantum Vergilius noster ex antiquiorum lectione profecerit, & quos ex omnibus flores vel quæ in carminis sui decorem [1] ex diversis ornamenta libaverit, occasionem reprehendendi vel imperitis vel malignis ministrem exprobranti-

EX *diversis ornamenta libaverit*] Optimus ille Anglicanus non, *libaverit*, sed, *levaverit*, & animo meo germanissime. Vult enim dicere Macrobius, subtraxisse plena manu. Dixerat libro ante; *Virgilium nostrum undique veterum sibi ornamenta traxisse*. Nunc facile, uti puto, innotescet apud Arbitrum dictio sub finem: *Unde plani autem, unde levatores viverent nisi*. Ubi vir doctus in nuperis ad eum scriptorem Notis seu collectaneis admonuit sibi nusquam lectum vocabulum, *levatores*, quod ego non absone ex superiori mente fures interpreter, sive, ut ipse Petronius alibi dixit, *Nocturnos*, qui pallia & talia lucrifacere satagunt. *Plani* autem eodem Arbitri loco, idem erit quod voluit Glossarium vetus: *Stlatarius*, πλάνος. Ita enim corrigo Glossarium, nam editur inepte, *Silatarius*. Docuit me grammaticus priscus & probus Caper: qui tamen *Stlataria* scribit non *stlatarius*, & forte utrumque rectum. Verba sunt:

brantibus tanto viro alieni uſurpationem; nec conſiderantibus hunc eſſe fructum legendi, æmulari ea quæ in aliis probes, & quæ maxime inter aliorum dicta mireris in aliquem uſum tuum opportuna derivatione convertere; quod & noſtri tam inter ſe quam à Græcis & Græcorum excellentes inter ſe ſæpe fecerunt. &, ut de alienigenis taceam, poſſem pluribus edocere quantum ſe mutuo compilarint bibliothecæ veteris auctores. quod tamen opportune alias, ſi volentibus vobis erit, probabo. Unum nunc exemplum proferam, quod ad probanda quæ aſſero pæne ſufficiet. Afranius enim togatarum ſcriptor, in ea togata quæ Compitalia inſcribitur, non inverecunde reſpondens arguentibus quod plura ſumpſiſſet à Menandro, Fateor, inquit, ſumpſi, non ab illo ſolo modo ſed ut quiſque habuit quod conveniret mihi, quodque me non poſſe melius facere credidi, etiam à Latino. Quod ſi hæc ſocietas & rerum communio poëtis ſcriptoribuſque omnibus inter ſe exercenda conceſſa eſt; quis fraudi Vergilio vortat, ſi ad excolendum ſe quædam ab antiquioribus mutuatus ſit? cui etiam gratia habenda eſt quod nonnulla ab illis in opus ſuum, quod æterno manſurum eſt, transferendo fecit ne omnino memoria veterum deleretur: quos, ſicut præſens ſenſus oſtendit, 2 non ſolum neglectui verum etiam riſui habere jam cœpimus. denique & judicio transferendi & modo imitandi conſecutus eſt, 3 ut quod apud illum legerimus alienum, aut aliud eſſe malimus, aut melius hic quam ubi natum eſt, ſonare miremur. Dicam itaque primum quos ab aliis traxit vel ex dimidio ſui verſus vel

ſunt: *Stlataris ſine è litera ſcribendum*, à *ſtlata rate piratica*. Unde iterum in Gloſſario pro *ſlatia* faciendum, *ſtlata*; πειρατικοῦ σκάφους εἶδος. *Pontan.*

2. *Non ſolum neglectui*] MS. & editio Veneta, quæ MS. vicem eſt, habent *lectui*. Forte editores non adverterunt *non ſolum* hîc dici ἀντὶ non ſolum non. Etiam ſubſtantivum non potuit illis placere, tanquam novum & inauditum. Sic tamen & Statius. *Gronov.*

3. *Ut quod apud illum legerimus alienum, aut aliud eſſe malimus, aut melius hic.*] Placet priſca lectio: *aut illius eſſe malimus*, ſententia diſerte vera. *Pontan.*

4. Nam

vel pæne solidos. post hoc locos integros cum parva quadam mutatione translatos, sensusve ita transcriptos ut unde essent eluceret, immutatos alios ut tamen origo eorum non ignoraretur. post hæc quædam de his, quæ ab Homero sumpta sunt, ostendam non ipsum ab Homero tulisse, sed prius alios inde sumpsisse, & hunc ab illis quos sine dubio legerat transtulisse.

Vertitur interea cœlum, & ruit oceano nox.

Ennius in libro sexto.

Vertitur interea cœlum cum ingentibus signis.
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Ennius in primo:

Qui cœlum versat stellis fulgentibus aptum.

& in tertio:

Cœlum prospexit stellis fulgentibus aptum.

& in decimo:

Hinc nox processit stellis ardentibus apta.
Conciliumque vocat divûm pater atque hominum rex.

Ennius in sexto:

Tum cum corde suo divûm pater atque hominum rex
Effatur.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt.

Ennius in primo:

Est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant.
Tuque ô Tybri tuo genitor cum flumine sancto.

Ennius in primo;

Teque pater Tiberine tuo cum flumine sancto.
Accipe daque fidem. sunt nobis fortia bello
Pectora.

Ennius in primo;

Accipe daque fidem fœdusque feri bene firmum.
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Ennius in primo:

Cum superum lumen nox intempesta teneret.

Tu

Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolves.

Ennius in primo:

Non pol homo quisquam faciet impune animatus
Hoc niſi tu; [4] *nam mi calido das ſanguine pœnas.*

- - - - Vergilius, *Concurrunt undique telis*
Indomiti agricolæ.

Ennius in teſtio:

[5] *Poſtquam defeßi ſunt; ſtant & ſpargere ſeſe*
Haſtis; anſatis concurrunt undique telis.

Summa nituntur opum vi.

Ennius in quarto:

Romani ſcalis ſumma nituntur opum vi.

& in ſextodecimo:

Reges per regnum ſtatuaſque ſepulcbraque quærunt;
Ædificant nomen; ſumma nituntur opum vi.
Et mecum ingentes oras evolvite belli.

Ennius in ſexto:

Quis potis ingentes oras evolvere belli?
Nequa meis dictis eſto mora. Iuppiter hac ſtat.

Ennius in ſeptimo:

Non ſemper veſtra evertit. nunc Iuppiter hac ſtat.
Invadunt urbem ſomno vinoque ſepultam.

Ennius in octavo:

Nunc hoſtes vino domiti ſomnoque ſepulti.
Tollitur in cœlum clamor; cunctique Latini.

Ennius in ſeptimodecimo;

Tollitur in cœlum [6] *clamor exortus utriſque.*

Quadri-

4. *Nam mi calido das ſanguine pœnas*] In orâ Scriveriani codicis erat *dabi ſanguine*, more Enniano. præcedit enim *faciet*. Idem.

5. *Poſtquam defeſſi ſunt; ſtant & ſpargere ſeſe Haſtis.*] Conjectabam: *Poſtquam defeßi ſunt ſtando, & ſpargere.* Et aptei ta applicabitur ſtatim, *anſatis concurrunt undique telis.* Blanditur tamen magis quod admonuit poſtea Scriverius, *defeſſi ſunt ſtantes ſpargere.* Idem.

6. *Clamor exortus utriſque*] Malim, *utrimque.* Idem Ennius in decimoquarto: *Horreſcit telis exercitus aſper utrimque.* Nec editum aliter Cl. Merulæ. *Idem*

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Ennius in sexto:

Explorant Numidæ. totam quatit ungula terram.

idem in octavo:

Consequitur, summo sonitu quatit ungula terram.

idem in septimodecimo:

It eques, & plausu cava concutit ungula terram.

Unus qui nobis cunctando restituit rem.

Ennius in duodecimo:

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Corruit in vulnus. sonitum super arma dedere.

Ennius in sextodecimo:

Concidit, & sonitum simul insuper arma dederunt.

Et jam prima novo spargebat lumine terras.

Lucretius in secundo:

Cum primum aurora respergit lumine terras.

Flammarum longos à tergo involvere tractus.

Lucretius in secundo:

Nonne vides longos flammarum ducere tractus?

Ingeminant abruptis nubibus ignes.

Lucretius in secundo:

Nunc hinc, nunc illinc abruptis nubibus ignes.

Belli simulacra ciebant.

Lucretius in secundo:

Componunt, complent; belli simulacra cientur.

simulacraque luce carentum.

Lucretius in quarto;

Cum sæpe figuras

Contuitur mirans, simulacraque luce carentum.

Asper acerba tuens retro redit.

Lucretius in quinto:

Asper, acerba tuens, immani corpore serpens.

Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Furius in primo annali:

Interea oceani linquens aurora cubile.
Quod genus hoc hominum, quave hunc tam barbara morem?

Furius in ſexto:

Quod genus hoc hominum Saturno ſancte create?
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur.

Furius in decimo:

Rumoreſque ſerunt varios, & multa requirunt.
Nomine quemque vocans, reficitque ad prœlia pulſos.

Furius in undecimo:

Nomine quemque ciet; dictorum tempus adeſſe
Commemorat.

deinde infra:

Confirmat dictis, ſimul atque exſuſcitat acres
Ad bellandum animos, reficitque ad prœlia mentes.
Dicite Pierides, non omnia poſſumus omnes.

Lucilius in quinto;

Major erat natu. non omnia poſſumus omnes.
Diverſi circumſpiciunt. hoc acrior idem.

7 Pacuvius in Medea:

Diverſi circumſpicimus, 8 horror percipit.
Ergo iter inceptum peragunt rumore ſecundo.

Suevius

7. *Pacuvius in Medea*] Monet margo Scriverii, legendum *Medo*. Idem.

8. *Horror percipit*] Adumbravit Plautus Menæchmis: *Quid ceſſas dare potionis aliquid, prius quam percipit inſania?* Ad quem locum exigunt quoque illum, Sticho:

D. *At ego perii cui medullam laſsitudo perbibit.*
P. *Quid ego cui miſero medullam ventris percepit fames?*

Cl. tamen Lipſio placuit, *perrepit*. Meo judicio loci illius germana lectio & mens nondum viſa Criticis, & abeſſet ambitio, dicerem viſam mihi. Lego: *Cui miſero medullam ventris peredit fames.* Captavit manifeſto ἀντίθετον Plautus in *perbibit*, & *peredit*, quomodo Curculione feſtive ex illis ipſis vocibus regiones finxit à milite ſubjugatas *peredeſiam* & *perbibeſiam*. Hinc Feſtus: *Plautus peredeſiam & peribibeſiam commentus eſt cum notare voluit cupiditatem edendi & bibendi.* Itaque à fame peredi ventris medullam apte & argute reſponſum exiſtimo à Comico paraſito. Catullus alluſit: *Ignes interiorem edunt medullam.* Et Maro: *Eſt mollis flamma medullas.* Et 12. Æneid. *Nec te tantus edat tacitam dolor.* Idem.

Suevius in libro quinto:

9 Redeunt referunt petita rumore secundo.
Numquam hodie effugies, veniam quocunque vocaris.

Nævius in equo Trojano;

Numquam hodie effugies, quin mea manu moriare.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Imposuit; fixit leges precio atque refixit.

10 Varius de morte:

Vendidit hic Latium populis, agrosque viritim
Eripuit; fixit leges precio atque refixit.
Ut gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.

Varius de morte:

11 Incubet & Tyriis, atque ex solido bibat auro.
Talia sæcla suis dixerunt currite fusis.

Catullus:

Currite ducenti subtemine currite fusi.
Felix heu nimium felix, si litora tantum
Numquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.

Catullus:

Iuppiter omnipotens utinam non tempore primo
Gnosia Cecropiæ tetigissent litora puppes.
magna ossa lacertosque
Extulit.

Lucilius

9. *Redeunt referunt petita*] Vel ob versus legem legendum *referuntque*, & ita Camerarii liber. *Idem.*

10. *Varius de morte*] Lucanus panegyrico ad Pisonem:

Mæcenas Tragico quatientem pulpita gestu
Evexit Varium. Idem.

11. *Incubet & Tyriis*] Vestimenta intelligit quæ cubitoria priscis dicta. Petronius: *Vestimenta mea cubitoria perdidit, Tyria, sine dubio.* Quo tamen loco quid est, *Tyria sine dubio?* Putem ego laborare lectionem, pictumque antiquitus, *elubie*. Unde factum *dubio*, cum deberet, *eluvie*. *Tyria* ergo, *sine elubie*, sunt vestimenta pura nec sordidata. De sordidatis Festus & alii. Lucilius illo versu: *Hæc vestimentis maculosis aspicis ipse.* Glaudianus autem cubitorias similiter vestes Tyrias intellexit in Fescenninis. Ait:

At Vestes Tyrio sanguine fulgidas
Alter virgineus nobilitet cruor.

Sed an Claudiani illo versu honeste satis dictum: *alter virgineus cruor?* Malim ego: *Alte virgineus nobilitet cruor.* Et nisi fallor in mentem habuit illud Poëtæ; *Virgineumque alte bibat acta cruorem.* Idem.

12. Magna

Lucilius in septimodecimo:

12 magna ossa lacertique
Apparent homini.

Placidam per membra quietem
Irrigat.

Furius in primo;

Mitemque rigat per pectora somnum.

& Lucretius in quarto;

Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem
Irrigat.

camposque liquentes.

Lucretius in sexto simile de mari.

Et liquidam molem, camposque natantes.

Et geminos duo fulmina belli
Scipiadas.

Lucretius in tertio:

Scipiades belli fulmen Karthaginis horror.

& ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.

Lucretius in secundo,

Fœdo pertorquent ora sapore.

Morte obita quales fama est volitare figuras.

Lucretius in primo:

Cernere uti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.

hinc est & illud Vergilii:

Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa.

Ora modis attollens pallida miris.

Lucretius in primo.

Sed quædam simulacra modis pallentia miris.
Tum gelidus toto manabat corpore sudor.

Ennius

12. *Magna ossa lacertique Apparent homini*] Herculem sentit Lucilius; & extat Priapeis: *Phœbus comosus, Hercules lacertosus.* Monuit me literis Franciscus Dousa, legere se ad Lucilium, *hominis*. Idem.

13. Flo

Ennius in ſextodecimo:

Tunc tumido manat ex omni corpore ſudor.
Labitur uncta vadis abies.

Ennius in quartodecimo:

Labitur uncta carina; volat ſuper impetus undas.
Ac ferreus ingruit imber.

Ennius in octavo:

Haſtati ſpargunt haſtas, fit ferreus imber.
Apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit.

Ennius in ſextodecimo.

Tamen induvolans ſecum abſtulit haſta
Inſigne.
Pulverulentus eques furit: omnes arma requirunt.

Ennius in ſexto:

Balantum pecudes quatit. omnes arma requirunt.
Nec viſu facilis, nec dictu affabilis ulli.

Accius in Philoctete;

Quem neque tueri contra nec affari queas.
Aut ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut leto inſigni.

Accius in armorum judicio:

Nam tropæum ferre me à forti viro pulchrum eſt.
Si autem vincar; vinci à tali nullum eſt probrum.
nec ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit; vanum etiam mendacemque improba finget.

Accius in Telepho:

Nam ſi à me regnum fortuna atque opes.
Eripere quivit, at virtutem non quiit.
Diſce puer virtutem ex me, verumque laborem;
Fortunam ex aliis.

Accius

Accius in armorum judicio;

13 *Virtuti is par, dispar fortunis patris.*
Iamjam nec maxima Iuno
Nec Saturnius hæc oculis pater adspicit æquis.

Accius in Antigona:

Jamjam neque dii regunt,
Neque profecto deûm summus rex omnibus curat.
Num capti potuere capi? num incensa cremavit
Troja viros?

Ennius in undecimo cum de Pergamis loqueretur:

Quæ neque Dardaniis campis potuere perire,
Nec cum capta capi, nec cum combusta cremari.
Multi præterea, quos fama obscura recondit.

Ennius in Alexandro:

Multi alii adventant, paupertas quorum obscurat nomina.
Audentes fortuna juvat.

Ennius in septimo.

Fortibus est fortuna viris data.
recoquunt patrios fornacibus enses;
Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.

Lucretius in quinto:

Inde minutatim processit ferreus ensis;
Versaque in obscœnum species est falcis aëna.
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina.

Lucretius in quinto:

Ad sedare sitim fluvii fontesque vocabant.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua carpit.

Lu-

13. *Virtuti is par, dispar fortunis patris*] Rescribo: *Virtute sis par, dispar fortunis patri.* Clarum ex Maronianâ imitatione: *Disce puer virtutem ex me verumque laborem: Fortunam ex aliis.* Et addo Lucam Fruterium in Verisimilium olim libris idem incurrisse. quod dissimulasse & rei & ingeniosissimi capitis causa piaculum censui. *Idem.*

Lucretius in quinto:

Quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placabat pectora donum.

CAP. II.

Quos locos, aut integros, aut paucis admodum immutatis, ex antiquis Latinis scriptoribus Vergilius transtulerit: quosque ita mutaverit ut origo tamen eorum facile deprehendatur.

POst versus ab aliis vel ex integro vel ex parte translatos, vel quædam immutando verba tanquam fuco alio tinctos, nunc locos locis componere sedet animo, ut, unde formati sint, quasi de speculo cognoscas.

Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
Raptat amor. juvat ire jugis, qua nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo.

Lucretius in primo:

Nec me animi fallit quam sint obscura; sed acri
Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,
Et simul incussit suavem mi in pectus amorem
Musarum; quo nunc instinctus mente vigenti,
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo.

Accipite & alterum locum Maronis illi, unde traxerat, comparandum, ut eundem colorem ac pæne similem sonum loci utriusque reperias.

Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus undam;
Nec varios inhiant pulchra testudine postes.

& mox:

At secura quies & nescia fallere vita
Dives opum variarum, at latis otia fundis,

Spelun-

Speluncæ, vivique lacus; at frigida tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni,
Non absunt illic. saltus ac lustra ferarum,
Et patiens operum exiguoque assueta juventus.

Lucretius in libro secundo:

Si non aurea sunt juvenum simulachra per ædes
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
Nec domus argento fulgens auroque renidens,
Nec citharam reboant laqueata aurataque Templa;
Cum tamen inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ rivum sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucunde corpora curant,
Præsertim cum tempestas arridet, & anni
Tempora conspergunt viridantes floribus herbas.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata movere animum, non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis.

Lucretius in secundo:

Nec teneræ salices atque herbæ rore virentes
Fluminaque ulla queunt summis labentia ripis
Oblectare animum, subitamque avertere curam.

Ipsius vero pestilentiæ, quæ est in tertio Georgicorum, color totus & lineamenta pæne omnia tracta sunt de descriptione pestilentiæ, quæ est in sexto Lucretii. nam Vergiliana incipit:

Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoque autumni incanduit æstu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.
Hæc ratio quondam morborum & mortifer æstus
Finibus in Cecropis funestos reddidit agros,
Vastavitque vias; exhausit civibus urbem.

Sed quatenus totum locum utriusque ponere satis longum est;

est; excerpam aliqua; ex quibus similitudo geminæ descriptionis appareat. Vergilius ait:

Tum vero ardentes oculi atque attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu gravis; imaque longo
Ilia singultu tendunt. it naribus ater
Sanguis; & oppressas fauces premit aspera lingua.

Principio caput incensum fervore gerebant
Et duplices oculos suffusa luce rubentes:
Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
Sanguine; & ulceribus vocis via sæpta coibat;
Atque animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu.

Hæc ante exitium primis dant signa diebus.

& quæ darent supra retulit idem.

demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & attactu tractanti dura resistit.

Multaque præterea mortis tunc signa dabantur:
Perturbata animi mens in mærore metuque,
Triste supercilium, furiosus vultus & acer,
Sollicitæ porro plenæque sonoribus aures,
Creber spiritus aut ingens, raroque coortus,
Sudorisque madens per collum splendidus humor,
Tenuia sputa, minuta, croci contacta cruore,
Salsaque per fauces raucas vix edita tussis.

Vergilius ait:

Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos. ea visa salus morientibus una;
1 *Mox erat hoc ipsum exitio.*

Lucretius ait:

Nec

Mox erat hoc ipsum exitio] Non differam hac occasione Plautini loci medelam Captivis, Scen. *Nunc illud est*. Vulgatur: *(mihi Neque exilium est, neque adeo spes quæ Hunc aspellat metum.* Sed scriptum vidi, *Neque exilium exitio est*. Quod fere dictum quomodo vulgo, *nec salus saluti*, & talia. *Pontan.*

2. *Quid*

Nec ratio remedî communis certa dabatur.
Nam quod aliis dederat vitalis aëris auras
Volvere in ore licere & cœli templa tueri;
Hoc aliis erat exitio, letumque parabat.

Vergilius ait;

Præterea nec mutari jam pabula refert;
Quæsitaque nocent artes; cessere magistri.

Lucretius ait:

Nec requies erat ulla mali, defessa jacebant
Corpora, mussabat tacito medicina timore.

Vergilius ait;

Ipsis est aër avibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.

Lucretius ait:

Nec tamen omnino temere illis sedibus ullæ
Comparebat avis; nec tristia sæcla ferarum
Exibant silvis; languebant pleraque morbo,
Et moriebantur.

Nonne vobis videntur membra hujus descriptionis ex uno fonte manasse? Sed rursus locos alios comparemus.

Gaudent perfusi sanguine fratrum.
Exilioque domos & dulcia limina mutant.

Lucretius in tertio:

Sanguine civili rem conflant, divitiasque
Conduplicant avidi; cædem cæde accumulantes;
Crudeles gaudent in tristi funere fratris.
Multa dies variusque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius, multos alterna revisens
Lusit & in solido rursus fortuna locavit.

Ennius in octavo:

Multa dies in bello conficit unus;
Et rursus multa fortunæ forte recumbunt.
Haud quaquam quemquam semper fortuna secuta est.
O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci

Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atque omnes metuentem expendere causas.

Accius in Antigona.

Quanto magis te istiusmodi esse intelligo,
Tanto, Antigona, magis me par est tibi
Consulere & parcere.
O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrum.
& reliqua.

Ennius in Alexandro:

O lux Trojæ germane Hector,
2 *Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?*
Aut qui te sic respectantibus tractavere nobis?
Frena Pelethronii Lapythæ gyrosque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Varius de morte:

Quem non ille sinit lentæ moderator habenæ,
Qua velit ire; sed angusto prius ore coërcens
Insultare docet campis, fingitque morando.
Ecl. VIII *Talis amor Daphnin; qualis cum fessa juvencum*
Per nemora atque altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum, viridi procumbit in ulva
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti.

Varius de morte:

Ceu canis umbrosam lustrans Gortynia vallem,
Si veteris potuit cervæ comprendere lustra,
Sævit in absentem, & circum vestigia lustrans
Æthera per nitidum tenues sectatur odores.
Non amnes illam medii, non ardua tardant;
Perdita nec seræ meminit decedere nocti.
Nec te tua funera mater
Produxi, pressive oculos, aut vulnera lavi.

Ennius

2. *Quid ita cum tuo*] Ennii hunc versum ita rescribebat Scriverianì libri ora: *Quid ita te contuo*, &c. *Idem.*

3. *Ennius*

3 Ennius in Ctesiphonte:

Neque terram injicere, neque cruenta
Convestire mihi corpora licuit,
Neque miseræ lavere lacbrymæ salsum sanguinem.
Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque animæque marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis; ut his exordia primis
Omnia & ipse tener mundi concreverit orbis.
Tum durare solum & discludere Nerea Ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
Jamque novum terræ stupeant lucescere solem.

Lucretius in quinto; ubi de confusione orbis ante hunc statum loquitur:

His neque tum solis rota cerni lumine claro
Altivolans poterat; neque magni sidera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, nec aër,
Nec similis nostris rebus res ulla videri.
Sed nova tempestas quædam molesque coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere, paresque
Cum paribus jungi res, & discludere mundum,
Membraque dividere, & magnas disponere partes.

& infra:

Hoc est à terris magnum secernere cœlum,
Et seorsum mare uti secreto humore pateret,
Seorsus item puri secretique ætheris ignes.

& infra:

Omnia enim magis hæc ex levibus atque rotundis.
Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.

Ennius in Alexandro:

Nam maximo saltu superavit
Gravidus armatis equus,

Qui

3. *Ennius in Ctesiphonte*] Faciendum, *in Cresiphonte*. Et monuit in Ennianis reliquiis ille Italiæ nuper columen Hieronymus Columna. *Idem.*

4. *Consistere*

- - - Qui suo partu ardua perdat
Pergama.
Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Insit. eo dicente deum domus alta silescit;
Et tremefacta solo tellus; silet arduus æther.
Tum venti posuere. premit placida æquora pontus.

Ennius in Scipione:

Mundus cœli vastus constitit silentio,
Et Neptunus sævus undis asperis pausam dedit.
Sol equis iter repressit ungulis volantibus:
4 *Consistere amnes perennes, arbores vento vacant.*
Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum.
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæque trabes: cuneis & fissile robur
Scinditur. advolvunt ingentes montibus ornos.

Ennius in sexto:

Incedunt arbusta per alta, securibus cædunt,
Percellunt magnas quercus: exciditur ilex:
Fraxinus frangitur, atque abies consternitur alta:
Pinus proceras pervertunt. omne sonabat
Arbustum fremitu silvai frondosai.
Diversi magno ceu quondam turbine venti
Confligunt, zephyrusque, notusque, & lætus Eois
Eurus equis.

Ennius in septimodecimo:

Concurrunt, veluti venti cum spiritus austri
Imbricitor aquiloque suo cum flamine contra
Indu mari magnos fluctus extollere certant.
Nec tamen, hæc cum sint hominumque boumque labores
Versando terram experti, nihil improbus anser.

Lucretius in quinto:

Sed tamen interdum magno quæsita labore,

Cum

4. *Consistere*] *Constitere* Vossius pag. 15. de Hist. Lat. *Idem.*

Hunc

Cum jam per terras frondent atque omnia florent.
Aut nimiis torrens fervoribus athereus sol,
Aut subiti perimunt imbres gelidaque pruina,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.

Sunt alii loci plurimorum versuum, quos Maro in opus suum cum paucorum immutatione verborum à veteribus transtulit. & quia longum est universos versus ex utroque transcribere, libros veteres notabo; ut qui volet illic legendo æqualitatem locorum conferendo miretur. In principio Æneïdos tempestas describitur, & Venus apud Jovem queritur de periculis filii, & Jupiter eam de futurorum prosperitate solatur. hic locus totus sumptus à Nævio est ex primo libro belli Punici. illic enim æque Venus Trojanis tempestate laborantibus cum Jove queritur: & sequuntur verba Jovis filiam consolantis spe futurorum. item de Pandaro & Bitia aperientibus portas, locus acceptus est ex libro quintodecimo Ennii; qui induxit Histros duos in obsidione erupisse portam, & stragem de obsidente hoste fecisse. Nec Tullio compilando, dummodo undique ornamenta sibi conferret, abstinuit.

O fama ingens, ingentior armis
Vir Trojane.

nempe hoc ait: Æneam famam suam factis fortibus supergressum, cum plerumque fama sit major rebus. sensus hic in Catone Ciceronis est his verbis: *Contingebat in eo, quod plerisque contra solet, ut majora omnia re quam fama viderentur: id quod non sæpe evenit, ut exspectatio cognitione, aures ab oculis vincerentur.* item,

Proximus huic longo sed proximus intervallo.

Cicero in Bruto: *Duobus igitur summis Crasso & Antonio L. Philippus proximus accedebat, sed longo intervallo, tamen proximus.*

CAP.

CAP. III.

Quos locos primum alii ex Homero transtulerint, inde Vergilius operi suo asciverit.

SUnt quædam apud Vergilium, quæ ab Homero creditur transtulisse: sed ea docebo à nostris auctoribus sumpta; qui priores hæc ab Homero in carmina sua transtulerant. quod quidem summus Homericæ laudis cumulus est, quod, cum ita à plurimis adversus eum vigilatum sit, coactæque omnium vires manum contra fecerint,

Ille velut pelagi rupes immota resistit.

Homerus de Ajacis forti pugna ait:

Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε· βιάζετο γὰρ βελέεσσιν.
Δάμνα μὶν Ζηνός τε νόος καὶ Τρῶες ἀγαυοὶ,
Βάλλοντες. δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ
Πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε. βάλλετο δ' αἰεὶ
Κὰπ φάλαρ' εὐποίηθ'. ὁ δ' ἀριστερὸν ὦμον ἔκαμνεν,
Ἔμπεδον αἰὲν ἔχων σάκος αἰόλον, οὐδὲ δύναντο
Ἀμφ' αὐτῷ πελεμίξαι, ἐρείδοντες βελέεσσιν
Αἰεὶ δ' ἀργαλέῳ ἔχετ' ἄσθματι. κὰδ δέ οἱ ἱδρὼς
Πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺς ἔρρεεν, οὐδὲ πῃ εἶχεν
Ἀμπνεῦσαι, πάντῃ δὲ κακὸν κακῷ ἐστήρικτο.

[1] Hunc locum Ennius in duodecimo [2] ad pugnam Cœlii tribuni his versibus transfert;

Undique conveniunt velut imber tela tribuno;
Configunt parmam; tinnit hastilibus umbo
Ærato sonitu galea: sed nec pote quisquam
Undique nitendo corpus discerpere ferro.

Semper

HVnc locum Ennius in duodecimo ad pugnam Cælii tribuni] C. Ælii substituit ex historia Merula. item *decimoseptimo* vicem *duodecimo*. Causas habes ad Fragmenta ipsa. *Pontan.*

2. *Ad pugnam Cælii tribuni*] Merula legit: *C. Ælii*. Idem.

3. Semper

3 *Semper abundantes hastas frangitque quatitque.*
Totum sudor habet corpus; multumque laborat:
Nec respirandi fit copia. prapete ferro
Histri tela manu jacientes sollicitabant.

hinc Vergilius eundem locum de incluso Turno gratia elegantiore composuit:

Ergo nec clypeo juvenis subsistere tantum,
Nec dextra valet; objectis sic undique telis
Obruitur. strepit assiduo cava tempora circum
Tinnitu galea; & saxis solida ara fatiscunt:
Discussaque juba capiti; nec sufficit umbo
Ictibus. ingeminant hastis & Troës & ipse
Fulmineus Mnestheus. tum toto corpore sudor
Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
Fulmen agit, fessos quatit ager anhelitus artus.

Homerus ait:

Ασπὶς ἂρ ἀσπίδ᾽ ἔρειδε κόρις κόρυν, ἀνέρα δ᾽ ἀνήρ.

Furius in quarto annali:

Pressatur pede pes, mucro mucrone, viro vir.

hinc Vergilius ait:

Haret pede pes, densusque viro vir.

Homeri est:

Οὐδ᾽ εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ᾽ εἶεν.

Hunc secutus Hostius poëta in libro secundo belli Histrici ait: *non si mihi lingua*
Centum atque ora sient totidem, vocesque liquata.

hinc

3. *Semper abundantes hastas frangitque quatitque*] Displicet hic, *abundantes hastas*. Velim, *obundantes*. Metaphoram enim à re navali seu littoribus monstrant vel illa: *frangitque quatitque*. Papinius: *Interiore sinu frangentia littora curvat Tanarus.* Ubi addit interpres vetus Lutatius: *Frangentia, quia in littoribus solent fluctus frangi.* Et ipse Virgilius sic videtur legisse. Nam ubi exprimere voluit, dixit: *Objectis sic undique telis Obruitur.* Nec absimile est quod Maro Arcades inundare armis fecit Æneid. 12. *Hic densi rursus inundant Troës Agylinique & pictis Arcades armis.* Hæc exaraveram cum reperio, laudante Cl. Merula, placuisse Castricomio, *adundantes hastas*. Sed illud fortius est. *Pontan.*

hinc Vergilius ait:

Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum.

Homerica descriptio est equi fugientis, in hæc verba:

Ὡς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
Δεσμὸν ἀπορρήξας θείῃ πεδίοιο κροαίνων,
Εἰωθὼς λούεσθαι ἐϋρρεῖος ποταμοῖο,
Κυδιόων, ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Ὤμοις αΐσσονται. ὁ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθὼς,
Ῥίμφα ἑ γοῦνα φέρει μετά τ' ἤθεα καὶ νομὸν ἵππων.

Ennius hinc traxit:

Et tum sicut equus qui de præsepibus fartus
Vincla suis magnis animis abrupit, & inde
Fert sese campi per cærula lætaque prata
Celso pectore, sæpe jubam quassat simul altam,
Spiritus ex anima calida spumas agit albas.

Vergilius;

Qualis ubi abruptis fugit præsepia vinclis. &c.

Nemo ex hoc viles putet veteres poëtas, quod versus eorum scabri nobis videntur. ille enim stylus Enniani sæculi auribus solus placebat: & diu laboravit ætas secuta, ut magis huic molliori filo acquiesceretur. Sed ulterius non moror Cæcinam quin & ipse prodat, quæ meminit Maronem ex antiquitate transtulisse.

CAP. IV.

De vocabulis Latinis, Græcis, barbarisque, quibus Vergilius primus usus esse videri possit, quum tamen ante & veteres iisdem usi sint.

TUm Cæcina: In versibus vel in locis quantum sibi Maro ex antiquitate quæsiverit, Furius ut memor & veteris & novæ auctorum copiæ disseruit. ego conabor ostendere hunc studiosissimum vatem & de singulis verbis veterum aptissime judicasse, & inseruisse electa operi suo verba,

verba, quæ nobis nova videri facit incuria vetustatis, ut ecce, *addita*, pro, *inimica & infesta*, qui non æstimet poëtam arbitrio suo novum verbum sibi voluisse fabricari? sed non ita est. nam, quod ait,

nec Teucris addita Juno
Vsquam aberit;

Id est, adfixa & per hoc infesta: hoc jam dixerat Lucilius in libro quartodecimo his versibus:

1 *Si mihi non prætor siet additus, atque agitet me:*
Non male sic ille, ut dico, me extenderat unus.
Mane salutantum 2 *totis vomit ædibus undam.*

pulchre, *vomit undam* & antique. nam Ennius ait:

& Tiberis flumen vomit in mare salsum.

unde & nunc *vomitoria* in spectaculis dicimus, unde homines glomeratim ingredientes in sedilia se fundunt. *Agmen* pro *actu & ductu* quodam ponere non inelegans est, ut:

Leni fluit agmine Tibris.

imo & antiquum est. Ennius enim quinto ait:

Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

Quod ait;

Crepitantibus urere flammis;

non novum usurpavit verbum, sed prior Lucretius in sexto posuit:

Nec res ulla magis quam Phœbi Delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Tum ferreus hastis
Horret ager.

horret, mire se habet. Sed & Ennius in quartodecimo,

Horrescit telis exercitus asper utrimque,

& in

SI *mihi non prætor siet additus*] *Si mihi nunc*, ex monitu Nobiliss. juvenis Francis. Douzæ; & statim *extenderet* pro *extenderat*. (Cicero ad Atticum lib. 3. Epist. 8. *Itaque cum meus me mæror quotidianus lacerat, tum vero hæc addita cura vix mihi vitam reliquam facit.* Statius: *Et quamvis gravior mortalibus addita cura*) Pontan.

2. *Totis vomit ædibus undam*] Allusit Juvenalis Sat. 4. *Ante tamen veniet: nobis properantibus obstat Vnda prior.* Id.

3. Splendes

& in Erechtheo:

Arma arrigant: horrescunt tela.

Et in Scipione:

Sparsis hastis longis campus ³ splendet & horret.

Sed & ante omnes Homerus:

Ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσιν
Μακρῇς, ἃς εἶχον ταμεσίχροας.

Splendet tremulo sub lumine pontus.

tremulum lumen de imagine rei ipsius expressum est. sed prior Ennius in Menalippe:

Lumine sic tremulo terra, & cava cærula candent,

& Lucretius in sexto:

Præterea solis radiis jactatur aquai
Humor, & in lucem tremulo rarescit ab æstu.

Hic candida populus antro
Imminet, & lenta texunt umbracula vites.

Sunt qui æstiment hoc verbum, *umbracula*, Vergilio auctore compositum, cum Varro rerum divinarum libro decimo dixerit: *Nonnullis magistratibus in oppido id genus umbraculi concessum.* Et Cicero in quinto de legibus: *Vis ne igitur (quoniam sol paululum à meridie jam devexus videtur, nequedum satis ab his novellis arboribus omnis hic locus opacatur) descendatur ad Lirim; eaque, quæ restant, in illis alnorum umbraculis prosequamur?* similiter in Bruto; *Sed ut & Theophrasti doctissimi hominis umbraculis.*

Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant.

Quod ait speciose, *transmittunt*, pro, *transeunt*: sic & Lucretius in secundo:

Et circumvolitant equites, mediosque repente
Transmittunt valido quatientes impete campos.

sed

3. *Splendet & horret*] *Et*, pro *ac* vel *atque*. Vossius de Hist. Lat. pag. 10 *Pont.*

4. *Sed*

*** 4 sed & Pestanus Vibonensis sic ait: *Pedibus equos transmisimus*, quod est, *transivimus*.

Quam tota cohors imitata, relictis
Ad terram defluxit equis.

sic Furius in primo:

5 *Ille gravi subito devinctus vulnere habenas*
Misit equi, lapsusque in humum defluxit, & armis
Reddidit æratis sonitum.
Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit.

ferit aures nostras hoc verbum, *discludere*, ut novum: sed prior Lucretius in quinto;

Diffugere inde loci partes cœpere, paresque
Cum paribus jungi res, & discludere mundum.

Pastorem Tityre pingues
Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.

deductum pro *tenui* & *subtili* eleganter positum est. sic autem & Afranius in Virgine: *Verbis pauculis respondit, tristis voce deducta, malleque se non quiesse dixit*, item apud Cornificium:

Dedu-

4. *Sed & Pestanus Vibonensis sic ait*] Hæc jam olim lectio omnibus hucusque exemplaribus constantissime inolevit, adeo ut *Pestanus Vibonensis* inter authores legatur in Indice, qui est ad calcem Editionis Henr. Stephani &, quæ eam proximè excepit, nostræ primarum nihil tale sit, & sinus uterque maris sit, quod indicant verba Ciceronis in Epist. ad Atticum lib. 16. Epist. 6. ista: *Duo sinus fuerunt, quos transmitti oporteret, Pestanus & Vibonensis, utrumque pedibus equis transmisimus.* Unde nunc facilis est emendatio verborum apud Macrobium, ut scilicet legatur: *Sed & Pestanum & Vibonensem Cicero ait pedibus equis transmisimus, quod est transivimus.* (*Pedibus equis*, id est, pro equis pedes fuerunt. quomodo & Belgice vulgo, *ruyters te voet.*) Paulo aliter ordinant Pogmia & Carrio. Quos, si libet, vide. Illum in Castigationibus librorum ad Atticum: hunc Emendat. lib. 1. cap. 15. *Pontan.* Sic etiam Vossius Histor. Latin. lib. 3., nisi quod cum aliis *pedibus, equis* addita distinctione legat & explicet πεζῇ, καὶ σὺν ἵπποις, hoc est, terrestri itinere. Sed his omnibus verior mihi & doctior, ut solet, Salmasius, qui *pedibus æquis* scribit, interpretans æquis velis, in Plinianis Exerc. pag. 567. Nam existimare ad adventum Ciceronis in duobus sinibus tantū recessum maris evenisse, divinare est. *Gronov.*

5. *Ille gravi subito*] Furii eos versus esse loquuntur editiones priscæ. Habent, *Sic Furius in primo; Ille gravi* &c. *Pontan.*

 6. *Deducta*

& in Erechtheo:

Arma arrigant: horrescunt tela.

Et in Scipione:

Sparsis hastis longis campus; splendet & horret.

Sed & ante omnes Homerus:

Ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσιν
Μακρῇς, ἃς εἶχον ταμεσίχροας.

Splendet tremulo sub lumine pontus.

tremulum lumen de imagine rei ipsius expressum est. sed prior Ennius in Menalippe:

Lumine sic tremulo terra, & cava cærula candent,

& Lucretius in sexto:

Præterea solis radiis jactatur aquai
Humor, & in lucem tremulo rarescit ab æstu.
Hic candida populus antro
Imminet, & lenta texunt umbracula vites.

Sunt qui æstiment hoc verbum, *umbracula*, Vergilio auctore compositum, cum Varro rerum divinarum libro decimo dixerit: *Nonnullis magistratibus in oppido id genus umbraculi concessum.* Et Cicero in quinto de legibus: *Vis ne igitur (quoniam sol paululum à meridie jam devexus videtur, nequedum satis ab his novellis arboribus omnis hic locus opacatur) descendatur ad Lirim; eaque, quæ restant, in illis alnorum umbraculis prosequamur?* similiter in Bruto; *Sed ut & Theophrasti doctissimi hominis umbraculis.*

Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant.

Quod ait speciose, *transmittunt*, pro, *transeunt*: sic & Lucretius in secundo:

Et circumvolitant equites, mediosque repente
Transmittunt valido quatientes impete campos.

sed

3. *Splendet & horret*] *Et*, pro *ac* vel *atque*. Vossius de Hist. Lat. pag. 10 *Pont.*

4. *Sed*

ſicut Ennius in nono:

Lychnorum lumina bis ſex.

Et Lucretius in quinto:

Quin etiam nocturna tibi terreſtria quæ ſunt
Lumina, pendentes lychni.

Lucilius in primo:

9 *Porro chænopodas, clinopodas, lychnoſque*
ut diximus ſemnos ante pedes lecti atque lucernas.

& quod dixit;

nec lucidus æthra
Siderea polus:

Ennius prior dixerat in ſextodecimo;

interea fax
Occidit, oceanumque rubra tractim obruit æthra.

& Ilius in Theutrante:

Flammeam per æthram alte fervidam ferri facem.
Dædala Circe;

quia Lucretius dixerat;

Dædala tellus.

Reboant ſilvæque & longus Olympus;

quia eſt apud Lucretium:

Nec cithara reboant laqueata aurataque tecta.

Sed hac licentia largius uſi ſunt veteres, parcius Maro. 10 quippe illi dixerunt & *pauſam* & *macharam* & *aſotian*, & *malacen*,

9. *Porro chænopodas, clinopodas*] Lucilii corruptiſſimos hos verſus ita reformaſſe intelligo Douzam patrem:

Porro chenopodas, ut clinopodas lychnoſque
Dicimu' κοινᾶς ἀντὶ pedes lecti atque lucernas.

Videndum tamen ne *Cœnopodas* ſit verior lectio. κοινόποδες enim Sophocli οἱ ὁμοῦ ὁδοιπορήσοντες, *viæ comites, ſocii*. Idem.

10. *Quippe illi dixerunt & pauſam & macharam & aſotian*] Ita repoſuit H. Stephanus. *Acaciam* tamen, quod in pleriſque editionibus eſt, religio mihi ſit pervertere. Reperio aliquoties id vocis apud Curopalatem, ὃ βλάττιον inquit; ἔχει χοῦν ἐν αὐτῷ καὶ καλεῖται ἀκακία, ὡς εἴπομεν, τὸ τὸν βασιλέα ταπεινὸν εἶναι ὡς θνητόν &c. Id eſt: *Aureum hoc textile habet aliquid aggeſtum intus quod appellatur acacia, ut diximus, imperatorem docens humilem eſſe ut mortalem.* Exſtat quoque apud Tullium de Finibus lib. ni fallor, quinto. Quare me arbitro revocandum. *Id.*

 11. *Vsi*

6 *Deducta mihi voce garrienti.*

Sed hæc ab illo fluxerunt, quod Pomponius in Attellana, quæ Kalendæ Martiæ inscribitur, ait: *Vocem deducas oportet, ut mulieris videantur verba. Jube modo afferatur munus; ego vocem reddam tenuem & tinnulam.* & infra: *Etiam nunc vocem deducam.*

Projectaque saxa Pachyni *Radimus.*

projecta, si secundum consuetudinem dicatur, intelligitur *abjecta*; si secundum veteres, *projecta*, porro jacta: ut alibi ait;

Projecto dum pede lævo *Aptat se pugnæ.*

Sed & Sisenna in secundo dixit:

Et Marsi propius succedunt. 7 atque ita scutis projectis tecti, saxa certatim lenta manibus conjiciunt in hostes. & in eodem: *Vetus atque ingens erat arbor ilex: quæ circum projectis ramis majorem partem loci summi tegebat.*

& Lucretius in tertio:

Quamlibet immani projectu corporis exstet.

Et tempestivam silvis evertere pinum.

Hoc verbum de pino tempestiva à Catone sumpsit, qui ait: 8 *Pineam nucem cum effodies, luna decrescente eximito, post meridiem sine vento austro, tum vero erit tempestiva, cum semen suum maturum erit.* Inseruit operi suo & Græca verba; sed non primus hoc ausus. auctorum enim veterum audaciam secutus est.

Dependent lychni laquearibus aureis.

sicut

6. *Deducta mihi voce garrienti*] Propert. *Et mea deducta carmina voce legis.* Idem.

7. *Atque ita scutis projectis, tectis saxa certatim lenta manibus conjiciunt in hostes*] Confusa & corrupta Sisennæ hæc verba. Scriptura non juvat. Conjecto: *scutis projectis tecti, saxa.* Quod profecto placet. & cogitandum porro de *lentis* illis *saxis*. Mihi suspicio oborta, quod fortassis verum est, scriptum videlicet, *saxa certatim levia.* Et certe quis anxie ambigat? Manibus enim, ut addit, hæc projecta. Pro *lenta*, *levata* seu *lecta*, quod olim Gulielmius & Popma οἱ μακαρῖται conjecere, non improbarem, nisi prius illud propius accedere videretur ad superstitem vocem *lenta*. Idem.

8. *Pineam nucem cum effodies, luna decrescente eximito*] Puto fuisse, *effodis*, quod erit *effoderis*. Idem.

9. *Parra*

ſicut Ennius in nono:

Lychnorum lumina bis ſex.

Et Lucretius in quinto:

Quin etiam nocturna tibi terreſtria quæ ſunt
Lumina, pendentes lychni.

Lucilius in primo:

9 *Porro chænopodas; clinopodas, lychnoſque*
ut diximus ſemnos ante pedes lecti atque lucernas.

& quod dixit;

nec lucidus æthra
Siderea polus:

Ennius prior dixerat in ſextodecimo;

interea fax
Occidit, oceanumque rubra tractim obruit æthra.

& Ilius in Theutrante:

Flammeam per æthram alte fervidam ferri facem.
Dædala Circe;

quia Lucretius dixerat;

Dædala tellus.
Reboant ſilvæque & longus Olympus;

quia eſt apud Lucretium:

Nec cithara reboant laqueata aurataque tecta.

Sed hac licentia largius uſi ſunt veteres, parcius Maro. 10 quippe illi dixerunt & *pauſam* & *macharam* & *aſotian*, & *malacen*,

9. *Porro chænopodas, clinopodas*] Lucilii corruptiſſimos hos verſus ita reformaſſe intelligo Douzam patrem:

Porro chenopodas, ut clinopodas lychnoſque
Dicimu' κοινῶς ἀντὶ pedes lecti atque lucernas.

Videndum tamen ne *Cœnopodas* ſit verior lectio. κοινόποδες enim Sophocli οἱ ὁμοῦ ὁδοιπορήσοντες, *viæ comites, ſocii*. Idem.

10. *Quippe illi dixerunt & pauſam & macharam & aſotian*] Ita repoſuit H. Stephanus. *Acaciam* tamen, quod in pleriſque editionibus eſt, religio mihi ſit pervertere. Reperio aliquoties id vocis apud Curopalatem, ὃ βλάτιον inquit; ἔχει χρῦσον αὐτὸς καὶ καλεῖται ἀκακία, ὡς εἴπομεν, τὸ τὸν βασιλέα ταπεινὸν εἶναι ὡς ἄνθρωπον &c. Id eſt: *Aureum hoc textile habet aliquid aggeſtum intus quod appellatur acacia, ut diximus, imperatorem docens humilem eſſe ut mortalem.* Exſtat quoque apud Tullium de Finibus lib. ni fallor, quinto. Quare me arbitro revocandum. *Id.*

CAP. III.

Quos locos primum alii ex Homero transtulerint, inde Vergilius operi suo asciverit.

SUnt quædam apud Vergilium, quæ ab Homero creditur transtulisse: sed ea docebo à nostris auctoribus sumpta; qui priores hæc ab Homero in carmina sua transtulerant. quod quidem summus Homericæ laudis cumulus est, quod, cum ita à plurimis adversus eum vigilatum sit, coactæque omnium vires manum contra fecerint,

Ille velut pelagi rupes immota resistit.

Homerus de Ajacis forti pugna ait:

Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε· βιάζετο γὰρ βελέεσσιν.
Δάμνα μιν Ζηνός τε νόος καὶ Τρῶες ἀγαυοὶ,
Βάλλοντες. δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ
Πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε. βάλλετο δ' αἰεὶ
Κὰπ φάλαρ' εὐποίηθ'. ὁ δ' ἀριστερὸν ὦμον ἔκαμνεν,
Ἔμπεδον αἰὲν ἔχων σάκος αἰόλον, οὐδὲ δυνάντο
Ἀμφ' αὐτῷ πελεμίξαι, ἐρείδοντες βελέεσσιν
Αἰεὶ δ' ἀργαλέῳ ἔχετ' ἄσθματι. κὰδ δέ οἱ ἱδρὼς
Πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺς ἔρρεεν, οὐδὲ πῃ εἶχεν
Ἀμπνεῦσαι, πάντῃ δὲ κακὸν κακῷ ἐστήρικτο.

[1] Hunc locum Ennius in duodecimo [2] ad pugnam Cœlii tribuni his versibus transfert;

Undique conveniunt velut imber tela tribuno;
Configunt parmam; tinnit hastilibus umbo
Ærato sonitu galeæ: sed nec pote quisquam
Undique nitendo corpus discerpere ferro.

Semper

HVnc locum Ennius in duodecimo ad pugnam Cœlii tribuni] *C. Ælii* substituit ex historia Merula. item *decimoseptimo* vicem *duodecimo*. Causas habes ad Fragmenta ipsa. *Pontan.*

2. *Ad pugnam Cœlii tribuni*] Merula legit: *C. Ælii*. Idem.

3. Semper

3 *Semper abundantes hastas frangitque quatitque.*
Totum sudor habet corpus; multumque laborat:
Nec respirandi fit copia. prepete ferro
Histri tela manu jacientes sollicitabant.

hinc Vergilius eundem locum de incluso Turno gratia elegantiore composuit:

Ergo nec clypeo juvenis subsistere tantum,
Nec dextra valet; objectis sic undique telis
Obruitur. strepit assiduo cava tempora circum
Tinnitu galea; & saxis solida æra fatiscunt:
Discussæque jubæ capiti; nec sufficit umbo
Ictibus. ingeminant hastis & Troës & ipse
Fulmineus Mnestheus. tum toto corpore sudor
Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
Fulmen agit, fessos quatit æger anhelitus artus.

Homerus ait:

Ἀσπὶς ἂρ ἀσπίδ᾽ ἔρειδε κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ᾽ ἀνήρ.

Furius in quarto annali:

Pressatur pede pes, mucro mucrone, viro vir.

hinc Vergilius ait:

Hæret pede pes, densusque viro vir.

Homeri est:

Οὐδ᾽ εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ᾽ εἶεν.

Hunc secutus Hostius poëta in libro secundo belli Histrici ait: *non si mihi lingua*
Centum atque ora sient totidem, vocesque liquatæ.

hinc

3. *Semper abundantes hastas frangitque quatitque*] Displicet hic, *abundantes hastas*. Velim, *obundantes*. Metaphoram enim à re navali seu littoribus monstrant vel illa: *frangitque quatitque*. Papinius: *Interiore sinu frangentia littora curvat Tænarus*. Ubi addit interpres vetus Lutatius: *Frangentia, quia in littoribus solent fluctus frangi*. Et ipse Virgilius sic videtur legisse. Nam ubi exprimere voluit, dixit: *Objectis sic undique telis Obruitur*. Nec absimile est quod Maro Arcades inundare armis fecit Æneid. 12. *Hic densi rursus inundant Troës Agyllinique & pictis Arcades armis*. Hæc exaraveram cum reperio, laudante Cl. Merula, placuisse Castricomio, *adundantes hastas*. Sed illud fortius est. *Pontan.*

CAP. VI.

De figuris illis quæ ita sunt peculiares Vergilio ut apud alios aut raro aut nunquam reperiantur.

FIguras vero, quas traxit de vetustate, si volentibus vobis erit, cum repentina memoria suggesserit, enumerabo. Sed nunc dicat volo Servius quæ in Vergilio notaverit ab ipso figurata, non à veteribus accepta, vel ausu poëtico nove quidem sed decenter usurpata. quotidie enim Romanæ indoli enarrando eumdem vatem necesse est habeat hujus annotationis scientiam promptiorem. Placuit universis electio in reliqua suffecti: & adhortati sunt Servium ut quæ in se refusa sunt annotaret. Ille sic incipit. Vates iste venerabilis varie modo verba, modo sensus figurando multum Latinitati leporis adjecit. qualia sunt hæc;

Supposita de matre nothos furata creavit:

ut ipsa creaverit, quos creari fecit.

Tepidaque recentem
Cæde locum;

Cum *locus recens cæde* nove dictus sit. &;

Hæc ait, & socii cesserunt æquore jusso:

pro eo quod, *jussi cesserunt.*

& cæso sparserunt sanguine flammas,

qui ex cæsis videlicet profunditur.

Vota deûm primo victor solvebat Eoo:

pro, *quæ dis vota sunt.*

Et me consortem nati concede sepulchro:

alius dixisset;

Et me consortem nato concede sepulchri. &,

Illa viam celerans per mille coloribus arcum;

id est, *per arcum mille colorum.* &;

Hic alii spolia occisis derepta Latinis
Conjiciunt igni.

pro,

pro, *in ignem*. &:

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit,

tela exit, pro, *vitat*. &:

Senior leto canentia lumina solvit.

pro, *vetustate senilia*.

Exesaque arboris antro:

pro, *caverna*. &:

Frontem obscœnam rugis arat.

arat, non nimie sed pulchre dictum.

Ter secum arato circumfert tegmine silvam.

pro, *jaculis*. &:

Vir gregis: pro *capro*. Et illa quam pulchra sunt;

Aqua mons, telorum seges, ferreus imber:

ut apud Homerum;

Λαΐνον ἕσσο χιτῶνα κακῶν ἕνεχ' ὅσσα ἔοργας. &:

Dona laborata Cereris; &:

Oculisque aut pectore noctem

Accipit. &:

Vocisque offensa resultat imago. &:

Pacemque per aras

Exquirunt. &:

Paulatim abolere Sychæum

Incipit.

Sæpe etiam verba pro verbis pulchre ponit.

Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis.

1 *Ora*, pro *personis*. &:

Discolor unde auri per ramos aura refulsit.

quid est enim aura auri, aut quemadmodum aura refulget? sed tamen pulchre usurpavit. &:

Simili frondescit virga metallo,

quam

ORa, *pro personis*] Martial. *Personam capiti detrahet ille tuo*. Plautus *ora*, Pœnulo: *Quæ habent nocturna ora, noctu sacrificatum ire occupant*. Porro Cornificius *oscillantes* hinc dictos credidit. Festus: *Oscillantes, ait Cornificius, ab eo quod os celare sint soliti personis, propter verecundiam, qui eo genere lusus utebantur*. Pontan.

2. Nec

quam bene usus est, *frondescit metallo?* &;

Nigri cum lacte veneni.

nigro imponere nomen lactis. &:

Haud aliter justa quibus est Mezentius ira.

odio esse aliquem, usitatum: *ira esse*, inventum Maronis est. item de duobus incipit dicere, & in unum desinit:

Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru.

ut est apud Homerum:

Οἱ δὲ δύω σκόπελοι, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει
Ὀξείῃ κορυφῇ· νεφέλη δέ μιν ἀμφιβέβηκεν. &:

Protinus Orsilochum & Buten. duo maxima Teucrum
Corpora, sed Buten aversum cuspide fixit. &c.
Juturnam fateor misero succurrere fratri
Suasi;

cum solitum sit dici, *Iuturna suadeo.*

Urbem quam statuo vestra est. &,
Tu modo quos in spem statues submittere gentis.
Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.

pro, *in eos impende*. Facit pulcherrimas repetitiones;

Nam neque Parnassi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere.
Quæ vobis quæ digna viri pro talibus ausis?
Vidistis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?

2 Nec interpositiones ejus otiosæ sunt.

Si te nulla movet tantarum gloria rerum.
At ramum hunc (aperit ramum qui forte latebat)
Agnoscas.
Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Numquam fronde levi.

Et

2. *Nec interpositiones ejus otiosæ sunt*] *Interpositiones*, id est, *parentheses*. Et statim eodem hoc capite pagina sequenti 559. *intermissio* ponitur pro, quod vulgo rhetores *aposiopesin* dicunt. *Pontan.*

Qui

Et illa mutatio elegantissima est; ut, de quo loquebatur, subito ad ipsum verba converteret:

Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojamque, OEchaliamque & duros mille labores
Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ
Pertulerit: tu nubigenas invicte bimembreis.

& reliqua. illa vero intermissio,

Quos ego, sed motos præstat componere fluctus;

tracta est à Demosthene: ἀλλ' ἐμοὶ μὲν. οὐ βούλομαι δὲ δυσχερὲς εἰπεῖν οὐδὲν ἀρχόμενος τοῦ λόγου. Hæc vero quam poëtica indignatio!

Pro Iuppiter ibit
Hic, ait.

hæc miseratio:

O patria, ô rapti nequicquam ex hoste penates!

& illa trepidatio:

Ferte citi ferrum, date tela & scandite muros;
Hostis adest.

& conquestio:

Mene igitur socium tantis adjungere rebus
Nise fugis?

Quid illa excogitatio novorum intellectuum? ut,

Mentitaque tela. &:
Ferrum armare veneno. &:
Cultusque feros mollire colendo.
Exuerint silvestrem animum. &:
Virgineumque alte bibit acta cruorem.

ut apud Homerum de hasta.

Λιλαιομένη χροὸς ἆσαι. &:
Pomaque degenerant succos oblita priores. &:
Glacie cursus frenaret aquarum. &:
Mixtaque ridenti colocasia fundat acantho. &:
Est mollis flamma medullas

Interea,

Interea, & tacitum vivit sub pectore vulnus. &:
Duro sub robore vivit
Stuppa vomens tardum fumum. &:
Sævitque canum latratus in auras. &:
Calataque amnem fundens pater Inachus urna. &:
Affixa venis, animasque in vulnera ponunt.

& quicquid de apibus dixit in virorum fortium similitudinem, ut adderet quoque mores & studia & populos & prœlia. quid plura? ut & Quirites vocaret. dies me deficiet, si omnia persequi à Vergilio figurata velim. sed ex his quæ dicta sunt omnia similia diligens lector annotabit.

CAP. VII.

Vexare, Illaudatus, & Squalere, apud Vergilium quid significent.

CUm Servius ista dissereret: Prætextatus Avienum Eustathio insusurrantem videns, Quin age, inquit, Eustathi, verecundiam Avieni probi adolescentis juva & ipse publicato nobis quod immurmurat. Eustathius jamdudum, inquit, multa de Vergilio gestit interrogare Servium, quorum enarratio respicit officium litteratoris; & tempus indulgeri optat, quo de obscuris ac dubiis sibi à doctiore fiat certior. Et Prætextatus, Probo, inquit, mi Aviene, quod ea de quibus ambigis clam te esse non pateris: unde exoratus sit à nobis doctissimus doctor, ut te secum negotium habere patiatur. quia in commune proficient, quæ desideras audire: ne tu modo ultra cesses aperire Servio viam de Vergilio differendi. tunc Avienus totus conversus in Servium, Dicas volo, inquit, doctorum maxime, quid sit quod cum Vergilius anxie semper diligens fuerit in verbis pro causæ merito vel atrocitate ponendis, incuriose & abjecte in his versibus verbum posuit;

Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates.

vexasse

vexasse enim verbum est levis ac parvi incommodi nec tam atroci casui congruens, cum repente homines à belua immanissima rapti laniatique sint. Sed & aliud hujuscemodi deprehendi:

Quis aut Eurysthea durum
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

hoc enim verbum, *illaudati*, non est idoneum ad exprimendam sceleratissimi hominis detestationem, [1] qui, quod homines omnium gentium immolare solitus fuit, non laude indignus sed detestatione exsecrationeque totius humani generis dignus est. Sed nec hoc verbum ex diligentia Vergiliana venire mihi videtur:

Per tunicam squalentem auro.

non enim convenit dicere, *auro squalentem*: quoniam nitori splendorique auri contraria sit squaloris illuvies. & Servius: De verbo, *vexasse*, ita responderi posse arbitror: [2] *vexasse* grave verbum est, tractumque ab eo videtur quod est *vehere*; in quo inest jam vis quædam alieni arbitrii. non enim sui potens est qui vehitur. *vexare* autem, quod ex eo inclinatum est, vi atque motu proculdubio vastiore est. nam qui fertur & raptatur atque huc & illuc distrahitur, is vexari proprie dicitur, sicuti *taxare* pressius crebriusque est quam *tangere*; unde id proculdubio inclinatum est. & *jactare* multo fusius largiusque est quam *jacere*; unde id verbum traductum est. *quassare* etiam quam *quatere* gravius violentiusque est. Non igitur, [3] quia vulgo dici solet vexatum esse quem fumo aut vento aut pulvere, propterea debet vis vera atque natura verbi deperire, quæ à veteribus qui proprie atque signate locuti sunt, ita ut decuit conservata est. M. Catonis verba sunt ex oratione quam de Achæis scripsit: *Cumque Hannibal terram Italiam laceraret atque vexaret.* vexare Italiam

QVi quod homines omnium gentium immolare solitus fuit]. Lego, hospites e. g. Vide Agell. lib. 2. c. 6. Meurs.

2. *Vexasse grave verbum est*] Nec latuit Glossarium. *Vexat*, ὀχλεῖ, σκύλλει, χειμάζει. Pontan.

liam Hannibalem, quando nullum calamitatis aut sævitiæ aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia non perpessa sit. M. Tullius in quarto in Verrem: *Quæ ab isto sic spoliata atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem & consuetudinis jura retineret, sed ut à barbaris prædonibus vexata esse videatur.* De *illaudato* autem duo videntur responderi posse. Unum est ejusmodi. Nemo quisquam tam afflictis est moribus, quin faciat aut dicat nonnumquam aliquid quod laudari queat. unde hic antiquissimus versus vicem proverbii celebratus est:

[3] Πολλάκι γάρ καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν.

Sed enim qui omni in re atque omni tempore laude omni vacat, is illaudatus est; isque omnium pessimus deterrimusque est. ac sicuti omnis culpæ privatio inculpatum facit: inculpatus autem instar est absolutæ virtutis, illaudatus quoque igitur finis est extremæ malitiæ. itaque Homerus non virtutibus appellandis sed vitiis detrahendis laudare ampliter solet. Hoc enim est:

Τόδ' οὐκ ἄκοντε πετέσθην.

& item illud,

Ενθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Αγαμέμνονα δῖον,
Οὐδὲ καταπτώσσοντ' οὐδ' οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.

Epicurus quoque simili modo maximam voluptatem privationem detractionemq; omnis doloris definivit, his verbis: ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. Eadem ratione idem Vergilius *inamabilem* dixit *Stygiam paludem.* nam sicut *illaudatum* κατὰ στέρησιν laudis, ita *inamabilem* per amoris στέρησιν detestatus est. Altero modo *illaudatus* ita defenditur. *laudare* significat prisca lingua nominare appellareque. sic in actionibus civilibus auctor laudari dicitur, quod est nominari. *illaudatus* ergo est, quasi *illaudabilis*, id

3. Πολλάκι γὰρ καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν] Lego, πολλάκι γὰρ καὶ μ. ἀ. Meurs.

id est, *numquam nominandus*; sicuti quondam à communi concilio Asiæ decretum est, uti nomen ejus qui templum Dianæ Ephesiæ incenderat ne quis ullo in tempore nominaret. Tertium restat ex his quæ reprehensa sunt, quod *tunicam squalentem auro* dixit. id autem significat copiam densitatemque auri in squamarum speciem intexti. *squalere* enim dictum est ab squamarum crebritate asperitateque, quæ in serpentum pisciumve coriis visuntur. quam rem & alii & hic idem poëta locis aliquot demonstrat:

Quem pellis, inquit, *aënis*
In plumam squamis auro conserta tegebat.

& alio loco:

Jamque adeo rutilum thoraca indutus aënis
Horrebat squamis.

Accius in Pelopidibus ita scribit: 4 *Ejus serpentis squama squalido auro & purpura prætexta.* Quicquid igitur nimis inculcatum obsitumque aliqua re erat, ut incuteret visentibus facie nova horrorem, id *squalere* dicebatur. sic in corporibus incultis squamosisque alta congeries sordium, *squalor*, appellatur. cujus significationis multo assiduoque usu totum id verbum ita contaminatum est, ut jam *squalor* de re alia nulla quam de solis inquinamentis dici cœperit.

4. *Ejus serpentis squama squal'do auro & purpurâ prætexta*] Lego, & interpungo: *Ejus s. s. squalida auro, & p. p.* Idem.

CAP. VIII.

Alii tres loci apud Vergilium explicati.

1 GRatum mihi est, Avienus ait, correptum quod de optimis dictis male opinabar. sed in hoc versu videtur mihi deesse aliquid:

Ipse

GRatum mihi est, *Avienus ait*, correptum] In aliis editionibus at que adeo etiam Camerarii *correctum* est. At illud omnino verum. Gloss. *Corripies* ἐπιτιμήσεις. Pontan.

Ipse Quirinali lituo parvaque sedebat
Succinctus trabea.

si enim nihil deesse concedimus; restat ut fiat lituo & trabea succinctus, quod est absurdissimum. quippe cum lituus sit virga brevis in parte qua robustior est incurva, qua augures utuntur; nec video qualiter lituo possit succinctus videri. Respondit Servius sic hoc dictum esse, ut pleraque dici per defectionem solent. veluti cum dicitur; M. Cicero homo magna eloquentia, & Roscius histrio summa venustate, non plenum hoc utrumque neque perfectum est, sed enim pro pleno ac perfecto auditur: ut Vergilius alio in loco;

Victorem Buten immani corpore,

id est, corpus immane habentem. & item alibi;

In medium geminos immani pondere castus
Projecit.

ac similiter:

Domus sanie dapibusque cruentis.

Sic igitur id quoque dictum videri debet: *Ipse Quirinali lituo*, id est, lituum Quirinalem tenens. Quod minime mirandum foret, si ita dictum fuisset, Picus Quirinali lituo erat: sicuti dicimus; statua grandi capite erat. Et, *est*, autem & *erat*, & *fuit*, plerumque absunt cum elegantia sine detrimento sententiæ. Sed quoniam facta litui mentio est, prætermittendum non est, quod posse quæri animadvertimus, utrum à tuba lituus auguralis appelletur, an tuba à lituo augurum lituus dicta sit. utrumque enim pari forma & pariter in capite incurvum est. Sed si, ut quidam putant, tuba à sonitu lituus appellata est ex illo Homeri versu λίγξε βιός: necesse est ut virga auguralis à tubæ similitudine *lituus* vocetur. Utitur autem vocabulo isto Vergilius & pro tuba, ut ibi;

Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Subjecit Avienus: *Maturate fugam*, quid sit parum mihi liquet. contraria enim videtur mihi fuga maturitati, unde quid

quid de hoc verbo sentiendum sit quæso me doceas Et Servius: Nigidius homo omnium bonarum artium disciplinis egregius, *Mature*, inquit, *est quod neque citius neque serius, sed medium quiddam & temperatum est.* Bene atque proprie Nigidius. nam & in frugibus & in pomis *matura* dicuntur, quæ neque cruda & immitia sunt neque caduca, & nimium cocta; sed tempore suo temperate adulta. Hanc interpretationem Nigidianam divus Augustus duobus verbis Græcis eleganter exprimebat. nam & dicere in sermonibus, & scribere in Epistolis solitum ferunt, σπεῦδε βραδέως, per quod monebat ut ad rem agendam simul adhiberetur & industriæ celeritas, & tarditas diligentiæ. ex quibus duobus contrariis fit maturitas. Sic ergo & Vergilius inducit Neptunum discessum ventis imperantem, ut & tam cito discedant tanquam fugiant, & tamen flandi mediocritatem in regressu teneant, tanquam mature, id est, temperate, abeuntes. veretur enim ne in ipso discessu classi noceant, dum raptu nimio tanquam per fugam redeant. Idem Vergilius duo ista verba *maturare* & *properare* tanquam plane contraria scitissime separavit in his versibus:

Frigidus agricolas si quando continet imber;
Multa, forent quæ mox cœlo properanda sereno,
Maturare datur. - - - -

Bene & eleganter duo ista verba divisit. namque in præparatu rei rusticæ, per tempestates pluvias, quoniam ex necessitate otium est, maturari potest: per serenas vero, quoniam tempus instat, properari necesse est. Sane cum significandum est coactius quid & festinantius factum, rectius hoc dicitur *præmature* factum, quam *mature*. sicuti Afranius dixit 2 in Togata, cui titulus νόμος est;

Appetis

2. *In Togata cui titulus Nomos est*] Afranius tamen an ejusmodi Togatam scripserit, alibi non reperio laudatum. In Glossario est *Satura* νόμος πολλὰ περιέχων. In Festo, *Satura*, *etiam lex multis aliis conferta legibus*. Laudat deinde Afranium, *Homine* Nonius; nisi quod Hadrian. Junius ejus vicem *omine* depro-

Appetis dominatum demens præmature præcocem.

in quo versu animadvertendum est quod *præcocem* inquit non *præcoquem*. est enim casus ejus rectus non *præcoquis*, sed *præcox*. Hic Avienus rursus interrogat. Cum Vergilius, inquit, 3 Ænean suum tamquam omnia pium à contagione atrocis visus apud inferos vindicaverit, & magis eum fecerit audire reorum gemitus, quam ea ipsa videre tormenta, in ipsos vero campos piorum licenter induxerit: cur hoc tantum versu ostendit illi partem locorum, quibus impii cohibebantur?

Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci.

qui enim vestibulum & fauces videt, intra ipsam ædem jam sine dubitatione successit: aut si quid aliud de *vestibuli* vocabulo intelligendum est, scire desidero. ad hæc Servius: Pleraque sunt vocabula quibus vulgo utimur: neque tamen liquido animadvertimus quid ea ex vera proprietate significent. sicuti est *vestibulum* in sermonibus celebre atque obvium verbum; non omnibus tamen qui illo facile utuntur, 4 liquido spectatum. putant enim *vestibulum* esse partem

depromit ex scripto. Crepera hæc & dubia in tanta nocte scriptorum veterum. Et quis illustret? Variantes lectiones posuimus ante. Constantissima earum est νόμος sive *Nomen*. Non reticebo quod venit in mentem mihi, scriptum videlicet, *cui titulus Nomós est*, sive *Nomus* ex Agellio. *Nomus* præfectura, dominium seu territorium vulgo. Plinius lib. 5. cap. 9. *Dividitur in præfecturas oppidorum, quas Nomos vocant*. Et statim: *Quidam nomina aliqua permutant, & substituunt alios nomos; ut Heroopoliten, Crocodilopoliten*. Plinius item junior Trajano: *Tu ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis*. Græci ut à νόμος discriminent trahunt accentum in ultimam. Sed de voce, ejusque notione non puto dubitabitur. Hic autem ea forma & mente requiri comprobaverit vel versus quem laudat ex ea Togata Aurelius noster, *Appetis dominatum demens præmature præcocem*. Idem.

3. *Æneam suum tanquam omnia pium*] Expressit lectionem scriptam Stephan. Excusi disertim: *hominem pium*. Sed dixit & Statius, *Di bene quod tales stirpemque animosque venitis*. Idem Statius Achilleide:

Non adeo parebimus omnia matri.

Ubi *parebimus omnia*, idem est quod *per omnia*. Ut Græcis πάντα, pro κατὰ πάντα. Idem.

4. *Liquido exspectatum*] Ita libri plerique omnes. At nos ex Agellio refinximus, *spectatum*: Quod & Glossis vetustis observatum, *Spectata*, Δεδοκιμασμένα. Pontan.

Liquido spectatum] In antiquis legitur *ad liquidum sp*. quo offensus Stephanus non tenuit, quin id sive ex ingenio sive

tem domus priorem, quam *atrium* vocant. 5 sed Cæcilius Gallus vir doctissimus in libro, de significatione verborum quæ ad jus civile pertinent, secundo, vestibulum dicit esse non in ipsis ædibus neque ædium partem, sed locum ante januam domus vacuum, per quem de via aditus accessusque ad fores ædium sit. Ipsa enim janua procul à via fiebat, area intersita, quæ vacaret. Quæ porro huic vocabulo ratio sit, quæri multum solet. sed quæ scripta apud idoneos auctores legi, proferre in medium non pigebit. *Ve* particula, sicuti quædam alia, tum intentionem significat, tum minutionem. nam *vetus* & *vehemens* alterum ab ætatis magnitudine compositum elisumque est, alterum à nimio impetu & vi mentis instructum. *vecors* autem & *vesanus* privationem significant sanitatis & cordis. diximus autem superius eos qui amplas domus antiquitus faciebant, locum ante januam vacuum relinquere solitos, qui inter fores domus & viam medius esset. in eo loco, qui dominum ejus domus salutatum venerant, priusquam admitterentur, consistebant: & neque in via stabant, neque intra ædes erant. ab illa ergo grandis loci consistione & quasi quadam stabulatione *vestibula* appellata sunt spatia, in quibus multum staretur ab advenientibus priusquam intromitterentur in domum. Alii consentientes vestibula eadem esse, quæ diximus, in sensu tamen vocabuli dissentiunt; referunt enim non ad eos qui adveniunt, sed ad illos qui in domo commanent: quoniam illic numquam consistunt; sed solius transitus causa ad hunc locum veniunt exeundo sive redeundo:

Sive

sive antiquo libro tanquam alter γενυ-συλλεκτρίας mutaret. Sed admodum nasute. Livius 35, 8. *Donec ad liquidum veritas explorata esset*. Simili modo noster 5, 13 *Loco, quem volo omnium nostrum judicio in commune penseri*. Quidni & illic fecit *communiter*? Gronov.

5. *Sed Cæcilius Gallus vir doctissimus in libro de significatione verborum quæ ad jus civile pertinent*] Ejusmodi opusculum scripsisse Ælium Gallum legitur in legum libris; & monuit me amicus meus insignis adolescens Petrus Scriverius. Certe conjectura inde probabilis sit fuisse, *C. Æ. us Gallus*. Servant tamen ad oram Gelliani aliquot codices, *Aquilius Gallus*. Ille nisi sit, dispiciendum accuratius. *Pontan.*

Sive igitur secundum priores per augmentum, sive per secundos per diminutionem intelligendum est: tamen *vestibulum* constat aream dici, quæ à via domum dividit. *fauces* autem iter angustum est, per quod ad vestibulum de via flectitur. Ergo Æneas, cum videt fauces atque vestibulum domus impiorum, non est intra domum, nec contactu ædium sævo exsecrabilique polluitur; sed de via videt loca inter viam & ædes locata.

CAP. IX.

Bidentes quid significent, & unde dicta. Deinde, equitem id ipsum significare nonnumquam quod significaretur nomine equi.

BIdentes *hostiæ* quid essent, inquit Avienus, interrogavi quendam de grammaticorum cohorte; & ille *bidentes* oves esse respondit, idcircoque *lanigeras* adjectum ut oves planius demonstrarentur. Esto, inquam, oves *bidentes* dicantur. Sed quæ ratio hujus in ovibus epitheti, scire, inquam, volo. Atque ille nihil cunctatus, Oves, inquit, *bidentes* dictæ sunt, quod duos tantum dentes habeant. tunc ego: Ubi terrarum, quæso te, inquam, duos solos per naturam dentes habere oves aliquando vidisti? ostentum enim hoc est & factis piaculis procurandum. tum ille permotus mihi & irritatus, Quære, inquit, ea, quæ à grammatico quærenda sunt. nam de ovium dentibus opiliones percunctator. Facetias nebulonis hominis risi, & reliqui. sed te percunctor quasi ipsius verborum naturæ conscium. tum Servius: De numero dentium quem ille opinatus est reprehendendus à me non est, cum ipse jam riseris. verum procurandum mihi est, ne illud obrepat, quòd *bidentes* epitheton sit ovium; cum Pomponius egregius Atellanarum poëta in Gallîs transalpinis hoc scripserit:

Mars tibi voveo facturum, [1] si umquam rediero, bidente verre.

P. au-

1. *Si unquam rediero, bidente verre*] Apud Agell. lib. 16. cap. 6. *redierit*. Meurs.

2. *Sed*

P. autem Nigidius, in libro quem de extis composuit, *bidentes* appellari ait, non oves solas, 2 sed omnes bestias bimas. neque tamen dixit cur ita appellentur. sed in commentariis ad jus pontificium pertinentibus legi: *bidennes* primo dictas, *d*, littera ex superfluo, ut sæpe assolet, interjecta: sic pro, *reire*, *redire*, dicitur; & pro, *reamare*, *redamare*, & *redarguere*, non, *rearguere*. ad hiatum enim duarum vocalium procurandum interponi solet, *d*, littera. ergo *bidennes* primum dictæ sunt quasi *biennes*; & longo usu loquendi corrupta est vox ex *bidennibus* in *bidentes*. Higinus tamen qui jus pontificium non ignoravit, in quinto librorum quos de Vergilio fecit, *bidentes* appellari scripsit hostias, quæ per ætatem duos dentes altiores haberent: per quos ex minore in majorem transcendisse constaret ætatem. Iterum quærit Avienus in his versibus,

Frena Pelethronii Lapithæ gyrosque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos:

cur Vergilius equi officium equiti dederit. nam *insultare solo*, & *glomerare gressus*, equi constat esse non equitis. Bene, inquit Servius, hæc tibi quæstio nata est ex incuria veteris lectionis. nam, quia sæculum nostrum ab Ennio & omni bibliotheca vetere descivit, multa ignoramus, quæ non laterent si veterum lectio nobis esset familiaris. omnes enim antiqui scriptores ut hominem equo insidentem, ita & equum cum portaret hominem equitem vocaverunt, & *equitare* non hominem tantum sed equum quoque dixerunt. Ennius libro annalium septimo ait;

Denique vi magna quadrupes eques atque elephanti
Projiciunt sese.

Nunquid dubiũ est quin equitem in hoc loco ipsum equum dixerit, cum addidisset epitheton *quadrupes*? sic & *equitare*, quod

2. *Sed omnes bestias bimas*] Agellius *bestias* in Nigidio legisse judicari potest. *Id.*

quod verbum è vocabulo equitis inclinatum est, & homo utens equo & equus sub homine gradiens dicebatur. Lucilius namque vir apprime linguæ Latinæ scius equum equitare dicit hoc versu:

Nempe hunc currere equum nos atque equitare videmus.

Ergo & apud Maronem, qui antiquæ Latinitatis diligens fuit, ita intelligendum est,

Atque equitem docuere sub armis,

id est, docuerunt equum portantem hominem

Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Subjecit Avienus:

Cum jam trabibus contextus acernis
Staret equus:

Scire vellem in equi fabrica casune an ex industria hoc genus ligni nominaverit. nam licet unum pro quolibet ligno ponere poëticæ licentiæ sit: solet tamen Vergilius temeritatem licentiæ non amare, sed rationis certæ vim in rerum vel nominum positionibus servare. 3 Tum Servius; Non sine ratione Vergilius hoc loco abietem commemorat, item acerem & pinum paulo post; nam fulminata abies interitum Dominæ significabat: Et Troja per fœminam periit. Acer autem in tutela stuporis, & viso equo stupuère Trojani, ut; *pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ.* Pinus quidem in tutela est Matris Deum, sed & fraudium & insidiarum; quia ejus poma cadentia per fraudem interimunt, & hic scilicet equus plenus insidiarum est. His à Servio perora-

3. *Tum Servius, Non sine ratione Vergilius*] Clausula hæc tota de Scripto est. Servium vero ut ea dicentem facit Macrob. ita quoque apud eundem Servium eadem fere reperies. Vide ad versum: *Cum jam trabibus contextus acernis Staret equus.* Pontan.

4. *Sta-*

peroratis 4 statuerunt in crastino 5 Flavianum audire, quoniam 6 Maro in Augurali jure refulsit.

4. *Statuerunt in crastino Flavianum audire quoniam Maro in Augurali jure refulsit*] Ergóne hoc aut præcedentibus libris super Augurali apud Maronem disciplina quicquam tractatum? Velint quidem id manifesto ea verba, *quoniam Maro in Augurali jure refulsit.* Sed erravit, me judice, leviter hic exscriptor, faciendumque *quo etiam Maro.* Flaviani enim, ut liquet ex fine libri primi, partes fuere differendi de augurali apud Maronem disciplina. Verba sunt, *Post hunc Flavianus, Apud poëtam nostrum, inquit, tantam scientiam juris auguralis invenio, ut si aliarum disciplinarum doctrina destitueretur, hæc illum vel sola professio sublimaret.* Et statim, *Huic tu, mi Flaviane, succedis, ut & auditu vestro recreer & aliquanto silentio instaurem vires dicendi.* Sed an hæc à Flaviano dissertata, nequeo dicere. Si tamen, necessario post septimum novus huic sermoni liber tributus fuerit, isque tertii diei conventum fecerit. Nam ut docui sub finem Secundi, Tertius liber & subsequi quatuor secundi solius Diei conventus sunt. Octavus itaque Macrobii liber extiterit, id est, tertii diei nova confabulatio, quomodo & dies tres legitimi Saturnales. *Idem.*

5. *Flavianum audire*] An is ipse Flavianus, de quo sæpe, quem jam dixi, Sarisberiensis? Ait lib. 2. cap. 26. *Hoc autem asserit Flavianus in libro qui de vestigiis Philosophorum inscribitur.* Et lib. 8. cap. 11. *Tu historiam aut fabulam, quod his verbis refert Petronius, pro libitu appellabis. Ita tamen ex facto accidisse Ephesi, & Flavianus auctor est.* Idem.

6. *Maro in Augurali jure*] Octavus ergo is Macrobii liber de re ea tota accurate pertractauerit. Et nisi plane judicii fallor interpolavit compilavitque id operis, ut pleraque Macrobii alia Joh. Sarisberiensis. Lege libri primi postrema duo capita & quædam etiam Secundi, & claras reperies reliquias melioris hujus auri. *Idem.*

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inluſtris

[1] CONVIVIORUM POSTREMI DIEI, SATURNALIORUM LIBER SEPTIMUS.

CAP. I.

Quando & quibus de rebus philoſophandum in convivio.

Rimis menſis poſt epulas jam remotis & [2] diſcurſum variantibus poculis minutioribus; Prætextatus, Solet, inquit, cibus cum ſumitur tacitos efficere, potus loquaces: at nos & inter pocula ſilemus, tamquam debeat feriis vel etiam philoſophicis carere tractatibus tale convivium. & Symmachus; Verumne? ita ſentis Vetti, ut philoſophia conviviis interſit; & non tamquam cenſoria quædam & plus nimio reverenda mater familias penetralibus ſuis contineatur; nec miſceat ſe Libero, cui etiam tumultus familiares ſunt; cum ipſa hujus ſit verecundiæ ut ſtrepitum non modo verborum ſed ne cogitationum quidem in ſacrarium ſuæ quietis admittat? doceat nos vel peregrina inſtitutio vel diſciplina à Parthis petita; qui ſolent cum concubinis non cum conjugibus inire

CONviviorum poſtremi diei] Secundi adhuc diei, liquet, ut puto, ex præmiſſis. Proprie autem hic convivalis ſermocinatio eſt. Nam quæ hactenus dicta, ante Epulas intelligenda ſunt. Vide notata ſuperius ad librum tertium. *Pontan.*

2. *Diſcurſum variantibus poculis*] Camerarii editio, *diſcurſim*. Prius retinet & Lugdunenſis. Varro: *Dum ſermone canulam variamus*. Petronius *volantibus* dixit. *Volabant inter hæc potiones meracæ*. Idem.

3. Hæc

re convivia: tamquam has & in vulgus produci & lascivire quoque, illas non nisi domi abditas tueri deceat tectum pudorem. An ego censeam producendam philosophiam, quo rethorica venire ars & professio popularis erubuit? Isocrates enim Græcus orator, qui verba prius libera sub numeros ire primus coëgit, cum in convivio à sodalibus oraretur ut aliquid in medium de eloquentiæ suæ fonte proferret, 3 hac venia deprecatus est. 4 Quæ præsens, inquit, locus & tempus exigit ego non calleo; quæ ego calleo nec loco præsenti

3. *Hac venia deprecatus est*] Hic iterum Stephanus solus sibi videtur sapuisse: nam relegato τῷ *hanc veniam*, quod est in MS. Veneta, Vesaliensis, Stœriana, Camerariana editionibus, illud nobis dedit, & obsequutus est Isaacius. Ego *hanc veniam* puto reponendum & expono hujus rei veniam. Plautus Captiv. 3, 5, 63. *Ergo ab eo petito gratiam istam*, hoc est, istius rei. Non dissimile est, quod exponit pater apud eundem in Mostellaria, 5, 3, 44. *Gronov.*

4. *Quæ præsens inquit locus & tempus*] Græcum non minus lepidum: ἐν οἷς μὲν ἐγὼ δεινὸς, οὐχ ὁ νῦν καιρός. ἐν οἷς δὲ νῦν καιρὸς, οὐκ ἐγὼ δεινός. Senecæ illud quodammodo geminum: *Quod ego scio nescit populus, quod populus scit ego nescio.* Et id quia tam oportune se offert, notandum vocem *populum* sæpe δῆμον ὄχλον signare in libris antiquorum. Quod ignoratum duos reddidit controversos locos, alterum Apulei, alterum ipsius Senecæ. Ait Lucius lib. 3. *Ac dum primum angiportum insistimus statim civitas omnis in populum effusa, mira densitate nos insequitur.* Divinatum enim, *in publicum effusa*. Frustra: & sistere eum impetum debuit, si non librorum consensus, at ipse Apulejus, cui familiaris & suus quodammodo hic sermo. lib. 10. *Venus ecce cum magno favore caveæ, in ipso meditullio, circumfuso populo lætissimo um-par-vulorum, dulce subridens.* Nec capiendum aliter istud Catulli, *Per medium densi transit iter populi.* Sed firmabit hæc unice quem dixi Senecæ philosophi locus, imo bis firmabitur. Nam & illum jam diu abducere nisus est non unus sponsus. Pincianum certe insignem alias Criticum, lapsum hic repulsumque comperio; nec usi meliore fato ipsi repellentes. Sed locus quem tango legitur Epist. 105. *Vt garrulitatem suam custodiat & contentus sit unius auribus, populum faciet.* Populus enim & hic πλῆθος sive hominum multitudo est, quomodo etiam in Quæstionibus Naturalibus *Stellarum populum* figurate & eleganter extulit. Sed & sententiam id poscere liquido videbit, qui non aspicere solum Philosophi totum locum volet sed inspicere. Janus Gruterus doctus & diligens censor interpretatione fere verum erat assecutus, modo abstinuisset mentem divinando. Nam *publicum* etiam hic contra codicum constantem fidem est. Adde his illud Senecæ Natural. Quæst. lib. I. cap. 5. *Sunt specula quibus si unum ostenderis hominem, populus apparet.* item hoc Plinii lib. 2. cap. 7. *Quamobrem major cælitum populus etiam quàm hominum intelligi potest.* & istud Martialis lib. 5: *Omnia solus habes: hoc me puto velle negare, Vxorem sed habes Candide cum populo.* *Cum populo*, id est cum multis. *Pontan.*

5. Philo-

præsenti sunt apta nec tempori. Ad hæc Eustathius: Probo, Symmache, propositum tuum, quod philosophiam eâ, quam maximam putas, observatione veneraris, ut tantum intra suum penetral æstimes adorandam. sed si propter hoc à conviviis exulabit; procul hinc facessant & alumnæ ejus. honestatem dico & modestiam; nec minus cum sobrietate pietatem. quam enim harum dixerim minus esse venerabilem? ita fit ut ab ejusmodi cœtibus relegatus matronarum talium chorus libertatem conviviorum solis concubinis, id est, vitiis & criminibus addicat. Sed absit ut philosophia, quæ in scholis suis solicite tractat de officiis convivalibus, ipsa convivia reformidet; tamquam non possit rebus asserere quæ solet verbis docere; aut nesciat servare modum cujus in omnibus humanæ vitæ actibus terminos ipsa constituit. Neque enim ita ad mensas invito philosophiam, ut non se ipsa moderetur; cujus disciplina est rerum omnium moderationem docere. Ut ergo inter te & Vettium velut arbitrali judicatione componam: aperio quidem philosophiæ tricliniorum fores: sed spondeo sic interfuturam, ne mensuram, notæ sibi ac sectatoribus suis dispensationis excedat. tunc Furius, Quia te unicum, Eustathi, inquit, sectatorem philosophiæ nostra ætas tulit, oratus sis ut modum dispensationis, quam das ei convivanti, nobis ipse patefacias. & Eustathius: Primum hanc eam scio servaturam, ut secum æstimet præsentium ingenia convivarum: &, si plures peritos vel saltem amatores sui in convivii societate repererit, sermonem de se patietur agitari. quia, velut paucæ litteræ mutæ dispersæ inter multas vocales in societatem vocis facile mansuescunt, ita rariores imperiti gaudentes consortio peritorum aut consonant si qua possunt, aut rerum talium capiuntur auditu. si vero plures ab institutione disciplinæ hujus alieni sint; prudentibus, qui pauciores intererunt, sanciet dissimulationem sui; & patietur loquacitatem majori parti amiciorem sociare: ne rara nobilitas à plebe tumul-

tumultuosiore turbetur. & hæc una est de philosophiæ virtutibus: quia, cum orator non aliter nisi orando probetur, philosophus non minus tacendo pro tempore quam loquendo philosophatur. sic ergo pauci qui aderunt doctiores in consensum rudis consortii, salva & intra se quiescente veri notione, migrabunt, ut omnis discordiæ suspicio facessat. Nec mirum si doctus faciet, quod fecit quondam Pisistratus Athenarum tyrannus. qui, cum filiis suis rectum dando consilium non obtinuisset assensum, atque ideo esset in simultate cum liberis, ubi hoc æmulis causam fuisse gaudii comperit, ex illa discordia sperantibus in domo regnantis nasci posse novitatem: universitate civium convocata, ait succensuisse quidem se filiis non acquiescentibus patriæ voluntati; sed hoc sibi postea visum paternæ aptius esse pietati, ut in sententiam liberorum ipse concederet: sciret igitur civitas sobolem regis cum patre concordem. hoc commento spem detraxit insidiantibus regnantis quieti. Ita in omni vitę genere præcipueque in lætitia convivali omne quod videtur absonum in unam concordiam soni salva innocentia redigendum est. 6 Sic Agathonis convivium, quia Socrates, Phœdros, Pausanias & Erisymmachos habuit, sic & cœna, quam 7 Callias doctissimus dedit, 8 Charmadam dico Antisthenen & Hermogenen ceterosque his similes, verbum nullum nisi philosophum sensit. at vero Alcinoi & Didonis mensa, quasi solis apta deliciis, habuit hæc Jopam, illa Demodocum cithara canentes. nec deerant apud Alcinoum saltatores viri, & apud Didonem Bitias sic hauriens merum, ut se totum superflua ejus effusione proluerit. Nonne,

5. *Philosophiam eā, quam maximam putas, observatione venerari*] Malim, *P. e. quā maximā potes, o. v.* Meurs.

6. *Sic Agathonis convivium*, &c.] Vide ad hunc locum Paulum Leopardum lib. 18. cap. 31. indicante margine. *Pontan.*

7. *Callias doctissimus dedit*] Forte: *doctissimis.* Gronov.

8. *Charmadam dico*] Editiones pleræque aliæ omnes, *Carneadem.* Videndus Plutarchus lib. Symposiacῶn I. [*Charmidem* leg. ex Xenophonte. *Meursius.* Ibidem pro *Erisymmachos* legit idem *Ereimachos* ex Platone. Vide Leopardum lib. 18. cap. 30.] *Pontan.*

9. Et

ne, si quis aut inter Phœacas aut apud Pœnos sermones de sapientia erutos convivalibus fabulis miscuisset, & gratiam illis cœtibus aptam perderet 9 & in risum plane justum moveret? Ergo prima ejus observatio erit æstimare convivas. Deinde, ubi sibi locum patere viderit, non de ipsis profunditatis suæ secretis inter pocula loquetur, nec nodosas & anxias, sed utiles quidem, faciles tamen quæstiones movebit. nam sicut inter illos, qui exercitii genus habent in mediis saltare conviviis, si quis ut se amplius exerceat vel ad cursum vel ad pugilatum sodales lacessiverit, quasi ineptus relegabitur ab alacritate consortii; sic apud mensam, quando licet, aptis philosophandum est: ut crateri liquoris ad lætitiam nati adhibeatur non modo nympharum sed Musarum quoque admixtione temperies. nam sicut fateri necesse est, in omni conventu aut tacendum est aut loquendum; quæramus silentiumne conviviis an & opportunus sermo conveniat. Nam si, apud Athenas Atticas 10 Areopagitæ tacentes judicant, ita inter epulas oportet semper sileri; non est ultra quærendum inter mensas philosophandum nec ne sit. Si vero non erunt muta convivia: cur, ubi sermo permittitur, honestus sermo prohibetur? maxime cum non minus quam dulcedo vini hilarent verba convivium. nam, si Homeri latentem 11 prudentiam scruteris altius, delenimentum illud quod Helena vino miscuit:

Νηπενθές τ', ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων,

non herba fuit, non ex India succus, sed narrandi opportunitas quæ hospitem mæroris oblitum flexit ad gaudium. Ulyssis enim præclara facinora filio præsente narrabat,

Οἷον καὶ τὸ δ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνήρ.

Ergo

9. *Et in risum plane justum moveret?*] Clarius veteres, *& in se risum.* Idem.

10. *Areopagitæ tacentes*] Notat Macrobium lib. 5. Observat. Human. A. Schottus cap. 29. *Oiestis*, non *Areopagitarum* hic *silentium* intelligendum monens atque addens, omnia hæc ex Plutarchi Symp. hausta] *Idem.*

11. *Prudentiam scruteris*] Omnes ante Stephanum *inscruteris*. Gronov.

12. *Laten-*

Ergo paternam gloriam & singula ejus fortia facta digerendo animum filii fecit alacriorem; & ita credita est contra mærorem vino remedium miscuisse. Quid hoc, inquis, ad philosophiam? immo nihil tam cognatum sapientiæ, quam locis & temporibus aptare sermones, personarum quæ aderunt æstimatione in medium vocata. alios enim relata incitabant exempla virtutum, alios beneficiorũ, nonnullos modestiæ; ut qui aliter agebant sæpe auditis talibus ad emendationem venirent. Sic autem vitiis irretitos, si & hoc in conviviis exegerit loquendi ordo, feriet philosophia non sentientes, ut Liber pater thyrso ferit per obliquationem circumfusæ hederæ [12] latentem mucronem: quia non ita profitebitur in convivio censorem ut palam vitia castiget. Ceterum his obnoxii repugnabunt: & talis erit convivii tumultus, ut sub hujusmodi invitati videantur edicto;

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam sperate parati.

aut ut Homerus brevius & expressius dixit;

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν ἄρηα.

Ergo si opportunitas necessariæ reprehensionis emerserit, sic à philosopho proficiscetur, ut & tecta & efficax sit. quid mirum, si feriet sapiens, ut dixi, non sentientes, cum interdum sic reprehendat, ut reprehensus hilaretur? nec tantum fabulis suis sed interrogationibus quoque vim philosophiæ nihil ineptum loquentis ostendet. Hanc ergo nullus honestus actus locusve, cœtus nullus excludat; quæ ita se aptat, ut ubique sic appareat necessaria, tanquam abesse illam nefas fuerit.

CAP.

12. *Latentem mucronem*] Interpretatur hæc Stephanus, qui sic mutavit, aut postremus editor, qui in alterius sententiam ivit. Omnes alii *latente mucrone*, quod interpretatione non eget. Possis quoque: *thyrsi ferit per obl. circ. hederæ latente mucrone.* Idem.

CAP. II.

De quibus libenter quisque interrogetur.

ET Avienus: Novas mihi duas disciplinas videris inducere interrogandi & reprehendendi, ut alacritas utrimque his, ad quos sermo est, excitetur: cum dolor semper reprehensionem vel justam sequatur. unde hæc, quæ leviter attigisti, fac quæso enarrando planiora. Primum, inquit Eustathius, hoc teneas volo, non de ea me reprehensione dixisse quæ speciem accusationis habet, sed quæ vituperationis instar est. hoc Græci scomma vocant non minus quidem amarum quam accusatio, si importune proferatur: sed à sapiente proferetur ut dulcedine quoque non careat. Et, ut prius tibi de interrogatione respondeam, qui vult amœnus esse consultor ea interrogat quæ sunt interrogato facilia responsu, & quæ scit illum sedula exercitatione didicisse. gaudet enim quisquis provocatur ad doctrinam suam in medium proferendam: quia nemo vult latere quod didicit; maxime si scientia quam labore quæsivit cum paucis illi familiaris & plurimis sit incognita, ut de astronomia vel dialectica ceterisque similibus. tunc enim videntur consequi fructum laboris, cum adipiscuntur occasionem publicandi quæ didicerant sine ostentationis nota; qua caret qui non ingerit sed invitatur ut proferat. contra magnæ amaritudinis est si coram multis aliquem interroges, quod non optima scientia quæsivit. cogitur enim aut negare se scire (quod extremum verecundiæ damnum putant) aut respondere temere, & fortuito se eventui veri falsive committere. unde sæpe nascitur inscitiæ proditio: & omne hoc infortunium pudoris sui imputat consulenti. necnon & qui obierunt maria & terras gaudent cum de ignoto multis vel terrarum situ vel sinu maris interrogantur; libenterque respondent & describunt modo verbis, modo radio loca; gloriosum putantes

tes quæ ipsi viderint aliorum oculis objicere. quid duces vel milites? quam fortiter à se facta semper dicturiunt & tamen tacent arrogantiæ metu? nonne hi si ut hæc referant invitentur mercedem sibi laboris æstimant persolutam, remunerationem putantes inter volentes narrare quæ fecerint? Adeo autem id genus narrationum habet quendam gloriæ saporem, ut si invidi vel æmuli forte præsentes sint, tales interrogationes obstrependo discutiant, & alias inserendo fabulas prohibeant illa narrari quæ solent narranti laudem creare. Pericula quoque præterita vel ærumnas penitus absolutas qui evasit, ut referat gratissime provocatur. nam qui adhuc in ipsis vel paululum detinetur, horret admonitionem & formidat relatum. Id adeo Euripides expressit,

Ὡς ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

adjecit enim *σωθέντα* ut ostenderet post finem malorum gratiam relationis incipere. & poëta vester adjiciendo, *olim*, 1 quid nisi post emensa infortunia futuro tempore juvare dicit memoriam sedati laboris?

Forsan & hæc olim meminisse juvabit.

Nec negaverim esse malorum genera, quę non vult qui pertulit vel transacta meminisse: nec minus interrogatus offenditur, quam cum in ipsis malis fuit, ut qui carnifices expertus est & tormenta membrorum; aut qui infaustas pertulit orbitates: 2 vel cui nota quondam afflicta censoria est. cave interroges, ne videaris objicere. illum sæpe si potes ad narrandum provoca, qui recitando favorabiliter exceptus est, vel qui libere & feliciter legationem peregit, vel qui ab imperatore comiter affabiliterque susceptus est, vel si quis tota pœne classe à piratis occupata seu ingenio seu viribus solus evasit. quia vix implet desiderium loquentis rerum talium

QVid nisi post emensa infortunia] V. c. auctior, quid aliud nisi p. e. i. Meurs.

2. Vel cui nota quondam afflicta censoria est] Alias affixa sive adflictar. Adficta videatur non absonum. Propert. Quid mihi desidia non cessas fingere crimen. Pontan.

lium vel longa narratio. Juvat, si quem dicere jusseris amici sui repentinam felicitatem, quam sponte non audebat vel dicere vel tacere, modo jactantiæ, modo malitiæ metu. Qui venatibus gaudet, interrogetur de silvæ ambitu, de ambage lustrorum, de venationis eventu. Religiosus si adest: da illi referendi copiam quibus observationibus meruerit auxilia deorum, quantus illi ceremoniarum fructus. quia & hoc genus religionis existimant numinum beneficia non tacere. adde quia volunt & amicos se numinibus æstimari. si vero & senex præsens est: habes occasionem qua plurimum illi contulisse videaris, si eum interroges vel quæ ad illum omnino non pertinent. est enim huic ætati loquacitas familiaris. hæc sciens Homerus quandam congeriem simul interrogationum Nestori fecit offerri:

Ω Νέστορ Νηληϊάδη, σύ δ' ἀληθὲς ἐνίσπε.
Πῶς ἔθαν' Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων;
Ποῦ Μενέλαος ἔην;
Ἦ οὐκ Ἄργεος ἦεν Ἀχαιϊκοῦ.

Tot loquendi semina interrogando congessit, ut pruritum senectutis expleret. & Vergilianus Æneas gratum se ad omnia præbens Evandro varias illi narrandi occasiones ministrat. neque enim de una re aut altera requirit,

sed singula lætus
Exquiritque, auditque virum monumenta priorum.

& Evander consultationibus captus scitis quam multa narraverit.

CAP. III.

De vario scommatum genere: & quam caute his utendum inter convivas.

HÆc dicentem favor omnium excepit. sed mox subjecit Avienus. Vos omnes qui doctorum doctissimi adestis oraverim, ut hortatu vestro Eustathius quæ de scom-

mate

mate paulo ante dixerit animetur aperire: omnibusque ad hoc provocantibus ille contexuit. Præter categoriam quæ ψόγος est & præter διαβολὴν quæ delatio est, sunt alia duo apud Græcos nomina, λοιδορία & σκῶμμα, quibus nec vocabula Latina reperio; nisi forte dicas lœdoriam exprobrationem esse ac directam contumeliam. scomma enim pœne dixerim morsum figuratum, quia sæpe fraude vel urbanitate tegitur, ut aliud sonet aliud intelligas. nec tamen semper ad amaritudinem pergit, sed nonnumquam his in quos jacitur & dulce est. quod genus maxime vel sapiens vel alias urbanus exercet, præcipue inter mensas & pocula, ubi facilis est ad iracundiam provocatio. nam sicut in præcipiti stantem vel levis tactus impellit; ita vino vel infusum, vel aspersum parvus quoque dolor incitat in furorem. Ergo cautius in convivio abstinendum scommate, quod tectam intra se habet injuriam. tanto enim pressius hærent dicta talia quam directæ lœdoriæ, ut hami angulosi quam directi mucrones tenacius infiguntur: maxime quia dicta hujusmodi risum præsentibus movent, quo velut assensus genere confirmatur injuria. Est autem lœdoria hujusmodi: *Oblitusne es quia salsamenta vendebas?* Scomma autem, quod diximus sæpè contumeliam esse celatam, tale est: *Meminimus quando brachio te emungebas.* nam, cum res eadem utrobique dicta sit; illud tamen lœdoria est quod aperte objectum exprobratumque est, hoc scomma quod figurate. Octavius, qui natu nobilis videbatur, Ciceroni recitanti ait; Non audio quæ dicis. ille respondit; *Certe solebas bene foratas habere aures.* hoc eo dictum est, quia Octavius Libys oriundus dicebatur, [1] quibus mos est aurem forare. In eumdem Ciceronem

1 QVibus mos est aurem forare] Imò & mollem hoc scommate Octavium istum denotaverit Tullius. Septimius Tertul. *Aurem quoque foratu effeminatus. Quod illi apud Sigæum statua servat plane.* Et Juvenal. Sat. 1. *Quamvis Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestræ Arguerint; licet ipse negem.* Quibus addit interpres vetus: *Arguit homines qui cum propter libidinem libertatem meruissent, & in libertinorum corpus & tribus relati essent, pertusis auribus*

ronem Laberius cum ab eo ad consessum non reciperetur dicentem, *Reciperem te nisi anguste sederem*: ait mimus ille mordaciter; *Atquin solebas duabus sellis sedere*; objiciens tanto viro lubricum fidei. Sed & quod Cicero dixit; *nisi anguste sederem*, scomma fuit in C. Cæsarem; qui in senatum passim tam multos admittebat ut eos quatuordecim gradus capere non possent. Tali ergo genere, quod fætum contumeliæ est, 2 abstinendum sapiente semper, ceteris in conviviis est. Sunt alia scommata minus aspera quasi edentatæ beluæ morsus. 3 ut Tullius in consulem qui uno tantum die consulatum peregit, *Solent*, inquit, *esse flamines diales*; *modo consules diales habemus.* & in eundem: *Vigilantissimus est consul noster, qui in consulatu suo somnum non vidit.* eidemque exprobranti sibi quod ad eum consulem non venisset, *Veniebam*, inquit, *sed nox me comprehendit*. Hæc & talia sunt, quæ plus urbanitatis minus amaritudinis habent: ut sunt & illa de nonnullis corporeis vitiis aut parum aut nihil gignentia doloris: ut si in calvitium cujusquam dicas vel 4 in nasum seu curvam erectionem

signa libertinorum celare non poterant. Apulejus: *nobilitatis insigne* appellavit in libro de dogmate Platonis: *Anui tantum, quantum puer nobilitatis insigne in auricula gestaret.* Pontan.

2. *Abstinendum sapienti semper, ceteris in conviviis est*] Sic Stephanus, sic Pontanus: nisi quod hic pejus etiam *sapiente*. Sed magna hic variatio. MS. cum Veneta *abstinendum sapienti super ceteris in convivio est*; Vesal. & Camerar. *abstinendum sapienti semper, ceteris in convivio*, absque τῷ *est*. Stoeriana: *abstinendum sapienti semper, ceteris in omnino est*, typorum lapsu, ut reor. Ex his jure præfero Venetæ & MS. lectionem. Nam cum joca sint multiplicia, disputatur nihil aliud, quam quæ ex iis in convivio singulos convivas, præsertim vero sapientem deceant. Ergo inquit auctor, quia parvus quoque dolor vino adspersum facile irritat, super ceteros convivas certe sapientibus, non solum scommate sed & lœdoria abstinendum, eo magis, quod hæc apertam habeat injuriam, illud vero tectam: atque ideo utendum illis solo eo, quod vocavit morsum figuratum, qui etiam iis, in quos jacitur, dulcis sit. Hæc vera sententia. *Gronov.*

3. *Vt Tullius in consulem qui uno tantum die*] Non Tullio hoc tribuit scomma superius Servius, sed M. Otacilio Pitholao. Vide lib. 2. cap. 2. *Pontan.*

4. *In nasum seu curvam erectionem seu Socraticam depressionem*] Plato lib. 5. Politicorum. & ex eo Aristænetus; lib. 1. Epist. 18. *καὶ ὁ μέν τις τῶν νέων ὅτι σιμὸς, ἐπίχαρις παρὰ σοῦ κληθεὶς ἐπῄνεται· τοῦ δὲ τὸ γρυπὸν βασιλικὸν ἔφης. Itaque juvenum si quis simus, laudas ut gratiosum; aduncum nasum regium appellas.* Persæ Cyri regis virtutes suspi-

ctionem seu Socraticam depressionem. hæc enim, quanto minoris infortunii sunt, tanto levioris doloris. contra oculorum orbitas non sine excitatione commotionis objicitur. quippe Antigonus rex Theocritum Chium, de quo juraverat quod ei parsurus esset, occidit propter scomma ab eodem de se dictum. cum enim quasi puniendus ad Antigonum raperetur, solantibus eum amicis ac spem pollicentibus, quod omnimodè clementiam regis experturus esset cum ad oculos ejus venisset: respondit; *Ergo impossibilem mihi dicitis spem salutis*. erat autem Antigonus uno orbatus oculo & importuna urbanitas maledicacem luce privavit. Nec negaverim philosophos quoque incurrisse nonnumquam per indignationem hoc genus scommatis. nam cum regis libertus ad novas divitias nuper erectus philosophos ad convivium congregasset, & irridendo eorum minutulas quæstiones scire se velle dixisset, cur ex nigra & ex alba faba pulmentum unius coloris edatur: Aridices philosophus indigne ferens, Tu nobis, inquit, absolvas 5 cur & de albis & nigris loris similes maculæ gignantur. Sunt scommata quæ in superficie habent speciem contumeliæ, 6 sed interdum non tangunt audientes, cum eadem si obnoxio dicantur exagitent: ut contra sunt quæ speciem laudis habent, & personam audientis efficiunt contumeliæ plenam. De priore genere prius dicam. L. Quintius prætor de provincia nuper reverterat observata, quod mireris Domitiani temporibus,

suspicientes adeo vel mortuum coluerunt, ut viros, qui aduncum haberent, qualem Cyrus habuisse dicitur, nasum, etiam ad Plutarchi ætatem amarint. Author Plutarchus in Præceptis Politicorum. Vide item Justinum lib. 39. & ad eum Notas Bongarsii. Ubi docetur tales olim *Grypos* appellatos. *Idem*.

5. *Cur & de albis & nigris loris similes maculæ gignantur*] Servos lororum sive flagrorum gymnasia esse scimus luculenter ex Plauto. Et ita fortassis capiendum legendumque istud ejusdem comici Asinaria:

Eas nunc legiones, copias, exercitusque lorûm.

Nam in vulgatis est, *eorum*. In Scriptis quos vidi *forum*, quod *furum* fors erit, sed hic, ut existimo, minus convenienter. Respicit enim, quas enumeraverat ibidem, servorum cruces, laminas, nervos, boias. *Idem*.

6. *Sed interdum non tangunt audientes*] Lego, *sed interim*. Meurs.

 7. *Inter*

bus, præturæ maxima castitate. is cum æger assidenti amico diceret frigidas se habere manus; renidens ille ait; *Atquin eas de provincia calidas paulo ante revocasti.* risit Quintius delectatusque est, quippe alienissimus à suspicione furtorum. contra si hoc diceretur male sibi conscio & sua furta recolenti, exacerbasset auditum. Critobulum famosæ pulchritudinis adolescentem Socrates cum ad comparationem formæ provocaret; jocabatur, non irridebat. certe si dicas consummatarum divitiarum viro, *tibi excito creditores tuos*, aut si nimis casto, *grata sunt tibi meretrices, quia continua eas largitate ditasti*: uterque delectabuntur, scientes his dictis suam conscientiam non gravari. sicut contra sunt quæ sub specie laudis exagitant, sicut paulò ante divisi. nam si timidissimo dixero, *Achilli vel Herculi comparandus es*; aut famosæ iniquitatis viro, *ego te Aristidi in æquitate præpono*: sine dubio verba laudem sonantia ad notam vituperationis suæ uterque tracturus est. Eadem scommata eosdem modo juvare modo mordere possunt, pro diversitate præsentium personarum. sunt enim quæ si coram amicis objiciantur nobis libenter audire possimus. uxore vero seu parentibus vel magistris præsentibus dici in nos aliquod scomma nolumus; nisi forte tale sit quod illorum censura libenter accipiat. ut si quis adolescentem coram parentibus vel magistris irrideat, quod insanire possit continuis vigiliis lectionibusque nocturnis; aut uxore præsente, quod stulte faciat uxorium se præbendo nec ullam elegantiam eligendo formarum. hæc enim & in quos dicuntur & præsentes hilaritate perfundunt. Commendat scomma & conditio dicentis si in eadem causa sit: ut si alium de paupertate pauper irrideat, si obscure natum natus obscure. nam Tharsius Amphias, cum ex hortulano potens esset & in amicum quasi degenerem nonnulla dixisset; mox subjecit; *Sed & nos de isdem seminibus sumus*; & omnes pariter lætos fecit. Illa vero scommata directa lætitia eum in quem dicuntur infundunt; si virum fortem vituperes quasi salutis

ſalutis ſuæ prodigum & pro aliis mori volentem, aut ſi objeceris liberali quod res ſuas profundat minus ſibi quam aliis conſulendo. Sic & Diogenes Antiſthenem Cynicum magiſtrum ſuum ſolebat veluti vituperando laudare. *Ipſe me*, ajebat, *mendicum fecit ex divite, & pro ampla domo in dolio fecit habitare.* Melius autem iſta dicebat quam ſi diceret: *gratus illi ſum, quia ipſe me philoſophum & conſummatæ virtutis virum fecit.* Ergo, cum unum nomen ſcommatis ſit, diverſi in eo continentur effectus. ideo apud Lacedæmonios 7 inter cetera exactæ vitæ inſtituta, 8 hoc quoque exercitii genus à Lycurgo eſt inſtitutum, ut adoleſcentes & ſcommata ſine morſu

7. *Inter cetera exactæ vitæ*] Non diſſimiliter Petronius, *exactam legem* dixit. Sic enim legerim locum iſtum Pag. 4.

prius amore
Frugalitatis, legem pellat exactam.

Et videtur item voluiſſe poëta Venuſinus ad Mæcenatem: *Faſtidioſam deſere copiam. Legem* enim *exactam*, dixit ex-actum illud ſive plenum, ut ita dicam, dimenſum intelligo. Meminit etiam alibi Petronius; *Vellem tam innocens eſſet frugalitatis meæ hoſtis ut deliniri poſſit.* (Et ſtatim initio pag. 3. *Nolunt ſevera lege proficere*) Sed aptiſſime ei loco Romano Philoſophiæ Siren Seneca: *Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura.* Totum itaque Arbitri locum ſic conſtituerim;

Artis ſeveræ ſi quis amat effectus,
Mentemque magnis aptat, prius amore
Frugalitatis legem pellat exactam.

Interim non me latet aliorum ſuper his commentatio, quibus ſi ita videbitur, libens cedam de ſemita. *Pontan.*

8. *Hoc quoque exercitii genus à Lycurgo eſt inſtitutum ut adoleſcentes & ſcommata ſine morſu dicere*] *Scommata ſine morſu* videtur id eſſe quod dixit Plutarchus Lycurgo: παίζειν εἴθιζον ϗ σκώπτειν ἄνευ βωμολοχίας: *Aſſue fiebant jocari & dicteria citra ſcurrilitatem jacere.* Nam fuit alias acuta & aculeata Lacedæmoniorum dictio. Idem Plutarchus Sympoſ. 2. quæſt. 1. *Enimvero præclara illa Lacedæmone inter alias hæc fuit diſciplina ſalſe dictis impetere citra moleſtiam, & æquo animo dicteria ferre. nam ſi quis iniquius ferret, alter ſtatim mordendi finem faciebat.* Ita quidem interpres. Rei tamen & rationi conſentaneum magis, ſi dixiſſet, *is ſtatim alterum mordendi finem faciebat*, ut indignanti potius quam indignationem inferenti reticentiæ pœna ſtatuta fuerit. Verba Græca ſunt: εἰ δὲ τις ἀπείποι σκωπτόμενος, εὐθὺς ὁ σκώπτων ἐπέπαυτο, quæ preſſius intuenda; nam Macrobius, quod dixi ego, omnino ſenſiſſe videtur aut vertiſſe, *Ac ſi quis*, inquit, *eorum in indignationem ob tale dictum prolapſus fuiſſet, ulterius ei in alterum dicere non licebat.* Nec aliter capio Heraclidem Ponticum: Μελετῶσι δὲ ἐμμελῶς καὶ σκώπτειν καὶ σκώπτεσθαι: quaſi dicat, *ſcommata & jacere argute & excipere ſeu pati animoſe.* Sed de his optimus tu cenſor eris, amice noſter Nicolae Cragi. Nam olim,

Quod fuit, hoc uni debebat Sparta Lycurgo;
Quod nunc eſt, tota eſt gloria lauſque tua. Idem.

 9. *Et*

morſu dicere, & ab aliis in ſe dicta perpeti diſcerent. ac ſi quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapſus fuiſſet, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Cum ergo videas, mi Aviene (inſtituenda eſt enim adoleſcentia tua quæ ita docilis eſt ut diſcenda præcipiat) cum videas, inquam, anceps eſſe omne ſcommatum genus; ſuadeo in conviviis, in quibus lætitiæ inſidiatur ira, ab ejuſmodi dictis faceſſas. & magis quæſtiones convivales vel proponas vel ipſe diſſolvas. quod genus veteres ita ludicrum non putarunt; ut & Ariſtoteles de ipſis aliqua conſcripſerit, & Plutarchus, 9 & veſter Apulejus: nec contemnendum ſit, quod tot philoſophantium curam meruit.

9. *Et veſter Apulejus.*] Joh. Sariſberienſis, qui locum hunc exſcripſit, locupletius: *Et veſter Apulejus cum Frontone.* Vide lib. 8. cap. 10. *Idem.*

CAP. IV.

Cibum ſimplicem præferendum eſſe multiplici, ut qui ſit digeſtu facilior.

ET Prætextatus: Hoc quæſtionum genus, cum & ſenilem deceat ætatem, cur ſoli juveni ſuadetur? Quin agite omnes, qui adeſtis hic, apta convivio fabulemur; nec de cibatu tantum, ſed & ſiqua de natura corporum, vel alia; præſente maxime Diſario noſtro, cujus plurimum ad hoc genus quæſtionum poterit ars & doctrina conferre: ſortiamurque, ſi videtur, ut per ordinem unusquisque proponat quam ſolvendam æſtimat quæſtionem. Hic aſſenſi omnes Prætextato anteloquium detulerunt, orantes ut, cum ipſe cœpiſſet, ceteris ex filo conſultationis ejus interrogandi conſtitueretur exemplum. tum ille, Quæro, inquit, utrum ſimplex an multiplex cibus digeſtu ſit facilior: quia multos hunc, nonnullos illum ſectantes videmus. & eſt quidem ſuperba & contumax & veluti ſui oſtentatrix continentia: contra amœnam ſe & comem appetentia vult videri. cum ergo

ergo una censoria sit, delicata altera; scire equidem velim quæ servandæ aptior sit sanitati. Nec longe petendus assertor est, cum Disarius adsit; qui quid conveniat corporibus humanis non minus callet, quam ipsa natura fabricæ hujus auctor & nutrix. dicas ergo velim quid de hoc quod quæritur medicinæ ratio persuadeat. Si me, Disarius inquit, aliquis ex plebe imperitorum de hac quæstione consuluisset: quia plebeja ingenia magis exemplis quam ratione capiuntur, admonuisse illum contentus forem institutionis pecudum: quibus cum simplex & uniformis cibus sit, multo saniores sunt corporibus humanis; & inter ipsas illæ morbis implicantur, quibus ut altiles fiant offæ compositæ & quibusdam condimentis variæ farciuntur. nec dubitaret post hac; cum advertisset animalibus simplici cibo utentibus familiarem sanitatem, [1] ægrescere autem inter illa quæ saginam composita varietate patiuntur. quia constat id genus alimoniæ non magis copia quam varietate crudescere. fortasse illum attentiorem exemplo altero fecissem, ut considераret nullum umquam fuisse medicorum circa curas ægrescentium tam audacis negligentiæ ut febrienti varium & non simplicem cibum daret. adeo constat quam facilis digestu sit uniformis alimonia, ut ei vel cum infirma est natura sufficiat. nec tertium defuisset exemplum, ita esse vitandam ciborum varietatem, ut varia solent vina vitari. quis enim ambigat eum qui diverso vino utitur in repentinam ruere ebrietatem, nec dum hoc potus copia postulante? tecum autem, Vetti, cui soli perfectionem disciplinarum omnium contigit obtinere, non tam exemplis quam ratione tractandum est, quæ & me tacente clam te esse non poterat. Cruditates eveniunt aut qualitate succi in quem cibus verti-

Ægrescere autem inter illa quæ saginam composita varietate patiuntur] Hæc item Camerarii editionis scriptura. Et statim, *quia constat id genus alimonia non magis copia quam varietate crudescere.* Vetustior tamen editio ea omnia brevius: *ægrescere autem quæ saginantur & composita varietate crudescere.* Pontan.

2. *Dici-*

vertitur ſi non ſit aptus humori qui corpus obtinuit, aut ipſius cibi multitudine non ſufficiente natura ad omnia quæ congeſta ſunt concoquenda. ac primum de ſucci qualitate videamus. Qui ſimplicem cibum ſumit, facile quo ſucco corpus ejus vel juvetur vel gravetur uſu docente cognoſcit. nec enim ambigit cujus cibi qualitate poſſeſſus ſit, cum unum ſumpſerit. & ita fit ut noxa, cujus cauſa deprehenſa ſit, facile vitetur. qui autem multiplici cibo alitur, diverſas patitur qualitates ex diverſitate ſuccorum: nec concordant humores ex materiæ varietate naſcentes, nec efficiunt liquidum purumve ſanguinem in quem jecoris miniſterio vertuntur, & in venas cum tumultu ſuo tranſeunt, hinc morborum ſcaturigo, qui ex repugnantium ſibi humorum diſcordia naſcuntur. Deinde quia non omnium quæ eſui ſunt una natura eſt, non omnia ſimul coquuntur; ſed alia celerius, tardius alia: & ita fit ut digeſtionum ſequentium ordo turbetur. neque enim cibi quem ſumimus una digeſtio eſt: ſed ut corpus nutriat quatuor patitur digeſtiones. quarum unam omnes vel ipſi quoque hebetes ſentiunt; alias occultior ratio deprehendit. quod ut omnibus liqueat, paulo altius mihi cauſa repetenda eſt. Quatuor ſunt in nobis virtutes, quæ adminiſtrandam alimoniam receperunt. quarū una [2] dicitur καθεκτικὴ, quæ deorſum trahit cibaria confecta mandibulis. quid enim tam craſſam materiam per faucium anguſta fulciret, niſi eam vis naturæ occultior hauriret? hauſta vero ut non continuo lapſu per omne corpus ſuccedentibus ſibi fora-

2. *Dicitur καθεκτικὴ*] Neutiquam hæc vox exprimit virtutem deorſum trahendi. Itaque vel cum eruditiſſimo Leopardo lib. 8. Emend. cap. 9. legendum ἑλκτικὴ, vel cum Mar. Cagnato 1 Obſerv. 10. καταδεκτικὴ, quæ nempe trahit & ſuſcipit alimentum. Sed quia primam virtutem ſolummodo auctor dicit conſiſtere in trahendo deorſum, ſine dubio Leopardo accedendum: nam ſecunda, quæ retentatrix & mora eſt immiſſi cibi, ideo quia tenet, videtur ſuſcipere alimentum, quod Marſilius primæ ſimul adſcribit. Quare & pro καταδεκτικὴν, ut vulgo ſecunda vocatur, libens repono καθεκτικὴ, obſecutus eidem doctiſſimo viro: niſi forte pro prima ſcribere mavis καθελκτικὴ, quia videtur præpoſitio fuiſſe in MS. *Gronov.*

3. *Hac*

foraminibus pervium ad imum usque descendant, & talia qualia accepta sunt egerantur, sed salutare officium digestionis exspectent, secundæ hoc cura virtutis est; quam Græci, quia retentatrix est, vocant καταδεκτικήν. Tertia, quia cibum in aliud ex alio mutat, vocatur ἀλλοιωτική. Huic obsequuntur omnes; quia ipsa digestionibus curat. ventris enim duo sunt orificia. quorum superius erectum recipit devorata & in follem ventris recondit. hic est stomachus, qui paterfamilias dici meruit, quasi omne animal solus gubernans. nam, si ægrescat, vita in ancipiti est, titubante alimoniæ meatu; cui natura tanquam rationis capaci velle ac nolle contribuit. inferius vero demissum intestinis adjacentibus inseritur, & inde via est egerendis. Ergo in ventre fit prima digestio, virtute ἀλλοιωτικῇ in succum vertente quicquid acceptum est. cujus fæx retrimenta sunt, quæ per intestina inferiore orificio tradente labuntur: & officio quartæ virtutis, cui ἀποκριτική nomen est, procuratur egestio. Ergo, postquam in succum cibus reformatur, hic jam jecoris cura succedit. est autem jecur concretus sanguis. & ideo habet nativum calorem quod confectum succum vertit in sanguinem. & sicut cibum in succum verti prima est, ita succum transire in sanguinem secunda digestio est. hunc calor jecoris administratum per venarum fistulas in sua quæque membra dispergit, parte quæ ex digestis frigidissima est in lienem refusa. qui, ut jecur caloris, ita ipse frigoris domicilium est. nam ideo omnes dexteræ partes validiores sunt, & debiliores sinistræ; quia [3] has regit calor visceris sui, illæ contagione frigoris sinistra obtinentis hebetantur. in venis autem & arteriis quæ sunt receptacula sanguinis & spiritus, tertia fit digestio. nam acceptum sanguinem quodammodo defæcant; & quod in eo aquosum

est,

3. *Has regit calor visceris sui, illæ*] Vide sis, quæ scribit pater meus libro III Observ. cap. 16. nam importunus erat Priczus. *Idem.*

4. Vel

est, venæ in vesicam refundunt: liquidum vero purumque & altilem sanguinem singulis totius corporis membris ministrant. & ita fit ut, cum cibum solus venter accipiat, alimonia ejus dispersa per universos membrorum meatus, ossa quoque & medullas & ungues nutriat & capillos. & hæc est quarta digestio quæ in singulis membris fit, dum quod unicuique membro datum est ipsi membro fit nutrimentum. nec tamen huic totiens defœcato retrimenta sua desunt; quæ, cum membra omnia in sua sunt sanitate, per occultos evanescunt meatus. si qua vero pars corporis ægrescat; in ipsam quasi infirmiorem ultima illa quæ diximus retrimenta labuntur. & hinc nascuntur morborum causæ quæ ῥεύματα medicis vocare mos est. si enim fuerit ultimi succi justo uberior multitudo: hanc à se repellit pars corporis illa quæ sanior est, & sine dubio labitur in infirmam, quæ vires non habet repellendi. unde alieni receptio distendit locum in quem ceciderit; & hinc creantur dolores. Hæc est ergo triplex causa vel podagræ 4 vel cujuslibet morbi; multitudo humoris, fortitudo membri à se repellentis, & recipientis infirmitas. Cum igitur asseruerimus quatuor in corpore fieri digestiones quarum altera pendet ex altera, & si præcedens fuerit impedita nullus fit sequentis effectus: recurramus animo ad illam primam digestionem quæ in ventre conficitur, & invenietur quid impedimenti ex multiformi nascatur alimonia. diversorum enim ciborum diversa natura est: & sunt qui celerius, sunt qui tardius digeruntur. Cum ergo prima digestio vertit in succum, quia non simul accepta omnia vertuntur, quod prius versum est dum alia tardius vertuntur acescit: & hoc sæpe etiam eructando sentimus. Alia quoque quibus tarda digestio est, velut ligna humida quæ urgente igne fumum de se creant: sic & illa immi-

4. *Vel cujuslibet morbi*] Necessario ex Scripto & veteribus supplendum: *Vel cujuslibet ex confluentia morbi.* Nam mala capit quæ *ἐκ ῥεύματος* oriuntur. *Pontan.*

imminente igne naturæ fumant dum tardius concoquuntur. siquidem nec hoc sensum eructantis evadit. cibus autem simplex non habet controversam moram, dum simul in simplicem succum vertitur: nec digestio ulla turbatur, dum omnes sibi stata momentorum dimensione succedunt. Siquis autem (quia nihil impatientius imperitia) rationes has dedignetur audire, æstimans non impediri digestionem, nisi sola ciborum multitudine, nec velit de qualitate tractare: hic quoque multiformis alimonia deprehenditur causa morborum. nam pulmentorum varietas recipit varia condimenta, quibus gula ultra quam naturæ necesse est lacessitur: & fit inde congeries, dum pruritu desiderii amplius vel certe de singulis parva libantur: hinc Socrates suadere solitus erat illos cibos potusve vitandos, qui ultra sitim famemve sedandam producunt appetentiam. denique vel propter hoc edendi varietas repudietur quia plena est voluptatis; à qua seriis & studiosis cavendum est. quid enim tam contrarium quam virtus & voluptas? Sed modum disputationi facio, ne videar hoc ipsum in quo sumus, licet sobrium sit, tamen quia varium est, accusare convivium.

CAP. V.

Contra, cibum multiplicem aptiorem esse quam sit simplex.

HÆc cum Prætextato & ceteris prona assensione placuissent: Euangelus exclamavit, Nihil tam indignum toleratu, quam quod aures nostras gratia linguæ captivas tenet, & verborum rotunditati assentire cogimur circumventi volubilitate sermonis, qui ad extorquendam fidem agit in audientes tyrannum. & quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur; age, Vetti, hortemur Eustathium ut, recepta contraria disputatione, quicquid pro vario cibo dici potest velit communicare nobiscum. ut suis telis lingua violenta succumbat, & Græcus Græco eripiat hunc plausum,

tanquam cornix cornici oculos effodiat. & Symmachus: Rem jucundam, Euangele, amarius postulasti. audire enim contra tam copiose & eleganter inventa, res est quæ habeat utilem voluptatem, sed non tanquam ingeniis insidiantes & gloriosis tractatibus invidentes hoc debemus expetere. nec abnego potuisse me quoque tanquam palinodiam canere. est enim rhetorica prolusio communes locos in utramvis partem inventorum alternatione tractare. Sed quia facilius Græcorum inventionibus à Græcis forte aliis relatæ respondent; te, Eustathi, oramus omnes ut sensa & inventa Disarii contrariis repellendo in integrum restituas exauctoratum conviviorum lepôrem. Ille diu hoc à se officium deprecatus, ubi tot impellentium procerum quibus obviandum non erat, hortatui succubuit, Bellum, inquit, duobus mihi amicissimis cogor indicere, Disario & continentiæ: sed ab auctoritate vestra tanquam ab edicto prætoris impetrata venia gulæ patronum, quia necesse est, profitebor. In primo speciosis magis quam veris, ut docebitur, exemplis pæne nos Disarii nostri cepit ingenium. ait enim pecudes uti simplici cibo & ideo expugnari difficilius earum quam hominum sanitatem, sed utrumque falsum probabo. nam neque simplex est animalibus mutis alimonia; nec ab illis quam à nobis morbi remotiores. testatur unum varietas pratorum quæ depascuntur, quibus herbæ sunt amaræ pariter & dulces, aliæ succum calidum aliæ frigidum nutrientes: ut nulla culina possit tam diversa condire quam in herbis natura variavit. Notus est omnibus Eupolis inter elegantes habendus veteris comœdiæ poëtas. is in fabula, quæ inscribitur Æges, inducit capras de cibi sui copia in hæc se verba jactantes:

Βοσκόμεθ᾽ ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης.
[1] Πρίνου κομάρου τε, πτόρθους ἁπαλοὺς ἀποτρώγουσαι.

Καὶ

1. Ποίνου] Omnino legerim, πρίνου, cum Camerario & Lugdunensi editione ve-

Καὶ πρὸς τοῖσιν ἔτ' ἄλλ' οἷον κυλίσοντ' ἠδὲ
Φάσκον εὐώδη, καὶ σμίλακα τὴν πολύφυλλον.
[2] Κότινον, ἐχῖνον, μελίαν, πτελέην, ἀλίαν, δρυῦν, κιττὸν, ἐρείκην.
Πρόμαλον, ῥάμνον, [3] Φλόμον, ἀνθέρικον, [4] κισσὸν, Φηγὸν, θύμα, θύμβραν.

Videtur ne vobis ciborum ista simplicitas, ubi tot enumerantur vel arbusta vel frutices, non minus succo diversa quam nomine? Quod autem non facilius morbis homines quam pecudes occupentur Homero teste contentus sum, qui pestilentiam refert à pecudibus inchoatam: quando morbus, antequam in homines posset irrepere, facilius captis pecoribus incubuit. 5 Sed & quanta sit multis animalibus

ne veteri. Gaza ilicem interpretatur. Xylander eodem versu pro ἀπαλὰς ἁπαλὰς adducit. At πόρθυς ἀπαλὰς dixit Eupolis; quomodo apud Athenæum ἀπαλὸς ἄρτος dictus ob mollitiem & teneritudinem. Lacte enim & oleo ac sale panis iste condiebatur. Exstat Athenæi libro tertio. Vide ad hæc Salmasium in Exercit. Plin. fol. 333. *Pontan.* Nulla editio, quantum scio, ne Stephanus quidem, aliter habet, quam Πρῖνε Gronov.

2. Κότινον, ἐχῖνον] Sola Lugdunensis editio, ἐχῖνον, quod & animalis nomen, quem erinaceum indigitant. Unde adagio, ἐχῖνε τραχύπτερε. Est tamen & herba, alias ἐρῖνος appellata. Sed σχῖνον non spreverim. Constantinus in Geoponicis, ἡ σχῖνος, τρεῖς δὲ καρποὺς, φησὶ, φέρει. Quod ipsum ab Arato est, cujus verba vertit Divinationum primo Cicero,

Iam vero semper viridis, semperque gravata
Lentiscus, triplici solita grandescere fœtu;
Ter fruges fundens; tria tempora monstrat arandi.

Sed de ἰξίνῳ vide ad Theophrastum, & in eum Animadversionum Julii Cæsaris Scaligeri librum tertium cap. 10. *Pontan.*

3. φλόμον] Camerarii & Lugdunensis codex, φλῶμον. Apud Suidam est φλῶμος, quæ & φλόνος, θρυαλλίς. At φλόνος ἀντὶ τοῦ φλόμος erit. φλόμος itaque recte, & eadem sit quæ *Lucernaria* Empirico Marcello. *Idem.*

4. Κισσὸν] Iterum Camerarii & Lugdun. κισθὸν. Ego prius retinuerim. *Pontanus.* Immo posterius. *Gronov.*

5. *Sed & quanta sit multis animalibus*] Expressimus Stephani & quam invenimus scriptam lectionem. Non ambigo tamen quin exaraverit Macrobius, *mutis animalibus*: quomodo etiam editiones vetustæ. Generatim autem notat in animalibus brutis vitæ brevitatem: speciatim vero, quod de corvis & cornicibus objici possit: obviat hic statim verbis, *Nec recurras*, inquit, *ad ea quæ de corvis & cornicibus fabulosa dicuntur.*

bus infirmitas, vitæ brevitas indicio est. quod enim eorum quibus notitia nobis in usu est potest annos hominis æquare? nisi recurras forte ad ea quæ de corvis atque cornicibus fabulosa dicuntur. quos tamen videmus omnibus inhiare cadaveribus, universisque seminibus insidiari, fructus arborum persequi. nam non minus edacitatis habent, quam de longævitate eorum opinio fabulatur. Secundum si bene recordor exemplum est solere medicos ægris simplicem cibum offerre non varium: cum hunc offeratis, ut opinor, non quasi digestu faciliorem sed quasi minus appetendum; ut horrore uniformis alimoniæ edendi desiderium languesceret, quasi multis concoquendis per infirmitatem non sufficiente natura. ideo, siquis ægrescentium vel de ipso simplici amplius appetat, subducitis adhuc desideranti. ideo vobis commento tali non qualitas sed modus quæritur. Quod autem in edendo sicut in potando suades varia vitari; habet latentis captionis insidias: quia nomine similitudinis coloratur. ceterum longe alia potus alia ciborum ratio est. quis enim umquam edendo plurimum mente sauciatus est; quod in bibendo contingit? fartus cibo stomachum vel ventrem gravatur: infusus vino fit similis insano. opinor, quia crassitudo cibi uno in loco permanens exspectat administrationem digestionis, & tunc demum membris sensim confectus illabitur; potus ut natura levior mox altum petit, & cerebrum, quod in vertice locatum est ferit fumi calentis aspergine. & ideo varia vina vitantur, ne res quæ ad possidendum caput repentina est, calore tam diverso quam subito consilii sedem sauciet. quod æque in cibi varietate metuendum nulla similitudo, ratio nulla persuadet. In illa vero disputatione, qua digestionum ordinem sermone luculento & vario digessisti, illa omnia quæ de natura humani corporis dicta sunt, & nihil nocent propositæ quæstioni & eloquenter dicta non abnego. illi soli non assentior, quod succos varios de ciborum varietate confectos dicis contra-

Adi & Plutarchum Sympos. 4. Quæst. 1. *Pontan.*

rios

rios esse corporibus; cum corpora ipsa de contrariis qualitatibus fabricata sint. ex calido enim & frigido, de sicco & humido constamus. cibus vero simplex succum de se unius qualitatis emittit. scimus autem similibus similia nutriri. dic quæso unde tres aliæ qualitates corporis nutriantur? singula autem ad se similitudinem sui rapere, testis est Empedocles, qui ait:

> Ὣς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτε, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσεν,
> Ὀξὺ δ' ἐπ' ὀξὺ ἔβη, θερμὸν δ' ἐποχεύετο θερμῷ.

te autem sæpe audio Hippocratis tui verba cum admiratione referentem: εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἤλγεεν· ἀλγεῖ δέ· οὐκ ἄρα ἕν ἐστι. Ergo si homo non unum, nutriendus est non ex uno. nam & deus omnium fabricator aërem quo circumfundimur & cujus spiramus haustu non simplicem habere voluit qualitatem ut aut frigidus sit semper aut caleat, sed nec continuæ siccitati nec perpetuo eum addixit humori; quia una nos non poterat qualitate nutrire de permixtis quatuor fabricatos. ver ergo calidum fecit & humectum; sicca est æstas & calida; autumnus siccus & frigidus; hyems humida pariter & frigida est. Sic & elementa quæ sunt nostra principia ex diversitatibus & ipsa constant & nos nutriunt. est enim ignis calidus & siccus; aër humectus & calidus; aqua similiter humecta sed frigida; at terra frigida pariter & sicca. cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum nihil nec in nobis nec circa nos nec in his de quibus sumus uniforme sit? Quod autem acescere vel nonnumquam fumare in stomacho cibum, vis assignare varietati: ut credamus, pronuncies oportet, aut semper eum qui vario cibo utitur hæc pati, aut numquam illum pati qui simplicem sumit. si vero & qui mensa fruitur copiosa hoc vitium sæpe non sentit, & qui se uno cibo afficit sæpe sustinet

quod accuſas: cur hoc varietati & [6] & non modo edacitatis aſſignas? nam & de ſimplici avidus noxam patitur cruditatis; & in vario moderatus digeſtionis commodo fruitur. At, inquies, ipſa immoderatio ex ciborum varietate naſcitur, titillante gula & ad ſumenda plura quam neceſſe eſt provocante. Rurſus ad ea, quæ jam dixi, revolvor; cruditates de modo non de qualitate provenire. modum vero ſervat, qui ſui potens eſt & [7] in menſa Sicula vel Aſiana: excedit impatiens, etſi ſolis olivis aut holere veſcatur. & tam ille copioſus, ſi moderationem tenuit, ſanitatis compos eſt, quam inſanus fit ille, cui merus ſal cibus eſt, ſi hoc ipſum voraciter invaſerit. Poſtremo, ſi in his quæ ſumimus varietatem noxiam putas, cur potionum remedia quæ per os humanis viſceribus infunditis ex tam contrariis ac ſibi repugnantibus mixta componitis? ſucco papaveris admiſcetis euforbium; mandragoram aliasque herbas conclamati frigoris pipere temperatis: ſed nec monſtroſis carnibus abſtinetis, inſerentes poculis teſticulos Caſtorum & venenata corpora viperarum; quibus admiſcetis quicquid nutrit India, quicquid devehitur herbarum quibus Creta generoſa eſt. Cum ergo ad cuſtodiam vitæ hoc faciant remedia quod cibus (ſi quidem illa eam revocent, iſte contineat) cur illis providere varietatem laboras, iſtum ſqualori uniformitatis addicis? Poſt omnia in voluptatem cenſura cothurnati ſermonis invectus es: tanquam voluptas virtuti ſemper inimica ſit, & non cum in luxum ſpreta mediocritate prolapſa eſt.

6. *Et non modo edacitatis*] Scriptus, *perpetuæ edacitatis*. Fortaſſis, *perpetis edacitatis*. ut *noctem perpetem* Plautus. *Idem*.

7. *In menſa Sicula vel Aſiana*] Eſt apud Suidam, Σικελικὴ τράπεζα. Lautam eam & opiparam fuiſſe docet apud Athenæum Eubulus Comicus:

Καὶ πνικτὰ Σικελικὰ πατάνεια σωρεύματα.

Ubi πατάνεια σωρεύματα (quomodo & illuſtri Scaligero obſervatum) adumbravit Curculione Plautus, *Tantas ſtruices concinnat patinarias*. Porro adagium à Diogeniano annotatum, ἀεὶ Λεόντιοι περὶ τοὺς κρατῆρας, *Semper Leontini juxta crateres*, huc quoq; facit. Nam Leontini Siciliæ populus eſt. *Idem*.

Deinde

est. quid enim agit ipse servus non edendo nisi cogente fame nec potando præter sitim, nisi ut de utroque capiat voluptatem? ergo voluptas non mox nomine ipso infamis est; sed fit modo utendi vel honesta vel arguenda. Parum est si excusata sit & non etiam laudetur voluptas. nam cibus qui cum voluptate sumitur desiderio tractus in ventrem reconditur patula exspectatione rapientem; &, dum animose fruitur, mox eum concoquit. quod non ex æquo cibis evenit, quos nulla sui dulcedo commendat. quid ergo accusas varietatem quasi gulæ irritamentum, cum salus sit hominis vigere appetentiam? qua deficiente languescit & periculo fit propior. nam sicut in mari gubernatores vento suo, etiam si nimius sit, contrahendo in minorem modum vela prætervolant, & flatum cum major est coërcent, sopitum vero excitare non possunt: ita & appetentia cum titillatur & crescit rationis gubernaculo temperatur; si semel ceciderit, animal exstinguitur. Si ergo cibo vivimus, & cibum appetentia sola commendat: elaborandum nobis est commento varietatis ut hæc semper provocetur; cum præsto sit ratio quia intra moderationis suæ terminos temperetur. Memineritis tamen lepido me convivio adesse non anxio. nec sic admitto varietatem, ut luxum probem; ubi quæruntur æstivæ nives & hibernæ rosæ; & dum magis ostentui quam usui servitur, silvarum secretum omne lustratur, & peregrina maria solicitantur. ita enim fit ut, etiam si sanitatem sumentium mediocritas observata non sauciet, ipse tamen luxus morum sit ægritudo. His favorabiliter exceptis Disarius, Obsecutus es, inquit, Eustathi dialecticæ, ergo medicinæ. qui volet eligere sequenda, usum consulat: & quid sit utilius sanitati experientia docebit.

* * *

CAP. VI.

Vinum natura frigidum potius videri quam calidum: & cur raro fœminæ, senes cito inebrientur.

POst hæc Flavianus: Et alios quidem medicos idem dicentes semper audivi vinum inter calida censendum. sed & nunc Eustathius cum causas ebrietatis attingeret prędicabat vini calorem. Mihi autem hoc sæpe mecum reputanti visa est vini natura frigori propior quam calori: & in medium profero, quibus ad hoc æstimandum trahor, ut vestrum sit de mea æstimatione judicium. Vinum, quantum mea fert opinio, sicut natura frigidum est, ita capax vel etiam appetens est caloris cum calidis fuerit admotum. nam & ferrum cũ tactu sit frigidum, ψυχρὸν δ' ἕλε χαλκὸν ὀδοῦσιν, si tamen solem pertulerit concalescit; & calor advena nativum frigus expellit. hoc utrum ita esse ratio persuadeat requiramus. Vinum aut potu interioribus conciliatur, aut fotu ut superficiem curet adhibetur. cum infunditur cuti quin frigidum sit nec medici inficias eunt: calidum tamen in interioribus prædicant, cum non tale descendat sed admixtum calidis concalescat. certe respondeant volo cur stomacho in lassitudinem degeneranti ad instaurandas constrictione vires offerant ægrescenti vinum, nisi frigore suo lassata cogeret & colligeret dissoluta? & cum lasso, ut dixi, stomacho nihil adhibeant calidum, ne crescat ulterius lassitudo, à vini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutantes. Dabo aliud indicium accidentis vino quam ingeniti caloris: nam, si quis aconitum nesciens hauserit, non nego haustu eum meri plurimi solere curari. infusum enim visceribus trahit ad se calorem, & veneno frigido quasi calidum jam repugnat. si vero aconitum ipsum cum vino tritum potui datum sit: haurientem nulla curatio à morte defendit. Tunc enim vinum natura frigidum admixtione sui

frigus

frigus auxit veneni, nec in interioribus jam calescit; quia non liberum sed admixtum alii, imo in aliud versum, descendit in viscera. sed & sudore nimio vel laxato ventre defessis vinum ingerunt, ut in utroque morbo constringat meatus. Insomnem medici frigidis oblinunt modo papaveris succo modo mandragora vel similibus; in quibus est & vinum. nam vino somnus reduci solet. quod non nisi ingeniti frigoris testimonium est. deinde omnia calida Venerem provocant & semen excitant & generationi favent. hausto autem mero plurimo fiunt viri ad coitum pigriores. sed nec idoneum conceptioni ferunt; quia vini nimietas ut frigidi facit semen exile vel debile. Hoc vero vel manifestissimam æstimationis meæ habet assertionem, quod quæcunque nimium algentibus, eadem contingunt ebriis. fiunt enim tremuli, graves, pallidi, & saltu tumultuantes spiritus artus suos & membra quatiuntur. idem corporis torpor ambobus; eadem linguæ titubatio. multis autem & morbus ille quem παράλυσιν Græci vocant sic nimio vino ut multo algore contingit. Respicite etiam quæ genera curationis adhibeantur ebriis. nonne cubare sub multis operimentis jubentur, ut exstinctus calor refoveatur? non & ad calida lavacra ducuntur? non illis unctionum tepore calor corporis excitatur? Postremo qui fiunt crebro ebrii cito senescunt. alii ante tempus competentis ætatis vel calvitio vel canicie insigniuntur. quæ non nisi inopia caloris eveniunt. quid aceto frigidius, quod culpatum vinum est? solum enim hoc ex omnibus humoribus crescentem flammam violenter exstinguit; dum per frigus suum calorem vincit elementi. nec hoc prætereo quod ex fructibus arborum illi sunt frigidiores, quorum succus imitatur vini saporem: ut mala seu simplicia seu granata vel cytonia, quæ cotonia vocat Cato. Hæc ideo dixerim, quod me sæpe movit & exercuit mecum disputantem: quia in medium proferre volui quid de vino æstimaverim sentiendum. Ceterum consultationem mihi

debitam non omitto. te enim Disari convenio ut quod quærendum mihi occurrit absolvas. Legisse apud philosophum Græcum memini (ni fallor, ille Aristoteles fuit in libro quem de ebrietate composuit,) mulieres raro in ebrietatem cadere, crebro senes. nec causam vel hujus frequentiæ vel illius raritatis adjecit. Et quia ad naturam corporum tota hæc quæstio pertinet, quam nosse & industriæ tuæ & professionis officium est, volo te causas rei, quam ille sententiæ loco dixit, si tamen philosopho assentiris, aperire. tum ille: Recte & hoc Aristoteles; ut cetera. nec possum non assentiri viro, cujus inventis nec ipsa natura dissentit. Mulieres, inquit, raro ebriantur, crebro senes. rationis plena gemina ista sententia; & altera pendet ex altera. nam, cum didicerimus quid mulieres ab ebrietate defendat, jam tenemus quid senes ad hoc frequenter impellat. contrariam enim sortita naturam sunt muliebre corpus & corpus senile. mulier humectissimo est corpore. docet hoc & levitas cutis & splendor: docent præcipue assiduæ purgationes superfluo exonerantes corpus humore. cum ergo epotum vinum in tam largum ceciderit humorem, vim suam perdit & fit dilutius, nec facile cerebri sedem ferit fortitudine ejus exstincta. sed & hæc ratio juvat sententiæ veritatem, quod muliebre corpus crebris purgationibus deputatum pluribus consertum est foraminibus, ut pateat in meatus & vias præbeat humori in egestionis exitum confluenti. per hæc foramina vapor vini celeriter evanescit. contra senibus siccum corpus est. quod probat asperitas & squalor cutis. unde & hæc ætas ad fletum fit difficilior; quod est indicium siccitatis. intra hos vinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris, & integra vi sua adhæret corpori arido; & mox loca tenet, quæ sapere homini ministrant. dura quoque esse senum corpora nulla dubitatio est. & ideo etiam ipsi naturales meatus in membris durioribus obserantur: & hausto vino exhalatio nulla contingit; sed totum ad ipsam sedem

mentis

mentis ascendit. hinc fit ut & sani senes malis ebriorum laborent, tremore membrorum, linguæ titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ concitatione: quibus tam subjacent juvenes ebrii quam senes sobrii. Si ergo levem pertulerint impulsum vini, non accipiunt hæc mala sed incitant; quibus ætatis ratione jam capti sunt.

CAP. VII.

Fœminis frigidiorne sit natura quam viris, an calidior. Et cur mustum non inebriet.

PRobata omnibus Disarii disputatione, subjecit Symmachus: Ut spectata est tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Disarius invenit; ita unum ab eo prætermissum est; nimio frigore, quod in earum corpore est, frigescere haustum vinum, & ita debilitari, ut vis ejus quæ elanguit nullum calorem possit de quo nascitur ebrietas excitare. Ad hæc Horus: Tu vero Symmache frustra opinaris frigidam esse mulierum naturam; quam ego calidiorem virili, si tibi volenti erit, facile probabo. Humor naturalis in corpore, quando ætas transit pueritiam; fit durior, & acuitur in pilos. ideo tunc & pubes & genæ & aliæ partes corporis vestiuntur. sed in muliebri corpore hunc humorum calore siccante fit inopia pilorum. & ideo in corpore sexus hujus manet continuus splendor & levitas. Est & hoc in illis indicium caloris; abundantia sanguinis, cujus natura fervor est, qui, ne urat corpus si insidat, crebra purgatione subtrahitur. quis ergo dicat frigidas, quas nemo potest negare plenas caloris; quia sanguinis plenæ sunt? [1] deinde, licet

DEinde licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit] Signandum hoc, & quod sequitur porro: *Solitos funerum ministros denis virorum corporibus adjicere singula muliebria: & unius adjutu quasi natura flammei & ideo celeriter ardentis cætera flagrabant.*

Adjungo Cornelii Taciti super Christianis locum Annal. 15.

Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi; atque ubi defecisset dies in usum luminis urerentur.

licet urendi corpora defunctorum usus nostro sæculo nullus sit, lectio tamen docet eo tempore quo igni dari honor mortuis habebatur, siquando usu venisset ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum ministros denis virorum corporibus adjicere singula muliebria. & unius adiutu, quasi natura flammei & ideo celeriter ardentis, cetera flagrabant. Ita nec veteribus calor mulierum habebatur incognitus. Nec hoc tacebo; quod, cum calor semper generationis causa sit, feminæ ideo celerius quam pueri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius. nam & secundum jura publica duodecimus annus in femina & quartusdecimus in puero definit pubertatis ætatem. quid plura? nonne videmus mulieres, quando nimium frigus est, mediocri veste contentas nec ita operimentis plurimis involutas ut viri solent, scilicet naturali calore contra frigus quod aër ingerit repugnante? Ad hæc renidens Symmachus Bene, inquit, Horus noster tentat videri orator ex cynico qui in contrarium vertit sensus quibus potest muliebris corporis frigus probari. nam quod pilis, ut viri, non obsidentur, inopia caloris est. calor est enim qui pilos creat. unde & eunuchis desunt; quorum naturam nullus negaverit frigidiorem viris. sed & in corpore humano illæ partes maxime vestiuntur, quibus amplius inest caloris. leve autem est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetum. comitatur enim algorem densitas, levitas densitatem. quod vero sæpe purgantur non multi sed vitiosi humoris indicium est. indigestum est enim & crudum quod egeritur, & quasi infirmum effluit; nec habet sedem; sed natura quasi noxium & magis frigidum pellitur. quod maxime probatur quia mulieribus, cum purgantur, etiam algere contingit. unde intelli-

Sed ambigo an satis is cohærens & firmus. Scribit Sulpitius Severus, qui Tacitum sæpe transcribit: *Multi crucibus affixi, aut flamma usti. Plerique in id reservati, ut cum defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur.* Unde cogitandum ne concinnius fuerit in Cornelio: *aut crucibus affixi aut flamma usti; aliqui ubi defecisset dies.* Pontan.

telligitur frigidum esse quod effluit, & ideo in vivo corpore non manere quasi inopia caloris exstinctum. quod muliebre corpus juvabat ardentes viros, [2] non caloris erat sed pinguis carnis & oleo similis; quod non in illis contingeret ex calore. quod cito admonentur generationis; non nimii caloris sed naturæ infirmioris est: ut exilia poma celerius maturescunt, robusta serius. sed si vis intelligere in generatione veram rationem caloris, considera viros longe diutius perseverare in generando quam mulieres in pariendo: & hæc tibi sit indubitata probatio in utroque sexu vel frigoris vel caloris. nam vis eadem in frigidiore corpore celerius exstinguitur, in calidiore diutius perseverat. quod frigus aëris tolerabilius viris ferunt; facit hoc suum frigus. similibus enim similia gaudent. ideo ne corpus earum frigus horreat, facit consuetudo naturæ, quam sortitæ sunt frigidiorem. Sed de his singuli, ut volunt, judicent. Ego vero ad sortem venio consulendi; & quod scitu dignum æstimo ab eodem Disario quæro, & mihi usque ad affectum nimio amico & cum in ceteris tum in his optime docto. Nuper in Tusculano meo fui cum vindemiales fructus pro annua sollennitate legerentur. erat videre permixtos rusticis servos haurire vel de expresso vel de sponte fluente mustum, nec tamen ebrietate capi. quod in illis præcipue admirabar, quos impelli ad insaniam parvo vino noveram. quæro quæ ratio de musto ebrietatem aut tardam fieri faciat aut nullam. Ad hæc Disarius: Omne quod dulce est cito satiat nec diuturnam desiderii sui fidem tenet. sed in locum satietatis succedit horror. in musto autem sola dulcedo est; suavitas nulla. nam vinum cum in infantia est, dulce; cum pubescit, magis suave quam dulce est. esse autem harum duarum rerum distantiam certe Homerus testis est, qui ait;

μέλιζι

2. *Non caloris erat sed pinguis carnis & oleo similis*] In Scripto reperiebam: *oleo similioris*. Sed caro quomodo honeste assimulabitur oleo? Non dubitabis verum esse, *oleosioris*. Idem.

3. Quia

μέλιτι γλυκερῷ, καὶ ἡδεῖ οἴνῳ.

vocavit enim mel dulce, & vinum ſuave. muſtum igitur, cum necdum ſuave eſt ſed tantummodo dulce, horrore quodam tantum ſumi de ſe non patitur quantum ſufficiat ebrietati. Addo aliud: naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare; adeo ut medici eos qui uſque ad periculum diſtenduntur vino plurimo, cogant vomere: & poſt vomitum contra fumum vini qui remanſit in venis panem offerant melle illitum. & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. ideo ergo non inebriat muſtum, in quo eſt ſola dulcedo: Sed & hoc de idonea ratione deſcendit; quod muſtum grave eſt & flatus & aquæ permixtione, & pondere ſuo in inteſtina delabitur ac profluit, nec manet in locis obnoxiis ebrietati: delapſum vero relinquit ſine dubio in homine ambas qualitates naturæ ſuæ: quarum altera in flatu altera in aquæ ſubſtantia eſt. ſed flatus quidem quaſi æque ponderoſus in ima delabitur: aquæ vero qualitas non ſolum ipſa non impellit in inſaniam; ſed &, ſiqua vinalis fortitudo in homine reſedit, hanc diluit & exſtinguit. ineſſe autem aquam muſto vel hinc docetur; quod cum in vetuſtatem procedit fit menſura minus ſed acrius fortitudine: 3 quia, exhalata aqua qua molliebatur, remanet vini ſola natura cum fortitudine ſua libera, nulla diluti humoris permixtione mollita.

3. *Quia, exhalata aqua*] Nec aliter de hoc liquore Auctor Geoponicωn: τὸ γὰρ ἐν αὐτῷ ὑδατῶδες ὁ χρόνος ἀναλίσκει. Communicavit filius Douza. *Idem.*

CAP. VIII.

De facilitate vel difficultate digeſtionis quorundam ciborum: deque aliis quibuſdam quæſtiunculis oppido quam argutis.

POſt hæc Furius Albinus: Ego quoque pro virili portione Diſarium noſtrum inexercitum non relinquo. di-

cas,

cas, quæso, quæ causa difficile digestu facit insicium: quod ab insectione insicium dictum (amissione enim litteræ postea quod nunc habet nomen obtinuit) cum multum in eo digestionem futuram juverit tritura tam diligens & quicquid grave erat carnis assumpserit consummationemque ejus multa ex parte confecerit. & Disarius: Inde hoc genus cibi difficile digeritur, unde putas ei digestionem ante provisam. levitas enim, quam tritura præstitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio ventris invenerit; nec adhæreat cuti ventris, de cujus calore digestio promovetur: sic & mox tritum atque formatum cum in aquam conjicitur natat: ex quo intelligitur quod idem faciens in ventris humore subducit se digestionis necessitati; & tam sero illic coquitur quam tardius conficiuntur, quæ vapore aquæ quam quæ igne solvuntur. deinde, dum instantius teritur, multus ei flatus involvitur, qui prius in ventre consumendus est: ut tum demum conficiatur quod remansit de carne jam liberum. Hoc quoque scire haveo, Furius inquit, quæ faciat causa nonnullos carnes validiores facilius digerere quam tenues. nam, cum cito coquant offas bubulas, in asperis piscibus concoquendis laborant. In his, Disarius ait, hujus rei auctor est nimia in homine vis caloris: quæ, si idoneam materiem suscipit, libere suscipitur, libere congreditur, & cito eam in concertatione consumit. levem, modo præterit ut latentem, modo in cinerem potius quam in succum vertit: ut ingentia robora [1] in carbonum frusta lucentia igne vertuntur: paleæ si in ignem ceciderint; mox solum de eis cinerem restat videri. Habes & hoc exemplum non dissonum quod potentior mola ampliora grana confringit, integra illa quæ sunt minutiora transmittit. vento nimio abies aut quercus avellitur; cannam nulla facile frangit procella. cumque Furius delectatus [2] enarrantis ingenio plura vellet inter-

1. *In carbonum frustrà lucentia igne vertuntur*] Scribo, *i. e. frusta l. i. v.* Meurs.

2. *Nullam*

interrogare: Cæcina se Albinus objecit; Mihi quoque desiderium est habendi paulisper negotii cum tam facunda Disarii doctrina. Dic, ore te, quæ facit causa ut sinapi & piper, si apposita cuti fuerint, vulnus excitent & loca perforent; devorata vero [2] nullam ventris corpori inferant læsionem. & Disarius, Species inquit, & acres & calidæ superficiem cui [3] opponuntur exulcerant: quia integra virtute sua sine alterius rei admixtione utuntur ad noxam. sed si in ventrem recepta sint, solvitur vis earum ventralis humoris alluvione, qua fiunt dilutiores. deinde prius vertuntur in succum ventris calore, quam ut integra possint nocere. Cæcina subjecit: Dum de calore loquimur, admoneor rei quam semper quæsitu dignam putavi: Cur in Ægypto, quæ regionum aliarum calidissima est, vinum non calida, sed pæne dixerim, frigida virtute nascatur. Ad hoc Disarius: Usu tibi, Albine, compertum est aquas, quæ vel de altis puteis vel de fontibus hauriuntur, fumare hieme, æstate frigescere. quod fit non alia de causa nisi quod aëre, qui nobis circumfusus est, propter temporis rationem calente, frigus in terrarum ima demergitur & aquas inficit, quarum in imo est scaturigo. & contra, cum aër hiemem præfert, calor in interiora demergens aquis in imo nascentibus dat vaporem. quod ergo ubique alternatur varietate temporis, hoc in Ægypto semper est, cujus aër semper est in calore. frigus enim ima petens vitium radicibus involvitur; & talem dat qualitatem succo inde nascenti. ideo regionis calidæ vina calore caruerunt. Tractatus noster, Albinus inquit, semel ingressus calorem non facile alio digreditur. Dicas ergo volo cur qui in aquam descendit calidam si se non moverit minus uritur; sed, si agitatu suo aquam moverit, majorem sentit calorem; & totiens aqua urit amplius, quotiens novus ei motus accesserit. & Disarius, Calida, inquit, quæ adhæ-

2. *Nullam ventris corpori*] Leg. *nullam ventris seu corpori*. Pontan.

3. *Opponuntur*] Leg. apponuntur. *Idem*.

Minutis

adhæserit nostro corpori mox præbet tactum sui mansuetiorem; vel quia cuti assuevit, vel quia frigus accepit à nobis. motus vero aquam novam semper ac novam corpori applicat: & cessante assuetudine, de qua paulo ante diximus, semper novitas auget sensum caloris. Cur ergo, Albinus ait, æstate cum aër calidus flabro movetur, non calorem sed frigus acquirit? eadem enim ratione & in hoc fervorem deberet motus augere. non eadem ratio est, Disarius inquit, in aquæ & aëris calore. illa enim corporis solidioris est; & crassa materies cum movetur, integra vi sua superficiem cui admovetur invadit: aër motu in ventum solvitur, & liquidior se factus agitatu flatus efficitur. porro ut flatus illud removet quod circumfusum nobis erat (erat autem circa nos calor) remoto igitur per flatum calore restat ut advenam sensum frigoris præstet agitatus.

CAP. IX.

Cur se in orbem rotantes patiantur vertiginem capitis. Et quomodo cerebrum ipsum sensus expers, sensus tamen in cæteris membris gubernet. Ibique obiter, quæ partes humani corporis sensu careant.

INterpellat Euangelus pergentem consultationem: &, Exercebo, inquit, Disarium nostrum, si tamen 1 minutis illis suis & rorantibus responsionibus satisfaciet consulenti. Dic, Disari, cur qui ita se vertunt, ut sæpe in orbem rotentur, & vertiginem capitis & obscuritatem patiuntur oculorum: postremo, si perseveraverint, ruunt, cum nullus alius motus corporis hanc ingerat necessitatem? Ad hæc Disarius: Septem, inquit, corporei motus sunt. aut enim accedit

MInutis illis & rorantibus responsionibus] Benissime *Rorantibus*, quasi quæ responsioni justæ & plenæ præluderent, quomodo, rorarii olim milites, pugnæ. Transtulit quoque facete ad pocula Tullius: *Pocula, ut in Sympofio Xenophontis, minuta atque rorantia.* Dicenda hæc censui, quia obsidet turpiter editiones passim *rotantibus*. Pontanus.

accedit prorſum, aut retrorſum recedit, aut in dexteram læ-vamve divertitur, aut ſurſum promovetur, aut deorſum, aut orbiculatim rotatur. ex his ſeptem motibus unus tantum in divinis corporibus invenitur: ſphæralem dico quo movetur cœlum, quo ſidera, quo cetera moventur elementa. terrenis animalibus illi ſex præcipue familiares ſunt. ſed nonnumquam adhibetur & ſeptimus. ſed ſex illi ut directi, ita & innoxii. ſeptimus, id eſt, qui gyros efficit, crebro converſu turbat, & humoribus capitis involvit ſpiramentum, quod animam cerebro quaſi omnes ſenſus corporis gubernanti miniſtrat. hoc eſt autem ſpiramentum quod ambiens cerebrum ſingulis ſenſibus vim ſuam præſtat; hoc eſt, quod nervis & muſculis corporis fortitudinem præbet. Ergo vertigine turbatum & ſimul agitatis humoribus oppreſſum languēſcit & miniſterium ſuum deſerit: inde fit his qui raptantur in gyros hebetior auditus, viſus obſcurior. poſtremo nervis & muſculis nullam ab eo virtutem, quaſi deficiente, ſumentibus totũ corpus, quod iis ſuſtinetur & in robur erigitur, deſertum jam fulcimentis ſuis, labitur in ruinam. ſed contra hæc omnia conſuetudo, quam ſecundam naturam pronuntiavit uſus, illos juvat qui in tali motu ſæpe verſantur. ſpiramentum enim cerebri, quod paulo ante diximus, aſſuetum rei jam non ſibi novæ, non paveſcit hunc motum, nec miniſteria ſua deſerit. ideo conſuetis etiam iſte agitatus innoxius eſt. & Euangelus: Irretitum te jam, Diſari, teneo: &, ſi vere opinor, nuſquam hodie effugies, & alios enim in arte tibi ſocios & ipſum te [2] audivi ſæpe dicentem cerebro non ineſſe ſenſum; ſed ut oſſa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrum eſſe ſine ſenſu. Verumne eſt hæc vos dicere ſolitos? an ut falſum refelles? Verum, ait ille. Ecce jam clauſus es. ut enim concedam tibi præter capillos in homine aliquid eſſe ſine ſenſu, quod non facile perſuaſu eſt; tamen

2. *Audivi ſæpe dicentem cerebro non eſſe in ſenſum*] Lego, *ineſſe ſenſum*. Aut ex v. c. *eſſe ſenſum*. Meurſ.

3. *Hi*

tamen cur sensus omnes paulo ante dixisti à cerebro ministrari, cum cerebro non inesse sensum ipse fatearis? potestne excusare hujus contrarietatis ausum vel vestri oris nota volubilitas? & Disarius renidens: Retia quibus me involutum tenes, nimis rara sunt, nimis patula. ecce me, Euangele, sine nisu inde exemptum videbis. Opus naturæ est ut sensum vel nimium sicca vel nimium humecta non capiant. ossa, dentes cum unguibus & capillis, nimia siccitate ita denseta sunt, ut penetrabilia non sint effectui animæ qui sensum ministrat. adeps, medulla & cerebrum ita in humore atque mollicie sunt, ut eundem effectum animæ, quem siccitas illa non recipit, mollicies ista non teneat. ideo tam dentibus, unguibus, ossibus & capillis, quam adipi, medullis & cerebro sensus inesse non potuit. & sicut sectio capillorum nihil doloris ingerit: ita si secetur vel dens, vel os seu adeps seu cerebrum, seu medulla; aberit omnis sensus doloris. Sed videmus, inquies, tormentis affici, quibus secantur ossa, torqueri homines & dolore dentium. hoc verum esse quis abneget? sed, ut os secetur, omentum quod impositum est ossi cruciatum, dum sectionem patitur, importat. quod cum medici manus transit, os jam cum medulla quam continet habent indolentiam sectionis similem capillorum: & cum dentium dolor est, non os dentis in sensu est, sed caro quæ continet dentem. nam & unguis, quantus extra carnem crescendo pergit, sine sensu secatur: qui carni adhæret, jam facit si secetur dolorem non suo sed sedis suæ corpore. sicut capillus dum superior secatur nescit dolorem; si avellatur sensum accipit à carne quam deserit. & cerebrum, quod tactu sui hominem vel torquet vel frequenter interimit, non suo sensu sed vestitus sui, id est, omenti hunc importat dolorem. ergo diximus quæ in homine sine sensu sint & quæ hoc causa faciat indicatum est. reliqua pars debiti mei de eo est, cur cerebrum, cum sensum non habeat, sensus gubernet. sed de hoc quoque tentabo si potero esse

ſolvendo. Senſus, de quibus loquimur, quinque ſunt; viſus, auditus, odoratus, guſtus & tactus. 3 hi aut corporei ſunt aut circa corpus, ſolisque ſunt caducis corporibus familiares. nulli enim divino corpori ſenſus ineſt; anima vero omni corpore, vel ſi divinum eſt, ipſa divinior eſt. ergo ſi dignitas divinorum corporum ſenſum dedignatur, quaſi aptum caducis: multo magis anima majoris eſt majeſtatis quam ut ſenſu egeat. ut autem homo conſtet & vivum animal ſit, anima præſtat, quæ corpus illuminat. porro illuminat inhabitando; & habitatio ejus in cerebro eſt. ſphæralis enim natura & ad nos veniens de alto partem in homine & altam & ſphæralem tenuit, & quæ ſenſu careat qui non eſt animæ neceſſarius. ſed quia neceſſarius animali eſt, locat in cavernis cerebri ſpiramentum de effectibus ſuis. cujus ſpiramenti natura hæc eſt, ut ſenſus ingerat & gubernet. de his ergo cavernis, quas ventres cerebri noſtra vocavit antiquitas, naſcuntur nervorũ ſeptem συζυγίαι: cui rei nomen quod ipſe voles Latinũ facito. Nos enim συζυγίαν nervorũ vocamus, cum bini nervi pariter emergunt & in locum certum deſinunt. ſeptem igitur nervorum συζυγίαι de cerebri ventre naſcentes vicem implent fiſtularum ſpiramentum ſenſificum ad ſua quæque loca naturali lege ducentes; ut ſenſum vicinis & longe poſitis membris animalis infundant. Prima igitur συζυγία nervorum talium petit oculos, & dat illis agnitionem ſpecierum & diſcretionem colorum. ſecunda in aures diffunditur; per quam eis innaſcitur notitia ſonorum. tertia naribus inſeritur, vim miniſtrans odorandi. quarta palatum tenet; quo de guſtatibus judicatur. quinta vi ſua omne corpus implet: omnis enim pars corporis mollia & aſpera, frigida & calida diſcernit. ſexta de cerebro means ſtomachum petit; cui maxime ſenſus eſt neceſſarius, ut quæ deſunt appetat, ſuperflua reſpuat, & in homi-

3. *Hi aut corporei ſunt*] Antiquiores, *hi aut in corpore ſunt*. Gronov.

4. *Ita*

homine sobrio se ipse moderetur. septima συζυγία nervorum, infundit sensum spinali medullæ; quæ hoc est animali quod est navi carina. & adeo usu aut dignitate præcipua est, ut longum cerebrum à medicis sit vocata. ex hac denique ut ex cerebro diversi nascuntur meatus virtutem tribus animæ propositis ministrantes. tria sunt enim quæ ex animæ providentia accipit corpus animalis; ut vivat, ut decore vivat, & ut immortalitas illi successione quæratur. his tribus propositis, ut dixi, animæ per spinalem medullam præbetur effectus. nam cordi & jecori & spirandi ministeriis, quæ omnia ad vivendum pertinent, vires de spinalibus, quos dixi, meatibus ministrantur, nervis etiam manuum, pedum aliarumve partium per quas decore vivitur, virtus inde præstatur. & ut ex his successio procuretur, nervi ex eadem spinali medulla pudendis & matrici, ut suum opus impleant, ministrantur. 4 ita nulla in homine pars corporis sine spiramento, quod in ventre cerebri locatum est, & sine spinalis medullæ beneficio constat. Sic ergo fit ut, cum ipsum cerebrum sensu careat, sensus tamen à cerebro in omne corpus proficiscatur. Euge Græculus noster, Euangelus ait, tam plane nobis ostendit res opertu naturæ tectas, ut quicquid sermo descripsit oculis videre videamur. sed Eustathio jam cedo, cui præripui consulendi locum. Eustathius: Modo vel vir omnium disertissimus Eusebius, vel quicumque volent alii ad exercitium consultationis accedant. nos postea liberiore otio congrediemur.

4. *Ita nulla in homine pars*] Expuli verbum substantivum, quod post Tò *nulla* adjecerant novitii, tantum, opinor, ad turbas ciendas. *Idem.*

CAP. X.

Qui fiat ut calvitium pariter atque canities anteriores capitis partes primum invadant: Deinde, cur fœminis atque eunuchis vox sit quam viris exilior.

ERgo, ait Eusebius, habendus mihi sermo, Disari, tecum de ætate, cujus januam jam pæne ambo pulsamus. Ho-

merus, cum senes πολιοκροτάφους vocat, quæro utrum ex parte poëtico more totum caput significare velit, an ex aliqua ratione canos huic præcipue parti capitis assignet? & Disarius: Et hoc divinus ille vates prudenter ut cetera. nam pars anterior capitis humidior occipitio est; & inde crebro solet incipere canicies. Et si pars anterior, ait ille, humidior est, cur calvitium patitur? quod non nisi ex siccitate contingit. Opportuna, inquit Disarius, objectio. sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid superflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit evanescat per plures meatus. unde videmus in siccis defunctorum capitibus velut quasdam suturas, quibus hemispæria, ut ita dixerim, capitis alligantur. quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem siccitate mutant; & ideo tardius canescunt, sed non calvicio carent. Si ergo siccitas calvos efficit, & posteriora capitis ficciora esse dixisti; cur calvum occipitium numquam videmus? ille respondit: Siccitas occipitii non ex vitio sed ex natura est. ideo omnibus sicca sunt occipitia. ex illa autem siccitate calvicium nascitur, quæ per malam temperiem, quam Græci δυσκρασίαν solent vocare, contingit. [1] unde quibus capilli sunt crispi, quia ita temperati sunt ut capite sicciores sint, tarde canescunt, cito in calvicium transeunt. contra qui capillo sunt rariore, non eo facile nudantur, nutriente humore quod φλέγμα vocitatur; sed fit illis cita canicies. nam ideo albi sunt cani; quia calorem humoris quo nutriuntur imitantur. Si ergo senibus abundantia humoris capillos in caniciem tingit: cur senecta opinionem exactæ siccitatis accepit? Quia senecta, inquit ille, exstincto per vetustatem naturali calore, fit frigida: & ex illo frigore gelidi & superflui nascuntur humores. ceterum liquor vitalis longævitate siccatur

catur

UNde quibus capilli sunt crispi] Venustius & brevius veteres, *Vnde capilli crispi*. Pontan.

3. Aut

catus est. inde senecta sicca est inopia naturalis humoris; humecta est abundantia vitiosi ex frigore procreati. hinc est quod ex vigiliis ætas gravior afficitur: quia somnus qui maxime ex humore contingit de non naturali humore nascitur. sicut est multus in infantia, quæ humida est, abundantia non superflui sed naturalis humoris. Eadem ratio est, quæ pueritiam canescere non patitur, cum sit humectissima. quia non ex frigore nato phlegmate humida est, sed illo naturali & vitali humore nutritur. ille enim humor, qui aut de ætatis frigore nascitur 1 aut cujuslibet vitiositatis occasione contrahitur, ut superfluus ita & noxius est. hunc videmus in feminis nisi crebro egeratur extrema minitantem; hunc in eunuchis debilitatem tibiis ingerentem: quarum ossa quasi semper in superfluo humore natantia naturali vigore caruerunt; & ideo facile intorquentur, dum pondus superpositi corporis ferre non possunt: sicut canna pondere sibi imposito curvatur. Et Eusebius: Quoniam nos à senectute usque ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio, dicas volo cur ita acutæ vocis sint ut sæpe mulier an eunuchus loquatur nisi videas ignores? Id quoque facere superflui humoris abundantiam, ille respondit. Ipse enim ἀρτηρίαν, per quam sonus vocis ascendit, efficiens crassiorem angustat vocis meatum: & ideo vel feminis vel eunuchis vox acuta est; viris gravis, quibus vocis transitus habet liberum & ex integro patentem meatum. nasci autem in eunuchis & in feminis ex pari frigore parem pœne importuni humoris abundantiam etiam hinc liquet; quod utrumque corpus sæpe pinguescit. certe ubera prope similiter utrique grandescunt.

CAP.

1. *Aut cujuslibet vitiositatis occasione*] Anglicanus emendatissime, *viscositatis occasione*. Et confidenter superius paulo, pariter restituo: *Inde senecta sicca est inopia naturalis humoris, humecta est abundantia viscosi ex frigore procreati.* Nam *vitiosi* similiter vitiosum est. Senescentium enim phlegma innuit; & quis illud Plautini senis non meminit?

Minime sputator, screator sum, itidem minime muccidus. Idem.

merus, cum ſenes πολιοκροτάφους vocat, quæro utrum ex parte poëtico more totum caput ſignificare velit, an ex aliqua ratione canos huic præcipue parti capitis aſſignet? & Diſarius: Et hoc divinus ille vates prudenter ut cetera. nam pars anterior capitis humidior occipitio eſt; & inde crebro ſolet incipere canicies. Et ſi pars anterior, ait ille, humidior eſt, cur calvicium patitur? quod non niſi ex ſiccitate contingit. Opportuna, inquit Diſarius, objectio. ſed ratio non obſcura eſt. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid ſuperflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit evaneſcat per plures meatus. unde videmus in ſiccis defunctorum capitibus velut quaſdam ſuturas, quibus hemiſpæria, ut ita dixerim, capitis alligantur. quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem ſiccitate mutant; & ideo tardius caneſcunt, ſed non calvicio carent. Si ergo ſiccitas calvos efficit, & poſteriora capitis ſicciora eſſe dixiſti; cur calvum occipitium numquam videmus? ille reſpondit: Siccitas occipitii non ex vitio ſed ex natura eſt. ideo omnibus ſicca ſunt occipitia. ex illa autem ſiccitate calvicium naſcitur, quæ per malam temperiem, quam Græci δυσκρασίαν ſolent vocare, contingit. [1] unde quibus capilli ſunt criſpi, quia ita temperati ſunt ut capite ſicciores ſint, tarde caneſcunt, cito in calvicium tranſeunt. contra qui capillo ſunt rariore, non eo facile nudantur, nutriente humore quod φλέγμα vocitatur; ſed fit illis cita canicies. nam ideo albi ſunt cani; quia calorem humoris quo nutriuntur imitantur. Si ergo ſenibus abundantia humoris capillos in caniciem tingit: cur ſenecta opinionem exactæ ſiccitatis accepit? Quia ſenecta, inquit ille, exſtincto per vetuſtatem naturali calore, fit frigida: & ex illo frigore gelidi & ſuperflui naſcuntur humores. ceterum liquor vitalis longævitate ſiccatur

Unde quibus capilli ſunt criſpi] Venuſtius & brevius veteres, *Unde capilli criſpi*. Pontan.

3. Aut

catus eſt. inde ſenecta ſicca eſt inopia naturalis humoris; humecta eſt abundantia vitioſi ex frigore procreati. hinc eſt quod ex vigiliis ætas gravior afficitur: quia ſomnus qui maxime ex humore contingit de non naturali humore naſcitur. ſicut eſt multus in infantia, quæ humida eſt, abundantia non ſuperflui ſed naturalis humoris. Eadem ratio eſt, quæ pueritiam caneſcere non patitur, cum ſit humectiſſima. quia non ex frigore nato phlegmate humida eſt, ſed illo naturali & vitali humore nutritur. ille enim humor, qui aut de ætatis frigore naſcitur [1] aut cujuslibet vitioſitatis occaſione contrahitur, ut ſuperfluus ita & noxius eſt. hunc videmus in feminis niſi crebro egeratur extrema minitantem; hunc in eunuchis debilitatem tibiis ingerentem: quarum oſſa quaſi ſemper in ſuperfluo humore natantia naturali vigore caruerunt; & ideo facile intorquentur, dum pondus ſuperpoſiti corporis ferre non poſſunt: ſicut canna pondere ſibi impoſito curvatur. Et Euſebius: Quoniam nos à ſenectute uſque ad eunuchos traxit ſuperflui humoris diſputatio, dicas volo cur ita acutæ vocis ſint ut ſæpe mulier an eunuchus loquatur niſi videas ignores? Id quoque facere ſuperflui humoris abundantiam ille reſpondit. Ipſe enim ἀρτηρίαν, per quam ſonus vocis aſcendit, efficiens craſſiorem anguſtat vocis meatum: & ideo vel feminis vel eunuchis vox acuta eſt; viris gravis, quibus vocis tranſitus habet liberum & ex integro patentem meatum. naſci autem in eunuchis & in feminis ex pari frigore parem pœne importuni humoris abundantiam etiam hinc liquet; quod utrumque corpus ſæpe pingueſcit. certe ubera prope ſimiliter utrique grandeſcunt.

CAP.

[1]. *Aut cujuſlibet vitioſitatis occaſione*] Anglicanus emendatiſſime, *viſcoſitatis occaſione*. Et confidenter ſuperius paulo, pariter reſtituo: *Inde ſenecta ſicca eſt inopia naturalis humoris, humecta eſt abundantia viſcoſi ex frigore procreati.* Nam *vitioſi* ſimiliter vitioſum eſt. Seneſcentium enim phlegma innuit; & quis illud Plautini ſenis non meminit?

Minime ſputator, ſcreator ſum, itidem minime mucccidus. Idem.

CAP. XI.

Cur ii quos pudet, aut qui gaudent, rubescant: at metuentes pallor invadat.

HIs dictis, cum ad interrogandum ordo Servium jam vocaret: naturali pressus ille verecundia usque ad proditionem coloris erubuit. Et Disarius: Age, Servi, non solum adolescentium qui tibi æquævi sunt sed senum omnium doctissime, [1] commascula frontem; & sequestrata verecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nobiscum libere quod occurrerit; interrogationibus tuis non minus doctrinæ collaturus quam si aliis consulentibus ipse respondeas. cumque diutule tacentem crebris ille exhortationibus excitaret; Hoc, inquit Servius, ex te quæro, quod mihi contigisse dixisti; quæ faciat causa ut rubor corpori ex animi pudore nascatur? & ille, Natura, inquit, cum quid ei occurrit honesto pudore dignum, imum petendo penetrat sanguinem: quo commoto atque diffuso cutis tinguitur; & inde nascitur rubor. dicunt etiam physici quod natura pudore tacta ita sanguinem ante se pro velamento tendat, ut videmus quemque erubescentem manum sibi ante faciem frequenter opponere. nec dubitare de his poteris, cum nihil aliud sit rubor nisi color sanguinis. addit Servius: Et qui gaudent cur rubescunt? & Disarius, Gaudium, inquit, extrinsecus contingit. ad hoc animoso occursu natura festinat; quam sanguis comitando quasi alacritate integritatis suæ compotem tinguit cutem. & inde similis color nascitur. idem refert: Contra qui metuunt qua ratione pallescunt? Nec hoc, Disarius ait, in occulto est. natura enim

cum

Commascula frontem; & sequestrata verecundia, quam in te facies rubore indicat] Præclare de hac re Seneca, Epist. 11. *Vbi se collegit, verecundiam, bonum in adolescente signum, vix potuit excutere: adeo illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum, quantum suspicor, etiam cum se confirmaverit, & omnibus vitiis exuerit sapientem quoque sequetur.* Pont.

2. *Trahit*

cum quid de extrinsecus contingentibus metuit in altum tota demergitur: sicut nos quoque cum timemus latebras & loca nos occulentia quærimus. ergo tota descendens ut lateat: trahit secum sanguinem, quo velut curru semper vehitur. hoc demerso humor dilutior cuti remanet; & inde pallescit. ideo timentes & tremunt: quia virtus animæ introrsum fugiens nervos relinquit, quibus tenebatur fortitudo membrorum; & inde saltu timoris agitantur. hinc & laxamentum ventris comitatur timorem: quia musculi, quibus claudebantur retrimentorum meatus, fugientis introrsum animæ virtute deserti laxant vincula, quibus retrimenta usque ad digestionis opportunitatem continebantur. Servius his dictis venerabiliter assensus obticuit.

2. *Trahit secum sanguinem, quo, velut curru, semper vehitur*] Suspicionem meam, rem puto: *quo velut curru supervehitur.* Apulejus de Deo: *curru volucri superfertur*, in libello de Mundo. *Idem.*

CAP. XII.

De quæstionibus quindecim Disario ab Avieno propositis.

TUnc Avienus: Quia me ordo, ait, ad similitudinem consultationis applicat, reducendus mihi est ad convivium sermo, qui longius à mensa jam fuerat evagatus & ad alias transierat quæstiones. Sæpe apposita salita carne, quam *laridum* vocamus, ut opinor, *quasi large aridum*, quærere mecum ipse constitui qua ratione carnem ad diuturnitatem usus admixtio salis servet. hoc licet æstimare mecum possim; malo tamen ab eo qui corporibus curat certior fieri. & Disarius: Omne corpus suapte natura dissolubile & marcidum est, &, nisi quodam vinculo contineatur, facile defluit. continetur autem quamdiu inest anima reciprocatione aëris qua vegetantur conceptacula spiritus, dum semper novo spirandi nutriuntur alimento. hoc cessante per animæ discessum membra marcescunt; & omne pondere suo conflictum corpus obteritur. tum sanguis etiam, qui quamdiu fuit

compos caloris dabat membris vigorem, calore discedente versus in saniem non manet intra venas, sed foras exprimitur: atque ita laxatis spiramentis effluit tabes fæculenta. id fieri sal admixtus corpori prohibet. est enim natura siccus & calidus: & fluxum quidem corporis calore contrahit; humorem vero siccitate vel coërcet vel exsorbet. certe humorem sale differri sive consumi fit hinc cognitu facile: quod si duos panes pari magnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale alterum; invenies indigentem salis pondere propensiorem; scilicet humore in eo per salis penuriam permanente. Et hoc à Disario meo quæsitum volo, cur defæcatum vinum validius sit viribus sed infirmius ad permanendum; & tam bibentem cito permovet, quam ipsum si manserit facile mutatur; Quod cito, inquit Disarius, permovet hæc ratio est: quia tanto penetrabilius in venas efficitur bibentis, quanto fit liquidius fæce purgata. ideo autem facile mutatur; quod nullo firmamento nixum undique sui ad noxam patet. fæx enim vino sustinendo & alendo & viribus sufficiendis quasi radix ejus est. Et hoc quæro, Avienus ait, cur fæx in imo subsidit omnium nisi mellis: mel solum est quod in summum fæcem exspuat? ad hæc Disarius; Fæcis materia ut spissa atque terrena ceteris laticibus pondere præstat, melle vincitur. ideo in illis gravitate devergens ad fundum decidit; in melle vero, ut levior, de loco victa sursum pellitur. Quoniam ex his quæ dicta sunt ingerunt se similes quæstiones; cur, Disari, ita mel & vinum diversis ætatibus habentur optima; mel quod recentissimum, vinum quod vetustissimum; unde est & illud proverbium, quo utuntur gulones: 1 *Mulsum quod probe temperes miscendum esse novo Hymetio*

MVlsum quod probe temperes, miscendum esse novo Hymettio & Falerno vetulo] Apulejus 10. *Lautum diligenter ecce illum aureum cantharum mulso & multo contempera.* Putem, musto. Martial.

Attica nectareum turbatis mella falernum.
Misceri decet hoc à Ganymede merum.

Ubi *misceri*, *infundi* est. Glossarium Arabico Latinum, *misceo*, *infundo*. Et Juvenal. *Nescit tot mellibus emtus Pauperibus miscere puer.* Item Ovidius lib.

1. Amo-

metio & vetulo Falerno. Propterea, inquit ille, quia inter se ingenio diversa sunt. vini enim natura humida est, mellis arida. si dicto meo addubitaveris: medicinæ contemplator effectum. nam, quæ udanda sunt corporis, vino foventur; quæ siccanda sunt, melle detergentur. igitur longinquitate temporis de utroque aliquid exsorbente vinum fit meracius, mel aridius; & ita mel succo privatur, ut vinum aqua liberatur Nec hoc, quod sequitur, dissimile quæsitis est: cur, si vasa vini atque olei diutule semiplena custodias, vinum ferme in acorem corrumpitur, oleo contra sapor suavior conciliatur. Utrumque, Disarius ait, verum est. in illud enim vacuum, quod superne liquido caret, aër advena incidit qui tenuissimum quemque humorem elicit & exsorbet. eo siccato vinum quasi spoliatum viribus prout ingenio imbecillum aut validum fuit vel acore exasperatur vel austeritate restringitur. oleum autem, superfluo humore siccato velut mucore qui in eo latuit absterso, acquirit novam suavitatem saporis. Rursus, ait Avienus, Hesiodus cum ad medium dolii perventum est, compercendum, & ceteris ejus partibus ad satietatem dicit abutendum; optimum vinum sine dubio significans quod in dolii medietate consisteret. sed & hoc usu probatum est in oleo optimum esse quod supernatat, in melle quod in imo est. quæro igitur cur oleum quod in summo est, vinum quod in medio, mel quod in fundo, optima esse credantur? nec cunctatus Disarius ait: Mel quod optimum est reliquo ponderosius est. in vase igitur mellis pars, quæ in imo est, utique præstat pondere; & ideo supernante preciosior est. contra in vase

vini

1. Amorum Eleg. 4: *Quod tibi miscueris, sapias, bibat ipse jubeto.* Ubi & observandum *sapere* pro gustare. Glossarium vero, quod dixi, ineditum est; fuitque penes peritissimum Orientalium linguarum Franciscum Raphelengium. Fuit dico, sed invitus. Cogit tamen illa vis nupera fati, quæ & hunc nobis invidit virum & rapuit. Sed rapuit, ut res humanæ sunt, lucem ei solicitam, & ætatem senilem: famam vero meritorumque gloriam adeo non abstulit ut etiam auxerit. Vivit vivetque per hominum memoriam Raphelengius, & operum monumentis posteritati traditus *crescet laude recens.* Pontan.

vini pars inferior admixtione fæcis non modo turbulenta. sed & sapore deterior est: pars vero summa aëris vicina corrumpitur, cujus admixtione fit dilutior. unde agricolæ dolia non contenti sub tecto reposuisse defodiunt, & operimentis extrinsecus illitis muniunt, removentes in quantum fieri potest à vino aëris contagionem; à quo tam manifeste læditur, ut vix se tueatur in vase pleno & ideo aëri minus pervio. ceterum si inde hauseris, & locum aëris admixtioni patefeceris, reliquum quod remansit omne corrumpitur. media igitur pars quantum à confinio summi utriusque, tantum à noxa remota est quasi nec turbulenta nec diluta. adjecit Avienus: Cur eadem potio meracior videtur jejuno, quam ei qui cibum sumpsit? & ille: Venas inedia vacuefacit, saturitas obstruit. igitur cum potio per inanitatem penitus influit, quia non obtusas cibo venas invenit, neque fit admixtione dilutior: & per vacuum means gustatu fortiore sentitur. Hoc quoque sciendum mihi est, Avienus ait; cur qui esuriens biberit aliquantulum famem sublevat; qui vero sitiens cibum sumpserit, non solum non domat sitim sed magis magisque cupidinem potus accendit? Nota est, inquit Disarius, caussa. nam liquori quidem nihil efficit, quin sumptus ad omnes corporis partes quoquo versus permanet, & venas compleat. & ideo inedia quæ inanitatem fecerat accepto potus remedio quasi jam non in totum vacua recreatur. cibatus vero utpote concretior & grandior in venas non nisi paulatim confectus admittitur. ideo sitim quam reperit [2] nullo subsidio sublevat; immo quicquid foris humoris nactus est exsorbet: & inde penuria ejus quæ sitis vocatur

2. *Nullo subsidio sublevat*] Omnes ante Stephanum *nullo solatio subl.* quod multo gratius. Et sic paulo post: *cibus exiguo subministratu paulatim penuriam consolatur.* Sed & posterioribus solatium usurpatur pro subsidio. Paulus apud Eutropium lib. 13. *Cum barbarorum solatiis regnum tentaret invadere.* Valerius quoque Maximus x. cap. ult. *Alimenta inopia laborantibus, dotes virginibus paupertate pressis, detrimentorum incursu quassatis solatia erogabuntur.* Cento, quem vir eruditus hujus verbi occasione attexere vult Floro, nauci non est. *Gronov.*

3. *Aqua*

catur augetur. Nec hoc mihi, Avienus ait, ignoratum relinquo: cur major voluptas est cum sitis potu extinguitur, quam cum fames sedatur cibo? & Disarius: Ex prædictis hoc quoque liquet. nam potionis totius haustus in omne corpus simul penetrat & omnium partium sensus facit unam maximam & sensibilem voluptatem: cibus autem exiguo subministratu paulatim penuriam consolatur. ideo voluptas ejus multifariam comminuitur. Hoc quoque, si videtur, addo quæsitis: cur qui avidius vorant facilius satias capit quam qui eadem quietius ederint. Brevis est, inquit illa responsio: nam, ubi avide devoratur, tunc multus aër cum edulibus infertur propter hiantium rictus & crebritatem respirandi. igitur ubi aër venas complevit ad objiciendum fastidium pro cibo pensatur. Ni molestus tibi sum, Disari, patere plus nimio ex discendi cupidine garrientem; & dicas, quæso, cur edulia satis calida facilius comprimimus ore quam manu sustinemus; & si quid eorum plus fervet quam ut diutius possit mandi, ilico devoramus, & tamen alvus non perniciose uritur? & ille: Intestinus calor qui in alvo est quasi multo major vehementiorque quicquid calidum accipit magnitudine sua circumvenit ac debilitat. ideo præstat si quid ori fervidum admoveris, non, ut quidam faciunt, hiare (ne novo spiritu fervori vires ministres) sed paulisper labra comprimere; ut major calor qui de ventre etiam ori opitulatur comprimat minorem calorem. manus autem ut rem fervidam ferre possit nullo proprio juvatur calore. Jamdudum, inquit Avienus, nosse haveo cur 3 aqua quæ obsita globis nubium perducitur ad nivalem rigorem 4 minus in potu noxia est,

3. *Aqua quæ obsita globis nubium*] Hæc quoque scripta lectio, non *nivium*. Et videatur ita nivem rigide convolutam, proprie appellasse. Sammonicus Serenus:

Desinet interea glomerari fatrea nubes,
Cessabitque gravis crebra porriginis imber.

Et adde propriè Sidonii Apollinaris verba ex libro 2. Epist. 2. *Nivalium maculas & frusta nebularum*. Ubi *frusta nebularum* idem notant, quod Macrobio *globi nubium*. Pontan.

Aqua quæ obsita globis nubium] Lego, *globis nivium*. M. urs.

4. *Non minus in potu noxia est*] Primam

est, quam ex ipsa nive aqua resoluta. scimus enim quot quantęque noxę epoto nivis humore nascantur. & Disarius: Addo aliquid à te quæsitis. aqua enim ex nive resoluta etiā si igne calefiat & calida bibatur, æque noxia est, ac si epota sit frigida. ergo non solo rigore nivalis aqua perniciosa est, sed ob aliam causam; quam non pigebit aperire auctore Aristotele; qui in physicis quæstionibus suis hanc posuit, & in hunc sensum, ni fallor, absolvit: Omnis aqua, inquit, habet in se aëris tenuissimi portionem, quo salutaris est, habet & terream fæcem, qua est corpulenta post terram. cum ergo aëris frigore & gelu coacta coalescit; necesse est per evaporationem velut exprimi ex ea auram illam tenuissimam: qua discedente conveniat in coagulum sola terrea in se remanente natura. quod hinc apparet. quia, cum fuerit eadem aqua solis calore resoluta, minor modus ejus reperitur quam fuit antequam congelasceret. deest autem quod evaporatio solum in aqua salubre consumpsit. nix ergo, quæ nihil aliud est quam aqua in aëre denseta, tenuitatem sui cum denseretur amisit: & ideo ex ejus resolutæ potu diversa morborum genera visceribus inseminantur. Nominatum gelu veteris, quæ me solebat agitare, admonuit quæstionis, cur vina aut numquam aut rarenter congelascant, ceteris ex magna parte humoribus nimietate frigoris cogi solitis? num quia vinum semina quædam in se caloris habet, & ob eam rem Homerus dixit αἴθοπα οἶνον, non, ut quidam putant, propter

mam dictionem vel Mureti libri fide eliminavimus. Nam omnino verum, *minus in potu noxia est*. Et vidimus ipsi, in Urbe Orbis quondam domina, hanc, quam tangit Macrobius, rationem, nivibus videlicet intra vitreas phialas circumvallandi sine mixtione potabilem liquorem. Martialis quoque intellexit illo versu:

Non potare nivem, sed aquam potare rigentem

De nive commenta est ingeniosa sitis.

Sed maxime si tali interpunctione legas, *sed aquam potare rigentem De nive, commenta est ingeniosa sitis*. Et ita Raphelengiana editio. Idem enim vult quod dixit Macrobius istis paulo ante verbis; *Aqua, quæ obsita globis nivium, perducitur ad nivalem rigorem*. *Rigentem* itaque *de nive*, est ob nivem phialæ circumjectam. *Idem*.

5. *In*

pter colorem? an alia quæpiam causa est? quam quia ignoro scire cupio. ad hæc Disarius: Esto, vina naturali muniantur calore, num oleum minus ignitum est, aut minorem vim in corporibus calefactandis habet? & tamen gelu stringitur. certe, si putas ea quæ calidiora sunt difficilius congelascere, congruens erat nec oleum concrescere, & ea quæ frigidiora sunt facile gelu cogi. acetum autem omnium maxime frigorificum est; atque id tamen numquam gelu stringitur. num igitur magis oleo causa est coaguli celerioris quod & levigatius, & spissius est; faciliora enim ad coëundum videntur, quæ levigatiora densioraque sunt. vino autem non contingit tanta mollicies; & est quam oleum multo liquidius. acetum vero & liquidissimum est inter ceteros humores; & tanto est acerbius, ut sit acore tristificum; & exemplo marinæ aquæ quæ ipsa quoque amaritudine sui aspera est, numquam gelu contrahitur. nam quod Herodotus historiarum scriptor, contra omnium ferme qui hæc quæsiverunt opinionem, scripsit mare Bosporicum, quod & Cimmerium appellat, earumque partium mare omne quod Scythicum dicitur id gelu constringi & consistere; aliter est quam putatur. nam non marina aqua contrahitur: sed quia plurimum in illis regionibus fluviorum est & paludum in ipsa maria influentium, superficies maris cui dulces aquæ innatant congelascit: & incolumi aqua marina videtur in mari gelu sed de advenis undis coactum. hoc & in Ponto fieri videmus. in quo frusta quædam, & ut ita dixerim, prosiciæ gelidæ feruntur contractæ de fluvialium vel palustrium undarum multitudine: [5] in quas licet frigori quasi levatiores marina.

5. *In quas licet frigori quasi levatiores marina*] Hiantia hæc verba & fracta. Libri vetustiores & Camerarii: *In quas licet frigore concretæ, tamen sunt natantes, quasi levatiores marina:* quæ pleniora, nec plena tamen plane aut proba. Quo enim referas istud, *in quas*? Rem ipsam vide; nec ambigo quin probabis quod conjectando invenimus: *Inquantum licet frigore concretæ*. Vult enim dicere Ponti illas glacierum prosicias, quantæcunque licet rigiditatis & molis fuerint, fluere tamen & vagari utpote leviores aqua, quæ subsidet, falsa. Fefellit autem librarios insolentior dictio, *inquantum licet frigore concretæ*, quæ tamen

marina. plurimum autem aquarum talium influere Ponto & totam ſuperficiem ejus infectam eſſe dulci liquore, præter quod ait Salluſtius, *mare Ponticum dulcius quam cetera.* eſt hoc quoque teſtimonio: quod ſi in Pontum vel paleas vel ligna ſeu quæcumque alia natantia projeceris, foras extra Pontum feruntur in Propontidem, atque ita in mare quod alluit Aſiæ oram; cum conſtet in Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto. meatus enim qui ſolus de oceano receptas aquas in maria noſtra tranſmittit in freto eſt Gaditano, quod Hiſpaniam Africamque interjacet, & ſine dubio inundatio ipſa per Hiſpanienſe & Gallicanum litora in Tyrrhenum prodit: inde Hadriaticum mare facit. ex quo dextra in Parthenium, læva in Jonium, & directim in Ægeum pergit; atque ita ingreditur in Pontum. Quæ igitur ratio facit ut rivatim aquæ de Ponto fluant, cum foris influentes aquas Pontus accipiat? ſed conſtat utraque ratio. nam ſuperficies Ponti propter nimias aquas quæ de terra dulces influunt foras effluit: deorſum vero intro pergit influxio. unde probatum eſt natantia, quæ, ut ſupra dixi, jaciuntur in Pontum, foras pelli; ſi vero columna deciderit, introrſum minari. & hoc ſæpe uſu probatum eſt, ut graviora quæque in fundo Propontidis ad Ponti interiora pellantur.

Adjecta

men & Plinio juniori frequentata. *Quæ*, inquit, *ut domus ipſa, perierunt, à me tamen inquantum poterit, requirentur.* Porro de Pontico mari, imo omni marina aqua quod diſſerit contra Herodotum Macrobius, vix eſſe videlicet eam congelationis capacem; nos, ut de Ponto noſtro Danico omittamus dicere, contrarium ex Naſone (niſi eum ut poëtam elevemus) cognoſcimus. Ait ipſe non ſtringi modo leviter gelu Boſphoricum, & illum ſinum, aut proſicias ei ſolas, ut verba Macrobii ſunt, innatare & ſuperfluere; ſed tegi planitus & tranſvehi plauſtris. Verſus ſunt:

Ipſe vides certe glacie concreſcere Pontum,
Ipſe vides gelido ſtantia vina gelu.
Ipſe vides onerata ferox ut ducat Iazyx
Per medias Iſtri plauſtra bubulcus aquas.

Ubi & de vino obiter habes, quod idem Aurelius noſter nunquam aut rarenter credidit ſtringi. Cui addas velim inſignem hunc ex Cominæo locum: *Vinum ſic erat aſtrictum gelu in ipſis vaſis, ut ſecuri fractum diſtribueretur militibus, qui aſcito aliunde calore, circumferebant illud, donec liqueſceret.* Et Maronis hoc de Scythiæ tractu lib. 3. Georg. *caduntque ſecuribus humida vina.* Idem.

Quos

Adjecta hac una consultatione reticebo. Cur omne dulcium magis dulce videtur cum frigidum est quam si caleat? respondit Disarius: Calor sensum occupat, & gustatum linguæ fervor interpedit. ideo ex asperatione oris præventa suavitas excluditur. quod si caloris absit injuria: tum demum potest lingua incolumi blandimento dulcedinem pro merito ejus excipere. præterea succus dulcis per calorem non impune penetrat venarum receptacula: & ideo noxa minuit voluptatem.

CAP. XIII.

De quæstionibus tribus quas Horus Disario proposuit.

SUccessit Horus, &, Cum multa, inquit, de potu & cibatu quæsisset Avienus, unum maxime necessarium, sponte an oblitus ignoro, prætermisit; cur jejuni magis sitiant quam esuriant. hoc in commune nobis, Disari, si videtur, absolve. & ille, Rem tractatu dignam, inquit, Hore quæsisti; sed cujus ratio in aperto sit. cum enim animal ex diversis constet elementis: unum est de his quæ corpus efficiunt, quod & solum aut maxime ultra cetera aptum sibi quærat alimentum: calorem dico, qui liquorem sibi exigit ministrari. certe de ipsis quatuor elementis extrinsecus videmus nec aquam, nec aërem, neque terram aliquod quo alatur aut quod consumat exigere, nullamque noxam vicinis vel appositis sibi rebus inferre. solus ignis alimenti perpetui desiderio quicquid offendit absumit. inspice & primæ ætatis infantiam, quantum cibum nimio calore conficiat: & contra senes cogita facile tolerare jejunium; quasi exstincto in ipsis calore; qui nutrimentis recreari solet. sed & media ætas, si multo exercitio excitaverit sibi naturalem calorem, animosius cibum appetit. consideremus & animalia sanguine carentia, quæ nullum cibum quærant penuria caloris. Ergo si calor semper est in appetentia; liquor autem proprium

caloris

caloris alimentum est; bene in nobis, cum ex jejunio corpori nutrimenta quæruntur, præcipue calor suum postulat: quo accepto corpus omne recreatur, & patientius expectat cibum solidiorem. His dictis anulum Avienus de mensa retulit, qui illi de brevissimo dexteræ manus digito repente deciderat. cunque à præsentibus quæreretur cur eum alienæ manui & digito & non huic gestamini deputatis potius insereret: ostendit manum lævam ex vulnere tumidiorem. hinc Horo nata quæstionis occasio. & dic, inquit, Disari, (omnis enim situs corporis pertinet ad medici notionem. tu vero doctrinam & ultra quàm medicina postulat consecutus es) dic, inquam, cur sibi communis assensus anulum in digito, qui minimo vicinus est, quem etiam medicinalem vocant, & manu præcipue sinistra gestandum esse persuasit? & Disarius: De hac ipsa quæstione sermo quidam ad nos ab Ægypto venerat, de quo dubitabam fabulamne an veram rationem vocarem. sed libris anatomicorum postea consultis verum reperi, nervum quendam de corde natum priorsum pergere usque ad digitum manus sinistræ minimo proximum, & illic desinere implicatum ceteris ejusdem digiti nervis: & ideo visum veteribus, ut ille digitus annulo tamquam corona circundaretur. & Horus: Adeo, inquit, Disari, verum est ita ut dicis Ægyptios opinari, ut ego sacerdotes eorum, quos prophetas vocant, cum in templo vidissem circa deorum simulachra hunc in singulis digitum confictis odoribus illinire, & ejus rei causas requisissem: & de nervo quod jam dictum est principe eorum narrante didicerim, & insuper de numero qui per ipsum significatur. complicatus enim senarium numerum digitus iste demonstrat, qui omnifariam plenus, perfectus, atque divinus est. causasque cur plenus sit hic numerus ille multis asseruit. ego nunc ut præsentibus fabulis minus aptas relinquo. Hæc sunt quæ in Ægypto divinarum omnium disciplinarum compote cur anulus huic digito magis inseratur agnovi. In-

ter

ter hæc Cæcina Albinus. Si volentibus vobis erit, inquit, in medium profero quæ de hac eadem causa apud Ateium Capitonem pontificii juris inter primos peritum legisse memini: qui, cum nefas esse sanciret deorum formas insculpi anulis eo usque processit, ut & cur in hoc digito vel in hac manu gestaretur anulus non taceret. *veteres,* inquit, *non ornatus, sed signandi causa anulum secum circumferebant. unde nec plus habere quam unum licebat, nec cuiquam nisi libero.* [1] *quos solos fides deceret, quæ signaculo continetur. ideo jus anulorum famuli non habebant. imprimebatur autem sculptura materiæ anuli sive ex ferro sive ex auro foret: & gestabatur ut quisque vellet, quacunque manu, quolibet digito. postea,* inquit, *usus luxuriantis ætatis signaturas preciosis gemmis cœpit insculpere: & certatim hac omnis imitatio lacessivit, ut de augmento precii quo sculpendos lapides parassent gloriarentur. hinc factum est ut usus anulorum exemptus dexteræ, quæ multum negotiorum gerit, in lævam relegaretur, quæ otiosior est: ne crebro motu & officio manus dextræ preciosi lapides frangerentur. Electus autem,* inquit, *in ipsa læva manu digitus minimo proximus, quasi aptior ceteris,* [2] *cui commendaretur anuli pretiositas. nam pollex, qui nomen ab eo quod pollet accepit, nec in sinistra cessat, nec minus quam tota manus semper in officio est. unde apud Græcos* ἀντίχειρ, inquit, *vocatur, quasi manus altera. pollici vero vicinus nudus & sine tuitione alterius appositi videbatur. nam pollex ita inferior est ut vix radicem ejus excedat. medium & minimum vitaverunt,* inquit, *ut ineptos, alterum magnitudine, brevitate alterum: & electus est qui ab utroque clauditur, & minus officii gerit, & ideo servando anulo magis accommodatus est* Hæc sunt quæ lectio pontificalis habet. unusquisque ut volet vel Etruscam vel Ægyptiacam opinionem sequatur. Inter hæc Horus ad consulendum reversus,

Scis,

Q*Vos solos fides deceret*] Servosne igitur fides dedecet? Putem verius quod in Scripto & editionibus priscis: *discerneret* Discernebantur à servis liberi, signaculi potestate & possessione. Postea tamen & invalescente Romanorum luxu aliter obtinuit. Plinium videto & alios. *Pontan.*

2. *Cui commendaretur annuli pretiositas*] Vetus idem, otiositas. Idem.

 3. *Vado*

Scis, inquit, Disari, præter hunc vestitum qui me tegit, nihil me in omni censu aliud habere. 3 unde nec servus mihi est, nec ut sit opto: sed omnem usum, qui vivo ministrandus est, ego mihimet subministro. Nuper ergo, cum in Hostiensi oppido morarer, sordidatum pallium meum in mari diutule lavi; & super litus sole siccavi: nihiloque minus eædem in ipso post ablutionem maculæ sordium visebantur. cumque me res ista stupefaceret: assistens forte nauta, Quin potius, ait, in fluvio ablue pallium tuum, si vis emaculatum? parui ut verum probarem; & aqua dulci ablutum atque siccatum vidi splendori suo redditum: & ex illo caussam requiro, cur magis dulcis quam salsa aqua idonea sit sordibus abluendis. Jamdudum, Disarius inquit, hæc quæstio ab Aristotele & proposita est & soluta. ait enim aquam marinam multo spissiorem esse quam est dulcis: immo illam esse fæculentam, dulcem vero puram atque subtilem. hinc facilius, ait, vel imperitos nandi mare sustinet: cum fluvialis aqua quasi infirma & nullo adjumento fulta mox cedat, & in imum pondera accepta transmittat. ergo aquam dulcem dixit quasi natura levem celerius immergere in ea quæ abluenda sunt; & dum siccatur, secum sordium maculas abstrahere: marinam vero quasi crassiorem nec facile penetrare purgando propter densitatem sui, & dum vix siccatur non multum sordium secum trahere. cumque Horus his assentiri videretur: Eustathius ait, Ne decipias, quæso, credulum, qui se quæstionemque suam commisit fidei tuæ. Aristoteles enim, ut nonnulla alia, magis acute quam vere ista disseruit. adeo autem aquæ densitas non nocet abluendis; ut sæpe qui aliquas species purgatas volunt, ne sola aqua vel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi cinerem, vel si defuerit, terrenum pulverem; ut crassior facta celerius possit abluere. nihil ergo impedit marinæ aquæ densitas. sed nec ideo

3. *Vnde nec servus mihi est*] Catullus, *Furi, cui neque servus est neque arca.* Idem.

ideo quia ſalſa eſt minus abluit. ſalſitas enim findere & velut aperire ſolet meatus: ideo magis elicere debuit abluenda. ſed hæc una cauſa eſt cur aqua marina non ſit ablutioni apta, quia pinguis eſt; ſicut & ipſe Ariſtoteles ſæpe teſtatus eſt; & ſales docent, quibus ineſſe quiddam pingue nullus ignorat. eſt & hoc indicium pinguis aquæ marinæ, quod, cum inſpergitur flammæ, non tam exſtinguit quam pariter accenditur aquæ pinguedine alimoniam igni ſubminiſtrante. poſtremo, Homerum ſequamur, qui ſolus fuit naturæ conſcius. facit enim Nauſicaam Alcinoi filiam abluentem veſtes, cum ſuper mare eſſet, non in mari ſed fluvio. idem locus Homeri docet nos marinæ aquæ quiddam ineſſe pingue permiſtum. Ulyſſes enim cum jamdudum mare evaſiſſet, & ſtaret ſiccato corpore, ait ad Nauſicaæ famulas:

Ἀμφίπολοι στῆθ' οὕτω ἀπόπροθεν, ὄφρ' ἐγὼ αὐτὸς
Ἅλμην ὤμοισιν ἀπολούσομαι.

poſt hoc cum deſcendiſſet in fluvium,

Ἐκ κεφαλῆς ἔσμηχεν ἁλὸς χνόον.

divinus enim vates, qui in omni re naturam ſecutus eſt, expreſſit quod fieri ſolet; ut, qui aſcendunt de mari ſi in ſole ſteterint, aqua quidem celeriter ſole ſiccetur, maneat autem in corporis ſuperficie veluti flos quidam, qui & in detergendo ſentitur. & hæc eſt aquæ marinæ pinguedo, quæ ſola impedit ablutionem.

CAP. XIV.

Simulacra cur ſub aquis majora eſſe videantur quam revera ſint. Tum in univerſum quomodo viſio fiat: an ſuſceptione ſimulacrorum quæ à rebus in oculos promanant, an potius emiſſione radiorum ex ipſis oculis.

ET, quia à ceteris expeditus mihi te pauliſper indulges, modo autem nobis de aqua ſermo fuit: quæro cur in aqua ſimulachra majora veris videntur? quod genus apud

popinatores pleraque ſcitamentorum cernimus propoſita, ampliora ſpecie quam corpore. quippe videmus in doliolis vitreis aquæ plenis & ova globis majoribus & jecuſcula fibris tumidioribus & [1] bulvas ſpiris ingentibus: & omnino ipſum videre, qua nobis ratione conſtat? quia ſolent de hoc nonnulli nec vera nec veriſimilia ſentire. Et Diſarius, Aqua, inquit, denſior eſt aëris tenuitate; ideo eam cunctatior viſus penetrat. cujus offenſa repercuſſa videndi acies ſcinditur, & in ſe recurrit. ſciſſa dum redit; jam non directo ictu ſed undique verſum incurrit liniamenta ſimulachri: & ſic fit ut videatur imago archetypo ſuo grandior. nam & ſolis orbis matutinus ſolito nobis major apparet: quia interjacet inter nos & ipſum aër adhuc de nocte roſcidus: & grandeſcit imago ejus tamquam in aquæ ſpeculo viſatur. ipſam vero videndi naturam non inſubide introſpexit Epicurus: cujus in hoc non eſt ut æſtimo improbanda ſententia, adſtipulante præcipue Democrito. quia ſicut in ceteris ita & in hoc paria ſenſerunt. Ergo cenſet Epicurus [2] ab omnibus corporibus jugi fluore quæpiam ſimulachra manare; nec unquam tantulam moram intervenire, quin ultro ferantur inani figura cohærentes corporum exuviæ, quarum receptacula in noſtris oculis ſunt: & ideo ad deputatam ſibi à natura ſedem proprii ſenſus recurrunt. hæc ſunt quæ vir ille commemorat. quibus ſi occurris obvius, exſpecto quid referas.

ad

BVlvas ſpiris ingentibus] Corrigitur in margine *vu vas*. Vide ſupra ad cap. 14. lib. 2. *Pontan.*

2. *Ab omnibus corporibus jugi fluore*] Admonet me hic locus loci Velleiani; cui quis non ſymbolam ſuam contulit pag. 56. editionis poſtremæ, *Nuſquam erat Pompeius corpore, adhuc ubique Iubæ nomine?* Verſatur, inquam is, vexaturque à Criticis & invicem eos vexat. Conjecturas has reperio: *adhuc ubique ibat nomine*. item *vivebat nomine*; item, *ubi ubique nomine*. Titii antagoniſtæ deleri turbantem vocem *Iubæ* placuit; quod & mihi perplaceat, niſi conſtanter adeo libri omnes ſuggererent. Quocirca, *Me quoque permixtum ducibus cognoſcite Achivis*; lego, *adhuc ubique jugi nomine*. Corruptelæ indoles manifeſta eſt, & aliam ſimilem in eodem Velleio, ſed rei majoris & quæ ad hiſtoriæ ſeriem faciebat, probavimus olim elegantiſſimo & publici rei literariæ boni meique amantiſſimo viro Martino Lydio. Sed nunc præterfugimus, occaſioni reſervaturi & tempori. *Idem.*

3. *Cum*

ad hæc renidens Eustathius, In propatulo est, inquit, quod decepit Epicurum. à vero enim lapsus est aliorum quatuor sensuum secutus exemplum: quia in audiendo, gustando & odorando atque tangendo nihil è nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus quod sensum sui moveat. quippe & vox ad aures ultro venit, & auræ in nares influunt; & palato ingeritur quod gignat saporem; & corpori nostro applicantur tactu sentienda. hinc putavit & ex oculis nostris nihil foras proficisci; sed imagines rerum in oculos ultro meare. cujus opinioni repugnat, quod in speculis imago adversa contemplatorem suum respicit: cum debeat, siquidem à nobis orta recto meatu proficiscitur, posteram sui partem cum discedit ostendere, ut læva lævam, dextera dexteram respiciat. nam & histrio personam sibi detractam ex ea parte videt, qua induit; scilicet non faciem sed posteriorem cavernam. deinde interrogare hunc virum vellem, an tunc imagines è rebus avolant, cum est qui velit videre: an & cum nullus aspicit emicant undique simulachra. nam si quod primum dixi teneat, quæro cujus imperio simulachra præsto sint intuenti, & quotiens quis voluerit ora convertere, totiens se & illa convertant? sin secundo inhæreat, ut dicat perpetuo fluore rerum omnium manare simulachra: quæro quamdiu cohærentia permanent nullo coagulo juncta ad permanendum? aut si manere dederimus, quemadmodum aliquem retinebunt colorem: cujus natura cum sit incorporea, tamen numquam potest esse sine corpore? dein quis potest in animum inducere simulatque oculos verteris incurrere imagines cœli, maris, litoris, prati, navium, pecudum, & innumerabilium præterea rerum quas uno oculorum jactu videmus; cum sit pupula quæ visu pollet oppido parva? & quonam modo totus exercitus visitur? an de singulis militibus profecta simulachra se congerunt, atque ita collecta tot milia penetrant oculos intuentis? Sed quid laboramus opinionem sic inanem verbis verberare, cum ipsa

rei vanitas se refellat? constat autem visum nobis hac provenire ratione. Geminum lumen è pupula, quacunque eam verteris, directa linea emicat. id oculorum domesticum profluvium, si repererit in circumfuso nobis aëre lucem, per eam directim pergit, quamdiu corpus offendat: & si faciem verteris ut circumspicias, utrobique acies videndi directa procedit. ipse autem jactus, quem diximus de nostris oculis emicare, incipiens à tenui radice in summa fit latior: sicut radii à pictore finguntur. ideo per minutissimum foramen contemplans oculus videt cœli profunditatem. Ergo tria ista nobis necessaria sunt ad effectum videndi; lumen quod de nobis emittimus, & ut aër qui interjacet lucidus sit, & corpus quo offenso desinat intentio. quæ, si diutius pergat, rectam intentionem lassata non obtinet; sed scissa in dexteram lævamque diffunditur. hinc est quod ubicunque terrarum steteris videris tibi quandam cœli conclusiosionem videre; & hoc est quod *horizontem* veteres vocaverunt. quorum indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem per planum contra aspicientibus non pergere ultra centumoctoginta stadia, & inde jam recurvari. *per planum*, ideo adjeci, quia altitudines longissime aspicimus. quippe qui & cœlum videmus. Ergo in omni horizontis orbe ipse qui intuetur centrum est. & quia diximus quantum à centro acies usque ad partem orbis extenditur: sine dubio in horizonte διάμετρος orbis trecentorum sexaginta stadiorum est: &, si ulterius qui intuetur accesserit seu retrorsum recesserit, similem circa se orbem videbit. Sicut igitur diximus cum lumen quod pergit è nobis per aëris lucem in corpus inciderit, impletur officium videndi: sed ut possit res visa cognosci, renuntiat visam speciem rationi sensus oculorum; & illam advocata memoria recognoscit. Ergo videre oculorum est, judicare rationis, memoriæ meminisse. quia trinum est officium, quod visum complet ad dignoscendam figuram, sensus, ratio, memoria. sensus rem

visam

visam rationi refundit. illa quid visum sit recordatur. adeo autem in tuendo necessarium est rationis officium, ut sæpe in uno videndi sensu etiam alium sensum memoria suggerente ratio deprehendat. nam, si ignis appareat, scit eum & ante tactum ratio calere. si nix sit illa quæ visa est; intelligit in ipsa ratio etiam tactus rigorem. hac cessante visus inefficax est: adeo ut quod remus in aqua fractus videtur, vel quod turris eminus visa 3 cum sit angulosa rotunda existimatur, faciat rationis negligentia: quæ, si se intenderit, agnoscit in turre angulos & in remo integritatem; & omnia illa discernit, quæ Academicis damnandorum sensuum occasionem dederunt: cum sensus unus inter certissimas res habendus sit, comitante ratione; cui nonnunquam ad discernendam speciem non sufficit sensus unus. nam si eminus pomi, quod malum dicitur, figura visatur; non omnimodo id malum est. potuit enim ex aliqua materia fingi mali similitudo. advocandus est igitur sensus alter, ut odor judicet. sed potuit inter congeriem malorum positum auram odoris ipsius concepisse. hic tactus consulendus est, qui potest de pondere judicare. sed metus est ne & ipse fallatur, si fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaretur elegit. confugiendum est igitur ad saporem. qui si formæ consentiat; malum esse nulla dubitatio est. Sic probatur efficaciam sensuum de ratione pendere. ideo deus opifex omnes sensus in capite, id est, circa sedem rationis, locavit.

3. *Cum sit angulosa rotunda existimatur, faciat rationis negligentia*] Pulchre Petronius & apposite:

Fallunt nos oculi, vagique sensus
Oppressa ratione mentiuntur.
Nam turris, prope quæ quadrata surgit,
Attritis procul angulis rotatur. Idem.

CAP. XV.

Satin' recte scriptum sit à Platone, cibum per stomachum trahi: potum vero per arteriam quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis illabi.

HIs dictis, favor ab omnibus exortus est admirantibus dictorum soliditatem, adeo ut attestari vel ipsum Euangelum non pigeret. Disarius deinde subjecit: [1] Isti plausus sunt, qui provocant philosophiam ad vindicandos sibi de aliena arte tractatus, unde sæpe manifestos occurrit errores. ut Plato vester, dum nec anatomica quæ medicinæ propria est abstinet, risum de se posteris tradidit. dixit enim divisas esse vias devorandis cibatui & potui; & [2] cibum quidem per stomachum trahi, potum vero per arteriam quæ trachia dicitur fibris pulmonis allabi. quod tantum virum vel æstimasse vel in libros retulisse mirandum est, vel potius dolendum. unde Erasistratus medicorum veterum nobilissimus in eum jure invectus est, dicens retulisse illum longe diversa quam ratio deprehendit. duas enim esse fistulas instar canalium, easque ab oris faucibus proficisci deorsum; & per earum alteram induci delabique in stomachum esculenta

ISti plausus sunt] Arbiter, *Damus omnes plausum à familia ceptum.* Unde emaculandus obiter Epistolarum libro septimo Plinius junior:

Quam libros Galli legerem, quibus ille parenti
Plausus de Cicerone daret, palmamque decusque.

Nam vulgo est, *ausus de Cicerone dare.* & corrigitur alias ex veteri, uti intelligo, libro, *daret.* Sed liber ille firmaverit solum quod divinavimus alioqui frigida lectione Quid enim esset *ausus daret de Cicerone?* Suetonius in Nerone cap. 20: *Vndique elegit,* qui *plausuum genera condiscerent.* Quo spectat & illud Ovidii de Arte: *In medio plausu, plausus tunc arte carebat.* Pontan.

2. *Dixit* (Plato) *cibum quidem per stomachum trahi; potum vero per arteriam, quæ trachia dicitur, fibris pulmonis allabi.*] Ostendere nititur in ea hæresi Platonem non fuisse, Galenus lib. περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων η. Hippocrates vero ipse quid de re ea tota senserit operæpretium existimo adnotasse. Ait in libri περὶ νούσων: Τοῖσιν οὖν δοκέουσιν ἀνθρώποις τὸ ποτὸν ἐς τὸν πλεύμονα φέρεσθαι, ἐναντιώσομαι: *Iis itaque qui potum per pulmones ferri censent ego adversabor.* Id.

3. *Cùm*

ta omnia & poculenta, ex eoque ferri in ventriculum, quod Græce appellatur ἡ κάτω κοιλία, atque illic ſubigi digerique; ac deinde aridiora ex his retrimenta in alvum convenire, quod Græce κῶλον dicitur; humidiora autem per renes in veſicam trahi, & per alteram de duabus ſuperioribus fiſtulam, quæ Græce appellatur τραχεῖα ἀρτηρία, ſpiritum à ſummo ore in pulmonem, atque inde rurſum in os & in nares, commeare; perque eandem vocis fieri meatum: ac ne potus cibuſve aridior, quem oporteret in ſtomachum ire, procideret ex ore labereturque in eam fiſtulam per quam ſpiritus reciprocatur, ex eaque offenſione intercluderetur animæ via, impoſitam eſſe arte quadam & ope naturæ ἐπιγλωττίδα, quaſi clauſtrum mutuum utriuſque fiſtulæ, quæ ſibi ſunt cohærentes: eamque ἐπιγλωττίδα inter edendũ bibendumq; operire ac protegere τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν, ne quid ex eſca potuve incideret in illud quaſi æſtuantis animæ iter; ac propterea nihil humoris influere in pulmonem ore ipſo arteriæ communito. hæc Eraſiſtratus. cui, ut æſtimo, vera ratio conſentit. cum enim cibus non ſqualidus ſiccitate ſed humoris temperie mollis ventri inferendus ſit: neceſſe eſt eandem viam ambobus patere; ut cibus potu temperatus per ſtomachum in ventrem condatur: nec aliter natura componeret niſi quod ſalutare eſſet animali. Deinde, cum pulmo & ſolidus & levigatus ſit, ſi quid ſpiſſum in ipſum deciderit, quemadmodum penetrari aut tranſmitti poteſt ad locum digeſtionis; cum conſtet ſi quando caſu aliquid paulo denſius in pulmonem violentia ſpiritus trahente deciderit, mox naſci tuſſim nimis aſperam, & alias quaſſationes uſque ad vexationem ſalutis? ſi autem naturalis via potum in pulmonem traheret. 3 cum polenta bibuntur,

3. *Cùm polenta bibuntur*] Ita ſcripta & Stephani editionis lectio, quam reliquimus. Aliæ editiones, *corpulenta*. *Polenta* hoc genere aut forma alibi non reperio. Apuleius uſurpavit vulgariter. Locum, quia ab hoc non admodum abit, adſcribam ut corrigatur, ſtatim ſub initium libri primi Mileſ. Sermonis:

buntur, vel cum hauritur potus admixtis granis seu ex re aliqua densiore, quid his sumptis pulmo pateretur? unde ἐπιγλωττὶς à natura provisa est; quæ, cum cibus sumitur, operimento sit arteriæ, ne quid per ipsam in pulmonem spiritu passim trahente labatur. sicut, & cum sermo emittendus est, inclinatur ad operiendam stomachi viam, ut ἀρτηρίαν voci patere permittat. Est & hoc de experientia notum quod qui sensim trahunt potum ventres habent humectiores, humore qui paulatim sumptus est diutius permanente. si quis vero avidius hauserit, humor eodem impetu quo trahitur præterit in vesicam; & sicciori cibo provenit tarda digestio. hæc autem differentia non nasceretur, si à principio cibi & potus divisi essent meatus. Quod autem Alcæus poëta dixit & vulgo canitur;

Οἴνῳ πνεύμονα τέγγε,
⁴ Τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται,

ideo

Ego denique vesperna, dum polenta caseata offulam grandiorem in convivas æmulus contruncare gestio, mollitie cibi glutinosi faucibus inhærentis, & ima gula spiritus detinentis, minimo minus interii.

Ita quidem editiones recentiores. In antiquis auctius legitur, ut etiam in Beroaldina Venetiis cusa. Nam habent: *Ego denique vesperna, dum polenta caseata modico securius*, item *mordico securius*. De utroque varie commentatur idem Beroaldus. Ego conabar: *dum polenta caseata immordico securius, offulamque grandiorem*. Ita certe rite decurret oratio; imo vix alias cohærebit solide. Causa enim offensionis securitas fuit ingluviendi. Introduxit autem erroris hanc primam labem particulæ q; in lectione *offulam* à proxima absorptio. Hoc quam sæpe turbaverit in optimis scriptoribus alii abunde monuerunt. Ego sub unico insuper & claro ostendam exemplo, ac desinam. Exstat in Culice Virgiliano pag. 4.

Illi dulcis adest requies, & pura voluptas
Libera simplicibus curis.

Et vidit tamen accuratus ille & nuperus editor mendo obsideri postrema ista verba, *Libera simplicibus curis*. Nam quomodo, *simplicibus curis*, cum liquido graves sententia deposcat molestasque? Quare quod tunc concinnatum non est ipse postliminio expediam; scioque pictum Poetæ, *Liberaque implicibus curis*, eleganti nec obvia cuivis voce. [Et dixit haud absimiliter Martialis lib. 3. *Ambulator liber acribus curis*. Ubi idem valet *acribus curis*, quod hic *implicibus curis*. *Implices* autem dictæ ab *implicãdo* ut *duplices* à *duplicãdo*. Id.

4. Τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται] Videtur legisse Agellius, ἄκρον, quomodo quoque noster Vetus. Et quæ præcedunt; *Alcæus poëta dixit & vulgo canitur*, Οἴνῳ πνεύμονα τέγγε, vinosum eum arguant, nisi scriberet insuper Athenæus lib. 10. c. 9. καὶ Ἀλκαῖος

δὴ

ideo dictum est, quia pulmo revera gaudet humore, sed trahit quantum sibi æstimat necessarium. Vides satius fuisse philosophorum omnium principi alienis abstinere, quam minus nota proferre. ad hæc Eustathius paulo commotior, Non minus te, inquit, Disari, philosophis quam medicis inserebam. sed modo videris mihi rem consensu generis humani decantatam & creditam oblivioni dare; philosophiam artem esse artium & disciplinam disciplinarum. & nunc in ipsam invehitur paricidali ausu medicina: cum philosophia illic se habeatur augustior, ubi de rationali parte, id est de incorporeis disputat; & illic inclinetur, ubi de physica, quod est de divinis corporibus vel cœli vel siderum, tractat. medicina autem physicæ partis extrema fæx est, cui ratio est cum testeis terrenisq; corporibus. sed quid rationem nominavi, cum magis apud ipsam regnet conjectura quam ratio? quæ ergo conjicit de carne lutulenta, audet inequitare philosophiæ de incorporeis & vere divinis certa ratione tractanti. Sed ne videatur communis ista defensio tractatum vitare pulmonis: accipe causas quas Platonica majestas secuta est. ἐπιγλωττὶς quam memoras inventum naturæ est ad tegendas detegendasque certa alternatione vias cibatus & potus; ut illum stomacho transmittat, hunc pulmo suscipiat. propterea tot meatibus distinctus est & interpatet rimis, non ut spiritus egressiones habeat, cui exhalatio occulta sufficeret; sed ut per eos, si quid cibatus in pulmonem deciderit, succus ejus mox migret in sedem digestionis. deinde ἀρτηρία si quo casu scissa fuerit, potus non devoratur, sed quasi fisso meatu suo rejectatur foras incolumi stomacho. quod non contingeret nisi ἀρτηρία via esset humoris. Sed & hoc in propatulo est; quia 5 quibus æger est pulmo accen-

δὲ ὁ μελοποιὸς, καὶ Ἀριστοφάνης ὁ κωμῳδοποιὸς μεθύοντες ἔγραφον τὰ ποιήματα. Idem.

5. *Quibus æger est pulmo accenduntur in maximam sitim*] *Aliamque famem cum pulmo falerno Arderet.* Juvenal. Sat. 6. Hinc eleganter Tertullianus adversus Psych. *Deus tibi venter est, & pulmo templum, & aqualiculus altare.*

In

accenduntur in maximam sitim· quod non eveniret nisi esset pulmo receptaculum potus. Hoc quoque intuere; quod animalia quibus pulmo non est, potum nesciunt. natura enim nihil superfluum, sed membra singula ad aliquod vivendi ministerium fecit; quod cum deest; usus ejus non desideratur. Vel hoc cogita; quia si stomachus cibum potumque susciperet, superfluus foret vesicæ usus. poterat enim utriusque rei stomachus retrimenta intestino tradere, cui nunc solius cibi tradit: nec opus esset diversis meatibus quibus singula traderentur, sed unus utrique sufficeret ab eadem statione transmisso. modo autem seorsum vesica, & intestinum seorsum saluti servit: quia illi stomachus tradit, pulmo vesicæ. Nec hoc prætereundum est, quod in urina, quæ est retrimentum potus, nullum cibi vestigium reperitur; sed nec aliqua qualitate illorum retrimentorum vel coloris vel odoris inficitur. quod si in ventre simul fuissent; aliqua illarum sordium qualitas inficeretur. nam postremo lapides, qui de potu in vesica nascuntur, cur numquam in ventre coalescunt, cum non nisi ex potu fiant & nasci in ventre quoque debuerint, si venter esset receptaculum potus? In pulmonem defluere potum nec poëtæ nobiles ignorant. ait enim Eupolis in fabula, quæ inscribitur Colaces: Πίνειν γὰρ ὁ Πρωταγόρας ἐκέλευεν, ἵνα πρὸ τοῦ κυνὸς τὸν πνεύμον' ἔκλυτον φορῇ. & Eratosthenes testatur idem.

Καὶ βαθὺν ἀκρήτῳ πνεύμονα τεγγόμενος.

Euripides vero hujus rei manifestissimus astipulator est:

Οἶνος περάσας πνεύμονος διαρροάς.

Cum igitur & ratio corporeæ fabricæ, & testium nobilis auctoritas astipuletur Platoni: nonne quisquis contra sentit insanit?

CAP. XVI.

Ovumne prius fuerit an gallina.

INter hæc Euangelus gloriæ Græcorum invidens & illudens: Facessant, ait, hæc quæ inter vos in ostentationem loquacitatis agitantur. quin potius, si quid callet vestra sapientia, scire ex vobis volo ovumne prius exstiterit an gallina? Irridere te putas, Disarius ait; & tamen quæstio quam movisti, & inquisitu & scitu digna est. cur enim tibi de rei utilitate comparans consuluisti, utrum prius gallina ex ovo an ovum ex gallina cœperit. * * * sed hoc ita seriis inserendum est, ut de eo debeat vel anxie disputari. & proferam quæ in utramque partem mihi dicenda subvenient, relicturus tibi utrum eorum verius malis videri. Si concedimus omnia quæ sunt aliquando cœpisse: ovum prius à natura factum jure æstimabitur. semper enim quod incipit imperfectum adhuc & informe est, & ad perfectionem sui per procedentis artis & temporis additamenta formatur. ergo natura fabricans avem ab informi rudimento cœpit, & ovum, in quo necdum est species animalis, effecit. ex hoc perfectæ avis species exstitit procedente paulatim maturitatis effectu. deinde, quicquid à natura variis ornatibus comptum est, sine dubio cœpit à simplici; & ita contextionis accessione variatum est. ergo ovum visu simplex & undique versum pari specie creatum est: & ex illo varietas ornatuum quibus constat avis species absoluta est. nam sicut elementa prius exstiterunt; ita & reliqua corpora de commixtione eorum creata sunt: ita rationes seminales quæ in ovo sunt, si venialis erit ista translatio, velut quædam gallinę elementa credẽda sunt. nec importune elementis de quibus sunt omnia ovum comparaverim. in omni enim genere animantiũ, quæ ex coïtione nascuntur, invenies ovum aliquorum esse principium instar elementi. aut enim gradiuntur animan-

animantia, aut ſerpunt, aut nando volandove vivunt. in gradientibus lacertæ & ſimilia ex ovis creantur. quæ ſerpunt ovi naſcuntur exordio. volantia univerſa de ovis prodeunt; excepto uno quod incertæ naturæ eſt. nam veſpertilio volat quidem pellitis alis, ſed inter volantia non habendus eſt; quia quatuor pedibus graditur formatosque pullos parit & nutrit lacte quos generat. nantia pœne omnia de ovis oriuntur generis ſui; crocodilus vero etiam de teſteis, qualia ſunt volantium. &, ne videar plus nimio extuliſſe ovum elementi vocabulo; conſule initiati ſacris Liberi patris; [1] in quibus hac veneratione ovum colitur, ut ex forma tereti ac pene ſphærali atque undique verſum clauſa & includente intra ſe vitam, mundi ſimulachrum vocetur. mundum autem conſenſu omnium conſtat univerſitatis eſſe principium. Prodeat qui priorem vult eſſe gallinam; & in hæc verba tentet quod defendit aſſerere. Ovum rei cujus eſt nec initium nec finis eſt. nam initium eſt ſemen; finis avis ipſa formata. ovum vero digeſtio eſt ſeminis. Cum ergo ſemen animalis ſit, & ovum ſeminis: ovum ante animal eſſe non potuit; ſicut non poteſt digeſtio cibi fieri antequam ſit qui edit. & tale eſt dicere ovum ante gallinam factum; ac ſi quis dicat matricem ante mulierem factam. &, qui interrogat quemadmodum gallina ſine ovo eſſe potuit, ſimilis eſt interroganti quonam pacto homines facti ſint ante pudenda; de quibus homines procreantur. unde ſicut nemo recte dicet hominem ſeminis eſſe ſed ſemen hominis; ita nec ovi gallinam ſed ovum eſſe gallinæ. deinde ſi concedamus, ut ab adverſa parte dictum eſt, hæc quæ ſunt

ex

IN *quibus hac veneratione ovum colitur, ut ex forma tereti ac pane ſphærali*] Plutarchus in Sympoſiacis: ὅθεν οὐκ ἀπὸ τρόπου τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργιασμοῖς, ὡς μίμημα τοῦ τὰ πάντα γεννῶντος καὶ περιέχοντος ἐν ἑαυτῷ, συγκαθωσιῶται τὸ ᾠόν. *Quare non abs re in Bacchi orgiis ovum ſacratum eſt, veluti ſimulachrum mundi è quo cuncta nata ſunt, cujuſque complexu cuncta continentur.* Vide quæ ſuper hoc annotavit uberius Hadrianus Iunius libro Animadverſorum 4. cap. 4. *Pontan.*

2. *Qui*

ex tempore aliquod ſumpſiſſe principium : natura primum ſingula animalia perfecta formavit ; deinde perpetuam legem dedit ut continuaretur procreatione ſucceſſio. perfecta autem in exordio fieri potuiſſe teſtimonio ſunt nunc quoque non pauca animantia, quæ de terra & imbre perfecta naſcuntur : ut in Ægypto mures, & aliis in locis ranæ, ſerpenteſque, & ſimilia. ova autem numquam de terra ſunt procreata; quia in illis nulla perfectio eſt. natura vero perfecta format, & de perfectis iſta procedunt, ut de integritate partes. nam, ut concedam ova avium eſſe ſeminaria; videamus quod de ſemine ipſa philoſophorum definitio teſtatur. quæ ita ſancit; Semen generatio eſt ad ejus ex quo eſt ſimilitudinem pergens. non poteſt autem ad ſimilitudinem pergi rei quæ necdum eſt: ſicut nec ſemen ex eo quod adhuc non ſubſiſtit emanat. ergo in primo rerum ortu intelligamus cum ceteris animantibus quæ ſolo ſemine naſcuntur, de quibus non ambigitur quin prius fuerint quam ſemen ſuum, aves quoque opifice natura exſtitiſſe perfectas. &, quia vis generandi inſerta ſit ſingulis, ab his jam procedere naſcendi modis, quos pro diverſitate animantium natura variavit. Habes Euangele utrubique quod teneas: & diſſimulata pauliſper irriſione tecum delibera quid ſequaris. & Euangelus: Quia & ex jocis ſeria facit violentia loquendi : hoc mihi abſolvatis volo, cujus diu me exercuit vera deliberatio. Nuper enim mihi de Tiburti agro meo exhibiti ſunt apri, quos obtulit ſilva venantibus. &, quia diutule continuata venatio eſt, perlati ſunt alii interdiu, noctu alii. quos perduxit dies, integra carnis incolumitate durarunt : qui vero per noctem lunari plenitudine lucente portati ſunt, putruerunt. quod ubi ſcitum eſt : qui ſequenti nocte deferebant infixo cuicumque parti corporis acuto æneo apros carne integra pertulerunt. quæro igitur, cur noxam quam pecudibus occiſis ſolis radii non dederunt lunare lumen effecit? Facilis eſt, Diſarius inquit, & ſimplex iſta reſponſio. nullius enim rei fit aliquando

putredo

putredo nisi calor humorque convenerint. pecudum autem putredo nihil aliud est nisi cum defluxio quædam latens soliditatem carnis in humorem resolvit. calor autem, si temperatus sit & modicus, nutrit humores: si nimius; exsiccat & habitudinem carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis sol ut majoris caloris haurit humorem: lunare lumen, in quo est non manifestus calor sed occultus tepor, magis diffundit humecta, & inde provenit injecto tepore & aucto humore putredo. His dictis Euangelus Eustathium intuens, Si rationi dictæ assentiris, ait, annuas oportet; aut si est quod moveat, proferre non pigeat: quia vis vestri sermonis obtinuit ne invita aure vos audiam. Omnia, inquit Eustathius, à Disario & luculente & ex vero dicta sunt. sed illud pressius intuendum est utrum mensura caloris sit causa putredinis, ut ex majore calore non fieri & ex minore ac temperato provenire dicatur. Solis enim calor, qui nimium fervet quando annus in æstate est, & hieme tepescit, putrefacit carnes æstate non hieme. ergo nec luna propter summissiorem calorem diffundit humores. sed nescio quæ proprietas, quam Græci ἰδίωμα vocant, & quędam natura inest lumini, quod de ea defluit; quæ humectet corpora & velut occulto rore madefaciat: cui admistus calor ipse lunaris putrefacit carnem, cui diutule fuerit infusus. neque enim omnis calor unius est qualitatis, ut hoc solo à se differat si major minorve sit. sed esse in igne diversissimas qualitates nullam secum habentes societatem rebus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurum nullo nisi de paleis utuntur igne: quia ceteri ad producendam hanc materiam inhabiles habentur. medici in remediis concoquendis magis de sarmentis quam ex alio ligno ignem requirunt. [2] qui vitro solvendo firmandoque

2. *Qui vitro solvendo firmandoque curant*] Scriptus videbatur referre, *nitro:* sed falso. Firmatur enim lectio illa calculo Plutarchi Sympos. lib. 3. Quæstione 10. ubi est, *πρὸς δὲ τὴν ὑέλου μάλαξιν καὶ τύπωσιν*, unde firmiter in Aurelio etiam refingo., *solvendo formandoque*. *μάλαξις* enim ea *καὶ τύπωσις*

doque curant, de arbore cui myricæ nomen est igni suo escam ministrant. calor de lignis oleæ, cum sit corporibus salutaris, perniciosus est balneis, & ad dissolvendas juncturas marmorum efficaciter noxius. non est ergo mirum si ratione proprietatis quæ singulis inest, calor solis arefacit, lunaris humectat. 3 hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt cum sub luna prætereunt; ne plenos per ætatem

...ns emollitio formatioque vitri sit, non *firmatio*. Idem.

3. *Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt*] Locus quem non temere aut leviter transvolem. Quæ enim gratia aut notatio verborum, *nutrices pueros alentes*? Nam infantes innuere vult qui lacte adhuc & manu veluti aliena nutriuntur. Ad quod liquido ducit & juvat vetus sive scripta lectio, quæ habebat, *pallentes*, nec dubitabis germanissimum verum esse: *pueros pascentes*. Isidorus, *pascere, natos cibo saginare*. Loquendi autem mos ex prisca elegantia est; nec abludit hoc Vergilianum: *sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos*. Sed Macrobius istud suum de Petronio, si rectum judicium meum est, adumbraverat pag. 3. editionis postremæ; ubi vulgatur:

Et eloquentiam, qua nihil esse majus confitentur, pueris induunt adhuc nascentibus.

Nam omnino imbibi exaratum Arbitro: *pueris induunt adhuc pascentibus*. *Nascentibus* enim enormis esset figura ac oppido intempestiva; quod aliis quoque visum. Deinde literæ *p* facilem & crebrum esse deflexum in *n* annotavi aliquot locis in Veterum scriptis. Duo jam adducere non pigebat; ut, quod dico penitus stabiliatur. Martialis lib. 3. Epigr. 25. in pigros nautas, *Cessatis pueri nihilque nostis*. Fallor enim? aut scribendum, *nihilque postis*. *Postis* pro *potestis*, ut *bistis*, *terstis* pro *bibistis*, *tersistis*, & similia veteribus & potissimum poëtis crebra. Præluxit ad hanc conjectionem Cl. Lipsius. Ille, inquam, qui hodie Belgio suo, imo Europæ universæ doctrina, virtute prælucet. Conjecerat tamen ipse, *nihilque mostis*, animo meo minus convenienter præmissæ & subsequis vocibus: *movetis* enim ea poscunt non *movistis*. Scriptum continenter *Cessatis, figitis, luditis*. Apte itaque consonat his, *potestis*, quod & sensu isto elegantissime frequentari, clarum. Ipse alibi Martialis,

Possum nil ego sobrius, bibenti
Succurrunt mihi quindecim poëtæ.

Plautus quoque non invenuste usurpavit: *Non hic ut possit, edit; sed posse cupit ut edat*. Alterum deinde quod innuo, in Pervigilio Veneris est, & ita editur:

Vere concordant amores, vere nubent alites.

Emendant, *nubunt*. At scripsit quisquis ille scriptor, *vere pubent alites*; idque valet quod dicitur vulgo, *vernant*. Plautus, *Dum aviculæ vernant*. Et Arbiter, *vernantesque comas tristis abegit hiems*. Sententiam vero hanc esse adstruit quoque quod sequitur: *Et nemus comam resolvit de maritis imbribus*. Totum ita expressit Naso:

Prataque pubescunt variorum flore colorum,
Indocilique loquax gutture vernat avis.

Sed ut ad prius & rem redeam, quomodo itaque *pueros pascentes* dicebant veteres, sic quoque *inuberes* & *sububeres* dixerunt. Glossæ. *Sububeres*, ὑπομάστιοι. Et Glossæ Isidori: *Sububeres*, *infantes qui adhuc sunt sub ubere*. Priorem

ætatem naturalis humoris amplius lunare lumen humectet; & sicut ligna adhuc virore humida accepto calore curvantur, ita & illorum membra contorqueat humoris adjectio. Hoc

vocem redonandam Catullo puto, ubi vulgatur, de Atty; *Ego puber, ego adolescens, ego ephebus, ego puer.* Sic enim meliores libri. Pudeitet tamen veritatis indagandæ ab illis dissentior. Nam dici certe aliquid hic possit de pubertate & adolescentia; utramque videlicet vocem eodem quasi spectare ac referri. Sed talia jam omitto. Lectio vetus; *Ego mulier.* Unde elementis & sententia plane manuducentibus eliciebam; *Ego imber.* Et quis dubitabit ita fuisse rescribendum? Notetur dictio tota; litterula vix mutat. Innuit vero Poëta ætatem quæ uberum suctum jam primulum desuevit, &, ut Hippocrates ait ὀδοντοφυεῖν ἀρχομένην. Græci ἀπογαλακτισθέντας appellabant, quomodo etiam infantes *exuberes* intellexit magnus Festi censor. Nec absimile valde est, quod Agellius, *ostreas inuberes* dixit, quæ senio Lunæ macrescunt; plenitudine enim illius & ubertate quodammodo pascuntur & increscunt. Et dum hic sum, unicum adhuc adstam ex eodem Catullo Coronidis veluti vicem. Exstat versu de Acme & Septimio:

Hoc ut dixit, Amor sinistra ut ante,
Dextram sternuit approbationem.

Corruptum arguit sententia. Nam hoc demum loco sternuit Amor *dextram approbationem* non *ante*. Quod etiam vir doctus admonuit; & obiter concinnabat hac forma; *Hoc ut dixit amans Amor sinistra.* Sed scripsit doctiss. poëtarum:

Hoc ut dixit, Amor sinistra amanti.

Vitii causa fuit quod *a* in alterum vicinius abierit ac remanserit *manti*, unde natum ineptum istud, *ut ante.* Quod quam pronum fuerit quis non videt? Recte vero jam sequitur infra, *Hoc ut dixit, Amor sinistra, ut ante.* Hæc dum scribo redit in memoriam parilis plane

apud Plautum corruptio, quæ hactenus & turpiter occupavit. Ego non ultra permittam, tam bella præsertim occasione. Editur Menæchmis Scena, *Si voltis.*

M. so. *Postquam ad nos renunciatum est, te & patrem esse mortuum,*
Avos noster mutavit, quod tibi nomen est, fecit mihi.

Quid ais Acci? Vide ne si hoc verum sit, comœdia ea tota probetur vana. Nam quia hanc operam sumpsisse fratrem scribis, quæritandi & omnes oras, quasi mare (ut ipse loqueris) insulas circumeundi, si mortuum germanum rumor attulisset, non surreptum? Et adde quod in fabula hac omni de nuncio tali ne mu quidem. Quid multa? Falsitatis convincunt vel illa prologi tui verba:

Postquam Syracusas de re ea nuncius redit,
Ad avom puerorum, puerum subductum alterum,
Patrem pueri Tarenti esse emortuum,
Immutat nomen avos huic gemino alteri.

Clare parentem emortuum inquit; puerum vero subductum. Quapropter similis, ut dixi, absorptio hic facta, nec elementi tantum sed vocabuli pleni. Scribo:

Postquam ad nos renunciatum est de te, & patrem esse emortuum.

Hujus illiusque in Catullum conjecturæ Hafniæ olim arbitrum approbatoremque habuisse memini virum elegantissimum veterisque literaturæ diligentissimum Jonam Venusinum; cujus mihi multis de causis merito colenda memoria. Atque hæc digressio non inutilis, spero, fuerit. Certe constare jam putem Macrobio Petronioque suam, id est, genuinam germanam lectionem de *pueris pascentibus.* Et ne vel minima porro

Hoc quoque notum est; quia si quis diu sub luna somno se dederit ægre excitatur & proximus fit insano, pondere pressus humoris; qui in omne ejus corpus diffusus atque dispersus est proprietate lunari: quæ ut corpus infundat omnes ejus aperit & laxat meatus. hinc est quod Diana, quæ luna est, ἄρτεμις dicitur, quasi ἀερότεμις hoc est aërem secans. Lucina à parturientibus invocatur; quia proprium ejus munus est distendere rimas corporis, & meatibus viam dare; quod est ad celerandos partus salutare. & hoc est, quod eleganter poëta Timotheus expressit;

> Διὰ [4] λαμπρὸν πόλον ἄστρων
> Διά τ' ὠκυτόκοιο σελάνας.

Nec minus circa inanima lunæ proprietas ostenditur. nam ligna quæ luna vel jam plena vel adhuc crescente dejecta sunt, inepta fabricis sunt, quasi emollita per humoris conceptionem. & agricolis cura est frumenta de areis non nisi luna deficiente colligere, ut sicca permaneant. contra quæ humecta desideras luna crescente conficies. tunc & arbores aptius seres, maxime cum illa est super terram: quia ad incrementa stirpium necessarium est humoris alimentum.

porro supersit ambigendi suspicio; injecit, dum hæc ista fabulamur, felicissimi ingenii adolescens Petrus Scriverius, Juvenalis illo loco Sat. 14.

Hæc monstrant vetulæ pueris reptantibus assæ.

Injecit, inquam, concipi in MSS. *pueris puscentibus*, quomodo diserte etiam in nostro Scripto. Quocirca & illic *pueris pascentibus* legendum, ne vel ipsi Pyrrhonii, Philosophi qui de omnibus dubitare solebant, addubitent. *Pontan.*

Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt] Emendaveram ex conjecturâ *p. sellantes*, cùm v. Cl. Theodorus Canterus significat mihi etiam se id fecisse ex vetere libro. *Meurs.*

Ne sis nescius, editionibus usus sum binis, unâ recentâ Henr. Steph. anni cIↃ. IↃ. LXXXV. alterâ vetustâ Bononiensi anni cIↃ. IↃ. I. cum quâ hanc posteriorem contuli. [Quum tamen Bononiensis ista editio cum hac nostra in capitum situ non conveniret, coactus fuit Typographus hac editione Notas quamplurimas transponere (adscriptis paginarum numeris) ut cum nostro textu ubique quadrarent; & Lectori nulla remora objiceretur.] Quod si placere tibi hunc laborem meum intellexero, proximâ fœturâ Arnobium cum Critico libello quingentis amplius locis emendatum dabo, si mihi vitam vitæ auctor. Vale, &, quisquis es, æternitatem cogita. *Meurs.*

4. Λαμπρὸν] κυανέων legit Had. Junius lib. 4. cap. 23. Animad. *Pont.*

aër ipſe proprietatem lunaris humoris & patitur & prodit. nam cum luna plena eſt vel cum naſcitur, (& tunc enim à parte qua ſurſum ſuſpicit plena eſt,) aër aut in pluviam ſolvitur, aut ſi ſudus ſit multum de ſe roris emittit. unde & Alcman Lyricus dixit, rorem Aëris & Lunæ filium. ita undique verſum probatur ad humectandas diſſolvendaſque carnes ineſſe lunari lumini proprietatem; quam magis uſus quam ratio deprehendit. Quod autem dixiſti Euangele de acuto æneo, ni fallor, conjectura mea à vero non deviat. eſt enim in ære vis acrior, quam medici ſtipticam vocant. unde ſquamas ejus adjiciunt remediis quæ contra perniciem putredinis advocantur. deinde qui in metallo æris morantur ſemper oculorum ſanitate pollent; & quibus ante palpebræ nudatæ fuerant, illic conveſtiuntur. aura enim quæ ex ære procedit in oculos incidens haurit & exſiccat quod male inſluit. unde & Homerus modo εὐήνορα, modo νώροπα χαλκὸν has cauſas ſecutus appellat. Ariſtoteles vero auctor eſt vulnera quæ ex æreo mucrone fiunt minus eſſe noxia, quam ferro, faciliuſque curari. quia ineſt, inquit, æri vis quædam remedialis & ſiccifica, quam demittit in vulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis, lunari repugnat humori.

AMBRO-

AMBROSII MACROBII THEODOSII

DE

DIFFERENTIIS

ET

SOCIETATIBUS

Græci Latinique verbi,

LIBELLVS.

AMBROSII MACROBII THEODOSII

DE

DIFFERENTIIS

ET

SOCIETATIBUS

Graeci Latinique verbi

LIBELLUS.

EX LIBRO AMBROSII MACROBII THEODOSII DE

Differentiis & Societatibus Græci Latinique verbi.

GRæcæ Latinæque linguæ conjunctissimam cognationem natura dedit. Nam & iisdem orationis partibus absque articulo, quem Græcia sola sortita est, iisdem pene observationibus, figuris, constructionibusque uterque sermo distinguitur; ut propemodum qui utramvis artem didicerit, ambas noverit: in multis tamen differunt, & quasdam proprietates habent; quæ Græce idiomata vocantur.

De

MAgna cum religione secuti sumus veteris codicis auctoritatem, ita ut Græca vocabula Latinis literis scripta, iisdem hic quoque repræsentaverimus, ut *idiomata, enclisis, diathesis, perispomenon, barytenon, eparemphaton*, & similia: quia τεχνικὰ ista Latinis satis trita sunt. Ἰῶτα quod vulgo subscriptum vocant, in plerisque negleximus, quod auctor ne hujus quidem usquam meminerit. At ubi adscriptum fuit, fideliter expressimus: & pag. 659 συγγράφω cum eodem scribere voluimus, quanquam Grammaticorum consuetudo συγγράφω probet. Verum licentia majore usi sumus in accentuum notatione, & Græcarum vocum repræsentatione, quæ in antiquo exemplari partim Latinis, partim Græcis characteribus deformatæ, nullis aut pravis apicibus insignitæ, perperam modo coactæ, modo distractæ inhæsit. De mendosis vero in sequentibus monuimus. *Pontan.*

AMBROSII
MACROBII
THEODOSII
DE
DIFFERENTIIS
ET
SOCIETATIBUS
Graeci Latinique verbi
LIBELLUS.

EX LIBRO AMBROSII MACROBII THEODOSII DE

Differentiis & Societatibus Græci Latinique verbi.

GRæcæ Latinæque linguæ conjunctissimam cognationem natura dedit. Nam & iisdem orationis partibus absque articulo, quem Græcia sola sortita est, iisdem pene observationibus, figuris, constructionibusque uterque sermo distinguitur; ut propemodum qui utramvis artem didicerit, ambas noverit: in multis tamen differunt, & quasdam proprietates habent; quæ Græce idiomata vocantur.

MAgna cum religione secuti sumus veteris codicis auctoritatem, ita ut Græca vocabula Latinis literis scripta, iisdem hic quoque repræsentaverimus, ut *idiomata, enclisis, diæresis, perispomenon, barytonon, aparemphaton*, & similia: quia τεχνικὰ ista Latinis satis trita sunt. Ιῶτα quod vulgo subscriptum vocant, in plerisque neglexi mus, quod auctor ne hujus quidem usquam meminerit. At ubi adscriptum fuit, fideliter expressimus: & pag. 659. συγγράφω cum eodem scribere voluimus, quanquam Grammaticorum consuetudo ἐγγράφω probet. Verum licentia majore usi sumus in accentuum notatione, & Græcarum vocum repræsentatione: quæ in antiquo exemplari partim Latinis, partim Græcis characteribus deformatæ, nullis aut pravis apicibus insignitæ, perperam modo connexæ, modo distractæ extant. De mendosis vero in sequentibus monuimus. *Pontan.*

De verborum utriusque differentiis vel societatibus.

ACcidunt verbis utriusque linguæ persona, numeri, figura, conjugatio, tempus, [1] modus quem Græci enclisin vocant. Latini cum formis qualitatem posuerunt. genus, quod apud Græcos diathesis nuncupatur. eandem pene cum casibus constructionem servant, ut *misereor illius, pareo illi, veneror illum*: φροντίζω τοῦδε, πείθομαι τῷδε, φιλῶ τόνδε. Ablativum Græcia non recipit. Eadem illis personarum similitudo; prima *voco*, secunda *vocas*, tertia *vocat*: καλῶ, καλεῖς, καλεῖ. In numeris una dissensio est, quod δυϊκὸν, id est dualem, nulla Latinitas admisit, Græci vero in verbis nominibusque δυϊκὰ videntur habere.

MOdus quem] Hic versus & duo sequentes non bene cohærent. Concinnior foret lectio: *modus quem Græci ἔγκλισιν vocant, qualitas, forma sive species, genus quod apud Græcos διάθεσις nuncupatur. Latini equidem pene cum Græcis in casibus constructionem servant.* Opsopœus.

De figuris.

FIguræ ambobus non sine discretione pares. Nos dicimus *curro, percurro*; illi τρέχω, διατρέχω. Quatuor quoque modis & hæc & illa componuntur: ex duobus integris, *produco*; ex integro & corrupto, *perficio*; ex corrupto & integro, *accedo*; ex duobus corruptis, *occipio*; Similiter [2] ἐκ δύο τελείων, συντρέχω· ἐκ τελείου καὶ ἀπολείποντος, προσκυνῶ. ἐξ ἀπολείποντος καὶ τελείου, συμβάλλω· ἐκ δύο ἀπολειπόντων, κωρμῳδῶ. Sunt quædam compo-

EK δύο τελείων, συντρέχω] Exemplum non convenit. nam συντρέχω ἐκ δύο τελείων compositum, ut auctor ipse præmisit, & in duo integra resolvi potest. aliud itaque exemplum quærendum erit. Vet. cod. habebat TOMCN CINTPeXω. Opsopœus.

compofita quæ non poſſunt reſolvi, ut *ſuſpicio*, *complector*; ita apud illos τὸ μὲν συντρέχω. Sunt apud Græcos admiſſa poſt compoſitionem, cum eſſent ſimplicia non recepta: νομῶ nihil ſignificat, tamen οἰκονομῶ dicitur; ſimiliter δομῶ & [2]δομεύω, οἰκοδομῶ & βοαστοδομεύω componuntur. Ita *facior* & *grego* non dicunt; *conficior* vero, & *afficior*, & *congrego*, probe dicunt. Utrique verbo binæ præpoſitiones junguntur. Homerus, περιπροκυλινδόμενος. Vergilius, *pede proſubigit terram*. Latinitas compoſiti verbi ſæpe primam ſyllabam mutat, *teneo*, *contineo*; ſæpe non mutat, *lego*, *neglego*. In Græco verbo nunquam prima ſyllaba adjecta præpoſitione violatur, βάλλω, ἀμφιβάλλω, διαβάλλω, καταβάλλω· ἄγω, συνάγω, προάγω, διάγω· φέρω, προφέρω, διαφέρω, ἀναφέρω· δέρω, ἐκδέρω· φιλῶ, καταφιλῶ. Ultro equidem intemerato verbo præpoſitio ſæpe corrumpitur, λέγω, συλλέγω, βάλλω, συμβάλλω, τρέχω, ἐντρέχω. Hoc item in Latinis; *fero*, *ecfero*: *aufugio* & *aufero* à præpoſitione *ab* componuntur, & [3]in his ſolis; *ab* movetur in auctore Cicerone, ſenſumque habent retrorſum trahendi. Nigidius tamen putat verbum *autumo* eadem præpoſitione componi, quaſi *ab* & *æſtimo*, ſicut *abnumero* idem eſt & *numero*. *autumo* vero & *dico* & *cenſeo* ſignificat. Græca verba quando componuntur cum propoſitione, eundem accentum ſine dubio ſervant, καταγράφω, περιφέρω, ἀναγλύφω, ὑπομένω, διατρέχω, καταλαλῶ, προορῶ. Cum vero eis alia pars orationis adjungitur

2. δομεύω] δομεύω quidem nihil ſignificat, at δομῶ Heſychio idem eſt quod compoſitum οἰκοδομῶ, *ædifico*. ſed id apud majorum gentium auctores vix reperias. *Idem*.

3. *Ab movetur in auctore Cicerone*] Turbat locum immiſſa vocula *in*. De- [illegible] [illegible] omnino eſt: & verba quæ aſpernit Macrobius, ſunt in Oratore Tullii iſta: *Quid ſi etiam abſugit turpe viſum eſt; & abſtulerunt. aufer maluerunt: quæ propoſitio præter hæc duo verba nulli alio in verbo reperitur.* Indicavit Scriverius. *Pontan.*

4. [illegible]

ante ω, β, φ, π, πτ, λείβω, γράφω, τέρπω, κόπτω, primæ conjugationis pronuntiabis. si autem repereris γ, κ, χ, λέγω, πλέκω, τρέχω, secundam vocabis. quod si δ, θ, τ, ᾄδω, πλήθω, ἀνύτω, tertiam dices. quarta erit, si habuerit ζ, aut duo σσ, φράζω, ὀρύσσω. si vero fuerint liquidæ λ, μ, ν, ρ, [1] ψάλλω, νέμω, κρίνω, σπείρω, quintam notabunt. Sexta profertur διὰ καθαροῦ τοῦ ω, ῥέω, θεραπεύω. Nonnulli & septimam esse voluerunt præcedentibus ξ, ψ, ἀλέξω, ἕψω. Apud Latinos quorum nullum verbum in finalem syllabam admittit accentum, cessant differentiæ quas apud Græcos circumflexus gravisve fecerunt, quorum alterum in verbis ultimæ, alterum penultimæ Græciam diximus deputasse. Restat igitur in his Latinitati unus accentus, gravem dico, qui solus Romana verba sortitus est; sed hoc proprium in verbis Latinis habet, quod non semper, ut apud Græcos, ubi fuerit in penultimam syllabam cadit, sed sæpe & à fine tertiam tenet, ut *aggero, refero*. quod apud Græcos non potest evenire; apud quos in communi lingua fieri non potest, ut cum finalis syllaba longa est, tertius à fine habeatur accentus. ω autem naturaliter longa est. ergo nunquam accentus in hujusmodi verbis apud illos in tertium gradum syllabarum recedit. Singula tempora Græcorum verborum non simpliciter sicut Latinitas compendio utitur, proferuntur; & ut exempli causa unius verbi declinatio notetur, τύπτω perfectum facit τέτυφα, & sequitur altera ejusdem temporis declinatio, quod medium perfectum vocant, τέτυπα: item plusquam perfectum ἐτετύφειν; medium plusquam perfectum ἐτετύπειν; ἀόριστος ἔτυψα, μέσος ἀόριστος ἔτυπον: futurum primum facit τύψω; futurum secundum τυπῶ. similiter in passivo variantur tempora.

[1] ψάλλω] Vet. σπαλλω cum superscripta significatione *vello*. quod primæ declinationis contractorum est, nec ad quintam simplicium referri potest. Idcirco ψάλλω substitui. at propius accedit σπάλλω, *vibro*. Opsopœus.

De

De tempore præsenti.

GRæcorum verba omnia quæ in ω exeunt, ſeu periſpomena ſeu barytona ſint, in quacumque conjugatione eundem tam in prima quam in ſecunda perſona ſervant numerum ſyllabarum: omnia vero in μαι terminata, varia ſyllabarum viciſſitudine penſantur. Porro præſens omne tempus quod in μαι terminatur, omnimodo in ſecunda perſona unam ſyllabam minuit, φιλοῦμαι φιλῇ, τιμοῦμαι τιμᾷ, στεφανοῦμαι στεφανοῖ, λέγομαι λέγῃ, γράφομαι γράφῃ: cum in activo pares ſyllabas utraque perſona ſervaverit. Item præſens tempus apud Græcos primæ poſitionis quod in ω exit, alios modos de ſe generat. Nam tertia perſona ejus adhibito ſibi ν, facit ex ſe infinitum modum, ποιεῖ ποιεῖν, τιμᾷ τιμᾶν, χρυσοῖ χρυσοῦν. Tertia enim conjugatio περισπωμένων ει diphthongum in prima poſitione tantum tenet, in reliquis autem verbi declinationibus mutat eam in ου. Sed & in barytonis eadem infiniti modi creandi obſervatio reperitur: τύπτει τύπτειν, λέγει λέγειν, &c. Necnon & imperativum modum eadem tertia perſona de ſe creat: in periſpomenis quidem accentu ad ſuperiorem ſyllabam tranſlato, ποιεῖ ποίει, τιμᾷ τίμα, χρυσοῖ χρύσοι: in barytonis autem ſubtracto ι, λέγει λέγε, γράφει γράφε, ἄρχει ἄρχε. In conjunctivo modo nihil omnino mutatur, ſed prima perſona præſentis temporis modo indicativi, eadem in conjunctivo modo prima perſona præſentis, ποιῶ, ἐὰν ποιῶ· βοῶ, ἐὰν βοῶ· θέλω, ἐὰν θέλω· γράφω, ἐὰν γράφω. Verum differentiam facit ſecunda perſona, ποιῶ, ποιεῖς, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῇς. Item apud Græcos prima perſona præſentis adjecto ſibi ν, facit participium, λαλῶ λαλῶν. γράφω γράφων. Præſens tempus Græcorum verborum quod in μαι ſyllabam terminatur, in περι-

περισπωμένοις quidem si abjiciat μαι syllabam, facit imperativum, φιλοῦμαι φιλοῦ, τιμῶμαι τιμῶ, χρυσοῦμαι χρυσοῦ: in barytonis vero, si abjecta μαι syllaba, accipiat υ litteram, λέγομαι λέγου, γράφομαι γράφου.

De præterito imperfecto.

GRæca verba omnia, seu barytona, sive perispomena, in tempore imperfecto eandem habent primam personam numeri singularis, quæ tertia pluralis, ἐποίουν ἐγὼ, ἐποίουν ἐκεῖνοι. Item in Græcis verbis omnibus, quorum positio prima in ω desinit, imperfectum tempus ultimam syllabam suam ab his incipere litteris facit, à quibus ultima syllaba præsentis cœpit, τιμῶ ἐτίμων, γράφω ἔγραφον, τρέχω ἔτρεχον: aut si vocalis sola illic fuit, & hic in capite ultimæ syllabæ vocalis erit, ποιῶ ἐποίουν, θεραπεύω ἐθεράπευον. Omne Græcorum imperfectum activum vel activo simile in ν litteram desinit: sed barytona in brevem syllabam finiuntur, id est in ον semper, ἔτρεχον, ἔγραφον: perispomena vero vel à verbis in μι exeuntibus, longa terminantur, ἐκάλουν, ἐτίμων, ἐδίδουν, ἐτίθην. Denique [1] ῥίπτω, quia modo acuto, modo circumflexo accentu pronuntiatur, & [2] ἔριπτον & ἐρίπτουν facit. Κίω propter

1. Ῥίπτω] ῥιπτῶ & κιῶ apicibus notata non sunt, quod accentus diversitatem, quæ est in ῥίπτω & ῥιπτῶ, κίω & κιῶ, in una eademque voce exprimere non licebat. *Opsopœus*.

2. ἔριπτον] In hisce Grammatici ρ geminare solent, ἔῤῥιπτον, ἐῤῥίπτουν. at vet. cod. ρ unicum utrobique habet, idque ab analogia non alienum esse his testimoniis confirmari potest. In oraculo Atheniensibus dato apud Eusebium lib. 5. de Euang. præparat. Πολλὰ δὲ τῇδ' ἄπολεῖ πυργώματα, καὶ πυρὶ ἐρίψει. quod vulgus καὶ ἐῤῥίψει scribit. Lib. 8. Sibyllin. orac. ut vet. cod. refert, Αὐτοὺς δ' εἰς θάνατον καὶ πῦρ αἰώνιον ἔριψεν, ubi vulgatæ editiones præter metri regulam ἔῤῥιψεν. Zosimus lib. 2. in oraculo de Byzantina urbe, - - - τεῖχος δὲ ῥαχίδ' ἀπερρωγός. quod Grammaticis est ἀπερρωγός. *Idem*.

3. ἔλκω,

pter eandem causam & ἔκιον & ἐκίνυ. Et hoc etiam observandum, ut aut imperfectum retineat numerum syllabarum quem præsens habet, aut crescat una. Manet æqualitas in illis quorum præsens à vocali cœpit: incrementum patiuntur quorum præsens à consonante inchoat: ἄγω ἦγον, λέγω ἔλεγον. Nec sine ratione. Nam quæ syllaba non crescunt, adjectione temporis crescunt, dum incipientem vocalem de brevi longam faciunt, ut ἄγω, α brevis mutata est in η longum, ἦγον. Sæpe tamen licentia poëtica incremento carent. Nonnunquam prima ipsa vocalis, si brevis est, immobilis manet, sed vocalem alteram recipit, ut junctæ longam faciant syllabam: ἔχω εἶχον, [3] ἕλκω εἷλκον, ἕρπω εἷρπον. Aliquotiens nec mutata, nec altera recepta quæ fuit ipsa producitur, ἱδρύω ἵδρυον, ὑδρεύω ὕδρευον. hic enim ι & υ in præsenti correpta, in imperfecto vero longa pronuntiantur. ὑοθετῶ autem manet ut fuit, ὑοθέτουν, quia non potuit habere quo cresceret. in præsenti enim longa fuit diphthongi privilegio. Licet in diphtongis maxime communibus permutatio sit recepta in diphthongos longiores. Ut αι & οι quia communes sunt, & nonnunquam pro brevibus habeantur, in η aut in ω mutantur, αἰνῶ ᾔνουν, οἰκῶ ᾤκουν. Nec me præterit etiam αυ diphthongum, quæ nunquam pro communi habita est, solere mutari, αὐδῶ ηὔδουν, αὐχῶ ηὔχουν: licet ου & ει immutabiles maneant, οὐρῶ οὔρουν, οὐτάζω οὔταζον, εἰκονίζω εἰκόνιζον,

3. ἕλκω, εἷλκον] Vet. εαΚω ειαΚΟΝ. tale thema nullum est apud Græcos. nam ἴακχεν, ἰακχὼς & ἰακχῶντες, dolentes, quæ Hesychius habet, derivantur ab inusitato ἄχω, unde ἀχέω, doleo. Quare vel dempto κ, ἰάω, εἴαον, sino, vel α in λ mutato, ἕλκω εἷλκον scribendum erit. Et de hoc posteriori non dubito, quod in scripto cod. α, λ & δ sæpe confundantur. *Idem.*

ἕλκω, εἷλκον] Editum erat, ἰάκω εἴακον. Sed illud ejusdem Scaligeri judicio confirmabitur; nam & ita Opsopœus divinaverat, uti liquet ex præmissis. *Pontan.*

ἀτλιάω

νιζον, εἰκάζω εἴκαζον. τὸ γὰρ ἤκαζον [4] ἀττικόν ἐστι. Multo constantius manent, quod incrementum perfectio tanta non recipit; ὀνοῦμαι ὠνούμην, ἠχῶ ἤχουν. excipiuntur ἑορτάζω & ὀψείω. Cum enim apud Græcos omnia imperfecta nunquam medias, sed tantum ultimam vel primam moveant, illorum alterum solam mediam movit, ἑώρταζον, cum ἡόρταζον facere debuisset: alterum & primam & mediam, ὀψείω ὤψεον· ὁρῶ enim & ἑώρων non sunt contra regulam; quia ὁρῶ cum ὥρων facere debuit, ex abundanti principio ε addita est, & fecit pro ὥρων ἑώρων: ut οἰνοχοῶ ᾠνοχόουν, & tamen dicitur ἑωνοχόουν: & pro ἦν ἔην dicunt. Non solum in verbis hæc supervacua adjectio, sed etiam in nominibus usurpata est, ἕδνα ἔεδνα, & similia. ἀναβαίνω & ἐπέχω non primam sed secundam syllabam mutaverunt, quia prima non verbi sed præpositionis est. Verba enim sunt βαίνω, ἔχω, & faciunt ἔβαινον, εἶχον: inde ἀνέβαινον, ἐπεῖχον· ἀναισχυντῶ mutat primam, ἠναισχύντουν, quia ex nomine compositum est, id est ῥῆμα ὀνοματικόν· ἀναίσχυντος, ἀναισχυντῶ. Verba autem ex compositis nominibus parasyntheta vocantur, & à prima syllaba declinantur, ut Φίλιππος, φιλιππίζω, ἐφιλίππιζον. Licet non ignorem, quod σύμμαχος & συνήγορος composita sint nomina, & ex se faciant verba parasyntheta, συμμαχῶ, συνηγορῶ: quæ tamen non foris, sed intus declinantur, συμμαχῶ, συνεμάχουν, συνηγορῶ συνηγόρουν. Sed hoc ideo, quia præpositio hic habet significationem suam. Cæterum ubi nullus ex præpositione sensus accedit, foris declinatur imperfectum, id est, adjicitur illi vocalis,

tan-

4. Ἀττικόν ἐστι] Temere excusum est ἀττικόν ἐστι. Vetus scriptura ΑΤΤΙΚΟΝ. *Multo*, vestigia veræ lectionis retinet, quæ (ut exempla ab auctore subjuncta indicant) hujusmodi est: ἀττικόν. *αι & η multo constantius manent*. harum enim vocalium tempus crescere nequit. *Opsopœus*.

5. Eu-

tanquam præſens tempus incipiat à conſonanti, καθίζω ἐκάθιζον, καθεύδω ἐκάθευδον. hoc eſt ἵζω quod καθίζω, hoc εὕδω quod καθεύδω, quia præpoſitio nihil ſignificat. ubi vero additur ex præpoſitione ſenſus, tunc in declinatione imperfecti quærimus, unde incipiat verbum ipſum ſine præpoſitione: & ſi verbum à vocali incipit, quamvis præpoſitio habeat conſonantem verbi, tamen vocalem ex brevi mutamus in longam: ut συνάγω, συνῆγον, quia aliud eſt ἄγω, aliud συνάγω. Item ſi præpoſitio quæ ſenſum confert, incipiat à vocali, incipiente verbo à conſonante, imperfectum manente eadem nec mutata præpoſitionis vocali aliam addit conſonanti verbi vocalem, ut eſt ἐνιχαίρω, ἐνέχαιρον, quia aliud eſt [5] ἐνιχαίρω, aliud χαίρω. Sane hoc obſervatur, ut vocalis quæ additur conſonanti, brevis ſit, quia non poteſt ultra unum tempus excreſcere: λέγω ἔλεγον, λέγομαι ἐλεγόμην. unde βούλομαι & δύναμαι ſecundum communem regulam ex ſe faciunt ἐβουλόμην, ἐδυνάμην. ſed quod ſæpe legimus ἠβουλόμην, ἠδυνάμην, Attica licentia eſt. Ultima quoque ſyllaba imperfecti nonnihil diverſitatis habet, ut in periſpomenis prima & tertia in ουν mittunt, ἐποίουν, ἐχρύσουν: ſecunda in ων, ἐβόων: quæ fiunt in paſſivo vel paſſivis ſimilibus, ἐποιούμην, ἐχρυσούμην, ἐβοώμην. Apud Græcos ſolus diffinitivus modus præſens ab imperfecto disjungit, cæteri omnes modo jungunt, ut φιλῶ, ἐφίλουν. At in imperativo φίλει, præſens & imperfectum confunditur: ſimiliter in conjunctivo ἐὰν φιλῶ, & in optativo εἰ φιλοῖμι, & in infinitivo φιλεῖν, utrumque ſimul tempus appellant.

5. Ενιχαίρω] Forte ἐγχαίρω. ἐνιχαίρω poëticum eſt. *Idem.*

De tempore perfecto.

Perfectum tempus apud Græcos non à præsenti, sed à futuro figuratur: nec sine ratione. omne enim quod factum est, prius faciendum fuit. In Græcis omne perfectum aut syllaba aut uno tempore majus prima positione sui profertur, ut λέλυκα, ὤπληκα. Nec moveat quod πεποίηκα vel πεφίληκα, & similia, non una, sed duabus syllabis primam verbi vincunt positionem. Diximus enim primam perfecti positionem non esse præsens, sed futurum, quod una, non duabus syllabis, superant: ut ποιήσω πεποίηκα, φιλήσω πεφίληκα. Hoc etiam argumento probatur. nam cum nunquam perfectum tempus à prima positione sui & syllaba crescat & tempore, sed tantum altero: restat ut ὤπληκα, ἠγάπηκα, si à prẹsentibus facta sunt ὁπλῶ, ἀγαπῶ, & syllaba majora inveniantur & tempore: quod fieri per regulam non potest. à futuro igitur veniunt, ὁπλήσω, ὤπληκα, & ἀγαπήσω, ἠγάπηκα, primæ vocalis correptæ productione facta. Item cum nunquam perfectum à consonanti incipiens par origini suæ sit numero syllabarum, adversabitur regulæ omne perfectum τ̃ εἰς μι, quia parem præsentis syllabarum numerum tenet, δίδωμι δέδωκα, τίθημι τέθεικα. Sed non ita est. δώσω enim δέδωκα fecit, & θήσω τέθεικα, & crevit syllaba. Nunquam apud Græcos perfectum minus præsenti vel futuro invenitur. Item cum præsens à vocali incipit, omnimodo in præterito movetur in longam. Nunquam apud Græcos præteritum perfectum in duabus syllabis invenitur, sed est interdum sex syllabarum, ut πεπολεμάρχηκα, est quinque πεπολέμηκα, est quatuor πεποίηκα, est trium λέλυκα. Nec unquam invenies trisyllaba minus. Necesse est enim ut prima syllaba declinationis sit, ut λε: secunda originis, ut λυ: tertia finalis,

lis, ut τω. Quidquid igitur plus fuerit, ad mediam syllabam, quæ quidem originis est, refertur: declinatio vero & finis singulas possident, ut est πεφίληκα, πε declinationis, φιλη originis, κα finis. Ergo παρακείμενος, id est perfectum minus trisyllabo non invenitur, excepto οἶδα, quod bissyllabum est & παρακείμενος. Nec mirum, cum hoc verbum in multis regulæ resistat. Nullum namque perfectum, hoc excepto, ab οι diphthongo inchoare reperies. Item cum prima verbi positio ει diphthongo inchoat, in nullo tempore mutatur. Hujus verbi origo, id est εἴδω, mutavit ει in οι. Quotiens perfectum à longa oritur, necesse est plusquam perfectum ab eadem semper incipere: quod hoc verbum neglegit. nam plusquam perfectum ᾔδειν est, cum perfectum οἶδα sit. Deinde omne participium in ως desinens solam ultimam syllabam in α mutando idem tempus efficit, γεγραφηκὼς γεγράφηκα, λελυκὼς λέλυκα· εἰδὼς autem non facit εἶδα, sed οἶδα. Solus igitur iste παρακείμενος, vitiis obsessus non nocebit. Omne verbum Græcum si in præsenti à simplici (excepto γ) incipit consonante primam in tempore perfecto syllabam geminat, γράφω γέγραφα, λέγω λέλεχα. Nec talis geminatio præpositionis adjectu impeditur, προκομίζω προκεκόμικα, συγγράφω συγγέγραφα. Omne perfectum tempus in perispomenis, vel solum primum in barytonis, desinit aut in κα, aut in φα, aut in χα, τετήρηκα, γέγραφα, πέπληχα. adeo ut omne pene verbū similium declinationem sequatur: τηρῶ τηρεῖς, χωρῶ χωρεῖς, τετήρηκα, κεχώρηκα· γράφω γράφεις, τρέφω τρέφεις, γέγραφα, τέτραφα· πλήττω πλήττεις, πάττω πάττεις, πέπληχα, πέπαχα. Nec te moveat, quod si Græcum verbum incipiat ab una de his litteris quas δασέα σύμφωνα vocant, cum ad geminationem venitur, non δασὺ iteratur, sed ἀντίστοιχον ejus,

ξηρρῶ τεξήρρηκα, φωνδύω πεφόνδυκα, χέω κέχεικα. In Latinis vero eadem littera geminatur, *fallo, fefelli.* f enim apud Latinos δασὺ non est, quia nec habent consonantes δασείας, [1] & f digammon est Αἰολέων: quod illi solent magis contra vim aspirationis adhibere, tantum abest ut pro φ habendum sit. Ipsum autem φ adeo Latinitas non recipit, ut pro ea etiam in Græcis nominibus *p* & *h* utatur, ut *Philippus, Phædon. Frigeo frixit* facit à secunda conjugatione: *frigo* vero, *frixi.* à tertia: unde *frixum, frixorium*, id est calefactorium. Similiter *aceo, aces, acui,* unde inchoativum *acesco*; & *acuo, acuis, acuit. fero, tuli,* & *tollo, tuli*; *sustulo sustuli*; *adtulo, adtuli.* Accius vero in Andromeda etiam ex eo quod est *tulo*, quasi à themate, *tuli* declinat: *nisi quod tua facultas nobis tulat operam. Vertor* & *verror, versus sum. Patior* & *pandor, passus sum*, non *pansus.* Vergilius, *passis crinibus. Explico, explicui,* quia *plico, plicui*: sed Cicero pro Tullio *explicavit* ait.

ET f digammon est Αἰολέων] Monuit recte amicus, F majuscula hæc commode illuminanda. Ea enim apud Æoles digamma. Laudat ex Tripode Apollinis, qui Byzantii, Priscianus, ΔημοφάFων, ΛαFοκόFων. P.

De plusquam perfecto.

IN Græcis verbis quæ in ω exeunt, omne perfectum tempus mutat in fine α in ειν, & facit plusquam perfectum, quod illi ὑπερσυντελικὸν vocant. In capite vero si perfectum à vocali incipit, ab eadem vocali & plusquam perfectum incipiat necesse est. [1] ἔθφαρκα ἐφθάρκειν, εἴρηκα εἰρήκειν: si vero initium perfecti consonans fuerit, tunc ὑπερσυντελικὸς ab adjecta sibi vocali incipit, πεποίηκα ἐπεποιήκειν, γέγραφα ἐγεγράφειν nec immerito. Bina enim tempora, ut & supra diximus, naturalis quædam cogna-

E θφαρκα] Vet. c. perfectum habet ἔφθαρκα. sed præcedentia minus perfectum postulant, ἐφθάρκειν. Opsopæus.

cognatio copulavit: cum præsenti imperfectum, cum perfecto plusquam perfectum, cum aoristo Græcorum futurum: Ideo apud illos sicut incipiente præsente à vocali, imperfectum similiter à vocali incipit, si vero præsens à consonante cœpit, additur imperfecto vocalis, φθείρω, ἔφθαρκα, ita & plusquam perfectum simili observatione de initio perfecti cognati sibi leges assumit, excepto eo quod brevem quam in principio perfecti repcrit, non mutat in longam, sicut mutat imperfectum de capite præsentis acceptam, ἄγω ἦγον. Post plusquam perfectum consequens erat ut de infinito tempore, id est περὶ ἀορίστου; tractaremus, sed ideo prætermittimus, quia eo Latinitas caret.

De futuro.

TRes sunt omnino syllabæ quæ in Græcis verbis futuro tempori terminum faciunt. Aut enim in σω exit, aut in ξω, aut in ψω, λαλήσω, πράξω, γράψω, nisi quod quinta barytonων ante ω liquidam suam retinet. Item Græca verba, si perispomena sint, cujuscumque conjugationis, ultra numerum syllabarum præsentis augent una syllaba futurum, ποιῶ ποιήσω, τιμῶ τιμήσω, δηλῶ δηλώσω. Barytona in quacunque conjugatione eundem numerum servant. λέγω λέξω, ἄγω ἄξω, ἐγείρω ἐγερῶ, ἡνιοχεύω ἡνιοχεύσω In Græcis Latinisque verbis penultima præsentis manet in futuro, ἀγαπῶ, ἀγαπήσω, γα mansit; θεραπεύω, θεραπεύσω, πεύ mansit; *cogito, cogitabo, gi* mansit. Si verbum barytonon sit habens in præsenti μεταβολον ante ω, id est liquidam consonantem, tunc penultima, quæ in præsenti longa fuit, fit brevis in futuro, πλωύω πλυνῶ, [1] ξραίνω ξρανῶ, ἐγείρω ἐγερῶ. Diximus perispomena

1 ξραίνω ξρανῶ] Vet. ξραώω ξρωνῶ. quod nemo agnoscit. reposuii ξραίνω. *Opsopæus.*

ποmena augere una syllaba futurum, quia crescit ultima, φιλῶ φιλήσω, νικῶ νικήσω, στεφανῶ στεφανώσω, sed non semper sub eadem præcedentis litteræ observatione succedit adjectio. Nam in prima conjugatione aut η, aut ε, ante ω reperitur, πωλῶ πωλήσω, φορῶ φορέσω. Et apud illos quotiens in futuro ε ante ω ponitur, brevem esse præsentis penultimam observatum est. Nec tamen reciproca est necessitas, ut quotiens brevis est penultima præsentis, ε ante ω sit in futuro: ecce enim νοῶ νοήσω, φιλῶ φιλήσω Secunda conjugatio aut η ante ω in futuro habet, ut ὀπλῶ ὀπλήσω: aut α productum, ut περάσω: aut α correptum, ut γελάσω. Deprehensumque est eorum futurorum α in penultima produci, quorum præsens aut nullam consonantem ante ω, aut ρ habet, ἐῶ ἐάσω, περῶ περάσω,[2] contrarium non redeunte necessitate: siquidem χρῶ χρήσω facit, ἐγγυῶ ἐγγυήσω. Illic vero corripi, ubi in præsenti ante ω, λ invenitur, γελῶ γελάσω: sed nec in hoc hæc in se necessitas redit, κολλῶ κολλήσω. πινάσω autem & διψάσω Dorica sunt per solam litteram, non etiam per accentum. Illi enim in omni futuro in ω desinente ultimam circumflectunt. Tertia aut ω in pænultima futuri habet, aut ο: sed hic certa distinctio est. Nam verba quæ derivativa sunt, ω habent; quæ vero principalia, nec ex alio tracta, ο: πύκνον, πυκνῶ, πυκνώσω· στεφανῶ, στεφανώσω· ὀμῶ autem, ὄμοις, quia non derivatum est, ὀμόσω facit, & ἀρῶ ἄροις, ἀρόσω Apud Græcos non facile prima syllaba præsentis mutatur in futuro, quod præmissis patebit regulis. Futurum apud illos altero è duobus locis movetur, aut ultimo, aut pænultimo. Ultimus duobus modis movetur, aut

2. *Contrarium non redeunte necessitate*] Forte leg. *in contrarium non redeunte necessitate*, ut infra. *Hæc in se necessitas redit*. Idem.

4. Si

aut litteris, aut accentu: litteris, ut γράφω γράψω, νύσσω νύξω: accentu, ut νέμω νεμῶ, δέρω δερῶ. Et cum movetur ultimus, non omnimodo movet pænultimum: motus autem pænultimæ omnimodo ultimam movet, ἀγείρω ἀγερῶ, μιαίνω μιανῶ. hic enim & de penultima subtracta est littera, & in ultimam cecidit accentus. necnon & πνίγω πνίξω, ἐρύκω ἐρύξω, mutata est & finalis in littera, & quæ antecedit in tempore. siquidem ι & υ verborum supra dictorum in præsenti quidem producuntur, corripiuntur autem in futuro. Si ergo necesse est ut in barytonis verbis quæ habent in præsenti ante ω liquidam consonantem, in futuro pænultima ex longa brevis fiat, ut ἀγείρω ἀγερῶ, μιαίνω μιανῶ: sequitur ut cum hujusmodi verba bissyllaba reperiuntur, in quibus syllaba quæ incipit ipsa est utique in pænultima, tunc mutetur non quasi prima, sed quasi pænultima, κείρω κερῶ, σπείρω σπερῶ. Ita fit ut apud Græcos mutari nonnumquam futuri syllaba prima dicatur. Item τρέφω primam litteram permutantes θρέψω faciunt, & ἔχω ψιλὸν, ἕξω δασὺ pronuntiant: sed θρέψω quidem ut diceretur, Ἴωνες obtinuerunt, quibus libido est aspirationem modo addere, modo demere: addere, ut τρέφω, θρέψω, & τρέχω, θρέξω: demere, cum θρὶξ τριχὸς faciunt. Ἔχω autem & ἕξω circa aspirationem certa ratione dissentiunt, quia cum fas esset utrique aspirationem dari, ut ἕλκω ἕλξω, hanc τῷ ἔχω assignari necessitas illa non passa est, quia fieri non potest ut ulla vocalis præposita χ litteræ aspirationem habeat. Denique υ quia nunquam sine aspiratione incipit, nunquam χ litteræ præponitur, ne alterius natura violetur, aut τοῦ υ, si incipiat sine aspiratione; aut τοῦ χ, 3 si qua vocalem cum aspiratione sustineat. Futurum ergo

3. *Si qua vocalem*] Ita v. c: sed legendum est; *si quam vocalem*. Mox p. seq. lin. 2. suspe-

ergo ἕξω, subducta aspiratione necessitate χ litteræ, 4 spiritum vehementiorem aut recipit aut tenuit. In nonnullis vero verbis in μι exeuntibus fit primæ syllabæ non permutatio, sed amissio, ut τίθημι θήσω, δίδωμι δώσω, κίχρημι χρήσω.

suspectum est verbum *tenuit*. forte leg. *renuit*. *Opsopæus*.

4. *Spiritum vehementiorem aut recipit aut tenuit*] Conjectaverat Opsopœus, *renuit*. Ego putem verius, *tenuat*. Tenuat, inquit, vehementiorem illum spiritum. Hodiernis Grammaticis *levigare* est. *Pontan*.

De præsenti tempore passivo.

OMne præsens tempus apud Græcos in ω desinens modi indicativi, generis activi, verbi perispomeni, si secundæ conjugationis sit, adhibet fini suo μαι syllabam, & facit de se passivum; βοῶ βοῶμαι, τιμῶ τιμῶμαι. Si vero sit primæ vel tertiæ, ω in ϐ mutato & accepta similiter μαι passivum creat; φιλῶ φιλοῦμαι, χρυσῶ χρυσοῦμαι. Permutationem autem ω in ϐ de circumflexo accentu nasci, indicium est futurum linguæ Doricæ, quod hanc permutationem cum in alterum genus transit, sibi vindicat; ποιήσω ποιησοῦμαι, λέξω λεξοῦμαι. At in barytonis omnibus ω in ο mutato & adjecta μαι passivum figuratur, λέγω λέγομαι, τύπτω τύπτομαι, ἰσχύω ἰσχύομαι. Ita ergo breviter diffiniteque dicendum est: Omne præsens passivum habet in pænultima aut ω, aut ϐ, aut ο: τιμῶμαι, φιλοῦμαι, γράφομαι. Quæ aliter habuerint, ex illis verbis sunt, quorum prima positio in μι exit, quæ semper passivi pænultimam brevem faciunt, ut τίθεμαι, ἵσαμαι, δίδομαι. Item ex secunda vel tertia conjugatione eadem est secunda persona passivi quæ activi tertia, νικᾷ ἐκεῖνος, νικᾷ σύ, στεφανοῖ ἐκεῖνος, στεφανοῖ σύ. Item præsens quod in μαι desinit, seu perispomenon, seu barytonon, & cujuscunque

que conjugationis sit, præter illa quorum prima positio in μι exit, secundam personam una syllaba minorem profert, λαλοῦμαι λαλῇ, τιμῶμαι τιμᾷ, στεφανοῦμαι στεφανοῖ, λέγομαι λέγῃ, θεραπεύομαι θεραπεύῃ.

De tempore minus quam perfecto passivo.

MInus quam perfectum passivum apud Græcos duobus nascitur modis. Aut enim omne præsens tempus passivum mutata in fine αι diphthongo in ην, cum adjectione temporis crescentis in capite, facit ex se minus quam perfectum, ἄγομαι ἠγόμην, τρέφομαι ἐτρεφόμην: aut minus quam perfectum activum ante ultimam litteram suam inserit μη, & facit ex se passivum, ἐποίουν ἐποιούμην, ἔγραφον ἐγραφόμην. Apud Græcos minus perfecto passivū minorem syllabam in verbis omnibus profert secundam personam, præter illa quæ in μι exeunt: ἐποιούμην ἐποιοῦ, ἐτιμώμην ἐτιμῶ, ἐδηλούμην ἐδηλοῦ, ἐλεγόμην ἐλέγου.

De perfecto & plusquam perfecto passivis.

PErfectum activum quod in κα desinit, si habuerit pænultimam natura longam, transfert finalem syllabam in μαι, & facit de se passivum: νενόηκα νενόημαι, πετίμηκα πετίμημαι, κεχρύσωκα κεχρύσωμαι. Si vero pænultima brevis sit, σῖγμα superaddit ultimæ. Oportet enim pænultimam in hoc tempore aut natura aut positione longam fieri, πέπλεκα πέπλεσμαι, γεγέλακα γεγέλασμαι, ἤρκα ἤρσμαι. Denique & in sexta verbi barytoni, quia interdum in illa παραληγόμενον habet pænultimam longam, interdum brevem : ubi longa est, tantum mutat κα in μαι: ubi verbo brevis est, addit & σῖγμα: θεραπεύω, τεθεράπευκα, τεθεράπευμαι· σβεννύω, ἔσβεκα,

ἔσβεσμαι· ξύω, ἔξυκα, ἔξυσμαι· λέλυκα autem λέλυμαι, & πίθυκα πέθυμαι, non carent vitio: quia cum brevis υ, σ non recipit. Sane in barytonis tertia conjugatio & cum pænultimam longam habeat, tamen adhibet σῖγμα, πέπεικα πέπεισμαι. Quæ in φα desinunt, vel quæ ante α habent [1] γ, κ, hæc διὰ δύο μμ in passivo pronuntiantur; τέτυφα, τέτυμμαι. Quæ vero in χα, transeunt in γμαι; νένυχα νένυγμαι, πέπληκα πέπληγμαι. Cum ante ultimam syllabam aut ρ, aut λ reperitur, κα transit in μαι, ἔψαλκα, ἔψαλμαι, κέκαρκα κέκαρμαι. Idem servant & verba quæ in prima positione ν habent in ultima syllaba, κρίνω, κέκρικα, κέκριμαι· πλύνω, πέπλυκα, πέπλυμαι· Ὑπερσυντελικὸς passivi generis de paracimeno suo nascitur. ille enim incipiens à vocali in ην terminum mutat, & hunc efficit, ἔφθαρμαι, ἐφθάρμην, ἤτημαι ᾐτήμην: aut si ille cœpit à consonanti, hic præter finis mutationem quam diximus, etiam vocalem principio suo adhibet, πεποίημαι ἐπεποιήμην, λέλεγμαι ἐλελέγμην.

1. γ, κ] lege sine virgula γκ. Hujus exemplum omissum repræsentabit πέφαγκα, πέφαμμαι. Orsoraus.

De futuro passivo.

PÆnultima syllaba apud Græcos futuri activi, quarta fit à fine passivi, νοήσω νοηθήσομαι, θεραπεύσω θεραπευθήσομαι, ἐλάσω ἐλαθήσομαι. Secunda persona minor syllaba fit quam prima, λαληθήσομαι λαληθήσῃ, τιμηθήσομαι τιμηθήσῃ. Illa vero species propria Græcorum est, quod habet in genere passivo futurum quod rem significat non multo post sed mox futuram, ut πεποιήσομαι, γεγράψομαι. Hoc autem tempus ex perfecto ejusdem

dem generis nascitur. Insertis enim secundæ personæ perfecti duabus litteris ο καὶ μ, futurum paulo post, quod Atticum vocatur, efficitur; πεποίησαι πεποιήσομαι, γέγραψαι γεγράψομαι. Nec ab re erat paulo post futurum ex paulo ante transacto tempore procreari. Inveniuntur hujusmodi tempora figurata & ex verbis in ω exeuntibus, ut est δεδοικήσω, quod proprium Syracusanorum est, & δεδώσω, [1] ut apud Draconem, ἀτὰρ καὶ δῶρα δεδώσομεν, quasi *paulo post dabimus*.

UT *apud Dracontem* vel *Draconem*] Ausonius:
Quod jus Pontificum, veterum quæ scita Quiritum,
Quæ consulta patrum, quid Draco, quidve Solon.
Sanxerit. Pontan.

De indicativo, qui & diffinitivus.

INdicativus habet solutam de re quæ agitur pronuntiationem. Nam qui dicit ποιῶ, ostendit fieri; qui autem dicit ποίει, ut fiat imperat; qui dicit εἰ ποιοῖμι, optat ut fiat; qui dicit ἐὰν ποιῶ, necdum fieri demonstrat; cum dicit ποιεῖν, nulla diffinitio est. Solus igitur diffinitus perfecta rei diffinitione continetur. Unde Græci ὁριστικὴν ἔγκλισιν, Latini modum diffinitivum vocitaverunt. Denique omnia tempora in hoc solo modo disjuncta & libera proferuntur. Dicunt enim ἐνεστῶτος ποιῶ, παρατατικοῦ ἐποίουν. At in imperativo junguntur hæc tempora ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ποίει. item in conjunctivo ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ἐὰν ποιῶ. & in optativo ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, εἰ ποιοῖμι. in infinito ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ποιεῖν. Similiter indicativus παρακειμένου facit πεποίηκα, & ὑπερσυντελικοῦ ἐπεποιήκειν. Imperativus vero παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ facit πεποίηκε, πεποιηκέτω.

Et conjunctivus παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ: ἐὰν πεποιήκω. Optativus παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ, εἰ πεποιήκοιμι. Infinitus πεποιηκέναι. Rursus indicativus utitur temporibus separatis, cũ dicit ἀορίστου ἐποίησα, μέλλοντος ποιήσω: sed imperativus facit ἀορίστου καὶ μέλλοντος ποίησον. Conjunctivus ἀορίστου καὶ μέλλοντος, ἐὰν ποιήσω. Optativus vero & infinitus hæc sola tempora proferunt separata, ποιήσαιμι καὶ ποιήσοιμι, & ille ποιῆσαι καὶ ποιήσειν. Optativus Græcorum nec minus quam perfectum nec perfectum tempus admisit. Utrique ergo modum integritate temporum liberum contractis & coartatis jure præponunt. Derivativa verba, id est quæ ex verbis aliis derivantur, non nisi ex diffinitivo originem sortiuntur, ut est θρῶ principale, & ex eo derivativum θραύω. Sic apud Latinos meditativa, & inchoativa, & frequentativa verba sunt ex diffinitivo modo verborum principalium derivata. Speciatim vero verba apud Græcos quæ in μι exeunt, ex diffinitivo tracta sunt verbi in ω exeuntis, ut θῶ τίθημι, διδῶ δίδωμι, ἱστῶ ἵστημι. Item nomina ex verbis nascentia, quæ illi ὀνόματα ῥηματικὰ vocant, de hoc solo modo sub varia vel personarum vel temporum declinatione procedunt. Nam nomen γράμμα ex prima persona, id est γέγραμμαι, natum, & nomen ψάλτης ex tertia persona, quæ est ἔψαλται, profectum, litterarum quæ in utroque sunt similitudo docet. Item τύμμα ἀπὸ παρακειμένου τοῦ τέτυμμαι: ποίησις autem ἀπὸ μέλλοντος τοῦ ποιήσω composita sunt. Omnia tamen hæc nomina ab indicativo veniunt. Denique Stoici hunc solum modum rectum veluti nominativum, & reliquos obliquos sicut casus nominum vocaverunt. Rationabiliter autem declinatio ab activo inchoat, quod actus passionem præcedit. Bene etiam à prima, non alia persona; quod prima de tertia ad secundam loquitur. Apte quoque

que à singulari numero. ὁ γὰρ πᾶς ἀριθμὸς ἐκ μονάδων συγκεῖται, ἐκ μονάδος κατάγει. Et si omnis multitudo constat ex singulis, recte est præmissa unitas & secuta populositas. Juste etiam à præsenti. ex instanti enim tempore possunt reliqua cognosci, non instans apparebit ex reliquis. Siquidem ἀπὸ τοῦ λείβω, λείβεις, τινὶ ἀόριστον ἔλειψα, μέλλοντα λείψω· item ἀπὸ τοῦ λείπω fit ἀόριστος ἔλειψα, καὶ μέλλων λείψω. Cum ergo dico vel ἔλειψα vel λείψω, quod esse velim hujus præsens verbi tempus incertum est: cum autem dico λείπω aut λείβω, de reliquis ejus temporibus nemo dubitat. ἠρχόμην imperfectum tempus est à præsenti ἔρχομαι, similiter à præsenti ἄρχομαι. Cum ergo dico ἠρχόμην, incertum relinquo utrum *veniebam* an *incipiebam* intelligi velim, & ideo ἐνεστὼς ejus in dubio est ἔρχομαι sit an ἄρχομαι: cum vero dico ἄρχομαι aut ἔρχομαι, nihil de imperfecto dubitabitur. Conjugationum quoque diversitates in Græco-Latinoque verbo præsens facit. ποιεῖς, τιμᾷς, στεφανοῖς, non nisi instantis secunda persona discernit. Cæterum in πεποίηκα & τετίμηκα, in ποιήσω & τιμήσω, item in ἐποίουν & ἐχρύσουν, nulla discretio. Sed & in barytonis τύπτω primæ esse conjugationis faciunt π καὶ τ, quæ in præsentis primæ persona ω litteram antecedunt: quæ signa desunt & in τέτυφα, & in ἔτυψα, & in τύψω. λέγω propter γ secundæ est; quod signum habere desinit in λέλεχα, ἔλεξα, λέξω. sic in reliquis conjugationibus. Præsens tempus ostendit & genera verborum. Nam activum aut neutrum Græ-

EK μονάδος κατάγει] Græcum membrum corruptum ita videtur corrigi posse, ἡ μονὰς ὀρθῶς κατήγει: quæ verba respondebunt totidem Latinis, *recte est præmissa unitas*. Opsopœus.

Ex μονάδος κατάγει] Ita inveni emendatum ad oram Scaligeri libri ex vulgato-seu corrupto, ἡ μονάδος. Opsopœi conjecturam superius habes. tu comparabis. *Putean.*

Græcus intelligit, si in præsens desinat: passivum vel commune & his similia, si in μαι Declinandi autem verbi series non nisi cum de modis tractatur, apparet. hinc modus apud Græcos ἔγκλισις nũcupatur, id est, ἐν ᾧ ἡ κλίσις.

2. Ἐν ᾧ ἡ κλίσις] In vet. scribitur ενωεκλιcιc; ne quem de impressa lectione dubitantem lateat. *Opsopœus*.

De declinatione indicativi.

OMne apud Græcos verbum indicativum in ω desinens seu barytonum, seu perispomenum sit seu præsentis, seu futuri, omnimodo in secundæ personæ fine diphthongũ habeat necesse est, id est, ἰῶτα vel cum ε, ut ποιεῖς vel cum α, ut τιμαῖς, vel cum ο, ut δηλοῖς. In omni autem futuro cum ε, ut νοήσεις, βοήσεις, χρυσώσεις, λέξεις, τύψεις. Item in omni Græco verbo cujus prima positio in ω desinit, secunda persona amisso σίγμα tertiam facit: Omne verbum in ω desinens, cujuscunque conjugationis & temporis, ἰσοσυλλαβεῖ in prima, secũda, & tertia persona, ποιῶ, ποιεῖς, ποιεῖ· ἐρῶ, ἐρᾷς, ἐρᾷ· ἀργυρῶ, ἀργυροῖς, ἀργυροῖ· λέγω, λέγεις, λέγει· λέξω, λέξεις, λέξει. νοήσω, νοήσεις, νοήσει In verbis in ω desinentibus prima pluralis à prima singulari fit, operose tamen ac varie. In præsenti enim tẽpore μεν syllaba semper adjicitur, sed modo nihil additur vel permutatur, ut in secunda περισπωμένων, βοῶ βοῶμεν, τιμῶ τιμῶμεν: modo ω in ου diphthongum mutantes, ut in prima & tertia περισπωμένων, νοῶ νοοῦμεν, φανερῶ φανεροῦμεν: in reliquis autem, id est barytonis omnibus, vel etiam perispomenων futuris, ω in ο transferentes, λέγω λέγομεν, τρέχω τρέχομεν, θεραπεύω θεραπεύομεν, λαλήσω λαλήσομεν, ἐάσω ἐάσομεν, ἀργυρώσω ἀργυρώσομεν. Secunda pluralis à tertia singulari nascitur; primæ quidem & se-

& secundæ syzygiæ perispomenωn instanti τε addentes, ποιεῖ ποιεῖτε, βοᾷ βοᾶτε: in tertio vero ultimum ἰῶτα in υ mutantes, & idem τε addentes, χρυσοῖ χρυσοῦτε: at in omnibus barytonis & in περισπωμένων futuris ipsum ἰῶτα ultimum detrahentes, & eandem addentes syllabam, τε, πέμπει ϖ ἐμπετε, τρέχει τρέχετε, ἀθλεύει ἀθλεύετε, ποιήσει ποιήσετε, δορατίσει δορατίσετε, ἱδρώσει ἱδρώσετε. Tertiam quoque personam pluralem eorundem verborum de prima ejusdem numeri faciunt, μεν mutantes in σι, & quia pluralis tertia semper exigit pænultimam longam ideo in presentibus perispomenis in quibus hoc evenit, solā facit mutationem syllabæ, ut diximus, μεν in σι, φιλοῦμεν φιλοῦσι, τιμῶμεν τιμῶσι, στεφανοῦμεν στεφανοῦσι. At in barytonis & in περισπωμένων futuris addit pænultimæ υ, ut longam ex brevi faciat, ἔχομεν ἔχουσι, πέμπομεν πέμπουσι, ἀλλήσομεν ἀλλήσουσι. ο enim littera cum apud illos naturaliter corripitur, adjecta υ producitur, ut in nominibus κόρη, κόρος, κούρη, κοῦρος· ὄλυμπος, οὔλυμπος; eademque retracta corripitur, βούλεται βόλεται, τετράπους [1] τετράπος. Omne ergo verbum Græcum quod in σι reperéris terminari, tertiæ personæ pluralis esse pronuntia, excepto ἐσσὶ, quod solum cum sic desinit, secundæ est, cujus prima ἐσμὶ, & pluralis prima ἐσμέν. Omnia autem verba in μι mutant μι in σῖγμα & faciunt secundam personam, φημὶ φῂς, τίθημι τίθης, sic debuerat ἐσμὶ ἔσς, sed quia nulla syllaba in geminum σῖγμα desinit, additum est ἰῶτα, ἐσσὶ, & propter differentiam à secunda singulari, tertia pluralis quæ similiter ἐσσὶ debuerat fieri, assumpsit ν, ἐσσίν. Verba enim in μι terminata, tertiam pluralis in σι mittunt, διδῶσι, ἱστῆσι. Omne παρατατικὸν naturaliter in

[1]. Τετράπος] Retrahe accentum in primam, τέτραπος. Opsopæus.

2. Ratione

in ον terminatur, & secundā personam ν in σῖγμα mutan-
& ι in ε transferēdo figurat, ἔλεγον ἔλεγες, ἔφερον ἔφερες.
Tertia de secunda ultimæ litteræ detractione procedit. Sed quod perispomena in ουν vel in ων desinunt, ἐκάλουν, ἐχρύσουν, ἐτίμων, duarum syllabarum in unam contractio fecit. Nam integrum erat ἐκάλεον, ἐχρύσοον, ἐτίμαον, ex quo cum breves duæ contrahuntur, in unam longam coalescunt. Ideo ε & ο in ου familiarem sibi diphthongum convenerunt, ἐκάλεον ἐκάλουν, ἐχρύσοον ἐχρύσουν : α vero & ο in ω, ἐτίμαον ἐτίμων. Ideo & secūda persona ω in α, unde fuerat natum, reducit, ἐτίμων ἐτίμας. ου autem diphthongum illic servat, ubi reperit primam ejus litteram familiarem primæ positioni fuisse, χρυσοῖς, ἐχρύσουν ἐχρύσους : ibi transit in ει, ubi εις primæ positioni meminit contigisse, καλεῖς, ἐκάλουν ἐκάλεις. In omnibus vero his diversitatibus detractio finalis litteræ personam (ut diximus) tertiam facit, ἐποίεις ἐποίει, ἐβόας ἐβόα, ἐκεραύνους ἐκεραύνου, ἔλεγες ἔλεγε, ἔφερες ἔφερε. Ex hoc apparet quod in ἔλεγεν & ἔφερεν ν supervacuum est, & integrum est ἔλεγε, ἔφερε, quod asserit & apostrophus, quæ facit ἔλεγ᾽, ἔφερ᾽. quando enim hæc usurparetur; si ν naturaliter adhæreret, cum duas litteras nunquam apostropho liceat excludi? Indicio est imperativus, cujus secunda persona præsentis semper de tertia imperfecti indicativi nascitur, amissa in capite vel syllaba, vel tempore: ἐκάλει κάλει, ἐτίμα τίμα, ἐδήλου δήλου, ἦγε ἄγε. Ergo si imperativus λέγε, ibi sine dubio ἔλεγε, non ἔλεγεν. Sed ε littera sæpe sibi τὸ ν familiariter adhibet. Testes hujus rei Αἰολεῖς, apud quos λεγόμεθα, φερόμεθα, & similia, finale ἄλφα in ε mutatur, & mox ε advocat sibi τὸ ν; & fit prima persona λεγόμεθεν, φερόμεθεν. Contra si quando ε in ἄλφα mutatur, ν inde disce-

discedit, sicut Δωριεῖς τὸ πρόσθεν, πρόσθα dicunt, καὶ τὸ ἔνθεν, ἔνθα. Sed & Ἴωνες cũ ᾔδειν ᾔδεα faciunt, & ἑστήκειν ἑστήκεα, ν repudiant, ne cum ἄλφα jungatur. Ex his omnibus facile colligitur sufficere tertiæ personæ de secunda faciendæ, si σῖγμα retrahatur. quod in capite Græci pronominis sæpe contingit, σέθεν ἕθεν, σοὶ οἷ. Græci primam pluralem παρατατικοῦ faciunt interponentes με ante ν finalem primæ singularis, ἐνόουν ἐνοοῦμεν, ἑώρων ἑωρῶμεν, ἐφανέρουν ἐφανεροῦμεν, ἔλεγον ἐλέγομεν. Et secunda illis pluralis efficitur addita τε tertiæ singulari, ἐποίει ἐποιεῖτε, ἐτίμα ἐτιμᾶτε, ἵδρυε ἱδρύετε, ἔλεγε ἐλέγετε. Ex quo iterum ν littera supervacua probatur. Tertia vero pluralis in hoc tempore semper eadem est primæ singulari, ἐγάμουν ἐγὼ, ἐγάμουν ἐκεῖνοι. sic ἐτίμων, sic ἐστεφάνουν, sic ἔτρεχον. Unde Δωριεῖς in illis verbis quæ in ον mittunt paratáticon, & propter βραχυκαταληξίαν tertiam à fine patiuntur accentum, tertiam numeri pluralis discretionis gratia βαρυτονοῦσιν: ἔτρεχον ἐγὼ, προπαροξυτόνως, ἐτρέχον ἐκεῖνοι, βαρυτόνως. Prima persona paraceimeni semper in α terminatur, & de hac cæteræ sine operosa circuitione nascuntur. Accepto enim σῖγμα facit secundam; & hoc rursus abjecto, atque ἄλφα in ε mutato, tertiam creat, πεποίηκα, πεποίηκας, πεποίηκε. Primam quoque pluralem addita sibi μεν syllaba, πεποίηκα πεποιήκαμεν. Si pro μεν, τε acceperit, secunda pluralis est, πεποιήκατε: si σι, tertia, πεποιήκασι. Ὑπερσυντελικὸς de prima persona facit tres singulares, tres vero plurales de tertia singulari, ἐπεποιήκειν, ν in σῖγμα mutato fit ἐπεποιήκεις, ν abjecto fit ἐπεποιήκει: ipsum vero ἐπεποιήκει assumpta μεν facit ἐπεποιήκειμεν, assumpta τε ἐπεποιήκειτε: si σαν acceperit pluralem tertiam ἐπεποιήκεισαν. Nam ἐπεποιήκεσαν cor-
 repta

repta pænultima Ιωνες protulerunt. Ideo autem prætermisimus disputare de duali numero, & de tempore aoristo, & de multiplici [2] ratione temporum quia his omnibus carent Latini, id est, περὶ δυϊκῶν καὶ μέσων, ἢ παρακειμένων, ἢ ὑπερσυντελικῶν, ἢ μελλόντων. Quibus latius gratia sola diffunditur. De passiva igitur declinatione dicamus.

2. *Ratione temporum*] Distingue post *temporum*. Idem.

De passiva declinatione.

GRæci activo instanti verborum in ω exeuntium addunt syllabam μαι, & fit passivum quæ syllaba omni verbo sola sociatur, ita ut ω prius ultimum, nunc pænultimum, aut maneat, ut in secunda perispomenωn [1] ἀποτρεῶμαι: aut in ου diphthongum transeat, ut in prima & tertia ποιοῦμαι, στεφανοῦμαι: aut in ο corripiatur, ut in omnibus barytonis, πλέκομαι, ἄγομαι. Ergo nunquam passivum Græcum invenitur non suo activo majus. Verbum Græcum in μαι desinens si in secunda persona μ in σίγμα demutet, hoc aut est præsens τῶν εἰς μι, ut τίθημι, τίθεμαι, τίθεσαι. δίδωμι, δίδωμαι, δίδοσαι· ἵστημι ἵσταμαι, ἵστασαι: aut est τῶν εἰς ω temporis præteriti perfecti, πεφίλημαι πεφίλησαι, τετίμημαι τετίμησαι Et in his semper ἰσοσυλλαβεῖ primæ secunda persona. alioquin reliqua omnia quæ in μαι desinunt, sive præsentis seu futuri sint, tam passivi generis quam communis, unam secundæ personæ syllabā detrahunt; καλοῦμαι καλῇ, ὁρῶμαι ὁρᾷ, δηλοῦμαι δηλοῖ, βλέπομαι βλέπῃ, τιμηθήσομαι τιμηθήσῃ, λεχθήσομαι λεχθήσῃ, τιμήσομαι τιμήσῃ, λέξομαι λέξῃ. Et ut advertas

A πτρεῶμαι] Nescio quid sit. ἀποτρελάζομαι quidem reperitur, sed id nihil ad rem facit. arbitror ἀεροτρεῶμαι legendum esse, quod etiam supra pagina 671. in exemplum Macrobius citaverat. *Opsopœus*.

2. Εἰρί-

vertas faciliori compendio quę Gręca verba passiva secundā personā minorem syllaba proferunt, accipe generalis regulæ repertam necessitatem. Omnis apud illos prima persona passiva quæ activo suo syllaba major est, hæc syllabam detrahit de secunda; quæ æqualis activo est, parem & in secunda tenet: φιλῶ, φιλοῦμαι, quia passivum majus activo est, φιλῇ facit: ἕλκω, ἕλκομαι, ἕλκῃ· ἔλεγον, ἐλεγόμην, ἐλέγου· ἐβόων, ἐβοώμην, ἐβοῶ· λαλήσω, λαληθήσομαι, λαληθήσῃ. Contra εἴρηκα, εἴρημαι, quia par activo suo est, facit secundam ἰσοσύλλαβον primæ, εἴρησαι.[2] εἰρήκειν, εἰρήμην, εἴρησο· λελάληκα, λελάλημαι, λελάλησαι· ἐλελαλήκειν, ἐλελαλήμην, ἐλελάλησο. In omni verbo cujuscunque temporis prima persona in μαι terminata, translato μ in τ litteram, migrat in tertiam servato numero syllabarum· Sed pænultimam retinet in παρακειμένῳ quidem omne verbum, πεφίλημαι, πεφίληται: in præsenti vero sola tertia συζυγία περισπωμένων, χρυσοῦμαι, χρυσοῦται Cæterum prima transfert in ει diphthongum, quæ in prima verbi positione fuerat ejus indicium, καλοῦμαι, καλεῖται, ὅτι καλῶ, καλεῖς: secunda in α propter eandem causam τιμῶμαι, τιμᾶται, ὅτι τιμᾶς. nam & χρυσοῦται ideo retinuit ου, quia propinqua priori est. Utraque enim diphthongus οι & ου per ο litteram componuntur. Futurum autem perispomenon, & in barytonis tam præsens quam futurum, ο litteram quæ fuit pænultima primæ, per tertiam in ε transfert, ut naturalis brevis in natura brevem, φιληθήσομαι φιληθήσεται, λέγομαι λέγεται, λεχθήσομαι λεχθήσεται. Cujuscunque verbi passivi vel passivo similis prima persona pluralis in quocunque tempore in θα sylla-

2. Εἰρήκειν, εἰρήμην] Alias εἴρησαι erat vulgatum, sed operarum, ut vides, lapsu. *Pontan.*

ſyllabam deſinit, *νοῦμεθα, ἐνοοῦμεθα, νενοήμεθα, ἐνενοήμεθα, νοηθησόμεθα. ἀόριστον* enim qui ſolus in *μεν* exit, *ἐνοηθημεν*, tranſeo, quia Latini ignorant. Per omnia tempora primam perſonam pluralem majorem præferunt ſingulari, *ποιῶ ποιοῦμεν, ἐποιουν ἐποιοῦμεν, πεποίηκα πεποιήκαμεν, ἐπεποιήκειν ἐπεποιήκειμεν, ποιήσω ποιήσωμεν*· ſic & *ποιοῦμαι ποιούμεθα, ἐποιούμην ἐποιούμεθα, πεποίημαι πεποιήμεθα, ἐπεποιήμην ἐπεποιήμεθα, ποιηθήσομαι ποιηθησόμεθα.* Sic & apud Latinos, *amo amamus, amabam amabamus, amavi amavimus, amaveram amaveramus, amabo amabimus*: ſic & *amor amamur, amabar amabamur, amabor amabimur.* In Græcis verbis ſecunda perſona pluralis activa unam ultimæ ſyllabæ ſuæ litteram *τ* mutat in *σ* καὶ *θ*, & fit paſſiva, *ποιεῖτε ποιεῖσθε, γράφετε γράφεσθε.* quod non mireris in præteritis perfectis non evenire, cum *πεποιήκατε πεποιήκασθε* non faciat, ſed *πεποίησθε*, nec *λελύκατε λελύκασθε*, ſed *λέλυσθε*, nec *πεφράκατε πεφράκασθε*, ſed *πέφρασθε*, & ſimilia. Alia enim regula his temporibus obviavit, cujus imperium eſt ut omnia verba quorum prima perſona in *θα* exit, ſecundam minorem ſyllaba proferant. Si ergo feciſſet *πεποιήκασθε*, par foret numerus ſyllabarum cum prima *πεποιήμεθα*, ſi *λελύκασθε*, cum *λελύμεθα*, ſi *πεφράκασθε*, cum *πεφράμεθα.* ideo neceſſaria ſyllaba media ſubtracta reſedit, *πεποίησθε, λέλυσθε, πέφρασθε.* Cæterum *ποιεῖτε ποιεῖσθε, λέγετε λέγεσθε*, priori regulæ obſequitur, quia non repugnat ſequenti. *ποιούμεθα* enim *ποιεῖσθε, λεγόμεθα λέγεσθε.* In verbis paſſivis vel paſſivo ſimilibus perſona ſecunda pluralis addito *ν* ante *τ* cum primæ perſonæ pænultima tertiam pluralem facit, *λέγεται λέγονται, ποιεῖται ποιοῦνται, πεποίηται, πεποίηνται, εἴρηται*

εἴρηνται,

εἴρηντο, ἐλέγετο ἐλέγοντο· ἐὰν λέγηται, ἐὰν λέγωνται, εἰ λέγοιτο, εἰ λέγοιντο. Unde illa præterita perfecta quæ his litteris in medio contexta sunt, ut in tertia persona plurali ν non possit adjungi, advocant sibi participia. τέτιλ, quia inter λ & τ, ν esse non potuit, cum nec finali esse post λάμβδα, nec incipere ante ταῦ fas erat, factum est τετιλμένοι εἰσὶ. γέγραπται similiter, quia inter π & τ non admittebat ν, γεγραμμένοι εἰσὶ, sic τέτυπται, τετυμμένοι εἰσὶν· ἐσφράγισται, ἐσφραγισμένοι εἰσὶν, & similia. Omne Græcum verbum indicativum cujuscunque generis in prima sui positione aut in ω exit, ut λαλῶ, πλουτῶ: aut in μαι, ut λαλοῦμαι, βούλομαι: aut in μι, ut φημὶ, τίθημι. licet & in α esse credatur, quia ἐγρήγορα nonnulli ausi sunt primum thema verbi pronuntiare. Apud Græcos ω non solum in verbis, sed in omni parte orationis littera est naturaliter longa. Latinorum verborum finale *o* sunt qui longum æstiment, sunt qui breve diffiniant. Nam *scribo ne*, *cado ne*, *o* non minus consensu omnium productum habet, quam *amo ne*, *doceo ne*, *nutrio ne*. Ego tamen de re quæ auctores magni nominis dubitare fecit, certam quidem non ausim ferre sententiam: asseveraverim tamen Vergilium, cujus auctoritati omnis retro ætas & quæ sequuta est vel sequetur, libens cesserit, *o* finale in uno omnino verbo, adverbio, nomine, uno pronomine corripuisse; *scio*, *modo*, *duo*, *ego*:

---- Scio me Danais è classibus unum.

---- Modo Juppiter assit.

Si duo præterea. ----

Non ego cum Danais. ----

De imperativo modo.

SEmper apud Græcos modi indicativi temporis præſentis ſecunda perſona pluralis eadem eſt quæ & imperativi. ποιεῖτε & indicativo ſecunda eſt & in imperativo. τιμᾶτε, χρυσοῦτε, γράφετε, ποιεῖσθε, τιμᾶσθε, χρυσοῦσθε, λέγεσθε, γράφεσθε, & ſimilia. Hac regula memoriæ mandata alteram ſubjicimus, ut una ex utraque obſervandæ rationis neceſſitas colligatur. Omne verbum quod in μεν deſinit, qualem pænultimam habuerit in prima perſona, talem tranſmittit ſecundæ, id eſt tempus retinet vel productæ vel brevis ſyllabæ: λαλοῦμεν λαλεῖτε, quia in prima ου erat, & in ſecunda ει diphthongus æque longa ſucceſſit. τιμῶμεν τιμᾶτε. μα longa ſyllaba locum quem in μω habuerat, occupavit. στεφανοῦμεν στεφανοῦτε, eadem diphthongus perſeveravit. λέγομεν quia ο littera brevis eſt, λέγετε, ε æque natura brevem recipit. At in conjunctivo quia producit pænultimam, ἐὰν λέγωμεν, ideo & in ſecunda perſona, ἐὰν λέγητε produxit, ε in η mutando. Si igitur φεύγωμεν primam perſonam imperativi eſſe dicemus, ſequitur ut quia in μεν exit ω præcedente, etiam ſecundæ perſonæ pœnultimam ex neceſſitate producat. quod ſi eſt; φεύγητε faciet, quemadmodum ἐὰν λέγωμεν, ἐὰν λέγητε. ſed conſtitit eandem ſemper eſſe ſecundam perſonam imperativi, quæ & indicativi fuit: φεύγετε autem in indicavo fuit, non φεύγητε. Ex his colligitur neque aliam imperativi ſecundam perſonam eſſe niſi φεύγετε, nec in declinatione φεύγετε ſecundam eſſe poſſe poſt φεύγωμεν, & ideo φεύγωμεν non poteſt imperativi prima eſſe perſona. Manifeſtum eſt ergo imperativum nec ſingularem nec pluralem habere primam perſo-

perſonam. Cum autem dicimus, *fugiamus, diſcamus, nutriamus, aremus, doceamus* & ſimilia, ad exhortativum ſenſum, non ad imperativum modum pertinere dicenda ſunt. Apud Græcos imperativus ſingularis activus temporis præſentis & præteriti imperfecti, in ſecunda ſcilicet perſona, aut in ει, aut in α, aut in ου, aut in ε, aut in θι terminatur. prima tria ad periſpomena pertinent, νόει, τίμα, δήλου: quartum ad barytona, λέγε, γράφε: quintum ad verba τὰ εἰς μι, ut ἵσταθι, ὄμνυθι, φάθι. Sed & illa ſimilem habent terminum, quorum infinitivus in ναι exit, etſi non ſint τῶν εἰς μι, βῆναι βῆθι, νυγῆναι νύγηθι, δαμῆναι δάμηθι, excepta ſunt εἶναι, δῦναι, θῖναι: Cæterum νενοηκέναι vel huic ſimilia, ut magis νενοηκε νενοηκέτω quam νενόηθι faciat, multiplex ratio cogit: de qua unum pro exemplo argumentum ponere non pigebit. Quæ in θι exeunt ab infinitis in ναι deſinentibus, neceſſe eſt ut ſint infinitis ſuis ἰσοσύλλαβα, νύγηθι νυγῆναι, δάμηθι δαμῆναι βῆθι βῆναι. πεποίηθι autem πεποιηκέναι æqualitate jam caruit; inde non receptum eſt πεποίηθι, ſed πεποίηκε. Similiter apud Latinos imperativus naſcitur ab infinito abjecta ultima, *cantare canta, monere mone, legere lege, ambire ambi, ferre fer, eſſe es*, & *ades*, & *prodes*. Lucilius, *Prodes amicis.* Vergilius, *Huc ades ô Lenæe.* Terentius, *Bono animo es* *Facere face, dicere dice*, & per ſyncopam *fac, dic.* Græci ſecundæ perſonæ addita τω ſyllaba tertiam ejuſdem præſentis efficiunt, ποίει ποιείτω, τίμα τιμάτω, χρυσοῦ χρυσούτω, λέγε λεγέτω. Quod ſi ſecunda in θι deſiit, ipſam mutat in τω, βῆθι βήτω. τε vero ſyllabam adjicientes præſenti ſingulari imperativo pluralem faciunt, ποίει ποιεῖτε, βόα βοᾶτε,

Δῦναι] δῦναι Subſiſtere nō poteſt. nam δίδωθι facit. forſan δαλῦναι ſcripſerat. Sed & ſequens θῖναι corruptum eſt, an θεῖναι reponere licet? quod in imperativo non τίθιθι, ſed τίθετι facit. *Opſopœus.*

βόαε, δήλε δήλου, τύπτε, τυπτέτω. Tertiam pluralem faciunt addendo σαν tertiæ singulari, ποιείτω ποιείτωσαν. Hanc declinationem quæ decursa est, Græci duobus simul temporibus assignant, instanti & præterito imperfecto. Et re vera si pressius quæras, magis de imperfecto quam de instanti tantum apud illos imperativum videbis. Tertia enim imperfecti indicativi persona capite deminuta, vel in syllaba, vel in syllabæ tempore, facit imperativi secundam, ἐλάλει λάλει, ἐβόα βόα, ἐστεφάνου στεφάνου, ἔλεγε λέγε, ἦγε ἄγε, εἷλκε ἕλκε. ita & in passivis, ἐνοοῦ νοοῦ, ἐτιμῶ τιμῶ, ἐχρυσοῦ χρυσοῦ, ἐτύπτου τύπτου, ἤγου ἄγου, εἵλκου ἕλκου. Latini non æstimaverunt ullum præteritum imperativo dandum, quia imperatur quid, ut aut nunc, aut in posterum fiat. ideo præsenti & futuro in modi hujus declinatione contenti sunt. Sed Græci introspecta sollertius jubendi natura, animadverterunt posse comprehendi præcepto tempus elapsum, ut est ἡ θύρα κεκλείσθω, quod aliud est quam ἡ θύρα κλείσθω. Nam κλείσθω cum dico, ostendo hactenus patuisse, cum vero dico κεκλείσθω, hoc impero ut claudendi officium jam peractum sit: quod & Latinitas jubendum novit, cum περιφραστικῶς dicit, *ostium clausum sit*. Hinc jam per omnia præteriti tēpora declinatio vagatur, sed utroque perfecto simul juncto. Dicunt enim παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ, νενίκηκε νενικηκέτω; & νενίκησο νενικήσθω. quod quam necessarium sit, hinc sumpto argumēto requiratur. Præponamus senatum pugnaturo consuli vel militibus imperare conficiendi belli celeritatem, [1] περὶ ὥρας ἕκτης ἡ συμβολὴ πεπληρώσθω, ἢ ἡ μάχη πεπλήσθω;

1. περὶ ὥρας ἕκτης ἡ συμβολὴ πεπληρώσθω, ἢ ἡ μάχη πεπλήσθω, ἢ ὁ πόλεμος νενικήσθω] Vet. cod. scriptura hæc est, περὶ ὥραC CKTHCH CYMBOλH πεπλΗρωCΘω λελΗΜαΧΗ· πεπλΥCΘω λΗΟπολεΜΟC ΝeΝΙΚeCΘω. Idem.

Δωρίκω

πληήσθω, ἢ ὁ πόλεμος νενικήσθω. Futurum quoque suum Græci cum aoristo jungunt, quia iisdem signis indicativo utrumque dinoscitur. Nam si aoristus desinat in σα, futurum in σω terminatur, ἐλάλησα, λαλήσω: si hoc in ξα, illud in ξω, ἔπραξα, πράξω: si in ψα, in ψω, ἔτιμψα, τιμψω. Ergo λάλησον, πρᾶξον, τίμψον, assignatur simul utrique tempori, quod utriusque signa demonstrant. Tertia vero persona magis aoristum respicit quam futurum. facit enim λαλησάτω, πραξάτω, τιμψάτω, cum σα, ξα, ψα χαρακτῆρες sint ἀορίστου. Idem sonat & plurale ποιήσατε: cujus tertia persona rursus cum additamento tertiæ singularis efficitur ποιησάτωσαν. Et ut hoc idem tempus, id est futurum imperativi, passivum fiat, sumitur aoristus infiniti, & nullâ omnino littera mutata, tantumque accentu sursum ad præcedentem syllabam tracto, futurum imperativum passivum fit, ποιῆσαι ποίησαι, λαλῆσαι λάλησαι. Cujus tertia persona fit de tertia activi mutato τ in σθ, ποιησάτω ποιησάσθω: sicut & ποιεῖτε ποιεῖσθε, & ποιήσατε ποιήσασθε.

De conjunctivo modo.

Conjunctiva Latinorum, quæ ὑποτακτικὰ Græcorum, causam vocabuli ex una eademque origine sortiuntur. Nam ex sola conjunctione quæ ei accidit, conjunctivus modus appellatus est. unde & Græci ὑποτακτικὸν διὰ τὸ ὑποτάττεσθαι vocitaverunt. Apud quos hoc habet præcipuum hic modus, quod omne tempus ejus activum primam personam singularem in ω mittit, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν πεποίηκω, ἐὰν ποιήσω: adeo ut & illa verba quæ in μι exeunt, cum ad hunc modum venerint, redeant ad illa in ω desinentia, de quibus derivata sunt, τιθῶ, τίθημι, & in

conjunctivo ἐὰν πιθῶ, item διδῶ, δίδωμι, ἐὰν διδῶ. προπαροξύτονα Græcorum syllabas quæ in aliis modis breves fuerunt, in sua declinatione producunt, λέγομεν, ἐὰν λέγωμεν: sed & ει diphthongum in ητα mutant, λέγω, λέγεις, ἐὰν λέγω, ἐὰν λέγῃς, & quia natura verborum omnium apud Græcos hæc est, ut ex prima persona in ω exeuntium, secunda in duas vocales desinat, ideo ἐὰν λέγῃς cum ι ascripto post η profertur, ut duarum vocalium salva sit ratio. Tertia vero persona de secunda fit retracta ultima littera, ἐὰν ποιῇς, ἐὰν ποιῇ. & quia, ut diximus, amore productionis ο pluralis indicativi in ω mutant, λέγομεν, ἐὰν λέγωμεν, in secunda quoque persona ε in η transferunt, λέγετε, ἐὰν λέγητε. Tertia, ἐὰν λέγωσιν: quia omne verbum apud Græcos quod exit in μεν, mutat μεν in σιν, & personam tertiam facit. Horum passiva de activis ita formantur, ut primæ personæ activæ si addas μαι syllabam, passivum ejusdem temporis facias, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῶμαι, ἐὰν πεποιήκω, ἐὰν πεποιήκωμαι, ἐὰν ποιήσω, ἐὰν ποιήσωμαι. Item activi tertia, secunda passivi est, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῇς, ἐὰν ποιῇ, ἐὰν ποιῶμαι, ἐὰν ποιῇ. hæc eadem activi tertia, addita sibi ται syllaba, passivam tertiam facit, ἐὰν ποιῇ, ἐὰν ποιῆται. Græci in conjunctivo modo tempora bina conjungunt. Proprium Latinorum est, ut modo indicativa pro conjunctivis, modo conjunctiva pro indicativis ponant. Cicero de Legibus tertio, *Qui poterit socios tueri.* Idem Cicero in primo de Republ. *Libenter tibi Læli, uti eum desideras, equidem concessero.*

De optativo modo.

DE hoc modo quæstio Græca præcessit, si præteritum tempus possit admittere, cum vota pro rebus aut præ-

ſentibus aut futuris ſoleant accitari, nec in ſpecie poſſint tranſacta revocari; pronuntiatumque eſt præteritum quoque tempus optanti neceſſarium, quia ſæpe in longinquis quid evenerit neſcientes, optamus eveniſſe quod nobis commodet. Qui enim Olympiacæ palmæ deſiderium habuit, domi reſidens ipſe, certatum equos ſuos cum aurigante filio miſit, tranſacto jam die qui certamini ſtatus eſt, exitum adhuc neſciens, & deſiderium vocis adjuvans; quid aliud dicere exiſtimandus eſt, quam εἴθε ὁ ὑὸς μȣ νενικήκοι. Hæc & quæſtio & abſolutio cum Latinitate communis eſt, quia in cauſa pari hæc vox eſſe deberet optantis, *utinam filius meus vicerit*. Sed rari Latinarum artium auctores admiſerunt in optativo declinationem perfecti, *utinam vicerint*. In hoc enim modo Latini tempora Græcorum more conjungunt, imperfectum cum præſenti, plusquam perfectum cum perfecto: & hoc aſſignant duobus antecedentibus, quod in conjunctivo præteriti imperfecti fuit, *utinam legerem*: hoc duobus ſequentibus, quod in conjunctivo pluſquamperfecti fuit, *utinam legiſſem*: & hoc dant futuro, quod habuit conjunctivus præſens, *utinam legam*. Sunt tamen qui & præterito perfecto adquieſcant, *utinam legerim*. quorum ſententiæ Græca ratio, quam ſupra diximus, opitulatur. In Græco optativo quæ in μι exeunt, activa tantum ſunt; quæ in μlw, paſſiva tantum vel paſſivis ſimilia, λέγοιμι, λεγοίμlw Sed quæ in lw exeunt præcedente vocali, modo activa, modo paſſiva ſunt, & non niſi ex illis verbis veniunt quæ in μι exeunt, φαίlw, δοίlw. Paſſiva autem & de hiſdem verbis fiunt, ut ἀθείlw, τιθείlw: & de exeuntibus in ω ut νυγείlw, δαρείlw. Activa ergo quæ in μι exeunt, mutant μι in μlw, & paſſiva faciunt λέγοιμι, λεγοίμlw:

quæ

DAρείlw] V. c. λαρείlw. prima littera laborat. vel igitur nobiſcum δαρείlw lege, à δέρομαι, vel ſi mavis, χαρείlw. χαίρομαι. *Opſop.*

A verbo,

quæ vero in ῶ exeunt, μι interferunt, & in passivum transeunt, τιθείω τιθέμαι, διδοίω διδοίμαι. Græci omne tempus optativi modi majus syllaba proferunt quam fuit in indicativo, ποιῶ ποιοῖμι, πεποίηκα πεποιήκοιμι, ποιήσω ποιήσοιμι. Aoriston enim prætereo quem Latinitas nescit. Ideo ἡβῷμι & ἡβώοιμι apud Græcos legimus, quia propter necessarium augmentum syllabæ ἀπὸ τῦ ἡβῶ fit ἡβῷμι, καὶ ἀπὸ τῦ ἡβώω fit ἡβώοιμι. Omne apud Græcos optativum singulare habet sine dubio in pænultima diphthongum quæ per ι componitur, λέγοιμι, γράψοιμι, σταίω, δοίω: unde est ἡβῷμι. post ω ascribitur ι, ne sine hac vocali optativi pænultima proferatur. Græca quæ in μι exeunt, ι ultimum in εν mutant, & fiunt pluralia, ποιοῖμι ποιοῖμεν, γράφοιμι γράφοιμεν. Semper apud Græcos pluralis prima persona aut unam vocalem habet in pænultima præcedentem, ut σταίημεν, νυγείημεν: aut duas, ut λέγοιμεν, γράφοιμεν. sed priora, fine mutato in σαν, tertiam personam de se efficiunt; sequentia vero, μ subtracto, idem faciunt, σταίημεν σταίησαν, λέγοιμεν λέγοιεν. Passiva Græcorum quæ in μαι exeunt, hanc ipsam syllabam in ο mutant, & secundam personam faciunt, ποιοίμην ποιοῖο, γραφοίμην γράφοιο. quæ vero exeunt in ῶ, ν in σ mutant, & faciunt secundam, σταίω σταίης, δοίω δοίης. Ipsa vero secunda persona si in ο exit, addit τ & facit tertiam, ποιοῖο ποιοῖτο, γράφοιο γράφοιτο: quæ in σ desinit, hoc amittit, & facit tertiam, σταίης σταίη, δοίης δοίη.

De infinito modo.

Infinitum modum, quem ἀπαρέμφατον dicunt, quidam Græcorum inter verba numerare noluerunt, quia nullius

ἐγκλίσεως verbum verbo alterius junctum efficit sensum. Quis enim dicat, βουλοίμην λέγω, λέγοιμι βούλομαι, γράφοιμι τρέχω? Paremphatum vero cum quolibet modo junctum, facit sensum, θέλω γράφειν, θέλει γράφειν, ἐὰν θέλω γράφειν, εἰ θέλοιμι γράφειν. Similiter & apud Latinos dici non potest *velim scribo*, *debeam curre*, & similia. Dicuntque adverbium esse magis, quia infinitum, sicut adverbium, præponitur & postponitur verbo, ut γράφω καλῶς, καλῶς γράφω, *scribo bene*, *bene scribo*: ἑλληνιστὶ διαλέγομαι, διαλέγομαι ἑλληνιστὶ, * *latine loquor, loquor latine*. ita & hoc, θέλω γράφειν, γράφειν θέλω: *volo scribere, scribere volo*: ἐπίσταμαι τρέχειν, τρέχειν ἐπίσταμαι, * *scio loqui, loqui scio*. Nec mirum ajunt, cum multa adverbia nascantur à verbis, hoc quoque ex verbo esse profectum. si enim ἑλληνίζω, ἑλληνιστὶ facit, & κάμνω, ἀκμητὶ, cur non & ἀπὸ τοῦ γράφω nascatur adverbium γράφειν. hoc etiam addunt: si ab eo quod est γράφω, cum fit γράφων, jam verbum non dicitur, sed participium, quia ultimam mutat & personam amittit; cur non & γράφειν in alterum nomen migret ex verbo, cum non solum finem moveat, sed etiam significationem personæ numerique perdat; maximè cum sicut participium in distinctionem personarum additamento pronominis mutatur, ἐμὲ φιλῶν, σὲ φιλῶν, ἐκεῖνον φιλῶν: ita & ἀπαρεμφάτω contingit, ἐμὲ φιλεῖν, σὲ φιλεῖν, ἐκεῖνον φιλεῖν. Sed illi qui talia de infinito putant, hac maxime ratione vincuntur, quod in adverbio temporum significationes non de ejusdem soni inflexione nascuntur, sed ut tempora, mutantur & voces, νῦν, πάλαι, ὕστερον, *nunc*, *antea*, *postea*: in infinito autem vox eadem paululum flexa tempus immutat, γράφειν, γεγραφέναι, γράψειν, *scribere, scripsisse, scriptum ire*. Nec omne ἀπαρέμφατον cuicunque verbo junctum

sensum exprimit; sed illis tantum quæ nullam rem per se dicta significant, quæ ab illis προαιρετικὰ, ab his *arbitraria* non absurde vocari possunt; quia per ipsa significatur dispositionem seu amorem vel arbitrium subesse nobis rei adhuc incertæ, sed per adjunctionem verbi alterius exprimendæ. Nam ἐσθίω μετὰ τοῦ τύπτειν, aut περιπατῶ μετὰ τοῦ πλουτεῖν jungi non possunt. Item *lego* cum *sedere* junctum, aut *scribo* cum *cadere*, nullam efficit sensus perfectionem; quia & *lego* rem significat & *sedere*, & *scribo* similiter & *cadere*. Si vero dixero *volo*, aut *opto*, aut *soleo*, aut *incipio*, & similia, nullam rem ex hujusmodi verbi pronuntiatione significo. Et hæc sunt, vel talia, quæ bene à paremphatis implicantur, ut ex uno arbitrium, ex altero res notetur: *volo currere, opto invenire, dispono proficisci, soleo scribere.* Ex hoc intelligitur maximam vim verbi in infinito esse modo: siquidem verba rerum nomina sunt. Et videmus ab aparemphatis rei significationem alteris quoque verbis non habentibus accommodari. Adeo autem hic modus absolutum nomen rerum est, ut in significationibus rerum quas Aristoteles numero decem κατηγορίας vocat, quatuor per ἀπαρέμφατον proferantur κεῖσθαι, ἔχειν, ποιεῖν, πάσχειν. Græco vocabulo propterea dicitur ἀπαρέμφατον, quod nullum mentis indicat affectum. Nam γράφω, τύπτω, τιμῶ, & rem & ipsum animi habitum expressit agentis: γράφειν vero, vel τύπτειν, vel τιμᾶν, nullam continet affectus significationem; quia incertum est quid sequatur, θέλω, μέλλω, διατυπῶ, an contra οὐ θέλω, οὐ μέλλω, οὐ διατυπῶ. Hinc de ipsius declinatione tractemus.

Græci infiniti unum tempus duo tempora complectitur indicativi modi: ποιῶ, ἐποίουν in indicativo; in infinitivo autem ita pronuntiatur, ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ποιεῖν, item πεποίηκα, ἐπεποιήκειν, & in infinitivo παρακειμένου

μένει καὶ ὑπερσυντελικοῦ, πεποιηκέναι. Apud Græcos omne ἀπαρέμφατον aut in ν desinit, aut in αι diphthongum: sed & cum in ν desinit, diphthongus præcedat necesse est, ut ποιεῖν, χρυσοῦν. ideo τῷ βοᾶν, ἰῶτα ascribitur, ne sit ἀπαρέμφατον sine diphthongo. Unde quę in ην desinunt, ut ζῆν, πεινῆν, διψῆν, non sunt communia, sed Dorica, ut ὁρῆν. Ejusdem sunt dialecti & quæ in εν exeunt, ut ἀπὸ τοῦ νοεῖν νόεν, & ἀπὸ τοῦ δασμηφορεῖν δασμηφόρεν. Licet sint & communia in εν, sed integritatis extremitate præcisa, ut est ἀπὸ τοῦ ἔμεναι ἔμεν, ἀπὸ τοῦ δόμεναι δόμεν. Perfecti temporis indicativi Græcorum tertia persona, fini suo adjecta ναι syllaba, transit in ἀπαρέμφατον, πεποίηκε πεποιηκέναι, λέλεχε λελεχέναι. Latini primæ personæ perfecti addunt geminatum *ss* & *e*, *dixi dixisse*. Græci ἀπαρέμφατα sua activa in αι desinentia per omnes semivocales litteras proferunt, excepto ζ, στεῖλαι, νεῖμαι, χρεῖναι, σπεῖραι, νοῆσαι, λέξαι, γράψαι. excepta sunt εἶπαι καὶ ἐνέγκαι, quæ sola non semivocales sortita, sed mutas. Passiva vero per unam tantum litteram θ proferuntur, præmissa aut liquida, κεκάρθαι, πτίλθαι, ἐῤῥάνθαι: aut σ, λέγεσθαι, φιλεῖσθαι: aut altera ex mutis quæ vocantur δασεῖαι, id est sive χ, ut νενύχθαι, sive φ, ut γεγράφθαι. Cum Latini nullum infinitum monosyllabum habeant, Gręci paucissima habent quę referantur ad solam secundam συζυγίαν περισπωμένων, ut σπᾶν, θλᾶν. etenim πνεῖν, χεῖν, ῥεῖν, non sunt integra, sed ex collisione contracta. fuit enim integritas, πνέειν, χέειν, ῥέειν, & medio ε subtracto in unam syllabam sunt redacta, & ex themate verborum veniunt πνέω, χέω, ῥέω. Nullum enim Græcum verbum ἀπαρέμφατον ex verbo in ω desinente factum non eundem numerum syllabarũ tenet qui in prima positione verbi fuit,

νοῶ νοεῖν, τιμῶ τιμᾶν, χρυσῶ χρυσοῦν, τρέχω τρέχειν, τύπτω τύπτειν. sic πνέω πνέειν, χέω χέειν, ῥέω ῥέειν. ex quibus πνεῖν, χεῖν, ῥεῖν sunt facta. Ἀπαρέμφατα quæ in ν desinunt, si de verbo sunt perispomeno, amisso ν, & accepta syllaba σθαι, faciunt ex se passiva, ποιεῖν ποιεῖσθαι, τιμᾶν τιμᾶσθαι, δηλοῦν δηλοῦσθαι. quod si sint de barytono, etiam ι amittunt, λέγειν λέγεσθαι, γράφειν γράφεσθαι. Fiunt & de indicativo passivo. Mutat enim τ in σ καὶ θ, & facit ἀπαρέμφατον. Nec solum hoc in præsenti tempore, sed & in præterito & futuro, φιλεῖται φιλεῖσθαι, πεφίληται πεφιλῆσθαι, πεφιληθήσεται πεφιληθήσεσθαι. Est & alia diligentior observatio circa παρακείμενον. Nam quotiens in pænultima habet κ, tunc amissa utraque syllaba & accepta σθαι in passivum transit, πεπατηκέναι πεπατῆσθαι, γεγελακέναι γεγελάσθαι, πεπλυκέναι πεπλύσθαι. aut interdum θαι solam accipit sine σ, sed tunc quotiens ante κ, liquida reperitur, ut τετιλκέναι τετίλθαι, κεκαρκέναι κεκάρθαι, ἐῤῥαγκέναι ἐῤῥάνθαι. Unde intelligitur in hoc verbo γ quod fuit ante κ, δυνάμει ν fuisse. Quod si παρακείμενος activus habuit in pænultima aut φ, aut χ, tunc quoque θ accipit, γεγραφέναι γεγράφθαι, νενυχέναι νενύχθαι. Latini futuri infinitum faciunt adjuncto participio vel magis gerundi modo, *ire* seu *iri*; & vel in passivo *doctum iri*, vel in activo *doctum ire* pronunciant. Ἀπαρέμφατα quæ in θαι exeunt, aut tertium à fine acutum sortiuntur accentum, ut λέγεσθαι, γράφεσθαι: aut secundum, ut τετίλθαι, κεκάρθαι: aut circumflectunt pænultimam, ut ποιεῖσθαι, νοεῖσθαι. Ἀπαρέμφατον quod in θαι exit, si habeat in pænultima υ, modo præsentis temporis est, modo præteriti perfecti: & hanc diversitatem discernit accentus. Nam si tertius à fine sit, præsens tempus ostendit,

dit,

dit, ut ὄλλυσθαι, ῥήγνυσθαι, ζεύγνυσθαι: si secundus, præteritum perfectum, ut λελύσθαι, ἐζεῦχθαι. unde ἱδρύσθαι si in capite habeat accentum, σημαίνει ἕλκεσθαι, quod est præsentis; si in pænultima sit, σημαίνει εἰλκύσθαι, quod est præteriti: νῆα κατειρύσθαι. In ἀπαρεμφάτοις compositio non mutat accentum, sed hunc composita custodiunt qui simplicibus adhærebat; φιλεῖσθαι καταφιλεῖσθαι, κεῖσθαι κατακεῖσθαι. Denique καταγράψαι, quia & activi aparemphati est & passivi imperativi, cum est aparemphatum in verbo habet accentum, καταγράψαι: & cum est imperativum, ad præpositionem recurrit, κατάγραψαι. In infinito Græco præteritum perfectum si dissyllabum fuerit, omnimodo à vocali incipit, ὦφθαι, εἶρχθαι. Si ergo inveniantur dissyllaba hujusmodi à consonantibus incipientia, manifestum est non esse integra, ut πέρθαι, βλῆσθαι, δέχθαι. quorum integra sunt πεπέρθαι, βεβλῆσθαι, δεδέχθαι. Græci aparemphato nonnunquam pro imperativo utuntur: Latini pro indicativo. θαρσῶν νῦν Διόμηδες ἐπὶ Τρώεσσι μάχεσθαι. id est μάχου. hic pro imperativo. At pro indicativo Salustius; *His ubi primum adolevit, non se luxuriæ neque inertiæ corrumpendum dedit, sed ut mos gentis illius est, jaculari, equitare, & cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen charus esse. Idem pleraque tempora in venando agere, leonem atque alias feras primus, aut in primis ferire; plurimum facere, minimum de se loqui.* Infinitum nonnunquam pro conjunctivo ponunt. Cicero pro Sestio, *Reipublicæ dignitas me ad se rapit, & hæc minora relinquere hortatur*; pro *hortatur ut relinquam. Hortor amare focos*, pro *hortor ut ament*. Ponuntur & pro gerundi modo. Cicero pro Quintio. *Consilium cepisse hominis fortunas funditus evertere*, pro *evertendi*. Vergilius; *Sed si tantus amor casus cognoscere nostros*, pro *cognoscendi*. Et aliter Terentius in Hecyra,

It ad eam visere, pro *visitatum*: &, *Cantare pares & responde-re parati*, pro *ad respondendum*. Ponuntur & pro participio præsentis. Varro in Scævolam, *Et ut matrem audivi dicere.* Cicero in Verrem, *Charidemum cum testimonium dicere audistis*, pro *dicentem*. Eant nunc qui infinito calumniantur, & verbum non esse contendant, cum pro omnibus fere verbi modis probetur adhiberi.

De impersonalibus.

SUnt impersonalia Græcis Latinisque communia, sunt tantum concessa Latinitati. *Decet me, te, illum, nos, vos, illos*, impersonale est. Sed & Græci hoc verbo similiter utuntur, πρέπει ἐμοὶ, σοὶ, ἐκείνῳ, ἡμῖν, ὑμῖν, ἐκείνοις. Hoc autem impersonale nascitur [1] à verbo *deceo, deces, decet*, πρέπω, πρέπεις, πρέπει, πρέπομεν, πρέπετε, πρέπουσιν. *Decent domum columnæ*, πρέπουσιν τῇ οἰκίᾳ οἱ κίονες. *Placet mihi lectio*, verbum est; *placet mihi legere*, impersonale est. Ita & apud Græcos, ἀρέσκει μοι ἡ ἀνάγνωσις, ad personam relatum est; ἀρέσκει μοι ἀναγιγνώσκειν, impersonale est. * [2] *Contingit me venisse.* similiter apud Græcos, συνέβη μοι ἡ ἔλπις, declinationis est; συνέβη με ἐληλυθέναι,

[1] A Verbo, *Deceo, deces, decet*; πρέπω πρέπεις] Euripides, πρέπω τῇ κορῇ. Quomodo rescribendum in Tibullo censeam lib. 3. eleg. 1.

Illam quicquid agit, quoquo vestigia movit,
Componit furtim subsequiturque decor.
Seu solvit crines, fusis decet illa capillis;
Seu compsit, comtis est veneranda comis.

Eleganter enim ita ad Grajam formam. Vulgo est *decet esse*. Sed de hoc alibi & plura dicenda sint. *Pontan.*

[2] *Contingit me venisse*] Appinxerat & asteriscmum Opsopœus, putem quia fors suspectum habuit locum. Et certe sequentia ista, *similiter apud Græcos*, συνέβη μοι ἡ ἔλπις *declinationis est*; arguunt falsitatis. Quid tamen scriptum difficile sit dicere, cum ipse libelli hujus deflorator multa, ut fatetur, aut ambigua sibi aut auctoritatis incertæ vel prætermiserit vel immutarit. Interim ex reliquiis illis Græcis videamus si fuerit fors, *contigit mihi venilia*. *Venilia* enim, ut ait Varro, *à veniendo* & illa Plautina formula, *Ventum gaudeo*. Sed omnium appositissime ad mentem nostram Augustinus lib. 4. cap. 11. de civitate Dei; *De spe*, inquit, *quæ venit Venilia*. Tamen cogitabimus. *Idem.*

θέναι, impersonale est. *Pœnitet me*, hoc est quod apud illos μεταμέλεταί μοι. Impersonalia apud Græcos per tempora non flectuntur. Nam impersonaliter τρέχειν, περιπατεῖν, nemo dicit. Nullum impersonale in pluralis numeri forma invenitur. Nam *bene legitur liber*, impersonale est: *libri* autem *bene leguntur*, elocutio est Græcæ similis, αἱ βίβλοι ἀναγινώσκονται.

De formis vel speciebus verborum.

HIs subjunguntur quæ verborum formæ vel species nominantur, meditativa, inchoativa, frequentativa & usurpativa: quæ sunt fere propriæ Latinitatis, licet meditativa etiam Græci habere putantur.

De meditativa.

EST autem meditativa, quæ significat meditationem rei cujus imminet & speratur effectus; ut *parturio*, quod est *parere meditor*; *esurio*, *esse meditor*: & sunt semper tertiæ conjugationis productæ. Huic similis in Græcis quoque verbis invenitur species, θανατιῶ, δαιμονιῶ, κινητιῶ, ὀρητιῶ, ἐρωτιῶ. his enim verbis tentamentum quoddam rei & meditatio, non ipse effectus exprimitur. his similia videntur, ῥιγείω, ὀκνείω, γαμησείω, πολεμησείω, βρωσείω.

KInhtiῶ] κινητιῶ alibi non extat. Non longe recedit ejusdem formæ verbum βινητιῶ, *inire cupio*, vel κυνητιῶ, *catullio*. Opsopœus.

De inchoativa.

INchoativa forma est, quæ jam aliquid inchoasse testatur, ut *pallescit*, cui necdum diffusus est totus pallor. Et hæc forma semper in *sco* quiescit: nec tamen omnia in *sco* inchoativa sunt, & semper dum sit derivativa, tertiæ conju-

gationis fieri cogitur. Hæc forma præteritum nescit habere tempus perfectum. Quid enim simul & adhuc incipere, & jam præteriisse dicatur? Hanc quoque formam sunt qui Græcis familiarem dicant, asserentes hoc esse μελαίνομαι καὶ θερμαίνομαι, quod est *nigresco* & *calesco*: sed apud illos aliqua hujus significationis in σκω exire contendunt, πλίσκω, χαμίσκω, πτερώσκω, γηράσκω. διδάσκω autem licet ejusdem finis sit, nemo tamen perfectum, & non inchoativum esse dubitabit.

De frequentativa.

FRequentativa forma compendio Latinitatis obsequitur, cum uno verbo frequentationem administrationis ostendit. Hæc forma nonnunquam uno gradu, nonnunquam duobus derivatur, ut *cano*, *canto*, *cantito*: nec tamen est in posterioribus major quam in prioribus frequentationis expressio. Sicut nec in diminutivis secundus gradus minus priore significat, *anus*, *anilla*, *anicula*. *Sternuto* frequentativum est à principali *sternuo*. Propertius, 1 *Candidus Augu-*

CAndidus Augusta sternuit omen Amor] Hodie in Propertio & passim editur: *Aridus argutum sternuit omen Amor.* Quod interpretem desideravit; & conatum nupere reperio juvenem eruditum & nobilem Scorpium. *Aridus* ait dictus *Amor* ob sonum quem sternutatiis edit, quomodo & *argutum*. His deinde & rationes jungit, *& errorem quo tueatur, habet.* Quocirca laudo conatum; sed quæ tandem hinc Propertianæ majestate vel gratia digna vel lepos? Omnino ex Macrobianæ lectionis faciendum vestigiis, *Candidus augustum sternuit omen Amor. Augustum omen* artis auguralis propria dictio. Ennius; *Augusto augurio postquam inclyta condita Roma est. Candidus Amor*, idem Propertius, *Roma faveat tibi surgit bonos, date candida cives Omina.* Deinde *sternuit* non capiendum crassiori illa Minerva & quasi naturalis hic aliquis fuerit πταρμὸς, sed dicere ita solebant cum vel annuerent vel faverent. Catullus, uti emaculavimus supra;

Hoc ut dixit, Amor sinistra amanti.
Dextram sternuit approbationem.

Possim denique erroris hujus originem adnectere; erasam videlicet in Propertianis exemplaribus sive evanuisse (ut sæpe in obsoletis istis & situ & carie codicibus deprehendimus) primorem seu capitalem literam in voce *Candidus*, remansumque *andidus*, unde enatum postmodum ineptum istud *Aridus*. Hæc, inquam, possim. Sed sufficiet probasse nos aliquando hanc qualemcunque conjecturam nostram illi Poëtarum veterum omniumque doctrinæ antiquæ

Augustæ sternuit omen amor. *Pulto* sunt qui accipiant pro eo quod est *pulso*, & ἀπηκισμένον quendam Latinitatis existiment, ut apud illos θάλασσα θάλαττα, πλάσσω πλάττω: sed *pultare* est *sæpe pulsare*, sicut *tractare* est *sæpe trahere*. *Eructat* frequentativum est à principali *erugit aqua vis.* & *grassatur* iteratio est à *graditur*. Salustius, *Cum inferior omni via grassaretur.* Sunt quædam hujus formæ sine substantia principalis, *cyathissare*, *tympanissare*, *crotalissare*. Sunt quæ magis moram quam iterationem explicant,

-- *Hastamque receptat Ossibus hærentem.*

Hic enim recipiendi difficultas sub specie frequentationis exprimitur. Hanc formam in Græcis verbis invenire non potui.

tiquæ Genio, illustri Josepho Scaligero; qui & obiter Catulliani loci, ubi Cupido sive Amor *candidus* quoque insignitur, tunc nos monebat. Locus hic est:

Quam circumcursans hinc illinc sæpe Cupido
Fulgebat crocina candidus in tunica.

Propertii itaque versus totus erit ejusmodi:

Nam tibi nascenti primis, mea vita, diebus
Candidus augustum sternuit omen Amor?

Exstat lib. II. Eleg. 2. *Pontan.*

De usurpativa.

Hanc quidam gerundi modi vel participalem vocant, quia verba ejus pæne omnia similia participiis sunt, & sola significatione distantia. Nam *vado salutatum*, hoc est dicere *vado salutare*, aut *ut salutem*: item *ad salutandum eo*, participium esse jam desinit, nisi adjeceris, vel *hominem*, vel *amicum*. hac enim adjectione participii vim tenebit, sed tunc cum ex verbo est habente passivam declinationem, ut, *ad videndum*, *ad salutandum*. *Ad declamandum* vero cum dico, non possum adjicere *illum*, quia *declamor* Latinum non est. Hæc forma Latinitati non solum præstat ornatum, sed illud quoque ut aliquid habere videatur quæ Græci jure desiderent.

De generibus verborum.

QUod Græci διαθέσιν ῥημάτων vocant, hoc Latini appellant genera verborum. Affectus enim Græco nomine διάθεσις nuncupatur. Græci igitur διαθέσεις hac distinctione definiunt. Quæ in ω exeunt activam vim significantia, & junguntur casibus vel genitivo, vel dativo vel accusativo, & accepta μαι syllaba transeunt in passiva; hæc activa dixerunt: ut ἄρχω σε, κελεύω σοι, τιμῶ σε. hæc assumpta μαι passiva fiunt. Contra παθητικὰ dixerunt quæ in μαι desinentia significant passionem, & necesse habent jungi genitivo cum præpositione ὑπὸ, ac possunt amissa μαι syllaba in activum redire, ἄρχομαι ὑπό σου, κελεύομαι ὑπό σου, τιμῶμαι ὑπό σου. Cui ex supra scriptis diffinitionibus una defuerit, nec ἐνεργητικὸν, nec παθητικὸν dicitur. Sed si in ω exit, οὐδέτερον vel ἀπολελυμένον vocatur; ut est ζῶ, πλουτῶ, ὑπάρχω, ἑορτάζω. In his invenies aliqua aperte & absolute actum, aliqua designare passionem. Nam τρέχω, ἀριστῶ, περιπατῶ, de agente dicuntur: νοσῶ autem & ὀφθαλμιῶ sine dubio passionem sonant. Sed neque activa illa dicuntur, quia & nulli de supradictis casibus jungi possunt, nec μαι recipiunt. Nam nec τρέχω σε, nec ἀριστῶ σε, nec περιπατῶ σε dicitur: nec potest transire in τρέχομαι ὑπό σου, ἀριστῶμαι ὑπό σου, περιπατοῦμαι ὑπό σου. Sed nec νοσῶ & ὀφθαλμιῶ quamvis verba sint passionis, dici παθητικὰ possunt, quia nec in μαι desinunt, nec quisquam significatur passionis auctor, nec subjungitur illis ὑπό σου, quod proprium passivorum est. nam & in activo & passivo debent omnimodo duæ, & administrantis & sustinentis, subesse personæ. Hæc igitur quia utroque nomine carent, apud illos

οὐδέ-

ἐδέπερα vel ἀπολελυμένα dicuntur; sicut apud Latinos *volo, vivo, valeo.* Sed sicut aliqua apud Græcos in ω exeuntia significant passionem, [1] ita multa reperies in μαι desinentia, & activam tantum habent significationem: ut κήδομαί σου, φείδομαί σου, ἐπιμέλομαί σου, ἱππάζομαι, σου, μάχομαί σοι, διαλέγομαί σοι, δωροῦμαί σοι, χαρίζομαί σοι, εὔχομαί σοι, ἄγαμαί σε, περιβλέπομαί σε. Sunt apud Græcos communia quæ ab illis μέσα vocantur, quæ dum in μαι desinant, & actum & passionem una eademque forma designant; ut βιάζομαί σε, καὶ βιάζομαι ὑπό σου, ἀνδραποδίζομαί σε, καὶ ἀνδραποδίζομαι ὑπό σου. Sola quoque passiva hoc nomine, id est μέσα vocantur, ut ἠλειψάμην, ἠσάμην, ἐλεξάμην. hæc enim licet τῆς μέσης διαθέσεως dicant, nihil tamen aliud significant nisi πάθος. Nam hoc est ἠλειψάμην quod ἤλειφθην, hoc est ἠσάμην quod ἤσθην. Item ἐγραψάμην, ἐφάμην, εἰδόμην, μέσα appellant, cum nihil significent præter actum. hoc est enim ἐγραψάμην quod ἔγραψα, nec unquam dicitur * ἐγράφθην. & hoc ἐφάμην quod ἔφην. hoc est εἰδόμην quod εἶδον. Ergo & illa quæ superius diximus, φείδομαί σου, κήδομαί σου, ἱππάζομαι, μάχομαι, διαλέγομαι, περιβλέπομαι, δωροῦμαι, χαρίζομαι, εὔχομαι, ἄγαμαι, cum actum solum significent, μέσα tamen appellantur: licet his similia Latini non communia, sed deponentia nominent. Est & hæc Græcorum à Latinitate dissensio, quod cum Latini nunquam verbum commune dicant, nisi quod sit simile passivo; Græci tamen quædam & activis similia μέσα dixerunt, ut πέπηγα quod μέσον dicitur, & sub activo sono solam significat passionem,

[1]. *Ita multa reperies in μαι desinentia*] Videtur deesse membrum hoc, *quæ casibus junguntur, & activam* &c. *Opsopœus.*

nem. hoc est enim πέπηγα quod πέπηγμαι, πέπληγα vero, ἀφ' οὗ τὸ πεπληγὼς ἀγορητὴν καὶ κέκοπα, ἀφ' οὗ τὸ ἀμφοτέρων κεκοπὼς, tam de actu quam de passione dicuntur. Lectum est enim & πεπληγὼς ...., & πεπληγὼς ...., πεπληγὼς ἀγορητὴν, καὶ ῥάβδοι πεπληγυῖαι. Similiter apud Latinos quædam modo neutra, modo fiunt deponentia, ut *labo labor, fabricor fabrica*; *ructo* & *ructor*. quod etiam Græci non ignorant, βουλεύομαι βουλεύω, πολιτεύομαι πολιτεύω.

De defectivis verbis.

TAm apud Græcos quam apud Latinos deficiunt verba in declinatione. Tribus enim modis dicunt verborum evenire defectum, aut intellectu exigente, aut litteris non convenientibus, aut usu desistente. In primis duobus necessitati, in tertio vero reverentiæ obsequimur vetustatis. Intellectu deficiunt illa quæ dicuntur πεποιημένα, id est quæ ad similitudinem soni alicujus expressa sunt, ut λίγξε βιός, σίζε ὀφθαλμὸς, & similia. In his enim verbis nec ulla persona, nec modus declinationis quæritur. Litterarum inconvenientia deficiunt, quotiens verbum habet ante ω, μ vel μι. hæc enim secundum regulam suam proferri vel in παρακειμένῳ, seu ὑπερσυντελικῷ, vel in ἀορίστῳ, seu μέλλοντι non possunt, ut νέμω, cum regulariter fieri debuisset νένεμκα, ἐνενέμκειν, quia non potuerunt hæ litteræ convenire, intercessit η, νενέμηκα, ἐνενεμήκειν. item ἐνέμφθην vel νεμφθήσομαι eandem sumpsere litteram propter euphoniam, ἐνεμήθην, νεμηθήσομαι. Item in tertia persona singulari quæ ι habet in ultima syllaba, accepta ν facit pluralem, λέγεται λέγονται, μάχεται μάχονται. Verum κέχαρται in plurali declinatione ν non potuit admittere,

mittere, ideoque defecit. sic ἔσταλται, sic κέκοπται, & alia mille, & remedium de participio mutuata sunt. Alia sunt apud illos quæ consuetudo destituit, ut omnia verba quæ desinunt in νω, λανθάνω, ἁνδάνω, μανθάνω, quæ non nisi usque ad præteritum imperfectum declinantur. Similiter quæ in σκω, γηράσκω, πιλίσκω, γαμίσκω, πιφαύσκω. Nam quod legimus διδάξω, à themate est non διδάσκω, sed διδάχω, cujus indicium est διδαχή. Item patiuntur quæ in νω exeunt dissyllabis majora, ὀμνύω ὄμνυμι, πηγνύω πήγνυμι, ῥηγνύω ῥήγνυμι. Similiter imperfectum præteritum non excedunt & quæ in ειω exeunt, ut ὀκνείω, γαμησείω, βρωσείω. necnon & quæ ex monosyllabo per ἰῶτα geminantur, ut τρῶ πιτρῶ, βῶ βιβῶ, χρῶ κιχρῶ. Hæc omnia usque ad imperfectum tempus possunt extendi, non plus. Apud Latinos deficiunt *inquam* & *sum*. nam sequentes personæ analogiam primæ personæ non servant. alterum enim facit *inquam, inquis, inquit*, alterum *sum, es, est*. & illud quidem in reliquis omnibus defecit temporibus, *sum* vero in aliud transit, ut tempora compleat, *eram, fui, ero*. Sunt quæ in prima solum persona deficiunt, *ovas, ovat*; *ovo* enim lectum non est. Similiter *daris datur*. *Soleo* nescit futurum. [1] *Verro* perfectum ignorat. *Genui* ex quo themate venit, nullus scit, [2] licet Varro dixerit *genunt*. Nec mirum. Nam & apud Græcos tam præterita invenies quam futura quæ præsenti careant, ἤνεγκα, ἔδραμον, οἴσω.

Expli-

1. *Verro perfectum ignorat*] Apud Senecam tamen in Dialogo de superstitione, *versa templa* invenit Diomedes. *Pontan.*

2. *Licet Varro dixerit genunt*] Varronis locus fortassis ex Andabatarum Satyra Menippæa, iste: *Sed quod hac loca aliquid genunt.* Arnobio obiter reddiderim lib. 2. pag. 76. Ubi de animarum origine disserit; ita: *Atque ut exercerent, ut generent, ut percelebrarent hac mala.* vulgo est, *gererent*, quod à priore *exercerent*, qua notione vix abit. Sed dixit & infra Arnobius: *mali esse conscium generatoremque nullius.* Idem.

Explicit defloratio de libro AMBROSII MACROBII THEODOSII, 3 *quam* JOHANNES *carpserat ad discendas Graecorum verborum regulas.*

3. *Quam Iohannes carpserat*]. Censet Pithoeus esse hunc Johannem Scotum, virum illum Graecae Latinaeque linguae peritissimum, qui Carolo imperatori coaetaneus, & Dionysii libros Latinos fecit. Meminerit quoque ejusdem interpretationis in epistola quadam ad Carolum Regem Pontifex Nicolaus. Suggessit Opsopoeus.

Hic JOHANNES SCOTUS dictus ERIGENA, claruitque anno Domini 890. sub Carolo, filio Ludovici fratre Lotharii. Trithemius alium *Iohannem Scotum* nominat qui claruerit ante eum sub Carolo Magno an. circiter 800. Fuitque & post utrumque *Iohannes Duns Scotus* anno Ch. 1308. sub Alberto Imp. At Erigena iste Graecae linguae peritissimus fuit, vertitque ut dictum, è Graeco, Dionysium Areopagitam, teste etiam quem diximus Trithemio. *Pont.*

Τὸ ῥῆμα ἐνεργητικὸν τῆς ὁριστικῆς ἐγκλίσεως κατὰ τὴν πρώτην συζυγίαν τῶν περισπωμένων.

ἐνεστῶτος.

ποιῶ, ποιεῖς, ποιεῖ·
ποιοῦμεν, ποιεῖτε, ποιοῦσι.

παρατατικοῦ.

ἐποίουν, ἐποίεις, ἐποίει·
ἐποιοῦμεν, ἐποιεῖτε, ἐποίουν.

παρακειμένου.

πεποίηκα, πεποίηκας, πεποίηκε·
πεποιήκαμεν, πεποιήκατε, πεποιήκασι.

ὑπερσυντελικοῦ.

ἐπεποιήκειν, ἐπεποιήκεις, ἐπεποιήκει·
ἐπεποιήκειμεν, ἐπεποιήκειτε, ἐπεποιήκεισαν.

μέλλοντος.

ποιήσω, ποιήσεις, ποιήσει·
ποιήσομεν, ποιήσετε, ποιήσουσι.

Imperativus ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ποίει, ποιείτω·
ποιεῖτε, ποιείτωσαν.

παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ.

πεποίηκε, πεποιηκέτω·
πεποιήκετε, πεποιηκέτωσαν.

ἀορι-

ἀορίστου καὶ μέλλοντος.

ποίησον, ποιησάτω·
ποιήσατε, ποιησάτωσαν.

Conjunctivus, ὑποτακτικὸς, ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῇς, ἐὰν ποιῇ·
ἐὰν ποιῶμεν, ἐὰν ποιῆτε, ἐὰν ποιῶσιν.

Παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ.

ἐὰν πεποιήκω, ἐὰν πεποιήκῃς, ἐὰν πεποιήκῃ·
ἐὰν πεποιήκωμεν, ἐὰν πεποιήκητε, ἐὰν πεποιήκωσιν.

μέλλοντος.

ἐὰν ποιήσω, ἐὰν ποιήσῃς, ἐὰν ποιήσῃ·
ἐὰν ποιήσωμεν, ἐὰν ποιήσητε, ἐὰν ποιήσωσιν.

Optativus ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

εἰ ποιοίμι, ποιοίς, ποιοί·
ποιοίμεν, ποιοίτε, ποιοίεν.

Παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ.

εἰ πεποιήκοιμι, πεποιήκοις, πεποιήκοι·
πεποιήκοιμεν, πεποιήκοιτε, πεποιήκοιεν.

ἀορίστου.

ἂν ποιήσαιμι, ποιήσαις, ποιήσαι·
ποιήσαιμεν, ποιήσαιτε, ποιήσαιεν.

Μέλλοντος.

ἂν ποιήσοιμι, ποιήσοις, ποιήσοι·
ποιήσοιμεν, ποιήσοιτε, ποιήσοιεν.

Infinit. ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ποιεῖν.

παρακειμένου & ὑπερσυντελικοῦ.

πεποιηκέναι.

ἀορίστου.

ποιῆσαι.

μέλλοντος.

ποιήσειν.

Quo-

Excerptoris Monitio.

QUoniam Macrobius Theodosius librum de differentiis deque societatibus verborum utriusque linguæ, Græcæ scilicet atque Latinæ, composuit, in quo varie confuseque verborum regulas miscuerit; visum mihi est primo eundem ejusdem eodem quo ipse usus est ordine breviter deflorare, aliquando permutatis, sæpius eisdem quibus & ille utendo sermonibus: deinde singularum conjugationum regulas in quantum ex rationibus prædicti auctoris colligi potuerunt, exponere. In quibus si quis multa nos prætermisisse perspexerit, sciat illud non nostra desidia esse factum, sed quia de his quæ intacta videntur, aut ambiguam, aut nullam potuimus invenire rationis auctoritatem. Quædam tamen inseruimus, quæ nobis ex proportione aliorum verisimilia fieri visa sunt. Cum igitur Græci conjugationum suarum numerum denario contineant, verborum tamen omnium bina divisio est: aut enim περισπώμενα, id est in ea quæ ultimam circumflectunt, aut in βαρύτονα, hoc est pænultimam gravem habentia, dividuntur. Addunt quidam tertiam speciem, quam * ὀξύτονον vocant, id est acualem. habet enim, ut dicunt, acutum in ultima. Macrobius vero duas tantum species ostendit. Unam in his quibus, ut diximus, ultimam semper circumflexus tenet accentus, atque ideo περισπωμένη meruit appellari, quæ dum inmutabiliter in pænultima gravem teneat, nullum tamen in fine certum potest habere sonum. Denique barytona dicitur, id est tono extranea in ultima, non quia non habeat, sed quod certum stabilemque habere non possit. Aliquando namque gravatur, aliquando vero acuitur, nunquam tamen circumflectitur. Hoc etiam videtur non esse transeundum, quod cum quorundam auctoritas sola perispomena ipsiusque tertiæ speciei quam illi addunt verba ω naturaliter

pro-

producto terminari contendat : barytona vero semper ο naturaliter correpto : omnia Græcorum verba una eademque littera producta scilicet ω Theodosius finiri pronuntiet. Inde fit ut illorum finem accentus discernat, non tempus. Videtur quoque idem simili ratione velle, non tamen affirmare, omnia Latinorum verba rationabilius secundum Græcam formam ο producto concludi quam correpto, cum juxta pene omnes dichronum sit. Prima igitur species in tribus conjugationibus concludetur, in quibus circumflexus ultimam tamquam perpetuam possidet sedem. Secunda vero sex vel septem videtur comprehendere syzygias, quarum pænultimas gravi accentu non dubitant naturaliter esse possessas. Quorum omnium regulas modo generales modo speciales, non tamen plene docendas esse promisimus. in qua tamen promissione lectorem præmonemus ne plus quærat, quia nec plus inveniet quam quæ pertinent ad declinationem conformationemque verborum, in quibus pene tota hujus libelli utilitas, si aliquantula quidem est, versatur. Hinc jam tractare incipientes, primo de perispomenis dicemus. quorum primá ω productum primæ personæ in ει diphthongum convertens, secundam efficit personam, ut φιλῶ φιλεῖς, ipsa autem secunda σίγμα sublato tertiam gignit, φιλεῖ. Notandumque quod omnes personæ singulares in hac conjugatione, sicut & in aliis duabus ejusdem speciei, & æqualem syllabarum numerum teneant, & circumflexum semper in ultima custodiant. Prima etiam pluralis à singulari prima egreditur, conversa scilicet ω in ου diphthongum adjecta syllaba μεν, φιλῶ φιλοῦμεν: secunda pluralis à tertia singulari addita τε, φιλεῖ φιλεῖτε : tertia vero pluralis à prima ejusdem numeri nascitur, mutata με in σι, φιλοῦμεν φιλοῦσιν. Sic igitur verbum activum præsentis temporis indicativi modi primæ conjugationis circumflexibilium flectitur,

φιλῶ,

φιλεῶ, φιλέεις, φιλέει: pluraliter φιλέομεν, φιλέετε, φιλέουσι. Passivi quoque generis prima persona singularis ab activa prima singulari fit converso ω in ο & adsumpta μαι, φιλέω φιλέομαι. secunda semper minor una syllaba quam prima invenitur, & in ηαι desinit, φιλέομαι φιλῇ. tertia vero à prima ejusdem generis mutato μ in τ, & diphthongo ο in ει dighthongum conversa, φιλοῦμαι φιλεῖται, semperque prima & tertia æquasyllabæ fiunt. Prima persona pluralis à prima plurali activa abjecta ν, & addita θα, ubique fit, φιλοῦμεν φιλούμεθα. secunda pluralis activa movet ται ultimæ suæ in σθ & θητε, fitque passiva, φιλεῖτε φιλεῖσθε. tertia pluralis à tertia singulari passiva oritur addito ν ad τ, & pænultima primæ personæ singularis servata, φιλεῖται, φιλοῦνται. Igitur passivi verbi declinatio sic est, φιλοῦμαι, φιλῇ, φιλεῖται. pluraliter φιλούμεθα, φιλεῖσθε, φιλοῦνται.

FINIS.

INDEX

SYLLABUS AUCTORUM

Qui

M A C R O B I O

Nominatim laudati.

A.

Animus

Biden-

Cælum

Cebes

Cimme-

D.

E.

Ἐχῖνος

G.

H.

Illam-

Lentu-

Mens

N.

Nume-

P.

Pollu-

Q.

Roscii

T.

Tau-

Tra-

INDEX AUCTORUM

Qui in notis laudati, illustrati vel emendati.

Celsus

D.

E.

F.

G.

H.

FINIS.

